

DER SHPIGL, UN ANDERE
DERTSEYLUNGEN

Isaac Bashevis Singer

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-06236-7

D:\YIDDISH\TITLES\9780657062361T.PS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT
(413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT
NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET,
AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

©1999 NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional
symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our
colophon comes from a design by the noted artist
Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

יצחק באשעוויס-זינגער
דער שפיגל און אנדערע דערציילונגען

סידרת הספרים "ספרות יידיש" יוצאת לאור על-ידי החוג ליידיש של האוניברסיטה העברית בירושלים והוועד לתרבות יהודית בישראל. מטרתה של סדרה זו היא להגיש לסטודנט הלומד ספרות יידיש ולקורא המשכיל טקסטים נבחרים לקריאה ולעיון. כל ספר יוצא לאור בשתי מהדורות: לאחת — מצורף מבוא ביידיש, ולשניה — מצורפים מבואות בעברית ובאנגלית, וכן מילון בו מתורגמים לשתי שפות אלו מילים וביטויים שאינם מצויים במילוני יידיש המקובלים.

הוועד הציבורי:

י. קורן (יו"ר), מ. יובילר, י. ינסוביץ', י. יוסטמן, י. פולק, ח. שמרוק.

המערכת:

ש. ורסס, ח. טורניאנסקי, ב. י. מיכלי, ד. סדן, א. סוצקבר, י. קורן, ח. שמרוק.

עורך: ח. שמרוק.

מילון: מ. וולף.

מזכיר המערכת: א. גוברשטרן.

יצחק באשעוויס-זינגער

דער שפיגל

און אנדערע דערציילונגען

אַרײַנפֿיר/מבוא: חנא שמערוק

העברעישער אוניווערסיטעט אין ירושלים האוניברסיטה העברית בירושלים
ידיש-אַפטיילונג החוג לידיש
קאָמיטעט פֿאַר ייִדישער קולטור אין ישראל הועד לתרבות יהודית בישראל
הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים

מהדורה ראשונה, תשל"ה
מהדורה שנייה מצולמת, תשל"ט

כל הזכויות שמורות

מסת"ב 6-336-223-965
נדפס בישראל
צילום והדפסה: מפעלי דפוס כתר, ירושלים

אינהאלט

זײַט

חנא שמרוק : מגוון הצורות המונולוגיות בסיפורים של
יצחק בשביס־זינגר

ז

*

1	דער שפיגל (א מאַנאַלאָג פֿון אַ שד)
12	מעשה טישעוויץ
23	קוקעריקו
33	גימפל תם
48	דאָס פֿייער
57	דער קטלן (א באַבע־מעשה)
75	אויף דער פּאָטשינע
88	צייטל און ריקל
101	די נאָדל
111	מענדל באַגרעבער
121	בענדיט און דישקע (דער מומע יענטלס אַ מאַנאַלאָג)
136	דריי מעשיות
151	מעשיות פֿון הינטערן אויוון
167	גרינזון
180	אַנדרוגינס
194	דער פרוש
211	מעשיות אין אַ ווינטערנאַכט

230	אָ פֿענצטערל אין טויער
255	איוב
270	די סודות פֿון דער קבלה (א מעמואר)

★

283	ביבליאָגראַפֿישע פּרטים
287	גלאַסאַר
Chone Shmeruk: The Use of Monologue as a Narrative Technique in the Stories of Isaac Bashevis Singer	
	V

מגוון הצורות המונולוגיות בסיפוריו של יצחק בשביס-זינגר

א

סיפוריו של יצחק בשביס-זינגר המוגשים בספר זה, לא באו רק כדי להוות אוסף ממיטב יצירתו של הסופר, אלא גם כדי להפנות את תשומת לבו של הקורא ליכולתו הסגנונית הרב-גונית והמדהימה, המתבטאת בייחוד בצורות המונולוגיות המגוונות שביצירתו. מסתבר, שלפחות למן שנות הארבעים עלה משקלן של הצורות המונולוגיות ביצירתו של בשביס כצורת עיצוב דומיננטית, המגלה התפתחות מתמדת תוך שאיפה לחידוש ולמיצוי האפשרויות. שז'אנר ספציפי זה טומן בתוכו אפשרויות אלה מוצגות לפנינו במדגם נרחב, המיצג בשמונה מדורים את המגוון המצוי בסיפורת של בשביס.

אין זה מקרה שהביקורת הנזקקת ליצירתו של יצחק בשביס-זינגר לא גלתה תשומת לב ראויה לצורות המונולוגיות ולא הבחינה בעושר הלשוני המתגלה בהן.

הביקורת נבנתה בעיקרה על תרגומים מיצירותיו של בשביס ללשונות שונות ובעיקר לאנגלית, וטבעי הוא על כן, שבדרך כלל נעלם מעיניה האספקט הלשוני-סגנוני ביצירתו של הסופר; הדבר נכון גם כאשר מצטיינים תרגומי סיפוריו מידיש לאנגלית בקירבה מירבית אל המקור ואפילו כאשר תרגומים אלה נעשים בשיתוף פעולה עם המחבר עצמו.² בשביס נזקק פעמים

1. I. H. Buchen, *Isaac Bashevis Singer and the Eternal Past* (New York and London, 1968); *Critical Views of Isaac Bashevis Singer*, ed. I. Malin (New York and London, 1969); B. Siegel, *Isaac Bashevis Singer* (Minneapolis, 1969); *The Achievement of Isaac Bashevis Singer*, ed. M. Allentuck (Carbondale and Edwardsville, 1969) והשווה גם בדיסרטציה של: S. Adler, "The Shtetl in the Novels of Isaac Bashevis Singer" (University of Southern California, 1968). בחיבורים אלה מצויות גם רשימות ביבליוגרפיות של מאמרי ביקורת. ביקורת זאת כתובה ברובה באנגלית והיא קרובה בדרך כלל בזמן להופעת ספריו של בשביס בתרגום לאנגלית. והשווה גם להלן בהערות 2, 3, 35. לא ידוע לי ספר כלשהו על יצירתו של בשביס שלא בלשון האנגלית.
2. השווה, למשל, בשער של *The Slave* (New York, 1962) שבו נזכר המחבר כאחד המתרגמים. בתוך Author's Note לקובץ סיפוריו של בשביס *A Friend of Kafka and Other Stories* (New York, 1970) נזכרים במפורש תרגומים מעשה ידי המחבר עצמו "with the assistance of collaborators" וראה גם בהערה הבאה.

מספר להערכת התרגומים מיצירותיו, תוך השוואתם למקור בידיש, ועם כל רצונו לראות בתרגומים נוסח שווה-ערך או קרוב מאד למקור, נראה שגם הוא מודה למעשה, שחלק ניכר מערכם האמנותי של סיפוריו אובד בתרגום.³ ואין לפקפק בכך, שבין היתר הוא מתכוון לניבולציה הלשונית והסגנונית, בהיותו מודע לאופיים של הסממנים הלשוניים הספציפיים, הממלאים תפקיד נכבד ברקמה הסיפורית.⁴ ויש להצטער על כך, שלאחר שנמצא לה לביקורת שבאנגלית משום היתר להתעלם מן המקור בידיש מפי המחבר עצמו, נסתר ממנה יסוד מרכזי זה ביצירתו של בשביס ונשאר בדרך כלל טמון במקור שבידיש בלבד. ואם הדברים אמורים בתרגומים ישירים מידיש לאנגלית (לעתים אף בעזרתו הפעילה של המחבר), מובן מאליו שחמור יותר מצבה של הביקורת העברית, הנזקקת גם לתרגומים מן התרגומים לאנגלית ללא כל מגע עם המקור בידיש.⁵

יכולתו הרבה של בשביס בעיצוב הסגנוני התגלחה כבר בתקופת יצירתו בפולין עד לשנת 1935. מעידה על כך הדיפרנציאציה הסגנונית העולה בכל חריפותה מעל דפיו של דער שטן אין גארט. כדי לתפוס את התופעה בכל משמעותה, די לעיין באיגרת מלובלין שבפרק יא של חלקו הראשון של הספר

3. השווה בראיון עם בשביס שנוהל על ידי י. בלוקר ור. אלמן בשנת 1963, כפי שהוא מובא בקובץ של Malin (הערה 1), עמ' 18—19 וכן בראיון שנוהל על ידי C. N. Pondrom בשנת 1968 בתוך *Contemporary Literature*, X, No. 1 (1969), pp. 1-3. באותו ראיון ציין בשביס, שאם המתרגם יודע יידיש והוא מתרגם מן המקור אין הוא חותם את שמו על התרגום. יש להדגיש, שבשביס נוהג להצהיר כי תוך כדי מלאכת התרגום הוא מעבד ומשנה את המקור. משום כך רואה הוא לעתים בתרגום נוסח העולה על המקור בידיש. הבעיות בהערכת יצירתו של בשביס העולות ממצאות דו-לשונית סבוכה זאת נדונו עד כה בצורה שולית בלבד, ועד כמה שידוע לי אך ורק ביחס לרומן די פאמיליע מוסקאט. והשווה: I. Saposnik, "Translating *The Family Moskat*: The Metamorphosis of a Novel," *Yiddish*, I, No. 2 (Fall 1973), pp. 26-37.
4. ויש לציין את רגישותו של הסופר נוכח המציאות הלשונית בקרב דוברי יידיש בארצות-הברית ולנוכח המשתמע ממנה לגבי סופרי יידיש היוצרים בארצות-הברית. מעיד על כך מאמרו המאלף "פראבלעמען פֿון דער יידישער פראָנע אין אַמעריקע," ספֿיִנֶה (ניו־יורק), גל' 2 (1943), עמ' 2—13.
5. הרומן "דער הויף" טרם הופיע בידיש כספר בפני עצמו, אף-על־פי שנתפרסם בהמשכים בעתון הניו־יורקי פֿאַרווערטס בשנים 1953—1955. הוא עובד באנגלית בשם *The Manor* (Philadelphia, 1968). אף-על־פי שהדבר לא צוין במפורש, ברור מן הנוסח העברי (האחווה, עברית אביבה גור, מרחביה — תל־אביב, 1972) שהוא לא תורגם מן המקור בידיש אלא מן הנוסח האנגלי. מכאן השיבושים המוזרים שעליהם הצביע בהערותיו העורך של מולד (חוב' 28 [238], אפריל 1973, עמ' 482). ואפשר להוסיף עליהם כהנה וכהנה.

ובפרקים יגיד שבחלקו השני, המתבלטים בייחודם אף על רקע העושר הלשוני שברבדיו השונים של הספר כולו.⁶

מדבריו של המספר הנעלם למדים אנו, שהאיגרת „איז געשריבן געווען אין לשון־קודש“, ולפני שהוא מצטט אותה ממשיך המספר ומצהיר, שהאיגרת „האָט זיך געלייענט בזה הלשון“. אבל נוסח האיגרת מובא בספר בידיש בלבד, ולכאורה יש בכך משום סתירה פנימית בתוך דבריו של המספר עצמו. למעשה נעלמת סתירה זאת למקרא הטקסט בידיש. כל קורא הרגיל ב„לשון הקודש“ ובניסוחים הקבועים שבאגרות העבריות־מסורתיות, רץ על פני הטקסט בידיש בהנאה מרובה ומתרגם לעצמו על פיו את כל הצירופים הלשוניים המוכרים, שהיו מצויים כביכול במקורה העברי המדומה של איגרת זאת. האשליה שאכן לפנינו טקסט ב„לשון הקודש“ הושגה משהצליח בשביס להעתיק לידיש את הסימנים הסגנוניים, האופייניים למקור העברי המדומה. הוא עשה זאת בהשתמשו במסורת ה„טייטש“ ומשום כך מתבלטת האיגרת בצורה שקופה מאד על הרקע הסגנוני השונה של דברי המספר הנעלם השולטים בחלקים האחרים של הספר.

החטיבה המסוגנת האחרת שנוכרה קודם לכן היא סיומו של דער שטן אין גארט, סיום שבו מגיש לנו המחבר את סיכום המאורעות מתוך זווית ראייה, השונה מזו של המספר הנעלם שהוביל אותנו בקריאת הספר עד לפרקי הסיום. גם בפרקים אלו הוצגו כתרגום ל„עבריי־טייטש“ מתוך ספר עברי בשם „מפע־ לות הארץ“, שלא היה, כמובן, ולא נברא, בהעתקה מדומה זאת מקבל הקורא

6. על ההדפסות והמהדורות של ספר זה השווה בהערות הפתיחה למהדורת ירושלים 1972, עמ' [3].

7. והרי נוסח השער המדומה, המנוסח כסטיליזציה של שערים של ה„מעשה־ביכל“ המסורתי : „אַרויסגענומען פֿון דעם שיינעם ספֿר מפֿעלות־האַרץ און מעתיק געווען אויף עבריי־טייטש...“ (עמ' 174). לא נמצא ברשימות ספרים למיניהן ספר בשם מפעלות הארץ. שמו של הספר המדומה נגזר על־ידי בשביס, ככל הנראה, משם הספר מפעלות אלהים של ר' יואל בעל שם (והשווה בן־יעקב, אוצר הספרים [וילנא, 1880], עמ' 359). יחד עם זאת יש לציין שבשביס נזקק במפעלות הארץ שלו לספרות נפוצה למדי על זיבוקים וגירושיהם. מצאנו בו עיקבות ברורים של שער הגלגולים ([פרעמישלא, תרל"ה], ב, דפים ת—יז); של שבחי הארי (השווה מ, בניהו, ספר תולדות הארץ [ירושלים, תשכ"ז—1967], ובייחוד עמ' 190—197, 253—256) וכן של מעשה יי כי נורא הוא, שנדפס לראשונה בסוף זרע קודש (פירדא, תנ"ו—1696), משל משה בן מנחם גראף, הוא משה פרעגר, מגרש הדיבוק בניקלשפורג. סיפור אחרון זה הופיע מספר פעמים גם בתרגום לידיש. והשווה את המהדורות האחרונות : מבשר ישועה, (חארשא, תר"ס) (בעברית) וכן סיפור המורא הגדול — שרעקליכע געשיכטע, (ווארשא, תרס"ג—1902, בתרגום חדש לידיש).

סיפור מאורעות בניסוח מסורתית-ממים, השונה באופן מהותי מהדרך בה הוצגו הדמויות והאירועים לאורך הספר כולו באמצעותו של המספר הנעלם, בעל האבחנות הדקות, הרגישות העדינה וההערכות הגלויות והסמויות. אף-על-פי שגם פרק אחרון זה מסוגנן על-פי מקור עברי מדומה, שונה הוא מסגנונה של האיגרת מלובלין, שכן הוא מנוסח בסגנון ה"מעשה-ביכל" הנפוץ ביידיש, וניתן להבחין בקלות בשוני שבין מקורו העברי המדומה של הפרקים האחרונים לבין העברית הרבנית שעליה נבנתה האיגרת המדומה מלובלין.

לפנינו שתי חטיבות שונות במהותן, המתבלטות על פי סגנון הייחודי על רקע הספר כולו, על ידי אופיין התייעודי המודגש. הן מרחיבות את זווית הראיה המשתמעות מדבריו של המספר, המנחה את הקורא מחוץ לחטיבות אלו. מהימנותן התייעודית כביכול של חטיבות אלו הושגה על ידי עיצובן הסגנוני המושלם, הנאמן נאמנות מירבית למקורותיהן המדומים.⁸

והנה בתרגום העברי המצוין של דער שטן אין גארטן, פרי עטו של מרדכי ליפסון,⁹ אנו נתקלים בפרדוקס מאלף ביותר, שעשוי להמחיש ביתר שאת את הצורך לדון בסגנונו של בשביס על-פי המקור ביידיש. ליפסון הצליח ללא כל קושי להחזיר ל"לשון הקודש" את שתי החטיבות הסגנוניות שדובר עליהן כאן. אבל הצלחתו של ליפסון בתרגום הספר כולו מוגבלת לפי טבע הדברים, שכן אותו אפקט קונטראסטיבי, הברור כל כך במקור ביידיש, נחלש בעברית בצורה ניכרת. התרגום העברי סילק במידה מרובה את השוני המודגש ביידיש בין לשונו של המספר לבין הסגנונות הספציפיים שעליהם נבנו החטיבות ה"עבריות" האמורות. ואם בתרגום עברי מצוין כך, הרי וודאי שבתרגומים ללשונות אחרות קלושה ביותר האפשרות ליצור במקרים כגון אלו מקבילות התואמות את המקור ביידיש. האפקטים הקונטראסטיביים החזקים, הבנויים במקור על דיפרנציאציה סגנונית מודגשת, אורבת להם בכל תרגום הסכנה של ביטולם הגמור.

האיגרת מלובלין מנוסחת כרגיל כאיגרת בגוף ראשון בעוד שכל חלקי הספר האחרים מוגשים לקורא על-ידי מספרים בגוף שלישי. לפנינו חטיבה

8. מן הראוי להצביע כאן על דוגמה יפה נוספת של תרגום מדומה מעברית ליידיש בכתביו של בשביס. ברומן די פֿאַמיליע מוּשקאַט (ניו־יאָרק, 1950), א, 34—36, מצויה איגרת המלצה הכתובה בידי משכיל, התרגום המדומה ליידיש תואם כאן סגנון עברי מליצי בנוסח ההשכלה, השונה מן הסטיליזציות בדער שטן אין גארטן. 9. יצחק בשביס, השטן בגוריי: מעשה משכבר הימים וסיפורים אחרים, עברית מ. ליפסון, (תל־אביב, 1953).

של צורה מונולוגית כתובה, המשולבת בתוך ספר, אשר מעטים בו באופן יחסי טקסטים המובאים על-ידי המספר מפי הדמויות בדיבור ישיר. הדיאלוג בספר זה מועט באופן יחסי; ניכרת בו שליטתה של הטכניקה הסיפורית, שבעזרתה מוסר לנו המספר הנעלם את מחשבותיהן ואף את דבריהן של הדמויות המאכלסות את הספר בדיבור עקיף, לאחר שעברו תהליך של סינון בידי המספר. בטכניקה סיפורית זאת נחלשת ואף נעלמת הדיפרנציאציה הלשונית והסגנונית, שעשויה היתה לשמש לאיפיון הדמויות, וטכניקה זאת מביאה לניבלציה של לשונותיהן על-פי לשונו האחידה של המספר הנעלם. אין לולול כלל וכלל באופי סגנונו של המספר הנעלם, בספרו זה של בשביס ובספרים ובסיפורים אחרים שבהם הוא נזקק לטכניקה סיפורית דומה, אך נדמה, שמבחינה מיתודית כדאי לעמוד על הדיפרנציאציות הלשוניות והסגנוניות ביצירתו של בשביס על-ידי בידודן של הצורות המונולוגיות, שמהן עשויות לעלות ביתר שאת הסגולות הספציפיות, המשתמעות מייחודן הסגנוני והלשוני. ומשום כך גם נוח יותר לדון בסיפורים הקצרים של הסופר, שבהם ניכרת הנטייה המפורשת לצורות מונולוגיות, מאשר ברומנים, שעד כה הופיעו בידיש בספרים בפני עצמם, ושעוצבו בטכניקה של דברי מספר נעלם בגוף שלישי.¹⁰ ההעדפה הבלוטת של בשביס את הצורות המונולוגיות בסיפוריו הקצרים ומגוונן העשיר, שני אלה יש בהם ערובה לכך שלא תיעלם מעינינו בבידוד זה גם הדיפרנציאציה הלשונית הקונטראסטיבית המתבלטת כאמור ביחידות סיפוריות גדולות יותר.¹¹

נזהרנו ולא השתמשנו עד כה במונח מונולוג, משום שבדרך כלל

10. נוסף לדער שטן... הופיעו עד כה בידיש הרומנים הבאים: די פֿאַמיליע מושקאָט (ניו־יאָרק, 1950); דער קנעכט (ניו־יאָרק, 1962); דער קונצן־מאַכער פֿון לובלין (תל־אָבֿיבֿ, 1971), כּוּלּוּם מַספּר נעלם בגוף שלישי. לאחרונה הופיע ספרו דער בעל־תּשׁוּבָה (תל־אָבֿיבֿ, 1974), שבו מספרים הדברים על ידי שני מספרים בגוף ראשון. על ספר זה ועל מיין טאָטנט בית־דין־שטוב, השווה להלן.

11. בעוד שצורות מונולוגיות מופיעות בסיפוריו הקצרים של בשביס למן 1943 (ראה להלן), הרי הרומן הראשון שלו „הכתוב בגוף ראשון“ הוא „אַ שיף קיין אַמעריקע“, שנדפס בהמשכים בפֿאַרווערטס בחדשים מאָרס—ספּטמבר 1963. והשווה את דבריו של בשביס על רומן זה בראיון שהעניק בשנת 1963, עמ' 21 (פרטים בהערה 3 לעיל). מאז פירסם בשביס בפֿאַרווערטס את הרומנים והסיפורים הארוכים הבאים ה„כתובים בגוף ראשון“: „דער סערטי־פֿיקאַט“, שהוגדר כ־נאָוועלע“ (יאנואר—מיי 1967); „חידערוויקס“, ללא הגדרה ז'אנרית ובחתימת יצחק וואַרשאַוויסקי (יולי 1969 — יאנואר 1970); „דער מאָן פֿון חלומות“, שהוגדר כ־דערציילונג“ (ספטמבר 1970 — אפריל 1971); „דער פֿאַרטריבענער זון“, שהוגדר כרומן (אוגוסט 1971 — יאנואר 1972). והשווה להלן גם על ספרו דער בעל־תּשׁוּבָה.

מושג זה, שמקורו בדרמה, הוא בעל משמעות מגבילה והוא מכוון בתחום הסיפורת לדברים המושמעים בפני קהל כלשהו, כאשר הסיטואציה האפית של המונולוג טמונה לרוב בדברי המספר בלבד. ישנם גם מונולוגים כאלה בין סיפוריו של שבזיס והמחבר עצמו אף טרח להגדיר כמה מהם כמונולוגים. אך כשאנו משתמשים במונח צורות מונולוגיות, כוונתנו להרחבה מירבית של תופעה סיפורית כוללת יותר, שבה המסופר כולו או עיקרו מנוסחים בגוף ראשון; יתרה מזאת מונולוג או סדרת מונולוגים מושמעים, הכלולים במסגרת סיפורית ומשולבים בתוך דבריהם של דוברים אחרים, בגוף ראשון או בגוף שלישי, יתרה מזאת זה סיפור בגוף ראשון, שהסיטואציה האפית הברורה או המרומזת בו מורה על כתיבה, הרחבה כזאת של המונח מונולוג (או של ההגדרה האחרת, "סיפור בגוף ראשון"). תאפשר בין היתר לגלות ביצירתו של שבזיס את הצורות המועדפות, לקבוע מועד פנייתו אל צורות סיפור אלו ואת משקלן בכלל יצירתו הסיפורית. ונראה, שניתן יהיה גם לעמוד על התפתחויות ברורות בצורות המונולוגיות השונות שלהן נזקק שבזיס ביצירתו.¹²

ב

סיפוריו של יצחק שבזיס זינגר בידיש נאספו עד כה בשלושה קבצים: דער עטן אין גארני און אנדערע דערציילונגען (ניו-יארק, 1943); גימפל תם און אנדערע דערציילונגען (ניו-יארק, 1963); וכן מעשיות פֿון הינטערן אויוון (תל-אביב, 1971). בשלושת הספרים הללו כלול חלק קטן בלבד מן האוצר הסיפורי הרב, שפיזר שבזיס על פני הפריודיקה שבידיש במשך כל שנות יצירתו, למן פרסום סיפורו הראשון בשנת 1925.¹³ ויש לציין בתמיהה ואף בתרעומת, שבקבצים שתורגמו לאנגלית קיים כבר עתה מבהר גדול יותר של סיפורים מקובצים מאשר בשפת כתיבתם המקורית.¹⁴ יתר על כן, בעוד

12. אשר לצורות מונולוגיות כפי שהוגדרו כאן נעזרנו בספר של B. Romberg *Studies in the Narrative Technique of the First-Person Novel* (Stockholm-Göteborg-Uppsala, 1962). וכן בפרק Types of Narration בספרו של W. C. Booth, *The Rhetoric of Fiction* (Chicago and London, 1961) pp. 149-165.

13. "אויף דער עלטער", בחתימת צע, ליטעראַרישע בלעטטער (חארשע), גל' 60 (1925). הסיפור זיכה את שבזיס במקום ראשון בתחרות שהוכרזה על ידי מערכת הליטע-דאָרישע בלעטטער.

14. השוה בציונים הביבליוגרפיים שבסופו של ספר זה, שבו צוינו הספרים שבהם הופיעו תרגומים לאנגלית של סיפורי שבזיס. בששת הקבצים שהופיעו עד 1974 נאספו מאה סיפורים לעומת ארבעים ושישה סיפורים שבקבצים הנזכרים בידיש.

שמצויים בידינו נסיונות להקיף ולתאר ברשימות ביבליוגרפיות אחדות את יצירתו של בשביס בתרגומיה לאנגלית.¹⁵ אין בידינו רשימה ביבליוגרפית כלשהי של כתבי הסופר בידיש.¹⁶ במצב דברים עגום זה אין ברירה למי שניגש לבחינה כלשהי של סיפוריו של בשביס בידיש אלא להסתפק במדגם סיפוריו שבשלושת הקבצים הנזכרים ובספר זה, תוך התייחסות ספוראדית ולעתים מקרית בלבד לסיפורים אחרים.

במהדורה הניו-יורקית של דער שטן אנו מוצאים, נוסף לרומן שנדפס כבר קודם לכן בפולין, גם חמישה סיפורים קצרים; ארבעה מהם עוצבו בגוף ראשון. הסיפור החמישי — "דער ייד פֿון בבל" — הוא הסיפור היחיד בספר זה, שלא עוצב בצורה מונולוגית.¹⁷ ונאמר כבר בשלב זה של הדיון, שפרט לקטעים מונולוגיים, על צורותיהם השונות, שאנו מוצאים בכתבי בשביס עד הגירתו לארצות הברית, לא מצאנו בין כל סיפוריו של בשביס, שפורסמו עד שנת 1943, סיפור שלם שעוצב בצורה מונולוגית על פי הגדרתנו הרחבה.¹⁸ "זינדלוס דער ערשטער", הסיפור המונולוגי היחיד שפורסם לפני הופעתה של

15. השווה בספרים שצוינו בהערה 1 וכן Isaac McGuire Christensen, "Isaac Bashevis Singer: A Bibliography," *Bulletin of Bibliography and Magazine Notes*, XXVI (1969), 3-6 פרטים מקריים בלבד על פרסומיו של בשביס בידיש והביקורת על יצירתו בידיש מצויים ברשימות הביבליוגרפיות שבספריהם של Buchen ושל Adler.

16. בלקסיקונים של ספרות יידיש אין ערכים המוקדשים לבשביס. בשעה שהופיע הלקסיקון של רייון בוילנה בשנות העשרים עוד לא הגיעה, כנראה, יצירתו של בשביס לפרסום שיצדיק ערך עצמאי. בלקסיקון החדש, המופיע בניו-יורק למן 1956, חסר ערך על בשביס, משום שהסופר לא הסכים ששמו יכלל בפרסום הממומן מכספי השילומים. יש לציין, שהביקורת בידיש מתייחסת בדרך כלל ליצירתו של בשביס בהסתייגות וברובה היא אמביבלנטית בהערכת יצירותיו. והשווה בקשר לכך את מאמרו של Eli Katz, "Isaac Bashevis Singer and the Classical Yiddish Tradition" בתוך הקובץ שבעריכתה של מ. אלנטאק (פרטים בהערה 1), עמ' 14—25, וגם כמה מהצהרותיו של בשביס עצמו, כמו אלה שבראיון שפורסם בעתון New York Times מיום 19 באוגוסט 1973.

17. סיפור זה הוא גם היחיד, פרט לדער שטן, מבין כל סיפוריו של בשביס, שנכתבו ופורסמו בפולין עד שנת 1935, מועד הגירתו לארצות-הברית, שמחברנו מצא לנכון לנסחו מחדש ולכלול אותו באוסף כלשהו של כתביו. "דער ייד פֿון בבל" נדפס לראשונה בירחון גלאבוס (וואַרשע), גל' 2 (1932).

18. לאחר בדיקת יצירותיו של בשביס שנתפרסמו בקבצים ובכתבי-העת: ליטעראַרישע בלעטער (למן 1926), גלאבוס, וואַרשעווער שריִטן (1926/27), די ייִדישע וועלט (1928), אַ מאַל אין אַ יוֹגל (1929, 1931) שהופיעו בורשה, פניתי לסופר עצמו. והרי תשובתו מכתב אלי מיום 10 באוגוסט 1973: "איך האָב קיין מאַל אין פּוילן — אויף חי ווייט מיין זכרון דינט מיר — נישט געשריבן אין דער ערשטער פּערזאָן."

המהדורה הניו־יורקית של דער שטן, הופיע לראשונה רק בשנת 1943, בגליון הראשון של כתב־העת ס׳יב׳ה, מסתבר לכן, שנטייתו המפורשת של שבסיס לעצב את סיפוריו הקצרים בצורות מונולוגיות, ראשיתה סמוך לפרסומו של סיפור זה.¹⁹

בעוד שבמהדורה הניו־יורקית של דער שטן ניתן למצוא קווים תימטיים ואף צורניים המקנים ליצירות שבספר זה אחדות ספציפית וברורה למדי, הרי שבשני הקבצים האחרים קשה למצוא עיקרון כלשהו באשר להרכבם ולסדר הסיפורים שבהם. בקובץ גימפל תס (1963) כלולים עשרים וארבעה סיפורים; רובם או כולם פורסמו בפריודיקה בידיש קודם לכן, בשנים 1943—1961. בקובץ מעשיות (1971) כלולים שבעה־עשר סיפורים, שפורסמו כבר בשנים 1955—1969. אך אין הסיפורים בשני קבצים אלה סדורים לפי סדר הופעתם בדפוס, סדר מקביל לכרונולוגיה של כתיבתם.²⁰ ואף אין למצוא בקבצים אלו קשר תימטי כלשהו בין חלקי הספר כולו. מפוזרות בהם ללא כל סדר ושיטה צורות סיפוריות שונות. ועם זה מן הראוי לציין, שבשני הקבצים פותחים בסיפורים המעוצבים בצורות מונולוגיות — "גימפל תס" ו"מעשיות פון הינטערן אויוון" — שגם נתנו לקבצים את שמותיהם. וגם בכך יש משום עדות ליחס ההעדפה של הסופר עצמו אל צורות סיפוריות אלו.

מתוך כלל ארבעים ואחד הסיפורים שבשני הקבצים, תשעה־עשר עוצבו בצורות מונולוגיות, ואם נצרף לאלה את הסיפורים הכלולים במהדורה הניו־יורקית של דער שטן, יתברר, שמתוך ארבעים וששה סיפורים שנאספו בשלוש קבצים, עשרים ושלושה, מחציתם, עוצבו בצורות מונולוגיות. עם כל הזהירות המתחייבת משימוש במדגם מוגבל זה, אין מקום להטיל ספק בהעדפת הצורות המונולוגיות ביצירתו של שבסיס, לפחות בתקופה שבין שנת 1943 לבין שנת 1969. העדפה זאת מקבלת את אישורה מתוך בדיקת סיפוריו

19. יצירותיו של שבסיס פורסמו בדרך כלל בסמוך לזמן כתיבתם. והרי תשובתו של שבסיס לשאלתי בענין זה במכתבו הנ"ל: "יא, די דאטן פון דער פובליקאציע שטימען בערך מיט דער צייט פון שרייבן. די דערציילונג 'בענדיס און די שקע' איז אן אויסנאם. זי איז היפשע עטלעכע יארן געלעגן ביי מיר אין א שוללאך, אבער נישט לענגער ווי וועלכע 6 אדער 7 יאר".

20. השחה בהערה הקודמת.
(*) כאן ולהלן במבוא צוינו הסיפורים המופיעים בספר זה בכוכב. פרטים ביבליוגרפיים על הופעת הסיפורים הללו בפריודיקה, בספרים ובתרגומים מובאים ברשימה הביבליוגרפית שבסוף הספר בעמ' 283.

הקצרים של שבטים המצויים בפריודיקה, הן בפרק זמן זה והן בפרסומיו המאוחרים יותר, למן שנת 1969 ועד שנת 1973 וזו בכלל.²¹

מאלפת היא העובדה, שאת פיתוחן של הצורות המונולוגיות החל בשבטים בעיצוב דובריים יוצאי־דופן. כל הסיפורים המונולוגיים הכלולים בדער שטן משנת 1943 מושמים בפי דמויות על־טבעיות. נטיה זאת לדוברים על־טבעיים עוד ניכרת בגימפל תס, אך בקובץ זה מצויים גם מונולוגים המושמעים מפי בני אדם. בקובץ מעשיות ובסיפורי שבטים, שנדפסו אחרי הופעת הספר גימפל תס, כל המספרים המונולוגיים אינם אלא בני אדם.

הסיפורים המונולוגיים של שבטים, שבהם ה"אני" המספר היא דמות על־טבעית, שייכים ברובם לסידרה מתוכננת, שהתפרקה במרוצת הזמן לסיפורים בודדים וניטשטש הקשר שביניהם. סידרה זאת הוגדרה על־ידי המחבר כספר הזכרונות של יצר הרע. בנוסחם הראשון של שנים מתוך סיפורי סידרה זאת — "זינדלוס דער ערשטער" ו"דער רואה ואינו־ניראה" — נמצאת תת־כותרת מפורשת: "פֿון אַ סעריע דערציילונגען דאָס געדענקבוך פֿון יצר־הרע".²² בשבטים ויתר על פירסומה של סידרה זאת בשלימותה ופיזר סיפורים מתוכה בדער שטן ובגימפל תס כשהוא מוחק את תת־הכותרת האמורה. אך אין ספק, שגם הסיפורים "דער חורבן פֿון קרעשעוו" ו"צוויי מתים גייען טאַגנצן" שנדפסו בדער שטן, וכן "אַ מעשה מיט צוויי ליגנערס" שבקובץ גימפל תס, שייכים לאותה סידרה. לחמשת הסיפורים מן הסידרה הזאת משותף אותו מספר, המגדיר את עצמו בצורות דומות כולם. ב"דער חורבן פֿון קרעשעוו" הוא מודיע כבר בהתחלה: "איך בין דער יצר־הרע, דער שטן, דער נחש הקדמוני. אין קבלה־ספרים רופֿט מען מיך סמאל, אָדער דער ס"ם. יידן רופֿן מיך צו מאָל דער בעל־דבר".²³ בסיפורים האחרים הוא חוזר ומשתמש בכינויים אלה וגם באחרים, כגון "זקן כסיל", "שטן המשחית", "זקן ממרא". הפרקים מספר הזכרונות של יצר הרע קרובים מבחינת הסיטואציה האפית והדמות המספרת לסיפור "אַ טאַגבוך פֿון אַ נישט־געבוירענעם". שגם הוא כלול במהדורה הניו־יורקית של דער שטן. הדובר מעיד על עצמו בתחילת דבריו: "איך, דער שרנבער פֿון די דאָזיקע שורות, האָב געהאַט דאָס גליק,

21. למן 1944 ועד היום מפרסם שבטים בקביעות בעתון פֿאַרווערטס. למן 1969 מצאנו את סיפוריו ברבעון די גאַלדענע קייט (תל־אָבֿיב) ובירחון די צוקונפֿט (ניו־יאָרק).
22. הסיפורים מורסמו בירחון סִבֿיבֿה, גל' 1, 3 משנת 1943. "זינדלוס דער ערשטער" נכלל בתוך דער שטן... ואילו "דער רואה ואינו־ניראה" — בתוך גימפל תס.
23. דער שטן... עמ' 193.

וואס טרעפֿט איינעם פֿון צען טויזנט : איך בין נישט געבוירן געוואָרן. מיין טאַטע, דער ישיבֿה-בחור, האָט געטאָן מעשֿי-אונג, און פֿון זײַנע זוימען בין איך באַשאַפֿן געוואָרן : האָלב שד, האָלב רוח...²⁴ תעלוליה של דמות זאת בבני-האדם זהים לתעלולי היצר הרע, המתוארים בפרקי זכרונותיו. סיפורים אלו הם צורות מונולוגיות כתובות — ספר זכרונות ויומן — ואין הם סיפורים מונולוגיים, המושמעים בפני קהל כלשהו, בדומה לכל יתר הצורות המונולוגיות שבסיפורי הקצרים של שבֿיס. ומבחינה זאת שונים מהם שני הסיפורים האחרים המושמעים על-ידי דמות דימונית אחרת ; על-ידי השדים. בסיפור "דער שפיגל" שהוגדר בתת-כותרת כ"מאַנאַלאָג פֿון אַ שד" ובסיפור "מעשה טישעוויץ," שגם לגביו צריך להניח דובר זה, על-פי דבריו שלו בגוף הסיפור.

הבאת דבריהם של דמויות על-טבעיות אינו חידוש בספרות יידיש, ודי אם נזכיר, למשל, את הפואמות "מאַניש" של פרץ ו"אַשמדאי" של אַנסקי, שקדמו בזמן לסיפוריו. בשתי פואמות אלו משמיעות דמויות, המקבילות לדמויות העל-טבעיות שבסיפורי שבֿיס, את דבריהם בדיבור ישיר, המשולב בתוך דבריו של המספר הנעלם. חידושו של שבֿיס מתבטא בעיצוב סיפוריהם של הדמויות הדימוניות כיחידה מונולוגית סגורה, בפיקציה מחושבת בכתב ובעל-פה כאחד. קירבה מסוימת למספרים הדימוניים ניתן למצוא בסיפור "קוקע-ריקו," שאינו אלא מונולוג של תרנגול. האפשרות שבעל חיים ישמיע את דבריו בלשון בני-אדם מעוגנת במסורת העתיקה והנפוצה של המשל, שפותחה על-ידי מחברנו פיתוח מקורי למונולוג נרחב ורצוף.²⁵

מה שמאחד את כל הסיפורים המונולוגיים המושמעים בפי דמויות דימוניות ובפי התרנגול הוא תוצאה מן ההבדל העקרוני שביניהם לבין כל סיפור אחר שעוצב בגוף ראשון : במונולוג מפיו של בשר-ודם מוגבל המספר באופן טבעי להשמעת דברים, המסתברים בראש וראשונה מידיעותיו הישירות, מנסיונותיו ומתחושותיו, ואלה נתחמים בגבול אפשרויותיו של יחיד בן תמותה. יכול הוא להיות עד למאורעות ולפרש אותם, יכול הוא להיות שותף פעיל למעשים שעליהם הוא מספר, אך אין הוא יכול להיות כל-יודע, במידה שהיא, לגבי

24. שם, עמ' 253.

25. ויש לציין, שכבר בכתבי שלום-עליכם מצויים שני סיפורים, שבהם משמיעים תרנגולים ותרנגולות את דבריהם בדיבור ישיר : "כפרות," "דאָס פאַרפֿאַלק" (בתרגום לעברית : "הנאהבים והנעימים"). על דוברים שאינם בני-אדם השווה בספרו של רומברג, עמ' 89. שם נזכר גם ספרו הידוע של לסאג' השטן הצולע, שבו מופיע אשמדאי כדובר.

יצור אנושי אחר, למעלה מן התחום הסביר של ניחוש והשערות. יש אולי יסוד להנחה, כי בשביס העדיף בראשונה את המספרים יוצאי הדופן משום שחש בין היתר במגבלות הכרוכות במונולוגים המושמים בפי בני-אדם. מחברנו, שהיה רגיל להציג את סיפוריו באמצעות מספר נעלם וכל-יודע, ביקש לו פתרון שיאפשר לעקוף מגבלות אלו, שכן כל המספרים שאינם בשר-ודם מהוננים על-פי עצם טבעם בפיקציה הסיפורית בתכונות המספר הכל-יודע, המכשירות אותם לחדור לנפשו של אדם ולגלות צפונותיה. זוית הראיה החדשה, בה נחונו מספרים מסוג זה, איפשרה לו לבשביס אף להרחיב את סגולות המספר הנעלם והכל-יודע. כי לא זו בלבד שהפיקציה הסיפורית שמכוחה הם קיימים מעניקה להם ידיעה שלא ניתנה למספר אנושי, אלא שאת הדמויות הדמוניות אפשר לשתף במעשים והן מסוגלות אף להופיע כמי שמפעילים את הדמויות האנושיות שבסיפוריהן. באופן זה מהווה יצר הרע, המספר את סיפוריו, גם חלק מפנימיותו של האדם המועמד על-ידו בנסיון. האוטונומיה שהוענקה על-ידי בשביס ליצר הרע העמידה אותו, בהתאם לאמונות ולדעות הרווחות, כמי שנתון ברשותו שלו ובפני עצמו.

אמונות ודעות אלו יצרו גם את האפשרות להעניק לדמויות אלו לשון של בני-אדם. יסודן בסיפורת המסורתית היהודית, שהכירה בעצם קיומם של שדים ובקיומו של השטן המתלבש בדמותו של יצר הרע. ויש לציין, שבמונולוגים המושמעים בידי שדים — "דער שפיגל" ו"מעשה טישעוויץ" — מוצו אפשרויות סגנוניות אלו במידה ניכרת, וזאת על-ידי שילוב מחוכם ומהותי מאוד של הסגנון הבדחני בחרוזים לתוך הלשון היראית-למדנית. שילובים כאלה מעניקים לבעלי המונולוגים את היסוד המבדה והליצני, הטבוע במהותם של שדים שאינם פועלים בזדון כנגד האדם. כך חשים אנו, שמאחורי השד הדימוני מסתתר שמץ ליצנות ופיקחות, כמקובל בכינוי "שד" כשהוא מתיחס אל בני-אדם.

עם כל הצלחתו של בשביס בעיצוב הצורות המונולוגיות בפי דוברים שאינם בני-אדם, עדיין טבוע בכולן יסוד מכריע של פיקציה מוסכמת, שאינה מאפשרת לזוית-ראיה השונה משלהם לחדור לדבריהם. שהרי כל דברי הנפ-שות הפועלות בתוך סיפוריהם עוברים את סינונם הספציפי והסוביקטיבי-כביכול של הדוברים, ללא כל אפשרות של פניה חיצונית ישירה או תגובה שמחוץ למונולוג הכתוב והמושמע. הסיטואציה האפית של מונולוגים אלה משאירה את הקורא ללא תשובה המניחה את הדעת לשאלה, אל מי מכוונים

השטן, השד או התרנגול את דבריהם, והתעלומה בנוגע לבעל דברם האנושי של מספרים כאלה אינה נפתרת על אף הקונבנציה, המאפשרת להציג את דבריהם בלשון בני-אדם. ולכן עוצבו כל המונולוגים שנדונו עד כה בהכרח בצורה סגורה, משום שלא נמצאה אפשרות סבירה של חדירה חיצונית לתוכם. ונראה שבעיה זאת אמנם העסיקה את שבבים בפיתוח הצורות המונולוגיות ומכאן הפניה ביצירתו המאוחרת יותר אל דוברים שהם כולם בשר ודם. מאלפת מבחינה זאת פנייתו לאחרונה של שבבים אל תחום הדרמה. כבסיס לדרמה הראשונה שלו בחר בסיפור "דער שפיגל",* שהוא מונולוג סגור מפי השד. באופן פאראדוקסאלי מתגלה כאן הקשר הבסיסי שבין מונולוג לדרמה ובעת ובעונה אחת יש בכך משום אישור, שהצורה הסגורה של "דער שפיגל" תבעה, כביכול, את "תיקונה" בעיבוד דרמטי, "פתוח", שפרץ את מגבלותיו של המונולוג.²⁶

ג

בקובץ גימפל תס אנו מוצאים שני מונולוגים וידוים, המושמעים בסיטור-אציה אפית זהה. גם לייבוש (בסיפור "דאָס פֿייער")* וגם גימפל תם משמיעים את וידויהם באזני הנמצאים בהקדש, כששניהם שוכבים על ערש דווי. ואולם, בעוד שהמונולוג של גימפל תם הוא סגור ואין תגובתו הישירה של קהל השומעים חודרת לתוכו, הרי שקרוב לסיומו של הסיפור "דאָס פֿייער" לייבוש פונה אל שומעיו בשאלה ישירה וזוכה לתשובתם, המשקיטה את מצפוננו של המתוודה, שהתיסר בחוסר-ודאות במשך ימי חייו הארוכים. שהרי הוא ואנחנו עמו שומעים את תשובתו של אחד מדרי ההקדש: "פֿון פעס צינדט זיך נישט אונטער קיין הויז." ואין להמעיט בכוחה של תשובה זאת, הפורצת את המונולוג של לייבוש.

לתופעה מקבילה של פריצת המונולוג הסגור אנו עדים גם בצמיחתן של צורות מונולוגיות אחרות ביצירת שבבים — סיפוריהן של נשים זקנות וסיפורי המעשיות החסידיים.

עד כמה שעלה בידי לברר, "דער קטלן"* הוא סיפורו הראשון של שבבים, שעוצב כמונולוג של אשה זקנה. המונולוג נדפס בגליון ראש-השנה תש"ו של

26. המחזה הוצג בניו-הייוון (New Haven) בשנת 1973 עלידי Yale Repertory Theater. על המחזה וקשרו אל הסיפור השווה בראיון עם שבבים שנוכר בהערה 16 לעיל. הטקסט של הדרמה טרם פורסם.

דער אידישער קעמפֿער. תת־הכותרת של הסיפור — „אַ באַבע־מעשה“ — רומזת על המספרת ועל טיבה. אופן כתיבתה של התיבה, „באַבע“ (סבתא), מלמד שבשביס התכוון למשמעותו המשנית והמאוחרת של הצירוף — סיפור דמיוני בפיה של הסבתא — ולא למשמעותו הראשונית של ה־בַּבְּא־מעשה, שמה הידוע של יצירתו של אליהו בחור מן המאה ה־16, שממנה נובעת המשמעות המאוחרת. סיפור זה עוצב כדיבור חי ושוטף מפי זקנה יהודיה. כמו כל הסיפורים האחרים מסוגו,²⁷ „צייטל און ריקל“ ו־די נאַדל, גם „דער קטלן“ הוא מונולוג סגור. הסיטואציה האפית המשתמעת מדברי המספרת מציגה מסיבת נשים, שהזקנה מספרת להן את סיפוריה. בעלת המונולוג רומזת על עצמה ועל חייה בהערות המפוררות על־פני הסיפור והמעמידות את השומעות ואת הקורא על אופיה, גילה, מערכת מושגיה והשקפותיה. תוך כדי כך מודגשת אמינות דבריה כעדה מהימנה, בעלת מסורת מוסמכת ומקובלת על המעשים ועל האנשים הנזכרים בסיפוריה.

עדיפותה של הצורה המונולוגית על צורות סיפוריות אחרות, שבהם נזקק הסופר לאותו נושא, עולה יפה מתוך השוואת הסיפור „די נאַדל“ משנת 1966 (הנוסח של הסיפור שנדפס בספר זה) עם הנוסח הקודם לו, גם הוא בשם „די נאַדל“, שראה אור בסידרה „טיפן און געשטאַלטן — פֿון אַ מאָל און היינט“, בפֿאַרווערטס מיום 14 בספטמבר 1962 ובהתימת יצחק וואַרשאַווסקי. המאורעות העיקריים בשתי הנוסחאות זהים לחלוטין. בנוסח משנת 1962 מוגש הסיפור על־ידי מספר נעלם, שזהותו אינה ברורה כלל וכלל. לשונו רדודה ומגלה סימנים ברורים של חוסר ייחוד סגנוני. בנוסח הראשון מתחיל הסיפור:

„די געשיכטע איז פֿאַרגעקומען אין אַ פֿאַוויאַט־שטאַט אין פּוילן מיט אַ סך יאַרן צוריק. קאַנקורענץ ביי ייִדישע סוחרים האָט אַלע מאָל עקסיסטירט, אַבער אין יענער שטאַט האָט די קאַנקורענץ צווישן צוויי סוחרים געהאַט אַנגענומען מערקווירדיק שאַרפֿע פֿאַרמען.“

ניתן להבחין בנקל, שהביטויים „געשיכטע“ (לעומת „מעשה“), „קאַנ־קורענץ“, „עקסיסטירט“, „מערקווירדיק שאַרפֿע פֿאַרמען“ שבפיסקה זאת הם ניאולוגיזמים, שהיו עשויים לעורר ספקות, לו הופיעו בדברי המספרת בנוסח המונולוגי המאוחר.

חוסר ייחודו הסגנוני של המספר הנעלם שבנוסח של 1962 גרר אחריו

27. השוה גם את הסיפורים „דער צוריקגעשריגענער“ קליין און גרויס“ שבקובץ גימפל תס וכן „געצל מאַלפּע“, „די פּוצערין“, „הענע פֿיער“ בקובץ מעשיות.

בטייה לריטוריקה ולמוסר השכל המעורר חשדות: «א פרוי אין געקומען קויפן א נאדל און געבראכט מיט זיך דאס גליק, די האפענונג, דעם פארווירק- לעכטן חלום». אין אנו יודעים למי ליחס את הדברים הללו — למספר הנעלם או לגיבורת הסיפור; הפתוס שבהם תואם את גיבורת הסיפור, אך אין הם מנוסחים בלשונה; בפיו של המספר הנעלם מצלצלים הדברים כמלאכותיים. מפיו של מספר נעלם זה נשמע גם סיומו של הסיפור כמאולץ: «ס'איז געווען פאר דער שטאט און פאר א סך אנדערע שטעט א בנישפיל, ווייל א גראב ווארט קען שאטן און ווי איידלקייט קען א מאל העלפן...»

האמת צריכה להאמר, שכבר בנוסחו הראשון של הסיפור נרמזה האפשרות של עיבודו של הסיפור בצורה התואמת את תוכנו ואת המציאות שממנה עשוי היה לצמוח. המספר הנעלם עצמו מוסר בנימה של הסתייגות: «צווישן די בעל-מלאכות, וואס האבן געווינט אויף דער בריק-גאס איז געווען איינער וואס האט געמאכט גראמען ווען עפעס אן אויסטערלישע זאך איז געשען אין שטאט. יענער האט גליך פארפאסט א ליד, וואס האט דערציילט די גאנצע געשיכטע». הסתייגותו של המספר הנעלם גלויה עוד יותר בפיסקה אחרת: «...די געשיכטע ... האט זיך צעטראגן איבער אלע יידישע שטעטלעך אין דער געגנט. ווי געוויינלעך, האט מען צוגעטראכט אלערליי איינצלהייטן און דער עפיזאד איז זיך צעוואקסן אין א גאנצער דראמע». לפנינו הצבעות מודעות ומפורשות על מסורות תמימות בעיקרן, שמהם שאב המספר הנעלם, המוסר לנו את הסיפור כקוריוז מימים עברו תוך שהוא מסתייג ומביע ספקנות הנובעת מעמדתו בפרספקטיבה «מודרנית».

מה שהגיש לנו בשבס ב"די נאדל* בנוסח של 1966 מפי מספרת מונר-לוגית כ«באבע-מעשה» מתקבל כריאליזציה של דרך התפשטותו של הסיפור, כפי שתוארה במפורש על-ידי המספר הנעלם בסיפור של יצחק ווארשאוסקי: כך «התפשט» הסיפור «על פני העיירות היהודיות». ואכן בפי המספרת שבנוסח משנת 1966, המציגה את עצמה כעדה וכמשתתפת במאורעות, גדלה ה«אפי-זודה» ל«דרמה שלמה» בסגנונה האישי של הדוברת שהיא בעלת מערכת מושגים והתייחסויות התואמים את אופיו של הסיפור.

אם בנוסח שבפארווערטס קיים ערעור על הסיפור מתוך הפרספקטיבה ה«מודרנית» בה נתון המספר הנעלם, הרי שבצורתו המונולוגית של הסיפור נקודת המוצא של המספרת היא הפוכה. רצונה המוצהר הוא להדגים את מעלתם של סדרי החברה ויחסי-האנוש שמימים עברו תוך קונפרונטציה

מכוונת עם הווה שאינו מתקבל על דעתה. על רקע הניגוד בין "הינט" לבין "אין מינע ציטן", שבו נפתח המונולוג והחוזר ונישנה לאורך הסיפור כולו, — כל מה שבפיה מתקבל על-ידי הקורא כתואם את עמדתה. סיפור המעשה וסגנונה הייחודי שלו כאן לשלמות אורגנית, שאינה נפגמת כמו קודם בנוסח של הפארווערטס מתוך עמדה היצונית ומאוחרת.

כאמור, הסיפור בפארווערטס פורסם בחתימתו של יצחק ווארשאוסקי, ואילו על "די נאָדל" בצורה המונולוגית חתום שמו של י. באשעוויס. יצחק זינגר עצמו נוהג להבדיל בין יצירות שהופיעו בחתימות שונות אלו. לשאלתי בענין זה בשנת 1973 השיב הסופר:

"די גרענעץ צווישן באשעוויס און ווארשאוסקי איז מיט דער צייט געוואָרן פֿאַרווישט. אין אָנהייב האָט ווארשאוסקי געזאָלט שרייבן 'ליכטערע זאַכן', אָבער ווי באַלד ביידע זענען נעמען פֿון זעלבן מענטש, איז דער סטיל אַריבער פֿון איינעם צום אַנדערן. בדרך־כלל האָב איך געדרוקט אין פֿאַרווערטס אונטערן נאָמען ווארשאוסקי און אין זשורנאַלן ווי די גאַלדענע קייט און אַנדערע — אונטער באשעוויס. אָבער די קוואַליטעט איז אַפֿט געווען די זעלבע. איך וואָלט געזאָגט אַז ווארשאוסקי האָט אַ ביסל ווייניקער אַכטונג געטאָן אויף דער שפראַך, זיך [ניט] אויסגעדינט פֿון אַמעריקאַניזמען. אָבער אַפֿט האָב איך פֿונקט אַזוי געשליפֿן אַ ווארשאוסקי־דערציילונג.²⁸

יש בדברים אלה הסבר לאופי הסגנוני השונה של שתי הנוסחאות של "די נאָדל", שהרי הנוסח המונולוגי של "די נאָדל" הופיע אמנם ברבעון הספרותי חשבון. אך מסתבר, שניתן להצביע על הבדלים עקרוניים נוספים, מעבר לליטוש הסגנוני־הלשוני, שעליו מצביע בשבסיס במפורש בדבריו שהובאו לעיל. למעשה, לפנינו עיבוד מהותי של ממש, כשצורה סיפורית אמורפית הופכת לצורה מונולוגית מגובשת, המועדפת מבחינה אמנותית על־ידי הסופר בשבסיס. ואין צריך לומר, שהליטוש הסגנוני והצורה המגובשת כרוכים יחד. נדמה, שבדיקות נוספות ביצירתו של שבסיס־ווארשאוסקי עשויות להצביע ביתר בירור על כיווני ההתפתחות מסיפורת, המעוצבת בטכניקה של מספר נעלם, לעיבודה בצורות מונולוגיות.

הקורא את הסיפורים מסוג ה"באַבע־מעשה" בידיש תוהה לעתים מה העיקר בהם: סיפור המעשה עצמו או דמותה של המספרת העולה מדרך

28. מתוך מכתבו של שבסיס אלי מיום 10 באוגוסט 1973 (ראה לעיל בהערה 18).

סיפורה ומלשונה. תוך כדי קריאה מצפה הקורא לרמזים של המספרת ולגילויים מפורשים יותר על עצמה ועל הסיטואציה האפית, שבה היא משמיעה את סיפורה. נראה שהמספר עצמו חש בצורך לספק סקרנות זאת ואת תהיית קוראיו. למן אמצע שנות השישים מופיעים ביצירתו של בשביס סיפורים, שבהם כלולים מונולוגים מפי דוברות דומות מאד, כאשר הסיפור עצמו נתון כבר בתוך מסגרת מנחה של מספר נעלם בגוף שלישי או של מספר בגוף ראשון, המזוהה כיצחק זינגר בילדותו. בסיפורים "אויף דער פאטשינע,"* החתום בכינוי יצחק בשביס, ובסיפור "מענדל באַגרעבער,"* החתום בכינוי יצחק וואַרשאַווסקי, אנו שומעים מפורשות מפי הדובר שבמסגרת, כי בעלות המונולוג מספרות "שבת נאָכן טשאַלנט", ואנו למדים מפיו גם על המספרות עצמן, על השומעות להן ועל אופיין. השומעות מגיבות על המסופר בקצרה ומעוררות תגובות על תגובותיהן, כך נפרצה הצורה הסגורה של המונולוג והודות לכך אנו זוכים בזויות-ראיה נוספות ובסיטואציה אפית מפורשת לגמרי המעוצבת בתיאור פלסטי המתקבל כאותנטי; כי עיקרו של הסיפור מושמע גם כאן מפי דוברת הדומה למספרות שב"באַבע־מעשה" הקודם.

כנראה, אין זה מקרה כלל וכלל, שהסיפור "מענדל באַגרעבער"* נתפרסם תחת הכינוי יצחק וואַרשאַווסקי. המספר שבמסגרת הסיפור מציג את הדוברת כ"מיין מומע יענטל". בפסקה הפותחת את הסיפור מוצגות הן הסיטואציה האפית והן הדוברת בגוף ראשון מפי מספר, שאנו נוטים לראות בו את יצחק זינגר בילדותו. אין משמעות לכך, אם היתה אמנם ליצחק זינגר דודה בשם זה ואם אמנם משחזר הוא עתה את סיפוריה. נוצרת כאן סיטואציה אוטו-ביוגרפית, המוסיפה מהימנות גם לדוברת העיקרית שבסיפור. למעשה השימוש בכינוי יצחק וואַרשאַווסקי הוא מורכב ביצירתו של הסופר יותר מכפי שהוצג עד כה. מיין טאַטנס בית-דין-שטוב (ניו-יאָרק, 1956) הופיע תחילה בהמשכים בפֿאַרווערטס בחתימת יצחק וואַרשאַווסקי. פרקי זכרונות אחרים של הסופר "פֿון דער אַלטער און נייַער היים" (אף הם הופיעו בפֿאַרווערטס בשנת 1965) חתומים גם הם באותו כינוי. לזכרונות אישיים מסוג זה שייך הפרק "די סודות פֿון דער קבלה,"* המנוסח גם הוא בגוף ראשון ואין ספק, על-פי פרטים ביוגרפיים אחדים, שה"אני" המספר זהה בו עם יצחק זינגר, אף-על-פי שהסיפור חתום בשם יצחק בשביס. כאשר הציג בשביס בזמנו את מיין טאַטנס בית-דין-שטוב, מצא לנכון להגדיר בהקדמה את הכינוי יצחק וואַרשאַווסקי כ"כינוי ז'ורנאליסטי", אך את הספר האוטוביוגרפי הגדיר כנסיון לאחד

זכרונות ובלטריסטיקה. ואכן נדמה, שיצירת המסגרת לסיפוריה של ה"מומע יענטל" ב"מענדל באגרעבער," שבו ה"אני" המספר מזוהה עם יצחק זינגר, מקבילה לאותו "איחוד של זכרונות ובלטריסטיקה", שבו נפגשים שני מונר לוגיסטים, זה שבמסגרת, המשחזר את הסיטואציה האפית מזכרונותיו האישיים, וזו המספרת את הסיפור עצמו.

לאחר שכבר הוצגה במסגרת הסיפורית הדמות של "די מומע יענטל" ולאחר שתוארה הסיטואציה האפית של סיפוריה, די היה לו לבשביס להוסיף תתיכותרת "דער מומע יענטלס אַ מאַנאַלאַג" בסיפור "בענדיט און דישקע" ובסיפורים אחרים של אותה מספרת בחתימת יצחק בשביס, שעוצבו בצורת מונולוג סגורה לכאורה.²⁹ ויתכן שסיפורים אלו, המושמים בפיה של הדודה ינטל, מבשרים סידרה שלימה של מונולוגים, שיהיו נתונים במסגרת אחידה ובסיטואציה אפית אחת. נקווה שלא תהינה לבשביס סיבות לפירוקה של סידרה מקסימה זאת, כפי שעשה בפרקו את זכרונותיו של יצר הרע. הוא הצליח ליצור מסגרת מהימנה, המאפשרת תגובות חיצוניות, המעשירות והמרחיבות את היריעה הסיפורית, מבלי שיהרוס את הצורה המונולוגית החיונית של הסיפור.

להתפתחות דומה מאד אנו עדים גם בסיפורי מעשיות של חסידים, למן המונולוג הסגור של המתנגד-לשעבר, ברוך ראַכעווער, שהפך לחסיד, בסיפור "די עצה" משנת 1958³⁰ ועד לסדרות הסיפורים "דרני מעשיות," "מעשיות פֿון הינטערן אויוון" ו"גרניזון." בשלושת הסדרות הללו נתונים המונולוגים בתוך מסגרת סיפורית של מספר נעלם המוסר דבריו בגוף שלישי. שלושת המספרים, אותם בעלי מונולוגים מופיעים בכל אחת מן הסדרות הללו: זלמן הזג, לוי-יצחק ומאיר טומטום. כל אחד מהם מספר את הסיפור התואם לו במסגרת דומה של הסידרה בלשונו הוא ועל-פי מדרגתו. המספרים עצמם מתוארים על-ידי המספר הנעלם ביתר הרחבה בפתיחת הסידרה הראשונה,

29. "דער לאַנטוך" די גאַלדענע קייט, גלי' 71 (1970), עמ' 44–50; "דער פישוף-מאַכער" פֿאַרווערטס, 21 במיי 1972. "די מומע יענטל" המדומה או דודתו של יצחק זינגר נזכרת בהקשר נוסף בסיפורו החדש של בשביס "האַנאַ" (די גאַלדענע קייט, גלי' 83 [1974], עמ' 74–88), שבמרכזו נכדתה, ניצולה מן השואה, המגלה בדבריה קווי דמיון עם הסבתא. והשווה שם את הפרטים על קירבתו של המספר בגוף ראשון עם ה"מומע יענטל" וכן הגדרות והערכות על אופי הסיפורים שלה, בעמ' 75, 76, 79, 81. הדמות של "די מומע יענטל" מופיעה כבר כאן כדמות מוכרת לקוראיו של הסיפור.

30. הופיע לראשונה ברבעון די גאַלדענע קייט, גלי' 31 (1958), עמ' 91–95 ונכלל אחר כך באוסף גימפּל תס.

"דריי מעשיות."* במהלך הסיפור זוכה כל מספר גם לתגובותיהם של שומעיו. בסדרות מונולוגים משולשות אלה ניכרים לא רק הדירוג התימאטי העולה ממונולוג אחד למשנהו, אלא גם ההבדל הלשוני המודגש בין לשונו של כל אחד מן הדוברים לבין לשונו של המספר הנעלם, שהצליח להעלות לפני הקורא סיטואציה אותנטית ומאלפת של התהוות הסיפור החסידי ותפוצתו. ויש כאן משום הקבלה למספרות מן הסוג של ה"באבע־מעשה" וסיפוריה של הדודה ינטל, כאשר סביב למונולוג של הדובר, המוסר את הסיפור גופו, נמסרת גם הסיטואציה האפית, המשלימה מזויות נוספות את מה שבעל המונולוג לוג מגלה על עצמו תוך כדי דבריו. אך מן הדין להבחין בסגנון השונה לחלוטין של דברי המספרות בהשוואה למספרים החסידיים. ושונה הוא לגמרי מעגל הנושאים הארציים, שסביבם נרקמים סיפוריהן של הזקנות, מסיפורי החסידים, המתקרבים למסורת של השבחים החסידיים. במסורת זאת צריך למקם גם את הסיפור החדש "אנדרוגינוס," שגם הוא נתון במסגרת, המציגה את הדובר החסידי על־ידי מספר נעלם. גם בסיפור "דער פרוש" נתון המונולוג של המספר העיקרי בתוך סיטואציה אפית מפורשת: ליל חורף בבית־המדרש על רקע התכנסות הקבצנים. בסיפור זה מסתמנת נטיה לפרוץ את המונולוג של הפרוש על־ידי התערבויות של זרה, שומעו היחיד, שנעשו מרובות יותר בהשוואה להערות ולשאלות הבודדות שבסיפורים אחרים הבנויים לפי מתכונת דומה.

שילוב מסגרת דומה של שלושה סיפורים מונולוגיים, הפעם מפי דמות שבשולי החברה היהודית המסורתית, מופיע ב"מעשיות אין אַ ווינטערנאַכט,"* גם הוא מסיפוריו האחרונים של בשביס. וגם כאן אנו נתקלים בדיפרנציאציה סגנונית שונה מזו, שהיינו עדים לה בסיפורי החסידים, אף־על־פי שהסיפורים מושמעים אף הם בלילה ב"שטיבל" חסידי. גם כאן מורים רמזים שקופים, כי המספר שבמסגרת, המעלה זכרונות בגוף ראשון, אינו אלא יצחק זינגר בצעירותו. הפעם נתפרסם הסיפור כשהוא חתום בכינוי בשביס.

ד

הצד השווה שבכל הצורות המונולוגיות ביצירת בשביס שנדונו עד כה הוא, שכל הסיפורים והתיאורים שבהם, בין שהם מונולוגים סגורים ובודדים, בין שהם מונולוגים המשולבים במסגרת אחת, ובין שהם מונולוגים המושמעים מפי אדם או דמות דימונית — כולם כאחד אינם עוברים את גבולות אירופה

המזרחית וההווי היהודי המושרש והמסורתי שבה. אמנם ניכרות בהם הפרצות שניבעו בדורות האחרונים בגיבושו המושרש של הווי יהודי זה. לעתים קרובות משמשות פרצות אלו נושא ועלילה לאותם סיפורים. אך המספר, אפילו הוא עולה מן הסטרא אחרא או משולי החברה, כל קיומו מותנה בחברה מסורתית זאת, שביחס אליה בלבד נבנו הקונפליקטים הסיפוריים. כל הסיפורים שנדונו עד כה, פרט למונולוג של השד ב"מעשה טישעוויץ",* מעוגנים בחיי היהודים בפולין של לפני השואה, ולא ניכר בהם רושמו של החורבן הקאטאסטרופלי, כפי שהתרחש למעשה. השד ב"מעשה טישעוויץ" הוא השריד היהודי היחיד שנותר לאחר השואה בעיירה פולנית, הוא היה עד לגדולתם של יהודיה ולחורבנם. סיפורו של שד יהודי זה, הצופה בכליה הבאה עליו בהעדר ניצוצות הקדושה שסיפקו היהודים לקיומו, שולל בצורה מזעזעת את האפשרות להמשיך ולספר את סיפוריהם של בעלי המונולוגים המסורתיים של בשביט מעבר לאירופה המזרחית שלאחר השואה.

הסיפורים שנדונו עד כה נכתבו, כאמור, כבר בזמן שישב בשביט בארצות-הברית. אך עם כל הגיוון שבדוברים אין בדבריהם כל זכר לאמריקניזמים, האופייניים ליידיש המדוברת בארצות-הברית וליידיש ה'זורנאליסטית' של העתון, שבו פירסם הסופר את סיפוריו. התחומים הברורים נתחמו איפוא בצורה חדה ושקופה גם מבחינה לשונית; שהרי מבחינה עניינית וסגנונית כאחת שמורות ביצירת בשביט ליידיש האמריקאית צורות מונולוגיות נוספות, השונות מאלו שנדונו עד כה. הכוונה בראש וראשונה למספר רב של סיפורים אוטוביוגרפיים-כביכול, החתומים ב'פארווערטס' בדרך כלל בכינוי יצחק וואר-שאוסקי, ושבהם הדובר בגוף ראשון מזוהה עם מחברם. רק שלושה מסיפורים אלה כלולים בקבצים שנדונו בסקירה זאת: "אליין" ו"דער זון" בקובץ גימפלטס ו"די קאפעטעריע" בתוך הקובץ מעשיות.³¹ לסיפורים אלה חודרים האמריקניזמים, כשם שלתוך הזכרונות מן העבר המזרח-אירופאי חודר רושמה של המציאות הנוכחית בה נתון המספר. מציאות זאת היא העיקר בסיפורים אלה ונוכחותה של השואה עולה בהם על רקע זה ביתר שאת.

צורה מונולוגית אחת בלבד, עד כמה שעלה בידי לברר, עוד לא מצאה את דרכה אל אוספי הסיפורים ביידיש של בשביט. אם אין אני טועה, רובם

31. "אליין" הופיע לראשונה בסביבה, גל' 1 (1960), עמ' 9-18; "דער זון" — סביבה, גל' 4 (1961), עמ' 17-23; "די קאפעטעריע", די צוקונפט, מרץ-אפריל 1968, עמ' 121-129.

של סיפורים אלה הופיעו בעתון פֶּאָרווערטס וכולם חתומים בכינוי יצחק וואַרשאָווסקי. כוונתי למונולוגים, המשולבים במסגרת סטיריאוטיפית בעלת ואריאנטים לא מהותיים; קורא של בשביס או וואַרשאָווסקי מוצא לנכון לספר לו פרק מחייו או את סיפור חייו כולו ולהתוודות לפניו, לרוב בענינים שבינו לבינה, כשסיפורו משופע בסממנים אירוטיים מובהקים. על הסיטואציה האפית אנו למדים בדרך כלל מפיו של המספר, המזהה עצמו בראשית של הסיפור כמחבר הסיפורים בעתון; אך עיקרו של הסיפור הוא המונולוג שבפי המתוודה. במונולוגים אלה העלה המחבר גלריה מגוונת מאד של יהודים מודרניים, ילידי ארצות-הברית וילידי אירופה המזרחית, מהם שהיגרו לפני השואה ומהם שהיגרו לאחריה; מופיעים כאן יהודים היושבים ישיבת קבע בארצות-הברית, בדרום אמריקה ובישראל. ביניהם מכריו של המספר מימים עברו וזרים שהתוודעו אליו לראשונה בעת השמעת המונולוג. כל אחד מהם מיצג כדרכו את הזעזועים העוברים על היהודי והאדם המודרני בעולם חסר אמונה ותקווה; כולם מעידים על אכזבותיהם ועל מבוכתם. הם זוכים לעתים לתגובה לאקוגית על דבריהם מפיו של השומע היחיד שבמסגרת הסיפורית, והוא גם מזרז אותם בסיפור ומסייע בידם לפרוק מעליהם את נטל זכרונותיהם. בין הסיפורים יש כאלה המזכירים ווידוי אצל פסיכיאטר, ויש סיפורים בהם הדוברים גולשים לדיונים פובליציסטיים בשאלות של ספרות, אמנות, אידיאולוגיות ופתרונות חברתיים. צורות מונולוגיות אלה מיוצגות בספר זה בסיפורים "אָ פֶּענצטערל אין טויער" ו"איוב".*

נראה, שניתן להבחין בהעדפה של צורה מונולוגית זאת ביצירתו של בשביס למן אמצע שנות השישים.³² ויעיד על כך פיתוחה הנרחב בסיפור "דער בעל-תשובה", שנדפס בהמשכים בפֶּאָרווערטס בחדשים ינואר עד מארס של שנת 1973. זהו סיפורו של יהודי יליד אירופה המזרחית, מן הניצולים בברית-המועצות, ששקע בארצות-הברית בעולם העסקים והמין. לאחר אכזבה קשה הוא מוצא את דרכו לתשובה בסביבה חרדית בירושלים. אגב הסיפור הוא מנסה לשכנע את שומעו, כי זו הדרך היחידה בימינו לגאולת האדם

32. והרי פרטים על כמה מן הסיפורים הללו — כולם נדפסו בפֶּאָרווערטס: "דאָס פֶּאָרלירענע ווייב" (3 ו' 4 בדצמבר 1965); "גורל" (24 ו' 25 בדצמבר 1965); "פעטש" (30 בספטמבר ו' 1 באוקטובר 1966); "כוחות" (28 ו' 29 באוקטובר, 3 ו' 4 בנובמבר 1966); "דער הויכער" (1, 2, 8 בדצמבר 1967); "ניסים" (24, 30, 31 באוגוסט, 6, 7 בספטמבר 1968); "די אמתע געליבטע" (24, 30, 31 במאי, 6 ו' 7 ביוני 1969); "דער סוד" (23 ו' 24 בינואר 1970); "דאָס בילד" (8, 14, 15, 21 באוגוסט 1970).

והיהודי. הסיפור המעורר תקוות נראה כסיכומן של הצורות המונולוגיות, שבהן הציג בשביס את מבוכתו של האדם המודרני. עם זאת פותח גם סיפור זה פתח להמשכם ולפיתוחם של סיפורי דוברים מסורתיים למיניהם בחברה היהודית החרדית שמחוץ לאירופה המזרחית שלאחר השואה. וזאת למרות שבעל התשובה לא הצליח, כנראה, לשכנע את המספר שבמסגרת הסיפורית וכדבריו של מספר זה: „צו דעם אַלעמען מוז מען האָבן אמונה, אַז אַלץ וואָס ס'שטייט אין די ספֿרים, איז געגעבן צו משה רבינון אויפֿן באַרג סיני, און אָט די אמונה האָב איך, ליידער, נישט.“³³ סיפור זה יוצא דופן בסידרה זאת של צורות מונולוגיות והוא חתום בכינוי יצחק בשביס.³⁴

בסידרה זאת של המונולוגים הוודיים בפני המספר־הסופר שבמסגרת ניכרת דיפרנציאציה לשונית וסגנונית מגוונת ביותר. לצדם של דוברים, השומרים על היידיש בדיאלקט מקורי שלהם, עולים כאן דוברי יידיש, המערבים בלשונם אמריקניזמים, או רומניזמים חדשים (שמקורם בספרדית שבפי תושבי אמריקה הדרומית) ודוברים, שניכרת בלשונם העברית המודרנית שחדרה ליידיש הישראלית. יש בין בעלי מונולוגים אלה דוברים, שהיידיש אינה שגורה בפייהם, וסיפוריהם זוכים כביכול לתרגום מפי שומע וידוייהם. הדעות המובעות על-ידי הדוברים השונים במונולוגים של בשביס מעלות השקפות שונות ומוסר השכל, שלעתים קרובות הוא פאראדוקסלי ואף מעורר את התנגדות הקורא. לעתים מוצגות דעות אלה בניגוד לדעתו המשוערת של המספר שבמסגרת הסיפורית. קרע נפשי ומבוכה דרים לעתים בכפיפה אחת עם דעות מוצקות־לכאורה ושלמות נפשית מדומה. אם לראות את הצורות המונולוגיות שביצירת בשביס כשלמות אחת, על רקע כלל יצירתו, נראה שמסתרת מאחוריהן גם אי־יכולת וחוסר רצון להכריע. ריבוי הצורות המונולוגיות ביצירת בשביס מביא למסקנה, שכל המגוון הזה מצטרף לפוליפוניה גדולה של קולות מרובים, השואפת למיצוי מירבי של אפשרויות הבעה עניניות וסגנוניות, כשאין בה לא כונה, לא יכולת ולא חובה להצביע על פתרון נתון מראש.

התבוננות בסטרוקטורה הסיפורית המושלמת שפותחה בצורות המונולוגיות

33. יצחק באַשעוויס, דער בעל־תשובֿה, (תל־אָבֿיבֿ, תשל"ד), עמ' 16.

34. בהופעתו בפני סטודנטים ומורים באוניברסיטה העברית בירושלים ביום 16 במאי 1973 הצהיר בשביס על סיפור ארוך זה, העומד להופיע בתרגום אנגלי, „שזהו ספרו האהוב עליו ביותר“. והשווה: Amy Stone, "Finding the Answer to Suffering," *The Jerusalem Post Magazine*, May 25, 1973.

שביצירתו של בשביס מעוררת לעתים תחושה של סתירה בין הדמות המוגבלת בתודעתה וביכולת ההבעה העצמית שלה לבין המבנה המושלם של הסיפור שבפיה על משמעותו המעמיקה. מסתבר, שבמקרים אלה העניק בשביס לדמויותיו מכשרונו הסיפורי הרב ומעולמו האינטלקטואלי. רבים יהיו מוכנים להשלים עם קיומה של סתירה זאת גם בעתיד, ובלבד שיוכלו להוסיף ולהנות מקריאת סיפוריה של הדודה ינטל ועמיתיה הרבים שבועולמו הסיפורי הגדוש של בשביס.

ריכוזם של הסיפורים משל בשביס המעוצבים בצורות המונולוגיות בקובץ אחד, מגמתו, כאמור, להפנות את תשומת לבו של הקורא לעושר הסגנוני והלשוני הבולט בהם יותר מאשר בצורות סיפוריות אחרות. אספקט זה ראוי גם ראוי לעיון מדוקדק ולמחקרים מקיפים, שנושאייהם וכיווניהם משתמעים מן ההערות המפורזות לאורך סקירה זאת. וכאמור לעיל, קשה לעתים להכריע מה גורם להנאה אסתטית מרובה יותר — עיצובה של הדמות המספרת, העולה מתוך לשונה וסגנונה, או סיפורי המעשה שבפיה. ונדמה שאין לצפות לדילמה מעין זאת בעת קריאת סיפוריו של בשביס בתרגום כלשהו.⁸⁵

מבוא זה מבוסס על הרצאה בקונגרס העולמי השישי למדעי היהדות, ירושלים — אוגוסט 1973.

35. ונסתפק כאן בהערות אחדות על התרגום המצוין של הסיפור "גימפל תם" שנעשה בידי Saul Bellow שהופיע לראשונה בתוך *Partisan Review*, XX (1953), 300-313, ומאז נכלל בכמה אנתולוגיות ובקבצים של סיפוריו של בשביס באנגלית. תרגום זה הביא גם לפרסומו הרב של כשביס בקרב קוראי אנגלית, פרסום שאנו עדים לו עד היום. במקורו פותח הסיפור ביידיש בהצהרתו של הדובר: "איך בין גימפל תם. איך האלט מיך נישט פֿאַר קיין נאַר. פֿאַרקערט. האבחה שעושה הדובר, המסתייג ברורות מן האפשרות לראות בו "נאַר", מדגישה בצורה בולטת ביותר את משמעותו של הכינוי "תם". גימפל מוכן לקבל כינוי זה על כל המשתמע במסורתנו מן התיבה "תם" החל במקרא, דרך הגדת פסח וכלה בסיפור על החכם והתם מאת ר' נחמן מברצלב. הכינוי עשוי להתפרש על רקע זה לחיוב, ופירושו זה מתאשר גם מתוכנו של החידוי של גימפל. יתר על כן. לאורך כל הסיפור מופיעות צורות הנגזרות מ"נאַר", כגון "נאַרישקייט", "אַפנאַרן", "כילאַז מיך נאַרן", "ס'גענאַר", "מאַכן צום נאַר", "באַנאַרישן זיך", "מיאוס גענאַרט" והוא אף מסתיים בתיבה "אַפנאַרן". אלו, החוזרות לעתים כמה פעמים בסיפור, יוצרות חוס של אסוציאציות מתמידות עם המושג "נאַר", הנשלל בראשיתו של הסיפור, ובדרך כלל הן מוסבות על האנשים שהתעללו בגימפל ומדגישות את חוסר יכולתו של התם לקבל את דרך התנהגותם ולהסתגל לפעולותיהם ולדבריהם, המוגדרים תוך קישור פארא־דוקסלי עם הצורות הנגזרות מן התיבה "נאַר". תחילתו של הסיפור באנגלית: "I am Gimpel the fool. I don't think myself a fool. On the contrary."

מוותרת על האבחנה בין "נצאר" ל"תם" ואין בהמשכו של הסיפור אסשרות לאותו משחק במלים הנגזרות מן התיבה „נצאר“. כך אובדת שרשרת שלמה של אסוציאציות ולייטמוטיב קבוע, שהידיש זימנה לו למחברו של סיפור נפלא זה. ונוסיף עוד קוריוז תמוה מתחום הביקורת, הנסמכת על הטקסט האנגלי של סיפורי בשביס. במאמר של Paul N. Siegel, "Gimpel and the Archetype of the Wise Fool," p. 162 (נדפס בקובץ בעריכתה של מ. אלנטק ; פרטים בהערה 1) אנו קוראים :

"This ambiguity, present from the beginning, is indicated in the title and the opening sentence of the Yiddish, where the epithet used is 'chochem' or 'sage,' which often has the ironic meaning of 'fool'..."

ואין צורך כלל וכלל להרחיב את הדיבור בנסיון אומלל זה לשחזר את הטקסט בידיש מבלי להציץ בו...

דער שפיגל

און אנדערע דערציילונגען

דער שפיגל א מאנאָלאָג פֿון אַ שד

א

ס'איז פֿאַראַן אַ נעץ אַזאַ וואָס איז אַלט ווי מתושלח, ווייך ווי שפינוועבס, פֿול מיט לעכער, אָבער דעם כוח צו פֿאַנגען האָט זי נישט פֿאַרלוירן עד־היום. ווען אַ שד ווערט מיט פֿון יאָגן זיך נאָך נעכטיקע טעג, אָדער פֿון דרייען זיך אין די פֿליגל פֿון אַ ווינטמיל, קאָן ער זיך אַלע מאָל באַזעצן אין אַ שפיגל. ער הויערט ווי אַ שפּין אויף איר שפינוועבס, און די פֿליג מוז אַרײַנפֿאַלן. גאָט האָט געגעבן אייטליקייט דעם ווייבערשן מין, דער עיקר — די יונגע, די שיינע, די רייכע, די אומטראַכטערינס, וואָס האָבן אַ סך צינט און ווייניק געזעליקייט.

כ'האָב געפֿונען אַזאַ ווייבל אין דעם שטעטל קראַשניק. דער פֿאַטער האָט געהאַקט וועלדער. דער מאַן אין געפֿאַרן מיט די פֿליטן קיין דאַנציג. אויף דער מוטערס קבר איז שוין געוואַקסן גראַז. די טאַכטער איז געבליבן אין אַן אַלט הויז, צווישן דעמבענע שענק, קופֿערטן באַשלאַגענע מיט פֿעל, ספֿרים געבונדן אין זנד. די אַלטע דינסט איז געווען טויב. די יונגע דינסט האָט געשמונצט מיט אַ פֿלי־זמר. די אַנדערע ווייבלעך פֿון קראַשניק זענען אַרומגעגאַנגען אין מאַנצבילשע שטיוול, געמאַלט קערנער אויף זשאַרנעס, געשליסן פֿעדערן, געקאַכט ייִכלעך, געטראָגן, געבוירן, געגאַנגען נאָך לוויית. וואָס האָט צירל, די יפֿת־תואר און ווילקענעריין, אַן אויפֿגעצויגענע אין קראַ־קע, געקאַנט רעדן מיט די דאָזיקע קליינשטעטלדיקע נפֿשות? שוין בעסער ליענען דאָס דינטשע לידערבוך און אויסנייען אויף קאַנווע משה און צפורה, דוד און בת־שבע, אַחשוורוש און אסתר המלכה. די שיינע קליידער, וואָס דער מאַן האָט איר געברענגט, זענען געהאַנגען אין אַלמער. די פערל און די דימענטן זענען געלעגן אין צירונג־שקעטל. די זיידענע העמדער, די אויס־געהאַפֿטענע מינטקעס און די רויטע האָר, פֿאַרבאַרגן אונטערן קאַפּטיכל,

האָט קיינער נישט געזען, אַפילו נישט דער אייגענער מאַן. ווען? בײַ טאָג
איז טאָג און בײַ נאַכט איז פֿינצטער.

אַבער צירל האָט געהאַט אַ בוידעמשיבל, וואָס זי האָט גערופֿן דער
בודואַר, און ס'איז דאָרט געהאַנגען אַ שפיגל — בלוי ווי וואַסער פֿאַרן
פֿאַרפֿירן, מיט אַ שפּאַלט אין מיטן, אַרומגערעמט מיט אַ געגילדטער רעם,
באַצירט מיט שלאַנגען, קריינדלעך, רויזן, פיפּערנאַטערס. פֿאַר דעם שפיגל
איז געלעגן אַ פֿעל פֿון אַ בער. דערנעבן איז געשטאַנגען אַ שטול מיט ביינערנע
אַנלענען און אַ פּליושן געזעס. וואָס קאָן זײַן בעסער ווי צו זיצן אַ נאַקעטע
אויף דער דאָזיקער שטול, אַנצושפּאַרן די באַרוועסע פֿיס אויף דער בערנפֿעל
און צו באַשויען די אייגענע געשטאַלט? צירל האָט געהאַט וואָס צו באַשויען.
די הויט אירע איז געווען גלאַט ווי אַטלעס, די בריסטן — שטײַף ווי פֿולע
לאַגלען. די האָר זענען איר געפֿאַלן אויף די אַקסלען. פֿיס האָט זי געהאַט
הויכע און שלאַנקע ווי בײַ אַן אינדין. זי האָט געקאַנט אַפּוּזן שעהען און
זיך קוויקן מיט איר שיינקייט. ווי וויל זי האָט פֿאַרקייטלט די טיר אויף
אַ קייטל און פֿאַרריגלט אויף אַ ריגל, האָט זי זיך אויסגעמאַלט אין דמיון,
אַז די טיר עפֿנט זיך און ס'קומט אַרײַן אַ פּרינץ, אַ יעגער, אַ דיכטער,
אַ פֿעכטער. וויל אַל דאָס פֿאַרבאַרגענע וויל ווערן אַנטפּלעקט, יעדער סוד
וויל מ'זאָל אים אויסזאָגן, יעדע ליבע גאַרט מ'זאָל זי פֿאַרראַטן, יעדע
הייליקייט מוז ווערן פֿאַרשוועכט. הימל און ערד האָבן זיך פֿאַרשווירן, אַז
אַלע סופֿן זאָלן זײַן מיאוס.

נו, האָב איך מיך דערוואַסט פֿון דער דאָזיקער יפֿהפֿיה און גלייך באַנומען,
אַז זי איז מײַנע. מ'דאַרף בלויז אַן עוקץ געדולד. אין איינעם אַ זומערטאָג,
ווען זי איז געזעסן אַן אַנטבלויזטע און געגאַפֿט אויפֿן וואַרצל פֿון דער לינקער
ברוסט, האָט זי מיך דערבליקט אין שפיגל: שוואַרץ ווי פּעד, לאַנג ווי
אַ לאַפּעטע, מיט אייזלשע אויערן, הערנער פֿון אַ באַק, אַ מויל פֿון אַ פֿראַש,
אַ באַרד פֿון אַ ציג, די אויגן מײַנע האָבן נישט קיין ווינסלען. אַזוי פֿאַר-
חידושט איז זי געוואָרן, אַז זי האָט פֿאַרגעסן זיך צו שרעקן. אַנשטאַט צו
שרײַען שמע-ישראל, האָט זי זיך צעלאַכט ווי אַ שטיפֿעריין.

— אוי, ווי מיאוס דו ביסט! — האָט זי געזאָגט.

— אוי, ווי שייַן דו ביסט! — האָב איך געענטפֿערט.

מײַן לויב איז איר וויל געפֿעלן.

— ווער ביסטו? — האָט זי געפֿרעגט, און איך האָב דערווידערט:

— פֿאַרכט נישט, טאַכטער, כ'בין אַ שרעטל, נישט קיין פֿאַלנער שד. מינע פֿינגער האָבן נישט קיין נעגל, מיין מויל איז אַן ציין, מינע אַרעמס ציען זיך ווי לאַק־ריין, די הערנער בייגן זיך ווי וואַקס. מיין כוח איז ניערט אין די לעפֿצן. כ'בין אַ בדחן, אַ לץ, אַ פֿריילעך־מאַכער, אַן איבערגעדרייט שלעסל. כ'באָגער אויפֿצוהייטערן דיין געמיט, ווייל דו ביסט אַלע מאָל אליין און כ'האָב פֿאַרנומען דיין בענקשאַפֿט.

— וווּ ביסטו געווען ביז איצט ?

— אין שלאָף־חדר, הינטערן אויוון, וווּ די גריל גרילצט און די מוין שאַרכט, צווישן אַ טרוקענעם לולב און אַן אויסגעקלאַפטער הוישענא.

— וואָס האַסטו געטאַן ?

— געקוקט אויף דיר.

— ווי לאַנג ?

— פֿון דער חתונה־נאַכט אַן.

— וואָס האַסטו געגעסן ?

— דעם ריח פֿון דיין לייב, די שניין פֿון דייןע האָר, דאָס ליכט פֿון דייןע אויגן, דעם טרויער פֿון דיין שטערן.

— אוי, דו ביסט אַ חונף — האָט זי גערופֿן. — ווער ביסטו ? וואָס טוסטו ? פֿון וואַנען שטאַמסטו ? וואָט איז דיין שליחות ?

כ'האָב איר דערציילט אַ מעשה. מיין פֿאַטער איז געווען אַ גאַלדשמיד, די מאַמע — אַ שדיכע. געפֿאַרט האָבן זיי זיך אין אַ קעלער אויף אַ קנול פֿאַרפֿוילטע שטריק, און איך בין זייער ממזר. אַ צייט האָב איך געווינט אויפֿן באַרג שעיר, אין אַ יישובֿ פֿון לאַפּיטוטן, אין אַ לאַך פֿון מוילוואַרפֿן. אַבער ווען די נישט־גוטע האָבן זיך דערוויסט, אַז דער טאַטע איז אַ מענטש, האָבן זיי מיך פֿאַרטריבן. פֿון דעמאָלט אָן בין איך אַ וואַגלעך. די שדיכעס ווילן מיך נישט ווייל איך כאַפּ דעם אַנבליק פֿון אַ בן־אָדם. חוהס טעכטער אַנטלויפֿן פֿון מיין דוך. הינט טוען אויף מיר בילן. קינדער וויינען ווען איך באַווייזן זיך צו זיי. אַבער וואָס איז דער פּחד ? כ'טו קיינעם נישט קיין ביזו. כ'האָב איין באַגער; צו קוקן אויף שיינע פֿרויענציימער, און ווען זיי ווערן מיט מיר היימיש — צו שמועסן מיט זיי.

— וואַרום שמועסן ? די שיינע זענען ניט תמיד קלוג.

— אין גן־עדן זענען די חכמים די פֿיסבענקעלעך בני די שיינהייטן.

— מיין רביצין האָט מיך געלערנט פֿאַרקערט.

— וואָס האָט דיין רביצין געוואָסט? ווי צו שרייבן אַ שורה-גריזל. די וואָס מאַכן ספּרים האָבן קעפלעך פֿון מילבן. זיי זאָגן נאָך איינער דעם אַנדערן ווי די פּאַפּוגינען. דו פֿרעג מיך. די חכמה גרייכט בלויז ביזן ערשטן הימל. פֿון דאָרט אָן און העכער איז אַלץ שיינקייט, אַלץ תּאווה. די מלאכים האָבן נישט קיין קעפּ. די טרפּים שפּילן זיך אין זאַמד. די כּרובּים קאַנען נישט ציילן. די אראלים פּאַשען זיך פֿאַרן פּיסא-הכבֿוד ווי סטאַדעס שאָף. כּביכול אַליין איז אַן איש-תּם. ער ציט דעם לויתן פֿאַרן עק, לאַזט זיך לעקן פֿון שורה-הבר און קיצלט די נוקבא דתּהומא רבא. זי לייגט דערפֿון מילי מיליאָסן אייער אַ טאַג, און איטלעך איי איז אַ שטערן.

— גיי, דו מאַכסט חוזק.

— ווער ס'מאַכט חוזק, דעם זאָל אַנוואַקסן אַ חוזק אויף דער נאָז. אַלע ליגנס האָבן זיך ביי מיר אויסגעשעפּט. כ'מוז אַדער זאָגן דעם אמת, אַדער בלייבן שטום.

— קאַנסטו געבוירן קינדער?

— ניין, מײַן האַרינטע. איך בין ווי אַ מוילאייזל, דער לעצטער פֿון אַ דור. אָבער איך גלוסט צו אַ וואַרעמער שויס. איך קאָן בלויז אַנטשפּויון אַן אשת-איש, ווייל זינד איז מײַן מיצווה, לעסטערונג — מײַן געבעט, ווידערשפּעניקייט — מײַן ברויט, הציפּות — מײַן ווייץ, גרויסהאַלטעריי — דער מאַרד פֿון מײַן געביין. איך קאָן בלויז צוויי זאַכן — פּלוישן און שמונצן. זי האָט זיך צעלאַכט פֿון מײַנע רייד און געזאָגט:

— נישט פֿאַר דיר און דיגנס גלייכן האָט די מאַמע מיך געהאַט. גיי פֿון וואַנען ביסט געקומען, ווייל כ'וועל אַ פּישוף-מאַכער רופֿן און ער'ט דיך מיט שפּרוכן פֿאַרטרייבן.

איך האָב אָפּגעענטפֿערט:

— צו וואָס טרייבן? איך גיי אַליין. איך בין נישט פֿון יענע וואָס וואַרפֿן זיך אָן. אַ גוטן תּמיד.

און מײַן צורה איז אויסגערוגען ווי אַ הויך.

ב

זיבן טאַג האָט צירל זיך נישט געוויזן אין איר בוידעמשיטבל, המכונה בודואר. איך בין געזעסן אין שפיגל און האָב געדרימלט. כ'האַב געוואָסט, אַז זי איז ננגעריק, די נעץ איז געווען פֿאַרשפּרייט, דער קרבן — גרייט.

כ'האָב געגענעצט און שוין ביי צייטנס געקלערט פֿון אַנדערע פֿאַרטלען. זאָל איך צורויבן ביי אַ חתן די מאַכט? זאָל איך פֿאַרשטאַפֿן דעם קוימען אין בית-מדרש? זאָל איך זויער מאַכן דעם קידוש-ווין פֿון טריסקער מגיד? זאָל איך פֿאַרפֿלעכטן ביי דער לודמירער מויד אַ קאַלטן? זאָל איך אַרײַן אין אַ שופֿר פֿון אַ בעל-תּוקע? זאָל איך הייזעריק מאַכן דעם כעלמער חזן? זאָל איך אָפּבייסן ביי אַ הדר דעם פיטום? ס'פֿעלט נישט אַ שרעטל וואָס צו טאָן, פֿאַרט פֿאַר די ימים-נוראים, ווען אַ פֿיש אין וואַסער צייטערט. דערווייל, ווי איך הויער אַזוי און טראַכט פֿון לבנה-זאַפֿט און אינדיק-זוימען, קומט אַרײַן מײַן פֿאַרשוניטע, זי זוכט מיך, אָבער איך בין נישטאַ. זי שטייט פֿאַרן שפיגל, אָבער איך מאַך מיך געפּגרט. ס'האַט זיך מיר געדוכט — מורמלט זי — אַ חלום אויף דער וואַך... זי טוט אויס דעם שלאָפֿראַק און בליבט ווי די מאַמע האָט זי געהאַט. איך ווייס אַז דער מאַן איז אין שטאַט און ער האָט געטאָן אירע רעכט (אַ נאַכט פֿריער איז זי געווען אין מיקווה), אָבער ווי זאָגט די גמראַ: רוצה אשה בקבֿ ותּיפֿלות מעשרה קבים וצניעות. זי בענקט נאָך מיר, צירל בתּ רויזע-גליקע, און די אויגן אירע זענען פֿול מיט עצבות. זי איז מײַנע, מײַנע. דער מלאַך-דומה האַלט שוין גרייט די רוט. אַ מחבל אין גיהנום הייצט שוין פֿאַר איר דעם קעסל. אַ רשע וואָס האָט זיך דערדינט צו אַ הייצער קלויבט שוין צונויף שניטלעך האַלץ און שפענער. אַלץ איז אַנגעברייט: דאָס בערגל שניי און די קופּע קוילן. דער האַקן פֿאַר דער צונג און די צוואַנג פֿאַר די בריסטן, די מוין וואָס בײַסט די לעבער און דער וואַרעם וואָס נאָגט די גאַל. אָבער מײַן שפּילפֿייגעלע ווייסט נישט פֿון קיין פּיתרון און קיין חלום. זי טוט אַ גלעט די לינקע ברוסט און די רעכטע ברוסט. זי קוקט אויפֿן בויך, די שענקלען, די פֿינגער פֿון די פֿיס. זאָל זי ליינען דאָס לידערבוך? זאָל זי פּוצן די נעגל? זאָל זי קעמען די האַר? דער מאַן האָט איר געבראַכט באַשמעקעכץ פֿון לענטשיץ און ס'שמעקט פֿון איר מיט רויזן-וואַסער און נעגעלעך. ער האָט איר געקויפֿט אַ שנירל קרעלן און זיי הענגען אויף איר האַלדז. אָבער וואָס איז חווה אָן אַ שלאַנג? וואָס איז בשמים אָן געשטאַנק? וואָס איז זון אָן אַ שאַטן? און וואָס איז גאָט אָן אַ שטן? זי גאַרט, זי לעכצט. זי רופֿט מיך מיט די אויגן ווי אַ זונה, דער טאַג איז לאַנג. אין האַרץ איז באַנג. זי זאָגט אַ שפרוך; די לעפֿצן אירע שאַקלען זיך: דער גרוב איז טיף, דער ווינט איז גיך; שוואַרצער קאַטער, ליג אין מײַן דיך. שטום איז דער פֿיש, שטאַרק איז דער לייב —

קטב מרירי, נעם מנן ליב... אזוי ווי זי ברענגט ארויס דאס לעצטע וואָרט,
 טו איך מיך אָן אַנטפלעק, איר פנים ליכט אויף.
 — דו ביסט דאָך יאָ דאָ.
 — כ'בין שוין געהאַט אַוועק — זאָג איך — נאָר כ'האַב מיך אומגעקערט.
 — וווּ ביסטו געווען ?
 — וווּ דער שוואַרצער פֿעפֿער וואַקסט. אין רחבֿ הזונהס פּאַלאַץ. לעבן
 אַשמדאים שלאָס. אין גאַרטן פֿון די גילדענע פֿייגל.
 — אזוי ווינט ? דו טרעבסט שפּאַס.
 — אויב דו גלייבסט מיר נישט, מנן שנינדל — קום מיט מיר. זען
 דיך אַרויף אויף מננע אַקסלען. האַלט דיך אָן אין מננע הערנער. כ'וועל
 אויסשפּרייטן די פֿליגל און פֿליען מיט דיר איבער די שפיצן פֿון די בערג.
 — כ'בין דאָך נאַקעט.
 — דאָרט איז קיינער נישט אַנגעטאָן.
 — מנן מאַן וועט נישט וויסן וווּ איך בין.
 — ער ווייסט סײַ ווי נישט.
 — ווי לאַנג וועט דויערן די נסיעה ?
 — ווייניקער ווי אַ רגע.
 — ווען וועל איך זיין צוריק ?
 — די וואָס קומען אַהין, ווילן מער נישט צוריק.
 — וואָס וועל איך דאָרט טאָן ?
 — זיצן אויף אַשמדאים שויס, פֿלעכטן צעפּ אין זיין באַרד, עסן מאַנדלען,
 טרינקען מעד. אין אַוונט וועסטו טאַנצן פֿאַר אים. גלעקלעך וועלן דיר
 הענגען אויף די פֿיס. לאַפּיטוטן וועלן זיך דרייען מיט דיר אין געוויירבל.
 — און דערנאָך ?
 — אויב דו וועסט וויל געפֿעלן מנן האַר, וועט ער אַליין מיט דיר ליגן.
 ווען נישט, וועט ער דיך איבערענטפֿערן צו איינעם פֿון זינע קנעכט.
 — און אין דער פֿרי ?
 — דאָרט איז קיין מאַל נישט אין דער פֿרי.
 — וועסטו מיט מיר זיין ?
 — אפֿשר אין דינן זכות, וועל איך אויך אַפּלעקן אַ ביינדל.
 — דו אַרעם שדל, כ'האַב אויף דיר רחמנות, אַבער גיין מיט דיר וועל

איך נישט. כ'האָב אַ מאָן, כ'האָב אַ טאַטן, כ'האָב גאָלד, זילבער, יופיצעס, שובעס. די שיקלעך מיינע האָבן די העכסטע קנאַפֿלען אין גאַנץ קראַשניק.
— נו, אַ גוטן תּמיד.

— לויף נישט. וואָס דאַרף איך טאָן?

— אַזוי רייך! גרייט צו אַ האַניקטייגל פֿון ווינטן מעל. טו אַריין אַן איי מיט אַ בלוטסטראָפּן, אַ מעסטעלע חזיר-פֿעטס, אַ פֿינגער-הוט חלב, אַ בעכערל ייִן-נסך. צינד אַן שבת דעם פֿינערטאָפּ און באַק עס אויף די קוילן. אין אַן אומריינער נאַכט רוף דיין מאָן צו דיין געלעגער און גיב עס אים צו עסן. צערייץ אים מיט שקר, שלעפֿער אים איין מיט שלימזל. ווען ער וועט אָנהייבן שנאָרן, שער אים אַפּ אַ האַלבע באָרד און איין פּאה. גנבֿע דאָס גאָלד, פֿאַרברען די וועקסלען, די כתּוֹבֿה צערייס אויף שטיקלעך. די איידלשטיינער און דיין צירונג וואָרף אונטער ביים חזיר-שלעגער הינטערן פֿענצטער. דאָס וועט זיין מיין חתּן-מתּנה. דערנאָך קום גלייך צו מיר. איך וועל שוועבן מיט דיר פֿון קראַשניק ביזן מידבר, איבער פֿעלדער מיט הינטשוואַמען, איבער וועלדער מיט ווילקאַלאַקעס, איבער די חורבֿות פֿון סודם, וווּ שלאַנגען זענען סוֹפֿרים, בתּ-היענהס זינגען, קראַען דרשנען, גנבֿים זענען גבאייִצדקה, מיאוס איז דאָרט שיין, קרום — גלייך, עבֿירות ווערן באַלוינט, מיצוות — באַשטראָפֿט. פֿון פּיין און מאַטער מאַכט מען טעאַטער. מאַדעס פֿאַרוועלקן ווי גרעזלעך, פיבודים פּלאַצן ווי בלעזלעך. צונג-מלאכה איז די בעסטע מערכה. מער פֿון אַלע זאַכן גילט דאָרט שפּאַטן און לאַכן. אַבער אַינל דיך צו, ווייל די אייביקייט אונדזערע איז קורץ.

— כ'האָב מורא, שדל, כ'האָב מורא.

— אַלע האָבן מורא, אַבער אַלע קומען צו אונדו.

זי האָט געוואַלט נאָך פֿרעגן און געפֿינען אַפֿפֿרעגענישן אין מיינע רייך, אַבער איך בין בײַ צייטנס צעגאַנגען. זי האָט צוגעלייגט די ליפּן צום שפיגל און מיך געטאָן אַ קוש — הינטערן וויידל.

ג

דער טאַטע האָט געוויינט. דער מאָן האָט געריסן די פּאות. די דינסט האָט געזוכט אין האַלצקאַמער און אין קעלער. די שוויגער האָט מיט אַ לאַפּעטע גענישטערט אין קוימען-אויזן. בעל-עגלות און קצבֿים זענען

אָוועק זוכן די פֿאַרלויִרענע צירל אין די וועלדער. אין דער נאַכט האָט מען אָנגעצונדן שטורקאַצן און די קולות האָבן אָפּגעהילכט מיט אַ סך ווידערקולות. צירל, וווּ ביסטו? צירל, צירל! מ'האַט חושד געווען, אַז זי איז אָוועק אין קלויסטער, נאָר דער גלח האָט געשווירן ביים יויול, אַז נישט. מ'האַט געשיקט נאָך אַ בעל־מוֹפֶת, אַ פּישוף־מאַכעריץ, אַן אַלטע גויע וואָס גיסט וואַקס און אַ מאַן וואָס וויינט פֿאַרלויִרענע און געשטאַרבֿענע אין אַ שוואַרצן שפיגל. דער פּריץ האָט אויסגעלעזען הינט וואָס קאַנען שמעקן די טריט. אָבער וואָס איך נעם צו, איז על קרן הצבֿי. כ'האַב אויס־געשפּרייט די פֿליגל און בין געפֿלויגן. די צירל האָט גערעדט צו מיר, נאָר כ'האַב מיך געמאַכט טויב. אין סדום האָב איך געהויערט אַ ווייל איבער לוטס ווייב. דרײַ אַקסן האָבן געלעקט איר נאָז. אין אַ הייל איז לוט געלעגן מיט די טעכטער — שיכור ווי לוט. אין דעם עולם־הדמיון, וואָס מ'רופֿט די וועלט, טוט זיך אַלץ פֿאַרענדערן. אָבער פֿאַר אונדזערע לייט שטייט די צייט. אָדם איז נאָך נאַקעט, חווה גלוסט, די שלאַנג רעדט צו. קין הרגעט הבל, אַ פֿלוי ליגט מיט אַ העלפֿאַנט, דאָס מבול גיסט, יידן קנעטן ליים אין מצרים. אויב איז קרעציק און שאַבט די קרעץ. ערײַט אַזוי קראַצן ביןן סוף פֿון אַלע דורות, אָבער קיין טרייסט וועט ער נישט געפֿינען. ס'פֿירט זיך, אַז איידער מ'פֿירט אָפּ אַ רשע אין גיהנום, מאַכן די לצים אים אַ שפּיל. ביים באַרג שער האָב איך צירלען אָוועקגעשטעלט און געזאָגט צו איר:

— דאָ וואַרט.

זי וויל רעדן צו מיר, אָבער איך טו אַ פֿלאַטער מיט די פֿליגל און בין נישטאַ. מײַן שליחות איז אָפּגעטאָן. איך ליג אויף אַ שפיץ פֿעלדו ווי אַ טויטע פֿלעדערמויז און בלינצל מיט בלינדע אויגן. די ערד איז ברוין, דער הימל איז געל. שדים שטייען אין רעדלעך, פֿאַכען מיט די וויידלען. צוויי שילדקרטען קושן זיך, אַ שטיין אַ זכר באַהעפֿט זיך מיט אַ שטיין אַ נקבֿה. ס'באַווייזן זיך שברירי און ברירי. שברירי — אין געשטאַלט פֿון אַ פּריצל, מיט אַ שפיציקן קאַלפּאַק, אַ קרומער שווערד, גענדזענע פֿיס, אַ ציגענער באַרד. ער טראַגט ברילן אויף דער ניאַניע און רעדט דניטשמעריש. ברירי איז אַ מאַלפּע, אַ פּאַפּוגנ, אַ ראַץ און אַ פֿלעדערמויז. שברירי טוט זיך אַ ניג ביז די לענדן און זינגט אויס ווי אַ בדיח:

האַצע פלאַצע,
דאָס איז די מעצאַצע.
צירל שמירל,
עפֿן דיין טירל.
לאַמיר פֿירן אַ ליבע
ביזן גרובע.

ער וויל זי אַרומנעמען, נאָר ברירי שריינט :

— לאַז דיך נישט פֿון דעם חמור־אייל, דעם האַרפֿלאַקס, דעם פֿליאַס
קעדריגע. ער האַט אַ פאַרך אונטערן קאַלפּאַק, פיקלען אין די פלודערן.
ער דאַרף אַ ווייבל ווי אַ ריס אין ליב. ער מאַכט זיך פֿאַר אַ נגיד, נאָר
ס'נאָגט אים אונטערן לעפֿעלע. ער יכולט שוין נישט תּרפֿ'ט אַלפֿים יאָר.
דער טאַטע איז נאָך געווען אַן עקר. די מאַמע האַט נישט געהאַט קיין
סימני נערות. דער זיידע איז געווען אַ בן־פקועה־בן־בנו־של־בן־פקועה.
דו בעסער נעם מיך, כ'בין דעם דו־בר־שקרימס אַן אייניקל, כ'האַב אַ הניזל
און אַ ברייזל. מיין באַבע איז געווען אַ טוקערין ביי מחלת בת נעמה. מיין
מאַמע האַט געלעקט קויט ביים בעל־שמש מויד. מיין פֿאַטער, עליו־השנאָבל,
האַט געוויינט אין בית־הכבוד ביי אַ רבֿל.

שברירי רייסט אַהין, ברירי רייסט אַהער. נאָך יעדן ריס בלייבט אַ
הויפֿן האַר. צירל זעט שוין אַז זי איז מיאוס אַרנינגעפֿאַלן. זי טוט אַ רוף :

— האַט רחמנות !

— ווער איז דאָס שלח־מנות ? — פֿרעגט אַף בן חמה.

— אַ ווייבל אַ בהמה.

— נאַקעט ווי וּשתי.

ס'קומט צו לויפֿן מהפֿך־פשטא.

— ווער איז די נערה שנתפתתה ? — פֿרעגט קטבֿ מרירי.

— אַ בת־יחידה אַ צעפֿאַטלטע.

— נו, מ'דאַרף זי בדקנען.

— היי, דו, באַגרעבער, רייסט אַרויס די לונג און לעבער.

— געוואַלד, מענטשן, ראַטעוועט ! — יאַמערט צירל.

אַף בן חמה ווערט מלא־חמה.

— דאָ פּועלט נישט קיין שרייען. ס'איז שוין נאָך אַלע היומס. אַז

וועסט נישט טאן וואס מ'עט דיר הייסן, וועסטו בלאזן אויפן קאלטן און
אויפן הייסן.

— וואס זאל איך טאן? אוי, מאמע מינע!

און זי פארגייט זיך אין א ילה, אז ס'הילכט אפ איבער דעם גאנצן
מידבר. לילית וועקט זיך אויף פון שלאף. זי שארט ארום אשמדאס בארד
און שטעקט ארום דעם קאפ פון דער הייל. יעדע האר איז א שלאנג.

— וואס שרייבט זי, די פלעטע? וואס רייסט זי זיך דעם טשיפיק?

— מ'גראבלט איר ביים פופיק.

— דאס אלץ? פארגעסט נישט אריינצוטאן זאלץ.

— און אויסצולאזן שמאלץ.

טויזנט יאר דויערט די שפיל, אבער פאר דער שווארצער חברה איז
דאס נישט צו פיל. יעדער שד האט זיין געשפעט. יעדער לץ מיט זיין
געשוועץ. ווער ס'טוט א ריס און ווער א ביס, ווער א קניפ און ווער א
צופ. מיט די זכרים איז נאך צו דערלינדן: די מאנצבילשע רוחות האבן
א סך שליחות. אבער די שדות האבן מיאוסע מידות. מיט די בלויע
הענט שוים טעפ, אן די פיינגער פלעכט צעפ. אן וואסער וואס וועט, אין
הייסן זאמד כאפ פֿרעש. ליג אין שטוב און זי אין גאס. ווייך אין מיקווה
און ווער נישט נאס. מאך פוטער פון א שטיין, צעברעך דאס פאס און
היט דעם ווייזן. די גאנצע צייט סעקן די צדקניות אין גן־עדן און בארעדן
אויסגעלאסענע מיידן. און די צדיקים ליגן אויף בעטלעך און שיטן מיט
פשטלעך, שמעקן טאבעק און גריבלען זיך אין מעבר יבוק.

איז דא א גאט? איז ער ווארהאפטליך אן אל רחום וחנון? האט ער
באשאפן די וועלט? האט ער געגעבן די תורה? וועט קומען משיח? וועט
אליהו בלאזן שופר אויפן הר הזיתים און אנזאגן די בשורה, אז ס'איז
תחית־המתים? טוט די קדושה מיט דער טומאה פֿעכטן? וועט גאט דעם
שטן שעכטן? אדער איז סמאל גערעכט, אז ער איז דער העכט פון אלע
העכט? וואס ווייסט א שדל ווער ס'פֿירט ס'רעדל? פאר וועלן וויסן קריגט
מען געשמיסן. טיף אין הערצל אונטערן שטערצל בין איך גורס די שיטה
פון אפיקורס: ס'איז גארנישט דא אחוץ אטאמען. אלע וועלטן זענען
ווילדע שוואמען. א טינטער האט זיך געשטעלט אויפן הינטער, אויסגעגאסן
די טינט, און א ווינט האט זי צעפֿירט, צעשמירט, צעשפרייט אין דער
ברייט און אין דער טיף, און ס'איז ארום א בריוו, נישט־געשטויגן נישט־

געפֿלויגן, אַ מגילה וואָס טוט זיך אייביק וויקלען, אַ מעשה אָן אַ סוף, אָן אַלף וואָס גרייכט קיין מאָל נישט צום תּיו. אין לוי דיין אלא מה שעניו רואות: ס'איז געווען און געבליבן תּוהו־וּבּוּהוּ. הגם, צוריקגעשמועסט, ווער ווייסט? אפֿשר פֿאַרט? טאַמער וועלן די נישט־גוטע אָנווערן די שליטה? אפֿשר וועט דער איש־תּמים פֿאַרט קומען צו אַ תּכלית באַחרית־הימים? לעת־עתה זענען מיר באַלעבאַטים. דערווייל איז לית דין ולית דיין. אפֿילו דער סולת איז פֿול מיט קלנען. און איד, מוקצה בן פיגול, זיך ווייטער אין אַ שפיגל, לויש און לויער אויף אַ פֿריש ווייבל, אַ קרבן פֿאַרן טיטול. ווי זאָגט יוסף דילה ריינה: מ'וואַרפֿט נישט אַרויס ס'אומריינע ווי לאַנג ס'איז נישטאַ ס'ריינע. גאַט איז אַ תּיקו און אַ ספֿק ספֿקא. די סיטראַ־אחרא איז חלשות, אַבער זי האָט ממשות. ברי ושמא, איז בעסער דער ברי. כּהאַב געלערנט אין חדר און קען גמרא...

מעשה טישעוויץ

א

איך אַ שד, זאָג עדות, אַז ס'זענען מער נישטאָ קיין שדים. צו וואָס שדים, ווען דער מענטש אליין איז איצט אַ שד? צו וואָס אַנרעדן צו שלעכטס ווען דער אַנגערעדטער איז סײַ ווי גרייט? איך בין אפֿשר דער לעצטער צווישן די נישט־גוטע. איך האָלט מיך אויף אויף אַ בוידעם אין טישעוויץ. צי חיונה פֿון אַ מעשה־ביכל אויף ייִדיש־טייטש וואָס האָט זיך דאָ פֿאַר־וואַלגערט פֿון פֿאַרן חורבן. די מעשה אליין איז קובעבע מיט קאַטשקע־מילך, אָבער ייִדישע אותיות האָבן אַ האַפֿט. ווי שטייט עס דאָרט? אותיות מחפּימות. כ'דאַרף אַיך נישט זאָגן, אַז כ'בין אַ ייִד. וואָס דען בין איך, אַ גוי? מ'זאָגט ס'זענען דאָ גוי'ישע שדים אויך, אָבער נישט כ'קען זיי און נישט כ'וויל זיי קענען. יעקב און עשו זענען נישט קיין מחותנים.

געקומען אַהער בין איך פֿון לובלין. טישעוויץ איז אַ העק, וווּ אָדם הראשון האָט נישט משתין געווען. אַזוי קליין איז דאָס שטעטל, אַז ווען ס'פֿאַרט אַרײַן אַ וואָגן, איז דער קאַפּ פֿון פֿערד אין מאַרק און די הינטערשטע ראַד בײַ דער ראַגאַטקע. די בלאַטע דויערט פֿון נאָך סוכות בײַ אַ שטיק נאָך שבועות. ווען די ציגן פֿון טישעוויץ קניען דאָס שטרוי פֿון די דעכער, דאַרפֿן זיי נישט אונטערהייבן די בערדלעך. הינער זיצן אויף אייער אין מיטן גאַס. פֿייגל בויען נעסטן אין די ווינבערשע קאַפּקעס. אין שננדערשן שולכל איז מען מצרף צום מגין דעם קהלשן באַק. איך רעד בלשון איצט, וויל בײַ מיר שטייט די צייט.

ווי אַזוי כ'האָב געפֿונען דעם דאָזיקן טל־ומטר אין אַ קליין סידורל, פֿרעגט מיך נישט. אָבער אַז אַשמדאי שיקט, גייט מען. בײַ זאַמאַשטש איז דער וועג אַ היימישער. פֿון דאָרט אָן איז מען אויפֿן אייגענעם באַראַט. מ'האָט מיר געגעבן אַ סימן: אויפֿן דאָך פֿון בית־מדרש טורעמט אָן

אניזערנער האָן און אויפֿן קאָם זינעם שטייט אַלע מאָל אַ קראָ. אַ מאָל האָט דער האָן זיך געדרייט אין ווינט, אָבער שוין יאָרן ווי ער רירט זיך נישט פֿון אָרט, מעג דונערן און בליצן. אין טישעוויץ קאָן אַן אניזערנער האָן אויך פֿגרן.

איך בין געקומען, אָבער מ'זעט נישט קיינעם פֿון אונדזערע ליט'ט אויף אַ רפֿואה, ס'בית-הקברות איז לידיק, קיין אָפּטריט איז נישטאָ. כ'בין אַוועק אין באָד, אָבער מ'הערט נישט קיין שאַרף. כ'זיך אויף דער העכסטער באַנק, קוק אַראָפּ אויפֿן שטיין וואָס מ'גיסט אויף אים פֿרייטאָג די שעפֿעלעך און כ'חידוש זיך: וואָס, אַ שטייגער, דאַרף מען מיך דאָ? און אויב מ'דאַרף אַ שדל, האָט מען געדאַרפֿט ברענגען אַזש פֿון לובלין? ס'פֿעלן אויס לאַפּיטונ אין זאַמאַשטש? אין דרויסן שנינט די זון (ס'איז פֿאַר תקופֿת תמוז) און דאָ איז חושכדיק און קאַלט. איבער מנין קאַפּ הענגט אַ שפיגל געוועב און אַ שפּין שאַקלט מיט די פֿיסלעך, וועבט יאָ, וועבט נישט. קיין פֿליג זעט מען נישט, אַפֿילו נישט קיין שאַל פֿון אַ פֿליג. וואָס עסט זי, פֿרעג איך, ס'אייגענע אינגעווייד? מיט אַ מאָל הער איך ווי זי ענטפֿערט מיט אַ גמרא-ניגון:

— אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחולייתו.

כ'האָב זיך צעלאַכט.

— אזוי גאָר? וואָס האָסטו דיך עפעס פֿאַרשטעלט פֿאַר אַ שפּין?

— כ'בין שוין דאָ געווען אַ וואַרעם, אַ פֿלוי, אַ פֿראַש. כ'זיך שוין דאָ

צוויי הונדערט יאָר און האָב נישט קיין שטאַך אַרבעט. אָבער אַוועק טאַר

מען נישט אַן רשות.

— מ'זינדיקט נישט, האָ?

— קליינע מענטשעלעך, פּיצעלעך עבירהלעך. הינט גלוסט מען צו

יענעם בעזעם, מאַרגן פֿאַסט מען אַ תענית און מ'טוט אַרנין אַרבעס אין

די שיד. צייט ר' אַברהם-זלמן האָט זיך אנינגערעדט, אַז ער איז משיח

בן-יוסף, זענען די געבליטן בנים עולם פֿאַרגליווערט. ווען איך בין דער

שטן וואָלט איך דאָ אַפֿילו נישט געהאַלטן קיין דרדקי-שרעטל.

— ס'קאַסט אים טייער, האָ?

— וואָס הערט זיך אויף דער וועלט? — פֿרעגט ער.

— בני דער סיטרא-אחרא? נישט פֿויגלדיק.

— וואָס איז? דער יצר-טובֿ האָט זיך געשטאַרקט?

— געשטארקט? בלויז אין טישעוויץ איז ער אַ תקיף. אין די גרויסע שטעט וויסט מען אַפֿילו נישט אַז ס'איז דאָ אַ יצר-טובֿ. אַפֿילו אין לובלין איז ער שוין אויס קאָפּעלוש-מאַכער.

— איז דאָך גוט.

— טויג ערשט נישט — זאָג איך. — פּולו חייבֿ איז פֿאַר אונדז ערגער ווי פּולו זכאי. ס'האַלט שוין דערבני, אַז מ'וויל מער זינדיקן וויפֿל די כוחות קלעקן. מ'איז זיך מוסר-נפֿש פֿאַר אַ ברעקל עבֿירה. ווי באַלד אַזוי, וואָס דאַרף מען אונדז? אַגומלט פֿלי איך איבער דער לעוואַרטאָוער גאַס, גייט פֿאַרבני אַ ייד מיט אַ שוואַרצער באַרד, געלאַקטע פּאות, אַ טכוירענעם טולעפּ, אַ בורשטינען ציגאַרשפיצל. אַקעגן שפּאַנט אַ פּריצה. פֿאַלט מיר אַינן און כ'זאָג: וואָס זאָגט איר, פֿעטער, צו דער מעצאַצע? מער ווי אויף אַ היריהור האָב איך מיך נישט געריכט. כ'האַב מורא געהאַט ער זאל מיך נישט אויסשייגעצן אַדער אַפּשפּייען. כ'האַב שוין בני ציטנס אַרויסגענומען די פֿאַטשיילע. ערשט ער טוט אַ רוף מיט אַ געבייזער: וואָס רעדסטו צו מיר? בני מיר האָסטו געפּוועלט. רעד גלייכער מיט איר...

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַן אַנשיקעניש?

— השכלה. אין די צוויי הונדערט יאָר וואָס דו סעקעסט דאָ האָט דער יצר-הרע פֿאַרקאָכט אַ פֿרישע קאַשע. ס'זענען אויפֿגעקומען שרייבער בני יידן, אויף לשון-קודש, אויף עבֿרי-טייטש, און זיי האָבן איבערגענומען אונדזער מלאכה. מיר דאַרפֿן זיך רייסן דעם האַלדז מיט יעדן חמור-אייזל באַזונדער, אַבער יענע דרוקן זייערע שמאַנצעס אין אַ סך קאַפּיעס און צעשיקן בכל-תּפּוצות-ישראל. זיי קענען אַלע אונדזערע שטיק; שפּאַט איז שפּאַט און פֿרומקייט איז פֿרומקייט. זענען מטהר דעם שרץ בק"ן טעמים. ווילן נישט אַנדערש נאָר אויסלייזן די וועלט. וואָס האָט מען דיך דאָ געלאָזט זיצן צוויי הונדערט יאָר ווי באַלד דו קאַנסט גאַרנישט קאַליע מאַכן? און אויב דו קאַנסט קיינעם נישט איבערפֿירן אין צוויי הונדערט יאָר, וואָס קאָן איך פֿאַרדאַרבן אין צוויי וואָכן?

— מ'זאָגט: אַ גאַסט אויף אַ וויל, זעט אויף אַ מינל.

— וואָס איז דאָ פֿאַראַן צו זען?

— עפעס אַ רבֿל האָט זיך אַהער אַריבערגעקליבן פֿון מזל-באַזשיץ. אַ יונגער-מאַן נאָך פֿאַר די שלוש-ימים, אַבער מלא-וגדוש. האָט ש"ס אויפֿן קאַפּ. אַ מקובל איינער אין פּוילן. פֿאַסט מאַנטאַג און דאַנערשטאַג. טוקט זיך

אין קאלטע מיקוואות. לאָזט צו זיך נישט רעדן. דערצו האָט ער אַ שיינע רביצין, פת בסלו. ס'איז דען דאָ מיט וואָס צו פרווון? גיי ריר אַן אַנזערנע מויער. ווען מ'פֿרעגט מיך, דאַרף מען דאָס גאַנצע טישעוויץ אויסמעקן פֿון רייסטער. אויב דו קאַנסט מיך אַרויסנעמען פֿון דאַנען, ראַטעווע מיך וויל כ'ווער משוגע!

- פֿרײַער מוז איך אַ רעד טאָן צום רבֿל. וווּ הייבט מען אָן, האָ?
- אַדרבא, זאָג דו מיר. נאָך איידער דו עפֿנסט ס'מויל, שיט ער דיר שוין זאַלץ אויפֿן ווידל.
- איך בין אַ לובלינער. מיך קאַן מען אַזוי גיך נישט אַפֿשרעקן.

ב

אויפֿן וועג זאָג איך צו דעם שרעטל:

- וואָס האָסטו געפרוּווט?
- וואָס האָב איך נישט געפרוּווט? — ענטפֿערט ער.
- אַ נקבֿה?
- ער קוקט נישט.
- אַפיקורסות?
- האָט אויף אַלץ אַן ענטפֿער.
- געלט?
- קען נישט קיין צורת־מטבע.
- כבוד?
- אַ בורח מן הפֿבוד.
- קוקט זיך נישט אום אויף צוריק?
- טוט נישט קיין ריר מיטן קאַפּ.
- עפעס אַ פֿניה האָט יעדער איינער.
- וווּ שטעקט זי?

דאָס פֿענצטער אין בית־דין־שטוב איז אַפֿן. מיר פֿליען אַרײַן. אַן אַרײַן־קודש, ספֿרים־שענק, אַ מזוזה אין אַ הילצערנער שײַד. דער רבֿ, אַ יונגער־מאַן מיט אַ בלאַנד בערדל, בלױע אויגן, געלע פֿאות, אַ הויכן שטערן, טיפֿע ווינקלען, זיצט אויף דער פֿיסאָר־בנות, קוקט אַרײַן אין אַ גמרא. ער איז באַוואָפֿנט מיט אַלץ: אַ קאַפל, אַ גאַרטל, אַ טלית־קטן, פֿול־שמונה ציצית. כ'הער מיך צו צום שײַדל: ריינע מחשבות. ער טוט זיך אַ שאַקל און נעמט

ברומען: רחל טעונה וגוזה, און ער טיטשט אויס אויף יידיש־טיטשט:
א באוואקסן שעפסל און ער האט עס אפגעשוירן...
— רחל, זאג איך, איז דער טיטש א שעפסל און רחל איז אויך א מיידל.
— נו, איז וואס?
— א שעפסל האט וואל און א מיידל האט האר.
— איז דעריבער?
— אויב זי איז נישט קיין אילונית, האט זי סימני נערות.
— בעבע נישט! לאז מיך לערנען! — טוט זיך דער רב א ביזער.
— ווארט א מינוט — זאג איך. — די תורה וועט נישט קאלט ווערן.
יעקב האט טאקע ליב געהאט רחלען, אבער אז מ'האט אים געגעבן לאהן,
האט ער זיך אויך נישט אפגעסמט; און אז לאה האט אים דערלאנגט פאר
א קעפסווייב זלפהן, האט רחל אויף צעפיקעניש אים צוגעשאנצט בלהען.
— פאר מתן־תורה.
— וואס איז מפוח דוד המלך?
— פארן חרם דרבנו גרשם.
— פארן חרם, נאכן חרם, א מאנצביל איז א מאנצביל.
— שייגאץ! שדי קרע שטן! — טוט דער רב א געשריי. ער טוט
זיך א נעם אן בני די פאות און שאקלט זיך אפ ווי פון א בייז אויסדוכטער־
ניש. — וואס פאלן מיר עפעס אין אויגע שטותים! — חידושט ער זיך.
ער כאפט זיך אן בני די לעפלען און פארשטאפט מיט זיי די אויערן. איך
רעד, נאר ער הערט נישט. ער פארטיפט זיך אין א שווער שטיקל מהרש"א
און ס'איז שוין נישטא מיט וועמען צו רעדן. מ'זען שרעטל רופט זיך אן:
— א הארטער ביסן, הא? מארגן וועט ער פאסטן און זיך קוילערן
אין שטעכעכץ. ר'עט צעטיילן דעם לעצטן גראשן אויף צדקה.
— היינטיקע צייטן אזא מאמין?
— שטארק ווי א פעלדז.
— די רביצין?
— אן עולה תמימה.
— די קינדער?
— פיצלעך.
— אפשר האט ער א שוויגער?
— שוין בעלמא דקשוט.

- מחלוקת ?
- ר'האט נישט קיין האלבן שונא.
- ווו נעמט זיך עפעס אזא תכשיט ?
- בני יידן פֿארוואלגערט זיך.
- כ'מוז אים בניקומען. ס'איז בני מיר ס'ערשטע שליחות. מ'האט מיר צוגעזאגט, אז אויב ס'וועט מיר געראטן, שיקט מען מיך קיין אדעס.
- וואס איז דאס אזוינס ?
- א גן־עדן פֿאר אונדזערע לייט. קאנסט שלאפֿן פֿיר און צוואנציק שעה אין מעת־לעת. ס'פעבל זינדיקט און דו דארפֿסט נישט צולייגן קיין פֿינגער.
- וואס זשע טוט מען דארט גאנצע טעג ?
- מ'שפילט זיך מיט די שדיכעס.
- דא איז נישטא קיין איין שדיכע — טוט דאס שרעטל א זיפֿן. — געווען אן אלטע כלבטע, האט זי צוגעמאכט אן אויג.
- וואס טוסטו ?
- מעשה־אונן.
- נישט קיין תכלית. העלף מיר צו און כ'שווער בני אשמדאים באָרד, אז כ'וועל דיך פֿון דאָנען אויסלייזן. וועסט ווערן בני מיר א שאַלאַטן־שמש.
- הלוואי, אָבער לייג דיר נישט קיין פֿייגעלעך אין בוועם.
- מ'האט שוין צו רעכט געמאכט, זאָג איך, גרעסערע פֿון אים...

ג

אז ס'איז אַריבער אַ וואָך און ס'עסק האָט זיך נישט גערירט פֿון אָרט, איז מיר געוואָרן קאַלעמוטנע. אַ וואָך אין טישעוויץ איז ווי אַ יאָר אין לובלין. דאָס טישעוויצער שרעטל איז אַ גאַנץ וויל שרעטל, אָבער אַז מ'זיצט אָפּ צוויי הונדערט יאָר אין אַזאַ מקום, ווערט מען קליינשטעטלדיק. זאָגט וויצן פֿון חנוכס צייטן. לאַכט אַליין ווי אַ פּראַ־אָדם. רופֿט אָן נעמען פֿון דער הגדה. יעדע מעשה האָט שוין אַ באָרד. כ'ויל וואָס גיכער אַנטלויפֿן פֿון דאָנען, אָבער צוריקקומען מיט גאַרנישט, איז אַ קנאַפע קונץ. כ'האַב שונאים צווישן מיינע לייט און ס'וואַלט זיך אַנגעהויבן אַ העצע. אפֿשר האָט מען מיך אייגנס געשיקט כ'זאָל ברעכן האַלדז און נאָקן ? אז שדים

הערן אויף שטרײַטן מיט מענטשן, שטעלט מען זיך אונטער פֿיסלעך איינער דעם אַנדערן.

א פֿלל האָב איך, אַז פֿון אַלע נעצן וואָס אונדזערע פֿאַרשפּרייטן זענען דרייַ בדוק ומנוסה: ניאוף, געלט, גאוונה. קעגן אַלע דרייַ איז קיינער נישט באַוואַרנט, מעג ער זײַן דער רבי ר' צאַץ. פֿון די דרייַ איז גאוונה אַן איינזערנע בריק. אַ שמינית שבשמינית מעג האָבן אַ תּלמיד־חכם לויטן דין, אָבער אַ יוד אַ למדן האָט מיט אַ שמיצל אַריבער. אַז כ'האָב געזען דאָס טישע־וויצער רבֿל איז איינגעשפּאַרט און די טעג לויפֿן, — האָב איך מיך פֿאַרלייגט אויף גאוונה.

— טישעוויצער רבֿ, זאָג איך, כ'בין נישט קיין נעכטיקער. כ'קום פֿון לובלין. מיט פּשטלעך ברוקירט מען בני אונדז דעם שאַסיי. מיט חיבורים הייצט מען דעם אויוון. פֿון קבלה ברעכן זיך ביידיעמער. נאָר אַזאָ בעל־מדרגה ווי דו געפֿינט מען נישט אַפֿילו אין לובלין. ווי קומט עס, פֿרעג איך, וואָס קיינער ווייסט נישט פֿון דיר? צוואַר, אַ צדיק דאַרף זײַן פֿאַר־באַרגן, אָבער פֿון שווינגן קומט נישט דער קץ. דו דאַרפֿסט זײַן דער מנהיג הדור, נישט אַ רבֿל אין ק"ק טישעוויץ. שוין צײַט זאָלסט דיר אַנטפלעקן. אויף אַזאָ ווי דו וואַרטן אַלע עולמות. משיח אַליין זיצט אין קנ־ציפור און קוקט אויס די אויגן אויף אַ צדיק־תּמים. אָבער וואָס טוסט דו? זיצסט אויף דער שטול און פּסקנסט טעפל־לעפֿל. זײַ מיר מוחל פֿאַרן פֿאַרגליך, נאָר ס'איז ווי מ'זאָל איינשפּאַנען אַ העלפֿאַנט אין אַ שטרוי.

— ווער ביסטו? וואָס ווילסטו? — פֿרעגט ער מיך אַ דערשראַקענער. — וואָס לאַזסטו מיך נישט לערנען?

— עת לעשות לה' הפרו תורתך — טו איך אַ געשריי. — לערנען גמרא קאָן יעדער בעלפֿער!

— ווער האָט דיר געשיקט?

— מ'האָט מיך געשיקט און כ'בין דאָ. וואָס מיינסטו, מ'ווייסט נישט אויבן ווער דו ביסט? מ'האָט אויף דיר פֿאַראיבל אין דער פּמליא־של־מעלה. אַז מ'גיט פּלייצעס, דאַרף מען טראַגן. עניו גראַמט זיך מיט זנבֿ. זײַ וויסן, אַז ר' אַבֿרהם־זלמן איז געווען משיח בן־יוסף און דו ביסט אַנגע־ברייט אַראַפּצוברענגען משיח בן־דוד. אָבער שלאָף נישט. גורט אַן די לענדן. די וועלט זינקט אין מ"ט שער־טומאה, אָבער דו ביסט בוקע רקיעים. אין אַלע היכלות הערט מען איין געשריי: דער טישעוויצער! דער

שר של אדום האט אנגעריכט קעגן דיר ס'גאנצע געזינדל חיצונים. דער שטן לויערט אויף דיר. אשמדאי גראבט אונטער דיר א גרוב. לילית און נעמה הייערן ביי דין געלעגער. דו זעסט זיי נישט, אבער שברירי ברירי טרעטן דיר אויף די פיאטעס. ווען מלאכים וואלטן דיר נישט באשיצט, וואלטן די קליפות געמאכט פון דיר אש און פארעד. אבער דו ביסט נישט אליין, טישעוויצער רב. סנדלפון דער שר היט דינע טריט. מטטרון טוט אכטונג אויף דיר פון עולם הצחחות. אלץ הענגט אויף משקולת, טישע-וויצער! דו קאנסט איבערוועגן די וואגשאל.

— וואס זאל איך טאן?

— הארך מיד, אלץ וואס איך וועל דיר הייסן, אפילו ווען כ'זאל דיר באפעלן צו זיין אן עובר על דת, טו מיין געבאט.

— ווער ביסטו? וואס איז דין נאמען?

— אליהו התשבי, כ'האלט גרייט דעם שופר של משיח. פון דיר, טישעוויצער, הענגט אפ צי ס'זאל קומען די גאולה אדער מ'זאל זינקען אין חושך של מצרים נאך תרפיט אלפים יאר.

א לאנגע וויל האט דאס טישעוויצער רבל געשוויגן. דאס פנים זינס איז געווארן אזוי ווי דאס שניצל פאפיר וואס דערויף האט ער געשריבן אן אויפטו.

— פון וואנען ווייס איך, אז דינע רייד זענען וואר? — האט ער א פרעג געטאן מיט א ציטער אין קול. זיי מיר מוחל, הייליקער מלאך, נאר כ'וויל א צייכן.

— ביסט גערעכט. דא איז א צייכן!

און איך האב געמאכט אזוי א ווינט אין בית-דין-שטוב, אז דאס בייגעלע פאפיר מיט דעם חידוש האט זיך אויפגעהויבן און גענומען פליען ווי א טויב. די בלעטער פון ספר האבן זיך געמישט פון זיך אליין. דאס פרוכת איבערן ארון-קודש האט זיך אנגעבלאזן. דעם טישעוויצער רבס קאפל האט זיך אפגעריסן פון קאפ, זיך א הייב געטאן ביז צום בעליק, צוריק אראפגעפאלן אויפן רבס שארבן.

— איז דאס א דרך הטבע? — האב איך געפרעגט.

— ניין.

— גלייבסטו שוין איצט?

דאס טישעוויצער רבל האט זיך א קווענקל געטאן.

- וואָס הייסטו מיך טאָן ?
- אַ מנהיג הדור דאַרף זײַן מפורסם.
- ווי אזוי ווערט מען מפורסם ?
- פֿאַר אַרויס איבער דער וועלט.
- וואָס וועל איך טאָן אויף דער וועלט ?
- זאָג דרשות. זאַמל געלט.
- פֿאַר וועמען זאַמלען ?
- קודם זאַמל. וואָס צו טאָן מיט דעם געלט וועל איך דיר שוין ווייזן.
- ווער וועט מיר געבן ?
- אַז איך הייס, גיבן יודן.
- ווער וועט מיך אויסהאַלטן ?
- אַ שד"ר מעג אַראָפּנעמען פֿאַר זיך אַ חלק.
- ס'בני־בית...
- ס'עט קלעקן פֿאַר אַלעמען.
- וואָס זאָל איך טאָן שוין איצט ?
- פֿאַרמאָך די גמרא.

— אוי, ס'איז נפֿשי חשקה בתורה! — האָט דער טישעוויצער אַ קרעכץ געטאָן.

ער האָט פֿון דעסט וועגן אויפֿגעהויבן דעם טאָוול, גרייט צו פֿאַרמאַכן. ווען ער טוט דאָס, איז ער אַ פֿאַרטיקער. וואָס האָט דען געטאָן יוסף דילה ריינה ? דערלאַנגט סמאלן אַ שמעק טאַבעק. כ'האַב שוין געלאַכט אין האַרץ : טישעוויצער רבֿל, ביסט אין פעקל ! דאָס שדל פֿון באַד, וואָס איז געשטאַנען אין אַ ווינקל און געלוישט, איז געוואָרן גרין פֿון קינאה. צוואַר, כ'האַב אים צוגעזאָגט צו טאָן אַ טובֿה, אָבער די נישט־פֿאַרגינערני ביי אונדזערע לייט איז שטאַרקער פֿון אַלץ. מיט אַ מאָל טוט דאָס רבֿל אַ זאָג :

- פֿאַרגיב מיר, מיין האַר, נאָר כ'פֿאַרלאַנג נאָך אַ וואַרצייכן.
- וואָס פֿאַרלאַנגסטו ? כ'זאָל אַפּשטעלן די זון ?
- ווייז מיר די פֿיס.

אזוי ווי דער טישעוויצער האָט אַרויסגעבראַכט די דאָזיקע ווערטער, האָב איך געוויסט אַז אַלץ איז פֿאַרלוירן. מיר קאַנען פֿאַרשטעלן אַלע גלידער אַחוץ די פֿיס. די פֿיס אונדזערע זענען גענדזענע, פֿון דעם קלענסטן לאַפּיטוטל ביז קטבֿ מרירי. דאָס שדל אין ווינקל האָט געטאָן אַ לאַך. צום

ערשטן מאָל אין טויזנט יאָר בין איך, דער בעל־לשון, געבליבן אָן לשון.
— די פֿיס וויזן איך נישט! — האָב איך אַ רוף געטאָן אין גרימצאָרן.
— אויב אַזוי ביסטו אַ רוח!

און ער טוט אַ געשריי: פֿיק, גיי אַרויס פֿון דאַנען! ער איז צוגעלאָפֿן
צו דער ספֿרים־שאַנק, אַ כאַפּ געטאָן דעם ספֿר יצירה און גענומען פֿאַכען
איבער מיר ווי אַ גולן. קעגן ספֿר יצירה קאָן קיינער פֿון אונדז נישט
באַשטיין. כ'בין קוים אַרויס פֿון בית־דין־שטובּ בפּחי נפֿש.
וואָס זאָל איך דאָ לאַנג ברייַען? כ'בין געבליבן שטעקן אין טישעוויץ.
אויס לובלין! אויס אַדעס! אין איין רגע איז געוואָרן אַ באַרג אַש פֿון אַלע
מזנע הינטערליסטיקייטן. אַ באַפֿעל איז געקומען פֿון אַשמדאי אַליין:
בלזב אין געהאַקטע צרות אין טישעוויץ. ריר דיך נישט אַרויס ווייטער
ווי אַ תּחום־שבת...

ווי לאַנג כ'בין שוין דאָ? אייביק מיט אַ מיטוואַך. כ'האָב אַלץ ביי־
געווינט: חורבן טישעוויץ, חורבן פּוילן, נישטאָ מער קיין יידן, נישטאָ
מער קיין שדים. מ'גיסט מער נישט אויס די טון וואָסער אין דער נאַכט
פֿון דער תקּוּפה. מ'היט זיך מער נישט פֿאַר קיין זוגות. מ'קלאַפט מער
נישט אָן פֿאַר טאָג אין דער טיר פֿון פּאַליש. מ'וואַרנט אונדז מער נישט
אידער מ'גיסט אויס אַ פּאַמעשאַף. דער רבֿ איז אומגעקומען על־קידוש־
השם אַ פֿרייטאָג חודש ניסן. די קהילה האָט מען אויסגעקוילעט, די ספֿרים
פֿאַרברענט, ס'בית־עולם געשענדט. דער ספֿר יצירה איז צוריק ביי דעם
מנהיג הברייה. אין באַד פּליוסקען זיך יונגים. פֿון ר' אַבֿרהם־זלמנס אוהל
האָט מען געמאַכט אַ חזיר־שטאַל. ס'איז אויס יצר־הרע, אויס יצר־טובֿ,
אויס עוונות, אויס נסיונות. דאָס דור איז שוין זיבן מאָל פּולו חייב, נאָר
משיח קומט נישט. צו וועמען זאָל ער קומען? אַז משיח איז נישט געקומען
צו יידן, זענען יידן אַוועק צו משיחן. וויי, מ'דאַרף מער נישט קיין שדים!
מ'האָט אונדז אויך פֿאַרטיליקט. איך בין געבליבן איינער, אַ פּליט. כ'מעג
שוין גיין וווּ כ'וויל, נאָר צו וועמען זאָל גיין אַ שד פֿון מיין סגאַל? צו די
רוצחים?...

אויפֿן בוידעם וואָס האָט אַ מאָל געהערט צו וועלוול באַנדער, צווישן
צוויי צעלעכצטע פֿעסער, האָט זיך פֿאַרוואַלגערט אַ טריף־פּסול אויף ייִדיש־
טזטש. דאָרט זיץ איך, דער לעצטער שד. כ'עס שטויב, כ'שלאַף אויף אַ
פֿלעדערוויש. כ'לייען דעם קוידערוועלש פֿון בוך. ס'שרייבעכץ איז פֿון

אונדזער נוסח: קוגל מיט חזיר-שמאלץ. שמד געוויקלט אין יראה. דער
מוסר-השכל איז: להר"ם. אבער די אותיות זענען פֿאַרט ייִדישע. דעם
אַלף-בית האָבן זיי נישט געקאָנט צעטרענצלען. דערפֿון זויג איך. דערין טו
איך מיך קלאַמערן. כֿצייל די ווערטער, פֿלעכט גראַמען, טיטש אַריין אין
יעדן פינטעלע פֿיתום ורעמסס. אַלף אַן אַדלער, אַן אַדלער פֿליט; בית
אַ בוים, אַ בוים בליט; גימל אַ גלח, אַ גלח קניט; דלד אַ דאַרן, דער דאַרן
ברענט; האַ אַ הענקער, אַ הענקער הענגט; וואָו אַ וועכטער, דער וועכטער
שענקט; זין אַ זעלנער, אַ זעלנער שיסט; חית אַ חזיר, אַ חזיר ניסט; טית
אַ טויטער, אַ טויטער מתט; יוד אַ ייד, אַ ייד פֿאַרגעסט...
יאַ, ווי לאַנג ס'איז דאָ אַ ייִדיש וואָרט, האָב איך אַן אַנהאַלטעניש. ווי
לאַנג די מילבן האָבן נישט אויפֿגעגעסן ס'לעצטע בלעטל, איז נאָך דאָ מיט
וואָס זיך צו שפּילן. וואָס ס'וועט זײַן שפּעטער, וויל איך פֿאַרן מויל נישט
ברענגען.

אַן אַ ייִדיש אות —

איז אַ שד אַ ייד — אויס...

קוקעריקו

א

קוקעריקו! אויף אינער מענטשלעך לשון הייסט עס: גוט מאַרגן, אַ גוטן אויפֿשטאַנד, ס'טאָגט שוין אין פינטשעוו. איר, מענטשעלעך, האָט אַ סך ווערטער, אַבער מיר, הענער, האָבן בלויז איין וואָרט און מ'קאָן דערין אַלץ אַרײַנטייטשן. וואָס קוקעריקו הייסט אַלץ! ווי זאָגט מען עס בײַ אײַך: ס'ווענדט זיך ווי דער חמור שטייט אײַן. אַלץ הענגט אָפּ אין דעם ניגון, דעם טראָפּ, דעם קוועטש, דעם ציקלעניש. איך בין אַן אוראייניקל פֿון דעם האָן וואָס איז געשטאַנען אויף שלמה המלכס שטול און כ'קען לשונות. דעריבער זאָג איך אײַך, אַז איין קוקעריקו איז בעסער ווי נײַן מאָס רייד. ס'איז נישט אַזוי ווייט דער רוף ווי דער פּאַטש מיט די פֿליגל, דער אױפֿן ווי דער קאַם צינדט זיך אָן, דאָס אויפֿרייסן דעם שנאַבל, דאָס אַנבלאַזן די פֿעדערן פֿון האַלדז. פֿאַראַן אַפֿילו דאָס וואָס מ'רופֿט בײַ אײַך דיאַלעקטן. אַ האָן אַ ליטוואַק קרייעט קוקעריקו און אַ פּוילישער קרייעט קוקעריקי, און פֿאַראַן הענער וואָס זענען גורס קאַקעריקאַ. פֿרעגט נישט קיין קלאַץ-קשיות. יעדער האָט זײַן נוסח געירשנט פֿון דורות. אַפֿילו דער אייגענער האָן קרייעט נישט צוויי מאָל אויפֿן אייגענעם שטייגער. אַז מ'האַט אַן אויער, הערט מען. איך שטאַם פֿון דער מאַמעס צד פֿון דעם אויערהאַן. איר קאַנט מיך אַרײַנזעצן אין אַ פֿינצטערער שטייג און איכ'ל אײַך זאָגן לויט דעם טאַן ווי די הענער קרייען און די הינער קוואַקען, צי ס'טאָגט אַדער ס'דעמערט, צי דער הימל איז אויסגעלייטערט אַדער פֿאַרוואַלקנט, צי ס'איז לינד אַדער ס'שטעלט זיך אַ פֿראַסט, צי ס'רעגנט, ס'שנייט אַדער ס'האַגלט. איך ווייס עליפּי שמיעה צי די לבנה איז אַ פֿולע, אַ האַלבע, אַדער גאַר אַ מולד. איך דערקען אַפֿילו אַ ליקוי-חמה. כּווייס טויזנט זאַכן וואָס פֿאַלן אײַך, מענטשן, אַפֿילו נישט אויפֿן רעיון. איר רעדט צו פֿיל און איר ווערט דערטרונקען

אין אייגענעם גערעדעכץ. דער אמת ליגט באהאלטן אין איין וואָרט:
קוקעריקו.

כ'בין נישט קיין נעכטיקער. ס'איז שוין פֿאַרביי פֿאַר מ'זען אויגן
אַ וועלט מיט הענער און הינער. אין דעם קאַטוך וווּ איך זיך זענען שוין
געזעסן מכל-המינים. מ'האַט שוין דאָ אַפֿילו מסרס געווען אַ האָז און אים
געשטאַפט. כ'זויס ווויל דעם סוף; זה התרנגול ילך למיתה. צי מ'זועט
שלאָגן מיט אים כפרה, צי מ'זועט אים אַוועקלייגן אויף פסח, סוכות אָדער
אויף שבת-שירה — דער שוחט וואָרט, דער חלף איז שאַרף, אַלץ איז
גרייט; די ווייק-כלי, דאָס זאַלצברעטל, דער טאַפּ פֿון יוד, דער טאַפּ פֿון
געדושעכץ, צי גאַר דער בראַטאוויין. ווי זאָגט איר? כ'לייג מיר נישט
קיין פֿייגעלעך אין בוזעם. דער מיסטבאַרג איז פֿול מיט אונדזערע קעפלעך
און קישקעלעך. יעדע שלימזלניצע טראָגט זיך אַרום מיט אונדזערס אַ
פֿלעדערוויש. אַפֿילו ס'זאָל געשען אַ טראַף און כ'זאָל אויסמיינדן ס'שעכט-
מעסער, וועל איך אויך אייביק נישט אָנטרעניבן. כ'האַב אַ נאַגל אין פּופּיק.
ס'וואַקסט מיר אַ פיפעטש. כ'האַב, נישט פֿאַר אַנך געדאַכט, פֿאַקן אין די
געדערעם. מ'איז נישט מער ווי אַ זינדיקער האָז. מ'שלינגט אַראַפּ אַ דראַט,
אַ שטיינדל, אַ נאַדל, אַ שלענגל. די קערנדלעך אין קראַפּ זענען האַרט
און מ'דאַרף זיי צעמאַלן. יעדעס עוף האָט זיין סוף.

וואָס זשע דען? ס'איז דאָ אַ תּשובָה אויף אַלע קשיות און דאָס איז:
קוקעריקו. קוקעריקו פֿאַרענטפֿערט אַלע פֿרעגעכצער, באַשיידט אַלע רעטע-
נישן, שלאָגט אַרויס יעדע מרה-שחורה. מ'קוילעט דעם האָז, נישט דעם
קוקעריקו. דער קוקעריקו איז אייביק. מיר האָבן געקרייעט לאַנג פֿאַר
אַדם הראשון און מיר וועלן מערטשישעם קרייען לאַנג נאָך דעם ווי אַלע
שוחטים און אַלע הינערפֿרעסער וועלן ליגן קאַפּויער. וואָס איז דען האָז?
וואָס איז הון? וואָס איז גאַרגל, בייליק, פֿאַלקע, העלדזל? נישט מער ווי
אַ נעסט פֿאַר דעם קוקעריקו. די נעסט צעפֿאַלט, דאָס פֿייגעלע פֿלייט אַוועק;
די מאַמע האָט פֿאַרלייגט מיטן קעפל, אַבער זי האָט געלייגט אַן איי. אויב
זי האָט אַפֿילו נישט געלייגט קיין איי, האָט זי אַפּגעזונגען איר זינגעניש
און אַפּגעצוויטשערט איר צוויטשערניש. דאָס קאָן קיין שום קנלער נישט
אַפּקוילען. פֿאַראַן אַ הימלישער האָז, דער תּרנגול של מעלה, און מיר,
ערדישע הענער און הינער, זענען זיין אַפּבילד און פֿאַרזיין אַ הימלישער
קוקעריקו וואָס מיר דאָ ציען פֿון אים נגינה. ער קרייעט דורך אונדזער

גאָרגל. ער ריכט אָפּ דורך אונדז חצות. ער שטייט אויף מיט אונדז השפּמה, ברן יחד כּוכבי בוקר. פֿאַראַן אויך אַ הימלישע הון. איר, מענטשן, גריבלט אינך אין קבלה־ספּרים, אָבער בני אונדז ליגט די קבלה אין מאַרד פֿון די ביינער. וואָס איז דען קוקעריקו? אַ שם־המפֿורש.

כּוואָג אפֿשר אויס סודות. נאָר צו וועמען רעד איך? צו טויבע אויערן. ווי באַלד אינערע אַבות האָבן נישט געקאַנט דערגיין דעם סוד פֿון קוקעריקו, וועט איר אים אַוודאי נישט דערגיין. אין די ווינטע מדינות, זאָגט מען, זענען פֿאַראַן מאַשינען אַזוינע, וואָס מ'ברייט אויס הינער אין די מילי־מיליאָסן, מ'רוקט זיי אַרויס פֿון די שוּפֿלעדער. אַ שעכטהויז איז אַזוי גרויס ווי אַ מאַרק. איינער בינדט, איינער שננדט, איינער פֿליקט. וואָנעס ווערן פֿול מיט בלוט. פֿעדערן פֿליען. יעדע רגע הויכן אויס דאָס נפֿש טויזנט עופֿות. נו, קאָן מען אַזוי אַרום אונדז פֿאַרטיליקן?

אַזוי ווי כּ'רעד, נעמט מיך ביסן אונטער די פֿליגל. כּווייל מיך איננהאַלטן נאָר כּ'קאָן נישט. ס'קרעלט אין האַלדז, די צונג ציטערט, ס'בייסט אין שנאַבל, ס'ברייט אין קאַם. יעדע פֿעדער גיסט זיך אָן מיט זאַפֿט. כּווייל נישט, נאָר כּ'מוז! קוקעריקו!...

ב

קעגן דעם וואָס איר זאָגט: הינער. יא, הינער. מ'דאַרף זיי נישט שעצן גרינג. ווען כּ'בין געווען אַ יונג הענדל — כּד הווינא טליא — איז בני מיר אַ הון געווען גאַרנישט מיט נישט. וואָס איז אַ הון? קיין קאַם. קיין שפּאַרן, קיין קאַלירן אין עק, קיין כּוח אין די נעגל. קוואַקעט אָפּ די פּאַר יאָר, ליגט אייער, זיצט אויף אייער, ריבט דעם ווי־הייסט־מען־עס אין דער ערד, מאַכט פֿרומע שטיק. כּ'האַב פֿרי אַנגעהויבן צו זען די הינערישע פֿאַלשקייט. גיט זיך אונטער יעדן תקיף. צווישן זיך אַליין, אויף דער אייגענער גרענדע, איז ווער ס'איז שטאַרקער, יענע פּיקט די אַנדערע. כּ'האַב, ווי איר שטויסט זיך שוין אָן, פֿינגט באַרעדעוודיקייט, אָבער אַ הון קאָן רעכט נישט שווינגן. קוואַ־קוואַ און קוואַ־קוואַ. מנין כלל איז: אַל תּרבה שיחה עם התרנגולת; יא־יא, ניין־ניין. צוואַר, מ'קאָן זיך אָן זיי נישט באַגיין. יעדער איינער האָט אַ מאַמע — נו, איז באַשר־בכּן? מ'קאָן נישט בליבן שטעקן אין אייער־שאַלעכץ.

אָבער דאָס איז אַלץ הענדלשע גרויסהאַלטערני. אַז מ'ווערט עלטער, באַנעמט מען אַז אַזוי מוז זיין. זכּר און נקבָה זענען אין אַלע עולמות, אין

אלע הימלען. אלץ איז זיווג, פֿון אַ מיך ביז אַ וויזלטיר, פֿון דעם תרנגול העליון ביז דעם תרנגול התחתון. קוואַ-קוואַ איז טאקע נישט קוקעריקו, אַבער אַ הון איז אויך נישט קיין שיפע זיבעלע. אנדערע חוקרים האָבן ליב צו פֿרעגן: וואָס איז געווען פֿרײַער, די הון אָדער דאָס איי? הינער פלוטעכעס שפּאַרן זיך טייל מאַל וואָס ס׳איז געקומען פֿרײַער, דער קוקעריקו אָדער דער קוואַ-קוואַ? אַבער ס׳איז אַלץ פּוסט פּלאַפּלעניש. אויף יענער זײַט פּלויט איז נישטאָ קיין פֿרײַער און קיין שפּעטער. אַ סכּראַ אָז ס׳איז נישט געווען קיין ערשט איי און ס׳וועט נישט זײַן קיין לעצט איי. ערשט און לעצט זענען דאָס אייגענע. פֿרײַער איז שפּעטער און שפּעטער איז פֿרײַער. איר פֿאַרשטייט נישט? דער ענטפֿער איז: קוקעריקו.

כ׳האָב פֿינף ווייבער און יעדע איינע איז אַ מסכּחא פֿאַר זיך. קאַרע איז אַ מיוחסת און אַזוי מוז בלײַבן. וווּ דער ייחוס ליגט, פֿרעגט מיך בחרם. אַבער ס׳איז פֿאַרט אַזוי. קאַרע איז פֿעט, געלאַסן, מיט אַ ווינט לעבערל, גילדענע אויגן, גייט פּאַמעלעך, מישט זיך נישט מיט אַנדערע הינער. אַז די באַלעבאַסטע שיט אויס אַ הויפֿן הירוש, לויפֿט דאָס פעבל כאַפֿן, אַבער קאַרע האָט צײַט. זי האָט בטחון אויך. דאָס קערנדל וואָס איז איר באַשערט וועט נישט אַוועקקומען. האַלט זיך ריין, חשיבֿותדיק, קוקט נישט אויף קיין זכּרים, מײַדט אויס צאַנקערײַ. האָט די חזקה צו פּיקן אַלע קאַנקורענטינס, אַבער ס׳פּאַסט איר נישט אַנצוהייבן מיט יעדער פֿליאַס-קעדריגע. קוואַקעט ווייניקער פֿון אַלע און די אייער וואָס זי לייגט זענען גרויסע, ווייטע. זי איז שוין יאַרן מײַן פּלוניתטע, נאָר כּווייס נאָך אַלץ נישט מאי דקאמרי רביצין. אַז כּ׳פֿרעג זי, ענטפֿערט זי קוואַ, אַבער וואָס איז קוואַ? דערויף דאַרף מען אַ פּירוש. קיין גרויסן יצר-הרע האָב איך נישט צו איר און זי צו מיר אויך נישט, אַבער כ׳האָב מיט איר מער צוויקעלעך ווי מיט אַנדערע. זיצט אויס יעדעס יאַר צוויי טוץ אייער. טוט אַלץ וואָס אַ הון דאַרף אַן טענות ומענות. אַז זײַט זיך אויפֿהערן לייגן, וועט מען זי אַוועקלייגן און ס׳וועט זײַן פֿון איר אַ היפש ביסל שמאַלץ און אַ יויך מיט רענדלעך. כּ׳בין חושד אַז זי ווייס אַפֿילו נישט אַז ס׳איז דאָ אַזאַ זאַך ווי טויט, ווייל זי האָט ליב זיך צו שפּילן מיט די קישקעלעך פֿון אירע שוועסטער. דאָס איז קאַרע.

ציפֿ-ציפֿ איז דער סאַמע היפּוך: רויט, דאַר, בייניק, אַ שרײַעריין, אַ פֿרעסעריין, אַ בעל-תּאוהניצע און פֿעפֿערויכטיק — פֿײַער און פֿלאַם.

רייסט זיך ארום מיט אלע הינער, נאך האט מיך ליב ספנת-נפשות. אזוי ווי זי דערזעט מיך, טוט זי זיך א זעץ אראפ, א שפרייט אויס די פליגל. אויף אנער לשון איז דאס א תובעת בפה, אבער כ'בין איר אלץ מוחל. זי צאפלט, צאפלט. ס'ציטערט אין איר יעדעס אבר. אייער לייגט זי קליינע, מיט פארבולטיקטע שאַלן. ציט איך קען זי האלט זי אין איין שרייען. לויפֿט ארום איבערן הויף ווי אן אפגעסמטע. האט עוולות, עוולות. די האט זי געפיקט, יענע האט זי געביסן, די דריטע האט ביי איר אויסגעצופט א פיצל פוך, די פֿערטע האט איר צוגערויבט א ברעקל פֿון אונטערן שנאָבל. לייגט אייער און געדענקט נישט ווו. פרוווט פֿליען און ברעכט שיער נישט א פֿוס. דאָ איז זי אויף א בוימ און דאָ אויפֿן דאָך. ביי נאכט אויף דער גרענדע טוט זי נישט צו קיין אויג. ראנגלט זיך, קוואַקעט, קאן זיך קיין אַרט נישט געפֿינען. דער האַבער שטעכט זי. מ'וואַלט זי שוין לאַנג געשאַכטן, ווען זי איז נישט אזוי אויסגעדאַרט און אויסגעקוואַרט, עסט זיך אויף לעבעדיקערהייט — אַבער פֿאַר וואָס? דאָס איז ציפֿ-ציפֿ.

טשיפֿ-טשיפֿ איז אין גאַנצן ווייס, אַ הון אָן אַ גאַל, גוט ווי דער גוטער-טאַג, שטיל ווי אַ טויב, אַנטלויפֿט פֿון מחלוקת ווי פֿון פֿינער. ביים מינדסטן קידער-וויידער ווערט איר פֿאַרשלאָסן די טראַכט. האַט מיך ליב מיט אַ צניעותדיקער ליבשאַפֿט, האַלט מיך פֿאַר אַ הינער-יעגער, נאָר דריקט אַלץ אין זיך. קוואַקעט מיט אַ שטיל זינגענדיק קוואַקעניש און ווערט פֿעטער פֿון טאַג צו טאַג, איז, אַ פנים, נישט קיין איבעריקע חכמה. אַז זי וויל זיצן אויף אייער און ס'איז נישטאָ אויף וואָס צו זיצן, איז זי קאַפּאַבל זיך אַוועקצוזעצן אויף אַ ווייס שטיינדל. אַנומלט איז זי אויסגעזעסן דריי קאַטשענע אייער. ווי לאַנג די קאַטשקעלעך זענען נישט געקראַכן אין וואַסער, האַט טשיפֿ-טשיפֿ געמיינט אַז ס'זענען הינדלעך; אַבער אַז די ממזרים האָבן זיך געלאָזט שווימען אין דער קאַלוזשע, האַט טשיפֿ-טשיפֿ זיך שיער נישט געעקט. זי איז געשטאַנען ביים ברעג און דאָס מאַמעשע הערצל האַט שיער נישט געפלאַצט פֿון זאַרג. כ'האַב איר געפרוּווט געבן צו פֿאַרשטיין וואָס אַ ממזר איז, נאָר גיי רעד צו אַ דערשראַקענער מאַמע. צוליב עפעס אַ סיבה האַט טשיפֿ-טשיפֿ ליב ציפֿ-ציפֿ און טוט איר אַלע געפֿעליקייטן, אַבער ציפֿ-ציפֿ איז איר אַ דם-שונא. אַן אַנדערע אויף טשיפֿ-טשיפֿ אַרט וואַלט איר שוין לאַנג די אויגן אויסגעקראַצט, נאָר טשיפֿ-טשיפֿ איז גוט און פֿאַרלאַנגט נישט קיין באַלוינונג. איז פֿול מיט גענאָד

אין נאמען פֿון עפעס אַ חסד וואָס קומט פֿון אויבן, פֿון דער הימלישער
הון — דאָס איז טשיפֿ־טשיפֿ.

פרע־פרע איז די געמיינסטע הון וואָס כ'האַב ווען ס'איז באַגעגנט.
האַט אַלע חסרונות וואָס אַ הון קאָן האָבן; שוואַרץ ווי קויל, דאַר ווי אַ
שפּאַן, אַ גנבֿטע, אַ מאַטלעריין, אַ שלעגערין, אַ נישט־פֿאַרגינעריין, שעלט
מיט טויטע קללות, טוט יעדן אויף צעפיקעניש. איז בלינד אויף אַן אויג
פֿון אַ שטרייט מיט איר ערשטן מאַן, זאָל אים דער מיסטבאַרג גרינג
זיין. איז אַ זונה אַזוינע־און־אָזוינע. האָט צו טאָן מיט פֿרעמדע הענער,
קריכט אין אַלע הויפֿן, גראַבלט זיך אין אַלע מיסטן. האָט אַ קאַס פֿון אַ
האַן און אַ קול פֿון אַ האָן. ווען די לבֿנה איז פֿול נעמט זי קרייען ווי אַ דיבוק
וואַלט אין איר אַרײַן. לייגט אַן איי און פֿרעסט עס אַליין אויף אַדער
צעפיקט עס גלאַט אַזוי פֿון שאַלקהאַפֿטיקייט און לאַזט עס אויסרינען.
כ'האַב זי פֿינט, די אוכמתא בת אוכמתא. כ'האַב שוין וויפֿל מאַל געשווירן
נישט צו האָבן קיין מחזקות מיט דעם אויסגעלאַסענעם שטיק, אָבער ווען
זי באַגערט דאָס איריקע, נעמט זי זיך אונטערלעקן, חנפֿענען, קוקן אין
די אויגן ווי אַ בעטלעריין. כ'בין בטבֿע נישט קיין שלעגער, נאָר פרע־פרע
האַט בײַ מיר אַ שלעכטע מערכה. איך כאַפּ זי אָן, די חוצפהניצע, בײַם
טשיפיק און רײַס איר אַרויס אַ פֿעדער. כ'יאָג זי איבערן גאַנצן הויף און
מאָך פֿון איר אַש און פּאַרעך. די אַנדערע ווייבער מײַנע מײַנדן זי אויס ווי
אַ מצורע. וואָס די הינער ווינטשן איר, זאָל איר אַנקומען אַ צענט־חלק,
וואַלט אויך געווען גענוג. די באַלעבאַסטע האָט זי שוין וויפֿל מאַל געוואַלט
כאַפֿן און שיקן צום שוחט, נאָר גראַד ווען מ'דאַרף זי, איז זי נישטאַ אין
דער היים, די אַרומלויפֿעריין, דער טליק, דאָס הינערישע געהינטעכץ. דאָס
איז פרע־פרע.

קוואַקעלע איז מײַן טאַכטער און אַ טאַטע באַרעדט נישט קיין טאַכטער
אַפֿילו ווען זי איז זײַן ווייב. כ'קוק אויף איר און גלייב נישט די אייגענע
אויגן; ווען איז זי אויפֿגעוואַקסן? ערשט נעכטן, דוכט זיך, איז דאָס געווען
אַ פיצעלע עופֿעלע, ערשט פֿון דער אייערשאַל, קוים באַדעקט מיט פּוך.
אַבער זי מאַכט שוין חנדלעך, קאָן שוין אַלע הינערישע קונצן. לייגט שוין
אייער, כאַטש קליינע. גאָר אין גיכן וועל איך זײַן דער טאַטע פֿון מײַנע
אייניקלעך. כ'האַב זי ליב, נאָר כ'בין חושד אַז איר הערצל געהערט צו
אַן אַנדער האָן, דעם שיקלדיקן טיפּש אויף יענער זײַט צוים. וואָס זי זעט

אין דעם צעשויבערטן גאלאגאן, הייב איך נישט אן צו וויסן. נאָר וואָס ווייסט אַ האָן וואָס אַ הון זעט אין אַן אַנדער האָן? זיי קאָן געפֿעלן אַ פֿעדער אין וויילד, אַ צאָן אין קאָם, אַ זיטיקער שפּאַרן אָדער גאָר דער שטייגער ווי יענער שאַרט מיט די פֿיס אין זאַמד און מאַכט אַ שטויב. וואָס ביי הענער איז אַן עיקר, איז ביי הינער אַ נעבנזאָך און פֿאַרקערט אויך. כּיבין צו איר גוט, נאָר זי שאַצט עס נישט אָפּ. כּיגיב איר עצות נאָר זי האַרנט מיך ווי דעם קאָטער. כּיהיט זי ווי דאָס שוואַרצאַפּל פֿון אויג, נאָר זי רייסט זיך נייערט צו הינערישע אַוואַנטורעס. דער נייער דור איז עפעס אין גאַנצן פֿאַרשאַרט; אַבער וואָס קאָן איך טאָן? איין זאָך וויל איך: ווי לאַנג איך לעב, זאָל זי אויך לעבן. דערנאָך קאָן מען קיין עוּפֿות נישט פֿאַרזאָרגן. דאָס איז מײַן קוואַקעלע, אַן אַפּלייזער זאָל איך זײַן פֿאַר איר מינדסט נעגעלע.

ג

אַנערע יודעיִחן ווייסן וויל אַן קוקעריקו איז אמונה. וואָס דען, שכל? אַבער אמונה אַליין האָט מדרגות. אַ מאָל טוט זיך אַ וועפּ אויס דאָס ביסל אמונה און דער האָן ווערט ביי זיך אין גאַנצן געפֿאַלן. די פֿליגל פֿאַלן אַראָפּ. דער קאָם ווערט ווייניגער, די אויגן פֿאַרגלייזט און דער קריי בלייבט שטעקן אין גרגרת. צו וואָס קרייען? פֿאַר וועמען? און ווי לאַנג? הענער קרייען שוין אַזוי פֿון קדמונים און וואָס איז דער תכלית? אַז מ'הייבט אַן טראַכטן פֿון צייט, איז נישט גוט. ס'טרעפֿט אַפֿילו אַז אַ האָן צעוויינט זיך. יאָ, הענער קאַנען וויינען. הערט זיך צו אַ מאָל צו דעם געקריי פֿון הענער אין דער נאַכט ווען איר, מענטשעלעך, זאָגט שלוש־עשרה מידות. ווען מענטשן וואָלטן געהאַט אויערן צו הערן דאָס געוויינ פֿון די בעלי־חיים וואָלט מען אַוועקגעוואָרפֿן אַלע חלפֿים.

נאָר לאַמיר איך דערציילן אַ זאָך.

די נאַכט איז געווען אַ פֿינצטערע. די הינער האָבן געדרימלט, אָדער זיך געמאַכט דרימלענדיק. ס'איז געווען טאַקע אין די עשרת־ימי־תּשובֿה. ערבֿ דעם גרויסן פּפּרה־שלאָגן, אַ גאַנצן טאַג איז געשטאַנען אַ חמימה. ביי נאַכט איז דער הימל געוואָרן אַנגעוואַלקנט. דאָס רעפֿטל לבנה איז פֿאַרדעקט. די לופֿט איז וואַרעם און געדיכט ווי די בלאַטע אין קאַטשקע־טייכל. ס'בליצט, נאָר אַן דונערן, אַן רעגן. די מענטשן האָבן צוגעמאַכט די לאַרן און שוויצן אונטער די איבערדעקן. די גראַזן גליווערן, די בלעטער

פֿון עפּלבוים זענען שטאַר. אַפֿילו די פֿעלדגריילן זענען אינגעשלאָפֿן.
אַפֿילו די פֿרעש אין געמויזעכץ האָבן אינגענומען שטומעניש. אַפֿילו די
מילוואָרפֿן רוען אונטער די בערגלעך און האָבן זיך אָפּגעזאָגט פֿון גילגול-
מחילות. אַלץ שווינגט, אַלץ שטומט, אַלץ האַלט אַיך דעם אַטעם. ס'דוכט
זיך: די וועלט האָט געפֿרעגט אַ האַרבע קשיא און וואָרט אַן אַנגעלאָדענע
אויף אַן ענטפֿער. יאָ אַדער ניין, אַהין אַדער אַהער! ווייטער קאָן אַזוי
נישט בלייבן. אויב ס'קומט נישט קיין תּשובָה ברורה, קערט זיך אַלץ אום
צום תּוהו־וּבֹהוּ. ס'וועט ווידער ווערן פֿאַר-אַלע-פֿריערס, אַן אָפּגרונט אַן
אַ באַדעם, אַ פֿינצטערניש וואָס ס'קומט נאָך איר נישט קיין ליכט, אַ גאַר-
נישט וואָס ווייסט נישט אַז ס'איז גאַרנישט. אין מיר, דעם האָן, שווינגט
יעדעס גליד. ס'האַרץ קלאַפט נישט, ס'בלוט ריזלט נישט, קיין וואָרעם נאָגט
נישט. ס'איז שוין חצות, נאָר ס'ווילט זיך נישט קרייען. איז געקומען דער
סוף פֿון אַלע סופֿן?

מיט אַ מאָל טוט עמעץ אַ פּאַטש מיט אַ פּאַר פֿליגל און פֿון ערגעץ
נישט ווייט דערהערט זיך: — קוקעריקו!...

כ'ציטער אויף. כ'ווער אין גאַנצן געהער. ס'איז דער אַלטער קוקעריקו
אַבער מיט אַ נייעם מיין. ניין, ס'איז נישט דער אַלטער, נאָר אַ פֿונג נייער:
אַן אַנדער נוסח, אַן אַנדער שניט, אַן אַנדער ניגון, — אַלץ אַנדערש.
כ'ווייס נאָך נישט וואָס ער זאָגט, נאָר ס'ווערט גרינג, ליכטיק, אַ דערקוויי-
קעניש אין אַלע אַברים. איז דאָס געמאַלט? — פֿרעג איך זיך אַליין. מיליאָסן
דורות האָבן געקרייעט, נאָר אַזאָ קריי האָט נאָך קיינער נישט אַרויסגעלאָזט.
ער עפֿנט טירן אין מוח, צעשפּאַרט די ענגשאַפֿט אין האַרץ, איז פֿול מיט
האַפֿענונג, פֿול מיט טרייסט, פֿול מיט באַנינונג. אַזוי גאַר? טראַכט איך. —
און איך, שוטה בן פּיקהאַלץ, האָב געהאַט ספֿקות! אַ בושע נעמט מיד אַן
און אַ פֿרייד. כ'וויל אויך קרייען, נאָר כ'שעם מיד. וואָס קאָן איך זאָגן
נאָך אים? ציפֿ-ציפֿ וועקט זיך אויף און פֿרעגט:

— וואָס איז דאָס, האָ?
— אַ ניי קול, אַ ניי וואָרט — זאָג איך. — הינער, לאַמיר מאַכן אַ
שהחיינו. מיר האָבן נישט געלעבט אומזיסט.
— ווער איז ער? וווּ איז ער? — פֿרעגט פּרע-פּרע.
— וואָס איז די נפֿקא-מינה ווער ער איז? דער כּוח ליגט אין קריי,
נישט אין האָן.

כ'ענטפֿער נישט. כ'מאָך צו די לעדלעך. דער קריי האָט שוין אויפֿ־
 געהערט, אָבער דאָס ווידערקול זינסט הילכט נאָך אין דער שטילקייט,
 שלאָגט זיך אָן אין ביימער, דעכער, קוימענס, טויבנשלאָקן, קערט זיך אום
 ווידער אַ מאָל און אָבער אַ מאָל. ס'זינגט ווי אַ פֿידל, קלינגט ווי אַ גלאָק,
 שאַלט ווי אַ שופֿר. ס'שפּילט און הערט נישט אויף שפּילן. דער הונט אין
 דער בודע וועקט זיך איבער און טוט אָן איינציקן ביל. דאָס חזיר אין
 שטעלעכל לאַזט אַרויס אַ כרוק, אַ קראַץ טוט אַ קראַקע. דאָס פֿערד אין
 שטאַל טוט אַ קלאַפּ מיט דער פּאָדקעווע אָן באַדן. די וואַלקנס אין הימל
 צערקן זיך און ס'באַזונזט זיך אַ שפעטע לבנה, בלייך ווי קרינד. אַ ווייל
 נעם איד קלערן, אַז ווער ווייס? אפֿשר האָט זיך מיר אויסגעדוכט? צוואַר,
 די הינער האָבן אויך געהערט, אָבער אפֿשר איז עס געווען אַ חלום, אַ
 פֿאַרקומעניש, אָדער אפֿשר האָט דער ווינט אַ וויג געטאָן דעם גלאָק פֿון
 קלויסטער? אפֿשר איז עס געווען אַ געהויל פֿון אַ וואַלף, אַ געשאַל פֿון
 אַ טרומייטער, אַ רוף פֿון אַ יעגער, אַ געשריי פֿון אַ שיפור? ווי וויל עופֿות
 וואַרטן אַלע יאָרן אויף נסים, פֿון דעסט וועגן ווען ס'נס געשעט, קאַנען
 זיי נישט גלייבן. איד ריכט מיך אַז אַנדערע הענער וועלן אים אָפּענטפֿערן,
 ווי דער שטייגער איז, נאָר מ'הערט נישט פֿון ערגעץ קיין שאַרף. האָט מען
 אַלע הענער אויסגעשאַכטן און דער איינער איז געבליבן? אָדער אפֿשר בין
 איד אליין שוין אַ געקוילעטער און דאָס קול איז וואָס מ'רופֿט: אַ חלום
 פֿון אַן אָפּגעהאַקטן קאַפּ? אַזאָ שטילקייט איז נישט פֿון דער וועלט. כ'שטעק
 אַריין דעם שנאַבל צווישן די פֿעדערן און רייס די אייגענע הויט צי ס'טוט
 וויי. מיט אַ מאָל: קוקעריקו! ס'איז דער אייגענער האָן און דער אייגענער
 קריי. ניין, נישט דער אייגענער, נאָר שוין אַנדערש פֿון פֿריערדיקן; אַ
 געזאַנג וואָס צערייסט די נשמה און איז זי מחיה מתים: אַ מעלאָדיע וואָס
 הייבט אויף דאָס הענערשע געמיט הויך הויך, אין ווינטענישן וווּ קיין
 אַדלער איז נישט געפֿלויגן, איבער אַלע טורעמס, איבער אַלע וואַלקנס, אין
 ליכטיקייטן און לויטערקייטן וואָס די שטערן זענען קעגן זיי פֿינצטער.
 אַלץ וואָס כ'ווייס, האָב איד געלערנט אין יענער נאַכט. נישט אַלץ קאָן איד
 אַנטפלעקן — די צונג מ'זעט איז געצוימט — נאָר ס'איז דאָ אַזאָ קוקעריקו
 וואָס פֿאַרגילט יעדע אומרעכט, פֿאַרגיט יעדע זינד, גלייכט אויס אַלע
 קרומקייטן. אַלץ איז קוקעריקו: שוחט און עוף, חלף און האַלדו, די פֿעדערן

און די שליסערין, דאָס בלוט אין די אָדערן און דאָס בלוט אין גריבל. קרייע, האָן, און פֿרעג נישט קיין קשיות. מ'דאַרף אַלץ האָבן: דעם קריי פֿון האָן, דעם קוואַק פֿון דער הונ, דאָס איי וואָס מ'ברייט אויס און דאָס איי וואָס מ'עסט אויף, דאָס איי וואָס מ'צעטרעט און דאָס איי מיט דעם בלוטסטראַפֿן. זינג, האָן, לויב גאָט, האָב ליב דינע הינער, פֿיר נישט קיין געפֿעכטן מיט קיין אַנדערע הענער, סיידן יענער באַפֿאַלט דיך ווי אַ גולן. עס דיין קערנדל, טרינק דיין וואַסער, שטיי אויפֿן שפיץ דאָך און קרייע ווי די גאַנצע וועלט, אַלע פֿיר זינטן, וואַלטן געוואַרט אויף דיין קריי. מ'וואַרט וואַרהאַפֿטיק. אַן דיין קריי וואַלט עפעס געפֿעלט. איין פֿאַלשער טאָן וואַלט געמאַכט אַ פּגימה. פֿאַרשטייסט נישט, האָ? וועסט נאָך מערטישעם פֿאַרשטיין. האָסט אַן אייביקייט הינטער דיר און אַן אייביקייט פֿאַר דיר. וועסט נאָך דורכגיין, האָן, אַ סך גילגולים. ווען דו וואַלט געוואַרט, האָן, וואָס ס'וואַרט אויף דיר, וואַלסטו געפּגרט פֿון גליקעליקייט. אַבער דאָס וואַלט ווידער נישט געטויגט. ווי לאַנג דו לעבסט דאַרפֿסטו לעבן...

אַ גאַנצע נאַכט האָט יענער האָן געקרייעט און קיין שום האָן האָט זיך נישט דערוועגט אים צו ענטפֿערן. ער איז געווען אַ חזן אַן אַ קהל. גענוי צו זונשפּראַך, ווען דער מיזרח איז געוואָרן רויט, האָט ער געטאָן אַ לעצטן קריי. — דעם העכסטן, דעם שענסטן, דעם געטלעכסטן...

צו מאַרגנס איז געוואָרן אַ האַרמידער צווישן די שכנישע הענער. טייל האָבן געשוואָרן ביי קאַם־און־שפּאַרן אַ זיי האָבן גאַרנישט געהערט. אַנדערע האָבן צוגעגעבן אַ זיי האָבן יאָ עפעס געהערט, נאָר ס'איז נישט קיין האָן. נאָך אַנדערע האָבן אַרויסגעדרונגען, אַז אַ טכויר האָט זיך פֿאַר־גנבֿעט אין דער נאַענט און פֿון זיין געשטאַנק איז ביי די עופֿות געוואָרן אַ פֿאַלש געהער. די הינער, ווידער, האָבן אַלע ווי איינע אַלץ פֿאַרגעסן. וואָס וועלן עופֿות אַלץ נישט טאָן צו אַנטלויפֿן פֿון אמת! מ'האַט מורא פֿאַרן אמת נאָך מער ווי פֿאַרן חלף. דאָס אַליין איז אַ רעטעניש און אַ סוד. אַבער ווי באַלד יענער האָן, געאַכפּערט זאָל ער זיין, האָט געקרייעט און איך האָב געהאַט די זכיה צו הערן און צו געדענקען, וויל איך עס מִפֿרסם זיין, בִּפְרֵט אַז מִאַרְגָּן איז ער־בִּי יום־כּיפּוּר. וויל איז דעם וואָס גלייבט. אַ צייט וועט קומען ווען אַלע וועלן זען און הערן און דער קוקעריקו פֿון דעם אייבערשטן האָן וועט פֿאַרקלינגען אַלע וועלטן. ביז דעמאָלט —

— קוקעריקו!

גימפל תם

א

איך בין גימפל תם. איך האלט מיך נישט פֿאַר קיין נאַר. פֿאַרקערט. נאַר די לינט רופֿן מיך מיט אַזאַ צונעמעניש. מ'האַט מיך אָנגעהויבן רופֿן אַזוי נאָך אין חדר. זיבן צונעמען האָב איך געהאַט, ווי יתרו: טראָפּ, חמור־איזל, האַרפֿלאַקס, לעקיש, גלאַמפּ, שמויגער און תם. דער לעצטער נאַמען האָט זיך צו מיר צוגעקלעפט. וואָס איז געווען מײַן נאַרישקייט? באַשר מ'האַט מיך גרינג געקאַנט אָפּנאַרן. מ'האַט געזאָגט: גימפל, דו ווייסט, די רביצין איז געלעגן געוואָרן, בין איך נישט געקומען אין חדר. נו, האָט זיך אַרויסגעוויזן אַז ס'איז געווען אַ ליגן. פֿון וואַנען האָב איך דאָס געזאַלט וויסן? ווייל זי האָט נישט געהאַט קיין גראָבן בויך. נו, האָב איך נישט געקוקט אויף דער רביצינס בויך. איז דאָס אַ נאַרישקייט? אַבער די קונדסים האָבן געלאַכט, געכיכעט, מיר אַקעגנגעטאַנצט און מיר אָפֿ־געלייענט אַ קריאת־שמע־לייענען: אל מלך, קאַטשקע דריי דיך. אַנשטאַט ראַזשינקעס, וואָס מ'טיילט ביי אַ קימפעטאַרין, האָט מען מיר אַריינגעשטופּט אַ הויפֿן ציגן־באַבקעס. ווי איר קוקט מיך אָן בין איך נישט געווען קיין מלופֿן־קינד. אַז כ'האַב דערלאַנגט אַ פּאַטש האָט מען געזען קראַקע. אַבער כ'בין בטבע נישט קיין שלעגער. כ'טראַכט: זאָל מײַנס איבערגיין. דעריבער האָט מען אין מיר אַ קונה.

כ'בין געגאַנגען פֿון חדר און הער ווי אַ הונט בילט. כ'האַב נישט קיין מורא פֿאַר קיין הינט, אַבער כ'וויל נישט אָנהייבן מיט קיין פּלב. ער קאָן אַ מאָל זײַן משוגע און אַז ער טוט דיר אַ ביס, וועט דיר קיין טאַטער נישט העלפֿן. נו, האָב איך געמאַכט פֿיס. כ'טו אַ קוק: דער גאַנצער מאַרק קוילערט זיך פֿון געלעכטער. ס'איז נישט געווען קיין הונט, נאַר וואַלף־לייב גנב עליו־השנאָבל. ווי האָב איך דאָס געקאַנט וויסן? אַז ר'האַט פֿאַרט געהוילט ווי אַ צויג.

אז די עכבראשים האבן דערשמעקט, אז כ'לאז מ'ך נארן, האט יעדער איינער געפרוויט ס'מול. גימפל, דער קייסער קומט קיין פראמפאל; גימפל, די לבנה איז אראפגעפאלן אין טורבין; גימפל, האדעלע שמויש האט געפונען אן אוצר הינטערן באד. און איך, גולם, האב געגלייבט. ווארעם ערשטנס קאן אלץ טרעפן, ווי ס'שטייט אין פרק, כ'געדענק שוין נישט ווי אזוי. צווייטנס האב איך שוין געמוזט גלייבן. אז גאנץ קהל פארלייגט זיך אויף א מענטש! טאמער האב איך א מאל געפרוויט זאגן: ע, ס'איז צופלייסנס, איז געווארן א שווערעניש. אלע זענען געווארן פנייער און פלאם. סטייטש, גלייבסט ניש' אזא זאך. האלטסט גאנץ פראמפאל פאר ליגנער. וואס האב איך געזאלט טאן? כ'האב געגלייבט און זאל די לצים וויל באקומען.

א יתום בין איך געווען. דער זיידע, וואס האט מ'ך געהאדעוועט, האט שוין געשמעקט צו דער ערד. בקיצור, מ'האט מ'ך אוועקגעגעבן צו א בעקער. נו, פֿרעגט שוין ניש' וואס דארט האט זיך אפגעטאן. יעדע מויד און יעדעס ווייבל, וואס איז געקומען אפבאקן א בעקן קיכלעך אדער טריקענען א בלעך פֿארפֿל, האט מ'ך געמוזט כאטש איין מאל אפנארן. גימפל, אויפֿן הימל איז א יריד. גימפל, דער רב האט זיך אפגעקעלט און געהאט א זיבעלע. א קו איז געפֿלויגן איבערן דאך און געלייגט מעשענע אייער. א מאל קומט א ישיבה-בחור קויפֿן א פֿלאמפלעצל און ער טוט א זאג: דו, גימפל, שארסט מיט דער לאפעטע און דרויסן איז געקומען משיח, ס'איז תחית-המתים. סטייטש, זאג איך, מ'האט דאך נישט געהערט בלאזן שופֿר. זאגט ער: ביסט טויב? און אלע נעמען שרייען: מיר'ן געהערט, געהערט. אזוי ווי ער רעדט קומט רינצע די ליכטציערין און טוט א רוף מיט איר הייזעריק קול: גימפל, דינע טאטע-מאמע זענען אויפֿגעשטאנען פֿון קבר. זיי זוכן דיך ארום. הלמאי זאל איך זאגן, כ'האב גאנץ גוט געוויסט, אז ס'איז נישט געשטויגן נישט געפֿלויגן, אבער פֿארט, מענטשן רעדן. כ'האב אנגעטאן דעם שפענצער און גיי ארויס. אפשר יא. וואס פֿארליר איך דא? נו, האט מען מיר געמאכט א קאצן-מוזיק מיט א פעקל. כ'האב געטאן א נדר מער גארנישט צו גלייבן. האט ווידער נישט געטויגט. מ'האט מ'ך אזוי צעמישט, אז כ'האב שוין נישט געוויסט וווּ אינן און וווּ אויס. כ'בין אוועק צום רב פֿרעגן אן עצה. זאגט ער: ס'שטייט: בעסער זי א שוטה אלע יארן איידער איין שעה א רשע. דו ביסט, זאגט ער, ניש' קיין נאר. די נארענים זענען זיי, וויל אז מ'פֿאר-שעמט דעם אנדערן, פֿארלירט מען יענע וועלט. פֿון דעסט וועגן האט מ'ך

דעם רבס טאכטער אפגענארט. אז כ'בין ארויס פֿון בית־דין־שטוב, זאגט זי :
האָסט שוין געקושט די וואַנט ? זאָג איך : ניין. צו וואָס ? זאָגט זי : ס'איז
דאָ אזאָ דין, אַז מ'קומט צום רב קושט מען די וואַנט. נו, מינסט האַלבן,
האַב איך געטאָן אַ קוש אין בנישטידל. ס'קאָסט מיך טייער ? און זי טוט
אַ בעטש אַרויס מיט אַ געלעכטער. באַוויזן אַ קונץ און געלייזט ביי גימפלען.
כ'האַב שוין געוואַלט אוועק אין אַן אַנדער שטאַט, אָבער דערווייל האָט
דער עולם מיר גענומען רעדן אַ שידוך. ס'הייסט גערעדט ? מ'האַט מיר די
פּאַלעס אָפּגעריסן. כ'האַב געקריגן אַ וואַסער אין אויער. זי איז געווען
אַ וויבּל, האָט מען מיר אַנגערעדט, אַז זי איז אַ מויד. זי האָט געהונקען
אויף אַ פֿוס, האָט מען מיר אַנגעשמועסט, אַז זי מאַכט זיך אַזוי, פֿון שוינקייט
וועגן. זי האָט געהאַט אַ ממזר, האָבן זיי געזאָגט, אַז ס'איז אַ ינגערער
ברודער. כ'האַב געשריגן : אומזיסט אַבערע רייד. כ'על מיט דער הור צו
דער חופּה ניש' גיין. האָבן זיי געטענהט : אַז דו רעדסט שוין יאָ אַזוי שייך,
וועט מען דיך נעמען צום רב און וועסט צאָלן קנס, ווייל האָסט געמאַכט
אַ שם אַ יידישער טאָכטער. כ'האַב געזען, אַז כ'על שוין קיין גאַנצער פֿון
זייערע הענט נישט אַרויס, טראַכט איך : מיין כפרה איז עס. איך בין דער
מאַנצביל, נישט זי. אויב ס'איז איר ליב, איז מיר ניהא. צווייטנס, מ'קאָן
דאָך נישט שטאַרבן אין ליבסטערדאָקל. כ'בין אוועק צו איר אין ליימענעם
היזל אויפֿן זאַמד, און די גאַנצע קאַפעליע איז מיר נאַכגעגאַנגען, ווי אַ בערך־
טרייבער. ווען מ'איז צוגעקומען צום ברונעם, האָבן זיי זיך פֿון דעסט וועגן
אָפּגעשטעלט. מיט עלקען האָבן זיי מורא געהאַט אַנצוהייבן. זי האָט געהאַט
אַ מנילכל ווי אויף שרויפֿן. כ'בין אַריין אינעווייניק. ס'גאַנצע הויז איז געווען
אַ שטיבל אָן אַ בריק. פֿון וואַנט צו וואַנט זענען געווען פֿאַרצויגן שטריק
און ס'האַט זיך געטריקנט וועש. זי איז געשטאַנען אַ באַרוועסע ביי דער
באַליע און געוואַשן גרעט. אַנגעטאָן איז זי געווען אין אַ באַרכאַטן קליידל.
זי האָט געהאַט צוויי צעפעלעך, ווי, להבדיל, אַ שיקסע, פֿאַרדרייט אין ביידע
זינטן אין קרענצלעך. ס'האַט מיר אַזש פֿאַרכאַפט דעם אַטעם. זי האָט שוין,
אַ פנים, געוואָסט ווער כ'בין, ווייל זי טוט אויף מיר אַ קוק און זאָגט :
— סקאַצל קומט, ר'איז דאָך דאָ, דער יאַלד. נעם אַ בענקל און ווער
צעזעצט.

כ'האַב איר אַלץ דערציילט, גאַרנישט געלייקנט. זאָג מיר דעם אמת,
זאָג איך, ביסטו אויף דער וואַר אַ בתולה און איז טאַקע דער יונג יחיאל

מזיק דנן ברודערל? מאך ניש' אויס מיר קיין חוזק, זאג איך, ווייל כ'בין
 א יתום. כ'בין אויך א יתומה, ענטפערט זי, און ווער ס'מאכט אויס דיר
 חוזק, דעם זאל אנוואקסן א חוזק אויף דער נאָז. נאָר זאל ק'קלע'קהל נישט
 מיינען, אז מ'קאן אין מיר האָבן ס'גענאָר. איך וויל, זאָגט זי, פֿופֿציק גילדן
 גדן און אַן אויסשטייער. ווען נישט, קאָנען זיי מיר קושן אין ווי-הייסט
 מען'עס (זי'ט גערעדט געמיינע רייד). זאָג איך: גדן גיט דאָך די פֿלה, נישט
 דער חתן. זאָגט זי: דינג דיך ניש' מיט מיר. יאָ — יאָ, ניין — ניין, גיי
 פֿון וואָנען ביסט געקומען. כ'האָב שוין געמיינט, אז ס'עט פֿון דעם טייג קיין
 ברויט ניש' זיין, אָבער ס'איז נישטאָ קיין אָרעם קהל. מ'האָט איר אַלץ
 נאָכגעגעבן און מ'האָט געמאָכט אַ חתונה. ס'איז גראָד געווען אַן אונטערגאַנג
 פֿון לאַקסירעכץ און די חופּה האָט מען געשטעלט אויפֿן בית-עולם לעבן
 טהרה-שטיבל. די חברה-לייט האָבן זיך אָנגעשיפורט. ביים שרייבן די פֿתובה
 הער איך ווי דער דיין פֿרעגט: איז די פֿלה אַ גרושה, אָדער אַן אַלמנה?
 ביידע, ענטפֿערט די גבאיטע. ס'איז מיר געוואָרן פֿינצטער אין די אויגן,
 אָבער וואָס האָב איך געקאָנט טאָן? אַנטלויפֿן פֿון אונטער דער חופּה?
 מ'האָט אָפּגעשפּילט און אָפּגעטאַנצט. אַ באַבע האָט מיר אַקענגעטאַנצט
 מיט אַ קוילעטש. דער ברויט האָט געמאָכט אַן אל מלא רחמים. חדר-ינגלעך
 האָבן געוואָרפֿן שטעכלקעס, ווי תּשעה-באַב. ס'איז געפֿאַלן אַ סך דרשה-
 געשאַנק: אַ לאַקשנברעט, אַ מולטער, אַ שאַף, בעזעמער, קאָלעפֿל, אַ גאַנצע
 באַלעבאַטישקייט. כ'טו אַ קוק: צוויי יונגען טראָגן אַ וויג. וואָס עפעס אַ וויג?
 פֿרעג איך. זאָגט מען מיר: זאל דיר דער קאַפּ נישט דאַרן. ס'איז רעכט.
 ס'עט צו ניץ קומען. כ'האָב שוין געזען, אַז מ'האָט מיך געפֿירט אין באַד
 אַרײַן. אָבער צוריקגעשמועסט, וואָס האָב איך דאָ פֿאַרלוירן? כ'האָב מיר
 געקלערט: כ'על אָפּוואַרטן און זען ס'גרייטע. אַ גאַנצע שטאַט איז דאָך נישט
 משוגע.

ב

ביי נאָכט בין איך געקומען צום ווייבס געלעגער, אָבער זי לאָזט מיך
 נישט אַרײַן. סטייטש, זאָג איך, דערויף האָבן מיר חתונה געהאַט? זאָגט זי:
 כ'בין טריף געוואָרן. ס'הייסט, טענה איך, מ'האָט דאָך ערשט נעכטן דיך
 געפֿירט מיט פֿלי-זמר אין מיקווה אַרײַן. זאָגט זי: הינט איז ניש' נעכטן
 און נעכטן איז ניש' הינט. אויב ס'געפֿעלט דיר נישט, נעם ס'פעקל. בקיצור,
 כ'האָב געוואַרט. ס'גייט נישט אַוועק פֿיר חדשים און מיינע נעמט גיין צו

קינד, גאנץ פֿראַמפּאל האָט געלאַכט אין די פֿויסטן אַרײַן, אָבער וואָס האָב
איך געקאָנט טאָן? זי איז פֿאַרט געלעגן אין יסורים. זי האָט געריסן די
ווענט, גימפל, שרייט זי, כ׳בין פֿאַרביי. זײַ מיר מוחל! די שטוב איז געוואָרן
פֿול מיט ווייבער. מ׳האָט געטראָגן טעפּ וואַסער, ווי צו טהרה. די געוואָלדן
זענען געגאַנגען צום הימל, הכלל, כ׳בין אַוועק אין בית־מדרש זאָגן תהילים.
מער האָבן די ווילע־יונגען נישט געדאַרפֿט. איך בין געשטאַנען אין אַ ווינקל
און געבעטן גאָט, און זיי האָבן אויף מיר געשאַקלט מיט די קעפּ. זאָג, האָבן
זיי מיר אונטערגעגעבן חשק, פֿון זאָגן ווערט מען ניש׳ טראָגן. איינער
אַ שנעק האָט מיר דערלאַנגט אַ שטריוויש צום מויל: אַ בהמה דאַרף עסן
שטרוי. כלעבן, ר׳איז גערעכט געווען אויך.

זי איז צום מזל געלעגן געוואָרן און געהאַט אַ בן־זכר. פֿרייטאָג צו נאַכט
טוט דער שמש אַ שפּאַן אַרויף אויפֿן באַלעמער, דערלאַנגט אַ קלאַפּ אין
שולחן און רופֿט אויס: הנגיד ר׳ גימפל פֿאַרבעט דעם גאַנצן עולם אויף
אַ שלום־זכר. ס׳גאַנצע בית־מדרש האָט געלאַכט. ס׳פּנים איז מיר פֿאַרפּאַטשט
געוואָרן. אָבער וואָס האָבן איך געקאָנט טאָן? כ׳בין פֿאַרט געווען דער בעל־
ברית. ס׳איז זיך אַנגעלאַפֿן אַ האַלבע שטאַט. מ׳האָט קיין שפּילקע נישט
געקאָנט אַרײַנשטעקן. ווייבער האָבן געבראַכט געפֿעפֿערטע אַרבעס און
מ׳האָט געקריגן פֿון שענק אַ פֿעסעלע ביר. כ׳האָב געגעסן און געטרונקען
גלייך מיט אַלעמען און מ׳האָט מיר געווינטשן מזל־טובֿ. דערנאָך האָט מען
געמאַכט אַ ברית און כ׳האָב אַ נאָמען געטאָן דעם יינגל נאָך מײַן טאַטן
עליו־השלום. אַז אַלע זענען אַוועק און איך בין געבליבן מיט דער געווינעריין
אַליין, האָט זי אַרויסגעשטעקט דעם קאַפּ פֿון פֿאַרהאַנג און מיך צוגערופֿן
צום בעט. גימפל, זאָגט זי, וואָס שווינגסטו? אַ שייף מיט זויערמילך איז
דיר אונטערגעגאַנגען? וואָס זאָל איך רעדן, זאָג איך, שייין האָסטו מיר
אַפּגעטאָן. ווען מײַן מאַמע וואַלט דאָס דערלעבט, וואַלט זי נאָך אַ מאָל
געשטאַרבן. זאָגט זי: ביסט מטורף אַדער וואָס? סטייטש, זאָג איך, ווי מאַכט
מען דאָס אַ מאַנצביל אַזוי צום נאַר? וואָס טוט זיך מיט דיר? פֿרעגט זי.
וואָס האָסטו דיר אַרײַנגענומען אין קאַפּ אַרײַן? כ׳האָב געזען, אַז כ׳מוז
מיט איר רעדן אַפֿענע דיבורים, זאָג איך: אַזוי טוט מען מיט אַ יתום?
אַ ממזר האָסטו געבוירן. זאָגט זי: שלאָג דיר אַרויס פֿון זיין די נאַרישקייטן.
ס׳איז דײַן קינד, ווי אַזוי איז דאָס מײַן קינד, טענה איך, אַז האָסטו עס
געהאַט זיבעצן וואַכן נאָך דער חתונה? דערציילט זי מיר אַ מעשה, אַז ס׳איז

א זיבעלע. זאג איך: א זיבעלע איז נישט קיין פֿינפֿטל. נעמט זי טענהן באשר זי האָט געהאַט אַ באַבען, האָט זי אין גאַנצן געטראַגן פֿינף חדשים און זי געראַט אין איר אַרײַן ווי צוויי טראַפנס וואַסער. זי שווערט דערבײַט מיט אַזוינע שבוועות, אַז מ'וואָלט געקאַנט גלייבן אַ גוי אויפֿן יריד. דעם אמת געזאַגט, האָב איך נישט געגלייבט; אָבער אַז כ'האַב מאַרגן איבערגערעדט מיט אַ מלמד, האָט ער מיר געזאַגט אַז אַזאַ זאַך ווערט געבראַכט אין דער גמרא. אַדם און חוה זענען אַרויף אויפֿן בעט צוויי און אַראָפּ זענען זיי פֿיר. נו, זאָגט ער, יעדער אישה איז דער מוטער חוהס אַן אוראייניקל, און וואָס איז עלקע ערגער פֿון חוה? אַזוי צי אַזוי, מ'האַט מיר פֿאַררעדט די ציין. און צוריקגעשמועסט, ווער ווייסט? אַט זאָגט מען דאָך, אַז ס'וויזל האָט אין גאַנצן קיין טאַטן נישט געהאַט.

כ'האַב שוין אַנגעהויבן פֿאַרגעסן מײַן בראַך. כ'האַב ליב געהאַט ס'קינד אַ געוואָלד און ער האָט מיך אויך ליב געהאַט. ווי נאָר ר'האַט מיך דערזען, אַזוי האָט ער אַנגעהויבן מאַכן מיט די הענטלעך, כ'זאָל אים נעמען. אַז ר'האַט זיך געריסן אַדער זיך פֿאַרקײַכט, האָט אים קיינער נישט געקאַנט אַינשטילן אַחוץ מיר. כ'האַב אים געקויפֿט אַ ביינערן בייגעלע, אַ קאַפעלע געליישט מיט גאַלד. יעדן מאָנטאַג און דאַנערשטאַג האָט מען אים געטאַן אַ בייז אויג און כ'בין געלאָפֿן אַפּשפרעכן. געאַרבעט האָב איך דעמאָלט ווי אַן אַקס. אַז ס'איז דאָ אַן עפֿעלע אין הויז, איז ס'באַדערפֿעניש גרעסער. הלמאי זאָל איך ליגן זאָגן? כ'האַב זי, עלקען, אויך נישט פֿינט געהאַט. זי האָט מיך געזידלט און געשאַלטן און איך בין איר געקראַכן אונטער די נעגל. אוי, האָט זי געהאַט אַ כוח! אַז זי האָט אויף דיר אַ קוק געטאַן מיט איר קוקעלע, ביסטו געוואָרן אַ געפלעפֿטער. הינט אירע ריידעלעך! זי שיט מיט פעך און שוועבל און ס'איז מלאַ-חן, אויסצוקושן יעדעס וואָרט. זי קריכט דיר אַרײַן אין דער זיבעטער ריפּ און דו ליגסט אויפֿן פּיעקעליק אין געהאַקטע ווונדן און ווילסט נאָך. עלעהי אַ געבראַטנס. אין אַוונט האָב איך איר אַחוץ ברויט געבראַכט אַ חלה, וואָס כ'האַב אייגנס אַפּגעבאַקן פֿאַר אירעט וועגן, און אַ פֿאַר זעמעלעך. כ'בין צוליב איר געוואָרן אַ גנבֿ און געלקחנט וואָס כ'האַב נאָר געקענט: דאָ אַ שטיקל קוכן און דאָרט אַ מאַקאַ-ראַנדל, פֿון דאַנען אַ ראַזשינקע און פֿון דאָרט אַ מאַנדל. ס'זאָל מיר צו קיין גנאי נישט זײַן: כ'פלעג עפֿענען שבת טשאַלנטער און אַרויסנעמען אַ פֿאַדעם פֿלייש, אַ פּיצל קוגל, אַ קעפל, אַ פּיסל, אַ שטיקל קישקע, וואָס

ס'האט זיך געלאזט. זי האט געגעסן און געווארן שיין און פֿעט. א גאנצע וואך האב איך נישט גענעכטיקט אין דער היים. פֿרייטאָג צו נאַכט פֿלעג איך קומען צו איר, נאָר זי האט אַלע מאָל געהאַט אַן אויסרייד. דאָ האט איר געברענט אונטערן לעפֿעלע און דאָ האט זי געשטאַכן אין דער זנט; דאָ האט זי געהאַט אַ שלוקעכץ און דאָ אַ קאַפּווייטאַג. הינט די ווינבערשע שאלות! פֿרעגט נישט, כ'בין אויסגעריסן געוואָרן. דערצו איז דער ברודער אירער, דער ממזר, אונטערגעוואַקסן. ער האט מיך געשלאָגן און אַז איך האב געוואַלט צוריקטאָן, האט זי דערלאָנגט אַ מענה־לשון, אַז ס'איז מיר גרין געוואָרן פֿאַר די אויגן. צען מאָל אין טאָג האט זי מיר געוואַרפֿן דעם גט פֿאַר די פֿיס. אַן אַנדערער אויף מיין אָרט וואַלט אַנטלאָפֿן וווּ דער שוואַרצער פֿעפֿער וואַקסט; אָבער איך בין בטבע אַ פֿאַרשווינגער. נו, הפּלל, וואָס זאָל מען טאָן? אַז גאָט גיט פּלייצעס, מוז מען שלעפֿן דעם פּאַק.

אין איינער אַ נאַכט האט געטראָפֿן אין דער בעקערע אַ צרה; דער אויוון האט געפּלאַצט און ס'איז שיער נישט געוואָרן אַ שרפֿה, אַזוי ווי כ'האב נישט געהאַט וואָס צו טאָן, בין איך מיר אַוועק אַהיים. לאַמיר, טראַכט איך, אויך אַ מאָל פֿאַרווכן דעם טעם פֿון שלאָפֿן אין בעט אין אַ מיטן מיטוואַך. כ'האב נישט געוואַלט אויפֿוועקן ס'פּיצעלע און בין אַרײַן אין דער שטיל, אויף די שפּיץ פֿינגער. כ'קום אַרײַן אין מיין שטיבל און עפעס הער איך אַ טאַפּלט שנאַרכן. איין שנאַרך אַ דינער און דער אַנדערער — ווי פֿון אַ געקוילעטן אַקס. די מעשה איז מיר באַלד נישט געפֿעלן. כ'גיי צו צום בעט און ס'ווערט מיר פֿינצטער אין די אויגן; לעבן עלקען ליגט אַ מאַנצביל. אַן אַנדערער אויף מיין אָרט וואַלט געמאַכט אַ געשריי, אַז אַ האַלבע שטאַט וואַלט זיך צונויפֿגעלאָפֿן; אָבער איך האב געטראַכט: צו וואָס איבערוועקן ס'קינד? וואָס איז דאָס שוועלבעלע נעבעך שולדיק? מילא כ'בין צוריק אַוועק אין דער בעקערע און זיך אַוועקגעלייגט אויף די זעק מעל. כ'האב ביז פֿאַר טאָג נישט געקאַנט קיין אויג צוטאָן. ס'האט מיך געוואַרפֿן ווי אין קדחת. גענוג, טראַכט איך, געווען אַן אייזל. גימפל וועט זיך מער נישט לאָזן אַנפֿעפֿן אַן אויער. צו גימפּלס נאַרישקייטן איז אויך דאָ אַ גרענעץ.

אין דער פֿרי בין איך אַוועק צום רבֿ פֿרעגן אַ שאלה. אין שטעטל איז געוואָרן אַ האַרמידער. מ'האט גלייך געשיקט נאָך איר דעם שמש. מיין ווינב איז געקומען מיטן קינדעלע אויף די הענט. און וואָס, מיינט איר, האט זי געטאָן? געליקנט שטיין און ביין. ר'איז, זאָגט זי, פֿון זינען אַראָפּ. כ'ווייס

נישט פֿון קיין פּיתרון און פֿון קיין חלום. מ'האַט אויף איר געשריגן, זי געוואָרנט, געקלאַפט אין טיש, נאָר זי בלייבט ביים איריקן: מ'מאַכט אויף איר אַ פֿאַלשן בילבול. די קצבֿים און די פֿערדהענדלער האָבן זיך געשטעלט אויף איר צד. אַ קיילעריונג קומט צו מיר צו און זאָגט מיר: ביסט ביי אונדז אַ געצעלטער. דערווייל האָט ס'קינד זיך גענומען ריטן און זיך נעבעך אינגעריכט. אין בית־דין־שטוב איז געשטאַנען אַן אַרונ־קודש און מ'האַט זי אוועקגעשיקט.

איך זאָג צום רבין: וואָס זאָל איך טאָן? זאָגט ער: מוזסט זי באַלד גטן. און אַז זי'ט נישט נעמען קיין גט? פֿרעג איך. זאָגט ער: וועסטו איר אָנהענגען. זאָג איך: גוט, רבי, כ'על מיך איבערקלערן. ס'איז נישטאַ וואָס צו קלערן, זאָגט דער רבֿ, טאַרסט מיט איר נישט זיין אונטער איין באַלקן. און אַז כ'על וועלן זען ס'קינד? — פֿרעג איך. דאַרפֿסט נישט זען ס'קינד, זאָגט דער רבֿ, זאָל זי גיין, די זונה, צוזאַמען מיט אירע ממזרים! ער גיט אַרויס אַ פּסק, אַז כ'טאָר אָפֿילו איר שוועל נישט איבער־טרעטן. קיין מאָל נישט. ווי לאַנג כ'על לעבן.

ביי טאָג האָט עס מיך אַזוי נישט געאַרט. מילא נח, טראַכט איך, דער בלאַטער האָט געמוזט פּלאַצן. אָבער ביי נאַכט, אַז כ'האַב מיך אוועקגעלייגט אויף די זעק, איז מיר געוואָרן ביטער. אַ בענקשאַפֿט האָט מיך אָנגעכאַפט צו איר און צום קינד. כ'האַב געוואַלט זיין אויף איר בייו, נאָר דאָס איז מיין אומגליק: כ'קאָן נישט זיין בייו. ערשטנס, טראַכט איך, מאַלע אַ מענטש באַנאַרישט זיך. מסתמא האָט דער יונגאַטש געמאַכט צו איר אַן אייגל, אפֿשר איר געגעבן אַ מתנה, און אַ נקבֿה האָט לאַנגע האָר און אַ קורצן שכל, האָט ער זי איבערגערעדט. צווייטנס, אַז זי לייקנט אַזוי, אפֿשר איז עס געווען אַ פֿאַרבלענדעניש? ס'טרעפֿט אַ מאָל מ'זעט עפעס אַ געשטאַלט, צי אַ מענטשעלע, נאָר אַז קומסט צו נאָענט, לאַזט זיך אויס אַ טיך. אויב אַזוי, געשעט דאָך איר אַן עוולה. ווי כ'טראַכט אַזוי, הייב איך אַן צו וויינען. כ'האַב אַזוי געהעשעט, אַז ס'מעל איז נאָס געוואָרן. צו מאַרגנס אין דער פֿרי בין איך אַוועק צום רבֿ און געזאָגט, אַז כ'האַב געהאַט אַ טעות. דער רבֿ האָט פֿאַרשריבן מיט אַ גענדזענער פּען און געענטפֿערט, אַז ער וועט שיקן אַ שאלת־תּשובֿה. ביז דעמאָלט טאָר איך מיך צום ווייב נישט דערנענטערן. אָבער כ'האַב געמעגט איר שיקן מיט אַ שליח געבעקס און געלט אויף איר אויסקומעניש.

דרנץ פֿערטל יאָר האָט געדויערט ביז די רבנים זענען צווישן זיך דורכ־
 געקומען. בריוו זענען געגאנגען אַהין און צוריק. כ'האָב נישט געוואָסט,
 אַז מ'קען לערנען אַזוי פֿיל תורה וועגן אַזאַ זאַך. אין דער צייט האָט עלקע
 אויסגעטראָגן און געהאַט נאָך אַ קינד. ס'איז דאָס מאָל געווען אַ מיידל.
 כ'בין שבת געווען אין שול און געמאַכט דער האָבערין אַ מי שברך. מ'האַט
 מיך אויפֿגערופֿן צום ספֿר און כ'האָב געגעבן אַ נאָמען, נאָך מײַן שוויגער
 עליה־השלום. די באַדינגען, וואָס זענען אַרײַנגעקומען אין דער בעקערײַ,
 האָבן געהאַט וואָס צו דרעשן מיט די צינגער. גאַנץ פֿראַמפּאַל האָט זיך
 געקוויקט מיט מײַן שאַנד. אַבער איך האָב בני מיר אַפּגעפּאַסט פֿון היינט
 אָן אַלץ צו גלייבן. וואָס קומט אַרויס אַז דו גלייבסט נישט? היינט גלייבסטו
 נישׁ דעם ווייב, מאַרגן וועסטו נישט גלייבן אין גאָט. כ'האָב איר יעדן טאַג גע־
 שיקט מיט אַ געזעל, וואָס האָט געווינט אין שכנות, אַ קאַרנברייטל, אַ ווייצנ־
 ברייטל און אַ מאָל צוגעלייגט אַ שטריצל, אַ פּלעצל, אַ פּאַר אייער־ביגעלעך,
 און אַז ס'האַט זיך גראַד געמאַכט: אַ שטיקל באַבעלע, אַ פענעץ לעקעך,
 אַ קיכל, אַ רעפּטל פֿלאַדן, וואָס ס'איז אַרײַנגעפּאַלן. דער געזעל איז געווען
 אַ גוט־האַרציקער יונג. ער האָט איר נישט איין מאָל צוגעלייגט געבעקס פֿון
 זײַן חלק. פֿריער פֿלעגט ער זיך טשעפען צו מיר, מיר שנעלן אין דער נאַז,
 שטאַרכן אין די זײַטן, אַבער זײַנט ר'איז געוואָרן אַן אַרײַנגייער אין מײַן
 שטוב, איז ער געווען ווי צו אַ מפה צוצולייגן. העי, דו, גימפל, האָט ער מיר
 געזאַגט, האָסט אַ וויל ווייבל און צוויי פּאַנע קינדערלעך. ביסט זיי אַסור
 נישׁ ווערט. וואָס זאַגסטו דערצו וואָס לײַט רעדן? — האָב איך אים געפֿרעגט.
 מענטשן האָבן לאַנגע צינגער, מאַטלען זיי — האָט ער געענטפֿערט — זאַל
 עס דיך אַרן ווי דער פֿאַריעריקער פֿראַסט.

אין איינעם אַ טאַג האָט דער רב געשיקט נאָך מיר און ער זאַגט:
 ביסט זיכער, גימפל, אַז האָסט געהאַט אַ טעות? זאַג איך: אַוודאי, רבי.
 סטײַטש, זאַגט ער, האָסט דאָך אַליין געזען. ס'האַט געמוזט זײַן אַ שאַטן,
 זאַג איך. אַ שאַטן, פֿרעגט ער, פֿון וואָס? און איך ענטפֿער: פֿון אַ באַלקן.
 נו, זאַגט ער, קאַנסט צוריקגיין אַהיים. האָסט אַלץ צו פֿאַרדאַנקען דעם
 יאַנעווער רב. ער האָט געפֿונען אַ פֿאַרוואַרפֿענעם רמב"ם. איך האָב אַ כאַפּ
 געטאַן דעם רבינס האַנט און אַ קוש געטאַן. אין אַנהייב האָב איך געוואַלט
 גלייך אַהיימלויפֿן. אַ קלייניקייט, מ'זעט נישט אַ ווייב און קינדער אַזוי

לאנג. דערנאך טראכט איך: איכ'ל בעסער זיך אומקערן צו דער ארבעט
און אהיימגיין בני נאכט. איך האב קיינעם נישט געזאגט קיין ווארט, נאָר
אין האַרץ איז געווען יום־טובֿ. די מוידן און די וויבלעך האָבן, ווי יעדן
טאָג, זיך גערייצט מיט מיר און געמאַכט אויס מיר ס'געשפעט, נאָר איך
טראַכט מיר: רעדט אויפֿגאַרטלדיק, דער אמת איז אַרויס ווי בוימל אויפֿן
וואַסער. אַז דער רמב"ם זאָגט כשר, איז כשר.

בני נאָכט, נאָך דעם ווי כ'האַב צוגעדעקט ס'טייג ס'זאל יורן, נעם איך
מיר מינן פֿאַרציע ברויט, שיט אָן אַ זעקעלע מיט געבייטלט מעל און לאָז
מיך גיין אַהיים. אין הימל שטייט אַ פֿולע לבנה און די שטערן פֿינקלען
סכנת־נפֿשות. איך שפּאַן און פֿאַרויס לויפֿט אַ לאַנגער שאַטן. ס'איז געווען
ווינטער און אַ פֿרישער שניי איז געהאַט אַנגעפֿאַלן. מיר ווילט זיך זינגען,
נאָר ס'איז שוין שפעטלעך און כ'על נישט גיין אויפֿוועקן די באַלעבאַטיס.
כ'וויל פֿיפֿן, נאָר דאָ דערמאַן איך מיך, אַז מ'טאַר נישט פֿיפֿן קעגן נאָכט
צו, ווייל מ'רופֿט די שדים. שוויג איך און שפּריצן אַזוי גיך ווי כ'קאַן. הינט
אין די גוי'שע היף דערהערן מינע טריט און בילן אויף מיר, נאָר איך
קלער מיר: שרייט אויף די ציין, איר זענט פֿלבים און איך בין אַ מענטש,
אַ מאַן פֿון אַ לייטיש וויבל, אַ טאַטע פֿון געראַטענע קינדערלעך.

איך קום צו צו מינן הניזל און ס'האַרץ נעמט מיר קלאַפֿן ווי בני אַ גולן.
כ'האַב נישט קיין פחד, נאָר ס'האַרץ זעצט: בוך, בוך... נו, פֿאַרפֿאַלן. כ'עפֿן
אויף שטילערהייט ס'קייטל פֿון דער טיר און קום אַריין. עלקע שלאָפֿט
שוין. כ'בלעב שטיין און טו אַ קוק אויף דער וויג. דער לאַדן איז פֿאַרמאַכט,
אַבער דורך די שפּאַלטן שיינט אַריין די לבנה. כ'זע דאָס קליינע פֿנימל
פֿון דעם מיידעלע און כ'קריג עס גלייך ליב. אַט אַזוי, מיט איין מאַל.
כ'וואַלט איר שוין געקאַנט אויסקושן אַלע ביינדעלעך. דערנאָך דערנענטער
איך מיך צום בעט. און וואָס, אַ שטייגער, זע איך דאָרט? עלקע ליגט און
לעבן איר — דער געזעל. די לבנה האָט זיך מיט איין מאַל אויסגעלאַשן.
פֿאַר די אויגן איז מיר פֿינצטער חושך. הענט און פֿיס ציטערן מיר. די
ציין נעמען מיר פּויקן. ס'ברויט טוט מיר אַ פֿאַל אַרויס פֿון די הענט. מיין
ווייב וועקט זיך איבער און פֿרעגט: ווער איז דאָרט. האַ?...

— דאָס בין איך — מורמל איך.

— גימפל? — פֿרעגט זי — ווי נעמסטו דיך עפעס אַהער? דו מעגסט
דען?... דער רבֿ האָט געהייסן — ענטפֿער איך און ס'וואַרפֿט מיך ווי

אין קדחת. הער מיך אויס, גימפל, זאגט זי, גיי ארויס אין דרויסן צום קעמערל און גיב א קוק צו דער ציג. זי איז, דוכט זיך, חולה. כ'האָב פֿאַרגעסן צו דערמאָנען, אַז מיר האָבן געהאַט אַ ציג. דערהערט, אַז די קאַזע איז נישט מיט אַלעמען, גיי איך אַרויס אויפֿן הויף. ס'איז געווען אַ וויל באַשעפֿעניש. כ'בין צו איר געווען צוגעבונדן ווי, להבדיל, צו אַ מענטש.

כ'גיי צו צום קעמערל מיט שטרויכלענדיקע טריט און עפֿן אויף ס'טירל. די ציג שטייט אויף די פֿיר פֿיס. כ'טאַפּ זי אַרום, צי זי בײַ די הערנער, ריר אָן איר אַזיטער. כ'זע ניש' קיין שום שלעכטס. אַוודאי זיך אָנגעפֿרעסן מיט צו פֿיל קאַרע, קלער איך. אַ גוטע נאַכט דיר, קאַזעלע, זאָג איך. זײַ מיר געזונט און שטאַרק; און די שטומע חיה ענטפֿערט מיר אַפּ מיט אַ מע, אַ שטייגער ווי זי וואָלט מיר געוואָלט זאָגן אויף שטום־לשון; אַ שיינעם דאַנק.

איך קער זיך אום און זע, אַז דער געזעל איז אויסגערונען. וווּ פֿרעג איך, איז דער יונג? וואָס פֿאַר אַ יונג? — פֿרעגט צוריק מײַן ווייבל. סטײַטשט, זאָג איך, דער געזעל. ביסט דאָך מיט אים געשלאָפֿן. וואָס ס'האַט זיך מיר געחלומט די נאַכט און יענע נאַכט, טוט מײַן ווייבל אַ רוף, זאַל אויסגיין צו דיין קאַפּ און צו דיין ליבב און לעבן. נישט אַנדערש, זאָגט זי, נאָר אַ נישט־גוטס האָט זיך אין דיר באַזעצט און פֿאַרבלענדט דיר די אויגן. זי טוט אַ געשריי: דו ניכפהניק, דו מאַנקאַלב, דו צוריקגעשריגענער, דו קאַלטן, אַרויס פֿון דאַנען, וואָרן כ'על מאַכן אַ געוואָלד, וועט גאַנץ פֿראַמפּאַל זיך צונגיפֿקומען. איידער וואָס איידער ווען טוט אַ שפּרינג אַפֿער איר ברודער פֿון הינטערן פּיעקעליק און דערלאַנגט מיר מיט דער פֿויסט אַ זעץ גלייך אין נאַקן אַריין. כ'האַב געמיינט, ר'עט מיר דעם געניק צע־ברעכן. כ'האַב פֿאַרשטאַנען, אַז עפעס איז דער מער מיט מיר און כ'טענה צו איר: מאַך ניש' ס'ליזטישע געלעכטער. מער, זאָג איך, פֿעלט נישט, נאָר מ'זאַל מיר מאַכן אַ שם אַז כ'האַב צו טאָן מיט יענע ליזט. קיינער וועט זיך נישט צורירן צו מײַן געבעקס. בקיצור, כ'האַב זי ווי ס'איז אינגענומען. נו, אַ סוף, זאָגט זי, לייג דיך און ווער ראָד געבראַכן.

צו מאַרגנס האָב איך אַוועקגערופֿן דעם געזעל אויף אַ סוד. הער מיך אויס, ברודער, זאָג איך, אַזוי און אַזוי. וואָס זאָגסטו? קוקט ער מיך אָן ווי כ'וואָלט אַראַפּגעפֿאַלן פֿון דאָך. כלעבן, זאָגט ער, גיי אַריין צו אַ רופֿא, אַדער צו אַן אַלטער גויע. כ'האַב מורא, זאָגט ער, אַ ס'פֿעלט דיר אַ קלעפּקע

אין קאפ. נאָר מײַן כפרה ביסטו. איכיל קיינעם נישׁ דערציילן. פתח שׁין שאַ. און אַזוי איז געבליבן.

צו מאַכן אַ לאַנגע מעשה קורץ: כ׳האַב אָפּגעלעבט מיט מײַן ווייב איבער צוואַנציק יאָר. זעקס קינדערלעך האָט זי מיר געהאַט: פֿיר מיידעלעך און צוויי יינגעלעך. אין דער צײַט האָבן פּאַסירט אַלערליי זאַכן, נאָר כ׳האַב נישׁ געזען און נישׁ געהערט. כ׳האַב געגלייבט און ווייטער גאַרנישט. דער רבֿ האָט מיר אַנומלט געזאָגט: אַז דו גלייבסט, איז וויל דיר. ס׳שטייט, אַז אַ צדיק לעבט מיט זײַן אמונה.

מיט אַ מאָל איז מײַן ווייב שלאָף געוואָרן. אַנגעהויבן האָט זיך עס מיט אַ קלייניקייט, אַ גריזל אויף דער ברוסט. נאָר זי האָט, אַ פּנים, נישט געהאַט קײן יאָרן. כ׳האַב אויסגעגעבן אויף איר אַ פֿאַרמעגן. כ׳האַב פֿאַר געסן צו זאָגן, אַז כ׳האַב שׁוין דעמאָלט געהאַט אַ בעקערײַ פֿאַר זיך און מ׳האַט מיך שׁוין געהאַלטן אין פֿראַמפּאַל פֿאַר אַ שטיקל נגיד. יעדן טאָג איז געקומען דער רופֿא. וווּ אַ כישוף־מאַכערין האָט מען זי געבראַכט צו מיר. מ׳האַט געפּסט, געשטעלט פּיאָווקעס, באַנקעס. מ׳האַט אָפֿילו געבראַכט אַ דאַקטער פֿון לובלין, נאָר ס׳איז געווען צו שפּעט. פֿאַרן טויט רופֿט זי מיך צו צום בעט און זאָגט: גימפל, זײַ מיר מוחל. זאָג איך: וואָס האָב איך דיר מוחל צו זײַן? ביסט געווען אַ געטריי ווייב. זאָגט זי: וויי, גימפל, כ׳האַב דײַך נעבעך מיאוס גענאַרט, אַלע יאָרן. כ׳ויל אַוועק צו גאָט רײַן. זײַ וויסן, אַז די קינדער זענען נישט דײַנע. ווען מ׳דערלאַנגט מיר מיט אַ שטאַנג איבערן קאַפּ, וואָלט איך נישט אַזוי צעמישט געוואָרן. וועמענס זענען זיי? — פֿרעג איך. כ׳ווייס נישׁ, זאָגט זי, ס׳זענען געווען אַ סך, נאָר דײַנע זענען זיי נישט. און אַזוי ווי זי רעדט, טוט זי אַ פֿאַרוואָרף ס׳קעפל, אַ פֿאַרגלאַץ די אויגן און ס׳איז אויס עלקע. אויף די ווייסע ליפּן איז געבליבן אַ שמייכל. ס׳דוכט זיך מיר, אַז זי זאָגט טויטערהייט: כ׳האַב אָפּגענאַרט גימפלען. דאָס איז געווען דער תּכלית פֿון מײַנע פֿאַרשניטענע יאָרן...

ד

איין מאָל בײַ נאַכט, נאָך דער שיבֿעה, ווען כ׳בין געלעגן אויף די זעק און געדרימלט, איז געקומען צו מיר יענער פֿאַרשוין, טאַקע דער יצר־הרע אליין, און זאָגט צו מיר: גימפל, וואָס שלאָפֿסטו? זאָג איך: וואָס זאָל איך טאָן? עסן קרעפלעך? זאָגט ער: אַז די גאַנצע וועלט נאַרט דײַך, נאָר דו

די וועלט. זאג איך: ווי אזוי קאן איך אפנארן א וועלט? ענטפערט ער: זאמל אן יעדן טאג אן עמער השתנה און בני נאכט טו עס אריין אין יוירעכץ. זאלן זיי, זאגט ער, פֿרעסן אומריינקייט, די פֿראמפאלער חכמים. זאג איך: וואָס איז מכוּח יענער וועלט? זאגט ער: ס'איז נישטאָ קיין יענע וועלט. מ'האָט דיר אינגערעדט אַ קאַץ אין בויך. נו, זאָג איך, און אַ גאַט איז דאָ? זאָגט ער: ס'איז קיין גאַט אויך נישטאָ. וואָס זשע, זאָג איך. איז יאָ דאָ? זאָגט ער: אַ טיפֿע בלאַטע. ער שטייט מיר פֿאַר די אויגן, דער בעל־דבֿר: מיט אַ ציגנבערדל, מיט הערנער פֿון אַ באַק, מיט לאַנגע ציין און אַ וויידל. דערהערט אזוינע ווערטער, האָב איך אים געוואָלט אַנכאַפֿן ביים עק, נאָר כ'האָב מיך אַראָפּגעקוילערט פֿון די זעק מעל און שיער נישט צעבראַכן אַ ריפּ. כ'האָב גראַד געדאַרפֿט טאָן מײַן באַדערפֿעניש און דאָ דערזע איך ס'גרויסע טייג און ס'בעט זיך ממש: טו עס אָפּ. בקיצור כ'האָב מיר געלאָזט איבעררעדן. פֿאַר טאָג איז געקומען דער געזעל, מיר האָבן אויס־געקנעטן די ברייטלעך, באַשאַטן מיט קימל און אַרײַנגעזעצט. דערנאָך איז דער יונג אוועק און איך בין געבליבן זיצן אין גרוב ביים אויוון, אויף אַ הויפֿן שמאַטעס. נו, טראַכט איך, האָסט נקמה גענומען, גימפל, פֿאַר אַלע בזיונות. אין דרויסן האָט געקנאַקט דער פֿראַסט, נאָר דאָ איז געווען וואַרעם. ס'האָט געגליט אין פנים. כ'האָב אינגעבויגן דעם קאַפּ און בין אַנטדרימלט געוואָרן.

ווי כ'שלאַף אײַן, קומט מיר צו חלום עלקע, אַנגעטאָן אין תכריכים, און טוט אַ רוף: וואָס האָסטו אָפּגעטאָן, גימפל? זאָג איך: ס'איז אַלץ דיין שולד, און הייב אָן צו וויינען. זאָגט זי: דו תם, און אַז עלקע איז פֿאַלש, איז שוין אַלץ ליגן? איך אַליין האָב אויך קיינעם נישט אָפּגענאַרט אַחוץ מיך אַליין. כ'צאָל פֿאַר אַלץ, גימפל; מ'שענקט דאָרט גאַרנישט! כ'טו אַ קוק אויף איר פנים: שוואַרץ ווי קויל. באַלד האָב איך מיך אויפֿגעכאַפּט. אַ לאַנגע ווייל בין איך געבליבן זיצן אַ פֿאַרשטומטער. כ'האָב געפֿילט ווי אַלץ הענגט אויף דער וואַגשאַל. איין טריט — און כ'פֿאַרליר עולם־הבא. אַבער גאַט האָט מיר געהאַלפֿן. כ'האָב אַ כאַפּ געטאָן די לאַפּעטע, אַרויס־גערוקט אַלע לאַבנס, זיי אַרויסגעטראַגן אויפֿן הויף און גענומען גראַבן אַ גרוב אין דער געפֿרוירענער ערד. דערווייל קומט אָן מײַן יונג, באַלעכאַס, זאָגט ער, וואָס טוט איר? און ער ווערט בלייך ווי אַ מת. ס'איז אַלץ רעכט, זאָג איך, און כ'באַגראַב פֿאַר זײַנע אויגן ס'גאַנצע געבעקס. דערנאָך בין

איך אוועק אהיים, ארויסגענומען פֿון באַהעלטעניש ס'פעקל פּאַפּירגעלט און צעטיילט צווישן די קינדער. כ'האַב הינט ביי נאַכט, זאָג איך, געזען איבער מאַמען. זי ווערט נעבעך גוט פֿאַרשוואַרצט. זיי זענען געוואָרן אַזוי פֿאַרבליפֿט, אַז זיי האָבן נישט געקאַנט קיין וואָרט אַרויסרעדן. זינט געזונט, זאָג איך צו זיי, און פֿאַרגעסט, אַז ס'איז געווען אַ מאָל אַ גימפּל. איך טו אָן מיין טוזליק, אַ פֿאַר שטיוול, נעם דעם טלית-זאַק אין איין האַנט, דעם שטעקן — אין דער אַנדערער, און קוש די מזוזה. ווען די לייט האָבן מיך דערזען אין גאַס, זענען זיי שטאַרק פֿאַרחידושט געוואָרן. וווּ גייט איר ערגעץ? — פֿרעגן זיי מיך, און איך ענטפֿער: כ'גיי אין דער וועלט אַרײַן, און אַזוי בין איך אוועק פֿון פֿראַמפּאַל.

איך האָב געוואָגלט איבער דער מדינה און גוטע מענטשן האָבן מיך נישט פֿאַרלאָזט. יאָרן זענען אוועק. כ'בין געוואָרן אַלט און גרוי. אַ סך מעשיות האָב איך מיך אָנגעהערט, אַ סך שקרים און אויסטראַכטעכצער, אַבער וואָס לענגער כ'האַב געלעבט, אַלץ מער האָב איך איינגעזען, אַז קיין ליגנס זענען גאַרנישט פֿאַראַן. אויב עפעס געשעט נישט מיט האַצמאַכן, איז מיט גרונמען. אויב נישט הינט, איז מאַרגן, איבער אַ יאָר, אַדער גאַר איבער הונדערט יאָר. וואָס איז די נפֿקאַמינה? נישט איין מאָל ווען כ'האַב געהערט פֿון אַ טראַף האָב איך געקלערט: דאָס קאָן שוין נישט געמאַלט זײַן — און ס'גייט נישט אוועק קיין יאָר אַדער צוויי, ווי כ'הער ס'איז טאַקע ערגעץ וווּ פֿאַרלאָפֿן. אַפֿילו ווען אַ מעשה איז שוין אויסגעטראַכט, האָט זי אויך אַ האַפֿט. פֿאַר וואָס קלערט איינער אויס אַזאַ זאַך און דער צווייטער — אַן אַנדערע?

אַזוי ווי כ'גיי איבער די הימער און עס ביי פֿרעמדע טישן, קומט מיר אַפֿט אויס צו דערציילן מעשיות — נישט געשטויגן, נישט געפֿלויגן, מיט אַ שד, אַ ווילקאַלאַק, אַ פּישוף־מאַכער, אַ ווינטמיל, ווייסעך־וואָס. די קינדער יאָגן מיך אַרום: זיידעשי, דערציילט אַ מעשה. אַ מאָל זאָגן זיי מיר פֿון וואָס צו דערציילן און כ'טו זיי צוליב. אַ דאגה האָב איך. איין מאָל זאָגט צו מיר אַ פעמפּיק: זיידע, ס'איז אַלץ די אייגענע מעשה. און כלעבן ר'איז גערעכט געווען, דער שייגאַץ.

אַזוי איז דאָס אויך מיט חלומות. שוין אַזוי פֿיל יאָרן ווי כ'בין אוועק פֿון פֿראַמפּאַל, און ווי נאָר כ'טו צו אַן אויג — בין איך ווידער דאָרט; און וועמען, מיינט איר, זע איך? עלקען. זי שטייט ביי דער באַליע וועש, ווי

אין ערשטן טאָג פֿון אונזער באַגעגעניש, נאָר ס'פנים שיננט, די אויגן זענען ליכטיק, ווי בײַ אַ צדקת, און זי רעדט צו מיר אויסטערלישע רייד. ווען כ'קום אויף, האָב איך אַלץ פֿאַרגעסן, אָבער דערווייל איז מיר וויל. זי פֿאַרענטפֿערט מיר אַלע קשיות און ס'קומט אויס אַז אַלץ איז רעכט. כ'וויין פֿאַר איר און בעט איר : נעם מיך צו דיר, און זי טרייסט מיך : האָב געדולד, גימפל. ס'איז שוין נעענטער ווי ווייטער. צו מאַל קושט זי מיך, האַלדזט מיך, וויינט אויף מיין פנים, און אַז כ'וועק מיך אויף, שפיר איך אירע ליפן און דעם געזאַלצענעם טעם פֿון אירע טרערן.

אָודאי איז די וועלט אַן עולם־השקר, אָבער זי איז איין טריט פֿון דער אמתער וועלט. פֿאַר דער טיר פֿון הקדש, וווּ כ'ליג, שטייט ס'טהרה־ברעט. דער קברות־ייד האָט גרייט דעם רידל. ס'קבֿר וואַרט. די ווערעם זענען הונגעריק. די תכריכים ליגן בײַ מיר אין דער טאַרבע. אַן אַנדער שנאָרער וואַרט שוין אויף מיין בינטל שטרוי. מערטשישעם, אַז די צייט וועט קומען, וועל איך גיין אַהין מיט פֿרייד. וואָס ס'זאַל דאַרט נישט זײַן, אַלץ איז וואַר, אַן פֿאַרדרייענישן, אַן לצנות און שווינדל. גאַט צו דאַנקען : דאַרט קאָן מען אַפֿילו גימפלען אויך נישט אַפּנאַרן.

דאָס פֿײַער

א

יִדֵּן, כ'וויל אַנְד דערציילן אַ מעשה. ס'איז נישט עפעס קאָ מעשה פֿון מעשה־ביכל. ס'איז געשען מיט מיר אַליין. כ'האַב אַלע יאָרן די זאָך געהאַלטן בסוד, אָבער כ'ליג שוין אין הקדש און כ'וועל פֿון דעם דאָזיקן בינטל שטרױ מער נישט אויפֿשטיין. כ'שפיר עס, ברידער. פֿון דאַנען וועט מען מיך שוין אַרויסטראָגן אויפֿן טהרה־ברעט. וויל איך, עץ זאַלט וויסן דעם אמת. כ'וואַלט געשיקט נאָכן רבֿ און די פרנסים מ'זאַל עס פֿאַרשריבן אין פינקס, נאָר מײַן ברודער האָט קינדער, אייניקלעך, און אפֿשר וועלן זיי זיך שעמען. סײַ ווי, די מעשה איז אַזוי. איך שטאַם פֿון יאַנעוו, נישט ווייט פֿון זאַמאַשטש. מ'רופֿט עס דעם מלך אַביונס גיטער, ווייל ס'איז דאָרט דאָ ווייניק נגידים. מײַן טאַטע עליו־השלום האָט געהאַט זיבן קינדער, נאָר פֿינף זענען אים אַוועקגעקומען — אויפֿגעוואַקסן געזונט ווי די דעמבעס און מיט אַ מאָל אַוועקגעפֿאַלן: דריי יונגען און צוויי מיידן. מ'האַט גאַרנישט געוויסט וואָס ס'איז זיי געווען: געקראָגן ס'קדחת און געגאַנגען אַ גאַנג. נאָכן לעצטן, חיים־יונה, האָט די מאַמע, מיען זאָל זיך, גענומען אויסגיין ווי אַ ליכט. זי איז גאַרנישט געווען שלאָף. זי האָט אויפֿגעהערט עסן און זיך געלייגט אין בעט. שכנטעס זענען אַרײַנגעקומען און געפֿרעגט: ביילע־רבקה, וואָס איז אַנְד? זאָגט זי: גאַרנישט, כ'גיי שטאַרבן. מ'האַט געברענגט דעם רופֿא, געשלאָגן אַדער, געשטעלט באַנקעס, פּיאָווקעס, אַפּגעשפּראָכן אַ בייז אויג, געפּסלט, נאָר ס'האַט נישט געהאַלפֿן. זי האָט זיך אַפּגעמאַטערט אַ פאַר וואָכן און געוואָרן אינגעשרומפּן, אַ זעקל ביינער. נאָך דער ווידוי האָט זי מיך צוגערופֿן און געזאָגט: דײַן ברודער ליפע וועט זײַן שטעטל באַשטיין, נאָר אויף דיר, לייבוש, איז מיר אַ רחמנות. דער טאַטע האָט מיך נישט ליב געהאַט. פֿאַר וואָס ווייס איך נישט.

ליפע איז געווען העכער פֿון מיר, געראָטן אין דער מאַמעס משפּחה. ער האָט געהאַט אַ גוטן קאַפּ צום לערנען אויך, נאָר ר'האַט נישט באַגערט. איך האָב יאָ באַגערט, נאָר האַק־און־בראַק, ס'איז אין איין אויער אַרײַן און פֿון אַנדערן אַרויס. פֿון דעסט וועגן קאָן איך אַ פּרשה הומש. מ'האַט מיך באַלד אַרויסגענומען פֿון חדר אויך. מײַן ברודער ליפע איז געווען, ווי מ'זאָגט, ס'שײַנדל און איך דער וויסקראַבעק. אַז מײַן ברודער האָט זיך באַנאַרישט, האָט דער טאַטע אַוועקגעקוקט. ער האָט נאָך אַקעגנגערעדט. אָבער אַז איך האָב עפּעס נישט געטאָן צו דער האַר, האָב איך גלייך געקראָגן אַ קלאַפּ. ר'האַט געהאַט, ער זאָל עס מיר מוחל זײַן, אַ שווערע האַנט. אַז ר'האַט דער־לאַנגט אַ פֿלעם, האָט מען געזען די עלטער־באַבע. צײַט כ'געדענק, האָט ער מיך נאָר געשלאָגן און געטליקעט. פֿאַר דער מינדסטער זאָך האָט ער אַראַפּ־גענומען דעם רימען פֿון די הויזן און אַרײַנגעציילט אַזוי, אַז ס'זענען געבליבן פּאַסן אויפֿן לײַב. דאָ מעק דיך נישט, דאָ שטעל דיך נישט. אין בית־מדרש האָבן אַלע ייִנגלעך אַרומגעשטיפּט ביים דאַווענען, אָבער אַז איך האָב פֿאַרפֿעלט אַן אַמאָ, האָב איך גלייך געקראָגן אַ זעץ. אין שטוב האָב איך געטאָן די שווערסטע אַרבעט — מיר האָבן געהאַט אַ קאַשעמילכל און איך האָב אַ גאַנצן טאַג געדרייט ס'ראַד. איך בין געווען דער וואַסערטרעגער, דער האַלצהעקער, געהייצט דעם אויוון, גערייניקט ס'אַפּטריט. ווי לאַנג די מאַמע האָט געלעבט, האָט זי מיך באַשיצט. אָבער אַז די מאַמע איז אַוועק, בין איך געוואָרן ס'שטיפּקינד. ס'האַט מיך פֿאַרדראָסן, אָבער וואָס האָב איך געקאַנט טאָן? מײַן ברודער ליפע איז אויך אויף מיר אַרומגעריטן. ער האָט נאָר מיט מיר געשאַפּט. לייבוש, טו דאָס, לייבוש טו יענץ. ער האָט זיך אַרומגעפֿירט מיט געזעלן און געמאַכט אַ שנעפּסל אויך. ער איז געווען אַן אייגענער אין שענק.

אין שטאַט איז געווען אַ מויד, חוהלע, האָט זי געהאַט אַ נאָמען מיט איר שיינקייט און מײַן ברודער האָט אויף איר געוואָרפֿן אַן אויג. דער פֿאַטער איז געווען אַ שניטקרעמער, אַ יוסטער באַלעבאַס, און געוואַלט טאָן מיט זינס גלייכן, אָבער מײַן ברודער האָט זיך פֿאַרלייגט. ער האָט פֿאַרוואַרפֿן אַ נעץ. ר'האַט אָפּגעקויפּט די שדכנים מ'זאָל איר נישט רעדן קיין שידוך. ר'האַט אַרויסגעלאָזט אַ שם אַז זי האָט אַ געהאַנגענעם אין דער משפּחה, אָדער ווייס איך וואָס. ווילע־יונגען האָבן אים צוגעהאַלפֿן, וויל ר'האַט זיי געגעבן בראַנפֿן מיט מאַנפֿלעצלעך. ר'האַט געעפֿנט ביים

טאטן דעם שופלאך און גענומען וויפל ר'האט געוואלט. ער'ט געטויגט צו מענטשן און געהאט א גלאט צינגל. דער סוף איז געווען אז חוהלעס פאטער איז געווארן מיד. מ'האט ליפען אוועקגעגעבן די יפת-תואר און די גאנצע שטאט האט געהוליעט אויפן קנס-מאל. א חתן גיט נישט קיין נדן, נאר ליפע האט איבערגערעדט דעם טאטן ער זאל מסלק זיין צוויי הונדערט גילדן. מ'האט אים צוגעגרייט אן אויסשטייער ווי פאר א פריץ. אויף דער חתונה האבן געשפילט צוויי קאפעליעס, די יאנעווער און די בילגארניער. אזוי האט מען זיך אינגעקויפט אין ייחוס. כ'וויל איך דא זאגן, אז מיר, דעם יונגערן ברודער, האט מען אפילו נישט געמאכט קיין קאפאטע אדער א פאר פלודערן. דער טאטע האט צוגעזאגט, אבער ר'האט אפגעלייגט. אז ר'האט שוין גענומען צינג אין געוועלב, איז געווען פאר די שניידערס צו שפעט אויפצונייען. כ'בין ארומגעגאנגען אויף דער חתונה אפגעריסן און אפגעשליסן. די מיידלעך האבן אויס מיר געלאכט און מיר נאכגעטטיילט. אט אזא מזל האב איך געהאט.

כ'האב גערעכנט אז כ'על האבן דעם אייגענעם סוף וואס מינע ברידער און שוועסטער: אוועקפאלן און שטארבן. אבער כ'האב, א פנים, געהאט יארן. ליפע האט חתונה געהאט און איז אריין, ווי מ'זאגט, מיטן רעכטן פוס. ר'האט אנגעהויבן האנדלען מיט תבואה און ס'האט אים אפגעגליקט. הינטער יאנעווי איז געווען א וואסערמיל און זי האט געהערט צו א שיינעם ייד, ר' ישראל-דוד מלכהס. מיין ברודער איז גלייך געווארן ביז דעם ר' ישראל-דוד א פלוך און ער האט אים פארקויפט די מיל פאר א שיבוש. פאר וואס ר'האט פארקויפט, ווייס איך נישט. מ'האט גערעדט אז ער וויל פארן קיין ארץ-ישראל. ר'האט געהאט משפחה אין אונגארן. ר'איז באלד דערנאך געשטארבן. די חוהלע האט געקינדלט, און קינדער האט זי געהאט איינס שענער פון דעם אנדערן. מ'איז געלאפן זיי אנקוקן אויף חידושים. מיין טאטע האט מיט דעם ליפעס נדן זיך אליין, ווי מ'זאגט, אונטערגעגראבן דעם פונדאמענט. ר'איז געבליבן אן געלט. דער האנדל איז אוועק שלעכט. ר'האט פארלוירן די כוחות אויך. אויב עץ מיינט אז מיין ברודער ליפע האט אונטערגעשטעלט אן אקסל, האט עץ א טעות. ר'האט זיך געמאכט פלא ידע. נאר ס'גאנצע ביטערע הארץ האט דער טאטע אויסגעלאזט צו מיר. ר'האט זיך נאר געבייזערט, נאר געזידלט און געשנידלט. וואס ר'האט צו מיר געהאט ווייס איך נישט. ס'טרעפט מ'ווארפט א שינאה אויף אן אייגן

קינד. וואס כ'האב געזאגט, האט נישט געטויגט, און וויפל כ'האב גע-
הארעוועט, איז נישט געווען גענוג.

דער טאטע איז געווארן קראנק און מ'האט געזען אז ס'האלט שמאל.
מיין ברודער ליפע איז געווען פארנומען מיט די מסחרים און איך האב
אכטונג געטאן אויפן טאטן און געטראגן די נאכטטעפ. כ'האב אים געוואשן,
געבאדן, געקעמט. דער מאגן איז אים געווארן קאליע און וואס מ'האט אים
געגעבן, האט ער אויסגעבראכן. די קרענק איז אריין אין די פיס אויך. ר'האט
נישט געקאנט גיין און כ'האב אים אלץ צוגעטראגן. דערביי האט ער געמאכט
פון מיר אש און פארעדן. טייל מאל האט מיך אזוי צוגעדריקט אז כ'האב
געוואלט אנטלויפן ווו די וועלט האט אן עק. אבער ווי לאזט מען איבער
א קראנקן טאטן? קורץ, כ'האב געליטן און געשוויגן. די לעצטע וואכן
האט געברענגט א גיהנום. דער טאטע האט נישט אויפגעהערט קרעכצן און
דערביי האט ער מיך געשאלטן מיט טויטע קללות. מיין ברודער ליפע פלעגט
אריינפאלן צוויי מאל אין דער וואך מיט א שמייכל און פֿרעגן: טאטע,
וואס מאכסטו? נישט בעסער, הא? און אזוי ווי דער טאטע האט אים
דערזען, איז ער גלייך געווארן אן אויפגערוימטער. איך בין אים מוחל און
זאל אים גאט מוחל זיין. א מענטש ווייסט דען וואס ער טוט?

די גסיסה האט געדויערט צוויי וואכן און אזא לאנגע גסיסה איז גאר-
נישט געמאלט. ער האט יעדעס מאל געעפנט אן אויג און מיך אנגעקוקט
מיט א ירגון. נאך דער לוויה האט זיך ארויסגעוויזן אז דער טאטע האט
מיך מעביר נחלה געווען: אלץ אפגעשריבן ליפען — ס'הויז, ס'קאשעמילכל,
די אלמער, דעם קופערט, אפילו ס'געפעס. אין שטאט איז געווארן א געפיל-
דער. מענטשן האבן גערעדט אז מ'טאר דאס גארנישט על-פי-דין. מ'האט
געפונען א פסוק און א גמרא. מ'האט זיך אריינגעלייגט אז מיין ברודער
ליפע זאל פון גוטן ווילן אפטרעטן ס'הויז. אבער מיין ברודער ליפע האט
זיך אויסגעלאכט. ר'האט גלייך פארקויפט ס'הויז. ס'קאשעמילכל מיט די
זאכן האט ער אריבערגעפירט צו זיך. כ'בין געבליבן מיט איין קישן. כ'זאל
אזוי קומען ריין צו גאט ווי ס'איז די ריינע וואר.

כ'בין אוועק ארבעטן צו א סטאליער און כ'האב קוים פארדינט אויפן
שטיקל ברויט. געשלאפן בין איך אין א קעמערל. מיין ברודער ליפע האט
אין גאנצן פארגעסן אז ר'האט א ברודער. אבער ווער האט געזאגט קדיש?
איך, נישט ער. ווארעם איך בין געווען אין שטאט. און אין דער מיל איז

נישטאָ קאָ' מנין. שבת ווידער האָט מען נישט געטאָרט גיין אין שול ווינל
ס'איז נישט געווען קיין ערוב. ס'זי ווי, ר'האָט זיך פֿון אַלץ אַרויסגעדרייט.
אין אָנהייב האָט מען אים אַ ביסל באַרעדט פֿאַר וואָס ער לאָזט מיך פֿאַלן.
דערנאָך האָט מען גענומען טענהן, אַז מסתמא האָב איך פֿאַרדינט דעם
שטעקן. אַז מ'טרעט אויף אַ מענטש, וועט יעדער איינער צוטרעטן מיטן
פֿוס. כ'בין שוין געוואָרן אַן עלטערער בחור און ס'איז מיר געוואָקסן אַ
בערדל, אָבער מ'האָט מיר נישט גערעדט קאָ' שידוך. אויב מ'האָט שוין
גערעדט, איז מיטן ערגסטן געהינטעכץ. הלמאי זאָל איך לייקענען? ס'איז
מיר אויך געפֿעלן אַ מיידל, אַ שוסטערס אַ טאַכטער. כ'פֿלעג זי זען ווען
זי האָט אַרויסגעגאַסן ס'פּאַמעשאַף. נאָר זי איז געוואָרן אַ כלה מיט אַ
באַנדער. ווער קוקט זיך אום אויף אַ יתום? כ'בין נישט געווען קאָ' נאָר.
ס'האָט מיך גאַנץ גוט געקרענקט. טייל מאָל ביי נאַכט האָב איך נישט געקאָנט
צוטאָן קאָ'ן אויג און מיך געוואָרפֿן ווי אין ניכפה. פֿאַר וואָס? פֿאַר ווען?
וואָס האָב איך דעם טאַטן געטאָן? ס'איז מיר אַנגעפֿאַלן כ'זאָל אויפֿהערן
זאָגן קדיש, אָבער בינור־לבינו איז ס'יאָר אַריבער. צווייטנס, ווער רעכנט
זיך אָפּ מיט אַ מת?
איצט הערט אַ מעשה.

ב

אייך מאָל אין אַ פֿרייטאָג צו נאַכטס בין איך געלעגן אין קעמערל אויף
אַ בערגל שניצלעך. ביי אונדז רופֿט מען עס הובליעכץ. כ'האָב געהאַט גע-
אַרבעט אַ גאַנצן טאָג שווער און ביטער. יענע יאָרן איז מען אויפֿגעשטאַנען
צו דער אַרבעט פֿאַר טאָג און פֿאַרן ליכטל האָט מען אָפּגעשלאָגן פֿון די
שכירות. כ'האָב אַפֿילו נישט געהאַט קיין צייט צו גיין אין באַד. פֿרייטאָג
קאָכט מען נישט קיין וואַרעמס מ'זאל האָבן אָפּעטיט צו דער שבתדיקער
סעודה, אָבער ביי דער סעודה האָט די באַלעבאַסטע מיך פֿאַרטילט. אַלע
האָבן געקראָגן אַ מיטלשטיקל פֿון פֿיש, מיר האָט זי דערלאָנגט אַ וויידל
מיט ביינער. כ'האָב זיך גלייך גענומען קרעקן. די יויך איז געווען וואַסערדיק,
אַן אויגן. פֿון פֿלייש האָט זי מיר אויסגעקליבן צוויי הינערנע פֿיסלעך און
דעם האַרפֿלאַקס. אחוץ דעם וואָס מ'קאָן עס נישט צעקניען, פֿאַרגעסט
מען דערפֿון ס'לערנען. כ'האָב אַפֿילו נישט געקראָגן גענוג חלה. דאָס צימעס
האָב איך אין גאַנצן נישט פֿאַרוכט. כ'בין אַוועק מיך לייגן אַ הונגעריקער.

ס'איז געווען ווינטער. אין קעמערל איז געשטאנען א קעלט און ס'האבן ארומגערודערט מיט אויך. איך בין געלעגן אין געהאקטע ווינדן אויף א קופע שניצלעך. איבערגעדעקט מיט שמאטעס, און דער צארן האט אין מיר געזאטן אש-להבה. ס'האט זיך מיר געדוכט אז ווען כ'דערטאפ איצט מיין ברודער ליפען, וואלט איך אים צעריסן אויף פיץ-פיצלעך. אויף דער חוהלען האט מיר אויך פארדראסן. בני לניטן א שוועגערין איז בעסער ווי א ברודער, אבער זי האט נאר געהאט אין זין זיך און אירע שיינע קינדער, די ליאלקעס. זי האט זיך געפוצט ווי א פאגעלע און אז זי איז א מאל געקומען אין שול פירן א כלה, אדער צו אן אויפֿרוֿפֿן, האט זי אנגעטאן א הוט מיט א פֿעדער. ווי כ'בין געגאנגען און געשטאנען האב איך נאר געהערט: ליפע האט דאס געקויפֿט, חוהלע האט יענץ געקויפֿט. זיי האבן זיך נאר געפוצט און געצירט. זי האט זיך געמאכט א שמוישן פֿוטער און א פֿוקסן פֿוטער און אויף זיך אנגעהאנגען אלערליי שמאכטעס, און דא האב איך זיך געוואלגערט ווי א הונט און דער בויך האט מיר געדרייט פֿון הונער. כ'האב זיי גענומען שעלטן, און בעטן גאט ער זאל אויף זיי אנשיקן אלע קרענק און אונטערגענג, און מאלע וואס ס'פֿאלט אלץ איין אז ס'קומט אן די יוכע. אזוי בין איך אינגעשלאפֿן.

אין מיטן דער נאכט האב איך מיך אויפֿגעכאפט און דערשפירט אז כ'מוז נעמען נקמה. ס'איז עפעס אזוי געווען, ווי א שד וואלט מיך אנגענומען בני די האר און געשריגן: לייבוש, נעם נקמה. כ'האב מיך אויפֿגעשטעלט און אין דער פֿינצטער אויסגעזוכט א זאק, דעם זאק האב איך אנגעפֿילט מיט שניצלעך. שבת איז דאס אלץ מוקצה, נאר כ'האב פֿארגעסן ס'יידישקייט. כ'האב געמיינט ס'איז אין מיר אריין א דיבוק. כ'האב מיך שטילערהייט אנגעטאן, גענומען דעם זאק, צוויי שטיינדלעך מיט א קנייט צום פֿייער מאכן און זיך ארויסגעגנבעט פֿון הויף. געגאנגען בין איך אונטערצינדן מיין ברודערס הויז מיט דער מיל, מיט דעם שפניכלער, מיט הכל-בכל-מכל. די נאכט איז געווען פֿינצטער-חושה. דער וועג איז געווען א ווינטער. געגאנגען בין איך נישט דורך דער שטאט, נאר דורך הינטערוועגלעך, דורך דעם געמיוזעכץ ווי מען פֿאשעט זומער קי, דורך לאנקעס און פֿעלדער. כ'האב געווסט אז איך פֿארליר אלץ: עולם-הזה און עולם-הבא. כ'האב אפֿילו געטראכט וועגן דער מאמען, וואס וועט זי זאגן אין קבר? נאר אז מ'טרייבט זיך אריין אין א רציחה, איז שוין שווער אפצוהאלטן. ווי זאגט מען עס:

זיך אויסשטעכן איין אויג אבי יענעם ביידע. כ'האב אפילו נישט געזארגט אז עמעץ קאן מיך טרעפן אויפן וועג: א פויער אדער ווייס איך ווער. כ'בין געווען אזוי ווי מ'זאגט: הסר'דעה.

כ'בין אזוי געגאנגען און געגאנגען און דער ווינט האט געבלאזן און די קעלט איז מיר אריין אין יעדן אבר. כ'בין געזונקען אין שניי איבער די קנעכלען. כ'בין פון איין גרוב ארויס און אין אנדערן אריין. צוגעקומען צו די כאונקעס — א דערפיל אזא — זענען מיך באפאלן הינט. ווען איין הונט הייבט אן בילן, נעמען אים אלע אפענטפערן. ס'האט מיך נאכגעיאגט א גאנצע טשאטע פלבים און כ'האב געמיינט זיי וועלן מיך צערניסן אויף שטיקער. ס'איז אויך א ווונדער וואס די פויערים האבן זיך נישט איבער-געוועקט. מען וואלט מיך גלייך צו רעכט געמאכט. ווייל זיי וואלטן געמיינט אז איך בין א פערד-גנב. כ'האב שוין געוואלט אוועקווארפן דעם זאק און צוריקגיין שלאפן, אדער גאר אוועק איבער דער מדינה; נאר יעדעס מאל האט ס'נישט-גוטס מיך פון ס'נני אנגערייצט: איצט אדער קיין מאל נישט. כ'בין געקראכן אלץ ווייטער און ווייטער. שניצלעך זענען גרינג, אבער אז מ'טראגט לאנג א זאק, נעמט ברעכן אין די ביינער. כ'בין אזש באגאסן געווארן מיט שווייס. כ'בין געגאנגען, ווי מ'זאגט, אויף מסירת-נפש. איצט הערט א טראף.

כ'גיי און פלוצעם זע איך, אז דער הימל רייטלט זיך. זאל שוין זיין פאר טאג? ס'האט זיך מיר עפעס נישט געגלייבט, ווייל ס'איז געווען באלד נאכן קורצן פרייטאג, ווען די נעכט זענען לאנג. איך בין שוין געווען נישט ווייט פון דער מיל. איך הייב אן שפאנען גיכער, כמעט לויפן. וואס זאל איך איך לאנג ברענען? כ'קום צו און זע אז די מיל ברענט. דעם ברודערס הויז שטייט אין פלאמען. איר האט שוין געהערט עפעס אזוינס? איך קום אונטערצינדן א נחלה און אלץ ברענט ס'ווי ס'ווי א מינוט בין איך געבליבן שטיין ווי באנומען. ס'האט זיך מיר אזש א הייב געטאן אין מוח. כ'האב געמיינט כ'ווער משוגע. כ'טו א ווארף אוועק דעם זאק און לאז זיך לויפן פניל אויסן בויגן. כ'האב גענומען שריינען אויך. כ'וויל אריינלויפן אין מיל, אבער דא דערמאן איך מיך אן ליפען מיט דער משפחה. כ'לויף אריין אין הויז: פלאמען פניער! פון רויך זענען, א פנים, אלע געווארן פארהלשט. בעלקעס ברענען. ס'איז ליכטיק ווי שיימת-תורה. די היץ באקט ווי אן אויוון. כ'לויף אין שלאפֿשטיבל, טו א כאפ דעם ברודער,

ברעך אויס ס'פענצטער און וואַרף אים אַרויס אין שניי. באַלד כאַפּ איך
ס'ווייב, אַ קינד, נאָך אַ קינד, ס'גאַנצע געזינדל. כ'ווער ש'יער נישט דער-
שטיקט, נאָר כ'ראַטעווע אַלע אַרויס. אַזוי ווי ס'לעצטע נפֿש איז געראַטעוועט,
אַזוי טוט אַ פֿאַל אינן דער דאָך. אין דרויסן מינטערט מען זיי אָפּ. פֿון די
געוואַלדן מיינע לויפֿן זיך אָן די גניעס. פֿון ברודערס הויז איז גאַרנישט
געבליבן, אַ באַרג אַש מיט אַ קוימען. אַבער די מיל האָט מען אָפּגעלאָשן.
אין מיטן דערזע איך מיינן זאָק, כ'וואַרף אים אַריין אין פֿייער און ער ווערט
פֿאַרברענט. דעם ברודער מיטן הויזגעזינד האָט מען אַריבערגעפֿירט צו
שכנים. דערווייל איז געוואָרן טאָג.

ווען מיינן ברודער איז געקומען צו זיך, פֿרעגט ער: וואָס איז דאָ פֿאַר-
לאַפֿן? ווי האָסט דו דיך גענומען אַהער? כ'האָב נישט געוויסט וואָס צו
ענטפֿערן. מיינן שוועגערין לאַזט אַרויס אַ געהויל: דאָס האָט ער אונטער-
געצונדן! און זי וויל מיר אויסקראַצן די אויגן. די פּויערים באַפֿאַלן מיך
אויך: וואָסער טיטוול האָט דיך פֿאַרטראָגן אַהער? ס'לשון ווערט מיך
אָפּגענומען און זיי דערלאַנגען מיר מיט די קלאַניצעס און מ'נעמט מיך
שלאָגן מכות-רצח. ווען מיינן ברודער האָט געזען, אַז כ'בין שוין אין גאַנצן
אַ צעמזיקטער, רופֿט ער זיך אָן: גענוג, שכנים, ס'איז דאָ אַ גאַט, וועט ער
אים שטראַפֿן. און ער טוט מיר אַ שפּיץ אין פנים.

כ'האָב ווי ס'איז דערגרייכט אַהיים. כ'בין נישט געגאַנגען נאָר מיך
געשלעפט אַ צעבלוטיקטער אויף אַלע פֿיר, ווי אַן אונטערגעשאַסענע חיה.
עטלעכע מאָל האָב איך מיך געמוזט אַראַפּזעצן און קילן די ווונדן אין שניי.
כ'קום אַהיים און אין שטאָט הייבט זיך ערשט אָן דער רעכטער האַרמידער.
אַלע פֿרעגן: וווּ ביסטו געווען? פֿון וואַנען האָסטו געוויסט אַז ביי דיינן
ברודער איז אַ שרפֿה? דערווייל ווערט מען געוואָר אין וואָס מ'איז מיך
חושה. דער סטאַליער גייט אַריין אין קעמערל און מאַכט אַ גוואַלד אַז ס'פֿעלט
אים אַ זאָק. גאַנץ יאַנעוו ליאַרעמט, אַז איך האָב אין מיטן פֿרייטאָג צו
נאַכטס אונטערגעצונדן דעם ברודערס הויז.

כ'האָב געזען ס'איז שלעכט, מ'עט מיך נאָך איינזעצן אין תּפֿיסה, אַדער
מיך צובינדן צו דער קונע אין פּאַליש, און כ'האָב עוקר געווען. אַ בעל-
עגלה האָט אויף מיר געהאַט רחמנות און שבת צו נאַכטס מיך אַרויסגעפֿירט
קיין זאַמאַשטש. ער האָט נישט געפֿירט קיין פּאַסאַזשירן, נאָר לאַסט, און
ר'האַט מיך אַריינגעשטופּט צווישן די פֿעסער. אין זאַמאַשטש האָט מען זיך

אויך דערוויסט פֿון דער זאך און כ'בין אוועק קיין לובלין. אין לובלין בין איך געוואָרן אַ סטאַליער. כ'האַב חתונה געהאַט, נאָר מײַן ווייב האָט נישט געהאַט קיין קינדער. כ'האַב געאַרבעט שווער, נאָר קיין מזל-ברכה איז נישט געווען אין מײַן אַרבעט. מײַן ברודער ליפע איז געוואָרן אַ מאַגנאַט — האַלב יאָנעוו האָט צו אים געהערט — נאָר כ'האַב קיין מאַל נישט דערהאַלטן פֿון אים קיין תמונת-אות. ער'ט זיך משדך געווען מיט רבנים, גבירים, ער איז שוין נישטאַ. אויסגעלעבט די יאָרן אין עושר און אין פֿבֿוד.

כ'האַב ביז איצט די זאך קיינעם נישט דערציילט. ווער וואָלט מיר געגלייבט? כ'האַב גאַרנישט געוואָלט מ'זאָל וויסן אַז כ'בין אַ יאָנעווער. אַז מ'האַט מיך געפֿרעגט, האָב איך געזאָגט כ'בין אַ שעברעשינער. נאָר איצט, אַז כ'ליג אויפֿן טויטנבעט, צו וואָס זאָל איך זאָגן ליגן? ס'איז אמת, ברידער, דער גאַנצער אמת. איין זאך פֿאַרשטיי איך נישט, און כ'על שוין נישט פֿאַרשטיין ביז מ'עט מיר לייגן שערבלעך אויף די אויגן; פֿאַר וואָס איז עפעס גראַד דעמאַלט געווען ביים ברודער אַ שרפֿה? אַנמלט איז מיר איינגעפֿאַלן, אַז פֿון מײַן פעס האָט זיך אַנגעכאַפט ביים ברודער ס'הויז. וואָס זאָגט איר, יידן?

— פֿון פעס צינדט זיך נישט אונטער קיין הויז.

— כ'ווייס... מ'זאָגט דער פעס ברענט —

— דאָס רעדט זיך בלויז אַזוי.

— נו, אָבער אַז כ'האַב דערזען ס'פֿייער, האָב איך פֿאַרגעסן אַלע חשבונות און געראַטעוועט. ווען נישט איר, וואָלטן זיי אַלע געוואָרן פֿאַרברענט אויף קויל. איצט אַז כ'האַלט ביים שטאַרבן, איז מײַן ווילן מ'זאָל וויסן דעם אמת...

דער קטלן א באבע־מעשה

א

קעגן דעם וואָס איר זאָגט אַ קטלנית? באַהיט און באַשירעמט זאָל מען ווערן, נישט דאָ געדאַכט, נישט קעגן נאַכט געדאַכט, נישט פֿאַר קיין ייִדישער טאַכטער געדאַכט, ס'זאָל אויסגיין צו שוּנאימס קעפּ און צו זייער ליב און לעבן, איך שטאַם פֿון טורבין און דאָרט איז געווען אַ ייד אַ קטלן, פעלטע האָט ער געהייסן, פעלטע דער קטלן, ער האָט געהאַט פֿיר ווייבער און ס'זאָל אים צו קיין גנאי נישט זיין — ר'האַט זיי אַלע פֿיר אוועקגעשיקט. וואָס ווייבער האָבן אין אים אַזוינס געזען, זאָל איך אַזוי וויסן פֿון אַ ביז שטערנטיכל, ער איז געווען אַ קליין מענטשל, אַ דיקלעכער, אַ גרויער, מיט אַ צווייטק בערדל און מיט צוויי רויטע אַרויסגעבאַלטע אויגן. ס'איז געווען אַ מורא אויף אים אַ קוק צו טאָן. הינט ס'קאַרגשאַפֿט זינס — סכּנת־נפֿשות, זומער און ווינטער איז דאָס אַרומגעגאַנגען אין אַ וואַטענעם קאַפֿטן און יוכטענע שטייול, ער איז געווען אַ גבֿיר, ער האָט געהאַט אַ היפשע מויער, אַ שפּיכלער מיט תּבֿואה, פּלעצער, ער'ט געהאַט שטיין אַ דעמבענעם קופֿערט — געדענק איך אים ווי הינט: באַשלאָגן מיט פֿעל און געקאוועט אין קופֿערנע רייפֿן. ס'איז אַלץ געווען קעגן אַ שרפֿה. גנבֿים זאָלן אים נישט צולקחנען, האָט ער דעם באַדעם צוגעשרוויפֿט צום בריק, מ'האַט געזאָגט, אַז ס'איז דאָרט געלעגן אַ הוּר־רֵב. פֿון דעסט וועגן פֿאַרשטיי איך פֿאַרט נישט ווי מ'גייט מיט אַזאַ איינעם צו דער חופּה, מילא, די ערשטע צוויי זענען כאַטש געווען פֿון אַרעמע היזער, די ערשטע, איך צו לאַנגע יאָר, איז געבען געווען אַ קיילעכיקע יתומה, ר'האַט זי גענומען ווי זי איז געגאַנגען און געשטאַנען, די אַנדערע ווידער, רוען זאָל זי אין ליכטיקן גן־עדן, איז געווען אַן אַלמנה, באַרוועס און נאַקעט, זי'ט נישט געהאַט, פּערמיסיאָן, קיין העמד אויפֿן ליב, מ'זאָגט הינט ליבע שמיבע.

מ'מיינט: אַמאָליקע מאַנצלייט זענען געווען מלאכים. ווייסעך וואָס. ווי גרויס שמויגער ר'איז געווען, אַזוי האָט ער זיך אין איר איינגעקליאַפּעט. גאַנץ טורבין האָט געלאַכט אין די פֿויסטן. ר'איז שוין דעמאָלט געווען אַ ייד אין די פֿערציקער און זי — אַ קינד כמעט, אַכצן יאָר, אַדער נאָך ווייניקער. בקיצור, פּושקע-מעקלערס האָבן זיך אַרײַנגעמישט, קרובֿים האָבן זיך געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט און מ'האַט געמאַכט אַ תּכלית. באַלד נאָך דער חתונה האָט ס'ווייבל זיך גענומען קלאַגן, אַז ער פֿירט זיך נישט אויף מעשה מענטש. נישט געשטראַפֿט זאָל איך ווערן פֿאַר די רייד: מ'האַט דערציילט אויסטערלישע זאַכן. ר'האַט געהאַלטן אין איין טאַן צו להכעיס. איידער ר'איז אַוועק אין דער פֿרי דאַווענען, פֿרעגט זי אים: וואָס ווילסטו אויף אַנבייסקן, אַ ייִכל, אַדער אַ באַרשט? זאָגט ער אַ ייִכל. מילא, מאַכט זי אַ ייִכל. ער קומט צוריק, זאָגט ער: כ'האַב דאָך דיר געזאָגט אַ באַרשט. זאָגט זי: סטייטש, האָסט דאָך געזאָגט אַ ייִכל. זאָגט ער: הייסט עס, בין איך גאָר אַ ליגנער? און איידער וואָס איידער ווען, איז ער שוין ברוגז. ער כאַפּט אַ רעפּטל ברויט, אַ הייפּטל קנאַבל און לויפֿט עסן אין בית-מדרש אַרײַן. זי יאָגט אים נעבעך נאָך און שרייט: כ'על דיר אַפּקאַכן אַ באַרשט, מאַך ניש' אויס מיר ס'לייטישע געלעכטער. נאָר ער קוקט זיך נישט אום. אין בית-מדרש זענען געזעסן בחורים און געלערנט. וואָס עפעס עסט איר אין בית-מדרש? — פֿרעגן זיי אים. זאָגט ער: ס'ווייבל האָט מיך פֿאַרטריבן. וואָס זאָל איך אייך דאָ לאַנג ברייטען? ר'האַט זי מיט זײַן קידער-ווידער געברענגט פֿון דער וועלט. מ'האַט זי געראַטן זי זאָל זיך גטן, האָט ער געסטראַשעט, אַז ר'עט זי לאָזן אַן עגונה. זי'ט נישט וויסן וווּ זײַן געביין איז אַהינגעקומען. ער איז שוין אַפֿילו געהאַט אַנטלאָפֿן און מ'האַט אים געכאַפּט אויפֿן יאַנעווער וועג, ביים שלאַבאַנט. אַז ס'ווייבל האָט געזען, אַז זי איז אַ געקוילעטע, האָט זי זיך פשוט געלייגט אין בעט אַרײַן שטאַרבן. כ'גיי פֿון דער וועלט, האָט זי געזאָגט, צוליב אים. ס'זאָל אים נישט גערעכנט ווערן. די שטאַט איז געגאַנגען אויף רעדער. קצבים און ווילע-יונגען האָבן אים געוואַלט רוק און לענד צעברעכן, ווייל זי איז געווען פֿון זייער שטאַנד. האָט אַבער קהל נישט דערלאָזט. נאָך אַלעמען איז ער פֿאַרט געווען אַ בעל-הבית. נו, ווי זאָגט מען דאָרט? געשטאַרבן, באַגראָבן. וואָס די ערד דעקט צו, ווערט פֿאַרגעסן.

ס'זענען אַוועק עטלעכע יאָר און ר'האַט נישט חתונה געהאַט. צי ער'ט

ניש' געוואָלט, אָדער ס'האָט זיך גראַד נישט געמאַכט — ר'איז געבליבן זיצן. וויבער האָבן אין אים נקמה דערלעבט. ר'איז געוואָרן נאָך קאַרגער ווי געווען און פֿאַרוואַרלאָזט, אַז ס'האָט געמיגלט. אַ פּיצל פֿלייש האָט ער געגעסן בלויז שבת; דרויב אָדער קישקע. אַ גאַנצע וואָך איז ער אָפּגעקומען מיט טרוקנס. ער'ט זיך אַליין געבאַקן קאַרנברויט געמישט מיט קליינען קיין האַלץ האָט ער נישט געקויפֿט, נאָר איז ביי נאַכט אַוועק מיט אַ זאַק צום בעקער און אַנגעקליבן שפענער. ר'האָט געהאַט צוויי טיפֿע קעשענעס, ביז צום זויג, און וואָס ר'האָט געזען, האָט ער אַרײַנגעשטופּט; אַ בייך, אַ פּיצל קאַרע, אַ שטריקל, אַ שערבעלע, וואָס ס'האָט זיך פֿאַרוואַלגערט. ער'ט אַלץ באַהאַלטן אויפֿן בוידעס. ס'זענען דאָרטן געלעגן קופּעס ביז צום דאָך. יעדע וואָך קומט צו גיץ, פֿלעגט ער צו זאָגן. צו אַלע צרות איז ער נאָך געווען אַ למדן. אויף אַלץ האָט ער געהאַט אַ פּסוק, גערעדט האָט ער גראַד ווייניק — אַ רענדל אַ וואָרט.

מ'האָט שוין געמיינט ר'עט אַזוי אויסלעבן די יאָרן איינער אַליין. מיט אַ מאָל האָט מען געהערט אַ מעשה־נורא: פּעלטע איז אַ חתן געוואָרן מיט פֿינקל ר' פֿאַליקס. וואָס ווייסט איר, יונגע וויבלעך, ווער ס'איז געווען פֿינקל ר' פֿאַליקס. ס'שענסטע וויבל אין שטאָט, אַנגעטונקען אין יחוס! דער פֿאַטער אירער, ר' פֿאַליק, איז געווען אַ גביר־אָדיר. מ'האָט געזאָגט, אַז ער האָט געבונדן די ספֿרים אין זינדנס. אַז מ'האָט געפֿירט אַ פּלה אין מיקווה אַרײַן, האָבן פּלי־זמר זיך אָפּגעשטעלט ביי זינע פֿענצטער און אָפּגעשפּילט. פֿינקל איז געווען אַ בת־יחידה. פֿון זיבן איינע געבליבן. ר' פֿאַליק האָט זי חתונה געמאַכט מיט אַ גבירישן בחור פֿון בראַד. אַ יונגער־מאַן איז דאָס געווען איינער אין דער וועלט: תורה און חכמה, פֿון סאַמע אָדל. איך אַליין האָב אים בלויז געזען פֿאַרבייגיין איין מאָל; מיט געקרייזלטע פּאהלעך, אין אַ געבלימלט שלאַפֿראַקל, אין געמוזענע שיד און ווייסע זעקעלעך. בלוט און מילך. נו, איז אָבער נישט באַשערט געווען. באַלד נאָך די שבע־ברכות האָט זיך דאָס אַוועקגעלייגט און איז אויסגעגאַנגען ווי אַ הינדל. מ'האָט גערופֿן זישע רופֿא. ער האָט געשטעלט פּיאָווקעס, געשלאָגן אָדער, נאָר גיי שריי אָפּ אַ גור־דין. ער האָט טאַקע נישט געוואָסט פֿון זינע הענט און פֿיס. דער שווער האָט געשיקט אַ בויד קיין לובלין, נאָך אַ דאַקטער, איז פֿאַלג מיך אַ גאַנג. איידער וואָס איידער ווען, איז געווען נאָך אַלעמען. אין שטאָט איז געוואָרן אַ געווייך, ווי יום־כיפור צו פּל־נדרי. דער אַלטער

רב עליוהשלום האט געמאכט אַ הספד. איך בין נישט מער ווי אַ זינדיקע
 אישה, כ'קאָן נישט די קליינע אותיות, נאָר כ'געדענק ביז היינט וואָס דער
 רבי האָט געזאָגט. אַלע האָבן זיך עס אויסגעלערנט פֿון אויסנווייניק, קינד
 און קייט. זמן שחורים ומצא לכּנים, ער'ט אַנגעברייט שוואַרצע און געפֿונען
 ווייסע. אין דער גמרא רעדט זיך עס וועגן טויבן, נאָר דער רב עליוהשלום
 האָט געמיינט חתונה-מלבושים און תּכריכים. אַפֿילו שונאים האָבן מיט-
 געוויינט. מיר מיידלעך האָבן נאָס געמאכט ס'געלעגער. פֿינקל, ס'איידעלע
 ווייבל, דאָס אַפּגעציטערטע קינד, האָט פֿאַרלוירן ס'לשון פֿון ווייטאָג. די
 מוטער אירע האָט שוין מישטיינס געזאָגט נישט געלעבט. ר' פֿאַליק אַליין
 האָט אויך נישט לאַנג אַנגעטריבן. פֿינקל האָט געירשנט ס'גאַנצע פֿאַרמעגן ;
 נאָר וואָס האָט איר געטויגט ס'געלט ? זייט נישט געוואַלט הערן פֿון קיינעם.
 מיט אַ מאָל דערוויסט מען זיך, אָ פֿינקל גייט חתונה האָבן מיט פעלטען.
 ס'איז געווען אין אַ ווינטערדיקן דאַנערשטאָג ביי נאַכט און ס'האָט עפעס
 אַלעמען אַנגענומען אַ קעלט אין די ביינער. דער ייד איז פֿון דער סיטרא-
 אחרא, האָט די מאַמע מינע אַ געשריי געטאָן. מ'דאַרף אַזא אײנעם פֿון
 שטאַט פֿאַרטריבן. אויף אַ וואָגן מיט אַקסן. מיר יונגוואַרג זענען געבליבן
 ווי פֿאַרשטיינערט. געוויינלעך פֿלעג איך שלאָפֿן אַליין. כ'האַב פֿינט צו
 שלאָפֿן מיט יענעם. נאָר יענע נאַכט בין איך געקומען אין בעט אַריין צו
 מיין שוועסטער, אַפּגעשיידט זאָל זי זיין. ס'האָט מיך געוואַרפֿן ווי אין קדחת.
 מ'האָט זיך שפעטער דערוויסט, אָ ס'האָט זיך אַרײַנגעלייגט אין דעם
 שידוך אַ ייד אַ פּלוט, אַ שטיקל שדכן, אַ פּלוט, אַ פֿאַרשלעפטע קרענק.
 יענער זאָל האָבן געבאַרגט ביי פעלטען אַ גמרא און דאָרט געפֿונען אַ
 הונדערטער. ער'ט געהאַט אַ טבע צו פֿאַרשטעקן פּאַפּירגעלט אין אַ ספֿר.
 ווי ס'געהער זיך אַ קלאַץ צו בוידעם, זאָל איך אַזוי נישט וויסן פֿון קיין
 בייו. כ'בין נאָך אַלעמען געווען אַ יונג קינד. אַבער וואָס איז די נפֿקא-
 מינה ? מ'האָט גערעדט און זי איז באַשטאַנען. אָ גאָט וויל עמעצן שטראָפֿן,
 מאַכט ער אים צום נאָר. מענטשן זענען געלאָפֿן צו איר און געשריגן
 געוואַלד. מ'האָט זיך די באַקן אויסגעקניפּט, נאָר זי איז געבליבן ביים
 איריקן. די חתונה איז געווען שבת נאָך שבועות. מ'האָט געשטעלט די חופּה
 פֿאַר דער שול, ווי געוויינלעך ביי בתולות, נאָר ס'האָט זיך אונדז אַלעמען
 געדוכט, מ'גייט צו אַ לוויה. כ'בין געווען איינע פֿון די צוויי שורות מיידלעך,
 וואָס שטייען מיט ליכט און הבדלות אין די הענט. ס'איז געווען אַ זומער-

נאכט, ס'האט קיין ווינטל נישט געבלאזן, אבער ווי נאָר ער איז פֿאַרביי מיט די אונטערפֿירערס, האָבן זיך די פֿלעמלעך אָנגעהויבן צו לעשן. אַלץ האָט זיך גענומען אין מיר טרייסלען. די פֿידלען האָבן אויפֿגעשפּילט אַ פֿריילעכס, נאָר ס'איז אַרויסגעקומען אַ געהויל, נישט קיין שפּילעכץ. דער באַס האָט געקלאָגט. מ'זאָל שוין אַזוינס נישט הערן. כ'על אַנך זאָגן דעם אמת, וויבלעך: ס'איז מיר עפעס שווער ווייטער צו דערציילן. ס'עט זיך אַיך נאָך חלילה חלומען. ס'איז מיר אַליין אויך איבער דער טבע. וואָס? עץ ווילט יאָ הערן? נו, מילא. טוטס אָן בעסער די פֿאַרטעכער. עץ'ט מיך מוזן אָפֿפֿירן. איכ'ל שוין היינט אַליין נישט אַהיימגיין...

ב

איז וווּ זשע האַלט איך, האָ? יאָ, חתונה געהאַט. ס'איז געווען אַ שוואַרץ־חתונה. די פּלה איז געווען אַ מת, נישט קיין פּלה. די אונטערפֿירערענס האָבן זי געשלעפט. ווער ווייסט? אפֿשר האָט זי באַלד חרטה געהאַט? ס'איז דען געווען איר שולד? ס'איז אַלץ נעבעך געווען פֿון אויבן. כ'האַב געהערט אַ מאָל אַ מעשה פֿון אַ פּלה, וואָס איז אַנטלאָפֿן פֿון אונטער דער חופּה. אָבער פֿינקל איז נישט געווען אַזאַ איינע. זי וואָלט זיך גיכער געלאָזט וואַרפֿן אין אַ קאַלכאָויוון, איידער צו ברענגען בזיונות אויף אַנדערע. דאַרף איך אַיך זאָגן וואָס ס'איז געווען דער סוף? און אַליין פֿאַרשטייט איר נישט? אויף שוואַיִז־ישראל געזאַגט געוואָרן. די שטיק זינע האָט ער גראָד דאָס מאָל נישט געמאַכט. פֿאַרקערט, ער'ט גראָד געפרוּווט זי אויפֿ־מינטערן. נאָר ס'האָט פֿון אים געשלאָגן די מרה־שחורה. זי'ט געפרוּווט זיך פֿאַרטאָן אין באַלעבאַטישקייט. וויבלעך זענען צו איר געקומען. מ'איז געגאַנגען אַרײַן און אַרויס ווי צו אַ קימפעטאַרין. מ'האָט דערציילט מעשיות, געשטריקט, גענייט, געפֿרעגט רעטענישן, אַבי זי צו פֿאַררעדן. טייל האָבן שוין גענומען טענהן: טאַמער איז גאָר דער האַקן נישט אַזוי קרום? אַ נגיד איז ער, אַ למדן אויך. אפֿשר וועט ער זיך לעבן איר אויסמענטשלעך? פֿון ערשטן איז איר קיין קינד נישט געבליבן און מ'האָט גערעכנט: אַז זי'ט פֿאַרשוואַנגערן און מיט מזל געלעגן ווערן, וועט זי זיך צוגעוויינען. קנאַפּ קרומע שידוכים ווערן צונויפֿגעפֿירט! ס'איז אָבער נישט באַשערט געווען. זי האָט מפּיל געווען און געקריגן אַ בלוטשטורץ. מ'האָט געמוזט ברענגען אַ דאַקטער פֿון זאַמאַשטש. דער דאַקטער זאָל איר האָבן געהייסן זיך פֿאַר־

טאָן. סײַ ווי, זי איז שוין מער נישט פֿאַרגאַנגען. ס׳האַט זיך אָנגעהויבן אַ מאַטערייש. ער׳ט זי געפֿיניקט. דאָס האָבן אַלע געוואוסט. אָבער אַז מ׳האַט זי געפֿרעגט: וואָס טוט ער דיר? האָט זי געענטפֿערט: גאַרנישט. האָט מען געזאָגט צו איר: אויב גאַרנישט, וואָס זשע האָסטו אַזוינע ברויך־אויב־בליוע רעדער אונטער די אויגן? און פֿאַר וואָס קוקסטו עפעס אַזוי ווי נישט קיין היגע? האָט זי געענטפֿערט: כ׳ווייס אַליין נישט. אוי, כ׳מוז גענעצן! אַהה... עץ זענט אַ מביין? כ׳זאַל מיך נאָר חלילה נישט פֿאַר־זינדיקן מיט די רייד. כ׳האַב מורא פֿאַר דעם ייד, אַפֿילו איצט. כאַטש, ער איז שוין אַוודאי דאָס זיניקע איבערגעקומען. צוריקגעשמועסט, איז ער נישט שולדיק געווען. ער׳ט געהאַט אין זיך אַזאַ פּוּח. ער׳ט צוגעצויגן אַ נקבֿה, אַ שטייגער ווי אַ שפּין וועבט אַרום אַ פֿליג: גיך גיך, אַ פֿאַדעם אַהין אַ פֿאַדעם אַהער, און זי פּלאַנטערט זיך שוין אין דער נעץ.

ווי לאַנג ס׳האַט געדויערט? לענגער ווי מ׳האַט זיך געריכט. מיר׳ן אַלע געמיינט, אַז זײַט מער ווי אַ יאָר נישט דערציען, אָבער זי האָט זיך אַזוי אַפּגעמוטשעט פֿערט האַלבן יאָר. זי איז ניש׳ געשטאַרבן, נאָר געצאַנקט ווי אַ ליכט. קרובֿהטעס האָבן זי געוואַלט אַוועקשיקן אין אַ וואַרעמבאַד, האָט זי נישט געוואַלט פֿאַרן. ס׳איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז מ׳האַט אָנגע־הויבן בעטן אויף איר סוף. מ׳טאָר דאָך נישט זאָגן, נאָר איידער אַזאַ לעבן איז שוין גלייכער דער טויט. זײַט אַליין אויך זיך פֿאַרשאַלטן די יאָרן. איידער זי איז געשטאַרבן, האָט זי געשיקט רוּפֿן דעם רבֿ און געלאָזט שרייבן אַ צוואה. זײַט אַוודאי געוואַלט אַפּשרייבן ס׳פֿאַרמעגן אויף עולמות. וואָס דען? זײַט עס גיין איבערלאָזן אים, דעם מערדער אירן? איז ווידער נישט באַשערט געווען. עפעס אַ מויד האָט געמאַכט אַ געוואַלד, אַז ס׳ברענט, און אַלע זענען זיך געלאָפֿן אינפּאַקן. ס׳האַט זיך דערנאָך אַרויסגעוויזן, אַז ס׳איז נישט געשטויגן נישט געפֿלויגן. סטייטש, האָט מען זי געפֿרעגט, וואָס האָסטו געשריגן? האָט זי געענטפֿערט, אַז זײַט ניש׳ געשריגן, נאָר עפעס האָט פֿון איר אַרויסגעשריגן. אַז מ׳זאָגט שלימזל, זאַלט עץ גאַרנישט רעדן. קורץ, פֿינקל איז דערווייל אַפּגעשטאַרבן און ער׳ט זי געירשנט. ר׳איז געוואָרן דער גרעסטער גבֿיר אין שטאָט. ער׳ט זיך פֿון דעסט וועגן געדונגען איבער דער קרקע. מ׳האַט אים געמוזט אַוועקגעבן ס׳אַרט האַלב אומזיסט. אַפֿילו חבֿרה־קדישאַ איז מיד געוואָרן.

ביז דעמאַלט האָט מען אים נישט גערופֿן קטלן. מאַלע אַ מאַנצביל ווערט

צוויי מאל אן אלמן. ס'זאל אזוי נישט טרעפן ווי ס'טרעפט. אבער נאך יענער מעשה האט מען אים נישט אנדערש גערופן ווי פעלטע דער קטלן. חדר-ינגלעך האבן אים נאכגעטעלט: דער קטלן גייט. נאך דער שיבעה האט דער רב נאך אים געשיקט. ר' פעלטע, זאגט ער צו אים, איר זענט איצט ברוך-השם דער גרעסטער עושר אין טורבין. א העלפט געוועלן פון מארק געהערן צו אייך. איר זענט מיט גאטס הילף גרויס געווארן. נו, איז שוין צייט איר זאלט זיך אנדערש אויפפירן. וויפל איז דער שיעור זיך אפצוונדערן פון אלעמען? ס'האבן אבער נישט געפועלט קיין רייד. מ'טענהט צו אים יאקיש און ער ענטפערט פשוט, אדער ער פארבייסט די ליפן און שוויגט. רעד צו דער וואנט. אן דער רב האט געזען די דיבורים זענען ארויסגעווארפן, האט ער אים געלאזט גיין.

א צייט איז ער פארשוויגן געווארן. ער'ט ווידער אנגעהויבן אליין באקן ברויט און איז געקראכן קלייבן שפענדלעך און שישקעס און מיסט צום הייצן. מ'האט פון אים געוויכט ווי פון א פעסט. ער איז אפילו זעלטן געקומען אין שול אריין. מ'האט געדאנקט גאט, אז מ'קוקט אים נישט אן. בלויז דאנערשטאג איז ער ארומגעגאנגען מיטן וואכערבוך אויפמאנען חובות, אדער פראצענטער. ר'האט אלץ פארשריבן, גארנישט פארגעסן. אז א סוחר האט געזאגט, אז ר'האט גראד נישט, ער זאל קומען אידערוואך, איז ער נישט אוועקגעגאנגען, נאר געבליבן שטיין און אזוי לאנג געגלאצט מיט די רויטע אויגאנעס, ביז יענעם איז געווארן אומהיימלעך און ער'ט אוועקגעגעבן דעם לעצטן גראשן פדיון. א גאנצע וואך האט ער ערגעץ געכאליעט הינטערן פיעקעליק. אזוי זענען אריבער גוטע צען יאר, און אפשר עלף. כ'געדענק שוין נישט. ער איז שוין געווען אין די סוף פופציקער אדער אפשר גאר א זעכציקער. קיין שידוך האט אים שוין קיינער נישט גערעדט. מ'איז געווען גליקלעך, אז מ'האט זיין טריף פרצוף נישט געזען.

מיט א מאל האט ווידער פאסירט א מעשה און דאס וויל איך עץ זאלט אויסהערן. כלעבן, מ'וואלט געקאנט דערפון א בוך אנשרייבן. נאר איכיל עס מאכן בקיצור. ס'איז געווען בני אונדז אין טורבין א יידענע. האט מען זי גערופן זלאטע די כלבטע. אנדערע האבן זי גערופן זלאטע קאזאק, אדער זלאטע באנאך. פון די צונעמען אליין קאנט איר שוין מערקן וואס פאר א פארשוניטע דאס איז געווען. מ'טאר נישט בארעדן קיין שוכן-עפר, נאר וואס וואר איז וואר: פון נידעריקסטן און געמיינסטן. זי איז געווען א

פֿישערין. דער מאן אירער איז געווען א פֿישער. וואָס זײַט אָפּגעטאָן אין די יונגע יאָרן, איז אַ חרפה צו דערציילן. זי איז געווען אַ מופֿקרת. אַלע האָבן געוווּסט. זײַט געהאַט ערגעץ אין די באַנאַכעס אַ ממזר. דער מאן אירער איז געווען פֿריער אַ הקדש־מאַן. ער׳ט געשלאָגן די קראַנקע און זיי באַרויבט. ווי אַזוי ר׳איז פּלוצעם געוואָרן אַ פֿישער ווייסעך נישט. נאָר וואָס איז דער חילוק? זיי פֿלעגן שטיין פֿרייטאַג אויפֿן מאַרק מיט אַ קויבער פֿיש און שעלטן מיט טויטע קללות יעדן איינעם. צי מ׳האַט יאָ געקויפֿט צי נישט. ס׳האַט זיך פֿון איר געשאָטן ווי פֿון אַ לעכערדיקן זאַק. האָט מען איר געזאָגט, אַז זי גיט אַ פֿאַלשע וואָג, האָט זי אַ כאַפּ געטאָן דעם פֿיש ביים וויידל און געשלאָגן. זײַט נישט ביי איין ווייבל ס׳הייבט אַראָפּגעריסן. איין מאָל האָט מען זי חושד געווען אין אַ גנבֿה, איז זי אַוועק צום רבֿ און געשווירן פֿאַלש, ביים טהרה־ברעט און שוואַרצע ליכט. נישט זי מיין איר נאָר די וואָנט: ס׳זאָל זי דאָרט וואַרפֿן הַנוּעַר הַיּוּד, וווּ זשע האַלט איר, האָ? יאָ, דער מאן אירער — עבער האָט ער געהייסן, אַ משונהדיקער נאָמען, ער׳ט געשטאַמט ערגעץ פֿון גרויס־פּוילן — איז געשטאַרבן און זי איז געבליבן אַן אַלמנה. זי איז געווען אַזאַ מרשעת, אַז זי איז נאַכגעלאָפֿן נאָכן מאַנס מיטה און געהוילט: עבער, זאַלסט מיטנעמען מיט דיר אַלע אונטערגענג. נאָך דער שיבֿעה האָט זי ווידער זיך אַוועקגעשטעלט מיט אַ שאַף פֿיש. אַזוי ווי זי האָט גערעדט פֿאַר פֿייער און וואָסער און געמאַכט פֿון אַלעמען אויסצודרייען, האָט מען זיך מיט איר אויך אַ וויצל געטאָן. אַ ווייבל זאָגט צו איר: איר׳ט גאַרנישט מער חתונה האָבן, זלאַטע? זאָגט זי: פֿאַר וואָס נישט? כ׳בין נאָך אַ גאַנץ געשמאַקע נקבֿה. זי איז שוין דעמאָלט געווען אַן אַלטע תּרַחטע. מיט וועמען וועט איר חתונה האָבן, זלאַטע? פֿרעגט מען זי ווידער. טוט זי אַ קלער און זאָגט: מיט פעלטען. די ווייבער האָבן געמיינט, אַז ס׳איז אַ שפּאַס און זיי האָבן זיך צעלאַכט. אַבער ס׳איז גאַרנישט געווען קיין געלעכטער. ער׳ט באלד עפעס הערן.

ג

אַ ווייבל זאָגט איר: סטייטש, ער איז דאָך אַ קטלן. זאָגט זי: וויפֿל ער איז ניש׳ קיין קטלן, בין איר אַ גרעסערע קטלנית. עבער איז ניש׳ געווען ביי מיר דער ערשטער. דער שוואַרץ־יאָר ווייסט וויפֿל זײַט געהאַט פֿריער. ביי דעם סגאַל קאָן מען קיין מאָל ניש׳ וויסן. סך־הכל איז זי נישט געווען

קיין טורבינערין, נאָר דער רוח האָט זי אַנגעטראָגן ערגעץ פֿון יענער
 זינט ווינטל. נו, מאַלע וואָס אַזאַ גרוביאַן דברט. אָבער ס'גייט נישט אַריבער
 קיין וואָך ווי מ'הערט, אַז זלאַטע האָט נישט גערעדט פֿון די הוילע ווענט.
 צי זי'ט אים אונטערגעשיקט אַ שדכן, צי זי האָט זיך אַליין געשדכנט,
 ווייסט מען נישט. ס'זי ווי, ס'איז געוואָרן אַ שידוך. די שטאַט האָט זיך
 געהאַלטן ביי די זינטן, שקר מיט שלימזל. אַלע האָבן געזאָגט ס'אייגענע:
 ווען פֿינקל וואָלט געלעבט און געזען ווער ס'ירשנט זי, וואָלט זי נאָך אַ מאַל
 געשטאַרבן. צווישן די געזעלן און די נייטאַרינס איז גלייך געוואָרן אַ
 שפּאַרעניש: ווער וועט וועמען אַוועקלייגן? אַט אַזוי ווי כ'דערצייל אַנך.
 מ'האַט זיך אַפֿילו געוועט. די ווילע־יונגען האָבן געזאָגט, אַז אַנטקעגן
 פעלטע קטלן איז קיינער קיין בריה נישט. די מוידן ווידער האָבן געטענהט,
 אַז זי איז פֿאַרט יינגער פֿון אים מיט עטלעכע יאָר און אַז קעגן איר מ'זלכל
 וועט אַפֿילו פעלטע נישט קאַנען באַשטיין. ס'זי ווי, מ'האַט געפּראָוועט אַ
 חתונה, איך בין אַליין אויף דער שוואַרץ־שימחה נישט געווען, איר ווייסט
 דאָך, אַז אַן אַלמן נעמט אַן אַלמנה, מאַכט מען נישט קיין צערעמאָניעס.
 נאָר מענטשן וואָס זענען געווען דערביי האָבן געהאַט אַ קאַמעדיע. די פּלה
 האָט זיך אויסגעפּוצט אין עסיק און האַניק. שבת איז זי געקומען אין
 וויבערשול אַ האַפּערדיקע, אין אַ הוט מיט אַ פֿעדער. דאַווענען האָט זי
 נישט געקאַנט. איך בין אַליין דעמאַלט געווען אַ וויבל, כ'האַב גראָד
 געפֿירט אַ פּלה אין שול אַריין, און זי איז געשטאַנען לעבן מיר ביי דער
 קראַטע. זי האָט איבערגענומען פֿינקלס שטאַט, ווי צו די יאָרן. ביים גאַנצן
 דאַווענען האָט זי גערעדט און באַלאַקעט. כ'האַב געמיינט, אַז כ'באַגראַב מ'ך
 פֿון חרפה. עץ ווילט וויסן וואָס? גייט שוין, וויבלעך, ס'איז כלעבן נישט
 פּדאי. זייט אויסגערעדט אויפֿן מאַן וואָס אין דער קאַרט. ר'עט לאַנג ביי
 מיר נישט אַנטרייבן, האָט זי געזאָגט. דאָס וואָס איר הערט. אַז מ'שמועסט
 געהינטעכץ.

אַ שטיקל צייט האָט מען אויפֿגעהערט רעדן וועגן זיי. נאָך אַלעמען,
 אַ שטאַט קאַן דאָך נישט אייביק האָבן צו טאָן מיט ניבֿזים. מיט אַ מאַל איז
 ווידער געוואָרן אַ געפּילדער. זלאַטע האָט געהאַט צוגענומען אַ דינסט,
 אַ קליין וויבעלע, מ'האַט זי גערופֿן מיט אַ צונאַמען: ס'באַטשעלע. זי איז
 נעבעך געווען אַן עגונה. נו, האָט ס'באַטשעלע גענומען דערציילן מוראדיקע
 זאַכן. מאַן און ווייב האָבן געפֿירט צווישן זיך אַ מלחמה. ס'הייסט: נישט

זיי אליין, נאָר זייערע מזלות. ס'האָט זיך אָנגעהויבן אַ סדרה מיט שאַדנס
און אַלערליי טרעפֿענישן. איין מאָל, ווען זלאַטע איז געשטאַנען אין מיטן
שטוב, איז אַראָפּגעפֿאַלן פֿון באַלקן דער הענגליכטער. ר'איז אַ פֿאַל געטאַן
האַרט לעבן איר. ס'האָט געפֿעלט אַ האָר זי זאָל געניזוקט ווערן. אַהאַ דער
קטלן הייבט שוין אָן! — האָט זי אַ זאָג געטאַן — איכ'ל אים באַלד געבן
צו שמעקן פּולווער. צו מאַרגנס איז ער, פעלטע, געאַנגען אין מאַרק און
זיך אויסגעגליטשט. ער איז אַ פֿאַל געטאַן פֿון בערגל אין אַ ריוו אַרײַן
און האָט שיער נישט ס'געניק געבראַכן. יעדן טאַג האָט געטראָפֿן אַן אַנדער
באַגעגעניש. דאָ האָט זיך אָנגעצונדן דער רוס אין קוימען און ס'איז שיער
נישט געוואָרן אַ שרפֿה און דאָ איז אַראָפּגעפֿאַלן דער גוימס פֿון שאַנק און
פעלטע האָט קוים אַוועקגעכאַפט דעם קאַפּ. ער וואַלט געווען צעשמעטערט
געוואָרן ווי אַ שאַרבן. מ'האָט געזען באַשײַמפּערלעך אַז ס'איז: מיין טויט,
אַדער דיין טויט. ס'שטייט ערגעץ, אַז מיט יעדן מענטש גייען נאָך שדים,
טויזנט פֿון דער לינקער זייט און צען טויזנט פֿון דער רעכטער האַנט.
ס'איז געווען בײַ אונדו אַ מלמד, ר' איטשע געקוילעטער. אַט אַזוי האָט
מען אים גערופֿן. ער איז געווען אַ טייערער ייד, אַ קובעלניק. האָט ער
געזאַגט, אַז דאָס פֿירן צווישן זיך אַ שטרײַט יענע לייט. אין אָנהייב איז
נאָך אַלץ צוגעאַנגען שאַשטיל. ס'הייסט: מענטשן האָבן גערעדט, נאָר
זיי אליין, ס'שלימזליקע פֿאַרפֿאַלק, האָבן געשוויגן. אַבער דער סוף איז
געווען, אַז זלאַטע איז געקומען צו לויפֿן צום רבֿ אַן אָפּגעקאַכטע. רבי, האָט
זי אַ בריל געטאַן, כ'קאַן עס מער נישט אויסהאַלטן. מאַלט אינך אויס:
כ'האַב פֿאַרקנאַטן אַ טייג אין אַ מולטער און צוגעדעקט מיט אַ קישן. כ'האַב
געוואַלט אויפֿשטיין פֿאַר טאַג און באַקן ברויט. כ'גיב אַ קוק בײַ נאַכט:
ס'וירעכץ ליגט מיר אויפֿן געלעגער. ס'איז זײַן שטיקל אַרבעט, רבי. ער'ט
זיך פֿאַרלייגט אויף מיר. ער וויל מיך אומברענגען. ס'איז דעמאַלט געווען
רבֿ בײַ אונדו ר' אייזעלע תּאומים, אַ ייד אַ צדיק. ער'ט נישט געגלייבט
די אייגענע אויערן. סטייטש, צו וואָס זאָל אַ ייד אָפּטאַן אַזאַ שמד־שטיק?
איך פֿרעג אייך, רבי. שיקט נאָך אים. זאָל ער אליין זאָגן. מ'האָט נאָך אים
געשיקט דעם שמש און ר'איז געקומען. פֿאַרשטייט זיך, אַז ר'האָט געלייקנט
שטיין און בײַן. זי מאַכט אויף מיר אַ בילבול. זי וויל פֿון מיר פּטור ווערן
און מיך ירשענען. זי'ט, זאָגט ער, געזאַגט אַ שפרוך, אַז ס'זאָל אַנקומען
וואָסער אין קעלער. כ'בין אַראָפּגעאַנגען אַרויסנעמען אַ שטריק, בין איך

שיער נישט אַוועקגעשווימען. אַחוץ דעם האָט זי אָנגעשיקט מיין. ער'ט
 געשוויירן, אַז זי ליגט ביי נאַכט אין בעט און פֿיפֿט. ווי נאָר זי געמט
 פֿיפֿן, אַזוי ווערט אַ קוויטשעניש און ס'הייבן אָן צו לויפֿן עכברים פֿון
 אַלע לעכער. ער האָט געוויזן אַ שראַם אויף דער ברעם, דאָס האָט אים
 אַ מויז אַ ביס געטאָן. אַז דער רבֿ האָט געזען מיט וועמען ר'האַט צו טאָן,
 זאָגט ער: פֿאַלגט מיך, גט אַיך. ס'עט זיך וויילער פֿאַר ביידן. זאָגט זי:
 דער רבי איז גערעכט, אַפֿילו שוין איצט; אָבער זאָל ער מיר אָפשרייבן
 אַ האַלב פֿאַרמעגן. כ'על דיר אַפֿילו נישט געבן וויפֿל אַ שמעק טאַבעק איז
 ווערט, האָט ער געענטפֿערט. וועסט מיר נאָך מוזן צאָלן קנס. ער'ט אַ כאַפּ
 געטאָן דעם שטעקן און איר געוואַלט דערלאַנגען. מ'האַט אים קוים אָפּגע-
 האַלטן. אַז דער רבֿ האָט געזען, אַז ער וועט דאָ גאַרנישט אויספֿירן, זאָגט
 ער: גייט אַיך געזונטערהייט. לאַזט מיך לערנען. און זיי זענען אַוועק.
 פֿון דעמאָלט אָן איז אין שטאָט נישט געווען קיין מנוחה. ס'איז פשוט
 געווען אַ מורא פֿאַרביצוגיין ס'געבני. די לאַדן זענען דאָרט געשטאַנען
 פֿאַרמאַכט. אַפֿילו ביי טאָג. זלאַטע איז געוואָרן אויס פֿישעריין. מ'האַט געטאָן
 איין זאָך: מ'האַט זיך אַרומגעהרגעט. די זלאַטע איז אַלע מאָל געווען אַ ריז.
 זי פֿלעגט אַליין אַוועקפֿאַרן צו די פּריצישע וואַסערן און העלפֿן אויסשפּרייטן
 די נעצן. זי פֿלעגט אויפֿשטיין ווינטער אין מיטן דער נאַכט. אין די גרעסטע
 פֿרעסט האָט זי נישט גענוצט קיין פֿייערטאָפּ. דער טינול ט'מיך נישט
 נעמען, פֿלעגט זי זאָגן, איך בין פֿון נאַפֿלייש: ס'איז מיר קיין מאָל נישט
 קאַלט. מיט אַ מאָל איז אויף איר אַרויף די עלטער. זי איז געוואָרן שוואַרץ
 ווי די ערד און געקנייטשט ווי אַ זקנה פֿון זיבעציק יאָר. זי האָט אָנגעהויבן
 אַרײַנקומען צו ווילד־פֿרעמדע לײַט פֿרעגן עצות. איין מאָל פֿאַלט זי אַרײַן
 צו מיין מאַמען עליה־השלום און בעט מ'זאָל זי לאָזן איבערנעכטיקן. די
 מאַמע האָט זי אָנגעקוקט אַ פֿאַרבלײַטע. וואָס איז געשען? — פֿרעגט זי.
 כ'האַב מורא פֿאַר אים, ער וויל מיך אָפרוימען, — ענטפֿערט זי. — ער
 מאַכט אָן ווינטן אין שטוב. זי'ט דערציילט, אַז כאַטש די פֿענצטער זענען
 פֿון דרויסן פֿאַרקלעפט מיט ליים און פֿאַרשטאַפט אינעווייניק מיט שטרוי,
 לויפֿן אַרום צוגווינטן איבערן שלאַף־חדר. זי'ט זיך געשווירן, אַז ס'בעט
 האָט זיך אונטער איר אונטערגעהויבן, און אַז פעלטע גייט אַוועק אויף
 האַלבע נעכט, כ'בעט איבער אַינער פֿבֿוד, אין בית־הפיסא. וואָס טוט ער
 אַזוי לאַנג אין אַפּטריט? — פֿרעגט די מאַמע. ר'האַט דאָרט, זאָגט זי, אַ

נקבה. כ'בין גראד געווען בני דער מאמען אין אלקער און אלץ געהערט. דער יוד האט, א פנים, געהאט צו טאן מיט א נישט-גוטס. די מאמע איז געבליבן א דערציטערטע. הארכט מיך, זלאטע, האט זי געזאגט, גיט אים די צוועלף שורות און אנטלויפט מיטן לעבן. כ'זאל וויסן, זאגט זי, מעט מיך אפגילטן, וואלט איך מיט אזא איינעם אונטער איין דאך נישט געווינט. סטייטש, ס'איז דאך פיקוח-נפש. אבער קאזאק בלייבט קאזאק, אומזיסט, זאגט זי, ווערט ער פון מיר נישט לויז. זאל ער מיר געבן א נחלה. דער סוף איז געווען, אז די מאמע האט איר אויסגעבעט אויף דער פליישיקער באנק. איך בין אויך געבליבן נעכטיקן אין דער היים. מיר האבן קיינס קיין אויג נישט צוגעטאן. פאר טאג האט זי זיך אויפגעהויבן און איז אוועק. די מאמע האט שוין נישט געקאנט שלאפן און זי'ט אנגעצונדן אין קיך א שערבעלע. כ'האב מורא, מאטל, זאגט זי צו מיר, אז זי'ט קיין לעבעדיקע פון זינע לאפעס נישט ארויס. נו, מילא, זאגט זי, א שאדן אויף א האלבן שילינגער. זלאטע איז אבער נישט געווען פינקל. אזוי גיך האט זי זיך נישט אונטערגעגעבן. עץ'ט באלד עפעס הערן.

ד

וואס זי האט געטאן, פֿרעגט עץ? כ'ווייס נישט. גערעדט האט מען פֿארשידנס, נאר מאלע וואס מענטשן מאַטלען. די טוקערין האט געזאגט, אז זי גייט ניש' קיין טבילה. צו וואס האט אזא חלפתא געדארפט גיין אין מיקווה אריין? פֿרעגט מיך בחרם. מסתמא האט זי נאך געהאט די ווסת. אנדערע ווידער האבן געמורמלט, אז זי'ט אים געוואלט מסרן און ער'ט זיך דערשראקן. וואס זי'ט אים געקאנט מסרן, ווייסעך אויך ניש'. קיין מולכער איז ער ניש' געווען. מיט קיין קאנטראבאנד האט ער נישט גע' האנדלט. נישט אנדערש, נאר זי האט אים אפגעטאן עפעס א פעולה. טייל האבן געזאגט, אז זי'ט אים פֿארפלאַכטן א קאלטן, אנדערע האבן איינגע' רוימט, אז זי'ט אים אריינגעטאן א פישוף אין א קנופ. ס'איז געווען בני אונדו אין שטעטל אן אלטע גויע, קונעגונדע. זי איז אלט געווען הונדערט יאר און אפֿשר מיט א שמיצל אריבער. אלע האבן געוויסט, אז זי איז א מכשפה. ס'גאנצע פנים איז געווען פֿול מיט וואַרצלען. געגאנגען איז דאס כמעט אויף אלע פֿיר. ס'שטיבל אירס אויפֿן זאמד איז פֿול געווען מיט אלערליי חיות: קראליקעס, ים-חזירימלעך, העזלעך, קעץ, הינט, ווערעס.

פייגעלעך זענען אריין און ארויס דורך די פענצטער. ס'איז דאָרט געווען אַן אוויר געסרחה. ס'זי ווי, זלאַטע איז געוואָרן אַן אַרײַנגייערין צו איר. זי איז אָפּגעלעגן דאָרט גאַנצע טעג און ביידע האָבן געמאַכט מיט די פּיסקעס. די ערליך האָט געהאַט אַ פּוח אין גיסן וואָקס. אַז אַן ערל איז חולה געוואָרן, איז מען צו איר געקומען. פֿון וואָקס זענען אַרויס אַלערליי מענ-טשעלעך און שאַלעמויזן, און מ'האַט געזען פֿון וואָנען די קרענק נעמט זיך. געהאַלפֿן האָט עס גאַנץ ווייניק. אַז ס'זענען געקומען די חגאות איז געוואָרן אויף זיי אַ פּגירה. מ'האַט אַ גאַנצן טאַג געשלעפט און געבלע-קעכצט...

איז וווּ זשע האַלט איך ? יאַ, מ'האַט געזאָגט, אַז קונעגונדע האָט זי אויס-געלערנט אַ צויבער. ווי ס'זאָל נישט זיין, — פעלטע איז געוואָרן אַן איבערגעקערטער, ווייך ווי אַ פּוטער, אויס פעלטע. זי'ט געוואַלט ער זאָל איר אָפּשריבן ס'הויז, האָט ער געדונגען פֿערד און וואָגן און מ'איז געפֿאַרן צום רעיענט. דערנאָך האָט זי זיך אָנגעהויבן מישן אין די געוועלכן. ער איז שוין נישט געגאַנגען דאָנערשטאַג מיטן בוך, נאָר זי — זלאַטע. זי'ט גלייך פֿאַרלאָנגט אַ הוספֿה. די קרעמער האָבן געשריגן, אַז זיי וועלן ווערן בדיל הדל, נאָר זי'ט געענטפֿערט: וועט איר נעמען טאַרבעס און גיין איבער די הונער. מ'האַט געמאַכט אַן אַסיפֿה און געשיקט רופֿן פעלטען. ער האָט קוים געשלעפט די פֿיס. ר'איז געוואָרן טויב ווי די וואָנט. כ'האַב גאַרניש' צו שאַפֿן, האָט ער געטענהט, אַלץ איז אירס. זי קאַן מיך אַליין אויך אַרויס-טרייבן. זי וואַלט אים טאַקע משלח געווען, נאָר ער'ט איר נאָך נישט געהאַט אַלץ אָפּגעשריבן. מ'האַט זיך נאָך דאָרט געאַמפּערט און געדונגען. די שכנים האָבן געשמועסט, אַז זי גיט אים נישט צו עסן. ער איז פשוט אַרײַנגעקומען אין אַ שטוב און געבעטן אַ פענעץ ברויט. די הענט האָבן זיך אים געטרייסלט. אַלע האָבן געזען, אַז זלאַטע האָט אויסגעפֿירט ס'איריקע. טייל האָבן זיך געפֿרייט. ס'איז אים געצאָלט געוואָרן פֿאַר פֿינקלען. אַנדערע ווידער האָבן געטענהט, אַז זלאַטע וועט אָפּקוילען די שטאַט. אַ קלייניקייט, אַ באַזיץ פֿאַלט אַריין צו אַזאַ האַלדריגע! זי האָט זיך אַ נעם געטאַן בויען, מויערן, גראַבן. זי האָט געבראַכט בעל-מלאכות פֿון יאַנעוון און מ'האַט געהאַלטן אין איין מעסטן די גאַסן. זי'ט אָנגעטאַן אַ שויט מיט זילבערנע קעם און זיך אַרומגעטראָגן מיט אַ שירעם און אַ בייטל, גאַר מעשה פּריצה. זי איז אַרײַנגעפֿאַלן אין שטובן באַלד אין דער פֿרי, נאָך איידער מ'האַט צו-

געבעט, און געקלאפט מיט דער פֿויסט אין טיש. כ'על ענק, זאָגט זי, אַרויסוואַרפֿן די בעבעכעס. כ'על ענק אינזעצן אין יאָנעווער קרימינאַל. כ'על ענק דערפֿירן צו בעטלברויט. ס'געמיינע פֿאַלק האָט זיך גענומען צו איר צושאַרן, זי'ט גאַרנישט געלאָזט צו זיך רעדן. מ'האַט ערשט דעמאָלט געזען, אַז מ'טאָר ניש' בעטן אויף קיין נניעם מלך.

איין מאָל פֿאַר נאַכט עפֿנט זיך די טיר אין הקדש און פעלטע קומט אַריין, אָנגעטאַן אין בעטלקליידער. דער הקדש-מאַן איז געוואָרן וויס ווי קאַלך. ר' פעלטע, זאָגט ער, וואָס טוט איר דאָ? כ'בין געקומען, זאָגט ער, אַהער ליגן. ס'ווייב האָט מיך פֿאַריאַגט. וואָס זאָל איך אַיך דאָ לאַנג ברייטען: ער'ט איר געהאַט אַלץ אָפגעשריבן, ביזן לעצטן העמד, און זי'ט אים באַלד דערנאַך אַרויסגעוואַרפֿן. סטייטש, שרייבט צו אים די הקדש-יידענע, ווי טוט מען אָפ אַזאַ זאַך? פֿרעגט נישט, זאָגט ער, די מעשׂה איז רעכט. כ'בין קוים אַרויס מיט די ביינער. צווישן די קראַנקע איז געוואָרן שוואַרץ. טייל האָבן אים באַשיט מיט קללות. אפֿשר האָבן זיי זיך ווייניק אָנגעשטאַפט. די גבֿירים, קומען זיי נאָך אין הקדש אַריין אָפעסן די אַרעמע-לייט. אַנדערע ווידער האָבן פֿלומרשט געהאַט רחמנות. בקיצור, מ'האַט אים אָפגעגעבן אַ בינטל שטרוי אין אַ ווינקל און ער'ט זיך אַוועקגעלייגט. די גאַנצע שטאַט איז געקומען און מ'האַט געגאַפֿט אויפֿן ביזן ווונדער. כ'בין אַליין אויך געווען אייטל און בין געלאָפֿן אַהין. ער איז געזעסן אויף דער ערד, ווי אַן אַבל, און אַלעמען אָנגעקוקט מיט זינע גרויסע אויגאַנעס. מ'פֿרעגט אים: וואָס זאָגט איר איצט, ר' פעלטע? וווּ איז אַזער תקיפֿות? איז פֿריער שווינגט ער, ווי נישט אים מיינט מען. דערנאַך רופֿט ער זיך אָן: זי איז נאָך נישט מינער פֿטור. וואָס ט'איר איר טאַן? — פֿרעגן אים די שנאַרערס — שיטן זאַלץ אויפֿן וויידל? אַדער זי לאָדן צום נתנה תוקף? מ'האַט געמאַכט אויס אים ס'גרעסטע געלעכטער. נאָר, שאַט, איינל אַיך נישט. מ'זאָגט: לאַכן לאַכט דער וואָס לאַכט דער לעצטער.

עטלעכע וואָכן האָט דער דראַב געאַרבעט מעשים, זי האָט אַלץ איבער-געקערט קאַפּויער. מ'האַט אין מיטן מאַרק, לעבן די געוועלכן, אויסגעגראָבן אַ ברייטן גרוב און געלאָשן קאַלך. מ'האַט געפֿירט קלעצער, געריסן דעכער, אָנגעלייגט הויפֿנס ציגל. מ'האַט נישט געקאַנט דורכגיין. ס'איז געקומען אַ שרייבער פֿון יאַנעווע און אָפגעשריבן ביי די שכנים די אַלמערס. זלאַטע האָט אינגעהאַנדלט אַ קאַטש מיט צוויי פֿערד, ווי די לייבן, און זי איז

געפארן נאך ווארמעס שפאצירן. זי האט זיך אנגעטאן א האבעלאק, שיד מיט לאנגע שפיצן און זיך געלאזט וואקסן די קאלטאנעס. זי'ט אנגעהויבן קלעפן צו די גויים פון גאשגעסל. זי'ט ערגעץ אנגעקריגן צוויי ביזע הינט, מאפסן, און ס'איז געווען א מורא פארבניצוגיין איר שוועל. די כלבים האבן געקאנט אויפעסן א מענטש. א דארפגייערין איז גראד פארבי דעם הויף, האט איר א הונט גאנץ שיין אראפגעריסן ס'קלייד. זי איז נעבעך געבליבן שטיין אין די בלויזע מנטקעס. גוטע מענטשן האבן איר ארויסגעבראכט א שמאטע צו פארדעקן די שאנד. מיט קיין פיש האט זי שוין נישט געהאנדלט. צו וואס האט עס איר געטויגט? אבער זי האט, א פנים, נישט געקאנט אויסקומען אן פיש. ס'איז שוין געווען ביי איר א געווינהייט. זי האט אנגעשטעלט ביי זיך וואנעס וואסער און ס'זענען דארט ארומגעשוועמען קארפן, שלצען, העכט. זי'ט אפילו געהאלטן אין א באליע טרייפענע פיש, ראקעס, פֿרעש, שלאנגען. מ'האט אנגעהויבן רעדן אין שטאט, אז זי'ט זיך הינטמארגן שמדן. מ'האט שוין געהערט, אז צו פסח איז דער גלח צו איר געקומען באשווענצלען. מ'האט געציטערט זי זאל חלילה נישט מסרן קהל, ווארעם אזא איינע איז קאפאבל אויף אלץ.

מיט איין מאל קומט זי צו לויפן צום רב. רבי, זאגט זי, שיקט נאך פעלטען. כווייל, זאגט זי, א גט. וואס טויג איך א גט? — פֿרעגט זי דער רב — איר ווילט נאך חתונה האבן? כווייס נישט, זאגט זי, אפֿשר יא, אפֿשר נישט, נאך כווייל דעם קטלנס ווייב נישט זיין. כ'בין אים גרייט, זאגט זי, מיט עפעס צו פֿארגיטיקן. דער רב האט געשיקט נאך פעלטען דעם שמש. ער איז געקומען צו קריכן. ס'גאנצע שטעטל האט באלאגערט די בית־דין־שטוב. ער איז נעבעך אויף אלץ באשטאנען. הענט און פֿיס האבן אים געציטערט, ווי אין פֿיבער. ר' משה סופר האט זיך אוועקגעזעצט שרייבן דעם גט. ער שטייט מיר פֿאר די אויגן: א קליין יידל מיט א שיקלדיק אייגל. ער'ט געוירעט ס'פאפיר מיט א פענמעסערל. ער'ט אפגעווישט די גענדזענע פען אן שפיץ יארמלקע. מ'האט געלערנט די עדות זיך חתמענען. מ'זאגט מאן עליוהשלום איז געווען איינער פֿון די עדות, ווייל ר'האט געקאנט שרייבן געכתיבהט. זלאטע איז געזעסן ברייטלעך אויף א שטול און גענאגט צוקערלעך. כ'האב פֿארגעסן צו זאגן: זי'ט אים אוועקגעלייגט צוויי הונדערט גילדוינים. פעלטע האט זיי דערקענט. ער'ט געהאט א פֿירעכץ צו צייכענען ס'געלט. דער רבי האט געהייסן ס'זאל זיין שטיל, נאך זלאטע האט זיך

באַרימט פֿאַר די ווייבער. מ'רעדט איר, האָט זי געזאָגט, מיט אַ פּאַסעסאַר. ווי לאַנג, זאָגט זי, דער קטלן איז מיין מאַן, בין איך נישט זיכער מיט די פֿאַר יאָר. און זי האָט געטאָן אַ לאַך, אַז מ'האַט געהערט אין דרויסן.

אַז אַלץ איז געוואָרן פֿאַרטיק, האָט דער רבֿ גענומען אויספֿרעגן ס'פֿאַר־פֿאַלק. כ'געדענק נאָך די ווערטער. הער נאָר, זאָגט ער, דו פּלטיאל — אַזוי ט'מען אים גערופֿן צום ספֿר — בן שניאור־זלמן, ווילסטו אָפּגטן דיין ווייב? ער האָט געזאָגט נאָך עפעס פֿון דער גמרא, נאָר כ'קאָן ניש' נאָכזאָגן. זאָג, זאָגט ער, יאָ. נישט צוויי מאַל, נאָר איין מאַל. ער האָט געזאָגט יאָ. מ'האַט קוים געהערט. הער נאָר דו זלאַטע־גאַלדע בת יהודה־טרייטל, ווילסטו גטן דיין מאַן פּלטיאל? יאָ, טוט זי אַ געשריי. ווי זי זאָגט יאָ — אַזוי טוט זי זיך אַ וואַקל, פֿאַלט אַוועק אויף דער ערד און ווערט פֿאַרכאַפט. וויבבלעך, כ'בין אַליין געווען דערביי און כ'זאָג איך ניש' קיין ליגן. ס'האַט זיך מיר אַ הייב געטאָן אין שייַדל. כ'האַב געמיינט כ'פֿאַל אַוועק צוזאַמען מיט איר. ס'איז געוואָרן אַ גוואַלד און אַ האַרמידער. אַלע האָבן זיך געוואָרפֿן מינטערן. מ'האַט זי באַגאַסן מיט וואַסער, געשטאַכן מיט שפּילקעס, געריבן מיט עסיק, איר, פּרעמיסיאָן, געריסן די האַר, עזריאל רופֿא איז געקומען צו לויפֿן, און מ'האַט איר אויפֿן אַרט געשטעלט געהאַקטע באַנקעס. זייט נאָך געאַטעמט, נאָר ס'איז מער נישט געווען זלאַטע. באַהיט זאַל מען ווערן: ס'מויל האָט זיך איר אויסגעקרימט און ס'איז גערונען דער גאַווער. די שוואַרצאַפלען האָבן זיך איבערגעדרייט. די נאָז איז איר געוואָרן ווייט, ווי ביי אַ מת. די ווייבער, וואָס זענען געשטאַנען נאָענט, האָבן געהערט ווי זי פּרעפּלט: ר'איז מיך בייגעקומען, דער קטלן. דאָס זענען געווען אירע לעצטע ווערטער.

ביי דער לוויה האָט זיך געטאָן חושן. פעלטע איז איצט ווידער געווען אויפֿן פֿערדל. אַחוץ זיין אייגן פֿאַרמעגן, האָט ער אָנגעקריגן אויך איר האָב און גוטס. זי איז געווען אָנגעשטאַפט מיט גאַלד. ס'צירונג אַליין איז ווערט געווען אַן אוצר. חבֿרה־קדישאַ האָט געוואַלט אַן אַפּוטיקי, נאָר פעלטע האָט זיי געוויזן אַ פֿינג. מ'האַט געשריגן, געסטראַשעט, געזינדלט, געוואָרנט מיט די דרבי אותיות, נאָר רעד צו אַ שטיין. כ'על ניש' געבן, זאָגט ער, קא' פּרוטה. זאַל זי שטינקען. מ'וואַלט זי געלאָזט ליגן, נאָר ס'איז גראַד געווען אַ היץ און מ'האַט מורא געהאַט פֿאַר אַן אונטערגאַנג. בקיצור, חבֿרה־ווייבער זענען אַוועק און געטאָן איר רעכט. אַ ברירה האָט מען געהאַט? די נושאים האָבן זי נישט געוואַלט טראַגן און מ'האַט זי געפֿירט אויף אַ פֿור. מ'האַט

זי באַגראַבן האַרט בנימ פלויט, צווישן די נפֿלעך. פֿון דעסט וועגן האַט פעלטע געזאָגט נאָך איר קדיש, דאָס יאָ.

פֿון דעמאָלט אָן איז דער קטלן געבליבן איינער אליין. ער'ט אַזא פחד אַנגעוואַרפֿן, אַז מ'האָט אויסגעמיטן פֿאַרביצוגיין זיין געסל. מאַמעס פֿון מעוברתדיקע וויבלעך האָבן נישט געלאָזט מ'זאָל זיין נאָמען דערמאָנען, סיידן מ'האָט אַנגעטאָן צוויי פֿאַרטעכער. חדר-ינגלעך האָבן איבערגעקוקט די ציצית. פֿון די אַלע איבערבויעכצער און פֿאַרריכטעכצער האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. די ציגל האָט מען צעטראָגן. דעם קאַלך — צעגנבֿעט. די קאַרעטע מיט די פֿערד איז ערגעץ נעלם געוואָרן. מסתמא האָט ער דאָס פֿאַרקויפֿט. ס'וואַסער אין די וואַנעס איז אויסגעטריקנט געוואָרן און די פֿיש זענען אָפּגעשטאַנען. ס'איז דאָרט געווען אַ שטינג מיט אַ פּאַפּוגני, האָט ער אַזוי לאַנג זיך געריסן: כ'בין הונגעריק — ר'האָט געקאָנט רעדן ייִדיש — ביז ר'איז אוועקגעפּגרט. פעלטע האָט צוגעמאַכט די לאַדנס אויף די האַקנס און ער'ט זיי מער קיין מאָל נישט געעפֿנט. ער'ט אַפֿילו מער נישט צונויפֿגענומען ס'ביסל מינץ ביי די קרעמער. אַ גאַנצן טאָג איז ער געלעגן אויפֿן באַנקבעט און געשנאַרכט. אַדער גלאַט געדרימלט. ביי נאַכט איז ער אַרויס אַנקלייבן שפענער. איין מאָל אין דער וואַך האָט מען אים פֿון בעקער געשיקט אַ פּאַר לאַבנס ברויט. די בעקערין האָט אינגעקויפֿט פֿאַר אים אַ מעסטל ציבעלעס, אַ קראַנץ קנאַבל, רעטעך, ריבלעך, און אַ מאָל אויך אַ שטיקל דאָרן קעז. קיין פֿלייש האָט ער אין גאַנצן נישט פֿאַרוזוכט. שבת איז ער נישט געקומען דאווענען. קיין בעזעם האָט מען דאָרט פֿאַר די אויגן נישט געזען און ס'האָבן זיך אַנגעזאַמלט בערגער אָפּפֿאַל ביז צום בעליק. מיזו זענען אַרומגעלאָפֿן אין מיטן טאָג. פֿון די באַלקנס האָבן נאַכגעהאַנגען שפינגעוועבן. דער דאָך איז געוואָרן צעבראַכן, נאָר קיינער האָט אים נישט פֿאַרריכט. די ווענט האָבן געפֿוילט. די דילן זענען אינגעזונקען. אַלע עטלעכע וואַכן האָט מען גענומען מורמלען, אַז ס'האַלט שלעכט מיטן קטלן. ער איז שלאָף, ער גוססט, ער שטאַרבת. חבֿרה-קדישאַ האָט זיך גענייט אַ בייטל. נאָר ווייסעך וואָס. ר'האָט אַלעמען איבערגעלעבט. ר'האָט אַזוי לאַנג געלעבט, אַז מ'האָט אַנגעהויבן רעדן אין טורבין, אַז ער'ט לעבן אייביק, אַ קשיא אויף אַ מעשה? אפֿשר האָט ער געהאַט עפעס אַ ברכה, אַדער דער מלאך-המוות האָט אין אים פֿאַרגעסן. אַלץ קאָן טרעפֿן.

ס'האָט אים, מאָלט אייך אויס, נישט געמיטן. נאָר איך בין דעמאָלט אין

טורבין שוין ניש' געווען. ר'האט געמוזט אלט זיין א הונדערטער, און אפֿשר מער. נאָך דער קבֿורה האָט מען איבערגעקערט ס'הויז קאָפּויער, נאָר ס'איז נישט געווען וואָס צו נעמען. די קופֿערטן זענען זיך צעפֿאלן אויף פּראָך. ס'גאלד און זילבער איז אויסגערוגען. די וועקסלען און פּאָפּירן זענען פֿון אַ בלאַז געוואָרן שטויב. די גבאים האָבן טעג נאָך אַנאָנד זיך געגראָבן אין קויט, נאָר אומזיסט. דער קטלן האָט געהאַט אַלץ איבערגעלעבט: די ווייבער, די שונאים, ס'געלט, ס'פֿאַרמעגן, ס'גאַנצע דור. נישט זינדיקן זאָל איך מיט די רייד: ס'איז געבליבן נאָך אים אַ באַרג מיסט.

אויף דער פאטשינע

שבת נאָכן טשאַלנט זענען זיי געזעסן אויף דער פאטשינע און דערציילט מעשיות: בלימעלע פֿישלס, יענטל די רביצין און גענדעלע. בלימעלע פֿישלס איז געווען די איינציקע וואָס האָט געטראָגן אַ שייטל — אַ פעלן שייטל, די האָר פֿון זינדענע פֿעדעם. דאָס קלייד אירס, פֿון אַראַבעסקן, איז איר נאָך געהאַט פֿאַרבליבן פֿון דעם אויסשטײער. בלימעלע האָט געהאַט אַ קרומע נאָז, אַ שפיציקן קיין און אויגן, וואָס זענען געזעסן אין דער קרום און אויסגעזען ווי שיקלדיק, בלימעלע האָט געהערט צו דער חברה־קדישאַ. זי האָט מטהר געווען די וויבערשע מתים. תכריכים האָט זי גענייט סײַ פֿאַר וויבער און סײַ פֿאַר מאַנצלייט. זי האָט נישט געשניטן די ליזונט מיט קיין שער, נאָר זי געריסן. זי איז געווען אַ מאדים אין נייען מיט ברייטע שטעפּ, אָדער שבת־שטעפּ ווי מ'האַט זיי גערופֿן. אין דער צייט פֿון דער כאַלערע איז בלימעלע געגאַנגען פֿון הויז צו הויז און געריבן די קראַנקע מיט שפּירט. דער שטאַטישער דאָקטער, טשאַפּיצקי, האָט זי גע־וואַרנט, אַז זי וועט זיך אַנשטעקן און שטאַרבן, נאָר בלימעלע האָט גע־ענטפֿערט:

— יינגערע פֿון מיר זענען געשטאַרבן.

געשטאַרבן איז דאָקטער טשאַפּיצקי, נישט בלימעלע.

יענטל די רביצין האָט געטראָגן אַ קאָפקע מיט אַ הויכן טשיפּיק און מיט אַטלעסענע בענדער פֿון דרײַ קאַלירן: גרין, געל, בלוי. זי איז שוין געווען דעם רבֿס דריטע ווייב. פֿריער איז זי צען יאָר געזעסן אַן אַלמנה נאָך אַ גוטבאַזיצער. זי האָט געהאַט אַנגעקויפֿט אין די רייכע יאָרן אַ סך צירונג, און שבת האָט זי דאָס אַנגעטאָן: די שווערע גאַלדענע קייט מיטן ריטשער, די פּערל, די בראַסלעטן, די אוירינג וואָס האָבן צוויי מאַל איר דורכגעשניטן די לעפלען פֿון די אויערן. יענטל איז געווען אַ קליינע,

א קיילעכיקע ווי א פֿאָס, מיט טאַרבעס אונטער די אויגן. זי האָט געטראָגן אַן אַלטמאָדישע ראַטאַנדע וואָס איז שוין געהאַט אַרויס פֿון דער מאַדע מיט פֿערציק יאָר צוריק. אַזוי ווי בלימעלע האָט גערן געהאַט זיך צו פֿאַרען מיט טויטע, אַזוי האָט יענטל פֿאַר זיי געציטערט. זי איז קיין מאָל נישט נאַכגעגאַנגען נאָך אַ לוויה. יעדעס מאָל וואָס מ'האַט דערמאַנט אַ געשטאַרבענעם, האָט זי אויסגעשפּיגן. יענטל האָט נישט געהאַט קיין קינדער. זי האָט יעדן טאָג געשיקט מיט דער דינסט אַ גריץ אָדער אַ ייכל אין הקדש.

די עלטסטע פֿון די דרײַ איז געווען גענדעלע: שוין איבער די אַכציק. דער מאַן אירער, ר' טבֿל, איז געווען ראש־הקהל אין שטאָט. זי איז דאָ געווען אַן אַלטגעזעסענע. די זיידעס און די באַבעס אירע זענען דאָ געלעגן אויפֿן בית־עולם. גענדעלע איז געווען אַ קליינע, מיט אַ שמאַל פנים פֿול מיט קנייטשן און מיט אַ פֿאַר יונגע אויגן פֿון אַ מיידל. זי האָט געטראָגן אַ שוואַרץ שטערנטיכל, אַ פעלערינע מיט פֿאַלשע פּערל, אַ קלייד מיט פֿאַלדן, שיך מיט שפיציקע נעז. אויף דעם שויס האָט זי געהאַלטן אַ פֿאַ־טשיילע מיט האַניק־קיכלעך און פֿרוכט, ווייל זי האָט פֿון מאָל צו מאָל געמוזט נעמען אַ דערקוויקעניש — אַזוי האָט איר אַנגעזאָגט דער זאַמאַשטשער דאַקטער, ליפּינסקי. אַ מאָל האָט זי אויך געגעבן אַ קיכעלע אָדער שבת־אויבסט אַ ינגעלע, אָדער אַ מיידעלע וואָס זענען פֿאַרביי. די שטאַט האָט געהאַט אַפּשײַ פֿאַר גענדעלען. זי האָט געהאַט אַפּגעשריבן איר הויז פֿאַר קהל. זי האָט געהאַט געקויפֿט אַ קרקע פֿאַר זיך לעבן איר מאַן. גענדעלע האָט געקאַנט שרײַבן אַ לשון־קודש־בריוו. זי האָט מיידלווייז זיך געלערנט פֿראַנצייזיש און שפּילן אויף דער פּיאַנאָ. מ'האַט זי פֿאַרבעטן אויף אַסיפּות ווי אַ מאַנצביל. ווען די ווייבער זענען געזעסן מיט גענדעלען, האָט גענדעלע גערעדט, און די אַנדערע האָבן אויסגעהערט. גענדעלע האָט געהאַט אַן אַ שיעור מעשיות. זי איז יאָרן לאַנג געפֿאַרן מיט איר מאַן אין וואַרעמבאָד. ער האָט זי מיטגענומען אויף ירידים קיין דאַנציג און קיין ליפּציג. זי האָט ביו אַ צײַט צוריק נאָך געפֿירט מסחרים און געמאַכט חשבונות אויף אַ שטשאַט. אויף דער שפיציקער נאָז אירער זענען געזעסן אַ פֿאַר שפּאַקולן מיט האַלבע גלעזלעך אַנגערעמט אין גאַלד. ס'איז שווער געווען צו וויסן צו וואָס די ברילן האָבן איר געטויגט. זי האָט אַלע מאָל געקוקט איבער זיי, אַפֿילו ווען זי האָט געדאַוונט.

— עץ זאגט שונאים, — האָט גנעדעלע אַ זאָג געטאָן — דער מענטש
איז זיך אַליין דער ערגסטער שונא. צען שונאים קאָנען נישט טאָן אזוי פֿיל
שלעכטס וויפֿיל מ'טוט זיך אַליין. אַמערגסטן איז, אַז מ'ווערט ביי זיך גרויס.
וואָס האָט אַ מענטש זיך צו האַלטן גרויס? מ'זיין מאַמע עליה-השלוּם פֿלעגט
זאָגן: וואָס גרעסער דער מענטש, אַלץ מער איז ער ביי זיך שפֿיל. אָבער
ס'זענען דאָ אַזוינע וואָס קאָנען נישט פֿאַרנעמען קאָן הצלחה. אזוי ווי
ס'הייבט זיי אָן גיין מזלדיק, פֿאַררייסן זיי גלויבן דעם קאַפּ. זיי ווילן זיך
עפעס אָפּנעמען פֿאַר אַלע צייטן. ווי שטייט עס אין משלי: עבֿד כי ימלוך.
ווען אַ קנעכט ווערט אַ מלך, ציטערט די ערד.

נאָר לאַמיר איך בעסער דערציילן אַ מעשה.

ס'איז נישט געווען פֿאַר ענקערע צייטן. ווי אַלט זענט עץ? ווען דו
בלימעלע, ביסט געקומען אַהער, האָט שפּרינגע שוין נישט געלעבט. דוכט
זיך, זי איז געשטאַרבן טאַקע אין דעם אייגענעם יאָר.

יענטל די רביצין האָט אויסגעשפּיגן.

— אַ יונג מענטש געווען?

— נאָך ניש קאָ פֿערציק.

— באַהיט און באַשירעמט זאָל מען ווערן, טאַטע פֿאַטער אין הימל!

בלימעלע פֿישלס האָט געטאָן האַלב אַ לאַך, האַלב אַ מרוק.

— ס'העלפֿט נישט קאָ שפּייען, רביצין. אַז מ'רופֿט, מוז מען גיין.

— גאָט איז אַ דערבאַרעמדיקער.

— שפּרינגע לייב איטשעס האָט זיך אַליין דערהרגעט. געשטאַמט

האָט זי פֿון אַ געמיין הויז. דער זידע אירער, איטשע, איז געווען אַ קצב.

אים געדענק איך נישט. ער איז נאָך געשטאַרבן איידער איך בין אויף

דער וועלט געקומען. אָבער דעם טאַטן אירן, לייב איטשעס, האָב איך

גוט געקענט: אַ הויכער פֿאַרשוין, אַ שפּיליטער. יענע יאָרן זענען סוחרים

אַליין נישט געפֿאַרן קיין לובלין. דער שפּיליטער האָט אַלץ געברענגט.

לייב האָט געהאַט אַ בויד מיט צוויי פֿערד. יעדע פֿאַר וואָכן איז ער געפֿאַרן

קיין לובלין און איז צוריקגעקומען מיט אַ פֿולער בויד סחורה. די וועגן

דעמאָלט זענען נאָך געווען ערגער פֿון היינט. דער שאַסיי האָט געפֿירט ביז

זאַמאַשטש. פֿון דאָרט אָן איז מען געפֿאַרן מיט פּוילישן וועג. זומער איז

נאָך געווען צו דערלידן. אָבער נאָך סוכות, אַז ס'האַבן זיך אָנגעהויבן די

רעגנס, און נאָך פורים אַז דער פֿראַסט האָט געלאָזט, איז מען געוונקען

ביז דער אַקס אין בלאַטע. נו, אַבער פרנסה איז מלחמה. דער לייב איז
 געווען אַ געזונטער ייד און געהאַט האָט ער בלויז צוויי אָפגעציטערטע
 טעכטערלעך, מינדל און שפּרינצע. מינדל איז געווען די עלטערע. פֿון
 שווערער אַרבעט האָט דער לייב געהאַט אָנגעזאַמלט אַ היפשע פּאַר הונדערט
 גילדוינים, און ער האָט געוואָלט טאָן מיט די טעכטער לייטישע שידוכים.
 די מינדל האָט חתונה געהאַט פֿון טאַמאַשאָוו מיט אַ זון פֿון אַ שניט־סוחר.
 דער מאַן אירער האָט זיך שפּעטער אַוועקגעצויגן ערגעץ, כּווייט נישט וווּ.
 יענע צייטן האָט מען נישט געשריבן קאָ' בריוו. ווער האָט דעמאָלט געקאָנט
 שרײַבן? איינער פֿון הונדערט. מיט דער שפּרינצען האָבן טאַטע־מאַמע
 געוואָלט טאָן אַ שידוך פֿון דאַנען, זי זאָל וווינען מיט זיי. אַבער מיט וועמען?
 די שיינע באַלעבאַטים וואָלטן זיך נישט געוואָלט משדך זײַן מיט לייב דעם
 שפּילטער. מיט די געמיינע לייט האָט ער נישט געוואָלט ווערן קאָ' מחותן.
 מער נאָך פֿון אים, האָט זי, בינע־גיטל, געוואָלט זיך איינקויפֿן אין ייִחוס.
 די שפּרינצע איז טאַקע געהאַט געראַטן אין איר. אַבער, שאַ, כאַפּט נישט
 די פֿיש פֿאַר דער נעץ. ווי לאַנג זי איז געווען אַ מיידל, האָט קיינער נישט
 געוואָסט וואָס זי איז. ווער קוקט זיך אום אויף אַ מיידל? קיין מיאוסע איז
 זי נישט געווען, אַ ווייסע, מיט געשניצטע אַברים, — נו, איז וואָס? דער
 פֿאַטער האָט גענומען זוכן און געפֿונען אין לובלין אַ ישיבֿה־בחור, אַ יתום.
 געהייסן האָט ער צמח. געשטאַמט האָט ער ערגעץ פֿון לאַמזשע, אַדער ווער
 ווייסט וווּ. לייב האָט אונטערגעשיקט אַ שדכן, און דער בחור איז באַשטאַנען.
 לייב האָט צוגעזאָגט אַ גון און אַ פּאַר יאָר קעסט. וואָס נאָך דאַרף אַ בחור?
 לייב האָט זיך באַרימט, אַז דער צמח איז אַן עילוי; אַבער אין יענע יאָרן
 האָבן נישט געפֿעלט קיין עילויים. די שדכנים האָבן דאָס געזאָגט אויף
 יעדן חתן־בחור. דער מחותן האָט אים געבראַכט אין שטאָט און כּ'האַב אים
 געזען פֿאַרבייגין די שולגאַס מיטן תּפֿילין־זעקל; אַ קליינער, אַ טונקעלער,
 מיט גלייכע פּאות. דער לייב האָט נישט געמאַכט קיין שהיות. הניט האָט
 מען געבראַכן טעלער, אַ פּאַר וואָכן שפּעטער האָט מען געשטעלט אַ חופּה.
 ער האָט אַלעמען פֿאַרבעטן, אַבער געקומען זענען בלויז די פּראַסטע לייט.
 צו מאַרגנס האָט מען געהערט, אַז דער צמח האָט געזאָגט אויפֿן חתן־מאַל
 אַ שאַרף פּשטל.

יענע צייטן האָט מען געלערנט אין שטאָט. ס'איז נישט געווען גענוג
 אַרט אין בית־מדרש און מ'האַט אַרויסגעשטעלט שטענדערס אין פּאַליש.

ביי נאכט האָט מען געלערנט אַשמורות. יעדער בחור האָט געמוזט ברענגען זיין ליכטל. פֿון קיין נאַפֿט האָט מען נאָך אין מיין צייט נישט געוווסט. נו, האָט דער לייב געכאַפּט אַ מציאה. ווער זאָל כאַפֿן אַ מציאה אין לובלין אויב נישט אַ שפּיליטער ?

אַ מציאה צו אַ מציאה איז נישט גלייך. מ'האָט ביסלעכווייז אנגעהויבן זען וואָס דער לייב האָט אַרײַנגעקראָגן. די לומדים האָבן אים גערימט, אַז ער איז אַ פּלי־מפּואַר. ער האָט אַלץ געקאַנט. מיין טאַטע עליר־השלום איז נישט געווען פֿון יענע וואָס פֿאַלן אַרײַן אין התפעלות פֿאַר עפעס אַ קעסטקינד, נאָר ר'איז געקומען אַהיים פֿון בית־מדרש און געטענהט, אַז דער צמח איז אַ גאון, דאָס זענען זײַנע ווערטער. דער רבֿ האָט געהאַלטן אַ דרשה שבת הגדול. די בחורים און די יונגע־לייט האָבן אים געפֿרעגט קשיות, אָבער ער האָט גייערט געענטפֿערט צמחן. די גאַנצע צייט האָט מען נאָר געהערט צמח אַהין און צמח אַהער. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ער קאָן שרייבן אויך : פּויליש, רוסיש. פֿון לשון־קודש איז אָפּגערעדט. ווער האָט יענע צייטן געקאַנט לשונות, בפרט נאָך אַן אַרעם־בּחור ? עפעס האָט ער זיך אַליין געלערנט, אָדער ס'איז גלאַט אַרײַנגעפֿלויגן אין קאַפּ. דער רבֿ האָט געזאָגט פֿאַר די בחורים אַ שיעור וווּ מ'האָט געדאַרפֿט רעכענען תּשבורת. קיינער האָט נישט געקאַנט קיין תּשבורת. אָבער דער צמח האָט אַרויסגענומען אַ בלייפֿענדל און אַלץ אויסגערעכנט צו דער האָר. ער איז געווען אַ קלוגער אויך. דער טאַטע האָט אים פֿאַרבעטן אַהיים. ער איז געזעסן מיט אים ביים טיש. מיר, נקבֿות, האָבן זיך געהאַלטן פֿון דער ווייטנס, אָבער מיר האָבן זיך צוגעהערט. ס'האָבן זיך אים געשאַטן פּערל פֿון מויל, יעדעס וואָרט — אויסצוקושן. געשטאַמט האָט ער פֿון אַ קבצניש הויז, אָבער אַז עמעץ געראַט, געראַט ער. איך בין נאָך דעמאַלט געווען אַ מיידל און דער טאַטע טוט שפעטער אַ זאַג : אַ שאַד, כּוואַלט אים אַליין גענומען פֿאַר אַן איידעם. די שטאַט האָט עפעס גענומען קאַכן מיט אים : צמח האָט דאָס געזאָגט, צמח האָט יענץ געזאָגט. געוויינלעך, אַז מ'מאַכט פֿון עמעצן אַ צימעס, נעמט ער זיך בלאַזן. אָבער דער צמח איז געבליבן בײַ זיך קליין. ער רעדט צו אַלעמען מיט דרך־ארץ, גיט יעדן אָפּ זײַן פּבֿוד. די יונגע־לייט האָבן אים געפרוּווט אַרײַנציען אין זייערע באַרעדענישן, אָבער ער מײַדט אויס אַ שלעכט וואָרט. ער זיצט אין בית־מדרש און לערנט. באַלד נאָכן לערנען גייט ער אַהיים. מיר'ן נישט געהאַט אין שטאַט קיין שרייבער, און צמח איז געוואָרן — ווי

רופט מען דאָס? — אַ ווינקל־אָדוואַקאַט. מ'קומט אים פֿרעגן עצות. אַז עמעץ האָט אַ פּראָצעס גייט צמח אין מאַגיסטראַט און ער איז דער דאָלמע־טשער.

מיר'ן געהאַט פּריצים אין דער געגנט. אָבער דער פֿריערדיקער הויפּייד, ר' אייזעלע, איז געהאַט געשטאַרבן. צו קומען אין די הייף דאַרף מען קאַנען פּויליש. מ'דאַרף וויסן ווי אַזוי צו רעדן צו אַ פּרייץ. וואָס זאָל איך אַזיך דאָ לאַנג ברייטען? דער צמח איז געוואָרן אַ הויפּייד. דער פּרייץ האָט אים געהערט רעדן צום רעיענט און ער איז אים געפֿעלן. מ'האַט אים געשיקט רופֿן פֿון הויף און ער האָט דאָרט ביי אַלעמען אויסגענומען. דער פּרייץ וורובלעווסקי האָט אַלע מאָל געדאַרפֿט באַרגן געלט. ער האָט אויך ליב געהאַט צו פֿירן וויכוחים מיט יידן. אַז די פּריצה האָט געהאַט עפעס אַ זאַרג. פֿלעגט זי געבן ליכט אין שול אַריין מ'זאָל פֿאַר איר מתפלל זיין. קורץ און גוט, צמח און וורובלעווסקי זענען שוין ווי אַנדערע צוויי. מ'שיקט נאָך אים אַ קוריער. אַז דער פּרייץ קומט אין שטאָט, שטייט די קאָטש ביי לייב איטשעס הויז. דער צמח האָט נאָך אַלץ געגעסן קעסט, אָבער ער האָט שוין פֿאַרדינט מער פֿון דעם שווער. ס'איז נישט דער שטייגער מ'זאָל געבן אַ יוגנ־מאַן שישי, אָבער צמח רופֿט מען אויף שבת צו שישי. מ'האַט אים אָפּגעטרעטן אַ שטאָט ביי דער מיזרח־וואַנט. דער חזן וואָרט אויף אים מיט שמונה־עשרה. דער רב אַליין זאָגט, אַז צמח קאָן בעסער לערנען פֿון אים, אָבער אַז דער רב קומט אַריין אין בית־מדרש, שטעלט זיך דער צמח אויף. ער קומט צום רב אויף שלוש־סעודות. עמעץ לאַזט פֿאַלן אַ וואָרט אַז איבער הונדערט יאָר וועט ער, צמח, זיין רב, און צמח ענטפֿערט אים: אַפֿילו נישט איבער טויזנט יאָר; דער רב האָט אַ זון אַ שיינדל. אַט אַזוי האָט ער אַלעמען געניגן געטאָן. די גאַנצע שטאָט איז געוואָרן צו אים צוגעזאָטן. די פֿאַר שונאים האָבן געקוקט און געדריקט.

נו, האָט אָבער דער צמח געהאַט אַ שפּרינצע און ווען זי האָט געזען וואָס פֿאַר אַן אוצר זי האָט אַריינגעכאַפט, האָט זי גענומען, ווי מ'זאָגט, פֿירן די גרענדע. ער איז דער למדן, אָבער זי וויל דעם פֿבֿוד. זי האָט געהאַט אַ פֿאַר חבֿרטעס אין דער בריק־גאַס, אָבער צמחס ווייב וועט זיך נישט חבֿרן מיט טעכטער פֿון שוסטערס און באַנדערס. זי'ט צוגענומען אַ דינסט און אַנגעהויבן מיט איר שאַפֿן. אין ווייבערשול האָט זי פֿאַרלאַנגט אַ שטאָט לעבן דער קראַטע. ווי זאָגט מען דאָס? ווען מ'בעט אַ פֿאַר צום

מגין, נעמט ער זיך איבער. וואס ווייטער, אלץ מער איז זי געשטאנען אין גרויסן, מ'האט געקאנט מיינען אז זי איז צמח און ער איז שפרינצע. ווו זי קומט, שטופט זי זיך פֿאַרויס: אין קראָם, אין יאַטקע, אַפֿילו אין מיקווה. טאַטע־מאַמע האָבן אַודאי געזען, אַז דאָס טעכטערל זייערס ווערט צו פֿיל פֿאַרריסן און זיי האָבן איר מסתמא אויסגערעדט, נאָר זיי האָבן שוין אויך געהאַט ביי איר אַ קנאַפע ווערט. אין אַ קליינער שטאַט הערט מען זיך אונטער הינטער דער טיר און מ'האַט דערציילט, אַז זי האָט צמחן אַליין אויך דערלאַנגט אַ גאַב הלמאי ער האַלט זיך נידעריק, רעדט מיט יעדן שלימזל. דעם טאַטנס הויז איז איר שוין געוואָרן ענג און זי'ט באַגערט אַ מויער אין מאַרק. זי'ט זיך געלאָזט נייען ביי איסר שניידער און זיך אַנגעטאָן אין שטעטער. מ'האַט גערעכנט אַז זי וויל זיך אויספֿינען פֿאַר די פּריצים, אָבער די פּריצים ווילן גאַרנישט אַ יידישע טאַכטער זאָל זיך אויסשטראַצן אין קרעפֿדע־שין און בריליאַנטן. אַ ייד דאַרף זיין אונטער־טעניק.

ווי לאַנג טאַטע־מאַמע האָבן געלעבט, האָט זי נאָך ווי ס'איז זיך געהאַלטן אין דער מעלה. אָבער אַז די עלטערן זענען אָפּגעשטאַרבן — ביידע זענען אוועק אין איין יאָר — איז די שפּרינצע ערשט אַרײַן אין די פֿעדערן. זי האָט אָפּגעקויפֿט ביי ר' אַשר קאַנדלס אַלמנה ס'הויז מיטן באַלקאַן. זי'ט באַצויגן מעבל פֿון לובלין און וואַרשע. זי האָט אַינגעריכט אַ סאַליע מיט טעפּעכער, געבעטע שטולן און אַ פּיאַנע. וואָס האָט איר געטויגט אַ פּיאַנע? זי'ט נישט געקאָנט שפּילן. אָבער זי האָט זיך יעדן טאָג אוועקגעזעצט, און געגרימפּלט. זי'ט שוין געהאַט נישט בלויז אַ דינסט, נאָר אַ קעכין אויך. כ'האַב פֿאַרגעסן צו זאָגן: זי'ט נישט געהאַט קאָ' קינדער. ס'האַט געמוזט זײַן אַ שטראַף פֿון הימל, ווייל זי איז געווען אַ געזונט שטיק. מ'האַט געוואָסט אין שטאַט אַז דעם צמחן איז דאָס גאַנצע פֿאַרריסנקייט נישט ניחא. ר'האַט אַפֿשר זיך געשראַקן פֿאַר אַ בייז אויג. ער האָט זיך ווי פֿאַרענטפֿערט פֿאַר יעדן אַיינעם. אין אַ קליינער שטאַט שטייען טירן אָפֿן. צו וואָס קלאַפּן? אָבער שפּרינצע האָט געהאַלטן די טיר פֿאַרמאַכט אויף אַ קלאַפּשלאַס און אַ קייטל. ווען עמעץ איז געקומען, האָט ער געמוזט אָפווישן די פֿיס אין אַ ראַגאַזשע ביי דער שוועל. זי'ט אין אַלץ נאַכגעקרימט לובלין. מײַנע ליבע מענטשן, דאָ איז נישט לובלין. ס'איז געוואָרן אַ גערייד און אַ געהעץ. וואַלט זי געשטאַמט פֿון גבֿירים, וואַלט מען איר פֿאַרגעבן.

אָבער לייב שפּיליטערס טאַכטער קאָן נישט פֿירן ס'רעדל. מ'האַט געמאַכט פֿון איר אַש און פּאַרעך. מ'האַט געלאַכט אויס איר אין די פֿויסטן. אַפֿילו די פּריצים האָבן געוויכט פֿון איר. פֿאַרבעטן האָט מען אים, נישט איר. ס'קומט נאָך אים אַ קאַרעטע און מ'הייסט אים אַינזעצן. זי וויל מיטפֿאַרן, נאָר מ'גיט איר אַן אַנצוהערעניש זי זאָל בלעבן אין דער היים. זי'ט אַנגעהויבן פֿירן מחלוקת מיט אַלעמען און נעירט געוואַלט אַרײַנציען צמחן. דער צמח טענהט צו איר: וואָס ווילסטו? כ'בין דאָ אַ פֿרעמדער. דאַנקען גאָט כ'האַב באַגליקט. עס זענען נישטאָ קיין תקיפֿים. איינער איז קיינער. אָבער זי ענטפֿערט: מ'דאַרף דײַך האָבן. זיי קאַנען זיך אָן דיר נישט באַגײן. אַן אַפּגעריסענער נאָר געווען. ס'זאָל איר נישט זײַן צו גנאי. מ'באַגײט זיך אָן יעדן. דער גרעסטער קעניג אַז ער שטאַרבט, זעצט מען עמעצן אַנדערש אויף דער פּיסאַ-מלוכה.

ס'האַבן זיך אַנגעהויבן רײַסענישן צווישן מאַן און ווייב. ס'הייסט זי זידלט און ער שווינגט. דאָס איז ער געווען: אַ וואָרט איז בײַ אים אַ רענדל. און וואָס קאָן מען ענטפֿערן אַן אַינגעשפּאַרט אייזל? ס'איז איר מער נישט געפֿעלן דער נאַמען שפּרינצע און זי הייסט זיך רופֿן פּאַני זילבערמינץ. אַזוי האָט צמח געהייסן. אָבער ווער האָט יענע צײַטן גערופֿן עמעצן בײַם צונאַמען? זי'ט זיך געפרוּווט חבֿרן מיט דער אַפּטייקערין, דער דאַקטערשע, און מיט נאָך אַזוינע טרפֿהניצעס, אָבער מ'וויל זי נישט אַרײַננעמען אין געזינדל. וואָס דאַרף מען זי? זי'ט זיי געפרוּווט פֿאַרבעטן, אָבער מ'האַט זי אַפּגעפּטרט מיט אַן אויסרייד. זי'ט גענומען רעדן עפעס אַ גרויסאַרטיק לשון פֿון בריווּן-שטעלער. קומען זי, גייען זי, פֿאַרצײען זי. די וווילע-יונגען האָבן געהאַט פֿון וואָס צו שפעטן. זי'ט זיך צוגענומען אַ לערער ער זאָל זי לערנען פּויליש און רוסיש, אָבער דער קאַפּ איז איר נישט דערבײַ. ס'איז אַ סבֿרא אַז דער לערער אַליין האָט נישט געקאַנט, ווייל צמח פֿלעגט אים כאַפּן בײַ גרייזן.

מ'האַט אַנגעהויבן מורמלען אין שטאַט אַז ס'עט קומען צו אַ גט. אָבער צמח איז נישט געווען פֿון די מאַנצלייט וואָס לויפֿן צום רבֿ זיך גטן. ער'ט געליטן און געשוויגן. אָבער ווי זאָגט מען דאָס? אַ בלאַטער מוז פּלאַצן. אַז אַ מענטש וויל אַליין זיך אומברענגען, לאַזט מען אים. אָבער פֿאַר וואָס זאָל אַ מענטש וועלן זיך אומברענגען?

אַז די שפּרינצע האָט געזען די שטאַט פֿאַלט איר נישט צו די פֿיס און

מ'מאכט זיך ווייניק פֿון איר גרויסהאלטערני, איז זי אריינגעפֿאלן אין עפעס א ווילדער רציחה. באַהיט זאָל מען ווערן: ס'פנים האָט זיך איר עפעס אויסגעקרימט און זי'ט באַקומען אַ געשטאַלט פֿון אַ מכשפֿה. זי'ט גענומען טאָן אַלעמען צו להכעיס. אין דער פֿרי פֿרעגט זי צמחן וואָס ער וויל אויף נאַכטמאַל. אַז ער'ט געזאָגט קאַשע האָט זי געהייסן דער מויד קאַכן אַ באַרשט. אַז ער'ט געוואָלט אַ באַרשט האָט זי געהייסן קאַכן קאַשע. זי'ט נאָר געוואָלט טאָן קידער־ווידער דעם מאָן, פֿרעמדע, יעדן איינעם. גבאיטעס גייען צונויפֿנעמען פֿאַר אַן אַרעמער כלה. מ'קומט צו שפּרינצען, אָבער זי זאָגט אַן דער דינסט מ'זאָל זיי נישט אַרײַנגלאָזן. זי איז נאָך נישט געווען קאָן אַלטע, זי'ט נאָך געקראָגן די צײַט. אָבער זי קומט נישט אין מיקווה. אין אַנהייב האָט מען געמיינט, אַז זי איז פֿאַרגאַנגען אין טראַגן, אָבער ס'הייבט זיך נישט אָן. זי'ט עס געטאָן צמחן אויף צעפּיקעניש. אַ מאַנצביל דאַרף אַ ווייב, אָבער אַז זי גייט ניש' קאָ טבֿילה, קאָן מען זיך צו איר נישט דערנענטערן. ס'איז אַלץ אַרויסגעקומען שפּעטער, נישט מיט אַ מאָל. אַ שד האָט זיך געהאַט אין איר באַזעצט, אַ נישט־גוטס. זי'ט אים פֿאַרזאָלצן די געקעכטסער. זי'ט אים פֿאַרוואַרפֿן אַקטן וואָס ער'ט געדאַרפֿט אַוועקשיקן אין דער גובערניע. ווען אַ ווייב ווערט אַ שונא, קאָן זי יענעם דערפֿירן צו דער תּליה. דער צמח האָט וויל דערזען אַז ס'איז אַ שפּיל פֿאַרן טיטוול, אָבער ער האָט נאָך אַלץ געפרוּווט פּועלן בײַ איר מיט גוטן. סטײַטש, וואָס טויג עס דיר? מיין שאַדן איז דיין שאַדן. וועסט מיר, חלילה, ברענגען עד פּיכּר לחם. אָבער זי ענטפֿערט אים קאַפּויער, שפּעט אים נאָך, טראַכט אויס אויף אים אַלערליי בילבולים.

אין איינעם אַ שימחת־תּורה איז די נאָדל, ווי מ'זאָגט, אַרויס פֿון זאַק. דער צמח האָט געהאַט געקויפֿט אין בית־מדרש חתן־תּורה. אַז מ'קויפֿט חתן־תּורה פֿאַרבעט מען דעם עולם אויף קידוש. ער האָט אַנגעזאָגט דער שפּרינצען מיט אַ פֿאַר טעג פֿריער, אַז ס'עט קומען אַן עולם און מ'דאַרף צוגרייטן פּיבוד. יענע יאָרן האָבן יידן זיך געפֿרייט מיט דער תּורה. מ'האַט אַנגעהויבן טאַנצן שמיני־עצרת נאָך מינחה און מ'האַט אַפּגעטאַנצט ביז איסרו־חג פֿאַר טאַג. געטרונקען האָט מען פֿון די פֿעסער אַרויס. פֿאַרן מאַנאַפֿאַל איז אַקעוויט געווען וואָלוול. אַמאָליקע מאַנצלייט האָבן געקאַנט טרינקען. ביים ערגסטן אַרעמאָן האָט מען געבראַטן אַ גאַנדו אין אויוון און געקאַכט קרויט מיט קרימעטאַרטע, אַדער עסיקפֿלייש. בײַ די נגידים

האָט מען געבאָקן שטרודלען, טאַרטן, מאַנדלברייטלעך, און וואָס נישט?
אַלץ איז געווען בזיל הוול. נאָכן דאווענען האָט צמח גערופֿן דעם עולם
צו זיך. אַ האַלבע שטאַט איז מיטגעגאַנגען, דער רבֿ אויך. מ'קומט צו צום
הויז און די טיר איז פֿאַרמאַכט. דער צמח קלאַפט אָן, אָבער מ'ענטפֿערט
נישט. ער נעמט קלאַפֿן שטאַרקער. נאָך אַ ווייל עפֿנט די דינסט די טיר.
צמח פֿרעגט אויף דער באַלעבאַסטע, און די מויד ענטפֿערט אַז זי שלאָפֿט.
מזינע ליבע מענטשן, זי'ט גאַרנישט געהאַט צוגעגרייט, אפֿילו נישט קאָ
גלעזל וויין מיט אַ פֿאַרבייסעכץ. ביי דעם צמחן איז דאָס פנים געוואָרן פֿאַר
פֿאַטשט. ס'איז שוין אזוי פֿיל יאַרן אָבער, אַז כ'רעד דערפֿון, שטיקט מיך
ס'געוויין. יענע וואָס זענען געווען דערביי האָבן דערציילט, אַז ער איז
געוואָרן וויס ווי אַ מת. דער עולם איז שוין געווען אַ קאַפֿעלע פֿאַרשנאַשקעט
פֿון פֿריער. ס'איז אַ קרומע זאָך, אָבער מ'פֿלעגט מאַכן אַ קערמעשל ציישן
שחרית און מוסף, נאָך די הקפֿות. עטלעכע פֿאַרשוין זענען אַריין אין קיך,
גענומען זוכן אין דעם שפּיזאַלמער. אפֿשר האָט שפּרינצע עפעס באַהאַלטן?
מיט אַ מאָל קומט זי אַרויס אין אַ שלאַפֿראַק און אין שטעקשיך און זי
נעמט זיך דען די מאַנצלייט מיט דער בלאַטע צו גלייך. עץ קבצנים, שנאַרערס,
האַלידריגעס, וווּ מיינט עץ, זענט עץ? ביי זיך אין דער היים מיט אינערע
פֿאַרשמאַדערטע ווייבער? פֿאַרנעמט זיך פֿון דאַנען! עצ'ט מיר נאָך פֿאַר
לייזיקן ס'הויז... דאָס זענען געווען אירע ווערטער. דער צמח טוט אַ געשריי:
שפּרינצע, וואָס טוט זיך מיט דיר? פֿאַר וואָס קומט מיר אזוינע חרפות?
און זי קוויטשעט: דו פֿאַרשטונקענער ישיבֿה־ב־חור, דו ליטוואַק חזיר!...
כ'געדענק שוין נישט וואָס זי'ט אים געזאַגט. זי'ט געעפֿנט אַ פּיסק פֿון
אַ מאַרקזיצערין. דער עולם איז אַנטלאָפֿן ווי פֿון אַ פֿייער. צוויי געזונטע
מאַנצלייט האָבן אַ כאַפּ געטאַן דעם צמחן אויף די אַקסלען און אים גענומען
טראָגן. ער שרייט: וווּ טראָגט איר מיך? און זיי ענטפֿערן: צו אַן אַנדער
קידוש. נאָך אַ נגיד האָט געהאַט געקויפֿט חתן־בראשית. ר' לייזער מרדכי
בערס. זיין ווייב האָט צוגעגרייט אַ מלכות. מ'האַט דעם צמח געגעבן צו
טרינקען. געוויינלעך האָט ער קוים פֿאַרזוכט פֿון דער משקה, אָבער דאָס
מאָל האָט ער, ווי מ'זאַגט, פֿאַרטרונקען די צרות. מיט אַ מאָל טוט ער
אַ זאַג צו לייזערן: איר האָט אפֿשר אַ חומש? וואָס טויג דיר איצט אַ
חומש? — פֿרעגט לייזער. — כ'דאַרף עפעס אַרײַנקוקן, ענטפֿערט ער.
מ'ברענגט אים אַ חומש. ער טוט עס אַ הייב אויף און רופֿט: יידן, כ'שווער

בי דער תורה אז כ'על דאס מרשעת אפגטן. ס'זענען דארט געווען ווייבער אויך; ש'מחת-תורה מ'שון זיך אויס ווייבער מיט מאנצלענט. ס'איז געווארן א געוויין ווי אין יום-פיפור.

וואס זאל איך דא לאנג ברענען? ר'האט זי אפגעגט. יענע יארן האט מען גרינג געקאנט גטן א ווייב. מ'האט אפילו אנגעהאנגען א גט. אזא ווי צמח האט ליכט געקאנט ארויסקריגן א היתר ממאה רבנים. אבער ר'האט איר אלץ אוועקגעגעבן: ס'הויז, דאס מעבל, זי'ט געקראגן פון אים געלט אויך. ר'איז ארויס, ווי מ'זאגט, נקי. ר'האט געוואלט אוועק פון שטאט, אבער דער פריץ האט אים נישט געלאזט. ער'ט אים געגעבן דאס גוט אין ארענדע. מ'האט אים גלייך גענומען באווארפן מיט שידוכים. ערשטנס, איז ער נאך געווען א יונגער-מאן. צווייטנס, האט די פלעטע נישט געהאט מיט אים קא' קינד. מ'האט אים אפילו גערעדט מיטן רבס טאכטער. אבער דער צמח האט נישט געוואלט טאן קא' שידוך. איין מאל אפגעברייט, זאגט ער, איז גענוג. ער האט זיך אוועקגעצויגן אין פאלווארק. ער'ט צוגענומען אן אלטע יידענע זי זאל אים אפקאכן א לעפל געקעכטס. ער איז נעבעך אוועק יונג. אין איינעם א טאג, זומער, אין א גרויסער היץ, איז ער אוועק זיך באדן צום טיך, טאקע אונדזער טיכל, און איז מער נישט צוריקגעקומען. מ'האט אים געזוכט און מ'האט געפונען זיין אנטוועכץ ביים וואסער. ר'האט נישט געהאט איבערגעלאזט קיין צוואה און די פריצים האבן אלץ צוגענומען. נאך צמחס טויט האט די שפרינצע צענומען די הענט. זי האט אויסגעטאן ס'שייטל, זי'ט געפרווט פארקויפן ס'הויז, זי'ט געוואלט אוועק קיין לובלין אדער כ'ווייס ווו, אבער ס'איז איר אין אלץ געגאנגען קאפויער. מ'האט געזען באשנימפערלעך גאטס האנט. זי'ט נישט געקאנט שלאפן ביז נאכט און ס'איז איר אינגעפאלן אליין זיך אויפצוזיידן טיי. געוויינלעך האט זי געשאפט מיט די דינסטן, אבער דאס מאל האט זי אליין אנגעצונדן א פניער אויפן דרינפוס. א קויל איז אראפגעפאלן און דאס הויז האט זיך אנגעצונדן. ס'געביי האט גענומען פלאקערן ווי קין. שפרינצע און די דינסטן זענען קוים ארויס מיטן לעבן. שפרינצעס שלאפשוטוב איז געווען אויפן גארן און ביים לויפן אויף די שווינדלטרעפ האט זי צעבראכן ביידע פיס. א בלינדער האט געקאנט זען אז ס'איז אלץ באשערט פון הימל. ס'הויז האט געפלאקערט ווי א שטורקאץ. א ווינט האט געבלאזן אבער אוועק פון שטאט. די שפרינצע וואלט געווארן פארברענט אויף קויל, אבער עמעץ האט זי דערבליקט און

זי ארויסגעטראָגן. אָבער וווּ זאָל מען זי נעמען? ווער וועט אַרײַנגעמען
אַזאַ קאַנאַליע? מ'האַט זי גאַנץ שײַן אַוועקגעפֿירט אין הקדש. אַט דאָס קאָן
ווערן פֿון אַ מענטש: אַט איז ער אויפֿן פֿערד און אַט איז ער אונטערן
פֿערד. זײַט אין דער שרפֿה אַלץ אָנגעוויירן, געבליבן מיטן העמד אויפֿן
ליב. הײַנט זענען דאָ פֿײַער־קאַסעס. אַ מאָל האָט מען דערפֿון נישט געוויסט.

הײַנט אַז מ'צעברעכט, חלילה, אַ פֿוס, פֿירט מען אַוועק קאָ לובלין
אַדער קאָ זאַמאַשטש אין שפּיטאַל און מ'שטעלט אַרײַן דעם פֿוס אין גיפֿס.
דעמאָלט האָט מען צוגעשטעלט ברעטלעך און אַרומגעבונדן מיט אַ שטריקל.
די בײַנער זענען זיך נישט צונױפֿגעוואַקסן. די שפּרינצע איז געבליבן אַ
קאַליקע. ווער ס'האַט זי נישט געזען ליגן אין הקדש אויפֿן בינטל שטרוי,
ווייסט נישט וואָס גאַטש שטראָף איז. כ'האַב איר אַליין, ס'זאָל נישט אויס־
גערעדט זײַן, געטראָגן גריצן אין הקדש. זי איז געבליבן שטאַלץ ביזן סוף.
זי איז געלעגן צווישן די קבצנים אין אַ זינדן קלייד, צעריסן און צעפּיצלט,
אין די בלויע האָר, און נישט אויסגערעדט מיט קיינעם קיין וואָרט. ווען
מ'האַט איר עפעס געברענגט, האָט זי נישט אָנגעווינטשן. זי האָט אַפֿילו
ניש' קאָ שאַקל געטאַן מיטן קאַפּ. זי איז געלעגן און געגלאַצט צום באַלקן.
ווער ווייסט? זי איז אַפֿשר געהאַט אַראָפּ פֿון זינען?

די קבצנים האָבן איר אַ נאָמען געגעבן: די גראַפֿיניע. מ'האַט דערציילט,
אַז טייל מאָל פֿלעגט זי נעמען זינגען עפעס אַ ליד אויף דײַטש. אין שלאַף
האַט זי גערעדט פֿון צמחן. זי איז געווען אַ מאָל אַ שײַנע, נאָר באַהיט זאָל
מען ווערן: ס'איז איר אָנגעוואַקסן אַ באָרד. זײַט באַקומען אַ קאַלטן אויך.
עס איז מער נישט געווען שפּרינצע, נאָר אַ פֿאַרזעעניש. זײַט זיך אַזוי
אַפּגעמאַטערט עטלעכע יאָר. איין מאָל אין אַ ווינטער איז זי געשטאַרבן.
כ'בין געווען אויף דער לווייה. ס'איז פּמעט קײַנער נישט נאָכגעאַנגען.
מ'האַט איר פֿון דעסט וועגן אָפּגעגעבן אַ קרקע לעבן טאַטע־מאַמע. קאָ
מצבֿה האָט קײַנער נישט געשטעלט. כ'ווייס אַפֿילו נישט צי מ'האַט אַוועק־
געשטעלט אַ ברעטל.

וואָס האָט עס איר געטויגט, האָ? זײַט געהאַט בײַ דעם צמחן אַ גדולה.
יא, דער מענטש איז זיך אַליין דער ערגסטער שונא.
אַ לאַנגע ווייל האָבן אַלע געשוויגן. דערנאָך האָט בלימעלע פֿישלס זיך
אַנגערופֿן:

— כ'האַב מטהר געווען דרײַ דערטרונקענע און אַלע דרײַ האָבן זיך

אָנגעטאָן אַ מעשה. איינע האָט זיך אָנגעהאַנגען אַ שטיין אויפֿן האַלדו. ס'איז געבליבן אַ בלויער צייכן פֿון דער שטריק. מ'קאָן זיך נישט דערטריןקען אין אונדזער טיכל. אויפֿן טיפֿסטן אָרט גרייכט ס'וואַסער ביז די לענדן.

— בני דער פֿאַסעסיע איז אפֿשר ס'וואַסער טיפֿער.
— ניין.

— צמח האָט זיך נישט אליין דערטרונקען. — האָט גענדעלע געזאָגט —
ער איז געווען אַ כשרער יונגער-מאָן.

— יענע זענען אויך נישט געווען קאָ' הולטיקעס.

— פֿאַר וואָס זאָל ער עס האָבן געטאָן? — האָט גענדעלע געפֿרעגט —
מ'קאָן נישט בענקען נאָך אַזאַ געהינטעכץ.

— ס'איז נישטאָ אַזאַ געהינטעכץ וואָס מ'קאָן דערנאָך נישט בענקען.
כ'וואַלט אייך דערציילט אַ מעשה. נאָר ס'איז נישט פֿאַר שבת.

יענטל די רביצין האָט גענומען שאַקלען מיטן טשיפיק פֿון אַ צער, אַזוי אַלט ווי דאָס ווייבערשע מין. אַלע בענדער האָבן זיך מיטגעשאַקלט. די טאַרבעס אונטער די אויסגעוויינטע אויגן זענען געוואָרן בלוי און אָנגע-
דראָלן. זי האָט צוגעלייגט אַ פֿינגער צו די לעפֿצן און זייטיק אויסגעשפיגן
דרבֿי מאָל...

צייטל און ריקל

א

כ'הער אָפֿט מענטשן זאָגן: דאָס קאָן נישט טרעפֿן, יענץ קאָן נישט פֿאַרלויפֿן, אומגעמאַלט, עס קאָן נישט זיין — און נאָך אַזוינע רייד. נאַריש-קייטן! ווען עפעס איז באַשערט, געשעט עס. מיין באַבע פֿלעגט זאָגן: ס'שלימול קאָן צונויפֿפֿירן אַ וואַנט מיט אַ וואַנט. אויב ס'איז אַנגעשריבן אַ רבֿ זאָל אַראַפֿפֿאַלן פֿון דאָך, ווערט ער אַ קוימען-קערער. דער גוי זאָגט: קטאָ מאַ וויסיעץ נייע אוטאָניע — ווער ס'דאַרף הענגען, ווערט נישט דער-טרונקען.

אין אונדזער אייגענער שטאַט האָט פֿאַסירט אַ זאָך, וואָס ווען עמעץ דערציילט עס מיר, וואָלט איך יענעם גערופֿן ליגנער. אָבער כ'האַב זיי ביידן געקענט, מייען זאָלן זיי זיך. זיי זענען שוין אַודאי זייער שטראַף איבערגעקומען. די עלטערע האָט געהייסן צייטל און די יינגערע — ריקל. צייטלס פֿאַטער, ר' ישראל בענדינער, איז שוין אין מיין צייט געווען אַ זקן פֿון אַכציק יאָר. ער האָט געהאַט באַגראַבן דריי ווייבער און צייטלען האָט ער געהאַט מיט דער דריטער. צי ר'האַט געהאַט קינדער מיט די אַנדערע צוויי, ווייס איך נישט. ער האָט זיך אַרײַנגעצויגן צו אונדז שוין אין די שפעטע פֿופֿציקער. ער האָט חתונה געהאַט מיט אַ יונג מיידל און זי איז נישט פֿאַר קיינעם געדאַכט געשטאַרבן אין קימפעט. די צייטלען האָט מען אַפּגענומען מיט צוואַנגען. ר' ישראל שווער האָט געהאַט איבער-געלאָזט דער טאַכטער אַ מויער אין מאַרק מיט דרייצן קלייטן און ר' ישראל האָט זי געירשנט.

וועגן דעם ישראלן האָט מען דערציילט אויסטערלישע געשיכטעס. ס'האַט אַ מאָל געלעבט אין פּוילן אַ פֿאַלשער משיח, יעקבֿ פֿראַנק, און ער האָט אַפּגעשמדט אַ סך יידן. נאָך דעם ווי ער איז געפּגרט איז געבליבן

נאך אים א סעקטע. ער האט געהאט ערגעץ א טאכטער און מ'האט איר געשיקט פֿעסער גאלד. מיקלאַמפּערשט האָבן זיי זיך געפֿירט ווי אַנדערע יידן, אָבער בײַ נאָכט האָבן זיי זיך שטילערהייט צונויפֿגאַנגען און אַ קעלער און געלייענט טריף-פּסולע פּאַרמעטן.

ר' ישראל האָט זיך אָנגעטאָן ווי אַ רבֿ: אין אַ סאַמעטענער זשופּיצע, אַ ספּאַדיק, שיד און ווייסע זאַקן. ער האָט אַלע מאָל געשריבן אויף אַ שטענדער און מ'האָט געשמועסט, אַז צייטל מאַכט קאַפּיעס פֿון זײַנע כתּבֿים. ער האָט געהאַט אַ ברייטע באַרד, ווייס ווי שניי, אַ הויכן שטערן און ווען ער האָט אַ קוק געטאָן אויף עמעצן, האָט ער יענעם דורכגעשפּיזט. צייטל האָט געלערנט אונדז, נגידישע מיידלעך, שרייבן אַ שורה-גריזל און איך בין געווען איינע פֿון אירע שילערינס.

וועגן די לײַט פֿון דער סעקטע האָט מען גערעדט, אַז זיי האָבן ליב נקבֿות און אַז זיי טוען אָפּ שטילערהייט ווער ווייסט וואָס. אָבער מיט וועמען האָט ר' ישראל געקאָנט בײַ אונדז זינדיקן?

די צייטל האָט חתונה געהאַט. אָבער אַ האַלב יאָר שפּעטער האָט זי זיך געגט. דער מאַן האָט גאַר געשטאַמט פֿון גאַליציע און מ'האָט געזאָגט, אַז ער איז אויך איינער פֿון דער כתּ — אַזוי האָט מען די לײַט גערופֿן. פֿאַר וואָס ס'איז אַזוי גיך געקומען צו אַ גט, ווייס איך נישט. אַלץ אין דעם ר' ישראלס הויז איז געווען פֿול מיט סודות. ער האָט געהאַט קופֿערטן באַהאַנגען מיט טאַפּלעטע שלעסער. ער האָט געהאַט פֿולע שענק מיט ספֿרים. געגאַנגען דאַווענען איז ער בלויז שבת, אין דער קאַלטער שול. ער האָט זעלטן אויסגעזען צו עמעצן אַ וואָרט. ווען די קרעמער האָבן אים גע־בראַכט דירה-געלט, האָט ער אומגעציילט אַרײַנגעלייגט ס'געלט אין קעשענע. יענע יאָרן האָט מען נישט געהערט מ'זאָל עמעצן שיקן שפּיז אַהיים. די רײַכסטע באַלעבאַסטעס זענען געגאַנגען מיטן קויבער אַננקויפֿן. אָבער צייטלען האָט מען אַלץ אַרײַנגעשיקט פֿון די קראַמען: ברויט, זעמל, פּוטער, אייער, קעז, פֿלייש. מ'האָט איר געשטעלט אַ רעכענונג אין מאָל אין חודש ווי אין וואַרשע. זי'ט געהאַט פּריצישע גענג.

כ'גדענק זי ווי הינט: אַ הויכע, אַ טונקעלע, מיט אַ שמאַל פנים און שוואַרצע האַר פֿאַרקעמט אַרויף ווי אַ ראַדיש. מאָלט אַנד, אין יענע יאָרן האָט זי נישט אָפּגעגאַלט דעם קאַפּ. ווען זי איז אַרויס אין גאַס, האָט זי אָנגעטאָן אַ קאַפּטיכל. אָבער ווען האָט זי זיך געוויזן אין דרויסן? ר' ישראל האָט

געהאט אויפן גארן א גאניק, וואס האט ארויסגעקוקט צום גארטן פון קלויסטער, און דארט פלעגט צייטל זיצן זומער פאר נאכט און שעפן פרישע לופט.

מיט אונדז, מיידלעך, האט זי געמאכט א דיקטאנדע צוויי מאל א וואך. דיקטירט האט זי נישט פון בריוון-שטעלער, נאר פון אויסנווייניק: מנן הויכגעשעצטער ברויטיגאם, ערשטנס קום איך דיר מעלדן פון מנן ליבן געזונט, גיב גאט דאס זעלבע פון דיר צו הערן. צווייטנס — — צייטל האט געקאנט פויליש אויך און דייטש אויך. א בליק האט זי געהאט א ווילדן. גרויסע אויגן ווי ביי א קאלב און ס'איז געזעסן אין זיי א מרה-שחורה. אבער מיט א מאל האט זי זיך צעלאכט אז ס'האט אפגעהילכט אין אלע חדרים. אז ס'איז איר אינגעפאלן א קאפריז, האט זי אין מיטן יאר זיך אוועקגעשטעלט פרגלען כרעמזלעך. זי'ט ליב געהאט צו פֿרעגן רעטענישן און דערציילן מעשיות אז די האר האבן זיך געשטעלט קאפויער.

איצט וועגן דער ריקלען. ריקלס טאטע איז געווען ביי אונדז א שוחט, ר' טאדיע. אלע שוחטים זענען פֿרום, נאר ר' טאדיע האט געהאט א נאמען פֿאר א צדיק. אבער ס'איז אים נעבעך אוועק שלימזליק. א זון איז אוועק זומער ביי טאג אין מיקווה און מ'האט אים געפֿונען א דערטרונקענעם. ער האט אוודאי געקראגן א קראמף. א טאכטער איז געשטארבן אין דער מגפה. שפעטער מיט א פֿאר יאר האט גענומען קלאפן ביי אים אין הויז. ס'האט געקלאפט און מ'האט נישט געוויסט ווער און וואס. ס'האט געטאן יעדן טערעבענץ, אז די ווענט האבן זיך געטרייסלט. די גאנצע שטאט איז זיך צונויפֿגעלאפֿן, אפֿילו גויים. מ'האט געזוכט אויפֿן בוידעם, אין קעלער און אין יעדן ווינקל.

ס'איז געשטאנען ביי אונדז מיליטער און דער פולקאוניק האט געהייסן סעמיאטיצקי. ער זאל האבן געשטאמט פֿון משומדים. ר'האט געהאט א רויטע בארד און געבראקט וויצן אז מ'האט זיך געהאלטן ביי די זינטן. ווען סעמיאטיצקי האט געהערט אז ס'קלאפט ביי טאדיען א נישט-גוטס, האט ער מיטגענומען זעלנער און געהייסן נישטערן אין יעדן שפאלט און לאך. ער האט נישט געגלייבט אין קיין שדים, אלץ אנגערופֿן זאבאבאנעס. ער האט אלעמען געהייסן ארויסגיין און קאזאקן האבן געהיטן מיט נאהניקעס, קיינער זאל זיך נישט דערנענטערן צום געביי. אבער ס'האט געטאן יעדן זעץ, אז די באלקנס האבן זיך געשאקלט.

כ'בין נישט געשטאנען דערביי, נאר מ'האט איבערגעגעבן, אז סעמיא-

טיצקי האט געפֿרעגט ביי דעם בנינאכטיקן ווער ער איז, וואָס ער וויל און יענער האָט געענטפֿערט מיט איין קלאַפּ אויף יאָ און מיט צוויי קלעפּ אויף ניין.

יעדער איינער האָט שונאים, ווער שמועסט נאָך, אַז מ'לעבט פֿון קהל און ס'איז געוואָרן אַ צד מ'זאָל דעם טאָדיען מעבֿיר זיין פֿון דער שחיטה. ס'האָט געהייסן, אַז ער האָט געשאַכטן אַן אַקס מיט אַ פּגימה אין חלף. ר' טאָדיעס ווייב האָט זיך אַזוי גענומען צום האַרץ, אַז זי איז געשטאַרבן. די ריקל איז געווען אַ קליינע, אַ דאַרע, מיט רויטע האַר און מיט אַ סך זומערשפּרענקעלעך. ווען דער פֿאַטער האָט געשאַכטן עופֿות, פֿלעגט זי פֿליקן די פֿעדערן און כ'ווייס וואָס. ווען ס'האָט געקלאַפט אין דעם הויז, איז געפֿאַלן אַ חשד, אַז ריקל טוט דאָס. אַבער ווי אַזוי? און פֿאַר וואָס? מ'האָט גערעדט, אַז ווען זי איז אַוועק געכטיקן ערגעץ אַנדערש, האָט דאָס קלאַפּן אויפֿגעהערט. מאַלע וואָס מ'טראַכט אַלץ אויס! איין מאַל ביי נאַכט האָט געטאָן אַ טראַסק, אַז דרייַ שויבן זענען אַרויסגעפֿאַלן. ביז דעמאָלט האָט דער רוח נישט געהאַקט קיין שויבן. דאָס איז געווען ס'לעצטע מאַל. ס'איז ווידער געוואָרן שטיל.

אַבער ר' טאָדיע איז שוין געהאַט געבליבן אַן פּרנסה און ר'איז געוואָרן אַ דרדיק־מלמד. ער האָט געהאַט אויפֿגעגעסן ריקלס נדן און זי איז געוואָרן אַ כלה מיט אַ ישיבֿה־בחור פֿון קראַשניק, אַ הינקעדיקן. יענער האָט געהערט צו די חסידים און באַלד נאָך דער חתונה איז ער אַוועק צו פֿוס צום רבֿין. פֿריער פֿלעגט ער קומען אַהיים אויף פּסח און ימים־נוראים. שפּעטער איז ער אין גאַנצן אויסגערונען. ריקל איז געוואָרן אַן עגונה. דער פֿאַטער איז דערווייל געשטאַרבן און ס'איז איר געבליבן בלויז אַן אַלט הויז, אַ האַלבע חורבֿה.

וואָס קאָן טאָן אַן עגונה? זי איז אַרומגעגאַנגען לערנען מיידלעך דאַווענען. זי'ט אַרויסגענומען צו נייען און צו צערווען. זי'ט געלייענט אַ סך מעשה־ביכלעך. פּורים האָט זי געטראָגן שלח־מנות. ערבֿ פּסח איז זי געוואָרן אַ סאַרט ווייבערשער שאַלאַטן־שמש און מ'האָט געשיקט מיט איר חרוסת. אַז אַ יידענע האָט געקרענקט און מ'האָט געברויכט עמעץ זאָל געכטיקן, האָט מען גערופֿן ריקלען. זי'ט זיך אויסגעלערנט שטעלן באַנקעס און שלאַגן אַדער. זי'ט נישט געגאַלט דעם קאַפּ, נאָר געטראָגן אַ טיכל. זי'ט ליב געהאַט אויסצוטראַכטן פֿאַרלויפֿענישן — נישט געשטויגן נישט געפֿלויגן.

אן אלטע מויד איז אויך האלב־משוגע, נאָר ווען אַ נקבֿה האָט שוין געהאַט אַ מאָן און בלייבט אליין, שלאָגט עס איר אין קאָפּ אַריין. זי וואָלט אפֿשר געפֿונען דעם מאָן, ווען זי קאָן זיך פֿאַרגינען צו שיקן אַ שליח, אָבער טאָדיע האָט איר נישט איבערגעלאָזט קיין גראַשן. פֿאַר וואָס דער מאָן האָט זי פֿאַרלאָזט? ווער ווייסט? פֿאַראַן אַזוינע מאַנצליכט. זיי האָבן חתונה און ס'ווערט זיי צוגעגעסן. זיי וואַנדערן ערגעץ אַוועק און מ'ווייסט נישט פֿון זייער געביין.

ב

ווי אַזוי די צייטל און די ריקל האָבן זיך צונויפֿגעפֿאַרט, איז מיר נישט קלאַר. ר' ישראל זאָל האָבן געוואָרן שלאָף און ריקל האָט אים געשמירט מיט טערפענטין. ער זאָל האָבן געוואָרפֿן אויף איר אַן אויג. כ'גלייב נישט. ער איז שוין געווען אַ נוטה־למות. ער איז טאַקע באַלד דערנאָך געשטאַרבן און ביידע, צייטל און ריקל, זענען געבליבן קיילעכיקע יתומות. אין אַנהייב האָט מען גערעכנט, אַז ריקל איז ביי צייטלען אַ דינסט, אָבער ווי באַלד צייטל האָט נישט צוגענומען קיין דינסט פֿריער, צו וואָס אַצינד?

ווי לאַנג ר' ישראל האָט געלעבט, פֿלעגט זעלטן אַ שדכן פֿאַרלייגן צייטלען אַ שידוך. מ'האַט געוויסט, אַז ר' ישראל וויל די טאַכטער פֿאַר זיך. פֿאַראַן אַזוינע טאַטעס, אפֿילו ביי יידן. זייט אים באַדינט און געקעכלט. אַז די לילקע־ציבוק האָט זיך פֿאַרלאָשן, האָט צייטל אים אַרבינגעטראַגן אַ קויל. כ'ווייס נישט פֿאַר וואָס, נאָר ער איז קיין מאָל נישט געגאַנגען אין מיקוּוה און מ'האַט געמורמלט, אַז זי באַדט אים אין אַ הילצערנער וואַנע. כ'בין נישט געשטאַנען דערבײַ, נאָר די לינט זענען קאַפּאַבל אויף אַלץ. ביי זיי איז אַן עבֿירה אַ מיצווה.

יא, ר' ישראל האָט די שדכנים אַזוי אויסגעשייגעצט, אַז זיי האָבן פֿאַרזאָגט דעם צענטן דור. אָבער אַז צייטל איז אליין, האָבן די שדכנים איר אָפּגעשלאָגן די שוועלן. זי האָט זיי אָפּגעפֿרט קליגעריש: שפּעטער, מאַרגן, ס'איז נאָך נישט די צײַט. זי האָט געהאַט אַ טבֿע צו רעדן און צו קוקן איבער יענעם קאַפּ. ריקל האָט זיך געהאַט צו איר אַרבינגעצויגן און אַז מ'האַט געקלאַפּט אין דער טיר, האָט ריקל געעפֿנט אויפֿן קייטל: צייטל איז נישטאַ, זי שלאָפֿט, זי לייענט.

ווי לאַנג וועלן שדכנים לויפֿן? מ'פֿירט קיינעם נישט צו דער חופּה

מיט קאזאקן. אבער צינט האט מען אין א קליינער שטאט און מ'רעדט. וויפל מ'זאל זיך נישט היטן פון פרעמדע אויגן, קאן מען זיך נישט דער-היטן.

מ'האט דערציילט, אז צייטל און ריקל עסן צוזאמען, טרינקען צוזאמען, שלאפן צוזאמען. ריקל האט אנגעטאן צייטלס קליידער, אלץ פארקירצט און צוגעפאסט צו איר פֿיגור. ריקל איז געווארן די קאסירערין און ווען די סוחרים האבן צוגעשיקט דעם חשבון, האט ריקל באצאלט. זי האט אויפגעמאנט ס'דירה-געלט אויך. ביי טאג זענען די צוויי זעלטן ארויס אין דרויסן. זומער אין אוונט פֿלעגן זיי שפאצירן איבער דער טומאה-גאס, מיט די אלייען, וואס פֿירן צום וואַלד. צייטל האלט ריקלען ביים אַקסל און ריקל צייטלען ביי דער טאליע. מ'איז אין גאַנצן אַרײַנגעטאָן אין שמועס. מ'טראַגט זיי צו דעם גוטן אוונט, אבער זיי הערן נישט. וואָס האָבן צוויי וויבֿלעך אזוי פֿיל צו רעדן? מ'פרוּווט זיי נאָכשפּאַנען און אונטערהערן, אבער זיי מורמלען סודות. זיי פֿלעגן אַוועק ביז צו דער וואַסערמיל און צום וואַלד.

ס'איז דערגאַנגען צום רבֿ ר' אייזעלע, און ער זאָגט: ס'איז נישטאָ קאָ דין, אז צוויי וויבֿלעך טאַרן נישט גיין צו דער וואַסערמיל. ר' אייזעלע איז געווען אַ מתנגד, אַ האַלבער ליטוואַק, און זיי האָבן אויף אַלץ אַ דין: אַדער ס'איז כשר, אַדער ס'איז טריף.

אבער די שטאַט רעדט און מען הערט נישט אויף. נפֿתלי, דער נאַכט-וועכטער, האָט געזען ווי צייטל און ריקל האָבן זיך געקושט אין די פּיסקלעך. זיי האָבן זיך אַוועקגעשטעלט ביים טאַרטאַק, לעבן די שטויסן קלעצער, און ס'איז אַוועק אַ קושעניש ווי ביי אַ פּאַרל. צייטל רופֿט זי טיבעלע און זי איר — קעצעלע. מ'האָט דעם נפֿתלין נישט געגלייבט, ווייל ער האָט ליב געהאַט דעם ביטערן טראַפּן און געקאַנט אויסקלערן אויפֿן הימל אַ יריד. פּאַרט, אַז ס'גייט אַ רויך, ברענט אַ פֿייער. מינע ליבע מענטשן, די צוויי האָבן זיך אַרײַנגעלאָזט אין אַזאַ סאַרט פּאַרליבעניש, דער שוואַרץ-יאָר ווייסט וואָס. דער יצרהרע מאַכט יעדן משוגע אויף זײַן שטייגער. אַ קלעפקע דרייט זיך איבער און אַלץ ווערט קאַפּויער. ס'איז געווען אין קראַסנאַסטאַוו אַ פּריצה און מ'האָט געזאָגט אַז זי שמונצט מיט אַן אַגער. אין דער צײַט פֿון מבול האָבן אַפֿילו די חיות זיך געפּאַרט נישט מיטן אייגענעם מין. ס'איז דאָ אין טײַטש-חומש.

ווארט צו: די מעשה הייבט זיך ערשט אָן.

מ'איז אוועק צו ר' איינזעלען און ער טענהט: ס'איז נישטאָ דערוועגן אין דער תורה. דער פֿאַרבאָט איז בלויז אויף מאַנצליכט. צווייטנס, ווי באלד ס'איז נישטאָ קיין עדות, טאָר מען נישט מאַכן קאָ' שם. ער האָט פֿון דעסט וועגן געשיקט נאָך זיי דעם שמש. געקומען איז ריקל און זי לייקנט שטיין און ביין. זי'ט געהאָט אַ געשליפֿן פּיסקל. ר' איינזעלע זאָגט צו איר: גיי אַהיים און נעם דיר נישט צום האַרץ. די באַרעדערס ווערן געשטראַפֿט. נישט דו. ס'איז בעסער זיך צו לאָזן פֿאַרברענען אין קאַלכאויוון, איידער עמעצן צו פֿאַרשעמען.

כ'האָב פֿאַרגעסן צו דערמאָנען: צייטל האָט געהאָט אויפֿגעהערט לערנען די מיידלעך שרייבן.

כ'בין נאָך דעמאָלט געווען אַ יונג מיידל, אָבער עפעס איז דערגאַנגען צו מיר אַ גערייד. מ'קאָן זיך פֿאַר קיין קינדער נישט דערהיטן. איצט הערט אַ געשיכטע.

איין מאָל זומער איז געוואָרן אַ מוראדיקע היץ. כ'האָב שוין, ווי מען זאָגט, דורכגעמאַכט קאַלטס און וואַרעמס. נאָר אזאָ חמימה געדענק איך נישט. באלד אין דער פֿרי האָט די זון גענומען ברענען ווי פֿייער. נישט נאָר מאַנצליכט, נאָר מיידלעך און אַפֿילו עלטערע יידענעס זענען אוועק זיך באַדן צום טיך. אז די זון פֿלאַקערט, ווערט ס'וואַסער וואַרעם. מיין מאַמע, אַ גוטער מליץ זאל זי זיך, האָט מיך אויך מיטגענומען.

ס'איז געווען ס'ערשטע מאָל אַז כ'האָב מיך געבאָדן אין טיך. מאַנצליכט באַדן זיך נאָקעט, אָבער מיידלעך אין די העמדער. חמור־אייזלען לויפֿן קוקן און מ'קאָן זיי נישט אָפֿטרייבן. ס'איז יעדעס מאָל געוואָרן אַ געפֿילדער. איין יידענע האָט זיך גענומען טרענקען, אַ צווייטע האָט געשריגן אַז אַ פֿראַש האָט איר געטאָן אַ ביס. כ'האָב זיך געבאָדן, אַפֿילו געפרוּווט שווימען און ס'האָט מיך אַרומגעכאַפֿט אזאָ מידקייט, אַז כ'האָב מיך געלייגט אַפרוען צווישן די קוסטן, נישט ווייט פֿון ברעג. כ'האָב אין זינען געהאָט זיך אָפֿ־צוקילן אין שאַטן און דערנאָך גיין אַהיים, אָבער ס'איז מיך באַפֿאַלן אַ שלאָף — נישט גלאַט אַ שלאָף, נאָר באַהיט זאל מען ווערן: אַ שטיק טויט. כ'האָב אוועקגעלייגט דעם קאַפּ און ער איז געבליבן ליגן ווי אַ שטיין. ס'איז מיר געוואָרן פֿינצטער און כ'בין עפעס ווי איינגעזונקען. כ'האָב געמוזט אַפּשלאָפֿן לאַנגע שעהען.

כ'וועק מיך איבער און ס'איז נאכט. די לבנה האָט נישט געשיינט. דער הימל האָט זיך געהאַט פֿאַרוואַלקנט. כ'ליג און ווייס נישט וווּ איך בין, ווער איך בין. כ'טאַפּ אָן ס'גראַז, פֿיכט פֿון טוי, און כ'געדענק נישט אַז כ'בין הינטער דער שטאַט. כ'ריר אָן מײַן לײַב און כ'בין אין איין העמד. כ'האַב שוין געוואַלט וויינען, אָדער שרייען שמעיִש־ראַל, אָבער כ'דערהער רייך. כ'האַב געמיינט ס'איז נישט־גוטע און ס'נעמט מיך אָן אַ פּחד, אָבער כ'הער זיך פֿון דעסט וועגן צו. ס'רעדן צוויי נקבות און איין קול איז מיר עפעס היימיש. כ'הער ווי איינע פֿרעגט :

— מוז מען דורכגיין ס'גיהנום ?

און די אַנדערע ענטפֿערט :

— יאָ, נשמה מיינע, אָבער מיט דיר בינאָנד איז ס'גיהנום אויך אַ פֿאַר־געניגן. גאָט איז דערבאַרעמדיק, מ'שטראַפֿט נישט מער ווי צוועלף חדשים. מ'עט אונדז אויסלײַטערן און מיר'ן אַרײַן אין גן־עדן. ווי באַלד מיר האָבן נישט קיין מאַנען, וועלן מיר נישט זײַן בני קיינעם קיין פֿוסבענקעלעך. מיר'ן זיך באַדן אין באַלזאַם און עסן לוויטן, מיר'ן קריגן פֿליגל און אַרומ־פֿלײַען ווי די פֿייגל...

כ'געדענק שוין נישט די אַלע רייך. ס'האַט מיר אַזש פֿאַרכאַפּט דער אַטעם. כ'האַב איצט שוין געוויסט ווער דאָס איז : די וואָס פֿרעגט איז ריקל און די וואָס ענטפֿערט איז צייטל. כ'הער ווי די צייטל זאָגט : מיר'ן דאָרט באַגעגענען טאַטע־מאַמע, זיידע־באַבע, אַלע דורות : אַבֿרהם, יצחק, יעקבֿ, רחל, לאה, בלהה, זלפה, אַבֿיגיל, בת־שׁבֿע... זי רעדט אַזוי ווי זי וואַלט ערשט געקומען פֿון דאָרט און יעדעס וואָרט איז אַ פּערל. כ'האַב פֿאַרגעסן אַז כ'בין נאַקעט און איינע אַליין שפּעט בני נאָכט.

די צייטל זאָגט ווייטער : דער טאַטע וואָרט אויף אונדז. ער קומט מיר צו חלום. ער איז צוזאַמען מיט דינן מאַמען. די ריקל פֿרעגט : זיי האָבן דאָרט חתונה געהאַט ? און צייטל ענטפֿערט : יאָ. מיר'ן דאָרט אויך חתונה האָבן. אין הימל איז נישט קיין חילוק צווישן אַ זכר און אַ נקבֿה...

ס'האַט שוין געמוזט זײַן נאָך האַלבער נאָכט. ס'האַט געטאָן אַ בליץ און כ'האַב דערזען אויפֿן גראַז מײַן קלייד, די שיד, די זאַקן. כ'האַב זיי אויך דערבליקט. זיי זענען געזעסן ביים ברעג אין די בלויע העמדער, די האָר צעלאָזט, בלייך ווי דער טויט. אַז כ'בין יענע נאָכט נישט געשטאַרבן פֿון שרעק, וועל איך שוין קיין מאָל נישט שטאַרבן...

— וואָס ווייטער ?

— וואָרטס אַ מינוט. כ'בין געקומען אַהיים אין מיטן דער נאַכט, אָבער די מאַמע איז שוין געהאַט אַוועקגעפֿאַרן אויף אַ יריד — זי איז געווען די סוחרטע. דער טאַטע האָט געוואַכט אַן אַשמורה אין קלויז. כ'האַב מיך געלייגט אין בעט אַרײַן און ווען כ'בין אויפֿגעשטאַנען צו מאַרגנס האָט מיר די גאַנצע זאַך אויסגעוויזן ווי אַ חלום. כ'האַב מיך גאַר געשעמט עמעצן צו דערציילן. אָבער, ווי זאָגט מען דאָס ? הימל און ערד האָבן זיך פֿאַר־שווירן ס'זאָלן נישט בלייבן קאַ' סודות.

מ'האַט אָנגעהויבן רעדן, אַז צייטל און ריקל פֿאַסטן תעניתים. אַ גאַנצן טאָג פֿאַסטן זיי. בײַ נאַכט בניסן זיי איבער. ס'זענען געווען בײַ אונדז גבאיטעס וואָס פֿלעגן קריכן פֿאַר טאָג אין וויבערשול זאָגן קינות. סליחות. יעדן מאָנטאָג און דאַנערשטאָג זענען זיי אַוועק אויף קבֿר־אַבֿות. מיט אַ מאָל הערט מען אַז צייטל און ריקל פֿעדערן אויך אין וויבערשול. זיי האָבן אָפּגעגאַלט די האַר, אָנגעטאַן קאַפקעס. זיי זאָגן די אַלע זאָגעכצער און וויינען ווי תישעה־באַב. זיי גייען שוין אויך אויפֿן פֿעלד, שטרעקן זיך אויס אויף ר' ישראלס קבֿר און יאָמערן.

מ'איז ווידער געלאָפֿן צו ר' אייזעלען, אָבער דער רבֿ האָט זיך אָנגע־בייזערט. אויב ייִדישע טעכטער ווילן תשובֿה טאָן, זאָגט ער, איז דאָס אויך אַן אומרעכט ? ער'ט ליב געהאַט צו קנעלן אין די ספֿרים און די שטאַט איז אים קנאַפּ אָנגעגאַנגען. מ'האַט אים שפעטער אַרויסגעטריבן. אָבער דאָס איז אַ באַזונדערע מעשה.

ס'זענען דאָ אומעטום קאַכלעפֿל און מ'איז געלאָפֿן צום פּולקאַוויק, אָבער ער זאָגט : איכ'ל מיך נישט מישן אין איינערע ייִדישע אַמפּערנישן. כ'האַב גענוג מיינע סאַלדאַטן. קאַזאַקן זענען גוטע זעלנער, אָבער מ'שרייבט זיי פֿאַשווילן פֿון דער היים, אַז די וויבער פֿירן זיך אויסגעלאָסן און דערפֿון ווערן זיי ווילד. ס'האַט נישט איין מאָל געטראָפֿן, אַז אַ קאַזאַק האָט זיך צעלאָזט מיטן פֿערד און גענומען שטעכן מיט דער פּיקע אויף רעכטס און אויף לינקס. ווען זיי האָבן אויסגעדינט די פֿינף יאָר, פֿלעגן זיי קומען אין די געוועלבן איינגעהאַנדלען געשאַנקען און שמאַכטעס פֿאַר טאַטע־מאַמע, שוועסטער און ברידער, דעם גאַנצן געזינדל. די קרעמערין פֿרעגט : וואָס, ניקיטאַ, קויפֿסטו פֿאַרן ווייב ? און ער ענטפֿערט : אַ נאַהיקע.

זיי פֿלעגן קומען אין די סטעפעס ביים דאָן און טרעפֿן ממזרים. מ'האָט אָפּגעהאַקט ביים ווייב דעם קאַפּ און מ'האָט זיי פֿאַרשיקט קיין סיביר אויף קאַטאַרגע...

ווי האָלט איך, האָ? תשובֿה געטאָן. די צייטל און די ריקל קלעפּן איינע אין דער אַנדערער און רעדן נאָר פֿון יענער וועלט. זיי האָבן זיך אויפֿ־געהערט היטן. ביי יעדן פֿאַקן־טרעגער קויפֿן זיי אָפּ די ספֿרימלעך. ס'קומט אַ מגיד און זיי נעמען אים אויספֿרעגן: אַזוי און אַזוי, ווי לאַנג איז חיבוט־הקבֿר? וויפֿל גיהנוםס זענען דאָ? ווער שטראַפֿט? ווער שמייסט? מיט וואַסערע ריטער? אַזערנע? קופּערנע? די ווילע־יונגען האָבן געהאַט פֿון וואַס צו שפּעטן.

ס'פֿלעגן קומען צו אונדז אַ סך בעל־דרשנס, נאָר איינער, ר' יויזל, אַז ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אויפֿן באַלעמער דרשענען, איז געוואָרן יום־פיפור. אַז ער האָט אָפּגעמאַלט ס'גיהנום, איז אַריבער אַ שוידער. מ'האָט גערעדט, אַז פֿאַר וויבלעך אין דער צייט איז אַ סכּנה צו גיין אים הערן, ווייל אַ פֿאַר וויבלעך האָבן שוין געמפּילט פֿון זינע דרשות. אָבער אַזוי איז די טבע: ווייל מ'טאָר נישט, לויפֿט מען. ס'בית־מדרש איז פֿול. אין וויבערשול ברעכט זיך די קראַטע. אַ קול האָט ער געהאַט וואַס האָט אָפֿ־געהילכט פֿון ווי ווייט. יעדעס וואָרט שנידט ווי אַ מעסער.

ס'לעצטע מאָל בין איך אליין אויך דאָרט געלאָפֿן. נישט איין גיהנום איז דאָ, נאָר זיבן גיהנוםס און דאָס פֿייער אין יעדן גיהנום איז זעכציק מאָל הייסער ווי דאָס פֿריערדיקע. מיר'ן געהאַט אַן אַלטערל קאַולעווער, אַן איבערגעדרייט שלעסל, און ער'ט אויסגערעכנט, אַז ס'זיבעטע גיהנום איז מילי־מיליאָסן מאָל הייסער ווי ס'ערשטע. מאַנצלייט וויינען ווי קינדער. די וויבער לאָזן אַרויס געהאַלישע קולות.

צייטל און ריקל זענען דאָרט אויך דאָ. זיי זענען אַרײַן צווישן די מאַנצלייט און געשטאַנען אויף אַ באַנק, אין גאַנצן אינגעהילט אין די שאַלן. גע־וויינלעך קומען וויבער צווישן מאַנצלייט בלויז שימחת־תּורה. אָבער אַז ס'איז ענג אין וויבערשול, האָט מען אַרײַנגעלאָזט וויבער אין פֿאַליש און פֿון דאָרט האָבן זיי זיך שוין אַרײַנגעריסן ווייטער.

דער ר' יויזל האָט אַלעמען געשטראַפֿט, נאָר די גאַנצע יוכע האָט ער אויסגעגאַסן אויף וויבער: ווי מ'הענגט זיי אויף די בריסטן, אויף די האַר; ווי טיטולאַנים לייגן זיי אַוועק אויפֿן שטעכבעטל און רײַסן שטיקער. פֿון

די גליענדיקע קוילן שלנדערט מען אין שניי. דערנאך פֿון שניי — צוריק אויף די קופעס קוילן. איידער מ'לאזט אַרײַן אין גיהנום, מוז מען זיך פֿרײַער וואַלגערן אין כּף־הקלע, צווישן שדים, רוחות, לאַפּיטוטן. די האַר האַבן זיך געשטעלט קאַפּויער. כּײַן נאָך געווען אַ יונג מיידל, אָבער כּײַהאַב גענומען העשען און זיך ווערן. כּײַט אַ קוק אויף צייטל און ריקל: זיי וויינען נישט, נאָר די אויגן זענען טאַפּלט אַזוי גרויס און די פּנימער — ווינט ווי קאַלד. אַ שגעון האָט פֿון זיי אַרויסגעקוקט און עפעס איז מיר אַנגעפֿאַלן אַז דער סוף וועט זײַן אַ ביטערער.

ר' יויזל האָט צו מאַרגנס ווידער געהאַלטן אַ דרשה, אָבער כּײַהאַב שוין געהאַט גענוג. עמעץ האָט דערציילט, אַז נאָך דער דרשה איז צייטל צו־געקומען און אים פֿאַרבעטן אַהיים. אַלע האַבן זיך געריסן אים צו האַבן פֿאַר אַן אורח, אָבער דער ר' יויזל זאָל האַבן אַוועק צו זיי. וואָס זיי האַבן דאַרט גערעדט, ווייסט מען נישט. כּײַדענעק נישט, צי ר'האַט דאַרט יאָ גענעכטיקט, אָדער נישט. מסתּמא נישט. ווי קאָן אַ מאַנצביל בלײַבן מיט צוויי נקבֿות? כאַטש אַ ליטוואַק האָט אויף אַלץ אַ תּירוף. זיי טײַטשן אויס די תּורה ווי זיי ווילן. דעריבער רופֿט מען זיי צלם־קעפּ. מײַן זיידע, מײַן זאָל ער זיך, האָט דערציילט, אַז אין שוואַרץ־טומאה האָט אַ ליטוואַק חתּלורע געהאַט מיט אַ גויע און געלערנט גמרא...

דער ר' יויזל איז אַוועקגעפֿאַרן און ס'איז געוואָרן שטיל. דער זומער איז אַריבער.

אין מאָל, ווינטער, שפעט בײַ נאַכט, מ'האַט שוין אומעטום געהאַט פֿאַרמאַכט די לאַדנס, האַבן זיך דערהערט יאַמערלעכע געשרייען. ס'איז געוואָרן אַן אַנגעלויף. מ'האַט געמיינט גוים זענען באַפֿאַלן. ס'האַט גראַד געשיינט די לבנה און מ'זעט אַן אויסטערלישע זאַך: פֿינול קצב טראַגט אויף די הענט ריקלען. זי שרייט, פּרוּוט אים די אויגן אויסקראַצן און ער ראַנגלט זיך. ער איז געווען אַ מאַנצביל אַ העלד און ער'ט זי אַרײַנגעטראַגן גלײַך צום רב אין בית־דין־שטוב. ר' אַנזעלע פֿלעגט זיצן שפעט, לערנען און טרינקען טיי פֿון סאַמאָואַר. אַלע שריינען און די ריקל רייסט זיך און וויל נאָר אַרויסלויפֿן. צוויי מאַנצלייט האַבן זי צוגעהאַלטן, דער רב האָט גענומען זי אויספֿרעגן.

כּײַן אַליין געווען דערבײַ. געוויינלעך פֿלעג איך מיך לייגן פֿרי, נאָר גראַד יענע נאַכט האָט מען בײַ אונדז געהאַקט קרויט און ס'האַבן זיך

פֿאַרזאַמלט די שטאַטישע מיידלעך. ס'איז געווען ביי אונדז אַזאַ פֿירעכץ. מ'האַקט קרויט, מ'זייערט עס אין אַ פֿאַס. דערביי עסט מען ברויט מיט גריוון און מ'דערציילט זיך מעשיות. הינט ביי איינער, מאַרגן ביי אַן אַנדערער. אַ מאָל האָט מען געכאַפט אַ טענצל, איין מיידל מיט דער אַנדערער. כ'האַב געהאַט אַ שוועגערין, פֿלעגט זי קאַנען אויסשפּילן אויף אַ קאַם אַ שער, אַ ברוגז־טאַנץ, אַ דזיען־דאַברי.

אַז מיר'ן דערהערט דעם האַרמידער, זענען מיר אַלע אַרויס אין דרויסן. פֿריער האָט די ריקל גאַרנישט געוואָלט רעדן. זי'ט נאָר געשריגן מ'זאָל זי לאָזן גיין. אַבער פֿינול האָט עדות געזאָגט, אַז זי'ט זיך געוואָלט אַרײַבן וואַרפֿן אין ברונעם. ער האָט זי אַנגעכאַפט ווען זי האָט שוין געהאַט אַריבערגעוואַרפֿן אַ פֿוס איבערן ווענטל.

ווי פֿאַלסטו אויס צו טאָן אַזאַ זאַך? — פֿרעגט דער רבֿ און ריקל ענטפֿערט: ס'איז מיר נימאס די וועלט. כ'וויל וויסן וואָס ס'טוט זיך אויף יענער וועלט. דער רבֿ טענהט: אַז מ'טוט זיך אָן אַ מעשה, האָט מען נישט יענע־וועלט, און ריקל ענטפֿערט: ס'גיהנום איז אויך פֿאַר מענטשן, נישט פֿאַר ציגן. זי נעמט שרייען; כ'וויל צו טאַטע־מאַמע, צו זיידע־באַבע. כ'וויל מיך מער נישט אַרומשלענדערן אין טאַל פֿון געוויין — דאָס זענען געווען אירע ווערטער. מ'האַט גלייך פֿאַרשטאַנען, אַז דאָס האָט צייטל זי אַנגע־רעדט, ווייל יענע האָט געקאַנט אין די קליינע אותיות. עמעץ טוט אַ פֿרעג: וווּ איז צייטל? און ריקל ענטפֿערט: איר איז שוין וויל. זי איז שוין אויבן... מיינע ליבע מענטשן, צייטל האָט זיך געהאַט אַרײַנגעוואַרפֿן אין ברונעם אַ מינוט פֿריער. זי איז געאַנגען די ערשטע.

ס'איז זיך צונויפֿגעלאָפֿן אַ האַלבע שטאַט. מ'האַט אַנגעצונדן שטורקאַצן און מ'איז אַוועק צום ברונעם. צייטל איז געלעגן מיטן קאַפּ אין וואַסער און די פֿיס האָבן אַרויסגעשטאַרצט. מ'האַט אַראַפּגעשטעלט אַ לייטער און מ'האַט זי אַרויסגעשלעפט אַ טויטע.

מ'האַט געמוזט די ריקלען היטן און חבֿרה־קדישאַ האָט זי אַוועקגענומען אין הקדש. מ'האַט זי איבערגעגעבן דעם הקדש־ייד, ער זאָל אויף איר אַכטונג טאָן. צייטלען האָט מען דערנאָך באַגראָבן הינטערן פּלויט. די ריקל האָט געמאַכט דעם אַנשטעל, אַז זי איז געקומען צום שכל און ס'טוט איר באַנג. אַבער פֿאַר טאַג, ווען אַלע זענען געשלאָפֿן, האָט זי זיך אויפֿגעהויבן פֿון בינטל שטרוי און איז אַוועק צום טײַך. דער טײַך איז געווען געפֿרוירן,

אָבער זי האָט, אַ פנים, מיט אַ שטיין אויסגעהאַקט אַ לאַך אין אַניו. מ'האַט זיך ערשט געכאַפט אַז זי פֿעלט צו מאַרגנס. מ'האַט דערזען די טריט אין שניי און מ'איז געלאָפֿן צום טיפּ. ריקל איז אַוועק אַהין וווּ צייטל. מ'האַט זי באַגראָבן לעבן יענער, אַן אַ בערגל, אַפֿילו אַן אַ ברעטל. דער שטאַטישער נאַטשאַלניק האָט געהאַט פֿאַרחתמעט צייטלס הויז. אָבער מ'האַט שפּעטער געפֿונען צייטלס אַ בריוו. זי האָט געשריבן פֿאַר וואָס זי גייט פֿון דער וועלט : צו וויסן וואָס ס'טוט זיך אויף יענער וועלט. ווער ווייסט וואָס ס'טוט זיך אָפּ ביי יענעם אין קאַפּ? מ'נעמט זיך אַרײַן אַ מאַנקאַליע און ס'הייבט אַן וואַקסן ווי אַ גריזל. די צייטל האָט געפֿירט ס'רעדל און ריקל האָט איר געקוקט אין מויל אַרײַן. ס'איז שוין דאָ אין דער מעשה איבער פֿערציק יאָר און זיי זענען שוין אַודאי דאָס זייעריקע איבער-געקומען.

ווי לאַנג איך בין געבליבן אין שטאַט איז ר' ישראלס הויז געשטאַנען פֿאַרהעמערט און קיינער האָט זיך נישט אַרײַנגעצויגן. מ'האַט געזען פֿייער-לעך אין די פֿענצטער. עמעץ האָט דערציילט, אַז ר'איז פֿאַרבײַגעגאַנגען אין מיטן נאַכט און געהערט ווי צייטל רעדט און ריקל ענטפֿערט. זיי האָבן זיך געקושט, געלאַכט, געוויינט. פֿאַרוואַגלטע נשמות בליבן שטעקן אויף דער ערד און ווייסן נישט אַז זיי זענען נישט קאָ היגע...

כ'האַב געהערט, אַז דערנאָך האָט זיך דאָרט אַרײַנגעצויגן אַן אַפֿיציר. אין איינעם אַ פֿרימאַרגן האָט מען אים געפֿונען אַ געהאַנגענעם. הײַזער זענען נישט גלאַט קלעצער און ברעטער. יעדער וואָס וווינט דאָרט לאַזט עפעס איבער. שפּעטער האָט דער גאַנצער מאַרק אָפּגעברענט. ס'איז נאָך גוט וואָס ס'זענען דאָ שרפֿות. ווען נישט, וואָלט זיך אַנגעזאַמלט אַן עיפּוש ביון הימל...

די נאדל

מײנע גוטע מענטשן, הײנט פֿירט אויס אַלע שידוכים ליבעלע די שדכנטע. מ׳פֿאַרליבט זיך און מ׳הייבט זיך אָן אַרומפֿירן. מ׳פֿירט זיך אַזוי לאַנג ביז מ׳קריגט זיך פֿיניט. אין מײנע צײַטן האָט מען זיך פֿאַרלאָזט אויף טאַטע־מאַמע. איך אַליין האָב נישט געזען מײַן טאַדיען ביז צום באַדעקנס. מ׳האַט מיר אַראָפּגענומען דעם שלייער פֿון פנים און כ׳האַב אים דערזען מיט דער רויטער באַרד און די צעשויערטע פּאות. ס׳איז געווען נאָך שבוֹעות און ער האָט געטראָגן אַ פֿוטער ווי אין ווינטער. אַז כ׳האַב נישט אַוועקגעחלשט, איז נסים פֿון הימל. כ׳האַב אָפּגעפֿאַסט אַ לאַנגן זומערטאַג. נו, ווער מיר גוטס גינט, זאַל נישט האָבן קיין ערגער לעבן ווי איך האָב געהאַט מיט מײַן מאַן. אַ מליץ־יושר זאַל ער זײַן. מ׳טאַר עס נישט זאָגן, נאָר כ׳קאַן מײַך קוים דערוואַרטן ווען מיר וועלן ווינטער זײַן בניאַנד.

יא, ליבע־שמײע. וואָס ווייסט אַ יונג מיידל אַדער אַ יונג בחורל וואָס ס׳איז גוט פֿאַר זיי? מאַמעס האָבן געהאַט זייערע סימנים. ס׳איז געווען בײַ אונדז אין קראַסנאַסטאַוו אַ ידענע. רײַצע־לאַה, און ווען זי האָט געוואַלט אַנקוקן פֿאַר איר זון אַ פּלה, פֿלעגט זי אַרײַנפֿאַלן צו די מחותנים באַלד אין דער פֿרי. אַז ס׳בעטגעוואַנט איז געווען קויטיק און די מויד איז איר אַנטקעגנגעקומען מיט צעקודלטע האַר און אַ צעריסענעם שלאָפֿראַק, האָט זי שוין פֿאַרשפּאַרט מיט איר צו רעדן. נאָך אַ צײַט האָט מען זיך דערוויסט פֿון אירע שטיק אין אַלע שטעטלעך אַרום און אַז מ׳האַט זי דערזען גאַנץ פֿרי אין מאַרק, זענען אַלע מוידן געלאָפֿן פֿאַרקײטלעך די טיר. זי האָט געהאַט זעקס זין און אַלע געראַטענע. שידוכים האָט זי גראַד געטאַן מיט זיי קרומע, אַבער דאָס איז אַ באַזונדערע זאַך. אַ מיידל קאַן זײַן ביז דער חתונה רײַן און זויבער און שפּעטער ווערן אַ שליאַך. אַלץ הענגט אָפּ אין מזל.

אָבער לאַמיר אַיך בעסער דערציילן אַ מעשה. אין הרוביעשויוו איז געווען אַ גביר, ר' לעמל וואַגמיסטער. יענע יאָרן האָט מען קיינעם נישט גערופֿן מיטן צונאַמען, אָבער דער ר' לעמל איז געווען אזאַ מאַגנאַט, אַז מ'האַט אים גערופֿן ביים בינאַמען. דאָס ווייב זינס האָט געהייסן אַסתר־רויזע און געשטאַמט האָט זי גאָר פֿון גרויספּוילן. זי שטייט מיר פֿאַר די אויגן: אַ שיינ מענטש מיט אַ גרויסשטאַטישן געשטעל. איבערן שייטל האָט אַלע מאָל געהאַנגען אַ שוואַרצער שאַל. דאָס פנים איז געווען ווייט און גלאַט ווי בנ אַ מיידל. אויגן האָט זי גראָד געהאַט טונקעלע. גוט גערעדט פּויליש, רוסיש, דייטש, אַפֿשר פֿראַנצייזיש אויך. זי'ט אין יענע צייטן געשפּילט פּיאַנאָ. אין די גרויסע בלאַטעס איז זי אַרויס פֿון שטוב מיט אַפּגעפּוצטע לעטשלעך און הויכע קנאַפֿלען. כ'האַב זי אַ מאָל געזען היפּערן פֿון שטיין צו שטיין ווי עפעס אַ פּויגל און מיט ביידע הענט האָט זי אונטערגעהויבן די פּאַלעס — אַ וואַרע פּריצה. געהאַט האָט זי איין זון, אַ בן־יחיד, בן־ציון, און דער בן־ציון איז געווען אַרבינגעראַטן אין דער מאַמען ווי צוויי טראַפּנס וואַסער. מיר זענען געווען ווייטע קרובים, נישט פֿון איר צד, נאָר פֿון מאַנס צד. דער בן־ציון — בענצע האָבן זיי אים גערופֿן — איז געווען, ווי מ'זאָגט, צו גאָט און צו ליט; שיינ, קלוג, געלערנט. בנ טאַג האָט ער געלערנט תורה ביים רב. בנ נאַכט איז געקומען צו אים אַ לערער. ער האָט געהאַט שוואַרצע האָר, ווי די מאַמע, און אַ ליכטיק פנים. אַז ער איז אַרויס זומער אין דעם געהאַקטן קאַפּאַקעלע מיט אַ שליץ פֿון הינטן, מיט די געמוזענע שטיוועלעך, האָבן אַלע מיידלעך אים נאַכגעקוקט פֿון די פֿענצטער.

ס'פֿירט זיך אַז נדן גיט מען טעכטער, נישט זין, נאָר פֿאַר דעם בענצען האָט מען געהאַט אַוועקגעלייגט אין באַנק צען טויזנט רובל נדן. ס'איז דען אַ נפֿקא־מינה? איבער הונדערט יאָר האָט ס'גאַנצע פֿאַרמעגן געזאַלט זיין זינס. מ'האַט אים גערעדט שידוכים מיט די ריכטסטע טעכטער, אָבער די אַסתר־רויזע איז געווען אַן איבערקלייבעריין. זי'ט נישט געהאַט וואָס צו טאָן, זי'ט געהאַלטן דריי דינסטן; ס'איז דאָרט געווען אַ משרת און אַ סטאַנגרעט אויך, און זי איז אַרומגעלאָפֿן אַנקוקן כלות. זי'ט שוין געהאַט אַנגעקוקט די שענסטע מיידלעך פֿון האַלב פּוילן, נאָר אין יעדער האָט זי געפֿונען עפעס אַ חסרון; די איז נישט שיינ גענוג, יענע איז נישט קלוג גענוג. דער עיקר האָט זי געזוכט איידלקייט, ווייל, זאָגט זי, אַז אַ נקבה איז אַ גראַבער

פֿליגל, ווערט דער מאָן אויסגעריסן. כ'וויל נישט, זאָגט זי, עמעץ זאל אויס-
לאָזן די יוכע צו מײַן בענצען. איך בין שוין דעמאָלט געווען אַ וויבּל, כ'האַב
חתונה געהאַט צו פֿופֿצן יאָר. די אסתֿר־רויזע האָט נישט געהאַט מיט וועמען
זיך צו חֶבֶרן אין הרוביעשויוו, און כ'בין געוואָרן ביי איר אַן אַרײַנגייערין.
זי'ט מיר געלערנט העפֿטן, שטריקן, אויסנייען אויף קאַנווע און וואָס נישט?
זי'ט געהאַט אַ פֿאַר גאַלדענע הענט. אַז ס'האַט זיך איר פֿאַרגלוסט, האָט זי
זיך אַליין אויפֿגענייט אַ יופֿע אָדער אַ פעלערינע. זי'ט מיר אַ מאָל אויך
געמאַכט אַ קלייד, און אַלץ מיט אַ גלייכווערטל און אַ געלעכטערל אויפֿן
גבֿירישן שטייגער. זי איז געווען אַ פֿייערדיקע סוחרטע אויך. דער מאָן
האַט נישט געטאַן קיין טריט איידער ער האָט זיך אַנגעפֿרעגט ביי איר.
אַז זי'ט געהייסן קויפֿן אַ נחלה אָדער פֿאַרקויפֿן, האָט ר' לעמל וואָגמאַסטער
גלייך געשיקט רופֿן ליפֿע מעקלער און געזאָגט: מײַן וויבּ וויל פֿאַרקויפֿן
אָדער קויפֿן. זי'ט קיין מאָל נישט געמאַכט קיין טעות.

נו, אָבער דער בענצע איז שוין אַלט געווען אַכצן יאָר און ער איז נאָך
אַלץ נישט געווען קיין חתן. יענע יאָרן האָט דאָס געהייסן אַן אַלטער בחור.
ר' לעמל האָט אַנגעהויבן טענהן, אַז ער האָט צוליב זײַן וויבּס איבערקליי-
בערישקייט חרפות און בושות. דער בענצע האָט געקראָגן קרעצלעך אויפֿן
שטערן און מ'האַט געזאָגט, אַז ס'איז פֿון דאַרפֿן אַ נקבֿה. יצר־הרע־בלעטער-
לעך — אַזוי האָט מען דאָס גערופֿן ביי אונדו.

איין מאָל קום איך אַרײַן צו דער אסתֿר־רויזען — כ'האַב איר געבראַכט
עפעס אַ קנויל גאַרן — און זי זאָגט צו מיר: זעלדעלע, ווילסט דיך אפֿשר
איבערפֿאַרן קאָ זאַמאַשטש? — וואָס וועל איך טאָן אין זאַמאַשטש? — פֿרעג
איך, און זי זאָגט: וואָס איז דיין באַבעס עסק? פֿאַרסט מיט מיר. וועסט
דאָרט פֿאַרהונגערט נישט ווערן. אסתֿר־רויזע האָט געהאַט איר קאַטש, אָבער
זי זאָגט מיר, אַז דאָס מאָל פֿאַרט זי מיט אַ געלעגנהייט. כ'האַב פֿאַרשטאַנען
אַז ס'האַט עפעס צו טאָן מיט אַ שידוך, נאָר אַזאַ טבֿע האָט זי געהאַט, אַז
מ'האַט איר נישט געטאַרט פֿרעגן. אויב זי'ט געוואָלט עפעס דערציילן, האָט
זי אַליין דערציילט, און אויב זי שווינגט, מוז מען מיטשווינגן. קורץ און גוט,
כ'בין אַוועק אַנזאָגן דער מאַמען. מיין טאָדיען האָב איך גאַרנישט געדאַרפֿט
דערציילן. אַ גאַנצן טאָג איז ער געזעסן אין בית־מדרש. ווען ער איז געקומען
אַהיים נאָך מעריבֿ, האָט אים מײַן מאַמע, די שוויגער, דערלאַנגט ס'נאַכט-
מאָל. יענע יאָרן האָט דען אַ יונגער־מאַן אויף קעסט געוויסט אַז ר'האַט

א וויב? ער וואלט מיך אסור נישט דערקענט ווען ער טרעפט מיך אין גאס. בקיצור, כ'פאק איז א קלייד, פרעמיסאן, א פאר מיטקעס און כ'בין גרייט צו דער נסיעה. מיר זיצן אין עפעס א פריזשער בריטשקע און דער אנטרעבער איז דער פריץ אליין. צוויי פערד ווי די לייבן. דער וועג איז א טרוקענער און גלאטיק ווי א טיש. אין זאמאשטש לאזט מען אונדז אראפ נישט אין מארק, נאר אין עפעס א זיטיק געסל, ווו ס'ווינען גוים. די אסתר־רויזע זאגט אים א שיינעם דאנק און ער פֿאכעט צו איר ווילערשי מיט דער בייטש און נעמט אראפ ס'היטל. די גאנצע זאך האט אויסגעזען עפעס ווי אן אפגעשמועסט שטיקל.

געוויינלעך אז אסתר־רויזע איז ערגעץ געפֿארן, האט זי זיך אויסגעפוצט ווי א גראפֿיניע. אבער דאס מאל איז זי אנגעטאן אין א קארטן קלייד און מיט א קאפטיכל איבערן שייטל. זי'ט, א פנים, נישט געוואלט מ'זאל זי דערקענען. ס'איז זומער און דער טאג איז לאנג. מיר קומען ארויס אויפֿן מארק און זי פֿרעגט ביי עמעצן: ווו איז דא בעריש לובלינערס געשעפט פֿון צעלניק? מ'וויזט אונדז אן א גרויס געוועלב. היינט אין א געוועלב פֿון צעלניק קריגט מען בלויז די סחורות וואס געהערן צו צעלניק. יענע יארן האט מען אויסגעמישט די סחורות. מ'האט דארט אלץ געקראגן: פֿאדעם, ליטוונט, צודאטן, אלערליי וואלן צום שטריקן און גלאט שניט־סחורה. וואס איז דארט נישט געווען? א געוועלב א וואלד און פֿאכן ביז צום באלקן אנגעשטאפט. ביי א שטענדערל זיצט א מאנצביל און שרייבט אין א בוך ווי אין די גרויסע שטעט. כ'ווייס אליין נישט וואס ער איז: א קאסירער אדער א בוכהאלטער. הינטערן לאדנטיש שטייט א מויד מיט א פאר שווארצע אויגן וואס ברענען ווי פֿייער. ס'זענען גראד נישט געווען קא' קונים אין געוועלב און מיר זענען גלייך צוגעגאנגען צו איר.

— וואס זאגט עץ גוטס? — פֿרעגט זי. — עץ זענט ניש' קא' היגע. — נישט קא' היגע — ענטפֿערט אסתר־רויזע. — וואס ווילט עץ קויפֿן? — פֿרעגט די מויד, און אסתר־רויזע זאגט: א נאָדל. אזוי ווי די מויד האט דערהערט דאס ווארט נאָדל, איז איר ס'פנים געווארן פֿארענדערט. די אויגן זענען געווארן בייז. זי טוט א זאג: — צוויי וויבער נאך איין נאָדל? עפעס איז אנגענומען ביי די קרעמער אז א נאָדל איז נישט מזלדיק. שבת צו נאכטס, צו דער פֿולער וואך, אז מ'קומט נאך א נאָדל. איז דאָס א סימן אז די וואך וועט זיין א שלימזליקע. אין מיטן דער וואך האבן זיי אויך נישט

ליב צו פֿאַרקויפֿן אַ נאָדל. מ'קויפֿט געוויינלעך אַ קלעצל פֿאַדעם. קנעפלעך, און די נאָדל קריגט מען פֿאַר אַ צולאַג, אָדער מ'נעמט אַ גאַנץ טעוועלע נאָדלען. איין נאָדל האָט געקאָסט אַ האַלבע פּרוטה און ס'איז שווער געווען צו געבן אַ רעשט. — יא, כ'דאַרף נישט מער ווי איין נאָדל — זאָגט אסתר־רויזע. יענע פֿאַרקרימט זיך און נעמט אַרויס אַ שאַכטל נאָדלען. אסתר־רויזע נעמט קלייבן און נישטערן. זי טוט אַ זאַג: האָסט אפֿשר אַנדערע נאָדלען? — וואָס טויגן נישט די נאָדלען? — פֿרעגט די מויד, און אסתר־רויזע זאָגט: — זיי האָבן צו קליינע לעכלעך. ס'וועט מיר שווער זיין איינצו־פֿעדעמען. די מויד טוט אַ זאַג: — אַלע נאָדלען האָבן ביי מיר די אייגענע לעכלעך. אויב איר זעט נישט, קויפֿט אייך אַ פֿאַר ברילן. די אסתר־רויזע טענהט: לאַז מיך געבן אַ קוק. אפֿשר וועל איך געפֿינען אַ נאָדל מיט אַ גרעסער לעכל. יענע שלעפט אַרויס אַ שאַכטל און שטעלט עס נישט אַוועק, נאָר גיט עס עפעס אַ שלינדער. די אסתר־רויזע נעמט אַרויס נאָך אַ פֿאַר נאָדלען און זי זאָגט: זיי האָבן אַלע קליינע לעכלעך. די מויד טוט אַ כאַפּ דאָס שאַכטל און שרייט: פֿאַרט אַוועק אין דער פֿאַבריק און באַשטעלט אַ נאָדל מיט אַ גרויס לאַך. דער מאַנצביל ביים שטענדערל הייבט אָן לאַכן. די מויד טוט אַ פֿרעג. פֿון וואַנען זענט עץ, פֿון כעלם? און אסתר־רויזע זאָגט: יא, פֿון כעלם. — כ'האָב באַלד דערקענט — ענטפֿערט די מויד. זי פֿאַלט אַריין עפעס אין אַ צאָרן און זאָגט: אַ חוצפה און אַ העזה דאָס איז יענעם צו דרייען אַ היטל צוליב אַ האַלבער פּרוטה. וואָס איז? כעלם איז געבליבן אָן נאָדלען? דער מאַנצביל ביים שטענדערל טוט אַ פֿרעג: — אפֿשר דאַרפֿט עץ אַ זאַקנאָדל? מיר האָבן דאָס אויך, און אסתר־רויזע ענטפֿערט: — כ'האָב פֿינט זעק און מענטשן וואָס זענען גראָב ווי די זעק. זי טוט אַ זאַג צו מיר: קום, זעלדע, זיי זענען נישט פֿאַר אונדז. די מויד טוט אַ רוף: כעלמער נאַראָנים, האַטן אַ גוטן שליטוועגס...

מיר קומען אַרויס אין דרויסן און ס'איז מיר עפעס איבער דער טבע. ס'גייט פֿאַרביי אַ יידענע און אסתר־רויזע פֿרעגט זי: וווּ איז דאָס צעלניק־געוועלב פֿון ר' זעליג איזשביצער? — אַט־דאָ אַקעגן, ווייזט יענע. מיר שפּאַנען אַריבער דעם מאַרק און מיר קומען אַריין אין אַ געוועלב. אַ דריטל פֿון ערשטן. דאָ שטייט אַ מיידל, נישט קיין שוואַרצע, נאָר מיט רויטע האַר. זי איז נישט קיין מיאוסע, אָבער זי האָט זומער־שפּרענקעלעך אויפֿן פנים. די אויגן זענען גריין ווי אַגרעס. די אסתר־רויזע פֿרעגט: — מ'קאָן

דאָ קריגן אַ נאָדל? דאָס מיידל ענטפֿערט: פֿאַר וואָס נישט? מ'קען דאָ אַלץ קריגן. אסתֿר־רויזע זאָגט: כ'וויך אַ נאָדל מיט אַ ביסל אַ גרעסער לעכל, ווייל ס'קומט מיר אָן שווער אַננצופֿעדעמען. דאָס מיידל זאָגט: איכ'ל אַיך אַרויסנעמען אַלע נאָדלען און קלייבט אויס וואָס איר ווילט.

כ'האַב פֿאַרשטאַנען וואָס דאָ טוט זיך און ס'האַרץ נעמט מיר קלאַפֿן ווי בײַ אַ גזלן. דאָס מיידל נעמט אַרויס אַפֿשר צען שאַכטלעך נאָדלען. זי טוט אַ זאַג: צו וואָס זאָלט עץ שטיין? אָט איז אַ שטול, זעצט אַיך. זי רוקט מיר אויך צו אַ בענקל. איך זע שוין אַז אסתֿר־רויזע פֿרוווט זי אויס. זי זאָגט: עפעס זענען די נאָדלען בײַ דיר צונויפֿגעמישט; יעדער סאַרט דאַרף זײַן באַזונדער. און יענע ענטפֿערט: ווען זיי קומען פֿון דער פֿאַבריק זענען זיי סאַרטירט, אָבער די קונים צעמישן. כ'זע שוין אַז אסתֿר־רויזע זוכט נאָר געלעגנהייטן זי צו דערבייזערן. זי זאָגט: כ'זע דאָ נישט, ס'איז צו טונקל, און דאָס מיידל ענטפֿערט: וואָרט, איכ'ל צושטעלן די שטול צו דער טיר, דאַרט איז ליכטיקער. — לוינט דיר דאָס אַלץ צוליב אַ נאָדל פֿאַר אַ האַלבער פֿרוטה? — פֿרעגט אסתֿר־רויזע, און דאָס מיידל זאָגט: פֿאַר אַ האַלבער פֿרוטה קריגט מען בײַ מיר צוויי נאָדלען, נישט איינע. דאָס איז ערשטנס; צווייטנס, מײַן טאַטע זאָגט: דין פֿרוטה פֿדין מאַה, דער טײַטש דערפֿון איז: דער דין פֿון אַ פֿרוטה איז ווי פֿון הונדערט גילדוינים. היינט פֿאַרלאַנגט דער קונה אַ נאָדל, מאַרגן קאָן ער קומען קויפֿן וואַלנס אויף אַן אויסשטייער. — ווי־זשע קומט עס וואָס ס'געוועלב איז ליידיק? — פֿרעגט אסתֿר־רויזע. — אַקעגן איבער, בײַ בעריש לובלינער, איז אַן ענג־שאַפֿט אַז מ'קאָן קיין שפּילקע נישט אַרײַנשטעקן. זי זאָגט ווייטער: דאַרט האָב איך געקויפֿט די לײַוונט, אָבער אַהער בין איך געקומען נאָך דער נאָדל.

דאָס מיידל ווערט ערנסט. כ'האַב מורא אַז אסתֿר־רויזע האָט איבער־געכאַפט די מאַס. בײַ אַ מלאַך קאָן אויך פּלאַצן ס'געדולד. אָבער דאָס מיידל זאָגט: אַלץ איז באַשערט. וואָס גאַט גיט, דאַרף מען נעמען פֿאַר ליב. אסתֿר־רויזע וויל אַליין צורוקן די שטול צו דער טיר, נאָר דאָס מיידל זאָגט: זײַט אַיך נישט מטריח. מיט אַ מאַל טוט די אסתֿר־רויזע אַ זאַג: וואָרט, כ'וויל דיר עפעס זאָגן. — וואָס ווילט איר זאָגן? — פֿרעגט דאָס מיידל, און אסתֿר־רויזע זאָגט: טעכטערל, מזל־טובֿ. דאָס מיידל איז געוואָרן ווייט ווי קרינד, וואָס מײַנט איר? פֿרעגט זי און אסתֿר־רויזע ענטפֿערט: וועסט זײַן מײַן שנור. איך בין — זאָגט זי ווייטער — ר' לעמל וואַגמייסטערס ווייב

פֿון הרוביעשויוו. כ'בין געקומען דיך אַנקוקן, נישט קויפֿן קיין נאָדל. דעם בערישעס טאָכטער איז אַ ראַגאָזשע און דו ביסט זיך זיך. וועסט זיך מנין בענצעס ווייב.

אַז דאָס מיידל האָט נישט אַוועקגעחלשט, איז אַ נס פֿון הימל. אַלע אין זאַמאַשטש האָבן געהערט פֿון ר' לעמל וואַגמיסטרער. זאַמאַשטש איז נישט לובלין. ס'קומען אַרײַן קונים. מ'דערווייט זיך וואָס ס'איז געשען. אַסתר־רויזע נעמט אַרויס פֿון קייבערל אַ בײַטשל בורשטין און זאָגט: דאָס איז פֿאַר דיר, חתימה־געלט. בײַג אַן דעם קאַפּ. דאָס מיידל בײַגט אַן אונטער־טעניק דעם קאַפּ און זי טוט איר אַן ס'שנירל. ס'קומען צו לויפֿן דער מיידלס טאַטע־מאַמע. מ'קושט זיך, מ'האַלדזט זיך, מ'וויינט. עמעץ איז גלייך אַוועק אַפּטראַגן די מעשה בערישעס מויד. אַז יענע האָט דערהערט וואָס ס'איז פֿאַרלאָפֿן, האָט זי געטאַן אַ זעץ אַרויס מיט אַ געוויין. געהייסן האָט זי איטע. די איטע האָט געהאַט אַ גרויסן נדן. זי'ט געשמט פֿאַר אַ פֿייערדיקער סוחרטע. זעליג איזשביצער האָט קוים דורכגעשטופּט די פרנסה.

מײַנע ליבע מענטשן, ס'איז געוואָרן אַ שידוך. זי, אַסתר־רויזע, האָט געטראַגן די הויזן. וואָס זי'ט געטאַן, האָט לעמל צוגעשאַקלט. דעם חתן אַליין האָט מען דעמאַלט נישט געפֿרעגט. מ'האַט געמאַכט תּנאים און באַלד דערנאָך אַ חתונה. דער זעליג איזשביצער האָט זיך נישט געקאַנט פֿאַרגינען צו מאַכן אַ ריכע חתונה. קיין רעכטן נדן האָט ער אויך נישט געקאַנט מסלק זײַן, ווייל ער האָט געהאַט נאָך צוויי טעכטער און צוויי בחורים וואָס האָבן געקנעלט אין בית־מדרש. אַבער ר' לעמל וואַגמיסטרער ברויך נישט קיין נדנים. כ'בין געווען אויף די תּנאים, כ'האַב געטאַנצט אויף דער חתונה. אַסתר־רויזע האָט אויסגעקליידט ס'מיידל ווי אַ פּרינצעסין. זי איז געוואָרן טאַפּלט שײַן. אַז ס'מזל שײַנט אויף זעט מען עס אויפֿן פּנים. ווער ס'האַט נישט געזען דאָס פֿאַרל שטיין אונטער דער חופּה און טאַנצן ס'מיצווה־טענצל, דער ווייסט נישט וואָס נחת איז. ס'איז געוואָרן צווישן זיי אַ לעבן ווי צווישן טײַבעלעך. באַלד צום יאָר האָט זי אים געבוירן אַ יונגל.

ווען די איטע האָט זיך דערווייט אַז אַסתר־רויזע איז געקומען זי אויס־פרוון, האָט דאָס זי אַנגעהויבן קרענקען. זי האָט טאַג און נאַכט נאָר גערעדט דערפֿון. זי'ט אויפֿגעהערט שטיין אין געוועל. גאַנצע נעכט איז זי געלעגן און געוויינט. די שדכנים האָבן גענומען לויפֿן צו איר מיט שידוכים, אַבער ערשטנס, האָט זי מער קיינעם נישט געוואָלט. אַחוץ דעם האָט זי געקראַגן

א נאָמען פֿון אַ מרשעת. מענטשן מאַכן פֿון אַ קווינט אַ קוואַרט. מ'האַט אַנגעהויבן אויסטראַכטן אַלערליי שמאַנצעס. ס'איז אויסגעקומען אַז די איטע האָט אַנגעזידלט אַסטר־רויזען ווי די לעצטע, איר אַנגעשפּיגן אין פּנים, אַפֿילו געשלאַגן. בעריש איז געווען אַן אַנגעשטאַפּטער נגיד און אין די קליינע שטעט פֿאַרגינט מען נישט יענעם ס'שטיקל ברויט. איצט האָבן די שונאים געהאַט נקמה. די טאַכטער איז געווען די גאַנצע סוחרטע און אַן איר איז פֿון מיסחר געוואָרן אַש. נאָך אַ צייט איז איטע געוואָרן אַ פּלה פֿון לובלין. יענער איז גאַר געווען אַ גרוש. ער איז געקומען קיין זאַמאַשט און איבערגענומען דעם שווערס געוועלב, נאָר ער האָט אַזוי געטויגט צו מיסחר ווי איך קאָן זיין אַ כּלי־זמר.

אַזוי איז שוין די טבע. אַז ס'מזל דינט, דינט עס, ווען ס'הערט אויף דינען, נעמט אַלץ גיין קאַפּויער. די מוטער האָט זיך אַזוי גענומען צום האַרץ, אַז זי איז געוואָרן קראַנק אויף די גאַלשטיינער, אַדער אַפֿשר איז עס געווען די געלזוכט. ס'פּנים איז איר געוואָרן געל ווי זאַפֿערן. די איטע האָט מער נישט אַרײַנגעשטעלט קיין פֿוס אין קראַם, געוואָרן אַ שטוב־זיצערין. מ'האַט גערעכנט, אַז ווען זי וועט פֿאַרגיין אין טראַגן און האָבן אַ קינד, וועט זי פֿאַרגעסן, אַבער זי'ט צוויי מאָל מפּיל געווען. זי איז עפעס געוואָרן ווי צערודערט אויך. זי'ט גענומען שעלטן די פֿריידע־גיטלען — אַזוי האָט געהייסן בענצעס ווייב — און רעדן אַז יענע האָט דאָס אַלץ אַנגעשטעלט. ווער ווייסט וואָס ס'קאָן אַלץ איינפֿאַלן אַ משוגענעם קאַפּ? זי האָט אויך געזאָגט אַז פֿריידע־גיטל וועט שטאַרבן און זי, איטע, וועט פֿאַרנעמען איר אָרט. אַז זי איז צום דריטן מאָל פֿאַרגאַנגען אין טראַגן, האָט דער פֿאַטער זי גענומען צו אַ גוטן ייד. כ'האַב פֿאַרגעסן צו זאָגן: די מאַמע האָט שוין נישט געלעבט. דער רבי האָט איר געגעבן קמיעות, נאָר זי'ט ווייטער געמפּילט. זי'ט אַנגעהויבן זיך דאַקטערן און זיך אַננרעדן אַלערליי נישט־געשטויגענע שלאַפֿקייטן.

איצט הערט אַ מעשה. איין מאָל איז די איטע געזעסן ביי זיך אין שטוב און גענייט. דער פֿאָדעם האָט זיך געהאַט אויסגעלאָזט און זי'ט געדאַרפֿט איינפֿעדעמען פֿון ס'נני. אין צווישן האָט זי אַרײַנגעשטעקט די נאָדל צווישן די ליפּן. מיט אַ מאָל האָט זי דערשפּירט אַ שטאַך און די נאָדל איז ערגעץ אַהינגעקומען. זי'ט זי געזוכט, נאָר ווי זאָגט מען עס: גיי געפֿין אַ נאָדל אין אַ וואָגן היי. מיינע ליבע מענטשן, די איטע האָט זיך גענומען איינרעדן

אַז זײַט די נאָדל אַראָפּגעשלונגען. ס'האַט איר געשטאַכן אין בויך, אין דער ברוסט, אין די לונגען, אין די פֿיס. מענטשן זאָגן אַז אַ נאָדל וואַנדערט. זי איז אַוועק צום רופֿא, אָבער וואָס ווייסט אַ רופֿא? זי איז געפֿאַרן קיין לובלין און אַפֿילו קיין וואַרשע. איין דאָקטער האָט געזאָגט אַזוי, אַ צווייטער דאָקטער אַנדערש. מ'האַט איר אויסגעפֿאַמפעט דעם מאָגן, נאָר מ'האַט נישט געפֿונען קיין נאָדל. באַהיט זאָל מען ווערן. איטע איז געלעגן גאַנצע נעכט און געשריגן אַז ס'שטעכט זי. אין שטאַט איז געוואָרן אַ גערייד. טייל האָבן געזאָגט אַז זי האָט אייגנס אַראָפּגעשלונגען אַ נאָדל זיך אַ מעשה אַנצוטאָן. אַנדערע האָבן געטענהט אַז ס'איז אַ שטראָף. אָבער פֿאַר וואָס איז איר געקומען צו שטראָפֿן? זי איז שוין געהאַט דאָס איריקע איבערגעקומען.

זי איז אַוועקגעלאָפֿן קיין ווין צו אַ גרויסן דאָקטער און יענער איז געפֿאַלן אויף אַ המצאה. ער האָט איר אַנגעגעבן שלאָפֿגעטראַנק און איר געמאַכט אַ שניט אין בויך. ווען זײַט זיך אויפֿגעכאַפט, האָט ער איר געוווּן די נאָדל וואָס ער האָט פֿלומרשט אַרויסגענומען פֿון אירע געדערעם. כ'בין נישט געווען דערביי. אפֿשר האָט ער טאַקע געפֿונען די נאָדל אויף אַן אמת. ווען זי איז צוריקגעקומען פֿון ווין, איז זי געוואָרן צוריק די אַמאָליקע איטע. פֿון געוועלב איז געהאַט געוואָרן אַ תל. דער פֿאַטער איז שוין געווען אויף דער אמתער וועלט. אָבער זײַט געעפֿנט אַ נישט געוועלב. כ'האָב אייך פֿאַרגעסן צו זאָגן: נאָך דער מעשה מיט אסתֿר־רויזעס קומען קיין זאַמאַשטש, זענען אַלע סוחרטעס אין דער גאַנצער געגנט געוואָרן אויסטערליש איידל, נישט בלויז צו פֿרעמדע, נאָר אַפֿילו צו שטאַטישע. מ'האַט שוין נישט געוווּסט צי דער קונה וויל קויפֿן, אָדער אויספרוון. פֿלה־מיידלעך האָבן געקויפֿט ביים פֿאַקן־טרעגער בריוון־שטעלערס, וווּ ס'איז באַשריבן ווי צו זיין העפֿלעך. אַז אַ יעדע איז געקומען קויפֿן אַ קנויל בנינוול, האָט מען איר צוגעטראַגן אַ שטול.

אין דעם נייעם געוועלב האָט די איטע ווידער געהאַט הצלחה, אָבער קיין קינדער האָט זי נישט געהאַט. כ'ווייס נישט וואָס ס'איז געוואָרן דער סוף, ווייל כ'בין אַוועק פֿון יענע קאַנטן. אין דער גרויסער שטאַט פֿאַרגעסט מען אַלץ, אַפֿילו אין גאַט. דער לעמל וואַגמיסטער און אסתֿר־רויזע זענען שוין לאַנג נישט קיין היגע. פֿון בענצען און זיין ווייב האָב איך שוין לאַנג נישט געהערט. יא, אַ נאָדל. צוליב אַן אַקס פֿון אַ וואָגן איז חרובֿ געוואָרן ביתר, און צוליב אַ נאָדל איז קאַליע געוואָרן אַ שידוך.

דער אמת איז, אַז אַלץ איז באַשערט. מ'קאָן זיך ליבן טויזנט מאָל, נאָר
אויב ס'איז נישט קיין זיווג, לאַזט זיך אויס אַ בוידעם. מ'גייט אַרום זיבן
יאָר, מיט אַ מאָל רוקט זיך אונטער אַ פֿרעמדער און מ'לויפֿט מיט אים צו
דער חופּה. כ'ווייס פֿון אַ מעשה ווי אַ בחור האָט חתונה געהאַט מיט דער
פּלהס חבֿרטע אויף צעפּיקעניש און יענע האָט אויף צעפּיקעניש זיך אַרײַנגע-
געוואָרפֿן אין ברונעם. דערציילן? ס'איז שוין שפּעט. ווען איך זאָל וועלן
אויסדערציילן אַלע מעשיות וואָס איך ווייס, וואָלט איך געדאַרפֿט זיצן מיט
איך זיבן טעג און זיבן נעכט...

מענדל באגרעבער

א

מ'קאן זיך צו אלץ צוגעוויינען — האָט מײַן מומע יענטל געטענהט. אַזוי ווי זי האָט געזאָגט די דאָזיקע ווערטער, האָב איך געוואָסט, אַז זי גרייט זיך צו דערציילן אַ מעשה. זי האָט געטאָן עפעס אַזוינס ווי אַ ריב אָדער אַ וויש די אייבערשטע ליפּ. זי האָט גענומען טאַפּן די בענדער און די קרעלן פֿון איר טשיפּיק. דאָס רעכטע אויג האָט זי צוגעזשמורעט. דאָס לינקע האָט געקוקט אויף מיר, אויפֿן דאָך אַקעגן איבער דער באַנק, וווּ זי איז געזעסן, אויפֿן קויםען, וואָס האָט מוקצהדיק גערוט און בלינדערהייט געגלאַצט ווייט אַוועק, אויף יענער זײַט שטעטל, וווּ דער הימל פֿאַלט אַראָפּ צו די פֿעלדער. די צוויי וויבער, וואָס זענען געקומען צו איר כאַפּן אַ שמועס נאָכן טשאַלנט, ביילע־ריווע און בריינע־גיטל, האָבן געשאַקלט מיט די קעפּ. איך האָב זיך צוגעזעצט אויף איין העלפֿט בענקעלע. אויף דער אַנדערער האָט גערוט די קאַץ, וואָס האָט קיין מאָל נישט פֿאַרפֿעלט מײַן מומע יענטלס אַ געשיכטע. די אויגן אירע זענען געוואָרן ווי צוויי שפעלטעלעך. זי האָט געהאַט געגעסן מיט אונדז די בייטאַגיקע סעודה. ס'האַט געהייכט פֿון איר מיט שבתדיקער מנוחה.

מילא, אַז מ'געוויינט זיך צו צו גוטס איז קיין ווונדער נישט — האָט די מומע יענטל גערעדט. — מאַך אַ קויםען־קערער פֿאַר קייסער און ס'עט אים מער נישט פֿאַסן צו זײַן מיניסטער. אַזוי איז די טבע. אַבער מ'קאָן זיך צוגעוויינען צום שלעכטן אויך. בײַ אונדז איז געווען אַ ייד מענדל באַגרעבער. אַט אַזוי האָט מען אים גערופֿן. ער שטייט מיר פֿאַר די אויגן; הויך, גלייך, ברייט, מיט אַ שוואַרצער באַרד — אַ פֿאַרשוין. ער'ט געקאַנט אין די קליינע אותיות אויך. וואָס האָט עפעס אַזאַ ייד זיך אויסגעקליבן אַזאַ פרנסה? ס'האַט אים געפֿאַסט צו זײַן ראש־הקהל. גענומען דערצו האָט ער זיך באלד נאָך דער חתונה. דאָ, אין טורבין, איז דער קברן אויך דער הקדש־

י'ד, דער בעדער, און וואָס נישט? אָבער מענדל האָט נישט געטאָן עפעס
 אַנדערש. קהל האָט אים אָפּגעגעבן אַ הַיזל לעבן בית-עולם און דאָרט האָט
 ער געווינט. דאָס ווייב זינס, פעשע, איז אַלע יאָרן געווען קראַנק, געשפּיגן,
 באַהיט זאָל מען ווערן, מיט בלוט. אָבער קראַנקערהייט האָט זי געבוירן
 דעם מאָן פּינף טעכטער, איינע שענער פֿון דער אַנדערער. זיי זענען אַלע
 געראַטן אין טאַטן, וואָס, מישטיינס געזאַגט, פֿאַרדינט אַ קברן? וואָסער אויף
 קאַשע. מענדל וואָלט אויסגעגאַנגען פֿון הונגער, נאָר פעשע און די טעכטער
 האָבן צוגעהאַלפֿן. פעשע האָט געשטריקט ליבליכע און זשאַקעטן, אַלץ בזיל
 הוול. די מיידלעך זענען צו נין יאָר אַוועק דינען. אַחוץ דעם האָט דאָס
 הַיזל געהאַט אַ האַלבן מאָרג ערד און די משפּחה האָט דאָרט פֿאַרזעצט
 אַ גאַרטן; זיי האָבן געהאַט אייגענע קאַרטאָפֿל, בורעקעס, מערן, קילריבלעך.
 זיי האָבן געהאַדעוועט הינער און גענדו אויך. בקיצור, מ'האַט זיך ווי ס'איז
 דורכגעשטופּט. וואָס איז דאָס פֿאַר אַ לעבן? כ'בין אַ מאָל געווען ביי זיי.
 די פֿענצטער האָבן אַרויסגעקוקט גלייך צו די קברים. צוויי טריט דערנעבן
 איז געשטאַנען ס'מתים־שטיבל, דאָ רופֿט מען עס ס'קילשטיבל. ווי אַזוי
 מ'קאָן פּסדר קוקן דעם טויט אין די אויגן אַרײַן, קאָן איד אָסור נישט פֿאַר-
 שטיין. אַז איד פֿלעג גיין אין חודש ניסן און אלול אויף קבר־אַבֿות, האָב
 איד אַ גאַנצן טאָג דערנאָך נישט געקאַנט נעמען קיין ביסן אין מויל. פעשע
 האָט גענייט תּכריכים. זי האָט געהערט צו די חברה־קדישאַוויבער. מ'האַט
 דערציילט, אַז איין מאָל אין אַ מגפֿה איז ס'קילשטיבל געוואָרן פֿול מיט
 טויטע און ס'איז מער נישט געווען ווי זיי צו לייגן, האָט מענדל אַרײַנגענומען
 די בר־מינס צו זיך אין שטוב. די מיידלעך זענען שוין געווען געווינט
 צום טויט. גראַד זענען זיי אַלע געווען פֿריילעכע — רוישערינס און לאַכע-
 רינס. פֿאַר טאַטע־מאַמע זענען זיי גרייט געווען דעם האַלדו צו שטרעקן.
 אַזוינע געטרײַע קינדער האָט מען נישט אָנגעטראָפֿן אַפֿילו אין יענע צײַטן.
 אַזוי ווי די פעשע איז געווען אַ שטריקערין און זי פֿלעגט אויך צערווען
 טישטעכער און איבערניצעווען קליידער, פֿלעגט זי טייל מאָל אַרײַנקומען
 צו אונדז אין שטוב. גלייך ווי מענדל איז געווען גרויס, ר'איז קוים דורך
 דער טיר אַרײַן, אַזוי איז זי געווען אַ פּיצלס, קליין, דאַר, אַינגעבויען און
 אַינגעשרומפֿן. זי'ט גערעדט און געווינט. זי פֿלעגט אַלע מאָל טענהן:
 רבּונו־של־עולם, מיר איז שוין אַלץ איינס, נאָר מײַנע קינדער וויל איד
 זאָלן וווינען צווישן מענטשן, נישט אין אַ מידבר. מײַנע ליבע מענטשן, זיי

זענען אלע אוועק קיין אמעריקע. ווער איז אַ מאָל געפֿאַרן קיין אמעריקע ?
ס'ערגסטע געהינטעכץ. די עלטסטע האָט חתונה געהאַט מיט אַ שנידער
און ער איז אַנטלאָפֿן פֿון די זעלנער. דערנאָך האָט איינע אַראָפּגענומען די
אַנדערע. יעדעס מאָל, וואָס אַ טאַכטער איז אוועק, האָט פעשע געקלאָגט
ווי אויף אַ לוויה. די שטוב איז געוואָרן ליידיק: דוּאַד זבאַבאָן ווי דער
גוי זאָגט. נו, אָבער זיי האָבן גלייך גענומען שיקן געלט. זיי האָבן דאָרט
חתונה געהאַט מיט פֿאַרדינערס און זיי האָבן נישט פֿאַרגעסן טאַטע־מאַמע.
דער פֿאַטשטערעגער האָט יעדן חודש געברענגט אַ בריוו און אַ קוויטל
אַזאַ, וואָס מ'האַט עס אויסגעביטן אויף מוזמנים אין לובלין אָדער אין
זאַמאַשטש. מענדל איז געוואָרן אויפֿגעריכט. מ'האַט אָנגעהויבן טענהן צו
אים: וואָס טויג אַיך אַ בית־עולם? ערשטנס, האָבן מענטשן ליב זיך צו
מישן אין יענעם עסקים. אַחוץ דעם האָט די שטאַט געהאַט אַן אַרעמאָן,
וואָס איז געהאַנגען אויף קהלס האַלדו און די פֿרנסים האָבן אים געוואַלט
געבן מענדלס טועכץ. פיניע האָט ער געהייסן, פיניע דבֿורה־קייילעס. נו,
אָבער דער מענדל האָט זיך נישט געאַנילט אַפּצוטרעטן. פעשע האָט געגעבן
די וויבער אַלערליי תּירוצים. אַוודאי איז אומעטיק אויפֿן זאַמד, ווייט
פֿון אַלעמען, אָבער די לופֿט איז אַ ריינע. ס'איז שטיל. זי'ט ליב דעם גאַרטן,
די אייגענע גרינסן, די פֿייגעלעך. די וויבער פֿלעגן פֿרעגן: עץ האָט נישט
קאָ' מורא ביי נאַכט? און זי'ט געענטפֿערט: וואָס איז די מורא? מיר'ן אַלע
דאָרט ליגן, די מתים, זאָגט זי, גייען נישט אַרום. הלואי וואַלטן זיי אַרומ־
געאַנגען, איך וואַלט אויסגעוויינט מײַן ביטער געמיט פֿאַר מײַן פֿשרער
מאַמען. אין אַ קליין שטעטל קאָן מען נישט האַלטן קיין סודות. אַז דער
פֿאַטשטערעגער האָט גענומען אַ פּוסע, האָט ער אַלץ אויסגעפּלודערט. דער
מענדל איז געוואָרן אַ נגיד. איין טאַלער אין אמעריקע זענען דאָ צוויי רובל,
און די טעכטער האָבן געהאַלטן אין איין שיקן. איינע האָט חתונה געהאַט
מיט אַ רײַך זינדל, אַ מיליאָנער. געהייסן האָט זי דאָבעלע און שײַן איז זי
געווען ווי אַ קייסערינע. ער'ט זיך דאָרט אַינגעליבט אין איר און איר
נאַכגעגעבן דעם ווילטאַג. מענדל האָט שוין געבאַרגט מענטשן געלט —
אַן צינדזן, גלאָט פֿאַר גמילת־חסד. ער'ט געגעבן פֿאַר דער שול, דעם בית־
מדרש, דער מיקווה, דעם הקדש. אַרעמע־לייט, אורחי־פורחי האָבן זיך
דערוויסט, אַז ער טוט צדקה און ס'איז געוואָרן אַ גייעניש צו אים פֿון אַלע
זיטן. ער'ט קיינעם נישט אַרויסגעלאָזט מיט ליידיקע הענט.

די שטאַט טענהט : ווי באַלד גאַט האָט אייך אויפֿגעריכט, ר' מענדל, וואָס טויג אייך ס'בית־עולם? דערווייל איז פֿעשע געוואָרן קראַנק און איז אוועק, אויסגעשפיגן ס'לעצטע שטיקל לונג, באַהיט זאל מען ווערן. מענדל האָט זי אַליין מקבר געווען. נאָך דער שיבֿעה האָט מען אים מער נישט געלאָזט דאָרט בלייבן, ווי קאָן עפֿעס אַ מענטש בלייבן איינער אַליין אויפֿן פֿעלד? מ'קאָן, חלילה, פֿון זינען אַראָפֿ. ער האָט געפרוּווט זיך ווערן, נאָר דער רבֿ, ר' כאַזקעלע, האָט אים געשיקט רופֿן און געזאָגט : ר' מענדעלע, גענוג ! אַז ר' כאַזקעלע האָט געזאָגט אַ וואָרט, האָט מען אים נישט איבער־געשפּאַרט. מענדל איז געוואָרן אויס באַגרעבער. פיניע דבורה־קיילעס האָט געהאַט אַ ווייב מיט קינדער און ער'ט זיך דאָרט אַרויסגעצויגן. אַלץ בעסער ווי צו הונגערן.

ווי לאַנג לאָזט מען אַ מאַנצביל בלייבן אַליין, בֿערט אַז ר'איז אָנגעשטאַפֿט מיט געלט? די שדכנים זענען אים באַפֿאַלן ווי אַ היישעריק. מען האָט אים גערעדט אַלמנות, גרושות און מיידלעך אויך. ער'ט געוואַלט וווינען ביי יענעם, נאָר די מעקלערס זענען אים אַזוי לאַנג נאָכגעלאָפֿן ביז ער'ט געקויפֿט אַ הויז אין מאַרק, אַז מ'האַט שוין אַ הויז, דאָרף מען אַ ווייב. מ'האַט אים באַשלייערט מיט אַ פֿאַרזעסענער מויד פֿון זעקס און צוואַנציק יאָר, זיסעלע, אַ יתומה, דער טאַטע אירער איז געווען אַ סופֿר, די זיסעלע איז געווען נאָך קלענער פֿון דער פֿעשען, זי'ט געדינט ביים רבֿ. די רביצין פֿלעגט זאָגן וועגן איר, אַז זי קאָן קיין איי נישט אָפּקאָכן. גערופֿן האָט מען זי זיסעלע טשאַפּ. פֿאַר וואָס האָט דער מענדל חתונה געהאַט מיט זיסעלען אַז ר'האַט געקאָנט קריגן אַ שיינ ווייבל, אַ בריה, אַדער גאָר אַ מויד אַ יפֿת־תּוואר? נו, גיי פֿרעג קשיות. אַלע שידוכים האָט ער אָפּגעזאָגט, נאָר אַז מ'האַט אים פֿאַרגעלייגט זיסעלען, איז ער באַשטאַנען. מענטשן האָבן געלאַכט אין די פֿויסטן. די ווילע־יונגען, וואָס זיצן אין שענק און באַלאַקען, האָבן זיך גע־חכמהט, אַז זיסעלע איז ווי צוויי טראַפּנס וואָסער ענלעך צו פֿעשען, מ'קאָן נישט וויסן וואָס אַ מאַנצביל טראַכט ביי זיך, דער אמת איז, אַז אַלץ איז באַשערט. מ'האַט אָנגעשריבן אין הימל, אַז זיסעלע זאל ווערן אויפֿגעריכט. זי'ט נישט געהאַט קיין גראַשן ביי דער נשמה, נאָר מענדל האָט אויף אַלץ געגעבן מיט אַ ברייטער האַנט : אויף אַן אויסשטייער, חתונה־הוצאות. אַזוי ווי זי איז געווען אַ מיידל, האָט מען געשטעלט די חופּה אין שול־הויף. מ'איז געלאָפֿן אויף דער חתונה אומגעבעטן. די גבאיטעס האָבן באַקליידט

די זיסעלען אין זינד און אין סאמעט, נאָר אויסגעקוקט האָט זי ווי מ'וואָלט זי ערשט נאָר אַפֿערגעשלעפט פֿון הינטערן פּיעקעליק. כ'בין אַליין געווען אויף דער חתונה און געטאָנצט מיט די מיידלעך אַ שער. עצ'ט נישט גלייבן, נאָר באַלד נאָך דער חתונה האָט מענדל צוגענומען אַ דינסט. צו אַ הויז מוז מען האָבן כוח. מ'מוז האָבן געלענק אויך. די רביצין האָט געדאַנקט גאָט וואָס זי איז פֿון איר לויז. צו מאַרגנס נאָך דער חתונה האָט זיסעלע אַנגעטאָן אַן אַלט קלייד, אַ פאַר צעריסענע שייך און אַזוי האָט זי אַרומגע-טאַפטשעט פֿון שטוב צו שטוב. די דינסט האָט זי אַפֿילו נישט געפֿרעגט וואָס צו קאַכן. זי'ט אויף אַלע פֿראַגן געהאַט איין ענטפֿער: מיינסט האַלבן... מיינסט האַלבן אַהין, מיינסט האַלבן אַהער. אַ גאַנצן טאַג איז זי געלעגן אויפֿן בעט און געדרימלט. מ'האַט זיך געריכט, אַז זי'ט נעמען קינדלעך, אָבער זי האָט דערצו אויך נישט געטויגט. צוויי מאל האָט זי געמפלט. דערנאָך האָט דער טראַכט זיך ביי איר פֿאַרשלאָסן לעולם-ועד.

— אַזוינע שלימזלעך זענען דאָ אין אַלע שטעט — האָט ביי-לע-ריווע זיך אַנגערופֿן.

— ביי אונדז פֿלעגט מען זאָגן: דער ערגסטער הונט קריגט דעם פֿעטסטן בייך — האָט בריינע-גיטל צוגעבאַמקעט.

ב

— וואַרטן, כאַפטן נישט! — האָט די מומע יענטל גערעדט. — יאָ, חתונה געהאַט. מער האָט זי נישט געדאַרפֿט. זי איז פֿריער אויך געווען פֿויל. אָבער איצט אַז זי איז אַ באַלעבאַסטע פֿאַר זיך, איז זי געוואָרן, מיינע שונאים, אַ שטיק ליים. פּאַפֿט ביי טאַג, פּאַפֿט ביי נאַכט. איז אַפֿילו צו פֿויל צו עסן. מ'רעדט. צו איר און זי ווייסט נישט וואָס מ'רעדט. האָ? וואָ? ווער? וווּ? פּרעפלט ווי אין חלום. ווען מענדלס קינדער אין אַמעריקע האָבן געהערט אַז דער טאַטע זייערער האָט פֿאַרביטן די מאַמען אויף עמעצן אַנדערש און נאָך פֿאַר זיסעלע טשאַפּ פֿאַר אַ צולאַג, האָבן זיי אויפֿגעהערט שיקן געלט, אָבער ער האָט שוין גענוג. ס'הויז איז אַ הויז. די דינסט איז אוועק, נאָר זי פֿעלט קיינעם נישט אויס. די זיסעלע ליגט אַ געליימטע. וואָס מענדל טראַגט איר נישט צו. עסט זי נישט. מענדל אַליין קומט אַפּ מיט אַ לאַבן ברויט און אַ ציבעלע. ס'פֿירט זיך נישט מ'זאָל גיין צום קבֿר

פֿאַר דער יאַרצײַט, ווער שמועסט נאָך צו אַ ווייב, אָבער דער מענדל גייט יעדן טאָג אויפֿן בית־עולם. ער'ט אַוועקגעשטעלט אַ באַנק לעבן פעשעס קבר און ער זיצט דאָרט און זאָגט תהילים. פיניע דבֿורה־קײלעס האָט נישט געטויגט פֿאַר קיין קברן, קאָן רעכט נישט האַלטן קיין לאַפּעטע אין דער האַנט, און מענדל העלפֿט אים צו. דעם פיניעלעס ווייב ווייסט נישט ווי זיך אומצוגיין מיט אַ גאַרטן און מענדל ווערט דער גערטנער. ער אַקערט, ער זייט, ער יעטעט ס'ווילדגראָז. ער שלאָפֿט דאָרט אויך און קומט אַהיים בלויז שבת. מענטשן פֿרעגן: היתכן, ר' מענדל? וואָס טויג אייך ס'בית־הקברות? און ער ענטפֿערט: דאָרט איז מיר היימישער. וואָס, מישטיינס געזאָגט, האָט ער געהאַט אין דער היים? זיסעלע האָט רעכט נישט געשטעלט קאָ טשאַלנט און אויב זי'ט שוין געשטעלט, איז אָדער ס'איז רוי, אָדער פֿאַר־ברענט. צו רעדן איז נישטאָ מיט וועמען. ענטפֿערט איין וואָרט אויף צען. קומט מער נישט אין מיקווה, גייט ניש' קאָ טבֿילה, זי דאַרף נישט קיין מאַן און ער, אַ פנים, האָט שוין נישט געברויכט קיין ווייב. נו, און וואָס פֿאַר אַ ווייב איז זיסעלע טשאַפּ? נישט קיין נקבה, נאָר אַ בערגל מיסט, נישט זינדיקן זאָל איך מיט די רייד. ער עסט שוין ביי פיניעלען, טאָגט דאָרט, נעכטיקט. מ'לייגט אים אַוועק אַ שטרויזעקל אויפֿן דיל און דאָס איז זיין בעט מיט בעטגעוואָנט. ער איז דער קברן, נישט פיניעלע. יענער קריגט בלויז באַצאָלט. ס'איז געווען אין שטאָט אַ חברה־קדישא, אָבער מענדל טוט זייער אַרבעט אויך. ער גייט צו אַ גוסס און לייגט צו אַ פֿעדערל צו די נאָזלעכער. ער איז מטהר. ער איז דער שומר, דער נושא, וואָס מ'זאָל נישט דאַרפֿן. ס'איז אַ מינהג, אַז שימחת־תורה מאַכט דער גבאי פֿון דער חברה אַ סעודה. ווי באַלד מענדל טוט אַזוי פֿיל אַ גאַנץ יאָר, וויל מען אים אַנטאָן פֿבוד. די חברה־יידן קאַנען טרינקען. מ'שטעלט אַוועק אַ פֿאַס אַקעוויט. די ווייבער באַרטן אָן גענדו, קאַטשקעס, הינער, קאַכן אָן גאַנצע קעסלען מיט קרויט און קרימעטאַרטע, באַקן אָן שטרודלען, לעקעכער, מלכות־ברויט און וואָס נאָר ס'האַרץ קאָן באַגערן. מ'וויל אים, מענדלען, אַנטאָן אַ דיניע מיט ליכט און אים הייבן אין דער לופֿטן, אָבער ער לאַזט אַלץ איבער און לויפֿט אַוועק צו אַ מת. יענע וואָס שטאַרבן שמיני־עצרת איז מען מקבר שימחת־תורה. אַזוי איז דער דין.

יענעם זומער — ווען איז דאָס געווען? צוויי יאָר פֿאַר דער שרפֿה — איז געוואָרן ביי אונדז אַ מגפֿה. אַפּגעהיטן זאָל מען שוין ווערן וואָס דעמאָלט

האָט זיך אָפּגעטאַן. אַ האַלבע שטאַט איז אויסגעשטאַרבן אין זיבן וואָכן. אין מאַרק איז אָנגעוואַקסן גראָז. היינט האָט מען גערעדט מיט אַ מענטש און ער איז געוונט און פֿריש; צו מאַרגנס איז ער געגאַנגען אַ גאַנג. דער פּוילישער דאָקטער, אַבלאַווסקי, האָט פֿאַרבאַטן מ'זאל עסן רוי אויבסט און טרינקען אומגעקאַכט וואַסער. נאָר געשטאַרבן איז מען סײַ ווי סײַ. אַז עמעץ איז אַוועקגעפֿאַלן און געקראָגן די קראַמפֿן, איז געווען איין רפֿואה; רייבן די פֿיס און דעם בויך מיט בראַנפֿן. אָבער ווער זאל רייבן? ווי נאָר מ'האַט זיך צוגעריירט צו אַ שלאַפֿן, האָט מען אליין געקראָגן דעם קורטש. דאָקטער אַבלאַווסקי האָט מער נישט געוואַלט גיין צו קיין קראַנקע. נאָר ס'האַט אים ווייניק געהאַלפֿן. ער איז געפּגרט און ס'ווייב נאָך אים. דער אַפּטייקער האָט פֿאַרשלאָסן די אַפּטייק. ער איז אַרויף אין אַ בוידעמשיטל און קיינעם נישט אַריינגעלאָזט אַחוץ דער דינסט וואָס האָט אים געבראַכט עסן. ער'ט זיך אויך נישט געראַטעוועט. פֿאַרקערט, ס'זענען געווען אַזוינע. הפֿקר-לייט וואָס האָבן געזשלאָקעט וואַסער פֿון ברונעם און געגעסן אומצייטיקע עפל. נאָר זיי האָט עס נישט געשאַט. אַז ס'איז באַשערט צו לעבן, לעבט מען. פֿאַרט, מ'האַט זיך געהיטן. ליבע מענטשן, דעמאָלט האָט ערשט די שטאַט דערזען וואָס פֿאַר אַ מענדל מיר האָבן. ער איז געגאַנגען פֿון שטוב צו שטוב און געריבן די שלאַפֿע. ווען עמעץ איז אַוועקגעשטאַרבן, האָט מענדל אים אַוועקגעטראָגן אויפֿן בית-עולם. אַ האַלבע חֲבֵרָה-קדישאַ האָט זיך אַריבערגעפּעקלט אויף יענער וועלט. די אַנדערע האָבן זיך אויסבאַהאַלטן ווי די מַזְנו. מענדל איז געוואָרן אַלץ: דער דאָקטער, דער באַגרעבער. פּיניעלע און זיבן משפּחה זענען אַנטלאָפֿן אין אַ דאָרף.

דער מאַרק איז ליידיק. מ'קוקט אַרויס דורכן פֿענצטער און מ'זעט נישט קיין לעבעדיק נפֿש. אַפֿילו די יאַטקעהינט זענען ערגעץ אַוועקגעקומען. אויסגעפּגרט אָדער אַנטלאָפֿן. אָבער איין מענדל איז אומעטום. ער גייט אַרום מיט אַן עמער שפּירט און וווּ מ'דאַרף אים איז ער דאָ. ער'ט אין גאַנצן אויפֿגעהערט שלאַפֿן. הענט האָט ער אַינזערנע און ווען ער רייבט, גייט אַריין דער אַקעוויט אינעווייניק. ער'ט אַפּגעראַטעוועט ווער ווייסט וויפֿל נפֿשות. די איבעריקע האָט ער באַגראָבן. ער איז אַריין אין די שניט-געוועלכן און גענומען לייזונט אויף תּכּרִיכִים. ער'ט נאָך געהאַט אַ שוואַרצע באַרד געמישט מיט גרוי — ווען די כּאַלערע האָט זיך אָנגעהויבן. ווען זי האָט זיך אַפּגעשטעלט, איז ער געווען וויס ווי אַ זקן. כּהאַב פֿאַרגעסן צו

דערמאנען : זיסעלע טשאפ איז אויך אוועקגעשטארבן. ווי באלד זי איז געווען א טויטע ביים לעבן, וואס איז איר שוין דער חילוק? מענדל האט זי מקבר געווען, אבער נישט לעבן פעשען, נאר לעבן איר פאטער. לעבן פעשען האט ער איבערגעלאזט א קרקע פאר זיך. די מגפה האט זיך אנגעהויבן שיבעה-עשר-בתמוז, אדער אפשר א ביסל פריער, און שטיל איז געווארן אין מיטן אלול.

אז די שטאט איז געקומען צו זיך, האט מען געוואלט אנטאן מענדלעך פבד, אבער ער זאגט: כ'דארף נישט קיין פבד. וואס ווילסטו, פֿרעגט מען אים, און ער ענטפערט: פֿויל צוריק זיין מענדל באגרעבער. די קהל-לייט האבן נישט געגלייבט די אייגענע אויערן. וואס איז דער שכל, הא? און ער זאגט: דארט האב איך געלעבט און דארט וויל איך שטארבן. דער פיניעלע האט שוין נישט געלעבט. געקראגן דעם קורטש אין דארף ביים פויער און מענדל איז צוריק אריין אין דעם שטיבל. מ'האט אים געפרוווט צושאנצן א נב ווייב, ווייל ווי קאן א מאנצביל לעבן איינער אליין און נאך לעבן גוטן ארט? אבער ער זאגט: צוויי מאל איז גענוג. דער רב האט אים געווארנט אז ס'איז א קרומער וועג. נאר מענדל הערט און בלייבט ביים זיניקן. בטבע איז ער געווען א שווינגער. א רענדל א ווארט. ער שמייכלט און שאקלט מיטן קאפ.

אז די טעכטער אין אמעריקע האבן זיך דערווייט אז די שטיפמאמע זייערע איז שוין נישטא, האבן זיי פֿון ס'נני גענומען שיקן געלט. זיי זענען דארט אלע געווארן רייך. יעדע פאר טעג קומט דער פאטשטטרעגער און ער ברענגט געלט. מענדל זאגט צו אים: כ'דארף נישט אזוי פֿיל געלט און דער גוי ענטפערט: אויב דו דארפסט נישט, גיב עס מיר, נאר פֿריער מוזסטו דאס נעמען און חתמענען א פאפיר. ער איז געווארן א בעל-צדקה איינער אין פוילן. ער גיט אלעמען, זאגט קיינעם נישט אפ. שכנים האבן זיך אריינגעצויגן צו אים אין הויז און ער פארלאנגט נישט קיין דירה-געלט. מ'רעדט אים שידוכים מיט די שענסטע מוידן, נאר ער הייבט די אקסלען. ס'איז געווארן א פֿירעכץ אין שטאט אז שבת, זומער, ווען דער פראסטער המון גייט שפאצירן, זאל מען אפטרעטן ביי מענדלעך אין מתים-שטיבל, אזוי האט מען א נאמען געטאן זיין הניזל. ער'ט צוגעגרייט שבת-אויבסט פֿון דעם אייגענעם גארטן. ער'ט אוועקגעלייגט א פאר קלעצער אין דרויסן און דארט זענען די שנידערינגען געזעסן מיט די נייטארנים און

מענדל האָט זיי צוגעטראָגן כיבוד. מ'האָט אים שוין דעמאָלט געהאַט געגעבן דעם צונאַמען; מענדל מת.

וואָס איז אַ נאָמען? ער האָט אַרײַנגעלעבט אין די אַכציקער. ס'איז מיר אַ מאָל אויסגעקומען פֿאַרבייצפֿאַרן זײַן הײַזל ווינטער אין אַ שליטן. ס'האָט געהאַט געשנייט דריי טעג און דריי נעכט. ס'בית־עולם איז געוואָרן פֿאַר־שאַטן. בערײַאָזעס זענען סײַ ווי ווינט. אין דעם שניי האָבן זיי אויסגעזען ווי מתים אין תּכריכים. כ'גיב אַ קוק: מענדל שטייט מיט אַ רידל און גראַבט אַ שטעג פֿון זײַן טיר. ער איז געהאַט געבליבן שטעקן אין שניי. דער שליטן האָט זיך אָפּגעשטעלט און דער מאַן מינער, דער ערשטער, אַ גוטער מליץ זאָל ער זײַן פֿאַר אונדז אַלע, פֿרעגט אים: ר' מענדל, איר דאַרפֿט עפעס? און ער ענטפֿערט: גאַרנישט, גאַרנישט. איר האָט וואָס צו עסן? — פֿרעגט ער אים, און ער זאָגט: כ'בראַט מיר קאַרטאַפֿל. ס'איז אייך נישט אומעטיק? — פֿרעגט מיין מאַן און מענדל זאָגט: פֿאַר וואָס זאָל מיר זײַן אומעטיק? מער האָט מען נישט געקאַנט בײַ אים אַרויסקריגן.

כ'בין שוין מער נישט געווען אין שטאָט ווען מענדל איז געשטאַרבן. כ'בין שוין דעמאָלט געווען אַן אַלמנה. דערציילט האָט מען אַז ער האָט אַליין זיך אויסגעגראָבן אַ קבֿר לעבן פעשען. ער איז געוואָרן שלאָף און שלאָפֿערהייט האָט ער זיך געשטעלט גראָבן אַ גרוב.

— מ'מעג דען טאָן אזא זאַך? — האָט ביילע־ריווע געפֿרעגט.

די מומע יענטל האָט אַ שאַקל געטאַן מיטן קאַפּ.

— מסתּמא מעג מען. ער איז געווען אַ פֿרומער ייד.

— וואָס איז דער געדאַנק דערפֿון, האַ?

— איך פֿרעג אייך.

— ס'שטייט אין טײַטש, אַז ווען מ'געדענקט דעם טאַג פֿון טויט, פֿאַר־

מנדט מען צו זינדיקן — האָט בריינע־גיטל זיך אָנגערופֿן.

— האַ? איין זאַך איז געדענקען און גאַר עפעס אַנדערש איז אָפּלעבן

די יאָרן צײַשן מתים. דאָס טוט נישט דער גרעסטער צדיק.

— ס'האָט געמוזט זײַן בײַ אים אַ משוגעת אָדער אַ מאַנקאַליע — האָט

ביילע־ריווע גערעדט.

— עפעס איז עס געווען. אַ מענטש נעמט זיך אַרײַן אין קאַפּ אַ שאַלעמויז

און ס'בלייבט שטעקן. לעבן קאַטשיצע איז געווען אַ פּרייץ כּוואַלסקי, אַ גראַף.

און ער איז געפּאָפֿן נישט אין אַ בעט, נאָר אין טרומנע.

- פֿאַר וואָס עפעס אין אַ טרומנע ?
- ער'ט געזאָגט : ווי באַלד דער סוף איז די טרומנע, דאַרף מען זיך צוגעוויינען דערצו באַלד פֿון אָנהייב. ער'ט נישט געהאַט קיין ווייב, קיין קינד, קיין רינד. דער משוגענער כוואַלסקי, אַזוי האָט מען אים גערופֿן.
- ער איז דאָרט געפּגרט, האָ ? — האָט בריינע־גיטל געפּרעגט.
- ער איז געוואָרן פֿאַרברענט אויף אַש. ער'ט געהאַט אַ הילצערנעם שלאָס און אין איינער אַ נאַכט האָט דאָס געביי זיך אָנגעצונדן ווי אַ לאַמטער. ס'איז געוואָרן שטיל. די קאַץ איז געהאַט אינגעשלאָפֿן. די מומע יענטל האָט געוואָרפֿן אַ בליק אויף מיר.
- האָסט ליב מעשיות, האָ ?
- יאָ, מומע. שטאַרק.
- וואָס קומט אַרויס פֿון מעשיות ? בעסער זאָג פּרק.
- שפעטער.
- איכ'ל מיך אַליין אויך צולייגן. וואָרט, כ'האַב פֿאַר דיר אַ קיכל מיט שבת־אויבסט...

בענדיט און דישקע דער מומע יענטלס א מאַנאַלאָג

צוגעפאַסט, זאָגט איר? אַ זיווג מן השמים? כ'ווייס גאַרנישט צי מאַן און ווייב דאַרפֿן אַזוי פּאַסן איינער צום אַנדערן. אַ מאָל איז בעסער פֿאַר-קערט, אַז מ'איז נישט אַזוי צוגעשניטן צו דער מאָס. נעמט מיך און מיין ערשטן מאַן, גדליה עלי-השלום. מ'האַט גאַרנישט געקאַנט צונויפֿשלעפֿן קיין פֿאַר וואָס איז מער אַנדערש. ער איז געווען אַ פֿאַרשוין, אַ ריז, איך בין אַ קליינע און דיקע. ער האָט ליב געהאַט פֿעפֿער, זאַלץ, מושטאַרדע. איך טו אין אַלץ אַרײַן צוקער, אַפֿילו אין אַ יויך. איך שטאַם פֿון חסידים, ער האָט געשטאַמט פֿון ביטערע מתנגדים. ר'איז גאַר געווען אַ האַלבער ליטוואַק, נישט אויסגערעדט זאַל עס זײַן. אָבער מיר האָבן אויסגעלעבט די יאַרן. אוודאי מאַכט זיך אַ מאָל אַ מחלוקת צווישן מאַן און ווייב. מ'צעווערטלט זיך. נו, איז וואָס? מיר זענען צום רבֿ נישט געגאַנגען. אַז ס'איז אים עפעס נישט געפֿעלן, איז ער געוואָרן שווינגנדיק און געקאַנט אַזוי אַפֿשווינגן ווי אַ בער אַ גאַנצע וואָך. אָבער, נישט געשטראַפֿט זאַל איך ווערן פֿאַר די רייד, אַ מאַנצביל דאַרף אַ נקבֿה. אַז כ'בין געגאַנגען אין מיקוה, איז געוואָרן שלום. נו, און וואָס איז מיט קינדער און שפעטער אייניקלעך? אַז ביים קינד שניידט זיך אַ צאַנדל און ס'רייסט די ווענט, פֿאַרגעסן טאַטע-מאַמע אין אַלע חשבונות. אויף דער עלטער האָט מען פשוט מער ניש' קאָ כוח זיך צו קריגן. מ'גייט אַרום און מ'ציטערט, מישטיינס געזאַגט, צוזאַמען פֿאַרן מלאך-המוות...

אויב עץ האָט צייט, ווייבלעך, און געדולד וועל איך אייך דערציילן אַ מעשה. יאָ? נו, רוקט זיך צו נעענטער. כ'האַב פֿינט אַז מ'איז אַפּגערוקט. אַזוי איז וואַרעמער און מ'דאַרף נישט רייסן דעם האַלדז. וואָס שטריקסטו, פֿייגל? ס'שטריקעכץ וועט דיר נישט אַנטלויפֿן. צווייטנס, ווילסט שטריקן,

שטריק. כ'האָב נאָר מורא זאָלסט דיר, חלילה, נישט אַרויסנעמען קאָן אויג. ס'איז נישט גלאַט עפעס קאָ מעשה. כ'האָב ביידן געקענט. כ'האָב אַליק, ווי מ'זאָגט, צוגעזען מיט די אייגענע אויגן. ער האָט געהאַט אַן אויסטערלישן נאָמען, בענדיט. ער איז גאָר געווען מינער אַ קרוֹב, כאַטש אַ ווייטער קרוֹב. זיין פֿעטער יואל האָט חתונה געהאַט צום צווייטן מאָל מיט מיין מומע קיילע. זי איז שוין געווען ס'צווייטע מאָל אַן אַלמנה. קורץ און גוט, כ'בין געווען בני זיי אַן אַרײַנגייערין, ממש ביזן סוף, ווייל איך פֿלעג קאַנען שלאָגן אָדער און זי האָט געהאַט צו פֿיל בלוט. אָבער לאַמיר נישט כאַפֿן די פֿיש פֿאַר דער נעץ. ער'ט געהייסן בענדיט. זיין טאַטע, ר' בצלאל קראַסנע, איז געווען דער גרעסטער גביר בני אונדז אין שטאָט. אַליץ איז געווען זינס: די מיל, די ברויערײַ, אויף יעדן דריטן הויז האָט ער געהאַט אַ היפּאָטעק. בענדיט איז געווען אַ בן־יחיד. ער האָט געהאַט אַ שוועסטער נאָר באַהיט זאָל מען ווערן, זי איז געשטאַרבן אין די שבע־ברכות. מינע ליבע קינדער, מ'זאָל וועלן אַליץ אויסדערציילן, קאָן מען אַפּוּיצן אַ יאָר.

דער בענדיט האָט גאָר געזאָלט זיין מיין חתן. אמת, כ'בין יינגער געווען פֿון אים מיט אַ יאָר פֿינף אָדער זעקס, נאָר אַזוי האָט מען גערעדט אין שטאָט. ער איז אַלט געווען ווען ער איז געוואָרן אַ חתן אַ יאָר זיבעצן און איך האָב דעמאָלט געמוזט אַלט זיין אַ יאָר צוועלף. יענע צייטן צו צוועלף איז מען שוין געווען אַ פּלה־מיידל. נו, אָבער ר' בצלאל, און דאָס ווייב זינס, מינדעלע, האָבן געוואָלט אַ שידוך טאָן מיט גבירים. געלט, זאָגט מען, גייט צו געלט. מ'האַט געטאָן אַ שידוך מיט אַ מיידל פֿון גרויספּוילן, פֿון קאַליש, און געהייסן האָט זי די שקע. דער פֿאַטער אירער איז נישט גלאַט געווען אַ גביר, נאָר אַ מאַגנאַט. פֿאַר וואָס ר'האַט געטאָן אַ שידוך מיט עמעצן פֿון אונדזערע קאַנטן, ווייס איך נישט. בייע צינגער האָבן גערעדט אַז די די שקע האָט זיך אין קאַליש איינגעליבט אין עפעס אַ לערערל און איז געוואָרן צו שאַנד.

כ'האָב געזען אין מיין לעבן שיינהייטן, נאָר אַזאַ שיינהייט ווי די שקע איז נישט געווען און ס'איז נישטאַ. זי איז שוין דעמאָלט געווען אַ קאַפעלע לייביק, נאָר וואָס איז דאָס פֿאַר אַ חסרון? זי איז געווען שיער נישט אַזוי הויך ווי ער, בענדיט, און ער אַליין איז געווען אַ מאַנצביל אַ בילד. ביידע זענען זיי געווען בלאַנד מיט בלויע אויגן. ער איז אויך געווען אַ דיקלעכער. ביידע האָבן זיי זיך ליב געהאַט צו פּוצן. ביידע האָבן אַ הנאה געהאַט פֿון עסן

און זיך לאָזן ווילגיין. קעגן דעם וואָס מען זאָגט : צוגעפּאַסט. מער צוגעפּאַסט קאַנען אַ מאַנצביל און אַ נקבֿה נישט זיין. כ'בין נישט געווען אויף דער התונה וויל פֿון אונדז קיין קאַליש איז פֿאַלג מיך אַ מהלך. אָבער נישט לאַנג נאָך דער התונה איז דער ר' בצלאל אוועק פֿון דער וועלט. יענע יאָרן איז מען געוואָרן קראַנק און מ'איז געגאַנגען אַ גאַנג. כ'ווייס נישט ביז היינט וואָס ס'איז אים געווען. אונדזער רופֿא, גוטקינד, האָט אַוודאי אויך נישט געוואָסט. בצלאלס ווייב, מינדעלע, איז געלאָפֿן מעסטן קבֿרים, נאָר ס'איז עפעס געווען ווי אַ גור־דין. זי אַליין האָט אויך לאַנג נישט אָנגעטריבן. באַהיט זאָל מען ווערן, זי'ט זיך אויפֿגעגעסן לעבעדיקערהייט. אָן אים איז זי געבליבן ווי אַן אַ האַנט.

כ'געדענק שוין נישט גענוי ווען דער בענדיט איז צוריקגעקומען צו אונדז. פֿריער איז ער געקומען אָן דער דישקען, דערנאָך מיט דער דישקען. ר'האַט איבערגענומען דעם פֿאַטערס הויז, אַלע געשעפֿטן. די דישקע האָט געבראַכט מעבל, זעט מען אַזוינס נישט בני פֿריצים. זי האָט געהאַט אַן אויסשטייער, האָט ער אָנגעטראָפֿן מי'יודע וויפֿל. היינט איר צירונג! ר' בצלאלס הויז איז איר נישט געפֿעלן, ערשטנס, וויל ס'איז שוין געווען אַלט און צווייטנס, וויל ס'איז געשטאַנען אין מאַרק. זי'ט ניערט געוואָלט וווינען צווישן די גויים, מיט אַ גאַרטן און מיט בלומען. נו, האָט בענדיט איר אויפֿגעבויט אַ פֿאַלאַץ. איין זאָך האָט דעם פֿאַרל געפֿעלט : קינדער. ס'אָ סבֿראַ אַז די דישקע האָט זיך פֿאַרטאַן און שפעטער האָט זי שוין נישט געקאַנט פֿאַרשוואַנגערן. עפעס האָט אין דעם קאַליש געטראָפֿן, אָבער בני אונדז האָט זי אין אָנהייב זיך געפֿירט ליטיש. מאַן און ווייב האָבן זיך ליב געהאַט. זי'ט אים גערופֿן בענדעלע און ער זי — דישקעלע. מ'האַט זיך געגעסן פֿון די פֿיסקעלעך, מ'איז געגאַנגען שפּאַצירן געאַרעמט. יענע יאָרן האָט מען גאַרנישט געהערט פֿון אַזאַ פֿירונג, אָבער גבֿירים קאַנען זיך אַלץ פֿאַרגינען. אַז די דישקע האָט געשפּילט פּיאַנע, איז מען געשטאַנען הינטער די פֿענצטער. זי'ט געקאַנט זינגען אויך. זי איז אַרומגעפֿאַרן אין אַ קאַלעס ווי אַ פֿריצה. ווען זי האָט געדאַרפֿט גיין, פּראַמיסיאָן, אין מיקווה, האָט דער סטאַנגרעט זי צוגעפֿירט אין אַ קאַרעטע און ער האָט געוואַרט אויף איר ביז זי איז אַרויסגעקומען. כ'האַב זי אַ מאָל געזען אַ נאַקעטע אין מיקווה : אַ הויט ווי זינד, בלוט און מילך. מ'זעט גאַרנישט אין אונדזערע מקומות אַזאַ געשטעל. היינט איר אָנטועכץ !! די טייערסטע שפּיצן. זאָקן וואָס האָבן

זיך פֿאַרהעקלט אין די מײַטקעס. זי איז געווען אַ פֿריילעכע אויך און געקאַנט מאַכן אַ שפּאַס. מ'האַט זי ליב געהאַט אין שטאַט, אָבער איין זאַך האָט מען יאָ געזען: זי איז געווען בײַ זיך צו פֿיל פֿאַרריסן. זי'ט גערעדט צו יעדן איינעם פֿון אויבן אַראָפּ. זי האָט אַ ביסל אָפּגעלאַכט פֿון אונדזערע פֿירעכ-צער, אַ קאַפּעלע נאַכגעשפּעט ווי מ'האַט בײַ אונדז גערעדט. נו, מילא, קאַליש איז נישט קאַרצעו. זי'ט גערעדט רוסיש, פּויליש, דײַטש. פֿראַנצייזיש אויך. דער בענדיט איז פֿריער געווען לאַנג געקליידט, כאַטש פֿאַרשמאַלט און פֿאַרקירצט. אָבער ווען ער האָט חתונה געהאַט מיט דער דישיקע, איז ער אַרײַן אין אַ קאַפּעליוש און אין אַ ראַק. בלויז שבת און יום־טובֿ פֿלעגט ער טייל מאַל אַנטאָן אַ קאַפּאַטע. ס'בערדל האָט ער פֿאַרשוירן. וואָס קאַן מען טאָן? אויף צדקה האָבן זיי נישט געקאַרגט. אַז מ'האַט געדאַרפֿט צו-נויפֿנעמען פֿאַר אַ כּלה אָדער יתומים, האָבן זיי בײַגעשטײַערט מיט אַ ברייטער האַנט. נאָך איר פֿאַטערס טויט איז איר צוגעפֿאַלן אַ גרויסע ירושה, כאַטש ס'זענען דאָרט געווען נאָך זעקס ברידער און שוועסטער. אַט אַזוי זענען אַריבער יאָרן. אַוודאי האָבן מאַן און ווייב געוואַלט קינדער, אָבער אַז גאַט גיט נישט, איז פֿאַרפֿאַלן.

אין אַ קליינער שטאַט ווייסט מען וואָס ס'קאַכט זיך בײַ יענעם אין טעפּל. אמת, זיי האָבן געווינט אין דער גווישער גאַס, שוין אַ ביסל אָפּגערוקט פֿון יידן, אָבער ווי גרויס איז גאַנץ קאַרצעו? דערצו האָט דישיקע געהאַט צוויי דינסטן, איינע אַ ייִדישע און איינע אַ שיסקע. זי'ט געהאַט אַ סטאַנ-גרעט אויך. בענדיט האָט געהאַט אַ משרת, מענדעלע, אָדער מאַקסל, ווי מ'האַט אים גערופֿן. זיי האָבן אַלץ דערציילט. מאַן און ווייב האָבן געהאַט אַ סך שטובן: אַן עסטוב, אַ שלאַפֿשטוב, אַ סאַליע, אַ קאַבינעט. איין שטוב האָט מען גערופֿן: דער בודואַר. אין גאַרטן האָבן זיי געהאַט אַן אַלטאַנע. כ'האַב פֿאַרגעסן צו זאָגן: די דישיקע האָט מיטגעבראַכט מיט זיך אַ קעכין פֿון קאַליש. זי'ט נישט געקאַנט לינדן אונדזערע געקעכטסער. קורץ, מ'האַט זיך נאַכגעגעבן די שמד. בענדיט האָט געהאַט אַ ווינקעלער און דאָרט געהאַלטן געצערטע וויינען און ליקערן ווי אַ גראַף. כ'בין אַ מאַל געווען פּורים צו דער סעודה בײַם רבֿ און מענדעלע משרת איז געקומען מיטן שלח-מנות פֿון בענדיטן. ער האָט אַנגעברענגט אַזעלכע נאַשערײַען וואָס כ'האַב אין מיין לעבן נישט געזען: לאַקס, סאַרדינען און פֿרוכטן עפעס גאַר נישט פֿון דאַנען. מילגרוימען, אַנאַנאַס און כ'ווייס וואָס. ס'האַט פֿאַרשמעקט די

שטוב. אזוי האט מען זיך דארט געלאזט וווילגיין. פֿאַר קיין עין־הרע האָבן זיי ביידע נישט מורא געהאַט. זיי האָבן גאַרנישט געגלייבט דערין. אַחוץ דעם האָבן זיי געטאַן גוטס און מ'האַט זיי פֿאַרגונען. אַלע קאַנען דאָך נישט זיין קיין אַרעמע־לייט.

אַז מ'קליידט זיך אין שטעטער און מ'עסט מאַרצעפּאַנעס אין דער וואַכן, וויל מען געסט אויך. אָבער וועמען קאַן מען פֿאַרבעטן אין קאַרצעוו? מ'האַט אונדז קרובֿים, אַ מאַל פֿאַרבעטן אויף אַ יום־טובֿ, אָבער דאָס איז געווען גלאַט זיך אויסצופֿינען, יוצא צו זיין. די דילן האָבן דארט געגלאַנצט ווי שפיגלען, אין דער סאַליע האַט מען געטרעטן אויף טעפעכער אויסגעשטריקט מיט גאַלד. מ'האַט געגעסן אין טעלערס פֿון טייערסטן פֿאַרצעלאַן. מיט אונדז האָבן מאַן און ווייב גערעדט ייִדיש, אָבער צײַשן זיך האַט מען גאַר גערעדט פּויליש אָדער רוסיש.

נו, האָבן מאַן און ווייב זיך גענומען חֶבֶרן מיט די שטאַטישע פֿאַצעטן און פּריצים. מ'האַט פֿאַרבעטן לאַזאַרן דעם אַפּטייקער, יאַשקען דעם פּראָזשבער־שרייבער, מ'האַט געטרונקען, געשפּילט וויסט, געטאַנצט. ס'איז געשטאַנען ביי אונדז מיליטער און ס'האַבן אָנגעהויבן קומען צו זיי אַפֿיצירן. קיין שלעכטס האַט די דישקע דערווייל נישט געטאַן, ערשטנס, ווייל זי האַט ליב געהאַט דעם מאַן, און, צווייטנס, ווען זי טוט עפעס אַ קרומע זאָך, וואַלטן די דינסטן נישט פֿאַרשוויגן. זײַט נאָר געוואַלט פֿריילעכקייט, ס'זאָל זיין ביי איר אַלע מאַל יום־טובֿ. ערײַט געוואַלט ס'אייגענע. דאָ האַט ער אָנגעטאַן כּראַמענע שטיוועלעך און דאָ גימוזענע שטיוועלעך. דאָ איז ער אַרויס אין אַ פּליושן רעקל און דאָ — אין אַ טוכן רעקל. ער האַט זיך געפּוצט ווי אַ פֿראַנט. ער האַט געהאַט אַ גאַלדענעם זייגער וואָס האַט געשפּילט ווי אַ שפּילקעסטל. ר'האַט געטראָגן אין דער הויז־קעשענע אַ זאַמשענעם טאַש און נאָך איידער אַן אַרעמאַן האַט אויסגעשטרעקט די האַנט נאָך אַ נדבֿה, האַט ער זיך געכאַפט צום טאַש. אַז מאַן און ווייב זענען געקומען אַ מאַל אויף אַ חתונה, האַט ער געטאַנצט מיט איר אַ קאַמאַרינסקע און געוואַרפֿן די פּליי־זמר פּאַפּירן־געלט. די מיידלעך זענען געשטאַנען אַרום, געפּאַטשט מיט די הענט און מ'האַט נישט אַראַפּגענומען פֿון זיי קיין אויג. הלמאי זאָל איך לייקענען? כ'האַב אים אויך נישט פֿינט געהאַט, אָבער אַז מ'ווערט אַ פּלה און מ'האַט חתונה, פֿאַרגעסט מען אַלע נאַרישקייטן. איצט הערט אַ מעשה. ס'איז געשטאַנען ביי אונדז מיליטער און ס'איז

געווען ביי זיי א מיליטערישער דאקטער. דער פֿרײַערדיקער איז געווען
 א פֿאָניע מיט אַ רויטער באַרד און געהייסן האָט ער באַבראַוו. פֿאַר הונדערט
 רובל האָט ער געגעבן אַ רעקרוט אַ בלויען בילעט, פֿאַר צוויי הונדערט —
 אַ ווייסן. מ'האַט אים אַ מאָל גערופֿן אין שטאָט צו אַ קראַנקן, אָבער ר'איז
 אַלע מאָל געווען שיכור ווי לוט. טאַקע דערפֿאַר וואָס ר'האַט אַזוי פֿיל
 געזויפֿט און גענומען כאַבאַר, האָט מען אים, ווייזט אויס, אַוועקגעשיקט
 און אויף זײַן אַרט איז געקומען אַ יונגער דאָקטער וואָס האָט געהייסן
 גאַלפערט. מ'האַט גלייך אַנגעהויבן זאָגן אַז ר'איז אַ ייד ווייל גאַלפערט איז
 דאָס אייגענע וואָס האַלפערט. שפעטער האָט מען אים געזען גיין אין
 צערקווע און מ'האַט אַרויסגעדרינגען, אַז ער איז אַ משומד. אויסגעזען האָט
 ער ווי אַ גוי. ווער ווייסט? אפֿשר האָט שוין דער טאַטע זינער געביטן
 דאָס רענדל. דער גאַלפערט איז געווען אַ הויכער, אַ טונקעלער און דער
 מונדיר איז געלעגן אויף אים ווי אויסגעגאַסן. אַז ר'איז פֿאַרבני דעם מאַרק,
 זענען אַלע מיידלעך צוגעלאָפֿן צום פֿענצטער. אין מאַרק איז אַ בלאַטע,
 אָבער זינע שטיוועלעך זענען אָפּגעפּוצט. ער שפּאַנט ווי אויף דער פּראַמע-
 נאַדע און וואַרפֿט בליקן צו די מיידלעך. קיין ווייב האָט ער נישט געהאַט.
 די אָפֿיצירן האָבן געהאַט אַ קלוב און דאָרט פֿלעגט ער פֿרעסן און שפּילן
 ביליאַרד. מ'האַט דאָרט געשפּילט אין קאַרטן אויך און מ'האַט געזאָגט
 אויף איין אָפֿיציר אַז ר'האַט פֿאַרשפּילט ס'ווייב. אַט דאָס זענען די יונגים.
 ס'האַט נישט געדויערט לאַנג און מ'האַט אַנגעהויבן מורמלען אין שטאָט
 אַז דער דאָקטער גאַלפערט איז צו פֿיל אַרײַנגייער ביי בענדיטן און דישקען.
 קיין ווינדער איז עס נישט געווען ווייל ס'פֿלעגן דאָרט קומען אַנדערע
 אָפֿיצירן אויך. כ'בין אַ מאָל געהאַט אַרײַנגעקומען צו זיי נאָך אַ נדבָה פֿאַר
 אַ קראַנקן, זענען געהאַנגען אין פֿאַדערהויז אָפֿיצירישע היטלען און שווערדן
 ווי אין אַ קאַזאַרמע. אינעווייניק האָט עפעס אַ קאַזאַפּ געבלעקערצט און
 דישקע האָט אים צוגעשפּילט אויפֿן פֿאַרטעפּיאַן. אַט דאָס זענען זיי געווען.
 אָבער וועגן דאָקטער גאַלפערט איז געוואָרן אַ גערייד. מ'האַט געזאָגט ער
 קומט דאָרט יעדן אָונט. ער בלייבט ביז שפעט ביי נאַכט. מ'האַט אים געזען
 אַרײַנקומען ביי טאָג אויך, ווען בענדיט איז פֿאַרנומען אין דער מיל. עפעס
 אַ מיידל האָט געטראָפֿן דישקען מיט דעם דאָקטער שפּאַצירן אויפֿן לובלינער
 וועג און זיי האָבן זיך געהאַלטן ביי די הענטלעך און זיך געקושט אין די
 פּיסקלעך. מ'קאָן זיך דען אויסהיטן? ס'איז געוואָרן אַ גערייד אָפּילו ביי

די גויים. דעם בענדיטן פֿלעגט טייל מאל אויסקומען צו פֿארן קיין וואַרשע און דעמאלט איז דער דאָקטער גאלפערט געוואָרן ביי דישקען אַ בן־בית. אַז מ'גייט אַראָפּ פֿון ייִדישן וועג, וואָס קאָן שוין אָפהאַלטן? יונג איז מען און שוויילטאַג וויל מען. מ'בייט די קליידער, — פֿאַר וואָס נישט בייטן די מאַנצלייט? קרעפלעך ווערן אויך צוגעגעסן. באַהיט זאָל מען ווערן צו וואָס דער יצר־הרע קאָן אַלץ נישט אַנרעדן. איך אליין האָב דעמאלט גאַרנישט געזען. מיר האָבן געווינט אין אַנדערן עק שטאָט און כ'האַב געטראָגן מיט מיין מנשהן. אָבער די שטאָט איז געגאַנגען כאַדאַראָם. וווּ כ'בין געקומען, אין קראָם, אין יאַטקע, צום שוחט, — אומעטום האָט מען געהערט אין זאָך: דישקע און דאָקטער גאלפערט. אַ צייט האָט בענדיט נישט געוויסט, אָדער זיך געמאַכט תּמעוואַטע. אָבער ווי לאַנג קאָן אַ מאַנצביל שווינגן? ער האָט זיך געשעמט פֿאַר לייטן אויך. זי איז אַ פֿרעמדע, אָבער ער איז אַ קאַרצעווער. מ'האַט דערציילט אַז בענדיט האָט געפאַטשט דישקען און דער דאָקטער, דער נואף, האָט אַרויסגעכאַפט צו אים אַ רעוואָלווער. כ'בין נישט געשטאַנען דערביי. ס'איז גראַדע געווען אַ קאַלטער ווינטער. אַזאַ קריה געדענק איך נישט. ס'איז אַנגעפֿאַלן אַ סך שניי און דערנאָך איז ער געוואָרן געפֿרוירן און ס'איז געוואָרן אַ גליטש. אין דער פֿרי האָט מען זיך געדאַרפֿט אויסגראַבן פֿון שניי און אייז מיט אַ לאַפעטע. נו, אָבער, עפעס האָט זיך געטאָן ביי דעם פֿאַרפֿאַלק. גלייבן האָט מען געקאַנט, ווייל ווי באַלד די דישקע האָט זיך שוין בלאַמירט אין קאַליש ווען זי איז געווען אַ מיידל, האָט זי געהאַט טריף בלוט.

פּסח צו האָט מען געהערט די ניס אַז דער דאָקטער גאלפערט איז אַוועק פֿון שטאָט. צי ר'איז אַוועק אליין אָדער מ'האַט אים אַוועקגעשיקט, ווייס איך נישט. ס'קאָן זיין אַז מ'האַט אים משלח געווען ווייל בענדיט איז געווען אַ ליפֿעראַנט ביים פּולקאַוויק און ר'האַט אַוודאי אַריינגעוואַרפֿן אַ וואָרט וווּ מען דאַרף. גאלפערט איז אַוועק עפעס ווי אין מיטן דער נאַכט און מ'האַט געשיקט אויף זיין אַרט אַן אַנדער דאָקטער. יענער איז שוין געווען אַ קליינער, אַ גראַבער מיט קרומע פֿיס, אַ שונאַ־ישראל.

דער ווינטער איז אַריבער און ס'איז געוואָרן פּסח. דער בענדיט איז נישט געווען קיין פֿרומער, אָבער ר'איז געקומען צום רבֿ פֿאַרשריבן ס'חמץ — צוויי באַלעבאַטים זענען אַוועק צו אים און ער'ט געגעבן אַ גרויסע מטבע מעות־חיתים. ער האָט נישט דערלייגט צום פּסח. מ'האַט אין זיין

מיל געמאלן דעם פסחדיקן ווייץ. די דישקע האָט מען רעכט נישט געזען אין שטאָט ווייל נאָך די שנייען האָט זיך געשטעלט אַ טיפֿע בלאָטע. פסח צינט פֿלעגט ביי אונדז דער טיך אויסגיסן און אויף דער בריק-גאָס זענען אַלע הניזער געשטאנען אין וואַסער. די אַרעמע-לייט וואָס האָבן דאָרט גע-וווינט האָבן אַרויפֿגעטראָגן די בעבעכעס אויפֿן בוידעם. אַזאַ ווי דישקע וואָלט נישט אַרויס פֿון שטוב אין אַזאַ בלאָטע און פֿאַרן מיטן קאַלעס האָט זי אויך נישט געקאָנט. די שטאָט האָט נאָך אַלץ גערעדט, אָבער ווי באַלד דער דאָקטער, דער שאַרלאַטאַן, איז אַוועקגעפֿאַרן, איז דאָך שוין אַלץ פֿאַר-ביי. דעם בענדיטן האָב איך יאָ געזען עטלעכע מאל. ר'איז געוואָרן אומע-טיקער. ר'האַט עפעס נישט געקוקט קיינעם גלייך אין די אויגן. ס'ווייב האָט אים פֿאַרשעמט. מ'האַט געשמועסט אַז ס'קאָן קומען צו אַ גט, אָבער ער האָט זי, אַ פנים, ליב געהאַט. אַחוץ דעם האָט ער געהאַט אַריינגעבראַקט איר גן אין זיינע מסחרים און ס'איז גרינגער אַרביינצולייגן געלט ווי צוריק אַרויסנעמען. צווייטנס, וואָס ס'איז גוט פֿאַר יענעם איז גוט פֿאַר אים אויך. אַט אַזוי לעבן אַזוינע לייט.

זומער צו האָט די בלאָטע זיך אויסגעטריקנט. ס'האַט זיך געשטעלט אַ ליבע וואַרעם. אַרום קאַרצעו זענען די פֿעלדער און די גערטנער שענער ווי אַרום אַלע אַנדערע שטעט. געוויינלעך פֿלעגט די דישקע נאָך פסח קומען אין מאַרק איינקויפֿן אין די שניטקראָמען וואָלנס און סאַמעט. זי האָט ליב געהאַט אַליין אַנצוטרייבן איר קאַלעס. אַ מאל האָבן מיידלעך געמאַכט אַ באַל און דישקע איז געקומען צווישן די געסט. אָבער איצט האָט די דישקע זיך געהאַט אַפגעשלאָסן. ער אַליין, בענדיט, האָט זיך אויך אַפגעזונדערט. ער איז זעלטן געקומען אין מיל. מ'האַט אים געהאַט געמאַכט פֿאַר אַ פֿרנס, אָבער ר'האַט אויפֿגעהערט זיך ווייזן אויף אַסיפֿות. ער האָט זיך מער נישט געפּוצט אויך. ער גייט פֿאַרבני דעם מאַרק און ער איז צעקנעפֿלט און צע-שויבערט. מ'ווייל אים אַפּשטעלן, אָבער ער האָט נישט קאָ צייט. מ'האַט אים קיין מאל נישט געזען רייכערן, נאָר ער גייט און פּאַפעט אַ ליולקעלע, פֿאַרטאָן אין רעיונות. אַן אַנדער מאל האָט מען אים געטראָפֿן מיט אַ ציגאַר. ס'איז נישט עפעס קאָ חידוש אַז אַ מאַנצביל רייכערט, נאָר ער האָט זיך געהאַט צוגעכאַפט צום רייכערן ווי אַ שיפור צום בראַנפֿן. ס'איז געווען ביי אונדז אַ געוועלב וווּ מ'האַט געקראָגן טיטון און ער איז אַוועק אַהין און זיך געהייסן געבן פֿון אַלע מינים: רוסישן טיטון און טערקישן טיטון.

אזוינע פאפיראסן און אנדערע פאפיראסן, אלערליי פיפקעס און ציגארן־
שפיצלעך. ס'איז געווען ביי אונדז א שפיליטער וואס פלעגט פארן קיין לובלין
און קיין ווארשע ברענגען סחורה פאר די קרעמערס און בענדיט האט ביי
אים באשטעלט יעדן סארט טאבאק וואס מ'קאן קריגן נאר אין די גרויסע
שטעט. בענדיט האט זיך געהאט פארשאפט א בוך ווו ס'זענען אויסגערעכנט
אלע סארטן טיטון פון יעדן לאנד. יעדע זאך קאן ווערן א משוגעת. ער האט
זיך געהאט אפגענומען א שטיבל אויפן גארן און אויף א טיש זענען דארט
געלעגן א סך הייפלעך טיטון. ער איז ארויף אהין און גערייכערט א וואסער־
ליולקע. די דינסט האט דארט נישט געטארט אויפרימען. ער'ט נישט געלאזט
עפענען קיין פענצטער. די שטוב איז אלע מאל געווען פול מיט רויך.

אזוינע זאכן קאן מען נישט באהאלטן. ער האט געקראגן געלע פיינגער,
ר'האט אנגעהויבן הוסטן אויך. מיינע ליבע מענטשן, זי, ס'ווייב, איז אויך
עפעס אריין אין א תאוה. ער האט גערייכערט גאנצע טעג און זי'ט זיך
גענומען צום פרעס. ער האט געשיקט דעם שפיליטער נאך פרווולעך טיטון און
זי'ט זיך געהייסן ברענגען אלע מינים קעז, קאוויארן, לאקסן און דער שווארץ־
יאָר ווייסט וואָס. ער איז געוואָרן אויסגעטריקנט ווי אַ ביין און זי האָט זיך
צעגאַסן פֿון פֿעטקייט. יענע יאָרן האָבן קליידער געהאַט קעשענעס, און
אַלע קעשענעס אירע זענען געווען פֿול מיט שאַקאַלאַדקעס, מאַרמעלאַדקעס,
ניס, ראַזשינקעס, כּיבין אַ מאַל אַרײַנגעקומען צו איר אין בודואַר און זי
איז געזעסן בײַ אַ בופֿעט ווי אין עפעס אַ פֿרעסאַרניע און געגראַבלט פֿון
דעם אַ שטיקל און פֿון יענעם אַ פּיצל. וואָס איז דאָרט נישט געלעגן?
שמאַלצקוכן, כּאלווע, לאַקרייך, מלכות־ברייטלעך, פֿיש אין זיסן און זויערן.
פּורים בײַ דער סעודה איז אַ טיש אַזוי נישט באַלאַדן בײַם גרעסטן גבֿיר.
וואָס האָבן איך געטאַן בײַ איר? די מעשה איז געווען אַזוי: מאַן און ווייב
האַבן זיך צוליב עפעס געהאַט צעקריגט מיט גוטקינד דעם פֿעלדשער. פֿאַר
וואָס זיי האָבן זיך צעריסן ווייס איך נישט ביז היינט. יענע יאָרן האָט מען
געגלייבט אין שלאַגן אַדער. מיין באַבע עליו־השלום האָט מיך געהאַט
אויסגעלערנט שלאַגן אַדער. וואָס איז די קונץ? מ'טוט אַ שניט און מ'לאַזט
לויפֿן ס'בלוט. דערנאָך לייגט מען צו קראַכמאַל, שפּינזעבס אַדער מ'רייבט
אײַן מיט אַקעווייט. מיר האָבן געהאַט אַ מעסער שאַרף ווי אַ חלף. קורץ
און גוט, די שקע וויל איך זאָל איר שלאַגן אַדער. זי האָט, זאַגט זי, צו פֿיל
בלוט און דערפֿון מישט זיך איר אין קאַפּ. אַזוי ווי זי רעדט, שננדט זי

אָפּ אַ פּענעצל שווייצערקען, שמירט אָן מיט פּוטער, גיסט אַרויף האַניק און עסט. כ'זאָג איר: פֿון זיסקייטן ווערט דאָס בלוט געדיכט, נאָר זי טענהט: טו ס'דיניקע. כ'האָב איר געטאָן אַ שניט און דאָס בלוט רינט אַרויס מיט אַ שוים. זי'ט מיר געוואַלט באַצאָלן, נאָך כ'האָב נישט געוואַלט נעמען קיין געלט. אַזוי ווי כ'זיך דאָרט און רינט איר אַינן דאָס געלענק, עפֿנט זיך די טיר און בענדיט קומט אַריין אין אַ גאַלד־געשטריקטן שלאָפֿראַק, אין געליישטע שטעקלאַטשן, מיט אַ לילקע־ציבוק ביז די קני. ער רייכערט ווי אַ קוימען. קנולן רויך לויפֿן פֿון מויל און די נאָזלעכער. כ'קוק אים אָן און כ'דערקען אים רעכט נישט. ס'איז נישט דער אייגענער בענדיט: אויס־געדאָרט און אויסגעקוואַרט, מיט טאַרבעס אונטער די אויגן. ער האָט מיך נישט דערקענט און כ'האָב אים געמוזט זאָגן ווער איך בין. צעהושט און צעמישט. ער איז עפעס נישט קיין היגער. כ'זאָג צו אים: צו פֿיל צו רייכערן איז נישט געזונט, און ער ענטפֿערט קליגער־יש: וואָס איז יאָ געזונט?

מיינע ליבע קינדער, כ'וואַלט געקאָנט זיצן מיט אַינך אַ גאַנצע נאַכט און האַלטן אין איין דערציילן, אָבער וואָס איז די נפֿקא־מינה? ר'איז באלד געוואָרן קראַנק. ס'איז געקומען אַ דאָקטער פֿון דער פֿרעמד און ער'ט אים פֿאַרבאַטן צו רייכערן, אָבער אַזוי ווי דער דאָקטער רעדט צו אים, אַזוי ציט ער רויך. ביז דעמאָלט פֿלעגט ער נאָך אפֿשר היטן שבת, אָבער איצט האָט ער אָנגעהויבן רייכערן שבת. מ'זאָל נישט זען פֿון דרויסן, האָט ער געהאַלטן פֿאַרהאַנגען די פֿענצטער. ער קומט שוין נישט אין שול אַריין שבת און יום־טובֿ. די מסחרים האָט ער אין גאַנצן איבערגעלאָזט ביי די אָנגעשטעלטע. מ'האָט אים באַגנבֿעט, אָבער ס'אַרט אים נישט. אַלע ווייסן אַז בענדיט האָט באַקומען אַ ווייכן הוסט און אָנגעהויבן שפּינען מיט בלוט. ר'איז געוואָרן שוואַרץ ווי אַ קויל. וואָס זאָל איך דאָ לאַנג בריינען? אַז מ'ויל זיך אומברענגען, ברענגט מען זיך אום.

— געשטאַרבן?

- וואָדען? לעבעדיק געוואָרן? ר'האָט זיך פֿאַרברענט די לונגען. עלעהיי וואַלט ער זיך איבערגעשניטן דעם האַלדז מיט אַ מעסער...
- וואָס איז געוואָרן מיט איר, האָ?
- וואַרטס. אַז כ'רעד פֿון אים, מוז איך וויינען...
- די מומע יענטל האָט אויסגעשניצט די נאָז און אַרומגעווישט די אויגן.
- אויף בענדיטס לוויה האָט די שקע זיך געוויזן אין שטאַט ס'לעצטע

מאָל. זי איז געוואָרן טאָפּלט אַזוי גראַב. זי גייט נישט, נאָר זי וואַקלט זיך ווי אַ קאַטשקע. זי'ט אַפּילו נישט געוויינט. ס'איז נישט געווען ווער ס'זאָל זאָגן קדיש ביים קבֿר און דער שמש האָט געזאָגט קדיש. מ'טוט אַ קוק דישקע מאַכט מיטן מויל. מ'זעט ליבע מענטשן, זי איז געשטאַנען ביים מאַנס קבֿר און געקייט. ווען מ'האַט דאָס דערזען, האָט מען געוואָס, אַז ס'איז אַרײַן אין איר אַ נישט־גוטס. ס'איז געקומען אַ דאַקטער פֿון זאַמאַשטש און ווען ער האָט דאָס דערהערט, האָט ער געזאָגט אַז זי האָט אַ באַנדוואַרעם. דאָס איז אַ שלאַנג אַזאַ וואָס זיצט אין די געדערעם און נאָגט אויס דעם מאַרץ. ס'קומט פֿון נאַשן. נו, אַבער פֿאַר וואָס האָט זי נישט גענומען ער־ראש־חודש ווערעמקרויט אָדער ווערעם־צוקערלעך? מ'קאָן אַזאַ וואַרעם אַרויסטרייבן. אַחוץ דעם, אַז מ'האַט אַזאַ וואַרעם, ווערט מען נישט פֿעט, נאָר מאַגער. ס'איז נישט געווען קיין וואַרעם, נאָר אַ מאַנקאַליע. ווען זי איז געזעסן שיבֿעה — אָדער אַפֿשר איז זי גאַרנישט געזעסן קיין שיבֿעה? — האָבן ייִדן געוואָלט דאָרט דאַווענען מיט אַ מנין, ווי ס'פֿירט זיך, נאָר די דינסט לאַזט קיינעם נישט אַרײַן. וויבער זענען געקומען מנחם אַבֿל זיין, נאָר די טיר איז פֿאַרריגלט און פֿאַרהעמערט. זי'ט אַפּגעשאַפֿט די ייִדישע דינסט און מענדעלע משרת און האַלט בלויז גויים. אַ גוי, שטשובאַק האָט ער געהייסן, איז געוואָרן ביי איר דער אויפֿזעער פֿון דער מיל און דער שאַפֿער איבער די אַנדערע געשעפֿטן. ער איז אַליין אויך געווען אַ שיפור און אַ גולן. ווי לאַנג בענדיט האָט געלעבט, האָט ער געהאַלטן בלויז איין הונט, אַ שמירה פֿאַר גנבים. אַבער איצט האָט די דישקע געהאַט אַ גאַנצע טשאַטע הינט, פֿלבים ווי וועלף. מ'האַט שוין מורא דאָרט פֿאַרבניצוגיין ווייל זיי קאַנען עמעצן צערניסן. קיינער ווייסט נישט וואָס ס'טוט זיך דאָרט, אַבער מ'ווערט געווייר. זי שיקט נאָך זלמען דעם שפּיליטער און גיט אים אַ צעטל אַזוי לאַנג ווי דאָס גלות. זי הייסט אים ברענגען פֿון פֿויגלמילך. פֿאַראַן אין די גרויסע שטעט געוועלען וווּ מ'פֿאַרקויפֿט אַלערליי דעליקאַטעסן; ווורשטן, אינגעמאַכטסער, שמאַלץ, רויגן, אַלץ אין פּושקעלעך און שאַכטלעך. ס'איז בראַנד טייער און טריף, נאָר וואָס גייט איר אַן פּשרות? אַבי נאַכצוגעבן דעם בויך. טייערע ייִדן האָבן געזאָגט אַז דער זלמן טאַר דאָס איר נישט צושטעלן, אַבער וואָס טוט מען נישט מישטיינס געזאָגט צוליב פּרנסה? זי דינגט זיך נישט, באַצאַלט וויפֿל ער רעכנט איר. ער טענהט; אויב איכ'ל עס איר נישט ברענגען, וועט עס אַן אַנדערער ברענגען. איך בין בלויז

א שיקינגל. יעדער איינער איז להוט נאך פֿארדינסט. ס'האט זיך איר פֿארשמעקט חזיר אויך, נאָר דאָס האָט ער איר נישט נאָכגעגעבן. נו, האָט זי געשיקט די דינסט צו מאַציעקן דעם קעלבאַסניק און יענע האָט פֿאַר איר איינגעהאַנדלט שינקע און שפּעק.

מ'שיקט מיך רופֿן צו איר און כ'קום צו גיין. כ'האָב מורא געהאַט פֿאַר די הינט, נאָר מ'האָט זיי צוגעבונדן מיט קייטן. פֿון דעם בילן אַליין האָט אַ טראַגעדיק וויבל געקאַנט מפּלען. אַלץ איז שוין פֿאַרוואַרלאָזט. דער הויף איז פֿול מיט מיסט. די לאַדנס שטייען פֿאַרמאַכט. די צוים איז צעבראַכן, די שטאַל איז לידיק. כ'קום אַרײַן און דערזע דישקען. קינדערלעך, ס'איז נישט דישקע, נאָר אַ נקבֿה צוויי מאָל אַזוי אַלט און דריי מאָל אַזוי דיק. כ'האָב נאָך אַזוינס נישט געזען. קינדערלעך ווי אַ פֿאַס. אויף די אַרעמס זענען אַנגעוואַקסן שטיקער פֿלייש און זיי הענגען נאָך אַז ס'נעמט אָן אַ מיגל. דאָס קול איז גראָב ווי בני אַ מאַנצביל און הייזעריק ווי פֿון אַסטמע. זי זאָגט: כ'האָב צו פֿיל בלוט, שלאָג מיר אָדער. אַ דינסט ברענגט אַרײַן אַ בעקן און דישקע זאָגט: לאַז רינען ביז איכ'ל דיר הייסן אַפּשטעלן. כ'שננד איר אַינן אָן אָדער און ס'רינט אַפּ אַ האַלבע שיסל. ס'איז מיר איבל-דיק און כ'האָב מורא געהאַט כ'זאָל נישט אַוועקחלשן. ס'גיסט זיך פֿון איר ווי פֿון אַ בהמה און זי זיצט דערביי און קוויקט זיך מיט ווישניק און לעקעכלעך. דאָס מאָל האָט זי מיר באַצאַלט און כ'האָב גענומען אויך. כ'האָב שוין געהאַט אַ מאַן מיט קינדער. בענדיט איז געווען מיין קרובֿ, נישט זי מיין קרובֿה.

כ'וויל מיט איר רעדן, כ'וויל איר זאָגן אַז ס'איז אַ שלעכט פֿירונג, נאָר זי איז געבליבן די שטאַלצע פּריצה. מ'באַצאַלט מיר און מ'שיקט מיך אַוועק. כ'האָב מורא געהאַט זי זאָל נישט אַוועקשטאַרבן נאָכן פֿאַרלירן אַזוי פֿיל בלוט, אָבער דער רוח האָט זי נישט גענומען. פֿון דעמאַלט אָן פֿלעג איך קומען צו איר יעדן חודש. זי איז געוואָרן אַלץ גרעבער און גרעבער. נישט זינדיקן זאָל איך מיט די רייד, ס'האָט זיך אַנגעהויבן שפּירן פֿון איר. אַז מ'איז אַזוי פֿעט, קאָן מען נישט זיין ריין. אַז כ'האָב איר געדאַרפֿט שלאָגן אָדער, איז עס שוין געווען פֿאַר מיר אַן אַפקומעניש. דערווייל איז גוטקינד געשטאַרבן און ס'איז געקומען אַן אַנדערער רופֿא. מער האָט מען מיך נישט גערופֿן און כ'האָב געדאַנקט גאָט דערפֿאַר.

דער אַנדערער רופֿא האָט געהייסן ליפע און ר'האָט אַלץ דערציילט

אין שטאַט. דישקע האָט מער נישט געקאָנט גיין. די פֿיס זענען איר געוואָרן געשוואָלן ווי קלעצער. מ'האָט איר גאַרנישט געקאָנט צופאַסן קיין שיד. די אַלטע קליידער האָבן מער נישט געפאַסט און קיין נייע האָט זי נישט באַשטעלט. זי האָט זיך אינגעהילט אין עפעס אַ שובע אָדער אַ ראַטאָנדע. דער שפּיליטער האָט איר געבראַכט אַ פאַר מאַנצבילשע שטעקשיך. זי איז אַ גאַנצן טאַג געזעסן אויף אַ שטול. די פֿיס אָנגעשפאַרט אויף אַ פֿוסבענקעלע און די דינסטן האָבן זי געקאַרמעט ווי אַ קינד. אַזוי זיצנדיק אויף דער שטול האָט זי פֿאַרקויפֿט די מיל, די היזער, אַלץ וואָס זי האָט פֿאַרמאַגט. מ'האָט זי באַגנבֿעט און באַגולט און וואָס ס'איז געבליבן איז אַרניין צו איר אין בויך. זי האָט אַפֿילו בענדיטן נישט געשטעלט קיין מצבֿה.

ס'איז דאָ אַ ווערטל: אַז מ'עסט פֿון גרייטן, קאָן מען אויפֿעסן אַן אוצר. ווי לאַנג דער זלמן האָט געקריגן באַצאַלט, האָט ער צוגעשטעלט וואָס זי האָט באַגערט. אַז זי האָט גענומען פֿאַרלאַנגען אויף באַרג, איז ער געוואָרן טויב און שטום. די דינסטן האָבן געפֿרעסן און גערויבט ווי לאַנג ס'האָט זיך געלאָזט. דערנאָך זענען זיי אויסגערונען. ס'איז מער נישט געווען ווער ס'זאל שפּיזן די הינט און זיי זענען אַוועקגעפּגרט אָדער דער היצעל האָט זיי געכאַפט. אַ שלויע י'דענע, האַדעלע שמויש, איז געוואָרן ביי דער דישקען אַן אַרנינגייערין. די האַדעלע איז געווען, ס'זאל איר צו קיין שאַנד נישט זיין, אַ גנבֿ מיט די אויגן. אין הויז זענען געבליבן אַלערליי חפֿצים; די דישקע האָט נאָך געהאַט צירונג, און האַדעלע האָט אַלץ פֿאַר איר אויס-פֿאַרקויפֿט. זי'ט איר געקויפֿט שפּיז אויך, שוין נישט אין לובלין, נאָר ביי די שטאַטישע קרעמער. זי'ט דער דישקען אויסגעמאַכט אַן אויער, איר צוגעשטעלט טערקישע חשבונות. זי'ט זי געפאַשעט מיטן ערגסטן יוקס, אַבער אַז מ'איז אַזוי גראָב, ווערט דער מוח פֿאַרגאַסן מיט שמאַלץ און מ'ווייסט מער נישט וווּ איין און וווּ אויס. אויב זי האָט אַפֿילו געוויסט, האָט זי אויך געמוזט אָננעמען אַ מויל מיט וואָסער און שווינגן. אין אַזאָ שטאַנד איז מען ערגער ווי געליימט. ס'הויז איז געווען אירס אַבער ס'האָבן זיך אָנגעזאַמלט שטייערן. טאַקע די אייגענע האַדעלע האָט געשלאָסן יד-אחת מיט אַ וויכערער, אַ הויטשינדער, און יענער האָט געבאַרגט דישקען געלט. היינט האָט ער געבאַרגט, מאַרגן האָט ער צוריק געמאַנט דעם חובֿ מיט פּראַצענט. דישקע האָט אים געהאַט אַפּגעשריבן דאָס הויז אויף היפּאָ-טעק. די צוויי האָבן אויסמאַרקירט פֿון פֿאַרויס אַלץ ביי איר אויסצונאַרן.

דישקע האָט נישט געהאַט צו צאַלן און מ'האַט איר געמאַכט אַ ליציטאַציע. דער שווינדלער האָט צוגענומען ס'הויז און האַדעלע האָט אָפגעלעקט אַ ביין. מ'האַט דער דישקען גאַנץ שיינ געהייסן זיך פֿאַרנעמען, אָבער ווער וועט אַרײַננעמען אַזאַ שטיק צרה? אין שטאַט איז געוואָרן אַ געקאַך און אַ האַרמידער. ס'איז געווען ווינטער, אַ פֿראַסט, און מ'קאַן דאָך פֿאַרט נישט לאָזן אַ באַשעפֿעניש אין גאַס. אַהין אַהער, קהל איז באַשטאַנען מ'זאַל זי אַרײַננעמען אין הקדש. די אַביונים האָבן געמאַכט אַ געוואָלד, סטייטש, די קלאָודרע וועט פֿאַרנעמען אַ האַלב הקדש. מ'האַט געשאַלטן די פֿרנסים מיט וויסטע קללות. דישקע איז סײַ ווי שוין געווען אַ פֿאַרשאַלטענע. מ'האַט פֿון דעסט וועגן אָפגערייניקט אַן אַרט. מ'האַט אַוועקגעשטעלט אַ בעט, אַרויפֿגעלייגט אַ בינטל שטרוי מיט אַ ראַגאַזשע און זאַל זײַן נאָך אַ קבצנטע בײַ דער קהלשער שיסל. איצט הערט אַ מעשה. מ'וויל אַרויספֿירן די דישקען פֿון שטוב און זי קאַן נישט אַרויס דורך דער טיר. עץ גלייבט נישט? האַ? ס'איז דער ריינער אמת. מ'שטופט אַהין און מ'שטויסט אַהער. ס'זענען זיך אַנגעקומען בעל-עגלות, קצבים, ווילע-יונגען. מ'שלעפט, מ'ציט, מ'רייסט, אָבער זי איז נאָך אַליץ אינעווייניק. אַז זי איז נישט געשטאַרבן יענעם טאַג, איז גאַטס ווונדער. מ'האַט זי ווי ס'איז אַרויסגעקראַגן. איצט אַז ס'קומט צום הקדש, קאַן זי נישט אַרײַן. פֿאַר צײַטנס האָט מען געבויט די טירן נידעריק און שמאַל. ס'האַט זיך ווידער אַנגעהויבן אַ סומאַטאַכע. ס'האַט געדויערט אַפֿשר אַ שעה ביז מ'האַט זי אַרײַנגעשלעפט. מ'לייגט זי אַוועק אויפֿן בעט און ס'בעט טוט אַ פֿאַל אינן אונטער איר וואָג. זי'ט איבער-געבראַכן אַלע לײַסטן.

מ'האַט געמיינט אַז זי'ט דעם טאַג נישט אויסלעבן, אָבער אַז ס'איז באַשערט זיך צו מאַטערן, מאַטערט מען זיך. מ'האַט איר פֿאַרשאַפֿט אַן אייזערן בעט. גוטע מענטשן האָבן איר געבראַכט עסן. וויפֿל מ'האַט איר דערלאָנגט איז געווען ווייניק. זי'ט אַליץ אַרײַנגערוקט. זי האָט געשלונגען ווי אַ חיה. ווען מ'האַט געגעבן צו עסן עמעצן אַנדערש, האָט זי אויסגע-שטרעקט אַ לאַפע. ס'איז שוין נישט געווען די אַמאָליקע דישקע. ס'איז נישט געבליבן פֿון יענער קיין זכר. כ'האַב שוין דעמאָלט געהאַט עטלעכע קינדער, אָבער כ'פֿלעג, ס'זאַל נישט אויסגערעדט זײַן, יעדן טאַג איר עפעס אַרײַנגעטראַגן, אַ גריץ, אַ ייכל. זי איז געוואָרן אויס איבערקלייבערין. מ'האַט איר שוין געקאַנט צוטראַגן נעכטיקע קאַרטאַפֿל, אַדער איבערגע-

שטאַנענע קליסקעס. זי האָט געהאַט פֿאַרלוירן ס'לשון. זי האָט גערעוועט ווי אַ שטומע. זי האָט זיך נישט געקאַנט אויפֿהייבן און נעבעך געמאַכט הינטער זיך. פֿרומע ווייבער, גבאיטעס זענען געקומען זי אונטערווישן. מיט אַ מאָל, אַ פֿאַר טעג פֿאַר פּסח, גיט זי זיך אַ זעץ אויף אויפֿן בעט און טוט אַ זאַג מיט אַ קלאָר קול: ברענגטס ייִדן, כ'גיי שטאַרבן... מ'האַט געבראַכט דריי ייִדן פֿון בית־מדרש און זיי האָבן געזאַגט מיט איר ווידוי. זי האָט אומגעקערט דאָס פנים צו דער וואַנט און איז געשטאַרבן. זי'ט אַנגעוויירן אין הקדש אַ סך לַיב, אַבער זי איז געבליבן נאָכן טויט אַזוי שווער אַז אַכט נושאים האָבן געמוזט טראָגן די מיטה.

קעגן דעם וואָס עץ זאַגט: צוגעפאַסט. ביידע זענען געווען ווי איין מענטש. ביידע האָבן זיך אַליין דערהרגעט, ער מיטן רייכערן און זי מיטן עסן. פֿאַר וואָס האָבן זיי דאָס געטאַן, האָ? ס'האַט אויסגעזען ווי אַפּגעשמועסט. פֿון דעם דאָקטער גאַלפּערט האָט מען מער קיין מאָל נישט געהערט. ער'ט דערהרגעט צוויי נפֿשות און איז ערגעץ אַוועקגעפֿאַרן. פֿאַר אים איז עס אַוודאי געווען אַ שפּילעכל. נו, אַבער ס'איז דאָ אַ גאַט און ער האַלט חשבון. מ'צאַלט פֿאַר אַליץ, אויב נישט היינט, איז מאַרגן, אויב נישט דאָ, איז דאָרט. מײַן מאַמע פֿלעגט זאַגן: מ'שענקט קיינעם גאַרנישט. אַפֿילו נישט אַ שאַל פֿון אַ ציבעלע...

דריי מעשיות

געוויידמעט אהרן צייטלין

א

זיי זענען געזעסן יעדן טאג אין ראדזימינער שטיבל און דערציילט מעשיות: זלמן גלעזער, ר' לוי-יצחק אַמשינאווער און מאיר טומטום. מאיר טומטום האָט פֿאַרבראַכט מיט זיי בלויו צוויי וואָכן אין חודש, ווייל די אַנדערע צוויי וואָכן איז ער משוגע. ער האָט געהערט צו יענע וואָס די גמרא רופֿט אָן: עתים חלים, עתים שוטה. ווען ס'האָט געשיינט אין די נעכט די לבנה האָט מאיר אַרומגעשפּאַנט אַהין און צוריק איבערן שטיבל, אָדער גאָר אין הויף, געריבן די הענט און גערעדט צו זיך אַליין. מאיר איז געווען אַ הויכער, אַבער ביי די סאַמע אַקסלען האָט דער רוקן זיך אויסגעקרימט אין אַ הויקער. דאָס בייניקע פנים איז גלאַטיק ווי ביי אַ יעדנע און נאָך גלאַטיקער, אָן אַ שפור פֿון אַ באַרד. דער קין איז לאַנג, דער שטערן הויך, די נאָז קרום. פֿון די אויגן האָט אַרויסגעקוקט די קפּדנות פֿון אַ למדן. מ'האָט אים גערימט אַז ער קאָן ש"ס פֿון אויסנווייניק. ווען ער איז געווען ביים זינען, האָט ער געשאַטן מיט תורה, חסידישע זאַגענישן, גלייכווערטלעך. ער איז נאָך געהאַט געפֿאַרן מיטן טאַטן צום אַלטן קאַצקער. געטראָגן האָט מאיר זומער און ווינטער אַ ריפּסענע קאַפּאַטע ביז די קנעכלעך, שייך און זאַקן, אַ זיידן היטל מיט אַ הויכער דענקע איבער צוויי יאַרמלקעס, איינע פֿון פֿאַרנט און איינע פֿון הינטן. פּאות האָט ער געהאַט גלייכע און אַ קאַפּ האָר וואָס איז געבליבן שוואַרץ און געדיכט ביזן טיפֿן עלטער. אין די צערודערטע טעג האָט ער, אַ פנים, אין גאַנצן געפֿאַסט. אין אַנדערן האַלבן חודש האָבן גבאייטעס אים געבראַכט גריצן און ייכלעך. גענעכטיקט האָט ער ערגעץ ביי אַ מלמד אין אַ פֿינצטערן אַלקער.

אייצט, אין סוף חודש, זענען די נעכט פֿינצטערע און מאיר טומטום איז ביי די קלאַרע געדאַנקען. ער האָט אַרויסגענומען אַ ביינערנע פּושקע און

געשמעקט טאבעק וואָס ער האָט אין אים אַרײַנגעטאָן אַקעוויט און האַרב־
שטאַרק. ער האָט מכבד געווען מיט אַ שמעק טאבעק זלמן גלעזער און לוי־
יצחקן ווי וויל זיי האָבן געהאַט אייגענע שקעטעלעך. מיט אַ ראַנד אויער
האַט מאיר זיך צוגעהערט צו זלמנס רײד, אָבער ער האָט דערבײַ געטראַכט
די אייגענע מחשבות. ער האָט פֿאַרצויגן די ברעמען און מיט דעם דוימען
און ווייניגער געצופט דאָרט ווי ס׳וואַלט באַדאַרפֿט וואַקסן אַ באַרד.

ר׳ לוי־יצחק איז אַ מאָל געווען אַ געלער, און געל־האַריקע ווערן קיין
מאָל נישט אין גאַנצן גרוי. ס׳איז פֿאַרבליבן אַ רעשטל געלקייט אין די
פאות, אין די ברעמען, אין דער באַרד. ער האָט געטראָגן בלויע ברילן
איבער די טראַכאַמע־אויגן און זיך אָנגעשפּאַרט אויף אַ שטעקן וואָס האָט
אַ מאָל געהערט צו ר׳ כאַצקעלע קוזמירער. ר׳ לוי־יצחק האָט דערמאַנט,
אַ גבירים האָבן געפרוּווט אַפּקויפֿן דעם שטעקן פֿאַר אַ שלל מיט גאַלד.
אָבער ווער וועט דאָס פֿאַרקויפֿן אַ שטעקן וואָס ר׳ כאַצקעלע האָט אויף אים
אָנגעלענט די הייליקע האַנט? ר׳ לוי־יצחק האָט מיט דעם שטעקן פֿאַר־
דינט זײַן אויטקומעניש. ער האָט אים געגעבן צו האַלטן שווערע געווינערינס.
קינדער שלאָפֿע אויף שאַרלאַך, קאַקלהוסט, קראַפּ. מ׳האַט מיט דעם שטעקן
געטריבן שדים, געיאַגט דיבוקים, געהיילט ווינקלבראַכן, געפֿונען באַגראַבענע
געלטער און צירונג. אין דער וואַכן האָט ר׳ לוי־יצחק אים נישט אָפּגעלאָזט
אַפֿילו ביים דאַווענען. בלויז שבת און יום־טובֿ האָט ער אים פֿאַרשלאָסן
אין שולחן. איצט האָט ער געהאַלטן אויף דעם אויער פֿון שטעקן ביידע
הענט — אַדעריקע, מיט בלייכע פֿינגער באַוואַקסן מיט געלע הערעלעך.
ר׳ לוי־יצחק האָט געליטן אויפֿן האַרץ, אויף די לונגען, אויף די גירן.
מ׳האַט געשמועסט צווישן חסידים אַז דער שטעקן לאָזט אים נישט שטאַרבן.
זלמן גלעזער איז געווען הויך, ברייטפלייציק, מיט געדיכטע ברעמען־
באַרשטן און אַ קנייליקער באַרד וואָס האָט געהאַט דעם קאַליר פֿון פֿעפֿער.
צו אַכציק יאָר האָט ער נאָך יעדן טאַג אויסגעטרונקען צוויי קאַוועגלעזער
ברענשפּירט. אויף אַנבייסן האָט ער פֿאַמעלעך אויפֿגעגעסן אַ צוויי־פֿונטיק
לעבל ברויט מיט אַ ציבעלע און פֿאַרטרונקען מיט אַ שעפּ וואַסער. זלמנס
ווייב, געבוירן אַ קריפל, האָט נישט געקאַנט רירן מיט די הענט און די פֿיס
און איז געווען האַלב שטום פֿאַר אַ צולאַג. יונגערמאַנווייז פֿלעגט זלמן זי
פֿירן אין מיקווה אין אַ וועגעלע. דער דאָזיקער צעבראַכענער שאַרבן האָט
געהאַט געבוירן זלמען אַכט געזונטע זין און טעכטער. ער האָט מער נישט

געדארפֿט אַנקומען צו גלעזערײַ ווײַל דער עלטסטער זון, אַ נגיד, האָט אים געשיקט אויף אויסהאלטעניש. זלמן האָט געוווינט מיט דעם ווייב אין אַ פּיצעלע שטיבעלע מיט אַ גאַלעריע. זלמן האָט אַליין געקאַכט און אַנגע-קאַרמעט ס׳ווייב.

איצט איז ער געזעסן און דערציילט אַ מעשה פֿון דער צייט ווען ער האָט געוווינט אין ראַדאַשיץ און איז אַרומגעגאַנגען מיטן קאַסטן גלאַז איבער די דערפֿער. ער האָט געטענהט :

— היינט זענען דען דאָ פֿרעסט ? נאָט אַנד אַ גראַשן פֿאַר היינטיקע פֿרעסט. היינט אַז די ווייסל ווערט געפֿרוירן, מיינט מען שוין ס׳איז אַ קאַלטער ווינטער. אין מיין צייט האָט זיך געשטעלט די קרייה באַלד נאָך סוכות און ס׳האָט געטראָפֿן אַז פּסח־צייט איז מען אַריבער דעם טיג צו פֿוס. ס׳זענען געשטאַנען אַזוינע פֿרעסט אַז דעמבעס האָבן געפלאַצט אין די וועלדער. וועלף זענען געקומען ביי נאַכט קיין ראַדאַשיץ גנבֿענען הינער. די אויגן האָבן געלויכטן אין דער פֿינצטער ווי ליכטלעך. פֿון געהויל האָט מען געקאַנט פֿון זינען אַראַפּ. איין מאָל אין מיטן שבת איז געוואָרן אַ האַגל. שטיקער איז זענען געפֿאַלן ווי גענדזענע אייער. זיי זענען אַרבינגעפֿאַלן דורכן קווימען אין די טעפּ גריץ. איד געדענק אַ רעגן ווען ס׳זענען געפֿאַלן פֿון הימל לעבעדיקע פֿיש און חיהלעך וואָס מען האָט נישט געוווּסט וואָס זיי זענען. זיי זענען געקראַכן איבער דער גאַס.

— וווּ נעמען זיך אין הימל פֿיש ? — האָט לוי־יצחק געפֿרעגט.

— די וואַלקנס טרינקען זיך אָן אין די טייכן. אין אַ דאָרף לעבן ראַדאַשיץ איז אַ מאָל אַראַפּגעפֿאַלן פֿון הימל אַ שלאַנג. פֿון דעם פֿאַל איז זי געפּגרט, אַבער זי איז נאָך אַפּגעקראַכן פֿון דער שענק ביז צום ברונעם. דאָרט איז זי געבליבן טויט. די פויערים האָבן מורא געהאַט זי אַנצורירן און זי האָט פֿאַרשטונקען ס׳דאָרף.

— אין מדרש תּלפּיות ווערן געבראַכט אַ סך אַזוינע טראַפֿן — האָט מאיר טומטום זיך אַפּגערופֿן.

— וואָס טויג מיר דער מדרש תּלפּיות ? כ׳האַב אַלץ געזען מיט די אייגענע אויגן. היינט זענען נישטאָ אין די וועלדער קאָ גולנים. מיין זיידע האָט נאָך געדענקט דעם גולן דאַבאַש. ער איז געווען דער קעניג פֿון די גולנים. זיי האָבן געציטערט פֿאַר אים אימת־מוות. אַבער די וואַרע הערשערין איז געווען די מוטער זינע, אַ זקנה פֿון ניינציק יאָר. זי האָט צוגעגרייט אַלע

פלענער: ווו מ'זאל רויבן, וועמען מ'זאל באַרויבן, ווו מ'זאל באַהאַלטן די גולה און ווו מ'זאל אָפּזעצן. זי איז געווען אַ פּישוף־מאַכערין אויך. זי'ט געזאָגט אַ שפּרוך און עמעץ האָט געקראָגן די ניכפה. מ'האַט דערציילט אַז ר' לייב שרהס איז שיער נישט אַריינגעפֿאַלן אין איר נעץ. זי איז נאָך דעמאָלט געווען אַ יונגע מרשעת, אַ חצופֿה. ר' לייב שרהס פֿלעגט דאָווענען שחרית אין וואַלד מיט זונשפּראַץ. פֿריער האָט ער זיך געטובֿלט אין אַ טייכל וואָס האָט געשטראַמט אין וואַלד. ער טוקט זיך אונטער און שטעקט אַרויס דעם קאַפּ — די דאָבאָשע שטייט קעגן אים מוטער־נאַקעט, מיט צעלאַזטע האָר, גרייט אים צו פֿאַנגען. ער האָט אויף איר אָנגעשריגן נאָר זי האָט גענומען מאַכן אירע שוואַרצע קונצשטיק. דעמאָלט האָט ר' לייב אַרויסגע־זאָגט אַ שם און ס'איז געוואָרן אַ שטורעם. דער ווינט האָט זי אַ כאַפּ געטאַן ביי די קודלעס און אַרויפֿגעשלידערט אויף אַ בוים. זי האָט אַראַפּגעשריגן צו ר' לייבן:

— האָב מיט מיר חתונה. מיר ביידע וואַלטן איבערגעקערט די וועלט...

— אַזאַ געהינטעכץ! — האָט ר' לוי־יצחק אַ זאָג געטאַן.

— אין קהל חסידים איז די מעשה נישטאַ — האָט מאיר טומטום זיך אָנגערופֿן.

— נישט אַלץ איז דאָ אין קהל חסידים. איך אליין האָב געהאַט צו טאָן מיט אַ מכשף. כ'גיי איין מאָל פֿון אַ דאָרף קיין ראַדאַשיץ מיט מנין קאַסטן גלאַז. דער טאַג איז גראַד געווען אַ לינדער. די זון האָט זיך שוין גענייגט צו מערבֿ. כ'בין געהאַט איבערגעשלאָפֿן ביי אַ פּויער אין שנייער, אַבער אויף שבת האָב איך מיך אַלע מאָל אומגעקערט אַהיים. דער וועג האָט געפֿירט דורך אַ וואַלד. כ'גיי מיר אַזוי פֿאַרטראַכט. מיט אַ מאָל דערזע איך אַ קליין מענטשעלע, אַ מאַנספּאַרשוין. ר'האַט געמוזט זיין נישט גרעסער ווי מנין האַנט. כ'קוק עפעס און ווייס אליין נישט וואָס דאָס איז. אויסגעפּוצט איז ער ווי אַ פּריץ — אַ הוט מיט אַ פֿעדער, און אַ גרין רעקל, פּאַנטאַלאָנען מיט רויטע שטייוועלעך. ר'האַט געטראָגן אַ טאַרבע פֿון יעגערס וואָס גייען אויף יאָגד. ר'האַט געהאַט אַ ביקס אויך — אַ ביקסל ווי פֿון חדר־יינגלעך ל'ג'בעומר. כ'שטיי און גאַף. כ'האַב נאָך קיין מאָל נישט באַגעגנט אַזאַ פּיצעלע פּאַרשויןדל. אויב ער איז אַפֿילו אַ קאַרליק אַדער אַ פּאַרזעעניש, וואָס גייט ער עפעס אליין? כ'שטעל מיך אָפּ און קלער: כ'על אים לאָזן פֿאַרבּייגן. אַבער ער שטעלט זיך אויך אָפּ. כ'נעם שפּאַנען גיך און ער

שפאנט מיר נאך. ווי קאן ער מאכן אזוינע לאנגע שפרייזן מיט אזוינע קורצע פֿיסעלעך? וואָס זאל איך דאָ לאַנג בריינען? כ'זע שוין אז ער איז פֿון יענע לייט. כ'זאָג שמע־ישׂראל און שדי קרע שטן, אָבער ס'העלפֿט נישט. ער ווינקט און צילט אויף מיר מיטן ביקסל. כ'האָב באַנומען אז ס'איז שלעכט. דערווייל זע איך אַ שטיין. כ'הייב אויף דעם שטיין און וואַרף אים. — ערשט ער טוט אַ פּראָל אַרויס מיט אַ געלעכטער אַז אַ שוידער איז מיר אַריבער דורכן לייב. ער'ט דערבני אַרויסגעשטעקט אַ לעקער ביון נאָפל. — ר'האַט אַיך נישט מוזיק געווען? — האָט ר' לוי־יצחק געפֿרעגט. — אַנטלאָפֿן. — איר'ט געהאַט אויף זיך אַ קמיע? — כ'האָב פֿון קינדווייז אַן געטראָגן אויפֿן האַלדז אַ טאַרבעלע מיט אַ צאַן פֿון אַ וואַלף און אַ קמיע פֿון קאַזשעניצער מגיד. — נו, דאָס איז גענוג. — פֿון וואַנען איז געדרונגען אז ס'איז געווען אַ פּישוף־מאַכער? — האָט מאיר טומטום געפֿרעגט — ס'האַט געקאַנט זיין אַ ליק, אַ שרעטל, שייב־תּא, נעמה, בן אבראי. — מ'האַט געהערט פֿון אים. ר'האַט געשטאַמט פֿון פּריצים. דער פֿאַטער האָט נאָכן טויט אים איבערגעלאָזט אַ שלאָס, אָבער ר'האַט זיך אַרינגעלאָזט אין כּישוף. ר'האַט זיך געקאַנט מאַכן קליין, ר'האַט זיך געקאַנט מאַכן גרויס. ר'האַט זיך פֿאַרשטעלט פֿאַר אַ האַז, אַ קאַץ, אַ הונט, וואָס ס'איז אים אַנגע־פֿאַלן. געלט האָט ער געהאַט גאַנצע פֿעסער. ס'ווייב איז אים געפּגרט און ר'האַט זיך באַהעפֿט מיט דער סיטראַ־אחרא. אז ס'איז אים געפֿעלן, האָט ער ליב געהאַט צו מאַכן לצנות און איבערצושרעקן. איין מאָל האָט אַ בעל־עגלה געפֿונען אויפֿן וועג אַ זעקל האָבער. ווען אַ בעל־עגלה זעט האָבער, ווערט ער צוגעזאַטן. ער וויל אויפֿהייבן ס'זעקל, ס'רירט זיך נישט פֿון אַרט. ער'ט זיך שיער די לונגען נישט אָפּגעריסן און דער זאַק ליגט ווי אַ שטיין. אויף דער פֿור איז געפֿאַרן אַ ייד אַ למדן און ער איז אַראָפּ אים העלפֿן. ער טוט זיך אַ בייג אַראָפּ צום זאַק און ס'איז אַ נאַקעטע נקבֿה. — פֿע! וואָס איז געוואָרן זיין שוואַרצער סוף? — כ'ווייס נישט. ווען איך בין אוועק פֿון ראַדאַשיץ, האָט ער נאָך געלעבט. וואָס ווערט פֿון אזוינע הולטייעס? זיי פֿאַלן אַריין אין שאול־תּחתיה...

א וזלל איז געווארן שטיל. ר' לוי-יצחק האָט אַרויסגענומען אַ ליוולקע, אַ זעקעלע טיטן און פֿאַררייכערט. ער האָט אַרויסגעלאָזט אַ פֿאַר קנוילן רויך און אַ זאַג געטאַן:

אַז אַ גוי זאל זיין אַ בישוף־מאַכער, איז נישט קאַ רבֿותא. ס'זענען נאָך געווען מכשפֿים אין מצרים. וואָס משה רבֿנו האָט געטאַן, האָבן זיי נאַכגע־טאַן. אויב אַזוי, — וואָס איז דער חידוש? אָבער אין גראַבאָוויץ איז געווען אַ ייד וואָס האָט געהאַט צו טאַן מיט יענע לינט, די בנינאַכטיקע. ר'איז נישט געווען קיין גראַבאָוויצער, נאָר ר'איז אַנגעקומען אַהין פֿאַר אַן איידעם. כ'האַב געקענט זיין שווער: ר' מרדכי ליסקאווער, אַ ייד אַ למדן און נגיד. ר'האַט געהאַט פֿינף זין און איין טאַכטער, פעשע, אַ בת־יחידה. די זין האָבן אַלע געטאַן נגידישע שידוכים. אַ האַלבע שטאַט האָט געהערט צו זיי. ער אַליין האָט געהאַט אַ וואַסערמיל און ס'זענען דאָרט אַלע מאַל געשטאַנען פֿורן קאַרן. מ'איז געפֿאַרן צו אים מאַלן פֿון אַלע דערפֿער. די פּויערים האָבן געגליבט אַז ווען מ'מאַלט ביי אים, קומט אַריין די ברכה. די פעשע איז געווען די יינגסטע, ס'אויסקראַצעכץ, און ר' מרדכי האָט געזוכט פֿאַר איר אַ יונגן־מאַן אַ הדר. ר'האַט צוגעזאָגט טויזנט רענדלעך נדן, אייביקע קעסט. ר'איז אַוועק אין אַ ישיבֿה און געהייסן זיך ווייזן דעם בעסטן בחור. דער ראשי־ישיבֿה האָט צוגערופֿן אַ בחורל, זיננוועלע, און געזאָגט: ווי קליין ער איז, אַזוי פֿאַרשטעקט ער אין אַרבל אַלע לומדים פֿון מדינת פּוילן. דער בחור איז געווען אַ יתום, געגעסן טעג. בקיצור, ר' מרדכי האָט אים שוין נישט אָפּגעלאָזט. ר'האַט אים גענומען אַהיים, אויסגעקליידט, געלאָזט שריבן תנאים. אַזוי ווי דער חתן קאַן דאָך נישט וויינען מיט דער כלה אין איין הויז, האָט זיך זיננוועלע אויפֿגעהאַלטן אין אַ האַרבֿעריק. מ'האַט אים אָפֿ־געגעבן אַ סאַליע. מ'האַט אַריינגעשטעלט אַ שאַנק ספֿרים. מ'האַט אים געקעכלט מיט טייבעלעך און מאַרצעפֿאַנעס. אין בית־מדרש איז ער געקומען אין דער פֿרי און אַלע האָבן געוואַלט שמועסן מיט דעם שינדל אין לערנען. ר'איז גראַד אַ קנאַפֿער רעדער, אַ וואַרט איז ביי אים אַ רענדל, אָבער אַז ער זאָגט עפעס, איז דאָ וואָס צו הערן. אַ בקי בכל חדרי תורה. ר'האַט געקאַנט אָפּזאָגן אַ גאַנצן בלאַט שיטה מקובצת פֿון אויסנווייניק. ער שטייט מיר פֿאַר די אויגן: אַ קליינער, אַ ווייטער, מיט געלע פּאות. ס'האַט אים נאָך נישט געשפּראַצט קאַ בערדל.

דער מחותן האט אים געלאזט נייען די מלבושים מיט א נומער גרעסער, ער זאל שפעטער אויסוואקסן, און די זשופיצע האט זיך אים נאכגעשלעפט. א באזונדערע זאך איז אז ער איז קיין מאָל נישט אויסגעוואקסן, נאָר דאָס האָט נישט דערצו. אין לערנען רעדט ער מיט אַ שטיל קול, אָבער אַז עס קומט צו מילי־דעלמא, איז ער אַ שווינגער. ער ענטפֿערט גאַרנישט, נאָר שאַקלט מיטן קאַפּ. די בחורים האָבן זיך געוואַלט פֿאַר אים פֿלייסן, נאָר ער האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי אַ שטענדער אין אַ ווינקל און ס'איז ישבֿ בדד וידם. מ'האַט אָנגעהויבן טענהן אַז ער איז אַ מרוק. ווען ר'האַט געדאוונט, האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט ביים פֿענצטער און אַזוי איז ער אָפּגעשטאַנען ביי נאָך עלינו און זיך נישט געטאַן קיין ריר. ס'פֿענצטער איז אַרויס צו דער שולגאַס און צום בית־עלמין.

נו, מילא, האָלט ער נישט פֿון הוויות עולם. די שטאַט האָט געהאַט אַפּשני. דערצו ווערט ער פֿון ר' מרדכי ליסקאווערס געזינדל. מאַכט זיך אַ מעשה: אַ בחור קומט ביי נאַכט אין בית־מדרש לערנען אַן אַשמורה און ר'איז בלייב ווי קרינד. די בחורים פֿרעגן אים: וואָס איז דיר? עמעץ האָט דיך איבערגעשראַקן? אין אָנהייב וויל ער נישט רעדן. דערנאָך האָט ער אַוועקגערופֿן דריי בחורים אין אַ זיט און גענומען ביי זיי תקיעת־כּף אַז זיי וועלן האַלטן אַ סוד. בקיצור, ר'איז געגאַנגען איבערן שולהויף. מיט אַ מאָל זעט ער זיננוועלען. ער שטייט לעבן הקדש און שאַקלט מיט די הענט. ס'איז דעם בחור אַ וונדער. דער זיננוועלע פֿלעגט נישט קומען ביי נאַכט לערנען. דערצו, וואָס האָט ער צו טאַן ביים הקדש? אַ טהרה־ברעט איז דאָרט אָנגעשפּאַרט ביי דער טיר און מ'האַט מורא פֿאַרביצוגיין אַפֿילו ביי טאַג. ס'האַט געפֿירט פֿון דאָרט איין שמעג צו די שטאַטישע אַפּטריטן און אַן אַנדערער צום אַלטן גוטן אַרט. דער בחור האָט געמיינט אַן אַפֿשר האָט זיננוועלע פֿאַרבלאַנדזשעט. ער איז דאָך ניש' קא' היגער און אַ פֿאַרטראַכטער דערצו. ר'איז צוגעגאַנגען און געפֿרעגט: זיננוועלע, וואָס טוסטו דאָ? אַזוי ווי ר'האַט דאָס אַרויסגעזאָגט, האָט דעם זיננוועלעס געשטאַלט גענומען אינשרומפּן. ר'איז געוואָרן קלענער, צעבויגן, צעקנוידערט און ס'דויערט נישט קא' מינוט ווי ס'איז געבליבן פֿון אים נישט מער ווי אַ קנול רויך. דער רויך איז באַלד אויך צעגאַנגען. ווי דער בחור האָט דאָס איבערגעלעבט איז אַ נס. די אַנדערע בחורים טענהן: אַפֿשר האָסטו פּסולע ציצית? אַפֿשר איז ביי ענק אָפּגעשפרונגען אַן אות אין דער מזוזה? ס'איז קלאָר אַז דאָס

האַט איינער פֿון די לאַפּיטוטן זיך פֿאַרשטעלט פֿאַר זיננוועלען. מ'האַט די גאַנצע זאַך פֿאַרשוויגן. הלוואי וואָלט מען יאָ דערציילט, וואָלט די שטאַט זיך אַנגעשפּאַרט אַ סך שרעק.

די חתונה איז געווען אַ רוישיקע. מ'האַט אַראָפּגענומען פּלייזער פֿון לובלין. מ'האַט געבראַכט ר' יוקעוו ברחן אַזש פֿון קאָווע. פֿאַרן באַדעקנס האָט מען געמאַכט אַ חתן־מאַל. געוויינטלעך אַ חתן זאָגט אַ פּשטל, איז זיך מַפּלפּל, טיילט פּאַפּיראַסן. אַבער דער זיננוועלע איז געזעסן ווי אַ נישט־דאַקער. מ'רעדט צו אים און ער ענטפֿערט נישט. די אויגן זענען שטאַר. ר'האַט געהאַט שווערע ברעמען און מ'ווייסט נישט צי דרימלט ער אָדער ער טראַכט רעיונות. אַנדערע האָבן אַפּילו גערעכנט אַז ר'איז טויב. נו, מילא, אַלץ לויפֿט פֿאַריבער. מ'האַט אַפּגעטאַנצט און אַפּגעזונגען. דער זיננוועלע איז שוין אַ יונגער־מאַן אויף קעסט. ער זיצט שוין אין ווינקל ביים שטענדער און קנעלט נדה. דאָס ווייבל, די פעשע, האָט זיך גענומען קלאָגן פֿאַר דער מוטער אַז דער זיננוועלע איז נישט ווי ס'באָדאַרף צו זיין. נאָך דער טבילה קומט ער צו איר, אַבער ר'איז קאַלט ווי אַני. איין מאָל אין דער פֿרי ווען די מוטער איז נאָך געשלאָפֿן, איז די פעשע אַריינגעפֿאַלן מיט אַ געוויין.

— וואָס איז, טאַכטער ?

דערציילט זי אַזאַ זאַך. זי איז געגאַנגען אין מיקווה און דער זיננוועלע איז ביז נאַכט געקומען צו איר. זי טוט אַ קוק : אין אַנדערן בעט ליגט נאָך אַ זיננוועלע. די לבנה האָט געשיינט. ס'איז זי באַפֿאַלן אַזאַ פּחד אַז זי האָט זיך באַהאַלטן אונטער דער איבערדעק און מער נישט געוואָלט אַרויס. גאַנץ פֿרי איז זיננוועלע אַוועק לערנען. די מוטער טענהט צו איר : טאַכטער, ס'איז אַ פֿאַרבליענדיגיש, אַבער די פעשע שווערט מיט האַרבע שבוועות. זי שרייבט : מאַמע, כ'האַב מורא פֿאַר אים און זיט אַוועקגעחלשט.

ווי לאַנג קאָן מען באַהאַלטן אַזוינע זאַכן ? ס'זענען געווען צוויי זיננוועלעך. ס'איז שפּעטער געוואָרן קלאָר פֿאַר יעדן איינעם. אין גראַבאָוויץ האָבן געוויינט אַ פֿאַר משפּילים, איבערגעדרייטע שלעסלעך, און זיי לייקענען שטיין־און־ביין. איר ווייסט דאָך זייערע ענטפֿערס : אַן אַננרדידיגיש, אַן אויסדוכטעניש, אַ מאַנקאַליע, דאָס, יענץ. אַבער זיי ציטערן גלייך ווי יעדער איינער. דער זיננוועלע ליגט ביז נאַכט אין בעט, די טיר פֿון שלאָף־חדר איז פֿאַרקייטלט, אַבער מ'טרעפֿט אים אין שולחוף, אין מיקווה־געסל, אויפֿן

שליאך. ער באווייזט זיך אין בית-מדרש אויך. ער שטעלט זיך אוועק אין פאליש בנים האנטפאס און שטייט ווי א גולם. ווי לאנג מ'דערקענט אים נישט, איז גארנישט; אבער ווי נאך עמעץ כאפט זיך אן ס'איז נישט דער אמתער זיננוועלע, צעפאלט ער ווי שפינוועבס.

א צייט האט מען זיננוועלען נישט געוואלט זאגן וואס ס'איז דער מער. ר'האט אפשר אליין נישט געוואסט. נו, אבער די פעשע מנדט שוין אויס צו שלאפן מיט אים אין איין חדר. מ'האט געמוזט דינגען א שומר און ווייסען-וואס. דער שווער רעדט צו אים קלארע דיבורים. ר'האט געמיינט זיננוועלע וועט לייקענען, זיך פארענטפערן. אבער ער שטייט ווי אן אויס-געשטאפטער און שווינגט. דער שווער איז מיט אים אוועק קיין טריסק צום מגיד און דארט האט מען אים באהאנגען מיט קמיעות. ר'איז צוריקגעקומען און אלץ ס'אייגענע. ביי נאכט פארשליסט די שוויגער די שלאפֿשטוב פֿון פארפאלק און שטעלט אוועק א שווערע שטול. אבער זיננוועלע שלענדערט זיך ארום אויפֿן בית-עולם, ביי דער תיפֿלה, ביי דער ווינטמיל און ווי נישט? הינט הייבן אן בילן. פֿערד דערשרעקן זיך און שטעלן זיך קוממיות. וויבער גייען שוין נישט ארויס ביי נאכט אן א פֿארטעך פֿון פֿארנט און פֿון הינטן. איצט הערט א זאך. ס'איז געווען א קאלטע ווינטערנאכט און ס'האט גראד געטראפֿן אן בלויו איין וויבל האט געברויכט גיין טיילה. די טוקערין האט זי פֿריער געוואשן און איר אפגעשניטן די נעגל אין פֿירהויז. דארט וווּ די מיקווה איז האט געברענט א ליכטל. דאס וויבל לאזט זיך אראפגיין מיט די טרעפ און עמעץ שווענקט זיך אונטן. ס'פלעמל האט געצאנקט און מ'האט נישט געזען קלאר. זי'ט געמיינט אן ס'איז אן אנדער וויבל. זי קומט אראפ נאענט און ס'איז זיננוועלע. זי'ט געטאן א געשריי און געחלשט. זי איז אריינגעפאלן אין וואסער און וואלט אוודאי זיך דערטרונקען. אבער די טוקערין האט דעהערט ס'געשריי און זי ארויסגעשלעפט. ווען מ'האט זי אפגעמינטערט האט זי דערציילט וואס זי האט געזען. דער אמתער זיננוועלע איז גראד דעמאלט געזעסן אין בית-מדרש. כ'זאג דער אמתער. אבער מ'האט שוין רעכט נישט געוואסט ווער ס'איז יא זיננוועלע און ווער ס'איז דאס אפבילד. די ווילע-יונגען האבן אויסגעטייטשט אן זיננוועלע גייט אין באד אונטערקוקן צו די נקבות. די פעשע האט שוין נישט געוואלט מיט אים ווינען. וואלט דער זיננוועלע געהאט טאטע-מאמע, שיקט מען אים אפ אהיים. אבער ר'איז א קיילעכיקער יתום. דער שווער האט אים גערופֿן צום

רַב, מסלק געווען הונדערט גילדוינים און ר'האַט די פעשען אָפּגעגט. כ'בין אליין געווען אין בית־דין־שטוב ווען ר' גאַדל סופֿר האָט געשריבן דעם גט. מ'דאַרף עדות וואָס קאַנען שרייבן געפתיבֿהט און איד בין געווען איינער פֿון די עדות. די פעשע האָט געוויינט בדמעות שלישי, אָבער זיננוועלע איז געזעסן אויף דער באַנק ווי נישט אים מיינט מען. ר'האַט גאַר אויסגעקוקט ווי ער וואָלט געדרימלט. נאָכן גט האָט מען געדונגען אַ פּויערישע פֿור און מ'האַט אים צוריקגעשיקט אין דער ישיבֿה. דער בעל־עגלה, אַ יוד, האָט זיך געשראַקן מיט אים צו פֿאַרן. דער גוי קומט צוריק און ער שריינט אַז די יידן האָבן אים אַ פּישוף אַנגעטאַן. די פֿערד האָבן נישט געוואָלט גיין. ער האָט זיי געשמיסן מיט דער בניטש, אָבער יעדע מינוט האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט. ר'האַט געוויזן די פֿערד אין מאַרק. ר'איז אַרויסגעפֿאַרן מיט צוויי געזונטע קליאַטשעס און צוריקגעקומען מיט אַ פֿאַר פּגירות. ר' מרדכי ליסקאווער האָט געמוזט דעם פּויער פֿאַרגיטיקן. כ'האַב שפעטער געהערט אַז ביידע פֿערד זענען אַוועקגעפּגרט.

אַ צייט האָט מען נאָך גערעדט אַז זיננוועלע וואָגלט אַרום אין די נעכט. ער קומט קאַפּויער ביי דער מיל, ביים טיך, ביי דער קאַלטער שול. אין מיטן דער נאַכט איז ער געשטאַנען אויפֿן דאַך ווי אַ קוימען־קערער. בחורים האָבן אויפֿגעהערט לערנען אַשמורות נישט אַנצוטערפֿן אויף זיננוועלען. שפעטער, אַז פעשע האָט ווידער חתונה געהאַט, איז געוואָרן שטיל. ווי דער זיננוועלע איז אַהינגעקומען ווייסט מען נישט. עמעץ וואָס איז געפֿאַרן שפעטער אין יענער ישיבֿה האָט איבערגעגעבן אַז זיננוועלע איז דאַרט קיין מאָל נישט אַנגעקומען.

- הייסט עס, דעם טריסקער מגידס קמיעות האָבן נישט געהאַלפֿן? — האָט זלמן גלעזער געפֿרעגט.
- נישט אַלע מאָל העלפֿט אַ קמיע.
- אַ קמיע פֿון קאַזשעניצער האָט אַלע מאָל געהאַלפֿן.
- וויפֿל קאַזשעניצערס זענען פֿאַראַן? ..

ג

מאיר טומטום האָט זיך אַנגענומען ביים אונטערשטן קיין. איין אויג האָט ער צוגעזשמורעט, דאָס אַנדערע האָט ער אויפֿגעריסן. ווי וויל ר'איז איצט מיושבֿ, האָט ער געטאַן אַ לאַך מיט דעם געלעכטער פֿון אַ מטורף.

— וואָס דערציילט איר חידושים? — האָט ער זיך אָנגערופֿן. — ס'איז דאָ כּישוף. דער זיננוועלע איז מסתמא אַליין נישט געווען קאָ כּישוף-מאַכער. ס'איז גריינלעך געמאַלט אַז מ'האַט אים אָנגעטאַן אַ כּישוף. אָדער איז ער גלאַט געווען אַ בריה משונה. ווען דער מענטש שלאָפֿט גייט אַרויס פֿון אים ס'נפֿש. געוויינלעך ס'נפֿש זעט מען נישט. אָבער טייל מאל זעט מען עס יא. ס'איז געווען אין הרוביעשויוו אַ יידענע וואָס ווען זי איז געשלאָפֿן ביי נאַכט, איז אויפֿגעגאַנגען פֿון איר אַ גרינע שיין. מ'האַט אויסגעלאָשן דעם לאַמפּ, אָבער די וואַנט קעגן איבער איז געבליבן ליכטיק. כּווייס אַפֿילו פֿון אַ קאַץ וואָס נאָך דעם ווי מ'האַט זי דערטרונקען — געטאַן האָט דאָס אַ באַנדער, אַן עס-האַרץ — איז זי צוריקגעקומען און אים צעביסן ס'פּרצוף. אַלע האָבן זי דערקענט. זי'ט געמיאַקעט ספּנת-נפֿשות. זי'ט אים נאָר געוואַלט אַן אויג אויסשטעכן, אָבער ר'האַט זיך פֿאַרשטעלט מיט די הענט. דער גוף שטאַרבט, אָבער ס'נפֿש בלייבט. כּרעד פֿון נפֿש, נישט דער נשמה. די נשמה איז אַן אַנדער ענין. נישט יעדער איינער איז זוכה צו אַ נשמה. ס'הענגט שוין אַפֿ פֿון דער מדרגה. אַ נפֿש האָבן אַלע, אַפֿילו אַ באַשעפֿעניש. נאָר לאַמִיד אַינך בעסער דערציילן פֿון דער ינוקא. אַזוי האָט מען אים גערופֿן. דער פֿאַטער, ר' זעקעלע, איז געווען אַ וואַסער-טרעגער. ר'האַט פֿריער געהאַט פֿינף קינדער. די ינוקא איז געווען דער זעקסטער. ר'איז געבוירן געוואָרן ווי אַלע קינדער. מ'האַט געמאַכט אַ ברית און אַל דאָס איבעריקע. געהייסן האָט ער צדוק. נאָך אַ זיידן. די מוטער האָט גלייך גענומען וויינען אַז ס'קינד וואַקסט עפעס צו גיך. נאָר ווער הערט זיך צו צו אַ יידענע? יעדע מאַמע ציטערט איבער איר עופֿעלע. אָבער ס'זענען נישט אַוועק קאָ דריי חדשים ווי אין שטאַט האָט זיך געקאַכט אַז ביי זעקעלע וואַסער-טרעגער וואַקסט עפעס אַן אויסטערליש קינד. מאלט אַינך, צו פֿינף חדשים האָט ער אָנגעהויבן רעדן. צו זעקס חדשים האָט ער זיך געשטעלט אויף די פֿיסלעך. צו אַ יאָר האָט מען אים אַינגעוויקלט אין אַ טלית און מ'האַט אים געפֿירט אין חדר אַריין. אין שטאַט און אין דער גאַנצער געגנט אַרום האָט זיך גערודערט. היינט זענען דאָ צייטונגען. דעמאָלט האָבן יידן נישט געוואָסט פֿון קיין צייטונגען. די גויים האָבן יאָ געהאַט גאַזעטן און מ'האַט געשריבן אין די ניס. דער גובערנאַטאַר האָט אייגנס געשיקט אַ שררה יענער זאַל אַנקוקן ס'קינד און אַפּגעבן אַ ראַפּאַרט. דער דאַקטער האָט אַוועק-געשיקט בריוו קיין וואַרשע, קיין פעטערבורג, כּווייס וווּ. ס'זענען זיך

אנגעלאָפֿן פּראָפּעסאָרן און אַלערליי קענערס. זיי האָבן נישט צוגעגלייבט אַז אַ יונג קינד קאָן האָבן אַזאַ שכל, אָבער מ'האַט צוגעשטעלט עדות. מ'האַט געהאַט פֿאַרשריבן ס'קינד אין מאַגיסטראַט. די הייבאַם האָט געהאַט פֿאַר- צייכנט אין אַ ביכל די דאַטע. דער מוהל, דער סנדק, די קוואַטערס, — אַלע האָבן עדות געזאָגט. מ'האַט דעם צדוקלען געמוזט אַרויסנעמען פֿון חדר, ווייל ראשית זענען דאָרט כּסדר געקומען קוריערס פֿון די גרויסע שטעט און מ'האַט באַלעמוטשעט די קינדער פֿון לערנען. שנית, איז דער צדוקל געוואַקסן אַן עילווי. מ'האַט אים איין מאָל געוויון דעם אַלף-בית און ר'האַט גלייך אַלץ נאָכגעזאָגט. אין איין וואָך האָט ער זיך אויסגעלערנט האַלב- טראַף, טראַף, עבֿרי. צו אַנדערטהאַלבן יאָר האָט ער געלערנט חומש מיט רשי. צו דריטהאַלבן יאָר האָט ער געלייענט אַ בלאַט גמרא.

כּווייס וויל ס'איז שווער צו גלייבן אָבער עיני ראו ולא זר. דער זעקעלע פֿלעגט טראַגן צו אונדז וואַסער און געברענגט דעם צדוקלען פֿאַר- הערן. דער טאַטע מײַנער איז געווען אויפֿן ברית. ס'האַט דאָ נישט געקאָנט זײַן קיין שקרות. צו דריי יאָר האָט צדוקל געהאַלטן אַ דרשה אין שול. ר'האַט געוואַרפֿן מיט פּסוקים און גמרות. ווער ס'איז נישט בײַגעווען יענעם שבת הגדול אין שול, ווייסט נישט וואַס אַ נס איז. מ'האַט געזען באַשנימ- פּערלעך אַז ס'קינד איז אַ גילגול פֿון אַ הייליקער נשמה. ר'איז געהאַט אויפֿגעוואַקסן הויך און צו פֿיר יאָר האָט אים געשפּראַצט אַ באַרד. דעמאָלט האָט מען אים אַ נאָמען געטאָן די ינוקא. נאָך דער ינוקא פֿון זוהר. און אַזוי איז שוין געבליבן. כּזאָל אײַך וועלן מאַרײַך זײַן קאָן אײַך אָפּזיצן מיט אײַך ביזן מאַרגן, אָבער וואַס איז די פעולה? צו פֿינף יאָר האָט צדוק געהאַט אַ לאַנגע באַרד. די מוטער האָט גערעדט וועגן טאָן אַ שידוך, אָבער ווער וועט זיך משדך זײַן מיט אַ פֿינף-יעריק קינד? דערביי איז ער שוין אין גאַנצן אַרײַנגעטאָן אין קבלה. קהל האָט אים אָפּגעגעבן אַ שטיבל און ער איז דאָרט געזעסן און געלערנט תּיקוני-זוהר, עץ-חיים, ספֿרי-יצירה, ברית- מנוחה און כּווייס-וואַס. מ'האַט אים געגעבן קוויטלעך, נאָר ר'האַט נישט געוואַלט נעמען. מ'איז געפֿאַרן צו אים פֿון דער גאַנצער וועלט, נאָר מ'האַט זעלטן עמעצן אַרײַנגעלאָזט. קהל האָט אים געדונגען אַ משמש. ס'זענען דאָ אומעטום אויפֿגעקלערטע לײַט, נאָר אַז מ'האַט אַ קוק געטאָן אויף דעם צדוקלען האָט מען געמוזט קריגן אַ הרהור-תּשובֿה. ס'פנים האָט געשײַנט. שבת האָט ער געפֿירט טיש, אָבער נאָר פֿאַר יחידי-סגולה. ר'האַט געזאָגט

תורה, אבער מ'האט ווייניק פֿאַרשטאַנען. ר'האט זיך ניערט געפּוּכעט אין גימטריאות און נוטריקון. אַז ר'האט זיך פֿאַרטאָן האָט ער גערעדט תּרגום־ לשון. ווער פֿאַרשטייט הענטיקע צייטן תּרגום און נאָך דערצו אַז מען רעדט גיך ? געשריבן האָט ער אַזוי אַז מ'האָט געמוזט ליענען די כתּבים אין אַ שפּיגל.

מיט אַ מאָל האָט מען געהערט אַז די ינוקא ווערט אַ חתן. די מעשה איז געווען אַזוי : אין אַ שטעטל דערנעבן האָבן זיך בנים ראש־הקהל נישט געהאַלטן קאָ' קינדער. זיבן קינדער זענען לאַעלינו אַוועק פֿאַר די דריי יאָר, ס'אַכטע, אַ מיידל, האָט געלעבט, נאָר טאַטע־מאַמע האָבן געציטערט. יעדע נאַכט האָט מען מיט איר געזאָגט ווידוי. אַ סגולה צו אריכות־ימים. מ'האָט זי אַנגעטאָן אין ווייסן און מ'האָט איר אַ נאַמען געגעבן אַלטע, אַפּצונאַרן דעם מלאך־המוות. דער פֿאַטער איז געפֿאַרן צו גוטע יידן נאָך עצות. כ'געדענק נישט וואָסער רבי ס'האָט אים געראַטן ער זאָל נעמען די ינוקא פֿאַר אַן איידעם. דאָס מיידל איז אַלט געוואָרן אַ יאָר פֿערצן און די ינוקא בלויז אַ יאָר פֿינף, אַבער ר'האָט אויסגעזען ווי אַ ייד פֿון פֿערציק, מיט אַ באַרד און פּאות. ווער ס'האָט אים נישט געזען ווייסט נישט וואָס ס'איז שינוי־טבע. מ'האָט מורא געהאַט די ינוקא וועט נישט אַינבויליקן, נאָר ר'איז באַשטאַנען. באַשערטע זאָכן ! כ'בין אַליין געווען אויף די תּנאים : אַ פֿערצן־יעריק מיידל מיט אַ פֿינף־יעריק קינד וואָס האָט אויסגעוויזן ווי איר טאַטע. מ'האָט געשריבן תּנאים, געבראַכן טעלער. די גאַנצע צייט איז די ינוקא געזעסן און די לעפּצן האָבן געמורמלט. ער האָט אַוודאי געקלעטערט אין די עולמות עליונים. ווער ווייסט וווּ ער האָט אַנגעשפּאַרט ! כ'זוייס נישט פֿאַר וואָס, נאָר ביידע צדדים האָבן זיך געאַיילט מיטן זמן־חתונה. מ'האָט אַפּגעשטעלט די חתונה אויף שבת־נאָך־שבוּעות און אין חתנס שטאַט, נישט אין דער פּלהס, ווייל דאָ איז מען שוין צוגעוויינט און דאָרט וואָלט געוואָרן אַ גע־פּילדער. אַכציק ווייסע זשוּפּיצעס האָבן געטאַנצט אויף יענער חתונה. — רביים פֿון פּוילן, וואָלין, אַפּילו פֿון גאַליציע. ס'זענען זיך אַנגעפֿאַרן אַפּיקור־סים אויך — דאָקטוירים, דיטשילעך, פּילוסאָפּים וואָס זוכן אומעטום דעם דרך־הטבע. דער גובערנאַטאָר האָט אויך צו וויסן געטאָן אַז ער קומט, אַדער אַפּשר איז עס געווען דער וויצע־גובערנאַטאָר. ס'האָבן זיך צונויפֿ־געזאַמלט עקרות, דיבוקים, ניכפהניקעס, קאַלטנס. מ'האָט געבראַכט אַ מויד וואָס אַז זי האָט געשלוּקערצט, האָט זי געבילט ווי אַ הונט. זייט געדענקט

פֿון אויסנווייניק גאַנצע פרקים משניות. זי'ט געזונגען מיט אַ קול פֿון אַ חזן. מ'האַט געמאַכט אַ שם אַז ווער ס'וועט זיין אויף דער דאָזיקער חתונה, וועט מען אים אַרויסשלעפֿן פֿון גיהנום בני די פּאות. די האַרבעריקן זענען געוואָרן פֿול. אַ סך אַנגעפֿאַרענע האַבן גענעכטיקט אין גאַס. מ'האַט אויס־געליידיקט די קראַמען און מ'האַט געשיקט שפּיליטערן קיין לובלין קויפֿן שפּיז.

איצט הערט אַ מעשה: דריי טאָג פֿאַר דער חתונה איז די מוטער אַרײַן צו דער ינוקא אין דער פֿרי מיט אַ גלאַז טיי. זי טוט אַ קוק — די באַרד איז וויס ווי שניי, דאָס פנים געל און געוירעט ווי פּאַרמעט. אין איין נאַכט איז די ינוקא געוואָרן אַ זקן. די מוטער האָט זיך צעוויינט: אַ קינד נאָך נישט קאָ זעקס יאָר! ס'איז זיך צונויפֿגעלאָפֿן אַן עולם, אַבער מ'האַט קיינעם נישט אַרײַנגעלאָזט. ס'פֿעלן נישט קאָן אַפּוואַגערס און מ'האַט גלייך צו וויסן געטאָן די מחותנים. אַבער וואָס העלפֿט דאָס? ווער וועט זיך דאָס אינשטעלן אַפּצולאָזן אַזאָ שידוך? מ'האַט דער כּלה גאַרנישט דערציילט. הקיצור, ס'איז דער טאָג פֿון דער חתונה. אויפֿן חתן־מאַל האָט דער חתן מגלה געווען רזין דרוין. מ'האַט ממש געזען ווי פֿלאַמען פֿייער זענען אים אַרויס פֿון מויל. אַז ס'איז געקומען צום באַדעקנס, איז געוואָרן אַן ענגשאַפֿט און אַ שטיקעניש. די אונטערפֿירערס האַבן נישט געפֿירט דעם חתן, נאָר אים געטראָגן ווייל ר'האַט נישט געהאַט קאָ פּוח אין די פֿיס. אַז מ'האַט דער כּלה אַראַפּגענומען ס'דעקטוך און זי'ט דערזען אַ זקן. איז זי זיך פֿאַר־גאַנגען אין אַ געיאַמער, אַבער מ'האַט זי אינגעשטילט. כ'האַב שפּעטער געקוקט ווי חתן־פּלה עסן די גילדענע יויך. ביידע האַבן קוים פֿאַרזוכט, הגם זיי האַבן אַפּגעפֿאַסט אַ זומערטאָג. די פּלי־זמר האַבן זיך נישט דער־וועגט צו שפּילן. דער בדחן האָט געשוויגן. די ינוקא איז געזעסן אויבן אַן און פֿאַרשטעלט די אויגן. אין דער נאַכט פֿון דער חתונה איז ער געוואָרן אַ סג־נהור.

כ'געדענק שוין נישט צי מ'האַט אויפֿגערופֿן צום מיצווה־טענצל. מסתמא יאָ. די ינוקא האָט געלעבט אין גאַנצן נאָך דריי חדשים. ר'איז געוואָרן אַלץ ווייטער און אינגעשרומפענער. ר'האַט זיך אויסגעבויגן ווי אַ ליכט. די לעצטע טעג האָט מען קיין שום פֿרעמדן נישט צוגעלאָזט, אַפֿילו נישט דעם דאָקטער. די ינוקא איז געזעסן אין טלית־און־תפֿילין, אין אַ קיטל, אַ קדוש וטהור, אַ קשישא נישט־פֿון־דער־וועלט. ר'האַט אין גאַנצן אויפֿגעהערט עסן.

ר'האָט אַפֿילו מער נישט אַראָפּגעשלונגען קאָ' לעפֿעלע טיי. דער וואָרקער האָט שפּעטער געזאָגט אַז די ינוקא האָט געזאָלט זיין משיח, נאָר דער שטן דאָס זיך אַרײַנגעלייגט. כ'בין גראָד נישט געווען אין שטאָט ווען די ינוקא איז נסתלק געוואָרן, אָבער מ'האָט דערציילט אַז מ'האָט נישט געקאָנט פֿאַרביי לעבן הויז, אזוי האָט געברענט די קדושה. ס'פנים האָט געגליט ווי די זון. אַן אַפטייקער וואָס איז געקומען אַפּשפּעטן, איז געוואָרן אַ בעל-תשובֿה און אַרײַנגעטאָן אַרבעס אין די שטיוול. אַ גלח איז אַוועק קאָ' קירה זיך מגייר זיין. מ'האָט באַשנימפּערלעך געהערט ווי מלאכים פֿאַכען מיט די פֿליגל. מיט אַ מאָל האָט די ינוקא געטאָן אַ זיפֿף ויצאה נשמתו בטהרה.

די חברה־קדישא וואָס האָבן אים מטהר געווען האָבן געשווירן אַז ס'איז נישט געווען וואָס מטהר צו זיין. ר'איז כמעט געבליבן אַן אַ גוף. ביי די גאָר גרויסע ווערט דאָס גשמיות אַליין רוחניות. די גאַנצע שטאָט איז נאָכ־געגאַנגען נאָך דער מיטה. ס'זענען זיך אַנגעפֿאַרן צדיקים און מקובלים. די הספדים האָבן געדויערט דריי טעג. קהל האָט מנדב געווען געלט אויפֿצו־שטעלן אַן אוהל און אַ נר־תמיד. מ'האָט אויך באַזאָרגט דעם זעקעלען מיט אַ פענסיע. ס'איז אַ זכיה צו האָבן אַזאַ קינד.

— וואָס איז געוואָרן מיט דער אַלמנה ? — האָט זלמן גלעזער געפֿרעגט.

— מער קיין מאָל נישט חתונה געהאַט.

— קאָ' קינד איז נישט געבליבן ?

— שטותים !

— זי'ט לאַנג געלעבט ?

— זי לעבט עדיהיום.

— ווער איז געווען די ינוקא ? — האָט לוי־יצחק אַ פֿרעג געטאָן.

מאיר טומטום האָט געטאָן אַ לאַך.

ווער ווייסט ? מ'שיקט אַ מאָל אַראָפּ אַ נשמה וואָס דאַרף אַלץ מתקן זיין אויף דער גיך. וואָס איז מיט אַ נפֿלע וואָס לעבט בלויז איין טאַג ? אַלץ איז תיקון. אַ מאָל האָט אַ ספֿר־תורה אַ סך גרינזן און אַ מאָל — בלויז איין גרינז. פֿאַרריכטן קאָן מען בלויז דאָ, אויפֿן עולם התחתון. דער עולם הקליפות איז דער עולם התיקון. — דאָס איז דער ענטפֿער אויף אַלע קשיות...

מעשיות פֿון הינטערן אויוון

א

אין דרויסן איז געהאט אַנגעפֿאַלן אַ געדיכטער שניי. קעגן נאַכט האָט זיך געשטעלט אַ פֿראַסט. פֿון דער וויסל האָט געבלאַזן אַ קאַלטער ווינט, אַבער אין בית־מדרש האָט דער ליימענער אויוון געברייט. קבצנים האָבן געבראַטן קאַרטאָפֿל אויף די גליענדיקע קוילן. בחורים וואָס לערנען אַשמורות האָבן אַוועקגעלייגט די גאַרטלען אויף די גמרות פֿאַר אַן ערובֿ, זיך צוגעהערט צו די מעשיות. ס'איז געהאַט געקומען צו רייך וועגן מענטשן און זאַכן וואָס ווערן פֿאַרלוירן און זלמן גלעזער האָט אויפֿגעהויבן אַ טאַבאַק־געלך פֿינגער, אַ סימן אַז ער וויל עפעס דערציילן. ער האָט געהאַט אַ גע־דיכטע באַרד ווי קויטיקע וואַטע און צוויי ברעמענבאַרשטן איבער די אויגן — קליינע און טונקעלע ווי בני אַ יאַזש. איידער ער האָט אַנגעהויבן רעדן, האָט ער אַרויסגעלאָזט אַ מרוקעניש און אַ כאַרכלעניש ווי אַ וואַנטזייגער פֿאַרן קלינגען.

— מענטשן ווערן פֿאַרלוירן — האָט ער געזאָגט. — נישט יעדער איינער איז אליהו הנביא וואָס מ'נעמט אים מיט אַ פֿינערדיקן רינטוואַגן אין הימל אַרײַן. נו, און וואָס איז געשען מיט חנוכה? אין דעם דערפֿל פֿאַלקעס נישט וויינט פֿון ראַדאַשיץ האָט אַ פּויער געאַקערט מיט אַן אַקס. פֿון הינטן איז נאַכגעאַנגען דער זון מיט אַ טאַרבע און געזייט גערשטן. ער טוט אַ קוק: דער אַקס שטייט און דער טאַטע איז נישטאַ. ער'ט גענומען שרייען, רופֿן — אַ נעכטיקער טאַג. אויסגערונען אין מיטן פֿעלד. מ'האַט מער פֿון דעם ערל נישט געהערט.

— אפֿשר איז געווען אַ לאַך אין דער ערד און ער איז אַהין אַרײַנגע־פֿאַלן? — האָט לוי־יצחק געפֿרעגט.

— מ'האַט נישט געזען קיין שום לאַך. נו, און פֿאַר וואָס איז דער אַקס נישט אַרײַנגעפֿאַלן? ער איז געאַנגען פֿאַרויס.

— הייסט עס, די שדים האָבן אים פֿאַרכאַפט?

— כ'ווייס נישט.

— אפֿשר איז ער אַנטלאָפֿן מיט עפעס אַ פּויערטע? — האָט מאיר

טומטום זיך אַנגערופֿן.

— נאַרישקייטן. אַן אַלטער פּויער, אַ זעכציקער און אפֿשר מיט אַ שמיצל

אַריבער. אַ פּויער אַנטלויפֿט נישט פֿון זיין ערד, זיין כאַטע. אויב ער וויל

אַ פּויערטע גייט ער אַוועק מיט איר אין שנייער.

— אויב אַזוי, האָבן אים פֿאַרטראַגן יענע לייט — האָט לוי־יצחק געפּסקנט.

— פֿאַר וואָס גראַד אים? — האָט זלמן גלעזער געפֿרעגט. — אַ שטילער

גוי. וואָיטשעך קוצעק, אַזוי האָט מען אים גערופֿן. פֿאַר סוכות פֿלעגט ער

ברענגען פֿרון סכך קיין ראַדאַשיץ. מײַן אייגענער טאַטע האָט געקויפֿט ביי

אים. קעגן וואָס זאָג איך עס? ס'טרעפֿט. לעבן בלוינע האָט געוווינט אַ ייד,

ר' זעליג פֿאַכטער. ר'האַט געהאַט אַ געוועלב און אַ קאַמער וווּ ר'האַט

געהאַלטן האַליק, פֿלאַקס, קאַרטאַפֿל, אַלטע שטריק. ס'איז דאָרט געשטאַנען

אַ שליטן אויך. ער הייבט זיך אויף באַגינען — די קאַמער איז נישטאַ.

ר'האַט נישט געגלייבט די אייגענע אויגן. ווען ס'וואַלט געווען ביי נאַכט

אַ ווינט, אַ שטורעם, אַ פֿאַרפֿלייצונג! געשען איז עס נאָך שבוועות. לינדע

טעג, שטילע נעכט. אין אַנהייב האָט ער געמיינט אַז ר'איז פֿון זינען אַראַפּ.

ר'האַט גענומען רופֿן ס'ווייב, די קינדער. זיי לויפֿן אַרויס — וווּ איז די

קאַמער? נישטאַ קאָ קאַמער. ווען אַ שטורעמווינט בלאַזט אַוועק אַ געבני,

בלייבט אַ פֿונדאַמענט, אַ שוועל, ליסטן, שינדלען. דאָ איז אַלץ גלאַטיק —

אַ לאַנקע, גראַז, ווי קיין מאַל גאַרנישט. מילא, צו אַ מענטש קאַנען די ביי־

נאַכטיקע האָבן פרעטענזיעס, אַ חזקה, אַדער כ'ווייס וואָס. אָבער וואָס ווילן

זיי פֿון אַ קאַמער? און ווי וואַקסט עפעס אָן גראַז איבער נאַכט? אַז מ'האַט

דערהערט די זאָך אין בלוינע איז געוואָרן אַ לויפֿעניש ווי צו אַ שרפֿה.

אַפֿילו חדר־קינדער זענען אַנגעלאָפֿן. אַלע האָבן געקענט זעליג פֿאַכטער.

שבת ווען די שניידער־געזעלן און שוסטעריונגען גייען שפּאַצירן אויפֿן

שטראַז, זענען זיי פֿאַרביי די קאַמער. אַז ס'האַט גערעגנט, פֿלעגן זיי דאָרט

אַפּוואַרטן ביז ס'אומוועטער איז אַריבער. זעליג האָט נישט אַנגעהאַנגען

קיין שלעסל אויף דער טיר, בלויז פֿאַרקייטלט פֿון דרויסן. וואָס האָט מען

דאָרט געקאַנט גנבֿענען? כ'בין געווען אין בלוינע אָן איידעם אויף קעסט.

אַז אַלע לויפֿן, לויף איך אויך. ס'איז געקומען דער פּריץ יאַבלאַווסקי, די

גאנצע נאטשאַלסטווע. מ'שטייט און מ'גלאַצט ווי די גולמס. מ'קנייפט זיך די באַקן צי ס'איז נישט קא' חלום. דער פריץ טוט אַ געשריי: אַדער איך בין משוגע, אַדער איר, יידעלעך, פאַרבלענדט מיר די אויגן. אין אַ קליין שטעטל קען מען יעדעס הויז, יעדעס געסל, יעדן קלאַץ, וואָס איז דאָס, שרייבט ער, פישוף? אין מיטן העלן טאָג? ער פֿאַכעט מיטן בייטשל און וויל אַלעמען שלאָגן. ער נעמט שמייסן די אייגענע כאַליעוועס. ר'האַט געהאַט אַ ריזיקן הונט און ער בילט ספּנת־נפֿשות. אויב די קאַמער וועט נישט באַלד שטיין וווּ זי איז געשטאַנען, טוט דער פריץ אַ רוף, וועל איך איך אַלע פֿאַרשמייסן צום טויט. ס'ברענט אין אים די יוכע. ער'ט געהאַט פֿאַר־געסן אַז ס'איז אויס פֿאַנשטיזנע. דער זעליג טענהט: פריץ ליכטיקער, וואָס איז דאָס מיין שולד? דער פריסטאַוו גאַפֿט מיט אַן אַפֿענעם פּיסק. ער האָט געהאַט אַ פֿאַר לאַנגע וואַנצעס ביז די אַקסלען.

ס'האַט פֿראַקטיצירט אין בלוינע אַ דאַקטער, כאַלטשינסקי. ר'האַט גע־רעדט ייִדיש ווי אַ ייד. ר'איז קיין מאַל נישט געגאַנגען אין קלויסטער. ער'ט זיך געברידערט מיט די אויפֿגעקלערטע יידן, פֿאַליק דער אַפטייקער, ברוך דער פֿראַזשבע־שרייבער, בענצע קאַמינער. יעדע נאַכט פֿלעגן זיי אַפּזיצן ביז איינס אַ זייגער ביים סאַמאָואַר, אַפֿלאַכן פֿון אַלעמען, שפּילן קאַרטן. די וויבער זענען געגאַנגען אין די בלויזע האַר. ווי הייסט עס? משכילים. דער פֿאַליק שטייט אין אַפטייק און וועגט אַ קרייטעכץ. אַ בחור קומט אים דערציילן פֿון דעם טראַף און דער פֿאַליק מאַכט פֿון אים אַש און בלאַטע: אויב ביסט פֿון זינען אַראַפּ, גיי אין משוגעים־הויז. אַבער באַלד קומען אַנדערע, אַ גאַנץ געזעמל עדות. מ'שווערט האַרבע שבועות. דער פֿאַליק טוט אַ זאָג: וואָס נאָך פֿאַר אַ שמאַנצעס וועט עץ אויסקלערן? אַפֿשר איז דער רבֿ פֿאַרגאַנגען אין טראַגן און געבוירן אַ קאַלב? ער'ט פֿון דעסט וועגן פֿאַרשלאָסן די אַפטייק און איז אַוועק אויפֿן זאַמד צו זעליגן. די אַנדערע דייטשלעך זענען שוין אויך דאָ. דער פֿאַליק טוט אַ זאָג צו די גויים: פֿאַנאָויע, אַ קאַמער האָט נישט קיין פֿיס און קאָן נישט גיין. עפעס אַ סיבה איז פֿאַראַן. לאַמיר, זאָגט ער, זוכן. מ'איז אַוועק זוכן אין אַלע זיטן. מ'האַט זיך אַרומגעשלענדערט אַ האַלבן טאָג אומזיסט און אומנישט. אַ שווערע קאַמער, געבויט מיט קלעצער, האָט געפֿלאַצט ווי אַ בלעזל. ווי לאַנג קאָן מען זיך ווונדערן? סוחרים דאַרפֿן האַנדלען, מאַמעס מוזן

אָנזויגן קינדער. דער פריץ איז אַוועק אין שענק און זיך אָנגעשיפורט. ער'ט בלויז געדאַרפֿט אַ געלעגנהייט זיך אָנצוויפֿן. ער'ט געשאַלטן די ייִדן טויטע קללות. ס'איז אַלץ, שרייט ער, ייִדישער שווינדל. נו, אָבער דער דאַקטער כאַלטשינסקי וויל נישט אַפטרעטן. ער פֿאַרשט. ער מעסט. ער שנאַפט. ער'ט זיך אַרומגעדרייט אַרום דעם זעליגס הויז ביז נאַכט. פֿריער האָט ער זיך געוויצלט. דערנאָך איז ער געוואָרן אומעטיק. ער טוט אַ זאָג צו פֿאַליקן: אויב דאָס איז געמאַלט, וואָס פֿאַר אַ דאַקטער בין איך? און וואָס פֿאַר אַן אַפטייקער ביסטו? — ס'שמעקט דאָ עפעס אַ קונץ, אַ שטיקל — שרייט דער אַפטייקער. ער'ט זיך אויסגעצויגן אויפֿן גראַז און געשמעקט צו דער ערד. ער'ט זיך געהייסן דערלאַנגען אַ לאַפעטע. ער וויל גראַבן. דער זעליג זאָגט: די לאַפעטע האָב איך געהאַלטן אין דער קאַמער. זי איז אַוועק מיט איר צוזאַמען.

צו מאַרגנס זענען זיי געקומען מיט לאַפעטעס, דאָס גאַנצע געזינדל אַפיקורסים. מ'האַט אויסגעגראַבן אַ גרוב פֿיר איילן טיף. די ערד איז פֿול מיט וואַרצלען און שטיינער. די קאַמער איז נישט אַינגעזונקען.

איצט הערט אַ מעשה. צוויי וואַכן זענען אַריבער. מילא, די פשוטע מענטשן האָבן אַנדערע זאָרגן. מיר, יונגע-לייט אין בית-מדרש, די קעסט-קינדער, האָבן יאָ געשמועסט. אָבער וואָס קומט אַרויס פֿון די גריבלענישן? מיר זענען אַלע געקומען צום אייגענעם אויספֿיר: לצים. אַט ווערט דאָך דערמאַנט אין חומש אַז אַ הויז קען זײַן קרעציק. די נישט-גוטע זענען קאַפּאַבל אויף אַלץ. נו, אָבער דער דאַקטער כאַלטשינסקי, פֿאַליק דער אַפטייקער און די אַנדערע חכמימלעך האָבן ווײַטער גענישטערט, אויס-געפֿרעגט. דאַקטער כאַלטשינסקי האָט געהאַט אַ קאַלעס מיט צוויי פֿערד. פֿאַליק האָט געהאַט אַ בריטשקע. זיי זענען אַרומגעפֿאַרן מילן, אפֿשר וועט מען געפֿינען די פֿאַרלוירענע קאַמער. זיי האָבן אויסגעפֿרעגט פּויערים. קיינער ווייסט ניש' פֿון קא' פּיתרון און קא' חלום. בײַ נאַכט האָבן די לייט מער נישט געשפּילט אין וויסט, נאָר זיך געחקרנט. אויב אַ קאַמער קען צעגיין ווי שניי, אפֿשר איז דאָ אַ גאַט? דאַקטער כאַלטשינסקי איז אַוועק צום רב. צום גלח איז ער נישט געגאַנגען ווייל כאַלטשינסקי פֿלעגט אויס אים טרייבן לצנות און בייזע צינגער האָבן עס אַפּגעטראַגן. זיי זענען זיך געוואָרן שונאים. דער דאַקטער איז אַפּגעזעסן אין בית-דין-שטוב שעהען.

ווערט דערמאנט, פֿרעגט ער, אזא זאך אין דער תורה? איז דאס א שטראף פֿאַר עפעס א זינד? דער רב האָט נישט געוויסט וואָס צו ענטפֿערן. בני גאָט, זאָגט ער, איז אַלץ מעגלעך.

יא, צוויי וואָכן זענען אַריבער. אין איינעם אַ פֿרימאָרגן, זעליג גייט אַרויס גאַנץ פֿרי און ער דערזעט די קאַמער. ער האָט גענומען שריצען מיט באַנומענע קולות און זיך קלאַפֿן אין קאַפּ. ס'גאַנצע הויזגעזינד איז אַרויס באַרוועס און נאַקעט. די קאַמער שטייט ווי קיין מאָל גאַרנישט. מ'האַט זיך דערווייט אין בלוינע און ס'איז פֿון ס'נני אַ געפֿילדער. מ'לויפֿט פֿון אַלע זיטן, טייל לאַכן, אַנדערע וויינען. דער פֿריץ יאַבלאָוסקי איז אָנגערײַטן גאַלאַפּ. די קאַמער שטייט וווּ זי איז געשטאַנען. מ'גייט אַרײַן אינעווייניק: אַלץ איז געבליבן. נישט מער, זומער אַז קאַרטאַפֿל שטייען, הייבן זיי אָן בליען און ס'שפּראַצן אַרויס וואַרצלען. וואָס איז דאָס פֿאַר אַ ניי שפיצל? — ליאַרעמט דער פֿריץ יאַבלאָוסקי. — איכ'ל אינך אַלעמען אָפּהאַקן די קעפּ. אינך פֿאַרטרייבן צו אַל די רוחות. ער'ט גענומען שלאָגן די קאַמער און זי שטויסן מיטן שטיוול. דער דאָקטער כאַלטשיניסקי איז ווייט ווי קרינד. פֿאַליק דער אָפּטייקער קראַצט זיך אין קאַפּ. דאָס ווייב קלאָגט ווי בני אַ לווייה. וואָס יאַמערסטו? — שרייבט ער — ס'איז נישט יום־כיפור, און זי בעטשעט אַרויס: בני מיר איז היינט יום־כיפור...

וואָס זאָל איך דאָ לאַנג בריינען? דעם אָפּטייקערס ווייב — די פֿאַליקע האָט מען זי גערופֿן — האָט תּשובָה געטאָן. זי'ט אָנגעהויבן בענטשן ליכט, האָט אָפּגעשוירן די האָר, אָנגעטאָן אַ שייטל. זי קומט שוין פֿרעגן שאלות צום רב. פֿאַליק אַליין איז פֿאַרבלײַבן אינגעשפּאַרט. ער טענהט: צוליב אַ קאַמער וואָס שפּילט זיך אין באַהעלטעניש, וועל איך נישט ווערן קיין פֿרומאַק. ער קוקט אַרויף צום הימל און בלעקעכצט: אויב ס'איז דאָ אַ גאָט, זאָל ער מיך באַשטראַפֿן דאָ אויפֿן אָרט. זאָל אַראַפקומען אַ דונער און מיך דערשלאָגן. צווישן מאַן־און־ווייב איז שוין אַ מחלוקת. זי שטעלט שבת טשאַלנט און ער וויל זי זאָל אים פֿרעגלען חזיר־קאַטלעטן.

דער דאָקטער כאַלטשיניסקי האָט אין גאַנצן פֿאַרלוירן דעם קאַפּ. מ'האַט אים גערופֿן צו אַ קראַנקן, נאָר ר'האַט דעם חולה נישט באַטראַכט. ער'ט פֿאַרשריבן אַ רעצעפט, נאָר ס'ווערט ערגער, נישט בעסער. דער נאַטשאַלניק האָט געהייסן אויפֿרייסן דעם דיל פֿון דער קאַמער און ס'איז נישטאָ קיין צייכן פֿון קיין גראַז און נישט פֿון קיין גרוב. די ערד איז נאַקעט, שטויביק

און ס'קריכן ארום ווערעם. די גאנצע זאך איז, ווייזט אויס, א פארבלענ-
דעניש, אבער ווי ווערט א גאנצע שטאט פארבלענדט? די מעשה האט זיך
צעטראגן איבער גאנץ פוילן. מ'קומט קוקן אויף דעם בייזווונדער פון
ליוויטש, סקערניעוויץ, גאמבין. די פויערים רעדן, אז זעליג איז א מכשף
און ס'ווייב א מכשפה. גראד דעמאלט בין איך צוריק אוועק קיין ראדאשיץ,
אבער מ'האט שפעטער דערציילט, אז פאליק און פאליקיע האבן זיך געגט.
זי איז געווארן א כשרע יידענע און חתונה געהאט מיט א פרנס אין סאכא-
טשעוו. פאליק האט זיך אריינגעצויגן קיין ווארשע און ער'ט זיך געשמדט.
אין איינער א נאכט איז דער דאקטער כאלטשינסקי אוועק פון שטאט. ער
האט זיך מיט קיינעם נישט געזעגנט, איבערגעלאזט אלע טריף-פסולען
און ס'גאנצע קלאפער-געצינג.

כ'האב פארגעסן דעם עיקר: די קאמער האט אפגעברענט. שימחת-תורה
ביי נאכט ווען זעליג און די משפחה זענען שוין געשלאפן, האט א מויד
דערזען אז ס'איז ליכטיק אין דרויסן ווי ביי טאג. די קאמער האט געפלאג-
קערט ווי א שטורקאץ. זעליג און די זין האבן געפרוויט לעשן, נאר פארלעש
א פייער פון גיהנום. אין א האלבער שעה איז פון אלץ געבליבן קוילן און
אש. ס'האט נישט געבליצט יענע נאכט און ס'איז דארט נישט געלעגן קיין
שום זאך וואס קען זיך אנצינדן פון זיך אליין.
— הייסט עס, ס'איז אלץ געקומען פון דער סיטרא-אחרא? — האט
לוי-יצחק געפרעגט.
— וואס האבן זיי געהאט צו דער קאמער? ..

ב

לוי-יצחק האט אראפגענומען די בלויע ברילן וואס ער האט געטראגן
אפילו ביי נאכט. ער איז שוין א זקן, אבער די בארד זיינע האט נאך אלץ
געהאט געלע פאסן, דער ווארצל פון דער נאז האט געהאט א טיפן שראם.
אונטער די רויטע אויגן מיט די געשוואלענע דעקלעך זענען נאכגעהאנגען
טאפעלע טארבעס, רויט ווי ווילדפלייש. ער האט מיט א ברעג פאשטיילע
געווישט די פארהויכטע שייבלעך און געקרעכצט.
— היינט איז א הסתר-פנים — האט ער געזאגט — אויב ס'געשעט

אפילו א נס, טיטשט מען אויס עלפי דרד-הטבע, אמאליקע יארן האבן זיך נסים געוואלגערט אונטער די בענק, בעיני ראיתי, דער טאטע מינער, עליו-השלום, איז געפארן קיין קאפעלניצע, פריערדיקע צייטן האט דער קאפעלניצער רבי, ר' דן, געהאט אן עולם, הגם געקליבענע מענטשן, אנשי-מעשה, אבער די קינדער זענען אוועק בחייו און ס'איז נישט געבליבן קיין ממלא-מקומו, די רביצין האט זיך לא-עלינו דערשטיקט ביי דער שבתדיקער סעודה, זי'ט אראפגעשלונגען א שטיקל קוגל און ס'איז איר געבליבן שטעקן אין דער לינקער קעל, א טאכטער האט זיך דערטרונקען אין ברונעם, געגאנגען אננעמען אן עמער וואסער און אריינגעפאלן, דער זון, לוי-יצחק — כ'הייס טאקע נאך אים — איז אוועקגעפאלן אין מיטן אתרוג-בענטשן, ר' דן האט געפירט מלחמה מיט די חיזונים, אויף אים האבן זיי נישט געהאט קיין שליטה, אבער גענומען נקמה אין דער משפחה, די אלטע חסידים זענען ביסלעכווייז אויסגעשטארבן, די יונגע-לייט זענען אוועק קיין קאצק אדער קיין גער, ס'בית-מדרש איז געווארן האלב חרויב, דער אויוון אין דער מיקווה האט זיך צעבראכן און קיינער האט נישט פארריכט, דער רבי האט א מאל געהאט א סאך, נאך די ביימער האבן אפגעדארט, ס'האבן זיך אריינגעכאפט אין הויף טכורן, מארדערס, מוילוורפן האבן אנגעגראבן בערגלעך, אומעטום איז געוואקסן אומקרויט און שטעכלקעס, אין די פריער-דיקע צייטן האט דער רבי געהאט פיר משמשים, אין מיין צייט איז געהאט איבערגעבליבן בלויז ר' איזשע, א זקן אין די אכציקער, בלינד אויף איין אויג, און ס'זאל אים נישט זיין צו גנאי — א שיכור, ר' דן האט אלע יארן געפאסט תעניתים, נאך אויף דער עלטער האט ער כמעט אויפגעהערט עסן, ר'האט פארזוכט א פוית ר'זאל מעגן בענטשן, די יושבים זענען אלע געווען זקנים, אויף די ימים-נוראים איז זיך אנגעפארן א פאר צענדליק חסידים, א גאנץ יאר האט מען קוים צונויפגעקראצט א מנין, דער רבי האט אויפגעהערט זאגן תורה, טיילן שיריים, דער טאטע עליו-השלום איז געווען א מקורב און ער'ט מיך מיטגענומען קיין קאפעלניצע, ווען כ'האב ס'ערשטע מאל דערזען דעם רבין איז מיך באפאלן א פחד: קליין, אינגע-בויגן, אינגעשרומפן, מיט א בארד ביז די לענדן, די אויגן האט מען אין גאנצן נישט ארויסגעזען, אז דער רבי האט געוואלט עמעצן אנקוקן, האט ער מיט צוויי פלינגער אונטערגעהויבן א ברעם, דער טאטע האט אויף מיר אנגעוויזן, געהייסן כ'זאל געבן דעם רבין שלום, ר'האט דערלאנגט א האנט

טרוקן ווי פארמעט און הייס ווי פֿייער. ר'האָט אַ ברום געטאָן; נו, און דעם דאָזיקן נו קאָן איך נישט פֿאַרגעסן. אַ קול פֿון די סאַמע טיפֿענישן. נישט פֿון דאַנען.

מ'האָט זיך געריכט יעדן טאָג אויפֿן רבינס פּטירה. נאָר יאָרן זענען אַריבער און דער רבי לעבט. די ווענט אין בית־מדרש זענען שוואַרץ ווי קוימען. מינו האָבן צעריסן די ספֿרים. אויפֿן דאָך האָט זיך באַזעצט אַ סאָווע און זי האָט געהוילט אין די נעכט. אַ צייט האָט מען געהאַלטן אין איין שטאַרבן אין קאַפעלניצע. דערנאָך האָט עפעס דער מלאך־המוות ווי פֿאַרגעסן דעם מקום. די יושבֿים האָבן אַרומגעשליכט ווי שאַטנס. אַ זקנה האָט געקאַכט פֿאַר זיי אַ קעסל גרייץ און זיי געלאַטעט די וועש. דעם לעצטן ראש־השנה ווען כ'בין געקומען מיטן טאָטן קיין קאַפעלניצע, איז שוין נישט געווען אַפֿילו קיין קליינער עולם. די יושבֿים זענען געזעסן אין צעריסענע טליתים. אין קיטלען מיט לעכער. איינער האָט געדאַונט, דער אַנדערער האָט געדרימלט. דעם בעל־תפֿילה האָט מען אין גאַנצן נישט געהערט. דער רבי איז געשטאַנען אין אַ ווינקל, נישט אַרויסגעלאַזט קיין שאַרף. דער בעל־תוקע האָט געבלאַזן שופֿר נאָר ס'האָט אים אויסגעפֿעלט אַטעם. כ'האָב אַ זאָג געטאָן צום טאָטן: נעם מיך קיין מאָל נישט מיט אַהער.

געוויינלעך פֿלעגט דער טאַטע בלייבן איבער די עשרת־ימי־תשובֿה ביז נאָך יום־כיפור. אַבער דאָס מאָל זענען מיר אַהיימגעפֿאַרן צום גדליה. אויף דער פֿור האָט דער טאַטע צו מיר אַ זאָג געטאָן: הלוואי דער צדיק זאָל אַנטרייבן ביז איבער סוכות. ער איז שוין מער אויבן ווי דאָ. ער האָט פֿון דעסט וועגן געלעבט ביז חנוכה. חנוכה האָבן מיר דערהאַלטן אַ טעלעגראַמע אַז דער רבי איז נסתלק געוואָרן. כ'האָב נישט געוואַלט פֿאַרן אויף דער לוויה, נאָר דער טאַטע טענהט: מיתת צדיקים איז נישט קיין קלייניקייט. ס'וועט שוין נישט זיין נאָך אַ ר' דן ביז תּחית־המתים. מ'האָט זיך געריכט אויף אַן אַנגעלויף ווייל אַזוי איז שוין די טבֿע: מ'פֿאַרגעסט דעם צדיק ביים לעבן, אַבער אַז ער ווערט ניכטער, דערמאַנט מען זיך. איז אַבער מעשה־שטן אַנגעפֿאַלן אַ טיפֿער שניי און נישט מ'האָט געקאַנט פֿאַרן מיט אַ פֿור און נישט מיט אַ שליטן. מיר האָבן זיך דערשלעפט קיין קאַפעלניצע מיט מסירת־נפֿש. כ'בין געשטאַנען דערבײַ ווי מ'האָט דעם רבין באַהאַלטן. די ערד איז

געווען געפֿרוירן. אַ יושבֿ האָט געזאָגט קדיש. שניי איז געפֿאַלן און די מלווים זענען געוואָרן ווייט. אַז די קבורה איז פֿרייטיק קאָן נישט זיין קיין רייד וועגן צוריקפֿאַרן אַהיים. מיר האָבן געהאַלטן שבת אין קאַפּעלניצע.

כ'האָב געמיינט אַז ס'וועט שבת נישט זיין קיין טיש אין בית־מדרש. אָבער עמעץ האָט געשטעלט טשאַלנט. אינזשע האָט צוגעגרייט חלה און פֿיש. צום ערשטן מאל אין זעכציק יאָר איז דעם רבינס שטול געשטאַנען ליידיק. די זקנים האָבן געפרוּווט זינגען און ס'איז אַרויס אַ כאַרכלעניש. נישט קיין געזאַנג. איינער האָט נאָכגעזאָגט דעם רבינס אַ תורה. נאָר די אַנדערע זענען טובים. אַזוי איז דאָס צוגעגאַנגען פֿרייטיק צו נאַכטס און אַזוי שבת ביי טאָג. אין קאַפּעלניצע איז דער שלוש־סעודות אַלע מאל געווען די לענגסטע סעודה. אין שטאָט האָט מען שוין לאַנג געהאַט אַנגעצונדן ליכט. געמאַכט הַבֿדלה. געזאָגט ויתן לך און דאָ האָט מען ערשט געזונגען בני היכלא. אַמאָליקע צייטן האָט דער רבי געזאָגט תורה. מגלה געווען ריון־דרוין. וואָס קען אַ יונגל טאָן שבת נאָך מינחה, בֿפֿרט אין ווינטער? כ'בין געבליבן אין בית־מדרש. די נאַכט איז צוגעפֿאַלן גיך. די יושבֿים האָבן געגעסן דעם קראַצבאַרשט מיט הערינג און געברומט זמירות, אַלע אויגן געווענדט אויבן אָן, צום רבינס שטול. כ'זיץ אין דער פֿינצטער און אַן אויסטערלישע בענקשאַפֿט האָט מיך אַרומגעכאַפֿט. כ'האָב גענומען טראַכטן וועגן רבין. דער הייליקער גוף איז שוין געווען אין קבֿר. אָבער וווּ איז די נשמה? אַוודאי אין גן־עדן, ביים פֿיסא־הכבֿוד, אין היכל־המשיח. צום ערשטן מאל איז מיר דעמאַלט אינגעפֿאַלן אַז איך אַליין וועל אויך נישט בלייבן אייביק יונג. אין דרויסן האָט דער הימל זיך געהאַט אויסגעלייטערט און ס'האַט זיך געוויזן אַ מולד פֿון חודש טבֿת. די שטערן האָבן געפֿינקלט. אין בית־מדרש איז אַ חשכות, אָבער עפעס אַ שיין איז אַריינגעפֿאַלן. דאָס געזאַנג פֿון די יושבֿים קען מען גאַרנישט איבערגעבן מיט קיין ווערטער. זיי האָבן מיט הייזעריקע קולות געצויגן איין תנועהלע, אָבער אַ מאל און ווידער אַ מאל. יעדער קוועטש, יעדער קרעכץ האָט פֿאַרטראָגן אין די עולמות־עליונים. גופֿים קענען אַזוי נישט זינגען. דאָס האָבן געברומט נשמות, זיך געבעטן ביים רבנו־של־עולם; עד מתי ה' ווי לאַנג וועט נאָך געדויערן דער חושך־מצרים? ווי לאַנג וועלן די ניצוצות דקדושה בלייבן געפֿאַנגען צווישן די קליפות? זאל שוין נעמען אַן עק צו די יסורים, דעם גשמיות.

די חיצוניותן. כ'בין נאך געווען א ינוקא אבער כ'בין געבליבן ווי מיט ביטול-אברים. כ'טו א קוק צו דער טיר: דער רבי קומט אריין, כ'בין געווארן אזוי געפלעפט אז כ'האב פארגעסן זיך צו שרעקן. כ'האב אים דערקענט: די געשטאלט, די בארד, דער גאנצער געשטעל. ער האט עפעס ווי צוגעשויעבט צו דער ליידיקער שטול און זיך אוועקגעזעצט. א ווייל איז געווארן ביים טיש אויסטערליש שטיל. אזא שטילקייט האב איך נאך קיין מאל נישט פארנומען, נישט פריער און נישט שפעטער. דער- נאך האט דאס געזאנג זיך ווידער אנגעהויבן. פריער שטיל, דערנאך העכער. ס'איז טאקע ווי ס'שטייט: כל עצמותי תאמרנה. שימחה עד פלות הנפש און עצבות עד פלות הנפש. ס'איז וגילו ברעדה. ווער ס'האט נישט געהערט יענץ געזאנג, יענע זיפצן, ווייסט נישט וואס י'דן זענען און וואס רוחניות איז. כ'האב דערשפירט אז כ'גיי אויס פון מתיקות און א רוף געטאן: טאטע! ווען כ'טו דעמאלט נישט דעם געשריי, וואלט איך הינט דא נישט געזעסן...

— זיך דערשראקן, הא? — האט זלמן גלעזער געפרעגט.

— דער רבי איז גלייך נעלם געווארן. די זקנים האבן זיך ווי איבערגע- וועקט. איינזשע האט באלד אנגעצונדן א ליכט. דער טאטע האט מיך ארויסגע- פירט אין דרויסן און מיר געריבן די שלייפן מיט שניי. ער איז אליין אויך ווייסט ווי א מת. אז כ'האב צוריקגעקראגן דאס לשון האב איך געפרעגט: טאטע, האסט געזען? און ער ענטפערט: שייגאץ, שווינג! כ'האב שוין געציטערט זיך אומצוקערן אין בית-מדרש. דער טאטע האט מיך אוועקגעפירט אין דער אכסניא. ר'האט מיך מער געטראגן ווי געפירט. ער'ט געמאכט ה'דלה, מיר אנגעשמירט די אויגן מיט ווייץ, מיר געגעבן צו שמעקן בשמים. כ'האב, דוכט זיך, פארפעלט מעריב. כ'בין באלד איינגעשלאפן.

יענע נאכט זענען ניפטר געווארן צוויי יושבים. ביז פסח איז פון דער גאנצער חברותא קיינער נישט געבליבן. דער טאטע האט קיין מאל נישט געוואלט רעדן מיט מיר וועגן יענעם שלש-סעודות. ערשט ווען כ'האב חתונה געהאט, אין חופה-טאג, האט ער מיר מודה געווען אז ער'ט דעמאלט געזען דעם רבין.

— הער א מעשה! — האט זלמן א זאג געטאן.

מאיר טומטום האט זיך אנגענומען ביים נאקעטן קיין, דארט ווו ס'האט געדארפט וואקסן א בארד.

— וואס איז דער חידוש? ס'האט געטראפן מיט ר' יהודה הנשיא. נאך

דער פטירה איז ער יעדן פֿרײַטיק צו נאַכטס געקומען אַהיים מאַכן קידוש.
ס'איז אַ בפֿירושע גמרא.

— פֿאַרט, הײַנטיקע צײַטן...

— וואָס איז הײַנט? דער רבּנוֹ-של-עולם איז דער אייגענער. אין אים
איז נישטאָ קיין שינוי. אויב ס'געשעען ווייניקער נסים, איז די מניעה אין
אונדז, נישט אין אים.

— וואָס איז געוואָרן מיטן הויף? — האָט זלמן געפֿרעגט.

— זיך צעפֿאַלן ווי שפּינוועבס, — האָט לוי-יצחק געענטפֿערט — דער
רבי האָט, אַ פנים, אַלץ צונויפֿגעהאַלטן מיט זײַן כּוח. ווי נאָר ר'איז נתבקש
געוואָרן אין דער ישיבֿה של מעלה, האָבן גענומען איינפֿאַלן די מויערן. דער
דאָך איז צערונען. דער גאַנצער הויף איז געוואָרן אַ חורבֿה.

— אויף וואָס האָלט זיך דען די וועלט? — האָט מאיר טומטום געטענהט
— אויף פֿביכולס אַ וואָרט. ער רופֿט צוריק ס'וואָרט און די גאַנצע באַשאַפֿונג
קערט זיך אום צום תּוהוֹ-וּבּוהוֹ...

ג

מאיר טומטום האָט זיך אויפֿגעהויבן, גענומען אַרומשפּאַנען אַהין און
צוריק, סײַ ר'איז געווען הויך, סײַ ער האָט געהאַט אַ הויקער, ווי וויל
דאָס פנים איז גלאַטיק, האָט ער אויסגעקוקט מאַנצבילש; אַ הויכער שטערן,
אַ קרומע נאָז, שאַרפֿע אויגן פֿון אַ למדן. ער האָט אַנגעטאַפט דעם אויוון,
זעט אויס זיך אַפֿגעברייט, ווייל ער האָט געבלאָזן אויף דער האַנטפֿלאַך.
מאיר טומטום האָט געהערט צו יענע וואָס די גמרא רופֿט אָן: עתים חלים,
עתים שוטה. ווען די לבנה איז פֿול, האָט ער זיך געפֿירט ווי אַ משוגענער.
ער האָט גערעדט צו זיך אַליין, געלאַכט, געריבן די הענט, געמאַכט ניקן,
ווען די לבנה ווערט געמינערט, איז דער געדאַנק זײַנער ווידער געזעצט.
ער האָט איצט זיך צוריק אַוועקגעזעצט, און געזאַגט:

— זען אַ בר־מינן איז נישׁ קאָ רבּוחא. די מאַמע מײַנע איז אַוועק פֿון
דער וועלט ווען כִּבֿין אַלט געווען פֿינף יאָר, אָבער וויפֿל מאָל כִּבֿין אין
אַ ספּנה, הער איך איר קול. זי וואָרנט מיך. זי טוט אַ רוף; מאירל, און
כִּווייס אַז כִּדאַרף מיך היטן. ס'איז נישטאָ קאָ טויט. ווי קען מען זײַן
טויט, אַז אַלץ איז אַ חלק-אלוק-ממעל? די נשמה שטאַרבט נישט און דער
גוף לעבט נישט. נו, אָבער ס'איז דאָ עפעס אין צווישן; נישט אין גאַנצן

חומר און נישט אין גאנצן צורה. כ'דארף עס אפֿשר נישט דערציילן, נאָר ווי באַלד ס'קומט שוין צו רייד, מעגט איר וויסן דעם אמת. כ'האָב איך שוין געזאָגט: כ'האָב אָנגעוויירן די מאַמע צו פֿינף יאָר. דער טאַטע האָט מער נישט חתונה געהאַט. אַ וואַלד־סוחר, איז ער מער געווען אונטער וועגנס ווי אין דער היים. מיר'ן געהאַט אַ דינסט שפֿרה, זייט געהאַט אַ שוועסטער מיט קינדער און אַז דער טאַטע איז אַוועקגעפֿאַרן האָט זי כמעט די גאַנצע צייט פֿאַרבראַכט ביי דער שוועסטער. קיינער האָט אויף מיר נישט אַכטונג געטאָן. אַז כ'האָב געוואַלט לערנען, האָב איך געלערנט, אַז כ'האָב געוואַלט אַרומגיין ליידיק, האָט מיר קיינער נישט געזאָגט קאָ דעה. מיר'ן געהאַט אַ ספֿרים־שטוב, אַלע פֿיר ווענט מיט פֿאַכן ספֿרים ביז צום באַלקן. כ'האָב אַלע מאָל געהאַט אַ פֿולע קעשענע מינץ און כ'האָב באַצויגן ספֿרים פֿון לובלין און אַפֿילו פֿון וואַרשע. כ'האָב געקויפֿט ביי פֿאַקן־טרעגערס אויך. צו זעכצן יאָר האָב איך געמאַכט אַ סיום אויף ש"ס. ס'האַט מיך גענומען ציען צו קבלה. כ'האָב וויל געוויסט דעם דין, אַז מ'טאָר זיך נישט אַרבייטן לאַזן אין נסתרות פֿאַר די דרייסיק, אָבער כ'האָב געפֿונען אַ היתר. כ'האָב געהאַט, ווי ס'ווערט געזאָגט, ממלא כרסי געווען מיט ש"ס און פוסקים. כ'האָב אָנגעהויבן בלעטערן אין זוהר, אין פרדס, אין עץ החיים, אין משנת חסידים. פֿון קבלה עיונית איז איין טריט צו קבלה מעשית. ס'איז אמת, אַז פֿון קבלה מעשית קאָן מען לייכט אַרבייטלאַן אין פישוף, אָבער ס'ווערט געבראַכט אַז די סנהדרין האָבן געלערנט פישוף. ס'האַט מיר פֿאַרשמעקט צו ווערן אַ רואה־ואינר־ניראה, צו האָבן קפֿיצת־הדרך, צאָפן ווייך פֿון וואַנט.

ס'איז געקומען צו פֿאַרן צו אונדז אין שטאַט אַ זקן וואָס האָט געשטאַמט פֿון בבל. ער האָט אַרומגעוואַגלט איבער דער וועלט און געוויזן מופֿתים. עמעץ האָט אַרביינגעשטעקט אַ פֿינגער אין אַ ספֿר און ער האָט געזאָגט וואָס דאָרט איז געשריבן. די אותיות, האָט ער דערציילט, שטעלן זיך אים פֿאַר די אויגן. ר'האַט געהיילט שלאָפֿע. ביי אונדז אין שטאַט האָט ער אויסגעהיילט אַ פֿאַליקן. ער'ט זיך געהייסן ברענגען אַ האָן, געזאָגט אַ שפראַך און די ניכפה איז אַריבער צום עוף. ווער ס'האַט נישט געזען ווי דער האָן האָט געצאָפֿלט און זיך געוואַרפֿן אין קדחת, ווייסט נישט דעם כוח פֿון שמות. נישט מער, ס'זענען דאָ שמות הקדושה און שמות הטומאה. די סיטרא־אחרא איז אַ מאַלפֿע; זי טוט אַלץ נאָך דער סיטרא־דימינא. רבנים אין פּוילן האָבן געהאַט אַרויסגעגעבן אַן איסור מ'זאָל דעם שוואַרצקינצלער

נישט לאָזן פֿאַר דער שוועל, אָבער אַז מ'האַט אַ בן־יחיד וואָס יעדע פֿאַר טעג פֿאַלט ער אַוועק אין גאַס, דער גאַווער רינט אים פֿון מויל און ער קלאַפט מיטן קאַפּ אין די שטיינער פֿון ברוק, רעכנט מען זיך נישט מיט קיין שום איסורים. געהיילט האָט דער ייד פֿון בבל בלויז די רינע. ער'ט זיך פֿאַר אַלץ געהייסן באַצאַלן מיט גילדענע רענדלעך. צו וואָס האָט ער באַדאַרפֿט אַזוי פֿיל גאַלד? געגעסן האָט ער ווייניקער ווי אַ פֿליג. ס'ווייב האָט אים געהאַט אָפּגעגט. קיין קינדער האָבן נישט אַזוינע פֿאַרשווינען. ר'האַט געהאַט ערגעץ אַ הויז אין לובלין און די שדים האָבן דאַרט אַרומ־ געהוילעט אין מיטן טאַג. ער שטייט מיר פֿאַרן בליק; הויך, דאַר, מיט אַ פֿעז ווי אַ טערק, אין אַ לאַנגער קאַפּאַטע מיט ווייסע און רויטע פּאַסן און אין סאַנדאַלן אויף די באַרוועסע פֿיס. ס'פנים איז אָפּגעשיילט ווי בני אַ מצורע, די באַקן אינגעפֿאַלן. אַ ווייס שייטער בערדל, אַ האַר דאַ, אַ האַר דאַרט, און ס'דוכט זיך אַז ס'יאַגט דערויף אַ ווינט. אויגן האָט ער געהאַט קרומע און ס'איז געזעסן אין זיי אַ משחית. גערייכערט האָט ער אַ וואַסער־ליולקע. גערעדט האָט ער האַלב תרגום, האַלב ייִדיש.

אַז דער ייד פֿון בבל איז געקומען צו אונדו, בין איך גלייך אַוועק צו אים אויף דער סטאַנציע. כ'האַב גערעדט צו אים קלאַרע דיבורים: כ'וויל ווערן זען תלמיד. ער זאָגט: יונגער־מאַן, צו וואָס זיך לייגן מיט אַ געזונטן קאַפּ אין אַ קראַנקן בעט? טו אַ קוק אויף מיר, כ'בין אַ הציץ ונפֿגע. די טיר אַרניצוגיין איז ברייט, אָבער דער אַרויס איז שמאַל. זיי לאָזן מיך נישט צו רו, נישט אויף דער וואַך און נישט אין שלאָף. אַזוי ווי ער רעדט, דערהער איך קלעפּ: אַן אויסטערליש קלאַפעניש, נישט פֿון דרויסן און נישט פֿון אינעווייניק נאָר ווי אַ פיקהאַלץ וואַלט אַריין אין דער שטול ווי ער זיצט, אַדער גאַר אַ באַשעפֿעניש מיט אַ קופּערנעם שנאַבל ווי דער יתוש פֿון טיטוס הרשע. וואָס איז דאַס? פֿרעג איך, און דער ייד פֿון בבל ענטפֿערט: די וועלט איז פֿול מיט נשמות ערטילאיות און אַלע האָבן אינגרעדענישן און חשבונות. אַזוי ווי כ'רעד מיט דיר, אַזוי זע איך אַלפסנדר מוקדון מיט זענע חיילות. די טויטע ווייסן נישט אַז זיי זענען טויט, זאָגט ער, גלייך ווי די לעבעדיקע ווייסן רעכט נישט אַז זיי לעבן. נאַפֿאַלעאַן, זאָגט ער, פֿאַכעט נאָך אַלץ מיטן שווערדל. כ'בין אָפּגעזעסן בני אים דריי שעה. כ'האַב נאָך אַזאַ חכם נישט באַגענט. ר'האַט מיר אַליין צוגעגעבן אַז ער איז אַ גילגול פֿון שלמה המלך. ער'ט געזען אַז ר'עט מיך מיט קיין שהי־פהי

נישט אָפּפּטרן און ער זאָגט: מאיר, כ'האָב דיך געוואָרנט, נאָר אויב דו בלייבסט אינגעשפּאַרט, נאָ דיר אַ קונטרס און באַשאַף דיר אַ רבין. טאַקע ווי ס'שטייט אין פרק: עשה לך רב. ער איז באַלד צו מאַרגנס אַוועקגעפּאַרן. ערגעץ פּאַרפּאַלן געוואָרן אין מ"ט שערי טומאה. חתונה געהאַט מיט לילית.

כ'האָב מיך אַ נעם געטאַן צום קונטרס און ער איז פּול מיט שמות. כ'זאַל אייך וועלן דערציילן וואָס אין דעם קונטרס האָט זיך אָפּגעטאַן, וואָלט איך געדאַרפּט זיצן מיט אייך ביז איבער אַ יאָר. קודם־פּל האָב איך געמוזט פּאַסטן זיבן טעג און זיבן נעכט. דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבן אַ צעטל מיט לחשים, השּבעות, פּוונות, פעולות, צירופּי־אותיות איז נישט עפעס קאָ שפּילכל. אַ גרייז אין אַ נקודה אָדער אַ תּג און מאַכסט חרובּ די וועלט. צינדסט אַן אַ וואַקסן ליכט, ביסט מקטיר קטורת, זאָגסט אַ שם און אַ נפֿש הייבט אַן וואַקסן ממש ווי אַן עובר ביי דער מאַמען אין בויד. ס'זאָגן אַליין איז נישט גענוג. אין קבלה איז מחשבה מילתא. די מינדסטע פּניה קערט אַלץ איבער קאַפּויער. די קליפה זוכט אומעטום אַן אָנהאַלטעניש. וואָס האָט דען געטראָפּן אין מצרים? וואָס משה רבנו האָט געטאַן האָבן די חרטומים נאָכ־געמאַכט. נו, אָבער משה איז משה און איך בין אַ יונגל פֿון אַכצן יאָר. יעדן טאָג איז געשען אַן אַנדער מיכשול. ס'איז האַלב ביי נאַכט, די וועלט שלאָפּט. כ'שטיי ביי מיר אין גאַרן־שטיבל און בין שוין גרייט צו ליינען קריאת־שמע און זיך לייגן שלאָפּן. מיט אַ מאָל ווערט אַ רעש, אַ פֿיינעניש, אַ ווינט, אַ האַרמידער. דער טיש טאַנצט, די ווענט ציטערן. ס'גאַנצע געבני טרייסלט זיך ווי אַ שיף אויפֿן ים. כ'זאָג אַ וואָרט איינצושטילן דעם שטורעם. פּלוצלינג נעמען קאַפּויער קומען פּאַרזעענישן, שאַלעמויזן, יעדער מיט זינע העוויות, פּאַרקרימענישן, סיגעס. זיי לאַכן, וויינען, שרייען, אַמפּערן זיך. כ'האָב געהאַט פּאַרפּעלט אַ קוצו־שלי־יוד. אַנשטאַט אַ מלאַך, אַ מגיד־מישרים ווי בנים הייליקן בית־יוסף, איז אַרויס אַ צורה־משונה, אַ קליפה, אַ לין. דאָ האָט זיך באַוויזן אַ קאַפּ אַן אַ גוף און דאָ אַ גוף אַן אַ קאַפּ. פֿיס גייען און קריכן אַריין אין דער וואַנט. אַ שנויץ מיט אַ צאַפּנבערדל האַלט אַ דרשה. גערעדט האָט דער לאַפּיטוט פּלומרשט מעשה מקובל, אָבער אין מיטן נעמט ער פּלאַפּלען אין גראַם ווי אַ בדיחן, אַריינמישן דברים בטלים און ניבול־פה. איך אַליין האָב אָנגעהויבן רעדן אויף אַ פּרעמד לשון און שרייבן שפּיגל־שריפּט. דער טאַטע איז גראַד געהאַט אַוועקגעפּאַרן קיין לינפּציג און די

דינסט ליגט קראַנק ביי דער שוועסטער, נאָר ווי לאַנג קאָן מען דאָס אַלץ באַהאַלטן? ס'איז געשטאַנען אין קונטרס ווי אַזוי לויז צו ווערן פֿון אַ יוצא-דוֹפֿן, נאָר אין קבלה-מעשית איז שווערער אויסצומעקן ווי צו באַשאַפֿן. דער צד שכנגד האָט זיך אַרײַנגעלאָזט מיט מיר אין וויכוחים; אַלץ אויף צע-פיקעניש, הירדעך-פידרעך. כ'וויל שלאָפֿן, אָבער ער וועקט מיך אויף. ער קריזלט מיר די פאות. ער קיצלט מיך און וויל כ'זאָל אים רעדן אַ שידוך. ר'האַט מיך געוואָלט טרייבן צו יענער זאָך אויך, עץ ווייסט שוין וואָס... זכות-אַבות איז מיר בנגעשטאַנען. כ'בין אַרויס פֿון בעט און כ'האַב אים פֿאַרטריבן, כ'בין אַרײַן אין אַנטוועכץ, אַינגעפאַקט די תֿפֿילין, אַ ספֿר יצירה און בין אַנטרונען פֿון שטאַט. דער טאַטע מײַנער איז געווען אַ פֿאַרצעווער חסיד און כ'האַב געקראַגן אַ פֿור קיין פֿאַרצעוו, נישט צום הינטיקן רבין, נאָר צום זיידן, ר' פתריאלן. אויפֿן גאַנצן וועג האָט דער מחבל געפרוּווט מיך אַרײַנשלעפֿן אין דער נעץ מיט גוטן און מיט בייזן, אָבער אַחוץ דעם וואָס כ'האַב געהאַט מיט מיר דעם ספֿר יצירה, בין איך באַהאַנגען מיט קמיעות. כ'בין אַרײַן אין רבינס ישיבֿה און בין דאַרט געבליבן זיצן צוואַנציק יאָר.

מאיר טומטום איז געוואָרן שטיל. זלמן גלעזער האָט אַ שאַקל געטאַן דעם קאַפּ אין דער ברייט.

- אין פֿאַרצעוו האָט ער אײַך נישט באַלעמוטשעט?
- אין פֿאַרצעוו האָט די שוואַרצע חבֿרה ניש' קא' שליטה.
- וואָס ווילן זיי, האַ?
- ס'קליינעוואַרג מאַכט זיך נאַריש. די גרויסע ווילן איבערנעמען די ממשלה אין הימל.
- און גאַט וועט לאָזן?
- ס'אַ מלחמה.
- צו וואָס האָט ער זיי באַשאַפֿן?
- ס'זאָל זײַן בחירה.

ס'איז געוואָרן שטיל און דער זייגער האָט געקלונגען צוועלף. דורכן האַלב-געפֿרוירענעם פֿענצטער האָט אַרײַנגעשניט אַ האַלבע לבנה. מאיר טומטום האָט מיט שפיצן נעגל געריבן דעם קין ווי אויסצופֿן אַ האָר. ער האָט אַ זאָג געטאַן:

— דער ייד פֿון בבל האָט מיר יענעם טאָג געזאָגט עפעס וואָס כּוועל
נישט פֿאַרגעסן ביז דער לעצטער רגע.
לוי־יצחק האָט אַראָפּגענומען די ברילן.
— וואָס האָט ער געזאָגט ?
— ווי נאָר דער אין־סוף האָט זיך מצמצם געווען און איבערגעלאָזט אַ
מקום פּנוּי, איז אויפֿגעקומען אַ משוגעת. די קליפה איז משוגע. אַפֿילו די
מלאכים זענען אַ קאָפעלע צערודערט. דער עולם העשיה איז אַ משוגעים־
הויז.
— וואָס איז מיט אַ שטיין ? — האָט זלמן געפֿרעגט.
מאיר טומטום האָט זיך צעלאַכט מיט אַ קול וואָס האָט זיך אָנגעהויבן
מאַנצבילש און איז אַריבער אין אַ ווייבעריש קוויטשל.
— כלעבן, אַ גוטע קשיה! צווישן גאָט און אַ שטיין איז אַלץ מטורף...

א

ס'איז געקומען צו רייד וועגן טעותים און זלמן גלעזער האָט געזאָגט :
הינטיקע צייטן קאָן עמעץ מאַכן דעם ערגסטן טעות און קיינער זאָגט
נישט קיין שלעכט וואָרט. דעריבער מאַכט מען אַזוי פֿיל טעותים. פֿאַר
צייטנס אַ טעות איז נישט געווען קיין שפּילכל. ס'שטייט אין חומש, אַז
אויב עמעץ האָט האַלץ און די האַק פֿאַלט אויף עמעצן און דערהרגעט
אים, מוז ער אַוועקוואַנדערן אין אַ ווייטער שטאָט. אויב נישט קאָנען די
קרובים פֿון דערהרגעטן אָן אים נעמען נקמה. לעבן ראַדאָשיץ איז געווען
אַ פּריץ זאַבלאַצקי. נישט קיין שלעכטער גוי, אָבער אַז מ'האַט אים דער-
צאָרנט, איז ער געוואָרן אַ ווילדע חיה. די וואַנצן האָבן זיך ביי אים אויפֿ-
געשטעלט ווי ביי אַ קאַטער, ער האָט גענומען פֿאַכען מיטן קאַנטשיק און
ווער ס'איז געשטאַנען דערנעבן האָט געקראָגן שמיץ. אין מאָל האָט ער
באַשטעלט אַ פֿאַר שטיוול ביי אַ שוסטער און די שטיוול זענען געווען אויף
אים ענג. — האָט ער געהייסן אַנצינדן אַ פֿייער און פֿאַרברענט די שטיוול.
ס'איז נישט גרינג צו פֿאַרברענען לעדער. ס'איז געוואָרן אַ רויך און אַ
געשטאַנק ספּנת-נפֿשות. דעם שוסטער, שמערל, האָט ער געהייסן אַראַפֿלאָזן
די הויזן און ער האָט אים געפֿיצקעט ביו בלוט. ס'איז דערגאַנגען דערצו,
אַז די שוסטערס און שניידערס האָבן אויסגעמיטן פֿאַר אים צו אַרבעטן.
אין מאָל האָט ער צעריסן אַ פֿוטער אויף שטיקער, ווייל דער קירושנער
האַט אַנגענייט דאָס פעטל צו נידעריק. ער אַליין, זאַבלאַצקי, איז געווען
אַ צעחושטער יאַש. ער האָט געזאַלט פֿאַרן קיין זשעלעכאָוו. האָט ער געזאָגט
דעם קוטשער אַז ער וויל קיין ווענגראָוו. מ'איז שוין געהאַט אַפּגעפֿאַרן
צוויי מייל, מיט אַ מאָל האָט ער זיך געכאַפט אַז ער דערקענט נישט דעם
וועג. דער סטאַנגרעט האָט שפעטער דערציילט אַז דער פּריץ האָט זיך
אַליין דערלאָנגט אַ זעץ.

ער האָט פֿאַרפּיניקט ס'ווייב. ס'איז שוין געווען נאָך דער פֿאַנשטשיונע, אָבער ער האָט געשמיסן די פּויערים. ער האָט געשריגן: ביי מיר אין דער גאַספּאַדע בין איך דער וואַיעוואַדע. די פּויערים האָבן געציטערט פֿאַר אים. איין מאָל איז געקומען צו אים אַן אַדוואַקאַט פֿון לובלין. דער פּרייץ האָט אַלע מאָל געפֿירט פּראַצעסן און ס'גאַנצע דאָברע-מזל איז אוועק דערויף. ער האָט שטענדיק פֿאַרשפּילט, קיין מאָל נישט געוואונען. ער האָט אַפּעלירט קיין לובלין און קיין וואַרשע, נאָר ער האָט אומעטום אַנגעוואוירן. דער פּרייץ האָט אַרבינגעפֿירט דעם אַדוואַקאַט צו זיך אין דער סאַליע און ער טוט אַ פֿרעג: וויל-געבוירענער, מעג איך רייכערן אַ ציגאַר? דער פּרייץ זאָגט: יאָ, דו מעגסט. דער אַדוואַקאַט האָט אַרויסגענומען אַ פּאַפּיראַס און פֿאַררייכערט. אין יענער צייט זענען שוין געהאַט אויפֿגעקומען פּאַפּיראַסן, אָבער זיי זענען נאָך געווען אַ נייס. דער פּרייץ האָט געהאַט אַ שטעקן קרום ווי אַ האַרן און מיט אַ זילבערנער גאַלקע. ער כאַפט דעם שטעקן און נעמט שלאָגן דעם אַדוואַקאַט. יענער שרייט: וואָס האָב איך געטאָן? און דער פּרייץ ענטפֿערט: כ'האַב דיר דערלויבט צו רייכערן אַ ציגאַר, נישט אַ פּאַפּיראַס. דאָס איז אַ מאַדע וואָס שטאַמט פֿון די פֿראַנצויזן און ביי מיר אין פּאַלאַץ וועט קיינער נישט אַרבינגערענגען די פֿאַרשאַלטענע מאַדעס פֿון אויסלאַנד. אַזאַ איז געווען זאַבלאַצקי.

ער האָט געהאַט אַ טאַכטער זאַפּיאַ און ער האָט זי ליב געהאַט ס'לעבן, אָבער זי האָט געמוזט טאָן אַלץ וואָס ער האָט באַפּוילן. אויב ער האָט איר געראַטן זי זאָל אַרבינגעלעכטן אין די האַר אַ בלויע באַנד און זי האָט איינגעפֿלאַכטן אַ גרינע, האָט ער זי געפּאַטשט פֿאַר אַלע געסט. אַפּילו אויף די הינט האָט ער אַנגעוואַרפֿן אַ פּחד. ער האָט געהאַט אַ כאַפּטע הינט גרויס ווי די וועלף און יעדער האָט געהאַט אַ נאַמען. אויב ער האָט צו- גערופֿן צום טיש איין הונט און ס'איז געקומען אַן אַנדערער, האָט ער דעם הונט פֿאַרשלאָסן אין אַ פֿינצטערער קאַמער אויף דריי טעג און דריי נעכט. מחמת ער האָט געשמט פֿאַר אַזאַ פּעסן, האָט די טאַכטער נישט געקראָגן קיין מאָן. ווער וויל דאָס אַרבינגעפֿאַלן צו אַזאַ ווילדן פֿאַרשוין? ביי נקבֿות ענדערט זיך די מאַדע. ס'איז איינגעפֿירט ביי די גאַר גרויסע פּריצות אַן זיי האָבן אַנגעטאָן אַ קלייד איין מאָל און דערנאָך דאָס געגעבן צו אַן אַרעמער קרובֿה. אָבער זאַבלאַצקי טאַכטער האָט געמוזט טראָגן קליידער פֿון מלך סאַביעסקיס צייטן, מ'האַט געלאַכט אויס איר אין די הויפֿן און

מ'האט זי נישט פֿאַרבעטן אויף זייערע בעלער. ס'איז דערגאַנגען דערצו
אַז זי האָט זיך געשעמט אַרויסצוגיין אין גאַס.
איצט הערט אַ מעשה.

איין מאל איז געקומען קיין פוילן דעם קייסערס אַ פֿעטער אָדער אַ
ברודער — כ'געדענק שוין נישט ווער — און ער האָט זיך געדאַרפֿט אָפֿ-
שטעלן אין ראַדאַשיץ. דוכט זיך, ער איז געגאַנגען אויף יאָגד אין די
וועלדער אַרום. אַז ס'קומט אַזאַ דיגניטאַר, וווּ זאַל ער אַננשטיין? נאַטשאַלס-
טווע איז געקומען צום פרייץ און זיי האָבן אים אָנגעזאָגט מיט גוטן און מיט
בייזן, אַז ער מוז אָפּגעבן דעם פרייניץ קאַמנאַטן ביי זיך אין פּאַלאַץ. זאַבלאַצקי
האָט זיך געוואַרפֿן ווי אַ שלאַנג. אָבער פוילן האָט געהאַט פֿאַרשפּילט אַלע
מלחמות און ביי גויים פּוּח איז פּוּח. ער האָט געמוזט נאַכגעבן. דער מאַרשאַל
זינער אָדער דער עקאַנאַם האָט געוואַלט אויספּוּצן די שטובן וווּ דער פרייניץ
וועט וווינען. אָבער זאַבלאַצקי האָט געשריגן אַז אויב מ'וועט דאָרט אויס-
קערן אַ שטויבעלע, וועלן פֿאַלן קעפּ. ווען דער פרייניץ איז אָנגעקומען
זענען אים אַלע גרויסע לייט אַקעגנגעגאַנגען און זאַבלאַצקי אויך. די יידן,
געדענק אויך, האָבן אים אַקעגנגעטראָגן ברויט מיט זאַלץ אויף אַ זילבערנער
טאַץ. אַ נאַטשאַלניק האָט פֿאַרגעשטעלט זאַבלאַצקי און געמאַלדן דעם
פרייניץ, אַז ביי אים וועט ער אַננשטיין. דער פרייניץ האָט גענומען זאָגן
קאַמפּלימענטן, ווי ס'פֿירט זיך ביי די שררות, און דערבײַט האָט ער געמאַכט
אַ גרייז און אַנשטאַט אים אָנצורופֿן זאַבלאַצקי, האָט ער געזאָגט: זאַפּראַצקי.
ווען דער פרייץ האָט דערהערט אַז מ'האַט פֿאַרגרייזט זײַן נאַמען, האָט
ער אַ געשריי געטאָן: איך בין זאַבלאַצקי, נישט זאַפּראַצקי. ער האָט געהאַלטן
עפעס אַן אַקט, וואָס ער האָט געזאַלט לייענען פֿאַר דעם פרייניץ. ער האָט
אַ וואַרף געטאָן דעם אַקט אויף דער ערד און איז אַנטלאָפֿן. איר קאַנט זיך
אויסמאַלן דעם טאַראַראַם. פֿאַר אַזוינע זינד האָט מען געקאַנט אומברענגען
די שטאַט. דער נאַטשאַלניק איז אַ פֿאַל געטאָן אויף די קני. די גלחים
האַבן איבערגעבעטן דעם פרייניץ און געגעבן אָנצוהערן אַז זאַבלאַצקי איז
נישט ביים ריינעם זינען. די יידן האָבן זיך אויך דערשראַקן. אַזוי פֿירט
זיך ביי די שטאַרקע, אַז מ'לאָזט אויס די יוכע צום שוואַכן. די קאָזאַקן
האַבן גענומען לויפֿן נאָך דעם פרייץ. ווען זיי כאַפּן אים, וואַלטן זיי אים
פֿאַרטיק געמאַכט אויפֿן אַרט. אָבער ער האָט זיך באַהאַלטן אין וואַלד און
ס'איז דאָרט געווען אַזוי געדיכט און פֿינצטער אַז מ'האַט אים נישט געפֿונען.

ער איז געבליבן אין וואלד ביז דער פרינץ און זיין סוויטע זענען אוועק־געפֿארן. ער איז געקומען אהיים אן אפגעריסענער, א צעביסענער פֿון קאמארעס, א צעשטאכענער פֿון דערנער, אויסגעצערט ווי פֿון דער שווינד־זוכט.

ווען נאטשאַלסטווע האָט דערהערט אַז ער איז צוריק אין פּאַלאַץ, זענען זיי געקומען אים בינדן אין קייטן און אוועקשלעפּן אין תּפֿיסה, אַבער זאַבלאַצקי האָט געהאַט באַוואַפֿנט זיינע פּאַכאַלקעס און זיי געגעבן אַ באַפֿעל נישט אַרײַנצולאַזן די קאַצאַפּן אין הויף. ער אַליין האָט אַנגעלאָדן אַ ביקס, איז אַרויף אויף אַ בוידעמשיטל און אַז די רוסישע זענען געקומען נאָענט צום אַרײַנגאַנג, האָט ער גענומען צו זיי שיסן פֿון פֿענצטער. ראַדאַשיץ האָט געהאַט בלויז עטלעכע סטראַזשניקעס און זיי האָבן נישט געוואָלט אַינשטעלן ס'לעבן. דער נאַטשאַלניק האָט אוועקגעשיקט אַ קוריער צום גובערנאַטאָר ער זאָל צושטעלן זעלנער, אַבער ווייזט אויס אַז מ'האַט אין די הויכע פֿענצטער נישט געוואָלט דערפֿירן צו קיין ראַזרוכעס. דער גובער־נאַטאָר זאָל האָבן טעלעגראַפֿירט קיין פעטערבורג. ער האָט געלאָזט וואַרטן דעם קוריער אַ וואָך. דערנאָך האָט ער געזאָגט אַז זאַבלאַצקי איז אַ משוגענער און ס'לוינט נישט צוליב אים צו פֿאַרגיסן קיין בלוט.

דער פּריץ האָט לאַנג נאָך דעם נישט געלעבט. ער האָט געקראָגן אַ לונגען־אַנצײנדונג און איז געגאַנגען אַ גאַנג. צום באַגרעבעניש זענען זיך אַנגעפֿאַרן פּריצים פֿון ווייט אַרום. מ'האַט געשפּילט מוזיק און מ'האַט אים גערימט אַז ער האָט געראַטעוועט דעם פּוילישן האַנאַר — און אַרויסגע־קומען איז דאָס אַלץ ווייל דער פּרינץ האָט געמאַכט אַ גרייז אין זײַן נאַמען.

ב

אַ גרייז איז נישט אַ קלייניקייט — האָט לוי־יצחק געזאָגט. — ווייל מ'האַט פֿאַרבעטן אויף דער סעודה קמצא און געקומען איז בר־קמצא, איז חרובֿ געוואָרן ירושלים. איין וואָרט אַז מ'פֿאַרגרייזט אין אַ ספֿר־תּורה, ווערט זי פּסול. מיט אַ הונדערט יאָר צוריק און אפֿשר מער האָט געלעבט אין שעברעשין אַ ספֿר ר' משולם. דער ר' משולם איז געווען מִפֿורסם. מ'האַט געזאָגט אויף אים אַז פֿאַר יעדן שם האָט ער זיך געטוֹבלט אין מיקוה. מחמת דאָס שרייבן געדויערט בײַ אים אַזוי לאַנג, האָבן בײַ אים פּרשיות צו תּפֿילין אַדער אַ מזוזה געקאַסט טײַער. אַרעמע־לייט האָבן זיך

עס נישט געקאנט פֿאָרגינען, אָבער נגידים זענען געקומען צו אים פֿון בילגאָרני, זאַמאַשטש, יאַנעוו, הרוביעשויוו. אַ שריפֿט האָט ער געהאַט — פֿערל. ער האָט גענוצט אַ גאַלעשטיגט און אַ פֿאַרמעט וואָס ער האָט באַצויגן פֿון לייפּציג, אָדער פֿון אַנדערע ווייטע מקומות. ער האָט אויסגעציקלט יעדן תּג. שבת און יום־טובֿ האָבן זיך צונויפֿגעזאַמלט ביז אים יונגע־לייט און ער האָט פֿאַר זיי געדרשנט. מײַן זיידע איז געווען איינער פֿון זיי. געוויינ־לעך אַ ספֿר איז אַ בטלן, נאָר ר' משולם איז געווען אַ בעל־חשבון און מ'האַט אים גענומען אין אַנדערע שטעט אויף בוררותן. וויזט אויס אַז ער האָט נישט געהאַט קיין קינדער. כ'האַב קיין מאָל נישט געהערט ער זאָל האָבן איבערגעלאָזט אַ דור.

אין שעברעשין איז אין יענער צייט געווען אַ גביר ר' מאָטל וואָלבראַמער. ער האָט פֿאַרמאַגט אַ הויז אין מאָרק און האָט געהאַנדלט מיט תּבֿואה און וועלדער. ויהי היום האָט מען גענומען שמועסן אין שעברעשין אַז עפעס האָט אָנגעהויבן דעם ר' מאָטלען גיין שלימזלדיק. פֿריער איז ער געוואָרן קראַנק, דערנאָך — דאָס ווייב, און שפעטער זענען געוואָרן פֿאַרשלאָפֿט די קינדער. ער האָט געהאַט אַ שפּיכלער מיט תּבֿואה; מיט אַ מאָל האָט ער זיך אָנגעצונדן און אָפּגעברענט. ר' מאָטעלע האָט געשיקט טראַטוועס איבערן סאַן אָדער איבערן בוג, נאָר די שטורעמווינטן האָבן זיי צעטריבן און צע־בראַכן און ער האָט געהאַט היזקות. ס'שטייט אַז ס'קומען אויף אַ מענטש יסורים, דאָרף ער מִפֿשפשׂ זיין אין די מעשים. ר' מאָטעלע איז געווען אַ כּשרער ייד, אַ בן־תּורה, און ער האָט געמאַכט אַ חשבון־הנֶפֶשׁ. ער האָט געפֿונען אויף זיך אַלערליי חטאים און גענומען אויף זיך תּעניתים. ער האָט אָנגעהויבן אויפֿשטיין פֿריער, לערנען אַ שיעור פֿאַרן דאָווענען. ער האָט געגעבן מער צדקה, פֿאַרציטיקע גבירים זענען נישט געווען דאָס וואָס היינט.

אפֿשר האָט ער געהאַט ווייניק צרות. האָט זיך געהאַט אַריינגעכאַפּט צו אים אין הויז אַ נישט־גוטער. אין מיטן דער נאַכט האָט מען געהערט טריט און פֿאַרשניטע געלעכטערן פֿון נקבֿות. טירן האָבן זיך געעפֿנט פֿון זיך אַליין. אַז ר' מאָטעלע האָט זיך געלייגט שלאָפֿן, האָט אַן אומגעזעענער אים אַראָפּגעריסן פֿון געלעגער ס'בעטגעוואָנט. אַז אַזאַ זאָך טרעפֿט, שעמט מען זיך און מ'פרוּווט האַלטן אַ סוד. ס'טויג נישט צום מיסחר און צו שידוכים אַוודאי נישט. אחוץ דעם טראַכט מען: אפֿשר איז עס אַן אויסדוכטעניש.

א פֿאַרבלענדעניש. אָבער ווי לאַנג קאָן מען באַהאַלטן דעם אמת, בֿפֿרט אין אַ קליין שטעטל? דאָס הויזגעזינד האָט געהאַט אַ דינסט און זי איז אַנטלאָפֿן. אַ משחית האָט זי געריסן בני די האָר, און איר זאָלט עס מיר מוחל זײַן, פֿאַראומרייניקט ס'לײַלעך. פֿון טאָג צו טאָג איז געוואָרן ערגער. די בנינאַכטיקע האָבן זיך געפֿאַרעט אויפֿן בוידעם, געקוילערט פֿעסער, גע־רוקט שרענק און קאַמאַדעס. זיי האָבן געפֿינעט אין קוימען, זיך געשושקעט און געכיכעט. איין מאָל דאָנערשטאָג האָט ר' מאָטעלעס עלטסטע טאַכטער פֿאַרקנעטן אַ טייג, צוגעדעקט די מולטער מיט אַ קישן ס'זאָל יוירן און זיך געלייגט שלאָפֿן. זי כאַפט זיך אויף אין מיטן דער נאַכט און ס'טייג ליגט בני איר אויפֿן שטרויזאַק. זי האָט געמאַכט אַ געוואָלד און די משפּחה האָט זיך איבערגעוועקט. מײַן באַבע עליה־השלום איז געווען זייערס אַ שכנה און זי האָט אַלץ געוווּסט. זײַט מיר אַלץ דערציילט מיט אַלע פרטים. די מחבלים האָבן איבערגעקערט אַלע טעפּ, אַרויסגעוואָרפֿן די שפּיז פֿון די אַלמערס, אויסגעגאַסן דאָס אינגעמאַכטס און אַפֿילו אַראָפּגעשלעפט דאָס פּסחדיקע געפֿעס פֿון בוידעם. אין איינעם אַן אַוונט האָט אַ מזיק אָדער אַ לץ גענומען קלאָפֿן אין אַ פֿענצטער מיט אַזוינע טראַמאַכן אַז אַ האַלבע שטאַט איז זיך צונויפֿגעלאָפֿן. ס'איז געוואָרן אויס סוד. מ'האַט געזאָגט ויהי נועם נאָר ס'האַט נישט געהאַלפֿן. מ'האַט געוווּסט אין שעברעשין אַז ר' משולם סופֿר האָט קמיעות וואָס האָבן געשטאַמט פֿון בעל ספֿר חסידים. מ'איז אַוועק צו אים און ער האָט זיך געהייסן טייער באַצאַלן. מיט אַלע זײַנע מעלות איז ער געווען אַ יקרן. ער האָט געקאַנט פֿאַרלאַנגען פֿאַר אַ פֿאַר פרשיות פֿינף גילדוינים און מער אויך. מ'האַט אויפֿגעגעהאַנגען די קמיעות אין אַלע ווינקלען, נאָר דערפֿון זענען די קליפות געוואָרן נאָך מער צערייצט און זיי האָבן צעבראַכן אַלע פֿלים אויף שערבלעך. לעבן ר' מאָטעלעס פֿיס איז געפֿאַלן אַ שטיין וואָס ווען ער טרעפֿט אים אין קאַפּ, וואָלט ער אים צעשמעטערט דאָס שיידל אויף פיץ־פיצלעך. געפֿאַלן איז דער שטיין פֿון בעליק, הייס ווי מ'וואָלט אים ערשט אַרויסגענומען פֿון פֿייער.

ווען ס'קומט אַ צרה, פֿאַלן איין אַלערליי געדאַנקען, אָבער צום פּשוטן שכל איז שווער זיך צו דערטראַכטן. ס'איז גראַד אויסגעפֿאַלן דאָנערשטאָג ווען די אַרעמע־לייט גייען איבער די הײַזער. ס'קומט אַרײַן אַן אַרחי־פּרחי, זעט די בהלה און פֿרעגט: וואָס איז דאָס? דאָס ווייב אָדער אַ מיידל דערציילט אים פֿון דעם מאַלער. דער קבצן טוט אַ פֿרעג: די מזווה האָט

מען איבערגעקוקט? ר' מאַטעלע איז גראַד געהאַט אַרײַן אין קיך וואָשן די הענט און ער זאָגט: יא, אפֿשר איז דער ייד גערעכט? דאָס ווייב טענהט: ר' משולם אַ מזווה ברויך מען נישט איבערקוקן. פֿון דעסט וועגן איז די זאך אַרײַן ר' מאַטעלע אין קאַפּ. די מזווות זײַנע האָבן געהאַט געשניצטע שײַדן. ער האָט געהײסן אַראָפּנעמען אַלע מזווות און אַנגעהויבן מגיה זײַן. אַזוי ווי ר'האַט געטאַן אײַן בליק, האָט ער אַרויסגעלאָזט אַ ביטער געשרײַ. די ״דלד״ פֿון ״אחד״ האָט אויסגעזען ווי אַ ״ריש״ און ס'האַט זיך געלייענט ״ה' אחר״, וואָס דאָס איז חרוף־וגידוף. ער נעמט די אַנדערע מזווות און ס'איז די אײַגענע זאך. ס'טרעפֿט אַז אַן אות שפּרינגט אָפּ, אָבער די טינט איז געווען פֿריש. אין שטאַט איז געוואָרן אַ האַרמידער, וואָס זאָל איך דאָ לאַנג ברייען? ווער ס'האַט געהאַט ר' משולם אַ מזווה האָט געפֿונען די אײַגענע גרינזן. מ'האַט שוין געפֿנט זײַנע תּפֿילין אויך און אַלע זענען געווען פּסול. ס'איז געוואָרן קלאָר אַז דער משולם איז אַ שבת־צבֿיניק. די לײַט זײַערע האָבן געהאַלטן אַז משיח קאָן קומען בלויז ווען ס'איז כּולו־חײב. זײ האָבן אונטערגעוואָרפֿן ייִדן עבֿירות. זײ האָבן פּסול געמאַכט ספֿרים. צו אַ כּהן אין שטוב האָבן זײ אַרײַנגעוואָרפֿן אַ בײַנדל פֿון אַ מת, ער זאָל ווערן טמא. אין זײַנער צײַט האָט דער וועד אַרבע אַרצות זײ געהאַט מחרים געווען מיט שופֿר בלאָזן און שוואַרצע ליכט און מ'האַט געמײנט אַז ס'איז פֿון זײ מער נישטאָ קײן שרײַד־ופּליט ווייל אַ סך האָבן געביטן דאָס רענדל. אָבער ס'זענען געבליבן רעשטלעך און משולם איז געווען אײַנער פֿון זײ. כּ״האַב פֿאַרגעסן צו דערמאָנען נאָך אַ גריז וואָס ער האָט געמאַכט אין אַלע מזווות און פרשיות: אַנשטאַט ״למען תּזכּרו״ האָט ער געשריבן ״למען תּשכּרו״ אַדער גאָר ״למען תּשקרו״. ער האָט אויך אַרײַנגעשריבן שמות הטומאה און דעם נאָמען פֿון שבת־ימח־שמו. וואָלט דער משולם דעמאָלט געווען אין שטאַט, וואָלט מען אים צעריסן אויף שטיקער. אָבער גראַד איז ער געהאַט אַוועקגעפֿאַרן קײן לובלין אויף אַ בוררות. דאָס ווייב זײַנס איז געווען אַ פּראַסטע ייִדענע און האָט נישט געוואוסט בײַן ימינה לשמאלה. מ'האַט פֿון דעסט וועגן אויסגעהאַקט בײַ איר אַלע שױבן. דער המון־העם האָט אַפֿילו געפרוּווט צענעמען די באַלקנס פֿון איר הויז. אָבער דער רבֿ איז געקומען צו לײַפֿן און זײ אַפּגעהאַלטן. וואָס איז זי נעבעך שולדיק?

ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן אַז דער ר' משולם איז נישט געווען אײַנער.

ס'איז געווען אין שעברעשין אַ גאַנצע פת און ווען זיי האָבן איינגעזען אַז
 מ'האַט אויפֿגעדעקט זייערע מעשים־תּעוועים, האָבן זיי אוועקגעשיקט אַ
 ריזער קיין לובלין ער זאָל וואָרענען משולמען ער זאָל אַנטלויפֿן. זיי האָבן
 אַליין אויך עוקר געווען און איבערגעלאָזט די ווייבער עגונות.
 — וואָס איז געוואָרן פֿון זיי? — האָט זלמן גלעזער געפֿרעגט.
 — זיי האָבן זיך אַלע אויסגעשמדט.
 — די ווייבער האָבן נישט געטאַרט חתונה האָבן?
 — אַ ווייב פֿון אַ משומד בלייבט אַן אשת־איש. דוכט זיך אַז ביי איינעם
 האָט ס'ווייב אַרויסגעקראָגן אַ גט.
 — אַ משומד מעג גטן?
 — לויטן דין בלייבט ער אַ ייד.

ג

מאיר טומטום האָט צוגעשלאָסן איין אויג. מיטן אַנדערן האָט ער גע-
 גלאַצט צום פֿענצטער און עפעס ווי געשמייכלט. ר'האַט אַ זאָג געטאַן:
 אַז אַ גוי זאָל פֿאַרגרייזן ביי אַן אַנדערן גוי דעם נאַמען איז נישט קאָ-
 רבֿותא. ווי באַלד יענער איז געווען דעם קייסערס אַ פֿעטער, האָט אים
 אפֿשר גאַרנישט געפאַסט ער זאָל אַנרופֿן עפעס אַ פּריצל ביים רעכטן נאַמען.
 ווידער די שבת־צבֿיניקעס האָבן אוודאי אַלץ געטאַן אויף צעפּיקעניש.
 דאָס זענען נישט קיין גרייזן, נאָר רישעות. אָבער איך ווייס אַ מעשה פֿון
 אַן אמתן גרייז. ס'איז דאָ אַ שטעטל בעלטשעוו, גרויס ווי אַ טל ומטר אין
 אַ קליין סידורל, און ס'איז דאָרט געווען רבֿ ר' בעריש חריף, אַ גאון־עולם.
 געהאַט האָט ער אַ ישיבֿה פֿון צען בחורים, נישט מער און נישט ווייניקער.
 ר' בעריש האָט געקאַנט האָבן הונדערטער תּלמידים, נאָר ער האָט ביי זיך
 אַפּגעפאַסט אַז צען איז גענוג. אַז איין בחור איז געוואָרן אַ חתן און ס'האַט
 געהאַלטן דערביי ער זאָל אוועק פֿון בעלטשעוו, האָבן שוין געוואָרט אויף
 זיין אָרט ווער ווייסט וויפֿל בעלנים וואָס האָבן זיך געריסן אַנצוקומען אין
 ר' בערישעס ישיבֿה. נגידים פֿון גאַנץ פּוילן פֿלעגן קומען קיין בעלטשעוו
 און אויסכאַפֿן די בחורים פֿאַר זייערע טעכטער. ווען איך בין געווען אַ יינגל,
 האָט מען פֿאַררעכנט פֿאַר ר' בערישעס בעסטן תּלמיד אַ בחור, אַ יתום,
 וואָס האָט געהייסן גבריאל מאַקאווער. דער גבריאל האָט אַזוי ליב געקראָגן
 ר' בערישן און זיין שיטה אין לערנען, אַז ער האָט נישט געוואָלט טאָן קיין

שידוך פֿון דער פֿרעמד, ער זאל נישט דארפֿן אוועק פֿון בעלטשעו. בעלטשעו
איז אין מלך אבינוס גיטער, ס'זענען דארט נישט געווען קיין גבירים,
בלויז איין נגיד, ר' חיים פינטשעווער, אליין א גרויסער למדן. מ'האט
געזאגט אויף אים אז ער האט געבונדן זינע ספרים אין זינד. ער איז אליין
געווען א מאל ר' בערישעס א תלמיד. געהאט האט ער א בת-יחידה. ביי
ר' בערישן האבן זיך נישט געהאלטן קיין קינדער און ר'איז געבליבן א
חשוך-בנים. בקיצור, גבריאל איז געווארן א חתן מיט ר' חיים פינטשעווערס
טאכטער און גאנץ בעלטשעו האט געטאנצט אויף דער חתונה. ס'איז געווען
קלאר פֿאר אלעמען, אז איבער הונדערט יאר וועט גבריאל זיין ר' בערישעס
ממלא-מקום.

ר' בעריש חריף האט אלע יארן געשריבן כתבים, אבער ער האט נישט
געוואלט דרוקן קיין ספר. ער פֿלעגט טענהן: ס'איז דא גענוג פֿאר די
מילכן צו עסן אן מנינע חיבורים. נו, אבער ער איז שוין געווען אין די
זעכציקער און ווי באלד קיין יורשים האט ער נישט איבערגעלאזט, האבן
זיך אנגעזעצט אויף אים זינע מקורבים ער זאל ארויסגעבן כאטש איין
ספר. נאך לאנגע רייד און צורעדענישן האט ער גענומען אפֿקלויבן פֿון
זינע חידושים דאס בעסטע, דעם סולת. ס'האט געדויערט עטלעכע יאר ביי
ר' בעריש האט ביי זיך אפֿגעפֿאסט וואָס ס'איז ראוי. נו, אבער אין בעלטשעו
און אין דער געגנט ארום איז נישט געווען קיין דרוק און ר' בעריש האט
געציטערט פֿאר א גריז אימת-מוות. די אויגן זענען שוין געווען ביי אים
קאליע און ער האט געזאגט שיעור פֿון אויסנווייניק. גבריאל האט אים אין
אליך ארויסגעהאלפֿן, איבערגעשריבן וואָס מ'האט געדארפֿט איבערשרייבן.
די דרוקערי האט זיך געפֿונען טאקע דא אין וואַרשע און נאך א סך אַנ-
זאגענישן און וואַרענישן האט ר' בעריש געגעבן גבריאלן דעם כתב-יד ער
זאל אים אוועקפֿירן צום דרוקער און ווי לאַנג מ'וועט זעצן דאָס ספר און
דרוקן, זאל ער אַכטונג טאָן ס'זאל, חלילה, נישט אַרײַנפֿאַלן קיין גריז.
גבריאל האט צוגעזאגט דעם רבין זינעם אז ער וועט איבערקוקן יעדע
שורה צען מאל. ס'איז דא א ווערטל: א מחבר שטארבט נישט פֿון קיין
לונגען-פֿעלער, נאר פֿון א דרוקפֿעלער. דער שווער האט אים געגעבן אויף
הוצאות און ער איז אוועקגעפֿארן קיין וואַרשע. היינט איז דא א באַן. דעמאלט
א נסיעה קיין וואַרשע איז געווען שיער נישט ווי קיין ארץ-ישראל: מ'האט
זיך געשלעפֿט מיט אַקס און די גאַנצע צייט האט גבריאל נישט אַרויס-

געלאַזט דעם כתב־יד פֿון דער האַנט. אין וואַרשע האָט אים ר' בערישעס אַ פֿרײַערדיקער תּלמיד אָפּגעגעבן אַ שטיבל און ער האָט זיך דאָרט געזוימט חדשים. ער האָט אויפֿגעהערט לערנען און איז אָפּגעזעסן גאַנצע טעג און האַלבע נעכט ביים דרוקער. ער האָט ממש געציילט אותיות און ווערטער ווי רענדלעך. דרוקערס האָבן נישט ליב אַז אַ מחבר דולט זיי צו פֿיל דעם קאָפּ און מ'האָט זיך אויף אים געבייזערט און געמאַכט אויס אים לצנות. אָבער ער האָט אַלץ גענומען פֿאַר ליב. דאָס ספֿר איז געוואָרן אָפּגעדרוקט און ער האָט עס ווידער דורכגעלייענט מדעסקע־לדעסקע. ער האָט נישט געפֿונען קיין איין גרייז און זיך אומגעקערט קיין בעלטשעוו אַ האַפֿערדיקער. עפעס אַ קלייניקייט, ר' בעריש חריפֿס אַ ספֿר! איך האָב עס. ס'הייסט: אמרי דובֿ. ווי ס'טרעפֿט מיט אַזוינע ספֿרים, ווייסט מען רעכט נישט דערפֿון. מ'האָט עס קיין מאָל נישט איבערגעדרוקט. נאָר דאָס איז אַ באַזונדערער ענין.

ווען גבֿריאל איז אָנגעקומען קיין בעלטשעוו און דערלאַנגט ר' בערישן דאָס חיבור, האָט ער עס גענומען וועגן אין דער האַנט. ר' בעריש האָט ליב געהאַט אַ גלייכווערטל. ער האָט אַ זאָג געטאָן: אַוואַ, אַ שווער ספֿר. ס'עט זײַן מיט וואָס צו הייצן דעם אויוון ווען משיח וועט קומען... אין דער צײַט וואָס גבֿריאל איז געווען אין וואַרשע, האָט ר' בערישעס אַ תּלמיד אים געהאַט געברענגט אַ מתנה אַ פֿאַרגרעסער־גלאַז, און ווי וויל די אויגן זײַנע זענען געווען פֿאַרטונקלט, האָט ער פֿון דעסט וועגן גענומען בלעטערן און לייענען אַ שורה דאָ, אַ שורה דאָרט און מורמלען: וואָס פּלאַפּלט ער דאָרט, דער מחבר? וואָס וויל ער האָבן? וואָס דרייט ער אַ ספּאַדעק? מיט אַ מאָל איז ער געבליבן פֿאַרשטומט. ער איז געוואָרן ווייס ווי אַ מת. ער האָט אויפֿ־געהויבן די ברעמען און אַ געשריי געטאָן צו דעם גבֿריאלן: דו ווילסט זײַן אַ רבֿ? אַ שוסטער דאָרפֿסטו זײַן!... ר' בעריש האָט געפֿונען אין דעם ספֿר אַ גרייז, אַ מיאוסן גרייז.

נאָך אַ ווײַל האָט ר' בעריש חרטה געקראָגן. מענטשן זענען געשטאַנען דערביי. ער האָט געהאַט פֿאַרשעמט דעם יונגן־מאַן ברבים. ער האָט אים גענומען איבערבעטן און זאָגן אַז ס'איז גאַרנישט מיט גאַרנישט, קליינע קינדער שטאַרבן נישט פֿון אַזוינע זאַכן און אַז ער זאָל נישט האָבן קיין פֿאַרדרוס. גבֿריאל איז געוואָרן אַ פֿאַרציטערטער. אין אָנהייב האָט ער פֿאַר־לירן דאָס לשון. שפעטער האָבן ביידע, דער רבֿ און גבֿריאל, איבערגעבעטן

איינער דעם אנדערן און איידער גבריאַל איז אַוועק האָט דער רב אים געטאָן אַ קוש אין שטערן. ער האָט צוגעזאָגט דעם רב אַז ער וועט זיך נישט נעמען צום האַרץ און אַז ר'וועט מאַרגן קומען צום שיעור. אין אמתן איז גבריאַל אַוועק אַהיים בפּחי נפֿש. ער איז געהאַט געקומען צום רב פֿרײַער ווי צום ווייב און מ'האַט שוין געוואָרט אויף אים אין שטוב. שווער־און־שוויגער האָבן געהאַט צו אים פּרעטענציעס. ווי לאַזט מען דאָס איבער אַ יונג ווייבל אַזוי לאַנג? זי איז אויסגעגאַנגען פֿון בענקשאַפֿט. מ'וואַלט אים געווען דערלאַנגט אַ פּאַרציע מוסר, אָבער ווען ער איז אַריין אין הויז, האָט מען זיך פֿאַר אים דערשראַקן. אין דער האַלבער שעה איז ער געוואָרן גרין און געל ווי אַ חולה־מסוכן. מ'האַט באַלד זיך דערוויסט וואָס ס'איז פֿאַרלאָפֿן און די שטאַט איז געגאַנגען כאַדאַראַם. גבריאַל איז פֿון דעסט וועגן, געקומען צו זיך און ס'האַט אויסגעזען אַז די מעשה וועט ווערן פֿאַר־געסן. נאָך אַלעמען, קיין מענטש האָט ער נישט דערהרגעט.

אָבער צו מאַרגנס אין דער פֿרי אַז די שטובלייט זענען אויפֿגעשטאַנען, איז גבריאַל געהאַט נעלם געוואָרן. ער האָט זיך געהאַט אויפֿגעהויבן אין מיטן דער נאַכט, גענומען דעם טלית־און־תפֿילין, מער גאַרנישט, און איז אַוועק פֿון בעלטשעוו. אַ גוי האָט אים געזען פֿאַר טאַג אַריבערגיין די בריק. מילא, וואָס ס'האַט זיך געטאָן אין בעלטשעוו יענעם טאַג און די טעג דערנאָך, פֿאַרשטייט איר אַליין. מ'האַט געשיקט שליחים אים זוכן, אָבער מ'האַט אים נישט געפֿונען. מ'האַט געשריבן בריוו צו קרובֿים, נאָר דער יונגער־מאַן איז געוואָרן פֿאַרפֿאַלן ווי אַ שטיין אין וואַסער. דאָס ווייבל איז געוואָרן אַן עגונה. ר' בעריש האָט זיך אַזוי מצער געווען אַז ער האָט געהייסן די בחורים אַהיימפֿאַרן און ס'איז זיך פֿונאַנדערגעפֿאַלן די ישיבֿה. ר' בעריש האָט קיין מאַל נישט געהאַלטן פֿון קיין תעניתים, אָבער נאָך דעם טראַף האָט ער אַנגעהויבן פֿאַסטן מאַנטאַג און דאַנערשטאַג.

אַ יאָר איז געהאַט אַריבער. ס'איז דער שטייגער אַז ווען אַ ווייבל ווערט אַן עגונה, ווערט זי אָפּגעלאָזן, פֿאַרפֿינצטערט, אָבער גבריאַלס ווייב האָט ווייטער געהאַלפֿן דעם פֿאַטער אין מיסחר און דער מוטער אין דער ווירט־שאַפֿט. מ'האַט געמורמלט אין שטאַט אַז עפעס מוז זי וויסן, נאָר זי האָט צוגעשווירן צו האַלטן אַ סוד. אַזוי איז טאַקע געווען. אין איינעם אַ טאַג האָט גבריאַל זיך געוויזן אין בעלטשעוו, אַנגעטאָן ווי אַ פּראַסטער יונג און ער האָט געטראַגן אַ זאַק אויף די פּלייצעס. ער איז גלייך אַוועק צום

שווערס הוין. די שוויגער האָט געעפֿנט די טיר און אַז זי האָט דערזען דעם איידעם אַ פֿאַרשטויבטן, מיטן זאַק אויף די פֿלייצעס, איז זי זיך פֿאַר- גאַנגען אין אַזוינע קולות אַז די שטאַטליכט זענען זיך צונויפֿגעלאָפֿן. ער האָט געזאָגט: דער רבֿ האָט מיר געהייסן ווערן אַ שוסטער, בין איך געוואָרן אַ שוסטער. דער זאַק איז געווען פֿול מיט קאַפיטעס און געצייג. יענע נאַכט, איידער ער איז אַוועק, האָט ער געהאַט דערציילט דעם ווייב וואָס ער וויל טאָן און זי באַשווירן זי זאָל קיינעם נישט אויסזאָגן, ווען נישט, וואָלט מען אים נישט געלאָזט די זאַך אויספֿירן. ער איז געהאַט אַוועק אין אַ צווייטער שטאַט און דאָרט זיך געלערנט שוסטעריי. כִּהאַב פֿאַרגעסן דעם עיקר: ער האָט געהאַט איבערגעלאָזט דאָס ווייב אַ מעוברתטע און זי האָט אין דער צייט געבוירן אַ בן־זכר. ר' בעריש איז געקומען צו ר' חיים פינטשעווער אַהיים און געפֿרעגט גבֿריאלן: היתכן, ווי פֿאַלסטו אויס אָפֿ- צוטאָן אַזאַ זאַך? און גבֿריאל האָט געענטפֿערט: רבי, אַינערס אַ וואָרט איז בני מיר הייליק. אַז איר'ט מיר געהייסן זיין אַ שוסטער, מוז איך זיין אַ שוסטער. ר' בעריש האָט נישט געהאַט פֿאַרלוירן זיין שאַרפֿקייט און אַ זאָג געטאָן: נאָך אַ נס וואָס כִּהאַב דיר נישט געהייסן ווערן קיין אַם...

ס'האַבן נישט געפֿעלט קיין רייד און קיין טענות. גבֿריאל האָט געדונגען אַ קעמערל און זיך אַוועקגעזעצט קלאָפֿן שיך. דער שווער, ר' חיים פינ- טשעווער, האָט געוואָלט דערפֿירן צו אַ גט, נאָר די טאַכטער האָט געוואָרנט אַז זי'ט זיך דערטרינקען אין ברונעם. די ליבשאַפֿט צווישן דעם רבֿין און דעם תלמיד איז נישט געהאַט געוואָרן מינדער נאָר מער. ביי טאַג האָט גבֿריאל געאַרבעט. נאָך מערייבֿ איז ער געקומען צו ר' בערישן, זיי האָבן זיך מַפֿלפֿל געווען אין לערנען און גבֿריאל האָט איבערגעשריבן זיינע שאלות־ותשובֿות. ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן אַז אין דעם יאָר וואָס גבֿריאל האָט זיך געלערנט די מלאכה, האָט ער אויך עוסק געווען אין ש"ס און פוסקים. אַז מ'וויל, האָט מען צייט אויף אַלץ. ר' בעריש איז אַזוי נתפעל געוואָרן פֿון גבֿריאלס לערנען, אַז ער האָט אים גערופֿן: ר' יוחנן הסנדלר. מ'האַט געשמעסט אין בעלטשעוו אַז אַזאַ שוסטער ווי גבֿריאל האָט נאָך די שטאַט נישט געהאַט. ער האָט גענומען אַ מאָס נישט איין מאָל, נאָר דריי מאָל. ער האָט געגעבן די בעסטע לעדער. אַפֿילו פריצים האָבן באַשטעלט ביי אים שטייול און קאַמאַשן. ר' בעריש חריף האָט אויף דער עלטער געליטן אויף די פֿיס און קיין שום שוסטער האָט אים נישט געקאַנט צופאַסן קיין

לאַטשן. גבריאל האָט געמאַכט פֿאַרן רבֿ לאַטשן וואָס האָבן אים געפּאַסט
צו דער האָר. יא, ס'איז ווידער געוואָרן צוריק אַ ישיבֿה.

ר' בעריש חריף האָט נאָך געלעבט נײַן יאָר. די לעצטע פּאַר יאָר איז
ער געוואָרן אין גאַנצן בלינד און גבריאל האָט שוין בײַ צײַטנס געפּסקנט
די שאלות וואָס מ'דאַרף צו זיי אויגן; שאלות־נשים, טרפֿות־הריאה, די
וויבער און די קצבֿים זענען געקומען צו אים אין וואַרשטאָט און אַזוי ווי
ער האָט געפּסקנט, אַזוי איז געווען. נאָך ר' בערישעס פּטירה, זענען די
שבעֿה־טובֿי־העיר אַוועק צו גבריאלן אין קעמערל און אים אויפֿגענומען
פֿאַר רבֿ. ער האָט איבערגענומען די ישיבֿה אויך און ער האָט געהייסן די
ישיבֿה־בחורים זיי זאָלן לערנען אַ מלאכה. מ'האָט געזאָגט אַז ער האָט ביזן
סוף געמאַכט שײַך פֿאַר זײַנע בני־בית און אויך פֿאַר די אַרעמע־לייט אין
הקדש.

— הייסט עס, פֿון דעם גרייז איז אַרויסגעקומען עפעס גוטס — האָט
זלמן גלעזער געזאָגט.

מאיר טומטום האָט גענומען רײַכן די הענט.

— ס'זענען נישטאָ קיין גרייזן. ווי קאַנען זײַן גרייזן, אַז אַלץ איז פֿון
אין־סוף? ס'זענען דאָ אַזויגע עולמות וווּ אַלע גרייזן קערן זיך אום צום
אמת...

אַנדרוויגינוס

א

חסידים זענען געזעסן און געשמועסט חסידות. עמעץ האָט דערמאָנט אַ רבין וואָס האָט געזאָגט אַז אַ ייד דאַרף יעדע רגע זיין גרייט זיך מוסר־נפֿש צו זיין על־קידוש־השם. ר' לייזער וואָלדען, אַן אַלטער קאַצקער חסיד, האָט זיך אָנגענומען ביי דער באַרד וואָס איז שוין געווען אַ מאָל ווייס און וואָס האָט שפּעטער גענומען ווערן צוריק געל — אַוודאי פֿון לילקע־ציבויך וואָס ר' לייזער האָט אַ גאַנצן טאַג געפּאַפּעט און פֿון שמעקן טאַבעק — און אַ מורמל געטאַן:

— עט...

ווען ר' לייזער האָט געזאָגט „עט“, איז דאָס נישט געווען גלאַט אַזוי עפּעס אַ תּנועהלע, אַ ברום, אַ מרוק. מ'האַט געוויסט אין פּילעווער שטיבל אַז ביי ר' לייזער וואָלדען איז אַ וואָרט אַ רענדל. אַז ער האָט געטאַן אַ מאַך מיט דער האַנט, אַ שאַקל מיט אַן אַקסל, אַדער אַפֿילו אַ הייב מיט אַ ברעם, האָבן יונגע־לינט געלערנט דערין פּשט. געוויינלעך האָט מען מורא געהאַט ביי אים צו פֿרעגן. ר' לייזער איז געהאַט געוואָרן אויף דער עלטער אַ קפּדן. ער האָט נישט גורס געווען דאָס הינטיקע חסידות, די אייניקלעך, ווי ער האָט גערופֿן די קליינע רבילעך, דאָס חנפּענען די נגידיים, די קוויטלעך, די פּדיונות. ער'ט ליב געהאַט זיך צו רייצן. פּורים ווען דער עולם זיצט ביי דער סעודה, מ'הייבט אַן דעם קוילעטש אין דער לענג און מ'טרינקט גע־צערטן ווייץ ביי דער שיין פֿון די דיקע ליכט, איז ר' לייזער וואָלדען קאַפּאַבל געווען זיך אַוועקצוזעצן לערנען חושן־משפּט מיט קצות און תּאומים, — גלאַט אַזוי, אויף צעפּיקעניש די חלה־מיט־הערינג־יידן, די פֿרומאַקעס, די דרעלעס. מ'האַט דערציילט אַז תּישעה־באַס פֿלעגט ער אָנשמירן די וואַנצן מיט קעז די מתנגדים זאָלן מיינען אַז ער עסט אין תּענית. אָנגעטאַן האָט

ער זיך ווי די פֿאַרצייטיקע : אַ היטל מיט אַ הויכער דענקע, אַ זשופיצע
ביז די קנעכלעך, פלודערן ביז די קני, לאַטשן און ווייטע זאַקן. שחרית האָט
ער געדאַונט צו זון־זיצונג און די מינחה איז ביי אים פֿאַרקראַכן ביז שפעט
ביי נאַכט. מ'האַט געוויסט אַז ער קאַן ש"ס פֿון אויסנווייניק און אַז
ר' אַברהם סאַכאַטשעווער האָט געשריבן צו אים שאלות־תשובות. נו, אַבער
פֿאַר וואָס זאָל ער זאָגן „עט“ וועגן אַ גוטן־ייד וואָס האַלט פֿון מסירות־נפֿש ?
חסידיים האָבן זיך איבערגעקוקט פֿאַרחידושטע. ס'איז געווען אין פֿילעווער
קלויז אַ יונגער־מאַן און גערופֿן האָט מען אים שלמהלע מזיק. דער שלמהלע
האַט געהאַט אַ גאַמען פֿאַר אַ מחוצף. אַ רינדל זינדל, אַ גבֿירישער איידעם
און אַן עילוי פֿאַר אַ צולאַג. ער האָט אפֿשר זיך געוואַלט באַווייזן אַז ער
איז אַ ווילער און ער האָט אַ פֿרעג געטאַן :

— ר' לייזער, וואָס איז דער „עט“ ? מסירות־נפֿש איז ביי אַנדן אַ קליי־

ניקייט ?

ר' לייזער האָט אויף אים אַ קוק געטאַן מיט הקפּדה. אַנדערע האָבן זיך
דערשראַקן. ר' לייזער וואַלדען האָט געקאַנט דערלאַנגען אַ פּאַטש אויך,
אַדער אַפֿילו אַוועקלייגן אַ שנעק איבער דער באַנק און אים מאַכן אַ משכנתא.
אַ לאַנגע ווייל איז ער געזעסן שטיל און געקוקט פֿאַר זיך, ווייט אַוועק, ווי
ער וואַלט געזען זאַכן אויף יענער זייט וואַנט. דערנאָך האָט ער אַ זאָג געטאַן :
— אַ חוצפהניק ביסטו און האַסט פֿאַרדינט מ'זאָל דיך אויסשייגעצן,
אַבער אויף אַ קשיא מוז מען ענטפֿערן אַ תירוץ. רוקטן ענק צו, שנעקעס,
כ'האַב ניש' קא' כוח צו שריינען.

אַלע האָבן זיך צוגערוקט, אַנגעשטעלט מויל און אויערן. ר' לייזער האָט
אַרויסגענומען די פֿאַטשיילע און די טאַבאַק־פּושקע און אַוועקגעלייגט אויפֿן
טיש. ער האָט אַנגעשאַטן מאַכאַרקע אין דער ליולקע און ער האָט פֿאַרריי־
כערט. נאָך אַ ווייל האָט ער געזאָגט :

מסירות־נפֿש איז אַוודאי אַ גרויסע זאַך, אַבער דאָס מין פֿעלט נישט
אויס. אין שנת ת"ח און אין אַנדערע צייטן האָבן גאַנצע קהילות זיך מוסר־
נפֿש געווען. מ'טאַר עס נישט זאָגן, נאָר דאָס מין איז דאָ אַפֿילו ביי די
אומות־העולם. איין גענעראַל שיקט אַ גאַנצע מחנה זעלנער זיך שלאָגן און
זיי שלאָגן זיך ביזן לעצטן טראַפֿן בלוט. דאָס לעבן איז גאַרנישט אַזוי טייער
ביי מענטשן ווי מ'מיינט. דער גרעסטער כוח אין עבֿודת־השם איז שימחה־
של־מיצווה. דער אמתער צדיק דאַרף נישט קיין שכר. ער איז מוחל

פביכול דעם לוויתן מיטן שור-הבר, מיטן יין-המשומר, אפילו דעם תחית-
המתים. ווער ס'וויסט דעם אמתן טעם פון זיין א ייד, דארף נישט מ'זאל
אים געבן א קניף אין בעקל. ס'איז געווען אין שעברעשין אן אפיקורס, יעקל
רייפמאן, א פופר-בעיקר, און ער האט געטראגן א ספאדעק און עוסק געווען
בתורה יומם ולילה. געזאגט האט מען אז ער האט שבת מעביר די סדרה
געווען און פאררייכערט דערביי א ציגאר. כ'בין נישט געשטאנען דערביי.
ס'זענען געקומען צו אים די תלמידים זינע, די אויפגעקלערטע, און גע-
פֿרעגט: היתכן? ממה-נפשך? האט ער געענטפערט: וואס איז דער שכר
פֿון עסן קרעפלעך? די תורה, האט ער געזאגט, איז קרעפלעך און דער
תרגום איז יויך און רש"י איז פֿלוימען-צימעס. נא דיר א גראש, האט ער
געזאגט, פֿאר דעם עולם-הבא. ביי מיר יידישקייט איז עולם-הזה, ער האט
געהאט א פֿרום ווייב און זי איז געפֿארן זיך שוואל-עצה זיין ביי ר' שלום
בעלזער צי זי זאל אים גטן אדער נישט. ר' שלום האט אויסגעהערט אלע
אירע וויבערשע טענות און ער זאל האבן געזאגט בלויז צוויי ווערטער:

— גטן? א שאד.

און זי איז געבליבן מיט אים ווינען. זי האט געהאט מיט אים גוטע
קינדער. איין זון, ר' נתן, איז, דוכט זיך, שפעטער געווארן א רב.
נאך יעקל רייפמאן איז אן אנדער ענין. כ'וויל אנדך דא דערציילן וועגן
ר' מאטעלע פֿארצעווער. ווער וויסט היינט פֿון ר' מאטעלע פֿארצעווער?
ער האט נישט געהאט קאין עולם אפילו אין די יונגע יארן. אויף דער עלטער
איז ער געבליבן מיט א פֿאר מנינים חסידים, שוין אריינגערעכנט די יושבֿים.
ר' מאטעלע האט געהאט געזאגט אז ר'האט אויסגעבעטן ביי דער מזוזה
ס'זאל נישט פֿארן צו אים קאין עולם. פֿון מצרים, האט ער געזאגט, זענען
ארויס ששים רבוא און דעריבער האבן זיי געמאכט ס'עגל און געבענקט
נאכן סיר-הבשר. פֿאר וואס איז אהדות דער עיקר פֿון יידישקייט? ווייל
איינער איז גענוג. די גויים האלטן פֿון דריי און דריי איז גארנישט. דער
ר' מאטעלע האט געפֿירט מחלוקת מיטן רבונ'שלי-עולם. ער פֿלעגט טענהן צו
אים: באשר דו ביסט גרויס און איך בין א שטויבעלע, דארף איך דיר קריכן
אונטער די נעגל? נישט דו האסט דיך געמאכט גרויס און נישט איך האם
מיך געמאכט פֿאר א שטויבעלע. ווי באלד דו ביסט א קדמון, וואס איז די
קונץ? ביי א פֿלייכול איז גארניש' קא' חידוש. ער האט גערעדט אזוינע
רייד אז די קראצבארשט יידן זענען אנטלאפֿן ווו דער שווארצער פֿעפֿער

וואקסט. אין פארצעוו האבן נישט געפֿעלט קא' מתנגדים און זיי האבן געשריגן אז ר' מאַטעלע לעסטערט. מ'האט אים אויסגעהאַקט די שויבן אויך. געהאַט האָט ער בלויז איין משמש ר' אַלטער, אַ זקן און אַ שיכור. אַז ר' אַלטער האָט גענומען אַ כוסע, האָט ער געשאַטן פעך און שוועבל אויפֿן ננתקה. פֿאַרצעוו איז געווען עבֿודה און מרידה. ר' מאַטעלע פֿלעגט זאָגן אַז אַ מומר להכעיס איז אַ צדיק־לתאָבֿון. ווי באַלד ער איז אַ יודע־את־רבֿונו, שאַדט נישט וואָס ער איז אַ מתכוון למרוד בו. וואָס איז אויב? וואָס איז געווען קורח? פֿאַר וואָס האָט משה צעבראַכן די לוחות? די פֿראַס־טאַקעס דאווענען נישט, נאָר חנפֿענען און ס'איז אַ סברא אַז פֿביכול האָט פֿינט חניפֿה. אין פֿאַרצעוו האָט מען געשטעלט דעם טראַפּ אויף דעם אותי עזבֿו ואת תּורת־י שִׁמְרוּ. די תּורה איז עולם־הזה און פֿאַר עולם־הזה קומט נישט קא' גן־עדן.

ר' מאַטעלע האָט נישט געהאַלטן פֿון שלאָפֿן. אפֿילו יונגערמאַנוויז האָט ער זיך נישט אויסגעטאַן ביי נאַכט. די רביצין איז ניפֿטר געוואָרן אַ יאָר נאָך דער חתונה. ר' מאַטעלע האָט נישט געדאַרפֿט קיין ממלא־מקומו. חסידות און ירושה זענען נישט קא' פֿאַר. די מקורבֿים זינען האָבן געזאַגט אַז ער איז ממש געשלאָפֿן נישט מער ווי שיתין־נשמין. ווי באַלד יודישקייט איז עולם־הזה, צו וואָס זי פֿאַרשלאָפֿן? אין פֿאַרצעוו איז יעדער טאַג געווען שימחת־תּורה. מ'האָט געטאַנצט אין דער פֿרי און מ'האָט געטאַנצט ביי נאַכט. מ'האָט דאַרט געטאַנצט יום־פיפור אויך. תּורה איז שימחה און שימחה איז תּורה, האָט ר' מאַטעלע געזאַגט. ס'איז אַ סברא אַז מ'האָט דאַרט געכאַפט אַ טענצל תּישעה־באַב אויך. אַנדערע רביים האָבן געהאַט זייערע ניגונים, אַבער אין פֿאַרצעוו זענען די ניגונים געקומען פֿון זיך אליין. זי זענען גלייך אַראַפּ קיין פֿאַרצעוו פֿון עולם־הנגינה. אַזוי איז דאָס געווען מיטן דאווענען, מיטן לערנען. אין פֿאַרצעוו האָט מען נישט געגעבן קא' קוויטלעך. פֿון אַ פּדיון איז אַפּגערעדט. ר' מאַטעלע האָט ממש נישט געקענט קא' צורת־מטבע. ס'הויז איז געוואָרן אַלט, דער דאָך געלעכערט. אַז ס'האָט גערעגנט, האָט אַרײַנגעגאַסן אין בית־מדרש. דער אויוון אין דער מיקוה איז געוואָרן צעבראַכן און מ'האָט נישט געהייצט אפֿילו ווינטער. ס'איז נישט געווען מיט וואָס צו הייצן אויך. נו, אַבער ווער קוקט זיך אום אויף אַזוינע שטותים? דער משמש, דער ר' אַלטער, האָט געשטאַמט פֿון אַ ברויער און ער האָט געקאַנט ברויען בראַנפֿן — פֿון גערשטן, פֿון קאַרטאַפֿל, פֿון עפל. דער רבי

האָט געהאַט אַ סאָד און אין סאָד זענען געוואַקסן עפעלעך האַרטע ווי האַלץ.
פֿון די דאָזיקע עפעלעך האָט ר' אַלטער געברויט אַ משקה וואָס דעם סוד
אירן האָט קיינער נישט געקאַנט דערגיין. ווי וויל מ'האַט אים קיין מאָל
נישט געזען עפֿענען קיין ספֿר, איז ער געווען אַ למדן מופֿלג. אַן עס־האַרץ
האַט נישט געהאַט וואָס צו טאָן אין פֿאַרצעוו.

ווען ר' מענדעלע האָט אינגעזען אַז ס'איז נישטאָ מיט וועמען צו גיין
צום טיש, האָט ער זיך פֿאַרשלאָסן און איז געוואָרן אַ שותק. אָבער אין
פֿאַרצעוו האָט מען געהאַלטן אַז מ'דאַרף נישט גיין צום טיש. דער פֿאַרצעווער
האַט רעכט נישט געפֿירט קאָ טיש. מער ווי צוויי דרני מנינים זענען דאָרט
נישט געקומען אָפֿילו אויף ראש־השנה. צום טיש איז מען געגאַנגען אין
מיטן דער נאַכט, אָדער פֿאַר טאַג, אָדער מ'האַט אין גאַנצן פֿאַרגעסן דערין.
אין פֿאַרצעוו האָט מען אַלץ איבערגעקערט קאַפּויער. ס'איז געווען אין פֿאַרצעוו
אַ יונגער־מאַן אַ לץ און ער האָט געזאַגט: אין פֿאַרצעוו דאַונט מען אַזוי
שפּעט, אַז ס'קומט אויס פֿרי. מ'האַט ליב געהאַט אין פֿאַרצעוו אַ גלייכ־
ווערטל. אין פֿאַרצעוו האָט מען געהאַלטן אַז מ'האַט עס ליב אין הימל אויך.
יושב־בשמים ישחק...

ב

ווען די רביצין איז אוועק, איז ר' מאַטעלע נאָך געווען אַ יונגער־מאַן,
דוכט זיך, נאָך קאָ צוואַנציק יאָר נישט אַלט געווען. די מקורבים האָבן זיך
אַריינגעלייגט אין שידוכים, נאָר ר' מאַטעלע האָט נישט געוואָלט הערן.
זיווג, האָט ער געזאַגט, איז ביטול־תורה. די ליטוואַקעס האָבן פרושים, נאָר
זייערע פרושים זענען אינגעטונקען אין עצבות. זיי ציטערן פֿאַרן גיהנום.
אין פֿאַרצעוו האָט מען געלאַכט פֿון גיהנום. אויב מ'וויל אין הימל שמייסן,
האַט ר' מאַטעלע געזאַגט, זאָל מען שמייסן. ס'איז זען הינטן, נישט מ'זען.
איין מאָל איז געקומען צו אים אַ חסיד און געפֿרעגט אַן עצה ווי אַזוי צו
ווערן אַ ירא־שמים. ר' מאַטעלע האָט געענטפֿערט: מ'דאַרף נישט קיין
יִראַת־שמים. וואָס איז די מורא? ייִדישקייט איז היימלעכקייט, נישט פחד.
זאָלן די מלאכים ציטערן און פֿלאַטערן. זיי האָבן ניש' קאָ בחירה.
די ערשטע יאָרן, איידער מ'האַט געוויסט וואָס פֿאַרצעוו איז, פֿלעגן נאָך
קומען חסידים זיך מזכיר זען. אַזוי און אַזוי — ס'זייב איז קראַנק, אַ קינד
איז אוועקגעפֿאַלן. דער פֿריץ וויל מער נישט פֿאַרלענגערן די אַרענדע. די

יידן האבן געוואלט דער רבי זאל פֿאַר זיי מתפלל זיין. אָבער ר' מאַטעלע האָט זיי געגעבן אַזוינע תּשׁוּבוֹת אַז זיי זענען אַנטלאָפֿן בּפּחי נפֿש.

ר' מאַטעלע איז שוין געווען אין די זעכציקער. אין די פֿריערדיקע יאָרן האָט מען נאָך גערעדט אויף אים. ס'האָבן גערעדט חסידים, ס'האָבן גערעדט מתנגדים. אַנדערע גוטע יידן האָבן אויסגערעדט אויף אים אַסור-לדבר. שפּעטער האָט מען דאָס אויך אויפֿגעהערט. די וועלט האָט פֿאַרגעסן אַז ס'איז דאָ אַ פֿאַרצעוו און פֿאַרצעוו האָט פֿאַרגעסן אַז ס'איז דאָ אַ וועלט. קיין ווייבער האָט מען אין הויף נישט אַרנינגעלאָזט. וואָס האָט אַ יידענע געהאַט צו טאָן אין פֿאַרצעוו? דער רבי האָט קיין מאָל קיינעם גאַרנישט געווינטשן. נקבֿה איז גוף און גוף איז עבֿדות.

איצט הערט אַ מעשה. נישט ווייט פֿון פֿאַרצעוו איז דאָ אַ שטעטעלע און הייסן הייסט עס לאַפּצעוו. ס'איז גאַרניש' קאָ שטעטל. נאָר אַ דאַרף וואָס האָט געהערט צו אַ משוגענעם פּריץ. ס'האָבן זיך דאַרט געהאַט באַזעצט אַ פֿאַר מנינים יידן. דער פּריץ איז שפּעטער געפּגרט און ס'האַט איבער-גענומען אַט דעם יישוב זינס אַ קרובֿ, אַ הולטי וואָס איז אַפּגעזעסן אַלע יאָרן אין פֿאַריו. ער האָט אַלץ איבערגעלאָזט ביי אַן אַרענדאַר, ר' יאַסעלע ציווקעווער, און דער ר' יאַסעלע איז ממש געווען אַ מלך בפּיפה. ער האָט געטאָן וואָס ר'האַט געוואָלט. ער'ט צוויי מאָל אין יאָר געשיקט דעם שאַר-לאַטאָן קיין פֿאַריו געלט און יענער האָט עס דאַרט פֿאַרטרונקען. אַזוי זענען אַוועק יאָרן. דער ר' יאַסעלע איז געווען אַן ערלעכער מאַן. האָט געהאַלטן חשבון. נישט געטאָן קאָן עוולה צו פּויערים. ער איז נישט געווען קאָן חסיד, אַ פּראַסטער באַלעבאַס. אָבער ער האָט פֿון מאָל צו מאָל געשיקט אין הויף אַריין קיין פֿאַרצעוו אַ פֿור מיט קאַרן, גערשטן, בולבעס, וואָס דערפֿון האָט ר' אַלטער געזאָטן ייִן-שרף. אויף פּסח האָט ער באַזאָרגט דעם הויף מיט פּסחדיק מעל אויף מצות. ר' מאַטעלע האָט רעכט נישט געוואָסט אַז ס'איז דאָ אַזאָ ר' יאַסעלע. וואָס זענען אים אַנגעגאַנגען מילי-דעלמאָ?

דער ר' יאַסעלע האָט געהאַט פֿינף טעכטער און איין זון, אַ בן-יחיד, לייבעלע. און דער לייבעלע איז געווען אַ פֿייערדיקער סוחר. ער איז אַפֿט געפֿאַרן אויף ירידים קיין לובלין, קיין דאַנציג, קיין לייפּציג. ער האָט אַנגענומען אַרענדעס ביי אַנדערע פּריצים. ער איז געוואָרן אַזאָ טויגער אַז דער פֿאַטער האָט אים איבערגעגעבן אַלע מיסחרים און אַליין האָט ער זיך אַפּגעגעבן מיט לערנען אַ פּרק משניות און מיט מיצוות. מ'האַט לייבעלען

גערעדט גרויסע שידוכים, אבער ער האט זיך נישט געאייגלט צו טאן
 א שידוך. איין מאָל איז ער צוריקגעקומען נאָך אַ לאַנגער נסיעה און גע-
 בראַכט מיט זיך אַ פּלה. יענע יאָרן, און נאָך אין אַזאַ קליין מקום ווי לאַפּצעוו,
 אַז אַ בחור זאָל ברענגען מיט זיך אַ פּלה-מיידל און זאָל זאָגן אַז דאָס איז
 עס און נישט פֿרעגן קיין דעה ביי טאַטע-מאַמע איז געווען אַן אויסטערלישע
 זאַך. אַבער ווען אַ בחור איז שוין פֿאַר זיך אַ נגיד און האַנדלט מיט אַלע
 שררות, איז ער ביי זיך אַ תקיף. געהייסן האָט די פּלה שבַח — אַ זעלטענער
 נאָמען — און זי איז געווען אַ קיילעכיקע יתומה. ער האָט זיך געטראָפֿן
 מיט איר ערגעץ אין אַ גרויסער שטאָט. דוכט זיך, לובלין אָדער גאָר וואַרשע.
 טאַטע-מאַמע פֿרעגן: ווער איז געווען דער שדכן? און דער לייבעלע ענט-
 פֿערט: ס'איז נישט געווען קאָ שדכן. מיר'ן זיך באַגעגנט אין אַ האַרבּערק
 און געשמועסט. עץ ווייסט דאָך ווי די הינטיק-וועלטישע פֿירן זיך. גאַנץ
 לאַפּצעוו איז אַוועק אַנקוקן די פּלה-מויד — נישט געווען קיין יפֿת־תּוואַר,
 אַבער אַלע האַבן געזען אַז זי איז אַ קלוגע, אַ געשליפֿענע, רעדט פֿאַר פֿייער
 און פֿאַר וואַסער און מישט אַריין לשון-קודש. נישט ס'זענען דאָ מחותנים,
 נישט די פּלה האָט אַ נדן. וואָס איז דער שכל פֿון וואַרטן? מ'האָט אין דער
 גיך געשריבן תּנאים און געבראַכן טעלער. עמעץ האָט אַריינגענומען די
 שבַח צו זיך אין שטוב. קיין מלבושים האָט זי אויך נישט געהאַט, נישט
 מער ווי אַ קייבערל מיט אַ ביסל וועש אָדער שמאַכטעס. מ'האָט אויף דער
 גיך צוגעגרייט דער מויד אַן אויסשטייער און מ'האָט אַפּגעשטעלט אַ זמן-
 חתונה. די לינט וואָס ביי זיי האָט די פּלה זיך אויפֿגעהאַלטן האַבן דערציילט
 אַז זי קוקט אַריין אין ספֿרימלעך. די באַלעבאַסטע האָט זי געפרוּווט לערנען
 קאַכן, נייען, צערווען און איר אַנגעזאָגט ווי צו פֿירן טהרה, נאָר זי מאַכט
 אויס איר לצנות. מיידלעך זענען געקומען זי באַשויען און זי רעדט צו זיי
 פּידרעך. זיי זענען אַוועק פֿאַרשעמטע.

דער לייבעלע איז געווען אַ קנאַפּער לערנער, נאָר אַ מלמד האָט אים
 אויסגעלערנט אַ פּשטל צו זאָגן נאָך דער גילדענער יויד. מ'האָט געמאַכט
 אַ חתן-מאָל, געשטעלט אַ חופּה און אַלץ מיט אַנאַנדער. אַז ס'איז געקומען
 צום פּשטל האָט דער לייבעלע זיך גענומען פֿאַרהיקען און ער האָט אַלץ
 איבערגעדרייט קאַפּויער. מ'טוט אַ קוק; די פּלה, שוין איצט ס'זויב, טוט
 אים אַ שטאַרך ביים עלנבוידן און דערמאַנט אים וואָס ער האָט צו זאָגן.
 די שבַח האָט געקאַנט ס'פּשטל בעסער פֿון אים. מ'האָט נאָך אַזאַ זאַך נישט

געהערט אין די גרעסטע שטעט, בפרט אין אזא העק ווי לאפצעוו. אלע האבן אנגעשטעלט מויל און אויערן. לייבעלע איז געווארן אזוי צעטומלט אז ער האט שוין גארנישט נישט געדענקט און שבת האט צוגעזאגט ס'פשטל ביזן סוף און נאך צוגעגעבן א נופך-משלה. ס'איז דארט געווען א בדחן, ר' זעלמעלע, וואס מ'האט אייגנס געהאט אראפגענומען פון יאנעוו, און ער האט אין זיין בדחנות צעלייגט די זאך אויף טעלערלעך. ס'איז געפאלן א היפש ביסל דרשה-געשאנק. ר' יאסעלע האט געגעבן דעם זון א ש"ס און דער בדחן, שוין א קאפעלע פארשנאשקעט, האט א זאג געטאן: אויב ס'איז נישט פארן חתן, וועט עס זיין פאר דער כלה, און ס'איז געווארן א געלעכטער און א חוכא-וטלולא. כ'זוייס דערפון וויל מ'זען טאטע עליו-השלום איז געווען אויף דער חתונה. ער פלעגט קויפן ווייץ ביי ר' יאסעלען. ער איז געווען א תבואה-סוחר און מיר האבן געהאט א שפניכלער.

ווי ס'איז דער מינהג האבן די אונטערפירערס נאכן מיצווה-טענצל אוועקגעפירט די כלה און דערנאך דעם חתן אין שלאף-חדר. דער עולם טאנצט, איז זיך משמח. ס'האט זיך געפירט אז די גרינגע ליבט פלעגן זיך אוועקשטעלן ביים פלענצטער פון יחוד-שטיבל און זיך צוהערן און פרווון אריינקוקן דורך די שפאלטן אין לאדן. ווי קאן מען אריינקוקן אז ס'איז חושך-פלינצטער? נאר עמי-הארצים בלייבן עמי-הארצים. ס'האט זיך געפירט אז א שעה אדער צוויי נאכן לייגן-פירן פלעגן וויבער פון חתנס צד און פון דער כלהס צד זיך אריינרייסן צום יונגן פארל, אפערשלעפן ס'ליילעך און אז אלץ איז געגאנגען פשוטה און די כלה איז געווען א בתולה, האט מען אין דרויסן געטאנצט דערמיט א פשר-טאגן. כ'על עס מאכן בקיצור: מ'האט געהערט פון שטיבל קולות און געוואלדן, נישט די קולות וואס א בתולה מאכט אז ס'טוט איר וויי, נאר מחלוקת, געשרייען, זידלערייען, קללות. די טיר טוט זיך א שפאר אויף און די כלה לויפט ארויס. דער חתן יאגט זי נאך. די געסט פלעגן וואס איז דאס? און דער חתן שרייט: זי איז נישט קא' נקבה. וואס איז זי? — פלעגט מען — א מאנצביל? און ער ענטפערט: א טומטום אדער אן אנדרוגינוס. ס'האבן נישט געפעלט אין לאפצעוו קיין גראבע-יונגען. מ'האט א כאפ געטאן די שבת און מ'האט זי גלייך גענומען בודק זיין. יא, דער לייבעלע איז נעבעך גערעכט. די שבת איז אן אנדרוגינוס, האלב מאנצביל, האלב נקבה, נישט אהין, נישט אהער. מ'האט ערשט איצט זיך דערמאנט אז זי האט א מאנצבילש קול. ס'איז

זומער און ס'איז זיך צונויפגעלאָפֿן אַ געזעמל פֿון אַלע הַניזער. אַפֿילו די פֿויערים האָבן געהערט וואָס ס'איז פֿאַרלאָפֿן. קיינער האָט שוין יענע נאַכט נישט צוגעטאָן קיין אויג. מ'פֿרעגט די שבֿחן : היתכן ? און זי זאָגט : כ'וויל נישט זיך קיין נקבֿה. כ'בין אַ מאַנצביל. די גאַנצע זאַך, זאָגט זי, איז אַ מקח־טעות. און טעות לעולם חוזר. מ'האָט זי גענומען צום רבֿ און מ'האָט זי ווידער בודק געווען. ס'איז געוואָרן קלאַר אַז פֿון דעם טייג וועט קיין ברויט נישט זיך. דער לייבעלע האָט גלייך פֿאַרלאָנגט אַ גט. ס'איז נישט פֿון די ליכטע זאַכן מסדר צו זיך אַ גט פֿאַר אַ כלה אַן אַנדערווייניג. נאָר דער לאַפּצעווער רבֿ איז געווען אַ למדן, געהאַט אַ סך ספֿרים און ער האָט געפֿונען אַלע דינים. די רביצין האָט זיך פֿאַרמאַכט מיט דער שבֿחן אין אַ שטיבל און זי געפֿרעגט : וואָס האָסטו אָפּגענאַרט דעם בחור ? און די שבֿח ענטפֿערט : כ'האָב מיך אַליין גענאַרט. כ'האָב געמיינט, זאָגט זי, אַז אַפֿשר איכל חתונה האָבן, וועט דאָס העלפֿן, אָבער כ'זע שוין אַז כ'בין אַ פֿאַרלוירענע.

געמיינט האָט מען אַז די שבֿח וועט פֿאַרלאָנגען געלט, און זי וואָלט געקאַנט אַרויסציען ביי דעם לייבעלען אַ היפשע אַפּותיקי. אָבער זי רעדט נישט וועגן קיין געלט. זי זיצט ביי דער באַלעבאַסטע, וואָרט אויפֿן גט און קוקט אַריין אין ספֿרים. איין זאַך האָט זי יאָ פֿאַרלאָנגט : מאַנצבילשע מלבושים. זי האָט ביי צייטנס אַנגעטאָן אַ טלית־קטן. זי האָט אַפֿילו געוואָלט לייגן תפֿילין. דער רבֿ האָט זי גערופֿן צו זיך און געזאָגט : קאַנסט טאָן וואָס דו ווילסט, אָבער נישט דאָ אין לאַפּצעוו. ער האָט איר דערמאַנט דעם פּסוק אין ישעיה וועגן די סריסים. אין יענער צייט איז שוין ר' הענעך אַלעקסאַנדעווער געווען רבי און אַלע האָבן געוויסט אַז ר' איז אַ סריס. עץ ווייסט אַז ר' הענעך איז געווען אַ צדיק און אַ חכם פֿאַר אַ צולאַג. דער גוף איז אַ גוף און די נשמה איז אַ נשמה. מ'האָט דאָס פֿאַרפֿאַלק אָפּגעגט און לייבעלע האָט געגעבן דעם ווייבל פֿון זיך גוטן ווילן אַ פֿאַר הונדערט גילדוינים. זי האָט צונויפֿגעפּאַקט אַ בינטל און איז אַוועק צו פֿוס קיין פֿאַרצעוו. פֿון פֿאַרצעוו האָט מען געקאַנט קריגן אַ בויד קיין לובלין.

ר' לייזער וואָלדען האָט גענומען אויסשאַקלען דאָס אַש פֿון דער ליולקע און מיט אַ שפּיזל רייניקן דעם ציבוך. ער האָט אַ זאָג געטאָן :
— האַטן געדולד, יונגע־לייט. כ'מוז פֿריער פֿאַררייכערן.

ר' לייזער וואלדען האָט פֿאַררייכערט די לילקע, געפאַפעט, געבלאָזן רויך די יונגע־לייט גלייך אין פנים און געזאָגט :

— ווי ווייט איז לאַפּצעוו פֿון פאַרצעוו? מ'האָט געהערט פֿון דער זאָך אין פאַרצעוו. ר' מאַטעלע האָט זיך ווייניק צוגעהערט צו שטאַטישע ענינים. ערשטנס, איז נישט געווען ווער ס'זאָל אים דערציילן. שנית, איז אים קיין זאָך נישט אָנגעגאַנגען. ער האָט געפֿירט חשבונות מיטן רבונ'ש־ל־עולם, ווייטער מיט קיינעם נישט. דאָס ביסל חסידים וואָס זענען אים געבליבן פֿלעגן קומען בלויז אויף יום־טובֿ. די יושבים זענען געווען טייל טויב, טייל בלינד, אַנדערע גלאַט עובר־בטל. ר' אַלטער איז אַלע מאָל געווען שיפור. ס'האָט געקאָנט זיין אַ שרפֿה אין פאַרצעוו, אָבער ווי באַלד דאָס פֿייער איז נישט דערגאַנגען צום הויף, האָט דער רבי דערפֿון נישט געוויסט. צוויי מאָל אין יאָר, פּסח־צייט און נאָך סוכות, האָט אויסגעגאַסן דער טיך, אָבער דאָס וואַסער איז נישט דערגאַנגען צום רבינס בית־מדרש און ער האָט געטאָן דאָס זיניקע. ווער ס'האָט אים דערציילט וועגן דער שִבְחן ווייס איך נישט ביז היינט. אָבער עמעץ האָט אים דערציילט און צום ערשטן מאָל אין יאָרן האָט דער רבי זיך צוגעהערט און נישט געפֿרעגט: ולמאי נפֿקא־מינה? ער האָט אַ זאָג געטאָן: אויב זי'ט קומען אַהער וויל איך האָבן מיט איר אַ מדובר. זי איז געקומען און מ'האָט איר שוין אַקעגנגעטראָגן די בשורה. ר' מאַטעלע זאָל אָננעמען אַ נקבֿה איז געווען אַ ווילדער חידוש. מ'האָט זי אַרײַנגעפֿירט און ווי וויל ס'איז אפֿשר דאָ אַן איסור ייחוד האָט ר' מאַטעלע זיך פֿאַרקײטלט מיט איר ביי זיך אין חדר. ר' מאַטעלע פֿאַר־צעווער האָט קיין מאָל נישט געהאַלטן קיינעם ביי זיך לענגער ווי אַ פֿערטל שעה. אָבער די שִבְח איז אפּגעזעסן ביי אים דרײַ שעה. מ'האָט גערעכנט אַז באַלד דערנאָך וועט זי אַוועקפֿאַרן פֿון וואַנען זי איז געקומען, אָבער ר' מאַטעלע האָט געהייסן מ'זאָל איר אפּגעבן אַ חדר אין הויף און אָנגעזאָגט דעם שמש, וואָס איז אויך געווען דער קוכער און דער אײַנקוײַפֿער — ער האָט געהאַט אַן אַלטע יידענע, אַ הינקענדיקע זקנה, וואָס האָט אים צוגע־האַלפֿן — ער זאָל באַזאָרגן די שִבְח מיט אירע באַדערפֿענישן. נישט לאַנג דערנאָך איז דער שמש, ר' אַלטער, געשטאַרבן און שִבְח האָט איבערגענומען דאָס שמשות. פֿון אַ נקבֿה אַ שמש האָט מען קיין מאָל פֿריער נישט געהערט, אָבער מיט וואָס איז אַן אַנדערויגנס מער נקבֿה ווי אַ מאַנצביל? ווי באַלד

דער גוף האָט ביידע בחינות, איז עס אין דער נשמה אויך. ס'זענען דאָ טאָפּלטע נשמות.

כ'האָב אַ מאָל נאָכגעקוקט דעם ענין אין ספֿרים און ס'זעט אויס אַז אַן אַנדערווייניגס קאָן אליין אויסקלייבן וואָס ער וויל זיין, אַ זכר אָדער אַ נקבָה. אויב ער וויל זיין אַ נקבָה, איז ער פטור פֿון די מצוות-עשה שהזמן גרמה. אויב ער נעמט אויף זיך דאָס זכרות, נעמט ער אויף זיך אַלע תרי"ג מיצוות. כ'געדענק שוין נישט צי כ'האָב עס געפֿונען אין צווייטן חלק יורה-דעה, אין רמב"ם, אָדער גאָר אין אַ שאלת-תשובָה. ס'ווייזט אויס אַז נישט יעדער אַנדערווייניגס איז גלייך. אין טייל איז גוֹבֵר דאָס זכרות און אין אַנדערע דאָס נקבָות. ס'איז דאָ אין קבלה-ספֿרים אַז די בחינה פֿון זכרות און נקבָות איז דאָ אין יעדן בן-אָדם. אין הרוביעשויוו איז געווען אַ ידענע, גענדעלע שמואל אליס, און ס'איז איר געוואָקסן אַ באָרד. ס'האָט אָנגעהויבן שפּראַכן ווען זי איז נאָך געווען אַ פּלה-מידל און מחמת ס'וואָלט איר געשאַדט צו אַ שידוך, האָט דער הרוביעשויווער רבֿ איר מתיר געווען זי זאָל גאָלן. דער ופּאת זקנם לאַ יגלחו איז נישט חל אויפֿן ווייבערשן מין. אויף דער עלטער איז איר אָנגעוואָקסן אַ ווייטע באָרד און זי'ט מער נישט געגאָלט, אָדער געשוירן. זי'ט גערופֿן די באָרד: מנין צירונג.

— גלייבט מיר אַז דער רבי האָט חתונה געהאַט מיט שבתן — האָט זיך אָנגערופֿן איינער פֿון די יונגע-לייט.

— דו ווייסט, צי דו פֿרעגסט גלאַט אַזוי ?

— ניין, כ'ווייס נישט.

— האָסט געטראָפֿן, שייגאַץ !

— וואָס איז דער שכל, האָ ?

— נישט אין אַלץ איז דאָ אַ שכל, און אויב ס'איז דאָ אַ שכל, מווסט דו אים נישט וויסן. דער ענין איז געווען אַזוי. די שבת האָט שוין אָנגעהויבן זיך פֿירן מעשה-מאַנצביל. זי האָט אָנגעטאָן אַ טלית-קטן. מ'האָט געוואָגט אַז זי לייגט שטילערהייט תפֿילין. דער שמש איז געהאַט געשטאַרבן און די שבת האָט אַזוי גוט ווי איבערגענומען דאָס שמשות. די יושבים וואָס עסן פֿון קעסל האָבן אויפֿגעלעבט. דער ר' אַלטער, ס'זאָל אים נישט זיין צו גנאי, פֿלעגט זיך אָנשיכורן און פֿאַרגעסן צו קאַכן. די יושבים זענען געוואָרן פֿאַרשוואַרצט, אָפּגעקומען מיט אַ רעפֿטל ברויט און אַ ציבעלע. די שבת האָט געפֿירט אַ באַלעבאַטישקייט מיט געטריינשאַפֿט און מיט פֿלייס. זי האָט

צוגעגרייט אַ טשאַלנט מיט אַ קוגל וואָס האָבן פֿאַרשמעקט דעם הויף. נו, אַבער וווּ האָט מען געהערט אַ נקבָה זאָל זײַן אַ שמש? אַפֿילו אין פֿאַרצעוו וואָלט דאָס אויסגעוויזן צו קרום. לצים זענען געקומען שמוצערן און שפעטן. מתנגדים פֿרוּמאַקעס האָבן געסטראַשעט מיט די דרײַ אותיות און מיט אַרויסטרײַבן ר' מאַטעלען אויף אַ וואַגן מיט אַקסן. בעיני ראיתי, כ'האָב געזען מיט די אייגענע אויגן שבתן אין אַ זשופיצע און אין אַ ספּאַדעק. זי האָט געטיילט שיריים און געטאַנצט מיט די חסידים ווי האַדל דעם בעל־שמש טאַכטער. מיט אַ מאָל האָט מען געהערט אַז ר' מאַטעלע גייט מיט איר חתונה האָבן. פֿאַרצעוו איז געגאַנגען כאַדאַראָם. ס'האָט זיך גערודערט דערוועגן אין האַלב מדינת פּוילן. סטייטש, ר' מאַטעלע איז פֿאַפּציק יאָר געבליבן אַן אַלמן, מיט אַ מאָל וויל ער חתונה האָבן, און מיט וועמען? מיט אַן אַנדערויגנס! דער פֿאַרצעווער רב, אַליין אַ מתנגד, אַ שטיק צלם־קאַפּ, האָט געשיקט זאָגן ר' מאַטעלען אַז מ'טאָר מיט אַן אַנדערויגנס נישט חתונה האָבן, וויל דער סידור־קידושין און די שבע־ברכות וועלן זײַן אַ ברכה לבטלה. ר' מאַטעלע האָט אוועקגעשריבן אַ שאלת־תשובָה צום סאַכאַטשעווער. לאַנגע יאָרן איז פֿאַרצעוו געבליבן פֿאַרשטעקט ערגעץ אין מלך אַביונס גיטער. מ'האָט רעכט נישט געוואָסן אַז ס'איז דאָ אַ פֿאַרצעוו אויף דער וועלט. מיט אַ מאָל האָט אַנגעהויבן קאַכן מיט פֿאַרצעוו. ס'זענען גלײַך געוואָרן צדדים. די שבת אַליין האָט אויסגעטאַן דעם ספּאַדעק און איז צוריק אַרײַן אין אַ יופיצע און אין אַ קאַפּקע. די משפּילים האָבן געהאַט אויף וואָס צו דרעשן מיט די צונגען. ס'איז אויסגעקומען לויט זיי אַז ר' מאַטעלע האָט פשוט זיך אַרײַנגעלאָזט אין תּאוות. שטותים! דער גאַנצער ענין זיווג איז רוחניות, נישט גשמיות. דער גוף איז נישט מער ווי אַ מלבוש. ווען מ'רופֿט אויס אויבן בת פּלוני לפּלוני, איז נאָך קיין גוף נישט אַפֿילו אין דער געבער־מוטער. נו, און וואָס איז מפות די זיווגים אין הימל? די קבלה־ספּרים זענען פֿול מיט זיווגים פּנים אל פּנים, אַחור לאַחור. ס'איז אַלץ רוזין־דרזין, כ'בין נישט געווען דערבײַ, כ'בין נאָך דעמאַלט געווען אַ בחור, נאָר ס'איז געקומען צו אַ שידוך. דער סאַכאַטשעווער האָט מתיר געווען. דער פֿאַרצעווער רב, דער האַלבער ליטוואַק, האָט נישט געוואָלט מסדר קידושין זײַן, האָט מען געפֿונען אַ דיין. ווען אַן אַלמן און אַ גרושה נעמען זיך, איז די חתונה אַ שטילע, נאָר די פֿאַרצעווער ווילע־יונגען האָבן געמאַכט אַ האַרמידער. מ'האָט אַפֿילו געשריבן דערוועגן אין די משפּילישע צײַטונגען.

ס'זענען נאך געווען לצנייה-הדור אין דער צייט פֿון אברהם אבינו.
 כ'וואלט געקאנט מיט אַנד זיצן שעהען, נאָר כ'על מקצר זיין. האָסט
 געפֿרעגט וועגן שכל. נישט אַלע מאָל איז די מחשבה פֿאַר די מעשים. טייל
 מאָל איז דער נעשה פֿאַר נשמע. שבת איז געוואָרן אַ שם-דבֿר. אין די פֿאַר
 יאָר וואָס זי איז געווען רביצין האָט געקאָכט מיט איר אַ וועלט. זי האָט
 געלאָזט איבערבויען ס'בית-מדרש, פֿאַרריכטן די מיקוה. די אַלטע ספֿרים
 זענען געהאַט געוואָרן צעריסן אויף פיץ-פיצלעך און שבת האָט אַנגעקויפֿט
 נייע ספֿרים. זי האָט נאָך געקענט אין די קליינע אותיות פֿריער, נאָר
 שפעטער איז זי געוואָרן אַ למדנטע. ר' מאַטעלע האָט קיין מאָל נישט פֿאַר-
 שריבן זינע תורות. ער האָט נישט געהאַלטן פֿון שרייבערני. שבת האָט
 אַנגעהויבן פֿאַרצייכענען אַלץ וואָס ר' מאַטעלע האָט געזאָגט, אַפֿילו זינע
 שיחות-חולין. אַ כתב האָט זי געהאַט אַ פערלדיקס. ווען נישט זי, וואָלט
 קיינער קיין מאָל נישט געוויסט פֿון ר' מאַטעלעס גרויסקייט. מילא, פֿון
 בקיאות און חריפֿות איז אַפּגערעדט, נאָר ער האָט געקענט וועלטזאָכן אויך
 ווי איינער פֿון די פֿאַרציטיקע. ער איז בחורוניו געווען אַ מאדים אין
 חשבון. ר'האַט געשפּילט שאַך אויך. כ'האַב אַריינגעקוקט אין שבתס קונטרסים.
 אַז ס'איז אויסגעקומען, האָט ר' מאַטעלע גערעדט וועגן דאָקטאָריע און
 גלחות. ער האָט געקענט קאַנקאַרדאַנציע און פֿילאָסאָפֿיע. פֿון וואָנען? פֿון
 וואָנען האָט דער ווילנער גאון געקענט די שבע-חכמות? ווי אַזוי האָט שלמה
 המלך פֿאַרשטאַנען דאָס לשון פֿון אויערהאַן? ווי אַזוי האָט ער זיך דורכ-
 געשמועסט מיט דער מלכה שבת און מיטן אַשמדאי? איין אות אין דער
 תורה האָט מער חכמה און תכונה פֿון אַלע ספֿרים-חיצונים. די לעצטע
 דריי יאָר פֿון זיין לעבן איז ר' מאַטעלע געווען אַ סגי-נהור. ער איז געוואָרן
 טויב אויך. ווען נישט שבת, וואָלט ער זיך געמוזט אַפּרייסן פֿון תורה. די
 שבת האָט מיט אים געלערנט. זי האָט געהאַט אַ קול וואָס ער האָט געהערט.
 אין די אַלע יאָרן וואָס דער רבי האָט געקערענט האָט ער נישט פֿאַר-
 לירן די שימחה אויף אַ מינוט. ער האָט געהייסן אַריינשטעלן ס'בעט אין
 בית-מדרש. חסידים האָבן געטאַנצט אַרום זיין געלעגער און ר' מאַטעלעס
 פנים האָט געשיינט פֿון חדווה. אַזאָ חדווה קאָן בלויז קומען פֿון די עולמות
 עליונים. וואָס שלאָפֿער דער גוף, אַלץ פֿריילעכער איז געוואָרן די נשמה.
 ער האָט געטאַנצט מיט געשוואַלענע פֿיס. חסידים האָבן אַריינגענומען שבת
 אין ראָד. די מתנגדים האָבן געהאַט אויף וואָס צו בילן. אין די לעצטע

וואָכן האָט דער רבי געהאַט פֿאַרלוירן דאָס לשון. אָבער ער האָט געוווּן מיט תנועות אַז ער איז האָפֿערדיק. ווען די חסידים זענען געוואָרן מיד פֿון האָפֿסען און פֿון טרילן, האָט דער רבי געעפֿנט אַן אויג און אַ מורמל געטאָן: נו. ס'הייסט: וואָס שווינגט עץ? טייל מאָל האָט ער גענומען ברומען אַ ניגון. די וואָס האָבן געהערט דעם רבין זינגען אויפֿן טויטנבעט האָבן געזאָגט אַז אַזוינע טענער האָט נאָך קיין אויער נישט געהערט. אַזוי זינגען מלאכים. שבֿח איז קיין מאָל נישט אָפּגעטרעטן פֿון ר' מאָטעלעס בעט. די חסידים האָבן געזונגען און זי האָט מיטגעזונגען. וועגן קיין הרהור־עבירה האָט נישט געקאָנט זיין קיין רייד. ווען דער רבי איז ניפֿטר געוואָרן, האָט זי געזאָגט קדיש. דערנאָך האָבן די חסידים געטרונקען יי"ש און געטאַנצט אַרום דעם קבר.

נאָכן רבינס פטירה איז די רביצין אַוועק קיין וואַרשע דרוקן זינע ספֿרים. זי האָט געזאַמלט פּרענומעראַנטן. זי האָט צעשיקט קונטרסים צו רבנים און חסידים. מחמת צדיקים און לומדים וואָלטן זיך נישט אַריינגעלאָזט אין קיין שמועס מיט אַ יידענע, איז זי ווידער אַריין אין מאַנצבילשע מלבושים. — נישט מיט אַ מאָל נאָר ביסלעכווייז. דער איסור פֿון לאַ תּלבוש איז נישט חל אויף אַן אנדרווינגוס. זי איז געוואָרן אַזוי מפורסם אַז ס'האָט נישט געפֿעלט אַ סך ס'זאָל פֿאַרן צו איר אַן עולם, אָבער זי איז נישט געזעסן אויף קיין אַרט, כּסדר אַרומגעוואָגלט. זיבן ספֿרים האָט זי אַרויסגעגעבן מיט ר' מאָטעלעס תּורות, טייטשן, גלייכווערטלעך. נאָך מער איז געבליבן אין כתב־יד. ווען זי איז ניפֿטר געוואָרן, איז נאָך דער טהרה געוואָרן אַ טועכץ צווישן חברה־קדישאַ צי מ'זאָל זי מקבר זיין אַ טלית אָדער נישט. מ'האָט געפֿונען ביי איר אַ טלית־און־תּפֿילין. זי האָט געטראָגן אַ לייבסער־דאָק מיט פֿול־שמונה ציצית.

ר' מאָטעלעס ספֿרים האָבן געהאַט דאָס אייגענע מזל וואָס ר' מאָטעלע: זיי זענען געבליבן פֿאַרבאָרגן. זעלטן אַז מ'געפֿינט זינס אַ חיבור. כ'האָבן זיי אַלע ביי מיר אין שראַנג. ס'זענען דאָ אַזוינע ליכטער וואָס מוזן בלייבן פֿאַרהוילן, ווען נישט וואָלט אויפֿגעהערט די בחירה. ס'זענען דאָ זיווגים וואָס ברויכן זיך קיין מאָל נישט באַהעפֿטן. ס'זענען דאָ אמתן וואָס וואָס קלאַר רער זיי ווערן, אַלץ ווייניקער זעט מען זיי. דער אמתער אמת איז: די גאַנצע וועלט איז שימחה. אין הימל איז אַ גאַנץ יאָר יום־טובֿ. פֿון אַלע שקרים איז דער גרעסטער שקר די מרה־שחורה...

דער פרוש

א

דריי טאג דורך אַנאַנד האָט געשאַטן דער שניי — פֿריער ווייך און שיטער ווי פּוך, דערנאָך געדיכט און אין דיקע פֿליטערלעך. נאָך שפעטער האָט זיך געשטעלט אַ פֿראַסט וואָס אַלטע לייט האָבן געוואָגט אַז זיי געדענקען נישט אַזוינעם זינט נאָך דער ערשטער שרפֿה. דאָס שטעטל איז געוואָרן ווי פֿאַרזונקען אין שניי. מ'האַט בלויז געזען קאַנטורן פֿון דעכער. די בעט־לערס אין בית־מדרש האָבן נישט געקאַנט דורכשלאָפֿן די לאַנגע ווינטער־נאַכט. אַרום דריי אַ זייגער האָבן זיי זיך איבערגעוועקט. איינער האָט אַרײַנגעבראַכט האַלץ פֿון קאַמער און צוגעלייגט צום פֿייער אין ליימענעם אויוון. אַ צווייטער האָט געהאַט אין דער טאַרבע עטלעכע קאַרטאַפֿל און ער האָט זיי געבראַטן אויף די קוילן. אַ דריטער האָט קעגן דער שיין פֿון ליכט אַרײַנגעקוקט אין אַ משניות. ער האָט אויסגעקוקט ייִנגער פֿון די אַנדערע און ווייניקער אָפּגעריסן. ער האָט געהאַט אַ שוואַרץ בערדל, שוואַרצע אַרויסגעבאַלטע אויגן און אַ טונקל פנים. די אַנדערע קבצנים האָבן אויס אים געטריבן חוץ. אַ דיקער פֿאַרשוין מיט אַ רויט פנים און אַ שאַפֿן היטל וואָס ס'האַבן דערפֿון אַרויסגעשטאַרצט קודלעס האָר, ווייסע ווי פֿלאַקס, האָט צו אים אַ רוף געטאָן :

— היי, דו, יחסן, ווילסט אַ געבראַטענע קאַרטאַפֿל ?

דער שוואַרצער האָט אַפֿילו נישט אויפֿגעהויבן דעם בליק.

— כּײַנס נישט אין מיטן דער נאַכט.

— האָסט מורא זאָלסט דיר נישט פֿאַרדאַרבן ס'מעגעלע ?

יענער האָט נישט געענטפֿערט.

— איידל געבוירן, האַ ? אַ רוח אין דיין טריפֿהנעם פּופּיק !!

אַ יונגער־מאַן, אַ קעסטקינד וואָס האָט יענע נאַכט געוואַכט אַן אַשמורה,

האַט זיך אַנגענומען פֿאַר דעם משניות־לערנער.

- וואָס ווילט עץ פֿון אים? ר'איז אַוודאי נישט הונגעריק.
- ר'איז הונגעריק, ר'איז הונגעריק. איך האָב געגעסן נאַכטמאַל ביי ר' מאַטל בענצעס. כ'האָב אַזוי פֿיל אַרײַנגערוקט אַז דער בויך האָט מיר שײַער נישט געפלאַצט. אָבער אין אַזוינע קאַלטע נעכט נעמט נאָגן אונטערן לעפֿעלע.
- רצונו של אדם זה פֿבֿודו. ווי באַלד דער ייד וויל נישט עסן, קומט אים נישט צו זידלען.
- ער וויל, נאָר ס'פֿאַסט אים נישט. האַלט זיך גרויס ווײַל ער קאָן אין די קליינע אותיות.
- דער שוואַרצער האָט זיך אויפֿגעשטעלט, שווינגנדיקער הייט גענומען די ליכט וואָס האָט געשטעקט אין אַ רערל, דאָס משניות, און איז אַוועק אין אַ ווינקל בית־מדרש. ער האָט זיך דאָרט אַוועקגעזעצט ביי אַ שטענדער. ער האָט, ווייזט אויס, געהאַט אַ קורצע ראייה. ער האָט זיך אַזוי נידעריק צוגעבויגן צום ספֿר אַז ער האָט כמעט אַנגערירט דאָס בלאַט מיט די ווײַעס. דער יונגער־מאַן וואָס האָט זיך פֿאַר אים אַנגענומען האָט זיך אומגעקערט צום לאַנגן טיש וווּ ער האָט געהאַט איבערגעלאָזט אַן אַפֿענע גמרא מיט אַ גאַרטל פֿאַר אַן ערובֿ. ער איז געווען אַ קליינער, אַ העלער, מיט אַ רונד פֿנימל. אויפֿן שפיץ קיין האָט אים געשפראַצט אַ רויט בערדעלע. אַ לאַנגע ווײַל האָט ער זיך געשאַקלט ביי דער גמרא, אונטערגעברומט, געקרייזלט אַ פֿאה. פֿון מאַל צו מאַל האָט ער אונטערגעהויבן דעם באַקאַפֿלטן קאַפֿ, זיך צוגעהערט ווי אויף יענער זײַט פֿענצטער בלאָזט דער ווינט, פֿײַכט, הוילט, לאַכט מיט אַ לצניש געלעכטער. נאָך אַ ווײַל האָט דער אַשמורה־לערנער זיך אויפֿגעהויבן, ווידער אַרײַפֿגעלייגט דעם גאַרטל פֿאַר אַן ערובֿ און נאָך אַ צעגערניש, מיט דראָבנע טריטעלעך, צוגעגאַנגען צו דעם פֿרעמדן אין ווינקל. יענער האָט אונטערגעהויבן דעם קאַפֿ.
- ס'איז אייך נישט קאַלט דאָ?
- קאַלט? ניין.
- ווי הייסט אַ ייד?
- איך? נחמן.
- נחמן, האָ? פֿון וואַנען זענט איר?
- וואָס איז די נפֿקא־מינה? — האָט נחמן צוריקגעפֿרעגט.
- וואָס האָט איר מורא צו זאָגן? מיר איז אַלץ איינס.

— כ'האָב אַ טעם דערבני.

— איך הייס זרח. כ'בין דאָ אַן איידעם. שטאַמען שטאַם איך פֿון איזש-ביצע. ווי באַלד איר זענט אַ בן-תורה, וואַלט מען איך ערגעץ אַרנינגענומען אויף נאַכטלעגער. דאָ, אין בית-מדרש, נעכטיקן די אַרחי-פרחי.

— כ'נעכטיק נישט בני קיינעם.

זרח האָט זיך צוגעזעצט אויף דער באַנק וואָס האָט געשאַפֿן אַ ווינקל מיט דער באַנק וווּ נחמן איז געזעסן.

— ווער האָט איך גענומען אויף נאַכטמאַל ?

— כ'עס נישט בני אַנדערע.

— איר פֿאַסט ?

— אַז כ'בין הונגעריק, עס איך.

זרח האָט אַנגענומען איין האָר פֿון בערדל און זי גענומען ציען ווי גרייט זי אַרויסצופֿליקן.

— כ'זע, איר האָט ליב סודות.

דער פֿרעמדער האָט נישט נחאדיק אַרויסגענומען אַ פֿאַטשיילע און אַוועקגעלייגט אויפֿן משניות.

— כ'האָב נישט ליב קיין סודות, אָבער מ'קאַן נישט באַלד אַלץ אויס-דערציילן. ס'ווערט געזאַגט: יפֿה שתיקה לחכמים. קל וחומר לטיפּשים.

— איר זעט נישט אויס ווי קיין טיפּש.

— וואָס קאַן מען וויסן? יעדער איינער באַנאַרישט זיך. מ'מיינט אַז מ'איז קלוג און מ'קען די וועלט. מיט אַ מאַל ווּזנט זיך אַרויס אַז מ'קען זיך אַליין אויך נישט. יוחנן האָט אַכציק יאָר באַדינט ווי אַ פּהן-גדול און דערנאָך איז ער געוואָרן אַ צדוקי.

— דער יצר-הרע האָט אַ שליטה אויף יעדן. אַפֿילו ווען דער מענטש ליגט שוין אין גסיסה, קומט צו אים דער בעל-דבֿר און פּרוּווט אים אַנרעדן צו כפֿירה און עבֿודה-זרה. אַזוי שטייט אין מעבֿר-יבוק.

— כ'זוייס. זינט מיר מוחל וואָס כ'זאַג איך נישט פֿון וואַנען כ'שטאַם. די מעשה איז אַזוי. געבוירן געוואָרן בין איך אויף יענער זינט ווינסל. דערנאָך בין איך געקומען לערנען אין אַ ישיבֿה אויף דער זינט ווינסל, אין אַ שטאַט וואָס כ'וויל נישט אַנרופֿן איר נאַמען. שפעטער בין איך אַוועק פֿון דאָרט און בין, ווי איר זעט, אַ נע-ונד.

— איר זאַמלט געלט אויף אַ ישיבֿה ?

- בייך.
- חותמים אויף א ספר ?
- אויך נישט.
- א היתר ממאה רבנים ?
- נחמן האט זיך אויפגעריכט. נאך א קווענקלעניש האט ער אפגערוקט דעם שטענדער.
- כ'האב געגט ס'וויב און בין א פרוש.
- אזוי גאר ? ביי די ליטוואקעס זענען פאראן א סך פרושים. א פוילישער פרוש איז זעלטן.
- ס'טרעפט.
- נו, איך וועל אייך נישט מבטל זיין פון לערנען. ווי באלד איר זענט א פרוש, איז אוודאי : נפשי חשקה בתורה. איר זענט גערעכט. יעדע מינוט איז טייער. ביטול-תורה איז א גרויסע עבירה.
- זרח האט געמאכט א מינע ווי זיך אויפצושטעלן.
- נחמן האט אונטערגעהויבן א קליינע האנט, די נעגל ארומגעביסן ביז די ווארצלען. ער האט גערעדט מיט דעם מאטן קול פון עמעצן וואס וויל שווינגן, נאר מ'לאזט אים נישט.
- זיצט. כ'בין נישט אזא מתמיד, אבער די נאכט איז לאנג און גלאט ליגן אויף דער באנק און טראכטן הוריות איז נישט קיין ענין. ביי א פרק משניות פארגעסט מען אלע חיצוניותן. ס'איז טאקע ווי ס'שטייט : הפוך בה והפוך בה. יעדעס מאל געפינט מען עפעס וואס ס'איז פריער נישט אויפגעפאלן. אזא כוח האט די תורה. וואס איז מיט אייך ? איר לערנט אשמורות ?
- צוויי מאל אין דער וואך. מאנטיק און דאנערשטיק.
- דער שווער לאזט אייך ?
- כ'רעג אים נישט.
- גערעכט. מ'זען שווער איז א גדול בישראל און ווען א גדול ווערט א קטן, איז עק וועלט. ס'איז מ'זען שולד, נישט זינע. כ'האב געמיינט ער איז א מלאך, צום סוף איז ער א מענטש.
- דעריבער האט איר זיך געגט ?
- ס'איז געקומען דערצו.
- פאר וואס מוז עפעס דער שווער זיין א מלאך ? — האט זרח געפרעגט.
- א גוטע קשיא.

ב

א לאנגע וויל האט נחמן געשוויגן. ער האט געפרוויט ביסן דעם נאָגל פֿון קליינעם פֿינגער אין דער לינקער האַנט, אָבער ס'איז דאָרט מער גאָר-נישט געבליבן וואָס אָפצובייסן. ער האַט געוואָרפֿן אַ בליק אויפֿן משניות און ווידער אַ קאָפּעלע אָפּגערוקט דעם שטענדער. ער האַט געזאָגט: — כ'האָב נאָך מיט קיינעם נישט גערעדט דערוועגן. ווי אַזוי? אין שטאָט וואַלט איך געדאַרפֿט פּורש בשמו זיין און דאָס איז לשון-הרע. אונטער וועגנס לאַזט מען זיך נישט אַרײַן אין קיין שמועסן. אָבער ווי באַלד איר פֿרעגט, וועל איך אײַך אַנטפֿערן. איר ווייסט אַוודאי ווי מ'טײַטשט דאגה בלבֿ איש ישׁיחנה. איך בין אַליין אָן מעלות, אָבער וואָס גוט איז האָב איך געוויסט ווען כ'בין נאָך געאַנגען צום דרדקי-מלמד. דער טאַטע מײַנער איז נײַטער געוואָרן נאָך איידער כ'בין אויף דער וועלט געקומען. כ'הייס טאַקע נאָך אים: נחמן. יענע וואָס האָבן אים געקענט האָבן אים געהאַלטן פֿאַר אַ צדיק-גמור. אַ למדן אויך. די מאַמע זאָל לעבן האַט נאָכן יאָר חתונה געהאַט מיט אַ פּראָסטן יוד, אַ תּבואה-סוחר — ער זאָל מיר מוחל זײַן — אַן עס-האַרץ און אַ גראָבער פֿליגל. די מאַמע האַט געהאַט מיט אים קינדער און זיי זענען אַלע געראָטן אין אים. איך בין געווען דער איינציקער לערנער אין דער משפּחה און דער שטיפֿטאַטע האַט מיך גערודפֿט. כ'האָב פֿרי גענומען מײַן צוצוקוקן צו מענטשן, זייערע פֿירעכצער, און כ'האָב געזען זאַכן וואָס ס'איז בעסער אַז מ'זעט זיי נישט. כ'ווייס הינט אַז ס'איז אַלץ מעשה-יצר-הרע. צו וואָס צוקוקן זיך צו בלוט-און-פֿלייש און זייערע פּניות, אַז מ'קאָן זען די גדלות פֿון באַשעפֿער? די מאַמע האַט מיר אָפֿט, ווען דער שטיפֿטאַטע איז אַרומגעפֿאַרן איבער די דערפֿער, דערציילט וועגן מײַן טאַטן עליו-השלום. דער צווייטער מאַן אירער האַט זי געפֿיניקט. זי האַט געשטאַמט פֿון אַן איידל הויז און ער האַט איר נײַערט פֿירגעהאַלטן.

פֿון אַלע מידות-רעות איז די ערגסטע — קינאה. אַלע שלעק און פּורעניותן שטאַמען דערפֿון. פֿון וואַנען נעמען זיך מלחמות? וויל איין קייסער איז מקנא דעם אַנדערן. כ'האָב אַנגעהויבן בענקען נאָך אַ רבּין. בײַ אונדז אין שטאָט האָב איך אים נישט געפֿונען. ס'איז געווען בײַ אונדז אַ ישיבֿה און די ישיבֿה-בחורים האָבן אָפֿט דערציילט וועגן דעם ראשי-ישיבֿה, און אַנדערע ראשי-ישיבֿות, זייער שטייגער פֿון לערנען און אַל דאָס זייבעריקע. בקיצור, צו פֿופֿצן יאָר בין איך אַוועק פֿון דער היים און געוואַנדערט פֿון איין ישיבֿה

אין דער אַנדערער. כ'האָב געגעסן טעג און געהונגערט אויך. כ'האָב אומעטום געזוכט אַן אָדם גדול, אָבער פֿון זוכן ביז געפֿינען איז פֿאָלג מיך אַ גאַנג. טייל מאָל האָט זיך מיר אויסגעדאַכט אַז יאָ, דאָס איז ער, נאָר כ'האָב באַלד אַנטגעזען אַז כ'האָב מיך גענאָרט.

בני אונדז אין פּוילן איז ס'גאַנצע לערנען געבויט אויף פּשטלעך, אָבער כ'האָב געוואָרפֿן אַן אומחן אויפֿן פּילפּול. די תּורה איז נישט אויף צו שלייפֿן דעם מוח, נאָר ווי אַזוי צו דינען דעם אייבערשטן. כ'האָב אַנגעשפּאַרט אין דער ליטע. דאָרט איז דאָס לערנען מער אויפֿן אָרט. מ'גיט זיך דאָרט אַפּ מיט מוסר אויך. אָבער דער וואָרער מנהיג האָט מיר אַלץ אויסגעפֿעלט. געדרשנט שיין האָבן זיי אַלע, אָבער וואָס העלפֿט דאָס דרשנען אַז מ'איז נישט מקיים? אַט שטייט אַ ראש־ישיבֿה און פֿון מויל שיטן זיך פּערל, אָבער ער האָט צווישן די תּלמידים זינע שנינדלעך און כּפּרה־הינדלעך. איינעם שאַנצט ער צו פֿעטע טעג און דעם אַנדערן מאַגערע טעג. זיי האָבן אַלע ליב געהאַט חניפֿה, איך קאָן נישט חנפֿענען און כ'האָב דערפֿאַר געליטן. איין ראש־ישיבֿה האָט מיך גראָד יאָ מקרבֿ געווען. טרעפֿט אַז ער האַלט אַ דרשה שבת־הגדול און כאַפט זיך אַרויס מיט אַ מיאוסן גרינז. נאָך דער דרשה האָב איך אים אַוועקגערופֿן אין אַ ווינקל און אים אַנגעוויזן דעם טעות. מער האָט מיר נישט געפֿעלט. ער איז מיר געוואָרן אַ דם־שונא. כ'האָב אַנגעהויבן טראַכטן אַז כּל־האָדם כּוֹזֵב און דערפֿון איז איין טריט צו כּפֿירה. כ'האָב שוין דעמאָלט באַגערט צו ווערן אַ פּרוש. נאָר פֿון וואָס זיך אַפּשיידן אַז קיין ווייב האָב איך נישט געהאַט און תּעניתים האָב איך געפֿאַסט סני ווי סני? כ'האָב געהאַט איין בקשה צום רבּנו־של־עולם: אויב ס'איז דאָ אַן אָדם־המעלה, זאָל איך אים דערקענען. כ'בין געלעגן וואָך אין די נעכט און געבעטן אויף דער איינער זאָך. כ'בין ממש אויסגעגאַנגען פֿון בענקשאַפֿט נאָך אַ מדריך.

תּפֿילות ווערן געהערט. אין אַ האַרבעריק האָב איך באַגעגנט אַ יונגן מאַן און מיר האָבן געכאַפט אַ שמועסל. ער'ט מיר דערציילט פֿון אַ קליינער ישיבֿה אין אַ שטעטל אין פּוילן. ס'לערנען דאָרט בלויז צען געקליבענע בחורים און דער ראש־ישיבֿה, דער רבֿ, איז אַ באַהאַלטענער גאון, אַ חכם, אַ צדיק. דער יונגער־מאַן האָט געטענהט: קליינע מענטשעלעך, מילבּנ־קעפלעך, ווערן מפורסם און שאַקלען מיט דער וועלט, און ער שטעקט אין אַ פֿאַרוואָרפֿענער העק און קיינער ווייסט נישט פֿון אים. אַזוי ווי כ'האָב

דערהערט די דאזיקע ווערטער האב איך באנומען אז ס'איז אלץ באשערט.
כ'האב גאר געזאלט זיך אפשטעלן אין אן אנדער גאסטהויז. קיין געלט אויף
הוצאות האב איך נישט געהאט. ס'איז געווען זומער און כ'האב מיך אוועק-
געלאזט צו פֿוס. ס'איז אַ ווייטער וועג. דאָ און דאָרט האָט מיך עמעץ אויפֿ-
גענומען אומזיסט אויף אַ פֿור, אַפֿילו פֿויערים פֿון דאָרף, און דערין אליין
האָב איך געזען די האָנט פֿון דער השגחה.

כ'בין אַנגעקומען אין דעם מקום אַן אַפּגעריסענער און אַפּגעשליסענער,
און בין גלייך אוועק אין דער ישיבֿה. דער רבֿ האָט גראָד געזאָגט שיעור.
אזוי ווי כ'האָב אויף אים אַ קוק געטאָן האָב איך געוויסט אַז דאָס איז ער.
כ'האָב מיך צוגעהערט צו זיין שיעור און יעדעס וואָרט האָט מיך אויפֿגע-
רודערט. אין פֿלוג האָט ער גערעדט פשוט, אויסגעטייטשט אַ שטיקל גמרא,
נאָר הינטער דער פשוטות איז געלעגן אַ ים מיט עמקות. אַזאָ ליבשאַפֿט האָט
מיך אַנגעכאַפֿט צו אים אַז כ'האָב מיך קוים אַנגעהאַלטן נישט אוועקצופֿאַלן
און אים קושן די פֿיס. ווי אזוי ער האָט אויסגעזען? ער איז שוין דעמאָלט
געווען אין די זעכציקער, קליין, דאַר, אַ קאַפּעלע געבויגן, מיט אַ הויכן
שטערן און אַ ווייסער באָרד. כ'האָב דערנאָך געהערט אַז דאָס ערשטע ווייב
איז אים געשטאַרבן און נישט איבערגעלאָזט קיין קינדער. ער האָט נאָך אַ מאָל
חתונה געהאַט און דאָס צווייטע ווייב האָט אים געבוירן אַ טאָכטער, טאַקע
יענע וואָס איז שפּעטער געוואָרן מיין ווייב. אַבער לאָמיר נישט כאַפֿן די
פֿיש פֿאַר דער נעץ.

נאָכן שיעור בין איך צוגעגאַנגען צום רבֿ און געזאָגט: רבי, כ'האָב
געהערט אַינער שיעור. לאַ באַ כבושם הזה. כ'האָב איבערגעחזרט פֿאַר אים
אַלע זיינע הערות און אויפֿגעוויזן ווי גאוניש זיי זענען. מיט עטלעכע ווערטער
האָט דער רבֿ געהאַט פֿאַרענטפֿערט קשיות וואָס נישט די ראשונים און נישט
די אַחרונים האָבן זיך צו זיי דערגרונטעוועט. פּוילישע יידן קענען נישט
קיין דיקדוק, אַבער כ'האָב געזען פֿון זיינע טייטשן אַז ער איז אַ בעל-
מדקדק אין לשון-קודש און אויך אין גמרא-לשון. די גאַנצע צייט וואָס
כ'האָב גערעדט האָט דער רבֿ געשוויגן און מיך אַנגעקוקט אַ פֿאַרבליפֿטער.
ווען כ'בין געוואָרן שטיל, האָט ער מיר אַרויפֿגעלייגט די הענט אויפֿן קאַפּ
און מיר געטאָן אַ קוש אין שטערן. ער האָט אַ זאָג געטאָן: נישט אַנדערש,
נאָר מ'האָט דיך צוגעשיקט פֿון הימל. כ'האָב אַלע יאָרן געבאַרט נאָך אַזאָ
תלמיד. זיי געבענטשט.

אז די ישיבה־בחורים האָבן געזען ווי דער ראש־ישיבה בענטשט מיך און קושט מיך אין שטערן, אַ ווילד פֿרעמדן, אַ קרוצ־בלוע, האָט עס זיי גרנילעך פֿאַרדראָסן. ס'איז געוואָרן אַ גלאַצעניש, אַ טייטלעניש, אַ האַר־מידער. ס'זענען געשטאַנען דערבײַ עטלעכע באַלעבאַטיים און זיי האָבן מיר גלייך פֿאַרגעלייגט טעג, נאָר דער רבֿ האָט אַ זאָג געטאַן: ער'ט עסן בײַ מיין טיש. ס'האָט מיר שוין באַנג געטאַן וואָס כ'האָב אים באַשאַטן מיט אַזוינע שבֿחים. שכר־מיצווה בהאי עלמא ליכא. ווי באַלד מ'האָט מיך גלייך באַלוינט, איז אַ סימן אַז וואָס כ'האָב געטאַן איז נישט לשם שמים. נו, אָבער פיוון שהגיד שׁוֹב אינו חוזר ומגיד.

וואָס זאָל איך דאָ לאַנג ברייַען? כ'בין געוואָרן אַ בן־בית ביים רבֿ. כ'האָב דאָרט געגעסן שבת, כ'האָב דאָרט געגעסן אין דער וואַכן. ס'איז געווען אין שטאַט אַ שניידערל, דאָס פֿרומע שניידערל האָט מען אים גערופֿן. ער'ט געפֿאַסט מאַנטאַג און דאַנערשטאַג. ער האָט מיר אויפֿגענייט אַ זשופּיצע און אַ פֿאַר פֿלודערן אומזיסט. כ'האָב וויל געזען אַז דער רביצין געפֿעלט נישט וואָס דער מאַן איז מיך אַזוי מקרבֿ. אַזוינע זאָכן קאָן מען נישט באַ־האַלטן. די טאַכטער איז געשטאַנען אין שידוכים און ס'האָט זיך מיר אַפֿילו נישט געהלומט איך זאָל ווערן דעם רבֿס איידעם. אָבער דרייַ חדשים דערנאָך בין איך געוואָרן אַ חתן מיטן רבֿס טאַכטער. אַ האַלבע שטאַט איז געקומען צו די תנאים. מ'האָט גלייך אַנגעהויבן רעדן אַז לאחר מאה שנים וועל איך איבערנעמען ס'רבנות. מחמת כ'בין שוין אַ קרובֿ, האָט דער מחותן נישט געוואַלט מיר געבן דעם היתר־הוראה. ער האָט מיך געשיקט אין אַן אַנדער שטאַט און דאָרט האָב איך געקראָגן סמיכה. ס'זענען שוין אַריבער היפשע עטלעכע יאָר, אָבער כ'זאָג אייך איצט בהן שלי אַז כ'האָב נישט געוואַלט זײַן קיין רבֿ.

די מאַמע איז געקומען צו דער חתונה מיטן שטיפֿטאַטן און מיט אַ כאַפֿטע ברידערלעך און שוועסטערלעך וואָס כ'האָב רעכט נישט געקענט. זיי זענען אין דער צײַט אונטערגעוואַקסן. אַז דער שטיפֿטאַטע האָט צוגעזען מיין גדולה, איז ער געוואָרן צו מיר צוגעזאָטן. אַזוי איז דער המון; בוקט זיך פֿאַר הצלחה, נו, אָבער ס'איז נישט בלויז דער המון. ס'באַהאַלט זיך אַ שטיק פֿראַסטאַק אין יעדן איינעם.

די בעטלערס זענען ווידער געהאט אינגעשלאָפֿן. מ'האָט געהערט זייער כראָפּען איבערן גאַנצן בית־מדרש. אחוץ דער ליכט וואָס איז געשטאַנען אויף נחמנס שטענדער האָט געצאַנקט אַן איינציקע יאַרצייטליכט אין ששה־נרות. די זינלן פֿון באַלעמער האָבן געוואָרפֿן אויף די ווענט און אויפֿן באַלקן שאַטנס. זיי האָבן געציטערט און זיך געשאַקלט. צו מאַל האָט זיך געהערט פֿון דרויסן אַ רויש ווי פֿון רעדער אויף שטיינער, אָדער גאַר אַ שטיל דונערן. נחמן האָט אַ שאַקל געטאַן מיטן קאַפּ ווי אויף אַן אמת. וואָס ווי וויל ער איז באַקאַנט און קלאַר, קאַן מען פֿון דעסט וועגן זיך צו אים נישט צוגעוויינען.

— אַ וועטער, האָ ? וואָס ווערט פֿון די חיות אין אַזוינע קעלטן ?

כ'בין אַ מאַל געגאַנגען דורך אַ וואַלד און דערזען אַ טשאַטע וועלף. ווען זיי וואַלטן מיך געזען, וואַלט איך דאָ מיט אַיך נישט געזעסן. ס'איז דאָ אַ ניצוץ פֿון אַ חיה אין יעדן איינעם, אַפֿילו אין גרעסטן צדיק. יא, כ'האָב חתונה געהאַט און דער שווער האָט מיר געגעבן קעסט. ס'זאָגט זיך אַזוי : שווער. כ'האָב אים נישט געקאַנט רופֿן שווער, נאָר רבי. ס'זייבט איז געווען אַ ווייב ווי אַלע ווייבער, אָבער ווי באלד זי איז זיין טאָכטער, איז זי מיר פֿאַרגעקומען ווי אַ ספֿר־תורה. זעט איר, די שוויגער איז שוין אַ פראַסט מענטש. זי'ט קוים געקאַנט דאַווענען אָבער זי'ט אַנגערופֿן אַנדערע רבנים עמיי־הארצים. זי'ט ניערט געהאַט תרעומות פֿאַר וואָס איר מאַן איז געבליבן זיצן אין אַ העק בעת יונגע־לייט וואָס קומען נישט לקרסוליו ווערן אויפֿ־גענומען אין גרויסע שטעט. זי'ט אַפֿט פֿאַרפֿירט מיט מיר שמועסן און אַנגערופֿן איר מאַן בטלן, שלימול. זי'ט געטענהט : ביז לייטן רבנים גיבן אַרויס יעדעס יאָר אַ ספֿר ; מיינער פאַטשקעט שוין פֿערציק יאָר און האָט נאָך גאַרנישט געדרוקט. כ'האָב איר אויפֿגעקלערט אַז איין שורה זינען איז מער ווערט פֿון אַלע זייערע שרייבעכצער, אָבער זי האָט זיך געקלאָגט : ווער ווייסט דאָס ? בלויז דו. זי'ט אַריינגעוואָרפֿן אַן אַנצוהערעניש אַז ווען איר מאַן איז אַ לייט, וואַלט ער געטאַן מיט דער טאָכטער אַ גבירישן שידוך, נישט זי פֿאַרקנסט מיט עפעס אַן אַרעם־בחור אַ יתום. זי זאָל עס מיר מוחל זיין, זי איז געווען פֿול מיט שטעכלקעס און קידער־ווידער. דאָ האָט זי גע־חנפֿעט און דאָ האָט זי געביסן. זי'ט ליב געהאַט געלט. זי'ט מיר געקאַרגט דאָס עסן. דעם לאַבן ברויט האָט זי געהאַלטן פֿאַרשלאָסן אין אַן אַלמער.

דער שווער איז ס'רוב געזעסן אָפּגעזונדערט און זי האָט געפֿירט די חשבונות מיט קהל. דער אמת איז אז ס'רוב באַלעבאַטים זענען אים געווען שונאים. ער האָט נישט גערן געהאַט קיין פשרות, געפסקנט ריינע דין־תורות. אין שאלות איז ער אַ מחמיר. ער האָט טריף געמאַכט בני די קצבים אַן אַקס און זיי האָבן אים באַרעדט און אַפֿילו געהאַט די חוצפה אים אַנצווידלען. כ'האַב צוגעקוקט מיט ווייטאַג ווי אַ גרויסער מאַן ווערט פֿאַרוואַרלאַזט און פֿאַרגעסן בעת קאַרליקלעך פֿירן, ווי מ'זאָגט, די גרענדע. נו, אָבער דאָס איז אַ צרה מקדמונים. ווי שטייט עס: כל העולם כולו ניוון בשביל חנינא בני חנינא די לו בקבֿ חרובֿים. מ'גיט זעלטן אין הימל תורה וגדולה במקום אחד. כ'האַב טייל מאַל געפרוווט רעדן מיטן שווער וועגן אַרויסגעבן זינסט אַ ספֿר, אָבער ער האָט געטענהט: ווער דאַרף נייע ספֿרים? ס'חומשל און ס'תהילימל איז גענוג. ער האָט אַ זאַג געטאַן: אַ מחבר דאַרף זיין אַ שנאַרער און כ'וויל נישט אַנקומען לידי מתנת בשר ודם. כ'האַב ווויל אינגעזען אַן ער האָט חולשת־הדעת. אַ מביין ווייסט אויך זיין אייגענע ווערט.

אַ פֿאַר יאָר זענען אַריבער. די רביצין האָט שטאַרק געוואַלט אַן אייניקל, אָבער די פלוגית מיינע איז נישט נתעבר געוואָרן. דער שווער האָט געשוויגן, נאָר די שוויגער האָט אַנגעהויבן אַן עסק מיט דאַקטוירים און אַפֿילו גוטע־יידן און זנאָכערס. דער שווער איז אַ מתנגד. ער האָט זיך געווערטלט אַז די חסידים זענען עובר אויף דעם לאו לאַ תתגודדו — אַל תעשו לכם אגודות אגודות; אָבער די שוויגער האָט אַוועקגעפֿירט די טאַכטער צו עפעס אַ רבילע, אַן אייניקל, און ער האָט איר געגעבן קרייטעכצער וואָס האָבן נישט געהאַלפֿן.

איצט הערט אַ מעשה:

הינטער דעם שטעטל איז פֿאַראַן אַ פֿאַלוואַרק וואָס האָט געהערט צו אַ ייד, ר' פֿאַליק. אוי, כ'האַב נישט געטאַרט דערמאַנען דעם גאַמען! נו, איר'ט נישט וויסן סיי ווי סיי. ער איז אַ קנאַפער בן־תורה, אָבער אַזוי ווי ר'איז אַ גבֿיר, האָט מען אים געמאַכט פֿאַר ראש־הקהל. ער איז גראַד פֿון די געציילטע לייט אין שטעטל וואָס האָבן געהאַלטן מיטן רבֿ. פורים האָט ער געשיקט אַ גרויס שלח־מנות. אויף מיין חתונה האָט ער געגעבן אַ רינד דרשה־געשאַנק, טאַקע דערפֿאַר וואָס ער האָט זיך געשטעלט ברייט, האָט דער שווער זיך געהיטן צו זאָגן אים אַ גוט וואָרט. נו, אָבער די שוויגער האָט געחנפֿעט אים און זיין ווייב וויפֿל ס'האַט געקאַנט אַרײַן, דער ר' פֿאַליק

האַט געהאַט עטלעכע זין און בלוז איין טאַכטער, די יינגסטע. ער האָט געטאַן אַ שידוך מיט אַ בחור פֿון אַ גרויסער שטאָט. כ'בין געווען אויף דער חתונה. די גאַנצע שטאָט איז דאָרט געווען. דער שווער האָט מסדר-קידושין געווען און געקראָגן רח"ש. ס'האַבן געשפּילט צוויי קאַפעליעס פּלייזמר. דער בחור — כ'וועל אים רופֿן שמעון; הייסן הייסט ער אַנדערש — איז אַ הויכער, אַ פאַרשוין. ר'האַט געזאָגט צוויי פּשטלעך, איינס אויפֿן חתן-מאַל און איינס נאָך דער גילדענער יוד, און ער זאָל עס מיר מוחל זיין. נישט בלויז האָט ער געפרוּווט צונויפֿפֿירן אַ וואַנט מיט אַ וואַנט, נאָר ער האָט אַרויסגעוויזן עם-הארצות. מ'האַט מיר געזאָגט אַז דער פֿאַטער זינער, אַ נגיד, האָט צו אים געהאַלטן אַ לערער און ער האָט גאָר געלערנט לשונות. נו, מילא, איז פֿאַליקס איידעם נישט קיין מר ברבֿ אַשי. ר'איז אַרניין, ווי מ'זאָגט, אין אַ שמאַלצגרוב.

ווי הייסט איר — זרח? ר' זרח, כ'וויל אייך נישט מאַריך זיין. דער שמעון איז געוואָרן אַן אַרנינגייער בנים שווער. אַנגעהויבן האָט זיך עס דער-מיט וואָס פֿאַליק האָט פֿאַרלאַנגט דער איידעם זאָל לערנען בנים רבֿ אַ שיעור — נישט אין דער ישיבֿה, נאָר באַזונדער. ער האָט דערפֿאַר שייַן באַצאָלט און דער שווער האָט קוים דורכגעשטופּט די פּרנסה. דער אמת איז אַז דער שמעון האָט נישט געברויכט אַזאַ מלמד. אַפֿילו די ישיבֿה איז געווען פֿאַר אים צו פֿיל. כ'האַב מיך נישט איין מאָל צוגעהערט ווי מנין שווער לערנט מיט אים. מ'האַט אים געמוזט אַלץ צעקיינען. ער האָט געשטעלט קלאַץ-קשיות פֿון אַ חדר-יינגל. פֿאַרן שווער צו קנעלן יעדן טאָג צוויי שעה מיט אַזאַ מישטיינס געזאָגט תלמיד איז אַוודאי געווען אַ צער. אַבער די שוויגער מנינע איז געווען אין זיבעטן הימל. זי האָט דעם יונגן-מאַן אַזוי געלויבט און געזען אין אים אַזוינע נישט-געשטויגענע מעלות אַז ס'האַט געשלאָגן צו דער גאַל. די פאַר רובל זענען איר אַוודאי צו ניץ געקומען. נו, אַבער צו וואָס די אַלע גוזמאות? געוויינלעך אַז די שוויגער האָט זיך צעלאָזט מיט די ניין מאָס רייד און זיך געמישט אין ענינים וווּ זי האָט נישט געוואָסט וווּ אַזיין און וווּ אויס, האָט דער שווער אויף איר זיך אַנגעבייזערט. ער האָט געקאַנט זיין שאַרף ווי אַ מעסער. אַבער עפעס האָט ער זיך געמאַכט נישט וויסנדיק און מיר האָט זיך אַפֿילו אויסגעדאַכט אַז ער שאַקלט צו. כ'האַב מיך געוואַנדערט. קיינער האָט אים נישט געקאַנט אַפּנאַרן. ער האָט געזען די מינדסטע פּגימה אַפֿילו בני די גרעסטע. כ'האַב אַ מאָל געהערט ווי ער

האָט געמאַכט אַש און פּאַרעך פֿון חידושי־הרי"ם. צוואַר, עס איז געווען פֿורים און ער האָט געהאַט גענומען אַ כּוסע. אָבער ער איז בלויז געווען מבוֹסם, נישט שיכּור. דער אמת איז אַז דער חידושי־הרי"ם איז אַ פּשטל־מייסטער און דער שווער — כּרוף אים נאָך אַלץ שווער — איז געווען גע־רעכט. איז ווי באַלד דער חידושי־הרי"ם טויג נישט, ווי קאָן שמעון פֿאַליקס זיין אַזוי גוט? אַפֿילו פּוצן די לאַטשן ביים חידושי־הרי"ם איז פֿאַר אים צו פֿיל כּבֿוד.

ס'האָט נישט לאַנג געדויערט און כּ'הער אַ נייע מעשה: שמעון קלייבט צונויף דעם שווערס כתבֿים און גרייט זיך אַפּצודרוקן אַ ספֿר. אַז כּ'האַב דאָס דערהערט בין איך געוואָרן אַ געפלעפֿטער. ערשטנס, האָט דער שווער ערשט נישט לאַנג געהאַט דערמאַנט וואָס קהלת זאָגט וועגן מאַכן צו פֿיל ספֿרים. שנית, אויב שוין יאָ — ווי קאָן עפעס דער דאָזיקער האַלבער עם־האַרץ זיין דער אַפּקלויבער? כּ'האַב מיך מער נישט געקאַנט איינהאַלטן און געפֿרעגט דעם שווער דעם שכל. ער האָט מיך אויסגעהערט און נישט גע־ענטפֿערט. ער האָט זיך אַנגענומען ביי דער באַרד און געשאַקלט מיטן קאַפּ. כּ'האַב פֿאַרשטאַנען אַז דאָס האָט די שוויגער געשלאָסן מיט דעם שמעונען יד־אַחת. ער האָט געהאַט אַ פֿולן טייסטער מיט געלט און נישט געדאַרפֿט אַנקומען צו קיין חותמים און נדבֿות. נו, אָבער דער שווער זאָל זיך האַבן פּלוצעם אַזוי איבערגעאַנדערשט, דאָס איז איבער מיין השגה. ס'איז גאַרנישט דעם שווערס טבע נישט צו ענטפֿערן אַז מ'האַט אים געפֿרעגט. ער האָט אַפֿט געהאַט גרייט אַ תּשובֿה נאָך איידער מ'האַט געשטעלט די שאלה. ער איז ממש געווען אַ יודע־מחשבֿות. טייל מאָל ווען ער האָט מיט מיר געלערנט און כּ'האַב מיך געגעבן אַ קרים, האָט ער געזאָגט: כּ'ווייס וואָס דיך אַרט, און ער האָט אַלץ פֿאַרענטפֿערט פֿאַרויס.

דאָס ספֿר איז אַרויס און כּ'ווייס נישט צי ס'זענען דאָ אין פּוילן צען לומדים וואָס קאַנען דאָס פֿאַרשטיין. אויב דער מהר"ם־שיף איז אַ מקצר, איז דאָס דאָזיקע ספֿר אַ קיצור פֿון קיצור, נישט מער ווי הגהות. ס'זענען אַרײַנגעפֿאַלן גרייזן אויך. אין דער הקדמה האָט דער שווער געשריבן אַז דאָס חיבור וואַלט קיין מאָל נישט אַרויס ווען דער תּלמיד מוֹבַהק זײַנער, דער חרף־ובקי שמעון בן פּלוני וואַלט אים נישט געהאַלפֿן סײַ מיטן אַפֿ־קלויבן און סײַ מיט זײַנע הערות. אַז כּ'האַב איבערגעלייענט די דאָזיקע הקדמה, האָט זיך מיר געטאַן אַ הייב דער מוח, — נישט גלאַט עפעס אַ מליצה.

נאָר די געהירן האָבן זיך מיר אַ שאַקל געטאָן אין שיידל ווי אַ יאָדרע אין אַ נוס. נאָך איצט אַז כ'רעד דערפֿון ציטערן אין מיר אַלע אַבֿרים.

- אַראָפּגעפֿאַלן, האָ? — האָט זרח געפֿרעגט.
- מאַיגראַ רמא לבירא עמיקתא...
- דאָס האָט דער שמעון דערפֿירט צום גט?
- ער האָט דערפֿירט צו אַלץ...
- אפֿשר איז ער מיט דער צייט געוואָרן אַ למדן?
- ער'ט שוין אַליין אויך אַרויסגעגעבן אַ ספֿר...

ד

דער בעטלער מיט די קודלעס פֿלאַקסענע האָר האָט זיך איבערגעוועקט, זיך אויפֿגעזעצט און אַ רוף געטאָן:

— וואָס באַלבעט עץ דאָרט אַ גאַנצע נאַכט? אַדער לערנטס, אַדער גייטס אַהיים שלאָפֿן!

— ווי געפֿעלט אייך די חוצפה פֿון אַ שלעפּער? — האָט זרח געפֿרעגט.
— די וועלט שטייט אויף חוצפה. אין וואָס איז געלעגן יענעמס כּוח?
בלויז אין חוצפה. כּווייס נישט ביז היינט פֿאַר וואָס ער איז מיר אַ שונא.
אין גאַנצן שינאת־חינם. כּ'האַב אים אַנגעקוקט און געוויסט אַז דער יונגער־
מאַן וועט זיך אַ יורד לחיי. ער האָט גלייך אַנגעהויבן העצן קעגן מיר בנים
שווער און אויך ביי דער שוויגער. דער שווער האָט, חלילה, נישט געטראָגן
קיין רכילות. אַבער די שוויגער האָט אַלץ נאַכגעזאָגט און צוגעגעבן אַ נפֿיך־
משלה. כּ'האַב זי געבעטן זי זאָל נישט נאַכדערציילן, כּ'האַב איר דערמאַנט
דעם דין, אַבער ס'האַט ווייניק געהאַלפֿן. דאָס וואָס ער האָט געזאָגט דער
מאַמען האָט זי אַוודאי איבערגעחזרט פֿאַר דער טאַכטער. אַזוי און אַזוי.
כּ'בין נישט קיין טויגער. כּ'קאַן בלויז קוועטשן די באַנק. די רייד פֿון אַ
וויילן־יונג. ער האָט אַנגערעדט אויף מיר אַל דאָס בייז פֿאַר די פרנסים
און די באַלעבאַטיים. מענטשן וואָס האָבן מיך פֿריער מקרבֿ געווען האָבן זיך
אַפּגעקערט פֿון מיר. באַלד איז מיר געוואָרן קלאַר, אַז ער, שמעון, וויל זיך
אַוועקזעצן אויפֿן שווערס שטול. וואָס האָט אים געטויגט דאָס רבנות ווי
באלד ער איז אַ ריכער איידעם? איר'ט באַלד הערן.

דאָס שטעטל האָט נישט געדאַרפֿט קיין דיין. פֿאַר אַ קליין מקום איז אַ רבֿ גענוג. מיט אַ מאָל האָב איך געהערט אַז שמעון ווערט דיין. דאָס איז געווען פֿאַר מיר אַ פֿאַטש אין פֿנים, אָבער כ׳האַב מיך געמאַכט נישט־וויסנדיק. די שוויגער האָט אָנגעקוואָלן. על־פֿי־שכל האָט דער שווער געדאַרפֿט נישט צולאָזן דערצו, צו אַזאַ הסגת־גבֿול, אָבער ער האָט געשוויגן. פֿאַרקערט, אין דער דרשה שבת־שׁוֹבָה האָט ער געלויבט דעם שמעוןען. ער אַליין, דער שווער, האָט אים געהאַט געגעבן אַ היתר־הוראה און דאָס איז שוין נישט קיין קליינ־קייט. כ׳האַב אים קיין מאָל נישט געזען אַרײַנקוקן אין יורה־דעה. צו שרײַבן אויף אַזאַ איינעם: יורה־יורה ידין־ידין, הייסט גורם זײַן יידן זאָלן עסן טרֿפֿות. כ׳האַב מיך ממש נישט געקאַנט צוימען און געפֿרעגט דעם שווער: היתכן? צום ערשטן מאָל האָט ער אויף מיר אָנגעשריגן און געטענהט: כ׳האַב אים פֿאַרהערט; ער איז בקי אין די פֿיר שולחן־ערוכס. דער שווער האָט צוגעגעבן: דו וועסט אין מײַן גיהנום זיך נישט פֿרעגלען. כ׳בין געוואָרן אַ פֿאַרציטערטער. בין איך פֿאַרבלענדט? אָדער איז דער שווער חלילה אַראָפֿ פֿון דער מדרגה? כ׳האַב אָנגעהאַנגען די שולד אָן מיר. כ׳האַב גענומען אויף מיר תעניתים און סיגופֿים. ביז דעמאָלט האָב איך נאָך געלערנט בנים שווער אין דער ישיבֿה און ער פֿלעגט מיר נאָך זאָגן אַלע זײַנע אויפֿטוען. אָבער יענעם טאַג האָט דער שווער צו מיר אַ זאָג געטאַן:

— אַ ישיבֿה איז פֿאַר בחורים, נישט פֿאַר קיין יונגע־לייט.

און כ׳האַב אָנגעהויבן לערנען פֿאַר זיך.

אַז מ׳לייגט איינעם אין חרם אַרײַן, טאַר מען נישט שטיין אין זײַנע ד אַמות. אָבער ס׳איז דאָ אַזאַ זאַך ווי אַ שטילער חרם. אַלע האָבן מיך אויס־געמיטן. ס׳איז מקוים געוואָרן אויף מיר דער פֿסוק: נשכחתי כמת מלבֿ הייתי ככלי אובֿד. די גאַנצע צײַט האָט מיך געעקבערט איין קשיא: ווי קאָן דאָס געמאַלט זײַן? מ׳זאל אַפֿילו פֿאַרגעסן אָן יושר, ווי קאָן אַ טאַטע צולאָזן מ׳זאל אַרויסשטופן דער טאַכטערס מאָן און אַ פֿרעמדער זאָל אַליץ איבער־נעמען? נו, און די מאַמע? דאָס איז דאָך שוין מחוץ לדרך־הטבֿע. וואָלט דער שמעון געווען אַ בחור אָדער אַן אַלמן, וואָלט איך אים חושד געווען ווער ווייסט וואָס, אָבער ער האָט געהאַט אַ ווייב פֿון אַ רײַך הויז. ס׳זענען דאָ אַלערליי יסורים. נאָר צום שטאַרקסטן לינדט מען ווען מ׳ווערט אַ נירדף און מ׳ווייסט נישט די סיבה. כ׳קום אַרײַן אין בית־מדרש און אַלע קערן זיך אָפֿ. כ׳זאָג עמעצן גוט־מאַרגן און ער ענטפֿערט נישט.

— וואָס איז מיטן ווייב? — האָט זרח געפֿרעגט — מיט וועמען האָט זי געהאַלטן?

נחמן האָט זיך פֿאַרקרימט ווי פֿון אַ ווייטאַג אין אינגעווייד:
— כּווייס נישט עד-היום. אַזוי ווי די מוטער איז אַ באַרעדעוודיקע, אַזוי האָט זי געשוויגן. ממש אַ רענדל אַ וואָרט. אַ גאַנצן טאַג בין איך געזעסן אין בית-מדרש. ס'עסן האָט מיר אַלע מאָל צוגעטראָגן די שוויגער. ס'איז דער דין אַז איידער מ'דערנענטערט זיך צו דער אישה דאַרף מען זי אַנז-נעמען מיט גוטע רייד און איר דערציילן מעשיות פֿון צדיקים און צדקניות. זי'ט מיך אויסגעהערט און נישט געענטפֿערט. זי האָט מיך קיין מאָל גאַרנישט איבערגעפֿרעגט. מיר'ן אָפּגעווינט יאָרן און כּווייס נישט צי מיר'ן אויס-גערעדט צען ווערטער.

אין איינעם אַ טאַג האָב איך געהערט אַז דער שמעון איז ערגעץ אַוועק-געפֿאַרן. אַ פֿאַר טעג שפעטער האָט די שוויגער מיר אָנגעזאַגט די בשורה אַז מ'האַט אויפֿגענומען דעם שווער פֿאַר אַ רבֿ אין אַ היפּשער שטאָט. דער שמעון איז געהאַט אַוועק אין יענער שטאָט און צוגעשאַנצט דעם שווער דאָס רבנות. ס'איז אַלץ געווען אַ פּלאַן, אויסגערעכנט. שמעון האָט באַגערט צו ווערן רבֿ אויפֿן שווערס אָרט. ווי אַזוי ער האָט צוגערעדט יענע באַלעבאַטיים זיי זאָלן אויפֿנעמען דעם שווער, ווייס איך נישט. אפֿשר האָט ער עמעצן אונטערגעקויפֿט. ער האָט געהאַט, ווי מ'זאַגט, אַ מויל אויף שרויפֿן. ער'ט געקאַנט איבעררעדן אַ שטיין. מיט אַזוינע דריידלעך וואָלט ער אַליין געקאַנט ווערן דאָרט רבֿ, אָבער ער האָט נישט געוואָלט אַוועק פֿון זיין שווערס פֿאַל-וואַרק. די שוויגער האָט גערעדט אַז זינט שמעון איז פֿאַליקס איידעם, איז דער פֿאַליק אַ טאַפעלער גבֿיר. שמעון איז געוואָרן פֿאַן-בראַט מיטן פּריץ. ער האָט געשפּילט מיט אים שאַך... דער פּריץ האָט געגעבן פֿאַליקן אַ מיל אין אַרענדע און אים פֿאַרקויפֿט אַ וואָלד בזיל הזול. דאָס רבנות האָט שמעון געדאַרפֿט פֿאַר אַ שיינדל, אפֿשר אויף אַרויסגעבן אַ ספֿר. ווי לאַנג דאָס ספֿר זינט איז נישט אַרויס פֿון דרוק האָב איך מיר פֿירגעהאַלטן אַז כּיין אַ חושד בכשרים און לעב גלאַט אין טעות. אָבער אַז כּ'האַב דורכגעבלעטערט דאָס ספֿר, איז מיר געוואָרן קלאַר אַז דער גאון און ניסתר וואָס צו אים בין איך געגאַנגען צו פֿוס איז נישטאַ מער. גילגול איז נישט בלויז נאָכן טויט. פֿאַראַן גילגולים ביים לעבן. די אַלטע נשמה גייט אַוועק און ווערט פֿאַרביטן אויף אַ נייער. וואָס איז געשען מיט אַחרן? כּ'האַב פֿאַרגעסן דעם עיקר. דעם

שמעונס ספֿר האָט אַ הסכמה פֿון מיין געוועזענעם שווער און די שִׁבְחִים וואָס ער האָט אים דאָרט צוגעטיילט שעם איך מיך נאָכצוואַגן: טאַקע ווי ס'שטייט: כי השׁוּחַד יעוֹר עיני חכמים ויסלף דְּבָרֵי צדיקים. שפּעטער אַז כ'בין אַוועק אויף דער וועלט און געטראָפֿן לומדים, האָבן זיי געמאַכט פֿון דעם שמעונס ספֿר חוכא-וטלולא. ס'איז דאָ אין אַלע בתי-מדרשים. דעם שווערס ספֿר געפֿין איך נישט אין ערגעץ.

— איז ווען האָט איר זיך געגט? — האָט זרח געפֿרעגט.

נחמן האָט אַרויפֿגעלייגט אַ האַנט אויפֿן שטערן ווי בעת מ'פֿאַרגעסט עפעס און מ'פרוּווט זיך דערמאַנען:

— יא, געגט. אַז ס'האָט זיך דערנענטערט די צייט ווען דער שווער האָט געוואָלט זיך אַריבערציען אין דער נייער שטאָט, האָט די שוויגער אָנגעהויבן אַיננטענהן מיט מיר: וואָס וועסטו דאָרט טאָן? דו ביסט אַ קליינשטעטל-דיקער, אַ בטלן, און דאָרט זענען זיי אַלע הינטוועלטיק, קלייגעריש. ס'איז אַ נייע וועלט. נייע צייטן. היינט אַ רבֿ דאָרף קאַנען רוסיש, זיך עקזאַמינירן ביים גובערנאַטאָר, ווייזט אויס אַז דער שמעון האָט געקראָגן פֿון יענעם קהל פֿאַרן שווער אַ היפּשן אַדערויף. זי האָט געלאָזט אויפֿנייען דעם שווער אַ זינדענעם טוּזליק, אַ פֿוקסן פֿוטער, האָט אים געקויפֿט אַן אַנדער ספּאַדיק און אַ סויבעלן שטריימל. זיך און די טאַכטער האָט זי אויסגעפּוצט אין אַלערליי שובעס, יופּיצעס. די שניידערס זענען געקומען און געגאַנגען. דער שווער איז עפעס געוואָרן יינגער און כ'האַב אים רעכט נישט דערקענט. ווען די נשמה בייט זיך, ווערט דער גוף אויך אַנדערש. ער איז געוואָרן עפעס העכער און גלייכער. די געוועזענע שונאים זיינע אין שטעטל האָבן געקראָגן פֿאַר אים אַפּשיי.

איין נאַכט האָב איך געלייענט קריאת-שמע, זיך געלייגט אין בעט אַריין און נישט צוגעטאָן קיין אויג ביז זונשפּראַץ. כ'האַב אַלץ דורכגעטראַכט. די שוויגער פֿלעגט מיר אָפֿט פֿאַרוואַרפֿן אַז כ'בין נישט פֿון דער וועלט, און ס'איז מיר קלאָר געוואָרן אַז ס'איז וואָר. כ'האַב נישט געטויגט פֿאַר קיין קליין שטעטל און פֿאַר דער גרויסער שטאָט אַוּדאי נישט. ס'האָט מיך נישט געצויגן נישט צו רבנות און נישט צו מיסחר. אפֿשר ווען מ'וואַלט מיך געלערנט זיין אַ שוסטער, וואַלט איך געטאָן די מלאכה באמונה, אָבער דערויף איז שוין צו שפּעט. צו מאַרגנס אַז די שוויגער האָט מיר צוגעוואַרפֿן דאָס אַנבייסן, האָב איך איר געזאָגט: שוויגער, איר זענט גערעכט, איך

טויג נישט פֿאַר דער היינטיקער וועלט. וואָס ווילסטו, אַ גט? — האָט זי געפֿרעגט, און כ'האַב געענטפֿערט: אויב איר באַשטייט, זאַל זיין. מיר'ן זיך געגט מיט צוויי וואַכן שפּעטער.

— וואָס האָט געזאָגט ס'ווייב?

— גאַרנישט.

— איר'ט נישט געהאַט מיט איר קיין מדובר?

— זי'ט אויסגעהערט און געשוויגן.

— זי'ט חתונה געהאַט?

— טאַקע מיט דעם שמעונס אַ קרוב, אַן אַלמן מיט קינדער.

— נו, אַזוי.

— כ'בין אַוועק איבער דער מדינה און מ'לאַזט מיך נישט פֿאַלן. וואָס דאַרף איך? ברויט מיט אַ ציבעלע. כ'עס נישט ביי קיינעם אַחוץ שבת און יום־טובֿ. וווּ מ'קומט זענען ברוך־השם דאָ ספֿרים. כ'טראַג דעם ראשית חכמה ביי מיר אין זאַק.

— וואָס איז געוואָרן פֿון איינער שווער?

— כ'הער אַן ר'האַט מחלוקת אין דער נניער שטאַט. דער איידעם איז דיין. מיט די שאלות גייט מען צום רבֿ און צו אים קומט מען מיט דיין תורות און בורותן. אַ פֿליקאַפּ און אַן איינרייסער, פֿון שמעונס שניט. ער וואַרט בלויז אויפֿן רבֿס פטירה.

— מער קיין ספֿר האָט ער נישט אַרויסגעגעבן?

— דער שווער? ניין. אַבער דער שמעון שיט מיט ספֿרים.

— ס'איז געוואָרן שטיל און דער אַלטער זייגער אויף דער דרום־וואַנט — אַ פֿירעקיקער, באַצירט מיט מילגרוימען, מיט אַ ציפֿערבלאַט פֿון יידישע אותיות און מיט קופּערנע וואַגעס — האָט אויסגעקלונגען פֿינף. זרח האָט אַ זאַג געטאַן:

— כ'ווייס ווער דער שמעון איז.

נחמן האָט זיך אויפֿגעשטעלט.

— אויב איר ווייסט, האָב איך גערעדט לשון־הרע. כ'וועל טאָן אַ נדר צו ווערן אַ שותק...

מעשיות אין א ווינטערנאכט

א

דאס טריסקער שטיבל איז געשטאנען אויף א בערגל און מיר דוכט זיך אז יענעם ווינטער איז אנגעפאלן אויף דעם בערגל מער שניי ווי אין דער גאנצער געגנט ארום. פֿון דער ווינטנס האט דאס קלינל אויסגעקוקט ווי א היטל צוקער. די דאוונערס זענען אוועק אהיים באלד נאך מעריב, ארום פֿינף א זייגער, די לערנערס — ארום ננן. אבער איך בין געבליבן זיצן ביז שפעט. דער ליימענער אויוון איז געווען געהייצט. שפעט אין אוונט זענען אנגעקומען אהער נישט דאוונערס און ניט לערנערס, נאר אזוינע ליט וואס אין גרעסערע שטעט פֿארברענגען זיי אין א שענק. אבער אין בילגארז איז די שענק אפֿן בלויז אין מאַרקטעג פֿאר די פֿויערים.

צווישן ננן און עלף בין איך דא געבליבן אליין. איבערן טיש ווו איך בין געזעסן איז געהאנגען א נאָפֿטלאַמפּ מיט אַ בלעכענער שנין. איך האָב אַראָפּגענומען פֿון דעם העכסטן פֿאָך, ווו ס'שטייען די ספֿרים וואָס מ'ניצט זעלטן, דעם עץ החיים — די בלעטער געל, מיט טאָולען פֿון האַלץ. כ'האָב אַ ביסל זיך געגריבלט אין קבלה, אַ ביסל פֿאַנטאַזירט וועגן מיידלעך. כ'האָב אַרויסגענומען פֿון בוזעם־קעשענע אַ נאַטיצביכל און אַרענגעשריבן געדאַנקען. איך האָב אויך געצייכנט אַלערליי מענטשעלעך און שאַלעמויזן. אזוי זענען אַריבער די צוויי שעה.

כ'האָב געהערט שווערע טריט, אַ קלאַפֿן פֿון פֿיס און אַ דעכען פֿון עמעצן וואָס לינדט אויף אַ קורצן אַטעם. כ'האָב געוואַסט ווער דאָס איז: בענדעט דער טאַטע. טאַטע איז געווען זיין צונאַמען. בענדעט איז געווען דער פֿאַטער פֿון צוויי טעכטער, וואָס זענען אין דער צייט פֿון דער מלחמה געוואָרן זונות. זיי האָבן געהאַט אַ הנזל אויפֿן „זאַמד" און ס'זענען געקומען צו זיי פֿרֿיער די רוסישע סאָלדאַטן און שפעטער די עסטרייכער, די

מאדיארן, די באַסניאַקעס. די עלטערע טאַכטער, זעווטל, האָט געהאַט אַ מאַן אין אַמעריקע און באַלד נאָכן קריג האָט ער איר געשיקט אַ גט. איך בין געווען אין מיין פֿעטער יוסֶס בית־דין־שטוב, ווען זעווטל האָט גענומען דעם גט. זי האָט געהאַט מיטגעבראַכט די ייִנגערע שוועסטער, באַשע. ביידע האָבן געטראָגן טיכלעך אויף די קעפּ און לאַנגע קליידער ביז די קנעכלעך, ווי צוויי פּשרע וויבבלעך. די מוטער איז געהאַט געשטאַרבן אין דער כאַליערע. בענדעט איז אין די פֿרעדיקע יאַרן געווען אַ נאַכטוועכטער. ס'איז אים געבליבן די געווינהייט צו זיין וואָך שפּעט.

בענדעט — קליין, אויסטערליש ברייט פֿאַר זיין נידעריקן ווקס, מיט ריזיקע הענט און פֿיס, אַ קורצער נאַז און גראַבע ליפּן — האָט שוין געהאַט אַריבערגעשפּאַנט די זיבעציק. אָבער דאָס שיטערע בערדל זינס האָט בלויז געהאַט אַ פֿאַר גרויע האָר. ער האָט איצט געטראָגן אַ שאַפֿענעם פעליץ, אַ שאַפֿן היטל, גראַבע שטייול. ער איז אַריינגעפֿאַלן מיט אַ פּרייכעניש און אַ בהלה, ווי גולנים וואַלטן אים געיאָגט. ער האָט געטופּעט מיט די פֿיס, געפּאַטשט מיט די הענט, זיך צו דערוואַרעמען. דאָס פנים זינס, וואָס איז געוויינלעך רויט, האָט איצט געהאַט אַ בלויילעכן קאָליר. ער האָט געשריגן מיט אַ פֿאַרדומפטן קול:

— שוין איין מאָל אַ קרירה! אַן עבירה אַ הונט אַרויסצולאָזן!
ער האָט זיך אַוועקגעזעצט ביים הייסן אויוון, געברומט, געזיפֿצט, גע־
הוסט און אונטער די שטייול איז אַנגערונען אַ קאַלושע. ער האָט אַ רוף געטאָן צו מיר:

— אַזוי שפּעט לערנסטו?

— כּיִהאָב ליב צו לערנען.

— דו געראַטסט אַריין אין דיין זיידן, אַ מליץ־יושר זאָל ער זיין.
אַ ביסל שפּעטער איז געקומען טעוועלע שמירער. שמירער האָט מען אים גערופֿן, ווייל בעת דער עסטרייכישער אַקופּאַציע איז ער געווען פּאַר־בראַט מיטן קאַמענדאַנט און דער פֿאַרמיטלער צווישן אים און די שמוגלערס, וואָס האָבן געבראַכט קיין בילגאַרי טיטון פֿון פֿרעדיקן גאַליציע און געפֿירט אַהין מעל, קאַשע, פֿלייש. טעוועלע האָט אונטערגעקויפֿט דעם קאַמענדאַנט, די פֿינאַנצן און אַראַפּגענומען פֿון קאַנטראַבאַנד אַ חלק פֿאַר זיך. אַ צייט האָט ער געפֿירט אַקסן צום איטאַליענישן פֿראַנט. טעוועלע איז געווען הויך, טונקל און זיך געקליידט ווי אַ פֿאַצעט. אַפֿילו איצט האָט

ער געטראָגן אַ קורץ פעלצל, גאַליפֿע־הויזן, שטיוול מיט הויכע כאַליעוועס.
ער האָט גערייכערט פּאַפּיראַסן מיט לאַנגע מונדשטוקן. ער האָט אַלע מאָל
געבראַכט מיט זיך אַ פֿלעשל בראַנפֿן און אַ בייטל מיט זאַלצפלעצלעך. ער
איז אַרײַנגעקומען מיט אַ לײכטקײט, אַ שטייגער ווי אין דרויסן איז זומער.
די שוואַרצע אויגן האָבן געשמייכלט מיט שלויער פֿרײַנדלעכקײט.

— טעוועלע, ס'איז דיר נישט קאַלט? — האָט בענדעט געפֿרעגט.

— כ'הייץ אינעווייניק — האָט טעוועלע געענטפֿערט און אַנגעוויזן אויפֿן
בויך. פֿון אָפֿענעם פעלצל האָט אָפֿערגעקוקט אַ שוואַרצע בלוזע און אַ פּאַסיק
מיט אַ מעשענעם שנאַל ווי בײַ אַ סאַלדאַט.

דער לעצטער איז אַרײַן שמואל קלעפּקע, אַן אַלטער בחור פֿון אַ יאָר
פֿערציק, הויך, ברונעט, מיט פֿאַרחלומטע אויגן. אַזוי ווי טעוועלע איז
פֿלײסיק, אַזוי איז שמואל פֿויל. ער האָט זיך אויפֿגעהאַלטן בײַ אַ פֿאַרמעגלעכן
שוואַגער. ער האָט יאָרן־לאַנג געהאַט געווינט אין וואַרשע, געבליבן שטעקן
אין דער מלחמה אין רוסלאַנד. ער האָט געהאַט דורכגעמאַכט די רעוואָלוציע,
די פּאַרגראַמען, די באַנדעס. וועגן דעם שמואלן זענען אַרומגעגאַנגען אַלערליי
געשיכטעס. מ'האַט געשמעסט אַז מ'האַט אים אין רוסלאַנד אַרויסגעפֿירט
צום ווענטל צום שיסן, אָבער אין דער לעצטער מינוט האָט מען אים באַ־
פֿרײַט. ער האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט סודות. מ'האַט אים פֿאַרגעשלאָגן
שידוכים, נאָר ער האָט נישט חתונה געהאַט. אַז אַ שדכן איז געקומען צו
אים מיט אַ שידוך, האָט שמואל קלעפּקע אים לײַטיש אויסגעהערט ביזן
סוף און דערנאָך געפֿרעגט:

— צו וואָס?

און ער האָט געשמייכלט קליגערש און טרויעריק. שמואל האָט אַ סך
גערייכערט און געהאַט געלע פֿינגער פֿון וויקלען פּאַפּיראַסן. ער האָט זיך
פֿאַרלאָזט באַקנבערדלעך ווי אַ קאַצאַפּ. ער האָט געהאַט געקרייזלטע שוואַרצע
האַר וואָס זענען אַרײַנגעפֿאַלן אין בלוי.

אַלץ האָט זיך איבערגעהזרט. טעוועלע שמירער האָט אַרויסגענומען דאָס
פֿלעשל בראַנפֿן מיט די זאַלצפלעצלעך. געטאַן אַ שלוק און דערלאַנגט דאָס
פֿלעשל שמואל קלעפּקע. יענער האָט געטאַן איין לאַנגן זופּ און געגעבן די
פֿלאַש בענדעטן. בענדעט האָט געעפֿנט אַ מויל מיט אַן איינציקן שוואַרצן
צאַן, שפיציק ווי אַ נאַגל, און גענומען טרינקען און קרעכצן. די געלע אויגן

זענען פֿאַרלאָפֿן מיט טרערן. ער האָט אויסגעווייגט ביזן לעצטן טראָפּן און פֿאַרצויגן די ברעמען אַ שטייגער ווי ער וואָלט געמאַכט אַ טעות.

— אַ מאָל בראַנפֿן האָט פֿאַרריסן אין האַלדז; דער הינטיקער בראַנפֿן איז וואַסער.

— ס'איז נינציקער.

— נינציקער־שמניציקער.

מיד האָט מען מיט קיין משקה נישט מכבד געווען. אָבער טעוועלע האָט מיר צוגעוואָרפֿן עטלעכע זאַלצפלעצלעך. דערנאָך איז געוואָרן אַ שמועס און דער שמועס איז אַלע מאָל אַריבער אין מעשיות. דאָס מאָל האָט בענדעט געטענהט:

— נאָך אַזאָ ווינטער שטעלט זיך פֿרי דער זומער. כ'האַב מורא אַז ווען

ס'איז וועט שמעלצן, וועט אונדזער טינד אויסגיטן.

— ווינטער פֿון דער בריק־גאַס וועט דאָס וואַסער נישט גיין — האָט

טעוועלע געזאָגט.

— אַזוי זאָגסטו? דו ביסט אַ יינגל, וואָס ווייסטו? איך געדענק אַ פּסח

ווען ס'וואַסער איז אַריין אין דער שול. דער חזן איז געשטאַנען און גע־

בענטשט טל. מיט אַ מאָל איז אַנגעלאָפֿן אַ שטראָם פֿון פֿאַליש און דער

עולם אין געבליבן שטעקן אין וואַסער ביז די קני.

— דער חזן האָט ווינטער געדאַוונט? — האָט טעוועלע שמירער געפֿרעגט.

— די מאַנצלינט וואַלטן אַפֿשר ווינטער געדאַוונט. אָבער די ווינטער אויפֿן

גאַרן האָבן אַרויסגעלאָזט אַ געשריי און ס'איז געוואָרן אַ געפּילדער.

— זיי האָבן מורא געהאַט ס'וואַסער זאָל נישט גרייכן ביז דער קראַטע?

— נו, ווינטער. גיב מיר אַ פּאַפּיראַס.

טעוועלע שמירער האָט דערלאַנגט בענדעטן אַ פּאַפּיראַס. ווען טעוועלע

האָט אַנגעריבן אַ קינעלע, האָט בענדעט עס פֿאַרשטעלט מיט ביידיע הענט,

אַ שטייגער אין שטיבל וואַלט געבלאַזן אַ ווינט. ער האָט פֿאַררייכערט און

געזאָגט:

— שפּילט זיך מיט וואַסער! ס'איז נישט געווען אין אַינערע צייטן. לעבן

קרעשעווי איז דאָ אַ שלאָס און ס'האָט דאָרט געווינט אַן אַלטער פּריץ.

כ'געדענק שוין נישט ווי ר'האַט געהייסן. דוכט זיך זאַמאַיסקי. ס'איז געשען

איידער מ'האַט באַפֿרייט די פּויערים. ער האָט געהאַט פֿעלדער און דערפֿער

אויף מילן־ווינט, פֿון זאַמאַשטש ביז צום סאַן. אַן אַלטער כלב, אָבער אַ ווייב

האָט ער געהאַט נאָך גאַר אַ יונגע, אַ שיינהייט. מסתמא האָט זי געשטאַמט פֿון פֿאַראַרעמטער שליאַכטע און זי האָט חתונה געהאַט מיט אַ מאַן, עלטער פֿון איר מיט פֿערציק יאָר. אַמאַליקע פּריצים פֿלעגן פֿירן פּראַצעסן. מ'האַט זיך געהאַלטן אין איין פּראַצעסירן. האָט מען אַנגעוווירן בני איין שופּט, האָט מען געמאַכט אַן אַפּעלאַציע צו אַ העכערן שררה, ביז ס'איז דערגאַנגען צום סיים. ס'האַט אַלץ אַפּגעקאַסט אוצרות און אַ סך פּריצים זענען געוואָרן בּדלות, אַפֿילו אויב זיי האָבן געווונען. געשיפורט האָבן זיי אַלע — פֿון קלענסטן שליאַכטשיץ ביז צו די ראַדושווילס און די טשאַרטאַריסקיס. אַ סך האָבן געקּרענקט פֿון צו פֿיל זויפֿן. יעדער פּריץ האָט געהאַט אַ הויפֿ-ייד און ווען נישט דער הויפֿייד וואָלטן זיי אַלע געבליבן אַן אַ העמד. די הויפֿיידן האָבן געפֿירט די געשעפֿטן, ווייל די עקאַנאָמען, די קאַמיסאַרן, די מאַרשאַלן האָבן בלויז געקאַנט זויפֿן און שממסן פּויערים. דער הויפֿייד האָט געהאַט די גאַנצע דעה; פֿון דעסט וועגן, אַז דער פּריץ האָט געמאַכט אַ באַל און מ'האַט געדאַרפֿט לוסטיק מאַכן די געסט, האָט מען גערופֿן דעם הויפֿייד און ער האָט זיך פֿאַרשטעלט פֿאַר אַ בער. מ'האַט אים געצופּט ביים וויידל, געמאַכט פֿון אים ס'גענאַר און דער ייד האָט זיך נישט גענומען צום האַרץ.

קעגן וואָס זאָג איך דאָס? יאָ, דער פּריץ האָט גענומען אַ יונג ווייב און ער האָט זי שטאַרק ליב געהאַט. גראַד דער פּריץ איז נישט געווען אַזאַ שיפור, אַבער משוגע-מטורף. ער האָט געהאַט אַ הויפֿייד, ר' זעקעלע, און ער פֿלעגט מיט אים שפּילן שאַך. ר' זעקעלע האָט געקאַנט בעסער שפּילן פֿון דעם פּריץ, נאָר ער האָט אים געלאָזט געוווּנען. איין מאַל האָט ר' זעקעלע אים געלאָזט געוווּנען צו גרינג. דער פּריץ איז אַריינגעפֿאַלן אין אַזאַ רציחה, אַז ער האָט געכאַפט אַ פּיסטויל און אים געוואַלט שיסן. גראַד האָט די פּריצה דאָס געזען און זי האָט אַרויסגעריסן פֿון אים דעם פּיסטויל. ער האָט זי אַזוי ליב געהאַט אַז זי האָט געקאַנט טאָן מיט אים וואָס ס'איז איר געפֿעלן. מיט אַ מאַל איז די פּריצה געוואָרן שלאַף, דוכט זיך אויף פּאַקן, און איז געגאַנגען אַ גאַנג. דער פּריץ האָט אַראַפּגעבראַכט די גרעסטע דאַקטוירים פֿון לובלין, אַבער ס'האַט נישט געהאַלפֿן. געוויינלעך גויים קלאַגן נישט בני אַ באַגרעבעניש. אַבער דער פּריץ האָט אַזוי געהוילט אין דער תּיפֿלה, אַז מ'האַט נישט געקאַנט הערן ווי דער גלח בלעקעצט. יענע יאָרן האָט יעדער פּריץ געהאַט אַזאַ סאַרט געוועלכט געבני אויפֿן

צמענטער ווו מ'האט אוועקגעשטעלט די קאטאָפֿאלקן פֿון דער גאַנצער משפּחה. די טרומנעס זענען געווען געשניצטע, פֿון טייערסטן האַלץ, נאָר וואָס איז די נפֿקא-מינה? די ווערעם עסן יעדן איינעם, צי מ'ליגט אין דער בלויווער ערד אָדער אין אַ גאַלדענעם אַרון. בין איד גערעכט, האָ?

— יא, גערעכט — האָט טעוועלע שמירער צוגעשאַקלט.

— גיב מיר נאָך אַ פּאַפּיראַס.

— וואָס האָט דאָס אַלץ צו טאָן מיט וואָסער? — האָט טעוועלע געפֿרעגט.

— וועסט באַלד הערן. כ'רעד נישט פֿון וועג.

ב

בענדעט האָט אויסגעבלאָזן דעם רויך און געזאָגט:

— ס'איז דאָ אַ ווערטל; וואָס די ערד דעקט צו, מוז מען פֿאַרגעסן. מ'האָט געמיינט דער פּריץ וועט אָפּוויינען אַ פּאַר וואַכן און דערנאָך זיך אויסזוכן אַן אַנדערע. אָדער זיך פֿאַרטרינקען צום טויט. דאָס האָט אויך געטראָפֿן. אָבער ניין, ער איז אַרײַנגעפֿאַלן — ווי רופֿט מען דאָס? אין אַ מאַנקאַליע. ער האָט גערופֿן צו זיך ר' זעקעלען און געפֿרעגט: צו וואָס לעבט אַ מענטש, אויב דער סוף איז צו פֿוילן אין דער ערד? ער האָט געטענהט צו אים: מיר, קריסטן, ווייסן גאַרנישט. אפֿשר ווייסן די יידן? ר' זעקעלע האָט אים איבער־געגעבן וואָס מ'שרייבט אין די ספֿרים, אָבער דער פּריץ איז אַרײַן אין אַ יוכע און געשריגן: עץ ווייסט אויך גאַרנישט. ער האָט געכאַפט צו אים די בייטש און אים געוואַלט דערלאַנגען שמיץ. ר' זעקעלע איז קוים אַנטלאָפֿן מיט גאַנצע ביינער. דער פּריץ איז געקומען צו דעם רבֿ אויך — נישט צו דען זיידן, נאָר צו אַ פֿריערדיקן רבֿ. וואָס האָט אים דער רבֿ געקאַנט זאָגן? אַזוי וויל גאָט. אָבער פֿאַר דעם פּריץ איז דאָס נישט גענוג.

כ'על אייך לאַנג נישט ברײַען. ס'איז געווען אין קרעשעו אַ סטאַליער, מאיר, און ער האָט געמאַכט אַלע טרומנעס אין דער געגנט. דער פּריץ איז אוועק צום סטאַליער און באַשטעלט אַ בעט וואָס זאָל אויסזען ווי אַ טרומנע, אַזוי אַז נאָך זײַן טויט זאָל מען אים באַגראַבן אין זײַן אייגן בעט. ער האָט אַנגעצײכנט דעם סטאַליער מיט קרײַד וואָס ער וויל. דער מאיר האָט אַוודאי געהאַלטן אַז דער פּריץ איז פֿון זײַנען אַראָפּ, אָבער יענע צײַטן אַז אַ פּריץ האָט געהייסן, האָט מען געפֿאַלגט. ער'ט אים גוט באַצאָלט אויך. מאיר האָט אים געמאַכט אַ טרומנע, גענוג ברייט מ'זאָל קאַנען אין איר שלאָפֿן און אונ-

טערלייגן בעטגעוואַנט. דער פרייך האָט צונויפֿגערופֿן די לייט אין שלאָס און געזאָגט: ווי באַלד דער סוף פֿון מענטש איז די טרומנע, וויל איך ליגן אין אַ טרומנע שוין איצט. ער האָט געהייסן אַרויסנעמען די בעטן פֿון שלאָפֿציימער און אַרײַנשטעלן די טרומנע. דאָרט איז ער געפֿאַפֿן ווינטער. זומער האָט ער געהייסן די טרומנע אַריבערטראָגן אין דעם שטיבל אויפֿן צמענטער און ער האָט דאָרט געכאַליעט ביז ס'איז געוואָרן קאַלט. די פריצים אין דער געגנט זענען געקומען צו אים אויפֿן צמענטער און ער האָט צו זיי געזאָגט: אויב איך וועל שטאַרבן זומער, וועט מען פֿאַרשפּאַרן מיך צו שלעפֿן אין אַ קאַטאַפֿאַלק מיט לאַמטערנס און צלמים. מ'וועט פֿאַרמאַכן דאָס דעקל און באַסטאַ. אויב כ'וועל פּגורן אין ווינטער, וועט מען מיך אַריבערטראָגן צום צמענטער צו זאַמען מיט מײַן בעט. די פריצים פֿרעגן: וואָס אַרט דיך אויב מ'וועט דיך אַריבערלייגן פֿון בעט אין אַ טרומנע? און ער זאָגט: כ'וויל נישט פֿאַרגעסן מײַן סוף. כ'וויל זײַן אַזוי נאָענט צו מײַן ווייב וויפֿל ס'איז מעגלעך. וואָס ווייסט איר, יונגע־לייט, וואָס אַ פרייך איז געווען אַמאַליקע צייטן? אַז ער האָט זיך געהייסן ברענגען ס'טעלערל פֿון הימל, האָט מען אים צוגעטראָגן ס'טעלערל פֿון הימל. ס'איז אומגעגאַנגען אַ ווערטל: בײַ זיך אין דער גאַס־פּאַדע איז יעדער פרייך אַ וואַיעוואַדע.

איצט הערט אַ מעשה. עץ קאַנט דעם סאַן. נישט אַזאַ גרויסער טײַך און נישט אַזוי ברייט. קעגן דער ווייסל איז דער סאַן אַ פיצעלע טײַכל. אָבער יענעם ווינטער האָט נישט אויפֿגעהערט שנייען. ס'האָט געשאַטן טאַג און נאַכט. פּסח־צײַט האָט דער פרייך געהייסן אַריבערטראָגן די טרומנע אין דעם מתים־שטיבל און ער איז דאָרט געפֿאַפֿן. אין מיטן נאַכט איז געוואָרן אַ פֿאַר־פֿלייצונג. געוויינלעך אַז אַ טײַך גיסט אויס, נעמט ער זיך הייבן העכער און העכער, ביז ער פֿלייצט אַריבער די ברעגן. דאָס מאַל איז אַלץ געשען פּלוצעם. אין מיטן נאַכט איז אָנגעלאָפֿן אַ וואַסער — נישט אַ וואַסער, נאָר אַ גאַנצער ים. דער וועכטער וואָס האָט געזאַלט היטן פֿאַר דעם שטיבל, איז געהאַט אַוועק צו זײַן באַבע אַדער אין אַ שענק. דער פרייך האָט געכאַמערט ווי אַ געהרגעטער. די טיר פֿון דעם טויטן־שטיבל איז געשטאַנען אָפֿן. דאָס גע־וויסער איז אָנגעלאָפֿן מיט אַזאַ אימפעט, אַז די טרומנע האָט גענומען שווימען ווי אַ שיפֿל און איז אַרויס דורך דער אָפֿענער טיר. דער פרייך האָט אַוודאי געהאַט אַרײַנגעגאַסן היפשע עטלעכע פּוסות. דאָס אַלץ האָט מען זיך דערוויסט מיט יאָרן שפּעטער.

ווען מ'האט געזען אין שלאס וואס ס'טוט זיך, האט דער עקאנאם, אדער אן אנדערער פֿון די יוצר-משרתים געשיקט פויערים מ'זאל ראטעווען דעם פרייז. אבער ס'איז אין שלאס נישט געווען נישט קיין שיפל און נישט קיין טראטווע. דאָס וואָסער איז געוואָרן אַלץ טיפֿער און אַ פּויער וויל אויך נישט פּגורן. מ'האָט געוואָרט ביז דאָס פֿאַרפֿלייצעניש וועט אָפּפֿאַלן און ס'זענען אַריבער טעג. ווען ס'וואָסער איז אָפּגעפֿאַלן און די פּויערים און די הויפֿלניט זענען אַוועק צום צמענטער, האָט מען דאָרט נישט געפֿונען נישט קיין פּרייז און נישט קיין טרומנע. מ'האָט געזוכט אין דער גאַנצער געגנט. מ'האָט אַרויס-געדרונגען אַז דאָס וואָסער האָט פֿאַרטראָגן די טרומנע צום סאַן. דוכט זיך, אַז דער סאַן פֿאַלט אַריין אין בוג אַדער אין נאַרעו. כ'געדענק שוין נישט. מ'האָט אַרויסגעשיקט שטאַפֿעטן און שיפֿלעך, אַבער מ'האָט גאַרנישט געפֿונען. טייל האָבן געזאָגט אַז די טרומנע איז פֿאַרשווומען אין דער וויסל און פֿון דאָרט צום ים. נו, אַבער ס'האָט זיך נישט געלייגט אויפֿן שכל דער פּרייז זאָל אָפּ-שווימען טעג און וואָכן און נישט פּרווון זיך ראַטעווען. ער האָט געקענט שווימען. ער וואָלט געקאָנט שרייען. פֿון קרעשעו ביז צום ים איז פֿאַלג מיך אַ מהלך. אַנדערע האָבן גערעדט אַז די שדים האָבן אים אויפֿגעכאַפט. ס'האָט געקאַכט מיט דער זאך אין האַלב פּוילן.

נו, אַבער ווי לאַנג קאַכט? פֿאַרלוירן איז פֿאַרלוירן. דער פּרייז האָט געהאַט אַ ברודער-זון אין אויסלאַנד, דוכט זיך אין פֿאַריז, — דער יורש. איז ער געקומען צו פֿאַרן און איבערגענומען דאָס פֿאַרמעגן. ער האָט אַרויסגעטריבן דעם עקאָנאָם מיטן מאַרשאַל, מיטן גאַנצן געהינטעכץ, אַבער דער הויפֿייד, ר' זעקעלע, איז געבליבן. דער יונגער פּרייז האָט גענומען אַ טאַכטער פֿון אַ כּראַביע, כ'געדענק שוין נישט ווער, און זי האָט אַריינגעטראָגן אין נדן נאָך דערפֿער און נאָך פּויערים. וועגן דעם אַלטן פּרייז האָט מען פֿאַרגעסן, ווי ער וואָלט קיין מאָל אויף דער וועלט נישט געלעבט. די באַבעס וואָס שפּינען פֿלאַקס האָבן געפּרעפֿלט אַז דער פּרייז איז אַזוי לאַנג אַרומגעשווומען איבערן ים, ביז ער איז אַריינגעפֿאַלן צו די באַשעפֿענישן וואָס זענען האַלב-מענטש האַלב-פֿיז און זיי האָבן אים איינגעשלונגען לעבעדיקערהייט, אַדער ער איז אויסגעגאַנגען פֿון זייערע געזאַנגען. ס'איז אויך געווען אַ גערייד אַז טאַפּיעל, דער נישט-גוטער, האָט אים פֿאַרנאַרט צו זיך אין פֿאַלאַץ אונטערן וואָסער.

צען יאָר זענען אַריבער. איין מאָל, ווען דער יונגער פּרייז איז געזעסן

מיט זיין ווייב און די בענקארטעס — ער האט שוין געהאט אַנגעפלאַדיעט אַ האַלב טויז — און געפֿרעסן אַ מאַלצייט, די משרתים האָבן אים באַדינט, איז צוגעקומען צום טויער פֿון פּאַלאַץ אַ פּויערטע און זי האָט געפֿירט מיט זיך אַ שייגעצל פֿון אַ יאָר ניין אַדער אַכט. דער וועכטער האָט זי געפֿרעגט וואָס זי וויל און זי האָט געענטפֿערט אַז זי דאַרף רעדן מיטן יונגן פּריץ. דער וועכטער האָט געמיינט אַז זי איז מטורף, ווער האָט דאָס געהערט אַז אַ פּויערטע זאָל וועלן רעדן מיטן פּריץ? ער האָט אויפֿגעהויבן דעם שטעקן און איר געוואַלט דערלאַנגען אַ מתנת־יד, נאָר די פּויערטע האָט זיך צעשריגן: כּבֿין דעם אַלטן פּריצס ווייב און דאָס איז זיין קינד, און זי'ט אַנגעוויזן אויף דעם שנעקל. דער וועכטער טוט אַ קוק און ער זעט אַז דער יאָט איז געראַטן אין אַלטן פּריץ ווי צוויי טראַפּנס וואַסער. אין הויף איז געוואָרן אַ סומאַטאַכע און מ'האַט די גויע מיט דעם קליינעם כּפּרהניק געברענגט צום יונגן פּריץ. זי'ט אים דערציילט אַזאַ מעשה: זי שטאַמט פֿון אַ דאָרף אַ פּאַר מניל פֿון קרעשעוו. איר מאַן איז געווען אַ וואַלדוועכטער בנים פּריץ אין יענע מקומות. קיין קינדער האָט דאָס פּאַרפֿאַלק נישט געהאַט. אין דער נאַכט פֿון דער פֿאַר־פֿלייצונג האָט דער מאַן גראַד געהיטן אין וואַלד, נישט ווייט פֿון סאַן, אין אַ וואַלדשטיבל, און ער איז דאָרט געוואָרן אַפּגעשווענקט. מ'האַט אים שפּעטער געפֿונען.

יענע נאַכט, ווען איר מאַן איז דערטרונקען געוואָרן האָט דאָס וואַסער אויך פֿאַרפֿלייצט איר שטיבל. זי'ט נישט געהאַט קיין שכנים. אַז ס'וואַסער איז אַנגעלאָפֿן איז זי אַרויף אויפֿן בוידעם. די לבנה האָט געשיינט ווי בנ טאָג און זי'ט געזען ווי אין דעם געפֿלייץ שווימען טישן, בענקלעך, פֿעסער און אַפֿילו וויגן. מיט אַ מאָל האָט זי דערבליקט אַ שווימענדיקע טרומנע. אין דער טרומנע איז געזעסן אַ מאַנצביל און געשריגן מיט באַנומענע קולות, אין אַנהייב האָט זי געמיינט אַז ס'איז אַ פֿאַרבלענדעניש און אַ צייכן אַז דער מאַן אירער איז טויט. מיט אַ מאָל איז דער פּאַרשוין אַרויסגעשפרונגען פֿון דער טרומנע. ס'וואַסער איז נאָך נישט געווען טיף. ער האָט גענומען שלעפֿן די טרומנע נאָך זיך. ווען אַזאַ זאַך טרעפֿט מיט אַ שטאַטיש ווייבעלע, וואַלט זי זיבן מאָל געפּגרט פֿאַר שרעק. אַבער די ערלטע איז, ווייזט אויס, געווען אַ באַיאַבע. זי האָט גענומען שרייען: וואָס ווילסטו? ווער ביסטו? און ער האָט צוריקגעשריגן: איך בין דער פּריץ זאַמאַיסקי, אַדער ווי ער האָט געהייסן. מ'האַט געהאַט געהערט אין די דערפֿער אַרום וועגן דעם משוגענעם פּריץ

וואָס פאַפֿט אין אַ טרומנע, אַדער אפֿשר האָט זי אים דערקענט. ס'איז דאָרט געווען אַ שנייער און די טיר איז געשטאַנען אָפֿן. ס'וואָסער האָט אַרנינגע- שטראַמט אַהין אויך. דער פּריץ האָט אַרנינגעשטופּט די טרומנע אין שנייער, פֿון דרויסן פֿאַרמאַכט די טיר מיטן קייטל און אַ האַלב-נאַקעטער אַרויפֿגע- קלעטערט צו דער ערלטע אויפֿן בוידעם. דאָרט זענען זיי געבליבן צוזאַמען צוויי טעג, ביז דאָס וואָסער איז אָפּגעפֿאַלן. נישט לאַנג דערנאָך זענען פּויערים אַוועק אין וואַלד און דאָרט געפֿונען איר מאַן — אַ טויטן. דער פּריץ האָט אָפּגעוואָרט אויפֿן בוידעם ביז נאָך דער באַגרעבעניש.

— אין די צוויי טעג האָט דער פּריץ אַוודאי געטאָן אירע רעכט, — האָט אַ זאָג געטאָן טעוועלע שמירער.

— כ'רעכן אַזוי. נאָכן באַגרעבעניש האָט די אַלמנה אָנגעטאָן דעם פּריץ איר מאַנס קאַפּטאָן מיט די כאַדאַקעס און ס'האַט געהייסן אַז זי האָט צוגע- נומען אַ פּאַראַבעק. נישט אַלע פּויערים זענען געווען קנעכט. וואַלדוועכטערס האָבן געהאַט זייער אייגן שטיקל ערד. איידער דער קייסער האָט באַפֿרייט די פּויערים זענען שוין געווען אַ סך וואָס די פּריצים האָבן זיי אַליין באַפֿרייט, אַדער זיי זענען אַנטלאָפֿן, צי גאָר זיך אויסגעקויפֿט. אַ פּאַראַבעק איז אַ פּאַראַבעק, די אַלמנה האָט אַוודאי געקראָגן אַ פענסיע פֿון הויף. יאָ, ווי זאָגסטו? ער האָט געטאָן אירע רעכט. זי האָט געקראָגן אַ בייכל און אַזוי ווי ער האָט נישט געוואַלט דער שרץ זאָל זיין אַ ממזר, האָבן זיי חתונה געהאַט. ס'איז געבוירן געוואָרן אַ יאַטל און אים האָט די גויע געבראַכט צען יאָר שפעטער אין הויף אַריין.

— פֿאַר וואָס איז דער פּריץ נישט צוריק אַוועק אין הויף? — האָט טעוועלע שמירער געפֿרעגט.

— איך פֿרעג דיך. ס'איז דאָ אַ ווערטל; באַרנצימעס ווערט אויך נימאס. ס'האַט זיך אים צוגעגעסן צו זיין אַ פּריץ. אַז מ'איז זעכציק יאָר אַ פּריץ, וויל מען שוין עפעס אַנדערש. אַחוץ דעם, ווען אַ גוי שלאָפֿט אין אַ טרומנע, איז ער שוין נישט אין גאַנצן ביי די ריינע געדאַנקען.

— וואָס ווייטער, האָ?

— אין אָנהייב האָט דער יונגער פּריץ עפעס נישט געגלייבט אַז די זאָך איז וואָר. ער האָט געפֿרעגט ווי לאַנג ס'איז דאָ אַז דער פּריץ איז טויט און די גויע זאָגט: ער איז נעכטן אַוועקגעפּגרט און ער ליגט ביי איר אין שנייער. זי איז געקומען, האָט זי געזאָגט, וויל פֿאַרן טויט האָט דער פּריץ באַפֿוילן

מ'זאל איבערטראגן די טרומגע מיט אים אויפן צמענטער צו זיין ערשט ווייב.
 ס'איז אין שלאס געהאט געקומען דער גלח און אנדערע פריצים. דער יונגער
 פריץ האט געהייסן שפאנען די קארעטעס און ס'גאנצע געזינדל איז אוועק צו
 דער גויע. אין שיער איז געשטאנען די טרומגע און ס'איז דארט געלעגן דער
 אלטער פריץ. אנגעטאן ווי א פויער, אבער אלע האבן אים דערקענט. מ'האט
 אים אוועקגעפירט אין קלויסטער און שפעטער אויפן צמענטער.
 — וואס איז געווארן מיט דעם שייגעצל? — האט טעוועלע שמירער
 געפרעגט.

— מ'האט אים אוועקגעפירט אין א שקאלע ערגעץ קיין לובלין אדער
 ווארשע. אין דער שקאלע האט ער געקראגן שקארלעטינע און איז געשטארבן.
 — מ'האט אים אוודאי פארסמט.
 — ווער וועט סמען א קינד? — צוריקגעשמועסט, אלץ איז געמאלט.
 — דער פריץ האט נישט געוואלט דער זון זאל אים ירשנען?
 — ער האט, ווייזט אויס, געוואלט ער זאל אויסוואקסן א פויער. מ'האט
 אים גארנישט געלערנט.
 — וואס איז געווארן פון דער מוטער?
 — זי איז צוריק אוועק צו זיך אין דער כאטע.
 — ס'איז נישט געקומען צו קיין פראצעס?
 — קיין שום פראצעס.
 — כ'האב קיין מאל פון דער מעשה נישט געהערט.
 — וואס ווייסט עץ יונגע-לייט? עץ זענט אויפגעשטאנען צו שפעט.

ג

בענדעט האט זיך אויפגעשטעלט. ער האט גענומען רייבן איין האנט אין
 דער אנדערער און קוקן צו דער טיר. נאך א קווענקלעניש האט ער א זאג
 געטאן:

— איך מוז ארויסגיין.
 — אין דער קריה?
 — כ'קאן עס נישט טאן דא.
 ער האט אויפגעמאכט די טיר און איז ארויס. טעוועלע שמירער האט
 געטאן א ווינק.
 — ער האט זיינע סודות.

— ער גייט נאך צו די טעכטער ?
 — כ'האב אים דארט אליין געזען. כ'האב געהאט עפעס אן עסק אין די
 בויערעס און כ'בין צוריקגעקומען שפעט בני נאכט. כ'גיב א קוק : בענדעט
 קריכט. כ'האב מיך באהאלטן הינטער א פלויט און ער איז אריין גלייך אין
 נפֿקא-בית.
 — זיי האבן נישט קיין געסט בני נאכט ?
 — נישט אין מיטן דער נאכט.
 — איך וואלט צו אזוינע טעכטער נישט געגאנגען.
 — א טאטע איז א טאטע.
 די טיר האט זיך געעפֿנט. פֿריער איז אריין א קנויל פֿארע, דערנאך —
 בענדעט. דער שפענצער, דאס היטל, די שטייול, אלץ וויסן פֿון שניי.
 — א זאווערוכע !
 — מיר'ן נאך דא ווערן פֿארשנייט און נישט קענען אהיימגיין — האט
 טעוועלע שמירער געזאגט.
 — בני דיר איז דאס א געלעכטערל, הא ? — האט בענדעט געפֿרעגט. —
 נישט ווייט פֿון גארני איז דא א בארג און א וואלד און איין מאל אין חודש
 חשוון, באלד נאך סוכות, זענען צוויי פֿריצים אוועק שיסן האזן אדער פֿאזאנען
 — דער רוח ווייסט זיי. ס'איז געווען אין א זונטאג און זיי האבן מיטגענומען
 די ווייבער, זיי זענען ארומגעגאנגען א גאנצן טאג אין וואלד און געשאסן
 חיות און פֿייגל. ס'איז געווען לינד ווי זומער. מיט א מאל האט זיך דער הימל
 פֿארטונקלט און ס'האט גענומען שנייען. ס'האט געהאגלט אויך. שטיקער איז
 זענען געפֿאלן פֿון הימל, אזוי גרויס ווי גענדזענע אייער. איך געדענק יענעם
 חשוון ווי היינט. ווינטער דונערט נישט. אבער ס'האט געבליצט און געדונערט
 ווי אין תמוז. דער וועג איז געווארן אזוי פֿארשאטן אז די פֿריצים האבן נישט
 געוויסט וווּ איינע און וווּ אויס. זיי וואלטן אלע געווארן פֿארפֿרוירן, אבער זיי
 האבן געפֿונען א הייל און זיי זענען אריין אין דער הייל. זיי האבן גערעכנט
 אז איבער נאכט וועט דאס אומוועטער אויפהערן און זיי וועלן גיין אהיים.
 גוטע ברידער ! זיי זענען אפגעלעגן אין דער הייל איבער א וואך. כ'האב
 געזען די הייל וואכן דערנאך. כ'קאן נישט באנעמען ביז היינט ווי אזוי פֿיר
 פֿארשוין זענען דארט אריין. זיי זענען געלעגן צונויפֿגעקנוילט ווי ווערעס. זיי
 האבן געפֿרעסן רוי פֿלייש און געטרונקען שניי. זיי האבן געווארעמט איינער
 דעם אנדערן. מ'האט ארויסגעשיקט פויערים מ'זאל זיי זוכן, נאר די פויערים

אליין זענען אויך געוואָרן פֿאַרשאַטן. נאָך אַ וואָך האָט דער שניי אויפֿגעהערט
און ס'האָט אויפֿגעשניטן די זון. זיי זענען אַרויס פֿון דער הייל און זיך דער-
שלעפט קיין גאַרני. זיי האָבן אויסגעקוקט ווי ווילדע מענטשן. אין גאַרני איז
נישטאַ קיין דאָקטער און מ'האָט געברענגט אַ דאָקטער פֿון יאַנעוו. זיי האָבן
אַלע געהאַט אָפּגעפֿרוירענע פֿינגער פֿון די הענט און די פֿיס. יענע צייטן
האָט אַ דאָקטער געוויסט נישט מער ווי היינט אַ פֿעלדשער. ער האָט מיט אַ
האַקמעסער אָפּגעהאַקט וואָס מ'האָט געמוזט אָפּהאַקן. ווען נישט, וואָלטן זיי
געוואָרן בראַנדיק. ביידע פֿאַרפֿעלקער זענען צוריק אַוועק אין זייערע הויפֿן.
לאַזט מיך אויסדעכען. איינע פֿון די ווייבער איז געוואָרן טראַגעדיק און
אַרום תּשעה-באַב איז זי געוואָרן געלעגן. אויף אַן עופֿעלע קאַן מען נישט
דערקענען אין וועמען ס'געראַט אַרנין, אָבער ווען די הייבאַם האָט געטאַן איין
קוק, האָט זי געוויסט ווער ס'איז דער טאַטע. זי האָט געשוויגן ווי יורקעס
הונט. אָבער וואָס עלטער ס'עופֿעלע איז געוואָרן, אַלץ מער האָט מען אָנגעזען
דעם בראַך. דער מיקלאַמפּערשטער טאַטע איז געווען שוואַרץ ווי אַ ציגיינער,
די מוטער אויך אַ טונקלע, אָבער דאָס נפֿש האָט געהאַט רויטע האָר ווי דער
אַנדערער פּריץ. די פּריצים האָבן אַלע געהאַט כאַפטעס אַרעמע קרובֿים וואָס
פֿלעגן זיצן אין די הויפֿן און אָפּלעקן אַ ביינדל — ס'רובֿ אַלטע מוידן און
אויך מאַנצבילשע טעלער-לעקערס. זיי האָבן זיך שטענדיק אַרומגעקריגט
און זיך געריסן ביי די נעז. אַז ס'איז געקומען אויף דער וועלט אַזאַ נפֿש,
האָבן די מוידן פֿון טאַטנס צד זיך גענומען שושקען אַז ס'איז אַ ממזר. ס'איז
דערגאַנגען צום פּריץ. ער איז אַליין אויך נישט געווען בלינד. ביי די גוים
דער האַנאַר איז ספּנת-נפֿשות. ווי אַזוי איז פּוילן געוואָרן צעריסן? יעדער
שליאַכטשיץ האָט געוואָלט זיין קעניג. אין סיים, אַז איינער האָט געזאַגט
קלאַץ, האָט דער אַנדערער געשריגן בוידעם. אַז די קאַזאַקן זענען אָנגעפֿאַלן
און אויסגעשאַכטן גאַנצע שטעט, זענען די פּריצים געבליבן זיצן ביי זיך אין
די הויפֿן, געשיפורט און געהעצט איינער אויפֿן אַנדערן. אַז די יוונים האָבן
זיך דערנענטערט, האָט דער פּריץ פֿאַרדרייט די וואַנצעס, זיך אויסגעפּוצט אין
אַ פֿוטער מיט וויידלעך, אַ סויבעלן היטל, ענלעך צו אַ שטרעמל, און זיך
באַהאַנגען מיט צוויי שווערדן, וואָס יעדער איינער האָט געוויגן אַ צענטנער.
די פֿערד זענען געווען פֿעט און שווער פֿון פֿרעסן האָבער און שטיין אין שטאַל.
דער פּריץ איז געריטן פֿאַרויס און נאָך אים איז נאַכגעריטן די סוויטע און
געבלאַזן אויף טרומייטערס. דער הינדאַמאַק איז געווען גרינג ווי אַ פֿעדערל

און זיין פֿערדל איז געלאָפֿן פֿייל־אויסן־בויגן. ער איז אָנגעריטן ווי אַ רוח, אָפּגעהאַקט ביים פּריץ דעם קאַפּ און געטראָגן אויף דער פּיקע. קעגן וואָס זאָג איך עס? יאָ, דער האַנאַר. דער פּריץ וואָס זיין ווייב האָט געהאַט דעם בענקאַרט איז אַוועק צו צוויי שכנים, זינע קומעס, זיי געשיקט צום רויטן פּריץ זיי זאָלן אים אַרויסרופֿן — ווי רופֿן זיי דאָס? — אויף אַ דועל. דער רויטער פּריץ איז געווען אַ ריז, הויך ווי אַ סאַסנע. דער שוואַר־צער פּריץ איז געווען אַ קליין מענטשעלע מיט לאַנגע וואַנצעס ביז די אַקסלען. ווען די צוויי פּריצים זענען געקומען צום רויטן פּריץ וועגן דועל, האָט ער זיך צעלאַכט אַז ס'האַט אָפּגעהילכט איבערן גאַנצן פֿאַלוואַרק. ער טוט אַ זאָג: וואָס וויל ער? מיר זענען געלעגן אין דער הייל צונויפֿגעקוועטשט ווי וואַנצן. ווער פֿון אונדז האָט געוואָסט ווער ס'שמונצט מיט וועמען? נאָר אויב ס'פֿאַרגלוסט זיך אים אַ דועל, זאָל זיין אַ דועל. ווי אַזוי וויל ער זיך שלאָגן, מיט שווערדן, מיט פּיסטוילן? די צוויי שכנים האָבן נישט געוואָלט זיך אַרײַנגלייגן אין שלום. וואָס האָט עס זיי געאַרט? זיי האָבן אויסגעקליבן פּיסטוילן. צו מאַרגן, גאַנץ פֿרי, האָבן די צוויי פּריצים, דער שוואַרצער און דער רויטער, זיך גע־טראָפֿן אויף אַ לאַנקע. פֿריער האָבן זיי זיך פֿאַרנייגט און זיך געזאָגט קאַמ־פּלימענטן אויפֿן פּוילישן שטייגער. דערנאָך האָט דאָס קליינע פּריצל געטאַן אַ צי ביים צינגל און אַרײַנגעשאַסן דעם רויטן פּריץ אַ קויל גלייך אין האַרץ. ס'רוסישע מלכות האָט געהאַט פֿאַרבאַטן דועלן, אָבער די קאַצאַפעס אַליין האָבן זיך געשאַסן און געקוילעט ביים מינדסטן אויסרייד. דערהרגעט איז דערהרגעט. ס'קליינע פּריצל האָט זיך אויסבאַהאַלטן אַ וואַך אָדער צוויי. דערנאָך איז ער צוריקגעקומען אַהיים און ס'האַט געהייסן אַז דער האַנאַר איז שוין גאַנץ.

דאָס קליינע פּריצל האָט אַכטונג געטאַן אויף דער ווירטשאַפֿט און ווייני־קער געשיפורט פֿון די אַנדערע. ער איז געוואָרן שטיין רינד. דער רויטער פּריץ איז געווען אַ שיכור, אַ קאַרטן־שפּילער, און האָט צעטרענצלט ס'פֿאַר־מעגן. די פּריצה די אַלמנה האָט זיך געוואָרן מיט די חובֿות און ס'האַט געהאַלטן דערביי זאָל אַרויסשטעלן ס'גוט אויף ליציטאַציע. ווייבער זענען ווייניקער פֿאַרביסן ווי מאַנצלייט. אַז ס'גייט זיי מיט דער פּוטער אַראָפּ, פֿאַרבייגן זיי דעם פֿבֿוד. זי האָט געהייסן שפּאַנען די קאַטש און זיך געלאָזט פֿירן צום שוואַרצן פּריצל, איר מאַנס מערדער. זי איז אַרײַנגעקומען און געזאָגט: סטאַגיסלאָוו — אַזוי האָט ער געהייסן — דו מוזסט מיר העלפֿן!

זי איז געהאט געשלאָפֿן מיט אים אין דער הייל און האָט זיך געפֿילט מיט אים הימיש. דאָס שוואַרצע פריצל האָט זי אויפֿגענומען ווי אַן אייגענע און זיי האָבן געטאָן אַ טרונק בראַנפֿן. ער האָט געשיקט די דינסט זי זאָל ברענגען ס'ממזרל. די פריצה האָט געטאָן אַ קוק דערויף און זי האָט געטאָן אַ געשריי :

— יוזעף אויסן אויג.

דער רויטער פריץ האָט געהייסן יוזעף.

זי האָט גענומען קושן דעם פעמפיק, ווי ער וואָלט געווען איר אייגנס. ס'קליינע פריצל האָט אַ זאָג געטאָן : אויב דו האָסט אים אַזוי ליב, ווער זיין ניאַניע און כ'וועל איבערנעמען אַלע שולדן.

וואָס זאָל איך דאָ לאַנג בריינען ? זי איז באַשטאַנען אויפֿן אָרט. זי איז געוואָרן דעם קינדס גווערנאַנטין, און דאָס שוואַרצע פריצל האָט געצאָלט אַלע אירע חובות. ער איז געווען אַזאַ צוואַניאַק, אַז ער האָט זיך פֿאַרגליכט מיט די קרעדיטאָרן און איז אָפּגעקומען מיט שהי־פהי. ס'גאַנצע פֿאַרמעגן איז אַריבער צו אים, צוואַמען מיטן רויטנס ווייב.

— זיין ווייב האָט געשוויגן ? — האָט טעוועלע שמירער געפֿרעגט.

— זי'ט געציטערט פֿאַר אים ווי פֿאַרן טינול.

— געהאַט צוויי ווייבער ?

— בני די פריצים איז דאָס אַ קלייניקייט.

— וואָס ווייטער, האָ ?

— כ'דאַרף שוין ווידער אַרויסגיין.

— פֿאַלט נאָר נישט אַרײַן אין קיין הייל — האָט שמואל קלעפקע זיך געוויצלט.

בענדעט האָט אויפֿגעלויכטן.

— ווען ס'איז דאָ מיט וועמען, וואָלט איך מיט איר געבליבן ביז פסח צום סדר...

ד

בענדעט האָט געעפֿנט די טיר.

— קינדער, גאָט האָט זיך צעקריגט מיט דער גאַטיכע און זי'ט צעריסן ס'בעטגעוואַנט. די וועלט איז פֿול מיט פֿעדערן.

אַ וויילע האָבן אַלע געשוויגן. בענדעט האָט געוואַרפֿן אַ בליק אויף מיר.

— וואָס שטייסטו און הערסט זיך צו? מ'האַט דיך געשיקט אַהער לערנען,
נישט זיך צוהערן צו אונדזערע שמאַנצעס.

— כ'האַב אַ גאַנצן טאַג געלערנט.

— דיין זיידע האָט געלערנט אַ גאַנצן טאַג און אַ גאַנצע נאַכט אויך.
באַלד נאָך מעריבֿ איז ער געגאַנגען אַהיים און דיין באַבע, מען זאָל זי זיך,
האַט אים אויפֿגעגעבן וועטשערע. געגעסן האָט ער צוויי מאָל אין טאַג: אין
דער פֿרי און אין אָונט. ער האָט זיך געלייגט שלאָפֿן באַלד נאָך וועטשערע
און צוועלף אַ זייגער ביי נאַכט איז ער אויפֿגעשטאַנען, געשטעלט דעם
סאַמאָואַר און זיך אַוועקגעזעצט לערנען ביי די ספֿרים. כ'רעד נישט גלאַט.
כ'בין דרייסיק יאָר צייט געווען דער נאַכטוועכטער און כ'פלעג פֿאַרבײַן
די שולגאַס. טייל מאָל, אַז ס'איז מיר געוואָרן קאַלט, האָב איך אָנגעקלאַפט
ביי דיין זיידן אין לאַדן און דער רבֿ האָט מיר געעפֿנט די טיר. ס'איז נישטאַ
נאָך אַזאַ ייד אויף דער גאַנצער וועלט. ביי די באַלעבאַטים אונדזערע איז
אַ פֿראַסטער ייד ווייניקער ווי די בלאַטע הינטערן נאַגל. אַבער דיין זיידע
האַט זיך אויסגעטענהט מיט בענדעטן ווי מיט אַן אייגענעם. ר' בענדעט —
אַזוי האָט ער מיך גערופֿן — ר' בענדעט, זעצט אייך, און ער'ט מיר צוגע-

רוקט אַ שטול. דיין זיידע אַליין האָט מיר אָנגעצאַפט אַ גלאַז הייסע טיי.
ס'איז געווען אין בילגאַרז אַ ייד און געהייסן האָט ער מלך ווישקאָווער,
אַ וואַלד־סוחר, אַ גבֿיר. ער האָט געהאַט אַ ווייב, ציפֿע, און אין דער ציפֿען
האַט געברענט אַ פֿייער פֿון גיהנום. קיין קינדער האָט זי נישט געהאַט. אַז
מלך האָט שימחת־תורה פֿאַרבעטן דעם עולם אויף קידוש, האָט זי פֿאַרשלאָסן
די טיר און קיינעם נישט אַרײַנגעלאָזט. זי האָט אַלע ווייבער חושד געווען
אַז זיי ווילן צונעמען איר מאָן. אים אַליין האָט זי געשאַלטן מיט טויטע
קללות. זי האָט אַפֿילו אויסגעלאָזט דעם גרימצאַרן צו גאַטס באַשעפֿענישן. אַז
ס'איז פֿאַרביי ס'הויז אַ הונט אַדער אַ קאַץ, איז זי קאַפּאַבל געווען אויפֿצוהייבן
אַ שטיין און וואַרפֿן. דער מאָן האָט זי גוט באַהאַנדלט. זי וואַלט געהאַט
דינסטן אויך, אַבער מער ווי אַ וואַך האָט אַ מויד ביי דער קאַנאַליע זיך נישט
געהאַלטן.

מיט אַ מאָל האָט די ציפֿע זיך אַריבערגעפֿעקלט. מ'טאַר עס נישט זאַגן,
נאָר ס'איז געוואָרן יום־טובֿ אין שטאַט. דער מאָן האָט זיך געזעצט שיבֿעה
און באַלד נאָך דער שיבֿעה אַוועקגעפֿאַרן אין די וועלדער. אַלע האָבן געוויסט
אַז ער'ט לאַנג נאָך איר נישט טרויערן. ס'איז קוים אַריבער דריי חדשים און

ער איז געקומען צו פֿאַרן מיט אַ ווייב. ער האָט געקראָגן אַ בתולה פֿון אַכצן יאָר, אַ צאַצקע, אַ שטילע טויב, אַ יתומה. געהייסן האָט זי איטעלע. די ווייבער האָבן זיך אַ לאַז געטאַן צו איר ווי בינען נאָך האָניק און זי האָט פֿאַר יעדער איינער געהאַט אַ גוט וואָרט. אַ פֿאַר חדשים נאָך דער חתונה האָט מען אָנגעזאָגט די גוטע בשורה אַז זי טראָגט. כִּי געדענק אַז מײַן מאַמע, עליה־השלום, האָט אַ זאָג געטאַן: נו, און ציפּע וועט דאָס אַלץ פֿאַרשווינגן?

זײַט נישט פֿאַרשווינגן. איין מאָל בײַ נאַכט, ווען איטעלע איז געלעגן אין בעט, האָט די איבערדעק זיך אָנגעבלאָזן ווי אַ פענכער אָדער אַ לונג וואָס מ'בלאָזט אין איר אַרײַן, און זי האָט זיך גענומען שאַקלען און פֿאַטשן דער יתומה אין פנים. דאָס קישן האָט זיך אויך אָנגעבלאָזן. איטעלע האָט געהאַט אַ דינסט, אַ מיידל אין אירע יאָרן, זי איז אַפֿילו געווען מײַנס אַ וויטע קרובֿה, קו־פֿערדס־בײַטש־שטעקעלע. זײַט געהייסן ברײַנדעלע. ברײַנדעלע איז גע־שטאַנען אין קיך און געלייענט קריאת־שמע. איטעלע האָט אָנגעהויבן שרייען און רופֿן ברײַנדעלען. ברײַנדעלע לויפֿט אַרײַן אין שלאָפֿשטוב און זעט וואָס ס'טוט זיך. זײַט געמאַכט אַ געוואָלד און ביידע זענען אַרויסגעלאָפֿן אין גאַס אין די העמדער. ס'איז זיך אָנגעלאָפֿן אַ געזעמל. געוויינלעך אַ נישט־גוטס דערשרעקט זיך פֿאַר אַן עולם, אָבער נישט ציפּע. זי האָט געהאַקט שויבן און געבראַכן שפיגלען. הייסע שטיינער זענען געפֿאַלן איבערן דאָך. פֿון קוימען האָט געזעצט אַ פֿלאַם. ס'איז נישט אַריבער אַ נאַכט אָן אַ האַרמידער. ווען איטעלע איז אַרײַן אין קיך איז איר געפֿאַלן אַ ריבאַיזן אין קאַפּ. אַז מלך איז געקומען צו פֿאַרן און געזען ס'אומגליק, איז ער גליַך אַוועק צום טריסקער רבין און דער רבי האָט געהייסן רופֿן צאַפּען צו אַ דין־תורה. ער איז אַליין געקומען קיין בילגאָרי.

צו אַ דין־תורה דאַרף מען האָבן דריי רבנים, אָבער דיין זיידע האָט געזאָגט אַז ער וויל זיך נישט מישן. ער האָט עס אָנגערופֿן כּישוף אָדער מיט עפּעס אַן אַנדער נאָמען.

— דרכי־אמורי — האָב איך געזאָגט.

— האָ? פֿון וואַנען ווייסטו?

— די מאַמע האָט מיר דערציילט.

— זעט עץ, דער בחור ווייסט דערפֿון. ווען די טריסקער חסידים האָבן געהערט וואָס דיין זיידע זאָגט, זענען זיי אים געוואָרן שונאים. מ'האַט גע־ברענגט די רבנים פֿון פֿראַמפּאַל און פֿון גאַרי. צען יידן זענען אַוועק אויף

ציפעס קבֿר, אַנגעקלאַפט מיט די שטעקנס און זי גערופֿן צו דעם דין־תורה. צו מאַרגנס האָט מען אין דער קאלטער שול פֿאַרהאַנגען אַ ווינקל מיט אַ לילעך און ציפעס נשמה האָט געזאַלט שוועבן הינטערן לילעך. די שול איז געווען פֿול געפאַקט, מ'האַט נישט געקאַנט קיין שפּילקע אַרנישטעקן. דער טריסקער האָט געזאָגט: ציפע, די טאַכטער פֿון ביילע־מינדל, אַזוי ווי דו ווילסט נישט אַינרווען אין קבֿר און דו ברענגסט צער אויף דיין געוועזענעם מאַן און זיין ווייב, רופֿן מיר דיך צו אַ דין־תורה... ער האָט אַרנישטעמישט אַ סך לשון־קודש און געוואָרנט ציפען מיט חרם, שופֿר־בלאָזן און שוואַרצע ליכט. די ווייבער האָבן גענומען יאַמערן ווי אין יום־כיפור. כּיבין געווען דערביי. כּיהאַב אַלץ אַליין געזען. פּלוצעם האָט זיך דאָס לילעך גענומען שאַקלען און זיך אונטערהייבן און ס'האַט אויסגעזען ווי עמעץ וואַלט פֿון דאָרט געפרוּווט אַפֿערקומען. נו־נו, פֿרעגט בעסער נישט וואָס ס'איז פֿאַרלאַפֿן. ס'איז געוואָרן אַזאַ געוואַלד און אַ שטופּעניש, אַז דריי מענטשן זענען געוואָרן דערשטיקט.

— כּיהאַב געהערט די מעשה, כּזוייס — האָט טעוועלע שמירער אַ שאַקל געטאַן מיטן קאַפּ.

— ס'איז טאַקע געווען די טויטע? — האָט שמואל געפֿרעגט מיט אַ שמייכל.

— דער קהלשער באַק. די ווילע־יונגען אין שטעטל האָבן נישט גע־גלייבט אין קיין שדים. אין דער וואַנט רעכטס האָט אַ פֿענצטער געפֿירט צום פּאַליש. ווען דער דין־תורה האָט זיך אַנגעהויבן און דער פּאַליש האָט זיך אויסגעליידיקט, האָבן די שוואַרצע חבֿרה אַרנישטעלעפט דעם קהלשן באַק און אים אַראַפּגעלאָזט הינטערן לילעך. זיי האָבן אַלץ צוגעגרייט פֿון פֿריער. ביז עמעצער האָט אונטערגעהויבן דאָס לילעך און מ'האַט דערזען דעם באַק, האָט אַ האַלבע שול ווייבער געחלשט. צוויי ווייבער און איין יונגל זענען געוואָרן צעטרעטן אין דעם געדראַנג. מ'האַט איינעם פֿון די קונדסים שפעטער איינגעזעצט אין קאַזע. כּזאָג עס קעגן דעם אַז דיין זיידע איז געווען אַ חכם. ער האָט פֿאַרויסגעזען אַז פֿון אַזאַ זאַך קאַן קיין גוטס נישט אַרויס. — וואָס איז געוואָרן פֿון דעם מלך ווישקאווער און זיין ניי ווייב? —

האַט שמואל קלעפּקע געפֿרעגט.

— ער האָט פֿאַרקויפֿט ס'הויז און איז אַוועק פֿון שטאָט.

— די דין־תורה האָט נישט געהאַלפֿן?

— ווינט אויס אָז נישט.
 ס'איז געוואָרן שטיל און בענדעט האָט אַ זאָג געטאָן:
 — קינדער, לאַמיר גיין. ס'טאָגט שוין אין פּינטשעוו.
 — איכ'ל מורא האָבן צו גיין אַהיים — האָב איך געזאָגט.
 בענדעט טאַטע האָט געטאָן אַ שמייכל און געוויזן דעם שוואַרצן צאָן:
 — וואָס האָסטו מורא? ציפּע איז שוין לאַנג שטיל.
 דער שניי אין דרויסן האָט איצט געשאַטן שווער און טרוקן ווי זאַלץ.
 טעוועלע שמירער און שמואל קלעפקע האָבן זיך געלאָזט שפּאַנען צו דער
 לובלינער גאַס. בענדעט איז געגאַנגען מיט מיר. פֿון מאָל צו מאָל האָט ער
 זיך אָפּגעשטעלט און אָפּגעכאַפּט דעם אַטעם. ער האָט געפֿרעגט:
 — די מאַמע לאָזט דיך לערנען אַזוי שפּעט?
 — צוויי מאָל אין דער וואַך לערן איך אַן אַשמורה.
 — כ'ווייס. כ'וואָלט דיר געקאַנט דערציילן אַ מעשה וועגן דעם אויך.
 נאָר בעסער נישט.
 — פֿאַר וואָס?
 — וואָלסט מורא געקראַגן פֿאַרן אייגענעם שאַטן...
 ער האָט מיך צוגעפֿירט צו אונדזער שטוב. דער לאַדן בני אונדז אין קיך
 איז נישט געווען פֿאַרמאַכט און כ'האַב געזען בענדעטן דורכן פֿענצטער. ווי-
 וויל די לבנה האָט נישט געשיינט. האָט ער געוואָרפֿן אַ לאַנגן שאַטן. ער
 האָט געקוקט דאָ רעכטס. דאָ לינקס און געשאַרט מיטן שטעקן. — עפּעס ווי
 געשריבן אותיות אין שניי. פֿון ערגעץ איז אַנגעלאָפֿן אַ געוויירבל — אַ
 שניי'קע מויד מיט צעלאָזטע האַר, אין צערסענע קליידער. זי האָט אַרומ-
 געכאַפּט בענדעטן און ער האָט זיך מיט איר געראַנגלט — אַ לאַפּיטוט וואָס
 וואָלט אין די נעכט און אַ מכשפֿה וואָס קאָן נישט איינליגן אין קבֿר...

א פֿענצטערל אין טויער

א

מ'האט מיך געהאט פֿאַרבעטן קיין דרום־אַמעריקע און כ'האָב געקראָגן אַ לוקסוס־קאַבינעט מיט טעפּעכער, אַ סאַפֿע, געבעטע שטולן, אַ באַדצימער, אַ שרייבטיש. צוויי היפשע פֿענצטער האָבן אַרויסגעקוקט צום ים. די שיף האָט געהאַט — אַמווייניקסטן אויף יענער ריזע — מער באַדינער וויפֿיל פּאַסאַזשירן און מ'האָט זיך נאָר געריסן מיך צו באַדינען. ביי מנין טיש אין עסזאַל איז געשטאַנען אַ ווייניגסטוואַרד וואָס זיין אַרבעט איז באַשטאַנען אַנצור־פֿילן מנין גלאַז מיט וויין. יעדעס מאָל וואָס כ'האָב געטאָן אַ שלוק פֿון גלאַז, האָט ער זיך גלייך אַ כאַפּ געטאָן צו דער פֿלאַש. מוזיק האָט געשפּילט ביי מיטאַג און נאַכטמאַל. דער קאַפּעל־מייסטער האָט געהאַט געהערט אַז כ'בין אַ פּוילישער ייד און ער האָט פֿאַר מנין כּבֿוד וועגן יעדן טאַג אויפֿגעשפּילט פּוילישע און פּאַלעסטינער מעלאָדיעס.

ביי דעם אַלעמען האָב איך געליטן פֿון לאַנגווייל. ס'איז רעכט נישט געווען מיט וועמען צו כאַפּן אַ שמועס. דערצו שליס איך שווער קאַנטשאַפֿט. די פּאַסאַזשירן האָבן כּמעט אַלע גערעדט שפּאַניש. כ'האָב געהאַט מיטגענומען מיט מיר אַ שאַך, אָבער קיינער האָט דאָ נישט געוואָלט מיט מיר שפּילן. כ'בין אַראָפּ זוכן אַ פּאַרטנער אין דער צווייטער קלאַס. די שיף האָט נישט געהאַט מער ווי צוויי קלאַסן.

אַזוי ווי די ערשטע קלאַס איז געווען שטיל און האַלב ליידיק, אַזוי האָט די צווייטע קלאַס געשוויבלט מיט פּאַסאַזשירן און טומל. אין גרויסן זאַל האָט מען געטרונקען ריזיקע קוֹפּליעס ביר. טרומייטערס האָבן געשאַלט. פּויקן האָבן געזעצט. שפּאַניער האָבן געשפּילט אין קאַרטן, דאַמקע, דאַמינאַ. וויבער האָבן געזונגען האַפּערדיקע שפּאַנישע מעלאָדיעס. כ'האָב דערזען ווילדע פּנימער וואָס אַזוינע טרעפֿט מען בלויז צווישן המון: ענלעכע צו

חיות, צו פייגל. איך האב געהערט ברוטאלע קולות. דיקע נקבות, וואס האבן קוים געקאנט אריין אין דער טיר, מיט אומגלייבלעכע בוזעמס און הינטנס, האבן געגעסן פון קויבערס און געלאכט מיט אן אומהיימלעכער פרייד. א ריז מיט וואנצן ביז צו די אקסלען און מיט צוויי ברעמען ווי בארשטן האט געזאגט וויצן אין שפאניש און דער בויך זינער האט זיך געשאקלט ווי א בלאזאק. די אנדערע האבן אפלאדירט און געטופעט מיט די פיס.

כ'גיב א קוק און כ'דערקען א פאסאזשיר פון דער ערשטער קלאס. ער איז אויבן געזעסן, גלייך ווי איך, בנ א באזונדערן טיש. דארט איז ער אלע מאל געווען אנגעטאן אין אן אנצוג און א קראוואט, אפילו צום אנבניסן. דא האט ער זיך ארומגעדרייט אין א צעכראסטעט העמד, וואס ס'האט דערפון ארויס געקוקט א וויסהאריקע ברוסט. ער האט געהאט א רויט פנים, ווייסע ברעמען. א נאז מיט ווייטערלעך. כ'האב אים געהאלטן פאר א שפאניער. אבער כ'זע, צו מין איבעראשונג, אז ער לייענט אן אלטע יידישע צייטונג פון ניו-יארק. כ'בין צוגעגאנגען צו אים און געזאגט :

— ווי באלד איר זענט א ייד, לאמיר איך געבן שלום-עליכם.

ער האט א קוק געטאן אויף מיר פארחידושט מיט די ברוינע אויגן, וואס ס'האבן אונטער זיי געהאנגען טארבעס, און געענטפערט :

— אזוי גאר ? עליכם שלום.

— וואס זוכט איר אין דער צווייטער קלאס ? — האב איך געפרעגט.

— וואס טוט איר דא ?

— קומט, לאמיר ארויסגיין אויפן דעק.

מיר זענען ארויס אויפן דעק און זיך אוועקגעזעצט אויף צוויי פֿרעמדע ליגשטולן.

דאס וועטער איז געווען מילד. האלב נאקעטע מאטראסן זענען געזעסן אויף א קנזיל שטריק און געשפילט מיט פֿארפעסטע קארטן. איין מאטראס האט מיט א פענדזל געמאלט א שטאנג. א צווייטער האט מיט א שטרויבעזעם אויסגעקערט דאס מיסט. ס'האט דא געשטונקען מיט פֿיש און מייקעכץ. כ'האב געזאגט :

— דער עולם דא געניסט מער פֿון דער ריזע ווי מיר אויבן.

— געוויס, דעריבער קום איך אהער. דארט זענען זיי אלע אריסטאקראטן.

איר ווינט אין ניו-יארק, הא ?

— יא, אין ניו-יארק.

— איך בין פֿון לאַס־אַנדזשעלעס.
 — אויב אַזוי, זענט איר דאָך אַ גאַנץ יאָר אין גן־עדן.
 — נישט אַ גאַנץ יאָר און נישט אין גן־עדן, ווינטער ווערט קאַלט. באַט
 איט'ס אַל רינט. איך האָב אַ הויז אויף אַ בערגל, מיט אַ גאַרטן און וואָס איר
 ווילט. איר קאַנט לאַס־אַנדזשעלעס ?
 — כ'בין דאָרט געווען בלויז עטלעכע טעג.
 — וועל, פֿאַר געלט קריגט מען אַלץ.
 — פֿון וואַנען שטאַמט איר ? כ'זע אַז איר זענט נישט קיין געבוירענער
 אין אַמעריקע — האָב איך געזאָגט.
 — איך בין אַ וואַרשעווער. פֿון וואַנען זענט איר ?
 — אויך פֿון דאָרט.
 — מיר האָבן געווינט אויף דער גושיבאַווסקע פֿינף.
 — איך בין געגאַנגען אין חדר אויף גושיבאַווסקע פֿינף — האָב איך
 געזאָגט.

— בני משה־יצחקן ?
 ווען דער ייד האָט אַנגערופֿן אַט דעם נאָמען, איז מיר געוואָרן מאַדנע
 היימיש. די גאַנצע ווינטקייט פֿון ים, פֿון לעבן צווישן פֿרעמדע, איז אַפֿ־
 געטרעטן אין איין סעקונדע. דער ייד האָט מיר געזאָגט, אַז ער הייסט פֿון
 דער היים שמואל־מאיר, אָבער דאָ רופֿט ער זיך סעם. ער איז שוין עטלעכע
 און פֿופֿציק יאָר פֿון וואַרשע. ער האָט אַ פֿרעג געטאָן :
 — ווי אַלט, דענקט איר, בין איך ?
 — אין די זעכציקער.
 — כ'ווער אין נאָוועמבער דריי און זיבעציק.
 — איר האַלט זיך, קיין עין־הרע, גוט.
 — וועל. איך האָב געהאַט אַ זיידן, האָט ער געלעבט אַכט און נננציק
 יאָר. דאָ אין אַמעריקע, אַז מ'קריגט נישט קיין האַרץ־אַטאַקע אָדער קיין
 קענסער, לעבט מען. אין דער אַלטער היים איז מען געשטאַרבן פֿון טיפּוס
 אָדער אַפֿשר פֿון הונגער. מ'פֿאַטער האָט געהאַט פּלאַטפֿאַרמעס אין וואַרשע.
 איר ווייסט וואָס דאָס איז. מיר האָבן געהאַט פֿערד און שטאַלן. מיר האָבן
 געהאַלטן פֿורמאַנעס. ס'האַט בני אונדז קיין מאַל גאַרנישט געפֿעלט. מ'זיך
 פֿאַטער האָט מיך געשיקט אין חדר און ער'ט אויך געהאַלטן פֿאַר מיר אַ
 לערער. כ'האַב געלערנט רוסיש, פּויליש, וואָס איר ווילט. מ'זיך מוטער האָט

געשטאמט פֿון אַ בעסער הויז. איר פֿאַטער איז געווען אַ לאַיער — נישט
אַזאָ ווי דאָ. ער איז נישט געגאַנגען אין אוניווערסיטעט. מען האָט עס גערופֿן
בני אונדז: אַ ווינקל־אַדוואַקאַט. ער האָט געשריבן פראַשעניעס. מ'האַט בני
אים אינגעלייגט געלטער. אַ שלישי. געווינט האָט ער אין בענדין.

קורץ און גוט. מיין מוטער האָט געוואָלט מאַכן פֿון מיר אַ לייט. באַט
דאָס לערנען איז נישט געקראַכן אין קאַפּ אַרײַן. מיין ברודער בנימין און
איך האָבן געהאַט אַ טויבנשלאַק אויפֿן דאָך און איך פֿלעג שטיין דאָרט מיט
אַ שטעקן און יאָגן די טויבן. מיר זענען אַרויסגעגאַנגען מיט מיידלעך אויך.
מיר זענען געגאַנגען אין ייִדישן טעאַטער אויפֿן מוראַנאָו און שפּעטער —
ווי רופֿט זיך דאָרט די גאַס? — אויף דער אַבאַזשנע. אין קאַמינסקיס טעאַטער.
מיר זענען געגאַנגען אין די פּוילישע טעאַטערס אויך: נאָווי, לעטני, די
אַפּערע. אויף דער לעשנע גאַס איז געווען אַ זומער־טעאַטער און מ'האַט
דאָרט ליכט געקאַנט קריגן אַ שיקסע. זונטאָג האָבן די דינסטן אַלע געקראַגן
וויכאַדנע און פֿאַר אַ טעוועלע שאַקאַלאַד האָט זי אייך אַלץ געגעבן. יענע
יאָרן האָבן מאַנצלייט נישט געוויסט פֿון היטן זיך. די שיקסע איז פֿאַרגאַנגען
אין טראַגן און די באַלעבאַסטע האָט זי אַרויסגעוואָרפֿן. זי איז אַוועק אין
אַזאַ סאַרט האַספּיטאַל, אַ קליניק, און דאָרט האָט זי געמוזט זעקס מאַנאַטן
ציט זויגן דריי אַנדערע ממזרים. דערפֿאַר האָט מען זי דאָרט געהאַלטן. די
קינדער זענען אויסגעוואַקסן און זיי זענען געוואָרן פֿייערלייט, סטרוזשעס
און אַ מאָל אויך פּאַליסלייט, סטראַזשיקעס.

יענע יאָרן האָט יעדע לייטישע באַלעבאַסטע געהאַט אַ וועטנורס, אַן אַם,
און די שיקסעס האָבן דערפֿון געמאַכט אַ לעבן. ביז צו אַ יאָר פֿערציק, און
אַפֿילו שפּעטער, קאָן אַ נקבֿה זײַן אַן אַם. שפּעטער זענען זיי אַוועק דיגען,
אַדער בעטלען. די מערסטע האָבן נישט דערלעבט צו ווערן אַלט. ס'זענען
געווען אַזוינע גויים וואָס דאָס איז געווען זייערע ביזנעס: זיי האָבן טראַגעדיק
געמאַכט די אַמען, און יענע האָבן זיי געגעבן אַ שיקסעלע גריץ, אַדער אַ
שטיקל ברויט. ווי באלד איר זענט אַ וואַרשעווער, דאַרפֿט איר דאָס אַליין
וויסן.

— כּווייס, כּווייס.

— וועל, איך האָב, ווי מ'זאָגט, געקראַגן מיין חלק. כּ'האַב אַלע מאָל
געהאַט אַ פֿולע קעשענע געלט און אַ גילדן האָט נישט געשפּילט בני מיר
קיין ראָל. אַז ס'האַט זיך אונדז פֿאַרגלוסט, זענען מיר געגאַנגען אין די הייזלעך

אויך: אין פאטשעיאוו, אין טאמקעס, אויף קראכמאלנע גאס, אויף דער
סמאטשע, איר האט צייט?

— א סך צייט.

— ווי באלד איר זענט א ייד און א ווארשעווער, קאן מען דאך שמועסן.
ווארום זיצן מיר נישט בני איין טיש?

— כ'וואלט געווען העכסט צופרידן צו זיצן מיט אייך.

— איכיל רעדן מיטן סטוארד. מ'זיצט אליין און ס'ווערט אזוי סקוטשנע,
אז מ'ווייסט נישט וואס צו טאן מיט זיך. עסט מען און מ'געווינט וואג. די
שפאנישע קאנען עסן אן אן עק, איר'ט געזען דא זייערע נקבות? ווי קאן מען
האבן צו טאן מיט אזא בארג פלייש? אין די סטייטס זענען אלע אויף א
דינעט. דא פֿרעסן זיי ביז זיי ווערן צעזעצט. אין ווארשע איז געווען דאס
זעלבע. איר טרינקט ביר?

— ניין.

— איכיל באשטעלן א קופל ביר.

ב

— ווי לאנג מ'איז יונג — האט סעם גערעדט — טראכט מען נישט צו
פֿיל אַרײַן. אָבער אַז מ'ווערט עלטער, וויל מען אַ מענטש וואָס מ'האַט ליב
און וואָס האָט דיך ליב, וואָס איז די קונץ פֿון באַצאלן? פֿאַר געלט זענען
אַלע גלייכע מחותנים. כ'האַב מיך באַקענט מיט אַ מיידל פֿון דער גנאַינע
גאָס און געהייסן האָט זי חוהלע — טאַקע ווי די חוה וואָס האָט געגעבן
אַדם הראשון דעם עפל און דערפֿון מוזן אַלע שטאַרבן. זי איז געווען אַ וויל
מיידל, אַ מויד מיט געקלאָווערטע פּיסקעס, ווי מ'פֿלעגט זאָגן אין וואַרשע,
געשניצטע פֿיסלעך און אַל דאָס איבעריקע. זי איז אַלט געווען אַכצן יאָר און
יענע יאָרן איז דאָס שוין נישט געווען אזוי יונג. מנן מאַמע האָט נישט
געגליכן דעם שידוך, ווײַל איר טאַטע איז געווען אַן אַרעמאַן. ער'ט געאַרבעט
אין די כשרע יאַטקעס, אַ שינדער אַדער וואָס. ער'ט געהאַט נאָך קינדער.
דאָס מיידל האָט נישט געהאַט קיין גראַשן נדן, נאָר וואָס האָב איך געדאַרפֿט
איר נדן?

קורץ, מ'האַט געמאַכט — ווי רופֿט מען עס? — ראשי־פרקים און דערנאָך
האַט מען געשריבן תנאים און געבראַכן טעלער. כ'בין נישט קאָ חסיד. כ'בין
געגאַנגען מיט איר שבת אין טעאַטער. אין דער וואַכן פֿלעגן מיר אַרײַנגיין

אין א דעליקאטעסן — א וורשטן-האנדל — און מיר האָבן געגעסן הייסע קישקעלעך מיט מושטאַרדע און זעמל. אַזוינע זעמל ווי ס'זענען געווען יענע צינט אין וואַרשע, איז נישטאָ אויף דער גאַנצער וועלט. זיי האָבן געקנאַקט אונטער די ציין. זיי זענען צעגאַנגען אין מויל. זי'ט געקאַנט טרינקען אַ גלאָז ביר אויך. קורץ און גוט, מיר האָבן געפֿירט אַ ליבע.

יענע יאָרן חתן-כלה האָבן נישט געטאַן דאָס וואָס הינט. אַ מיידל האָט געמוזט בלייבן כשר ביז צו דער חתונה. אָבער מיר'ן זיך געקושט און פֿונקען זענען געפֿלויגן. מיר'ן זיך צוגעזאַגט ס'טעלערל פֿון הימל. מיר'ן זיך שוין געדונגען וויפֿל קינדער מיר זאָלן האָבן. כ'געדענק עס ווי הינט: איך האָב געוואָלט זעקס קינדער און זי — צען. איר טאַטע האָט געהאַט אָפגעלייגט די חתונה אויף שבת-נחמו — ס'איז נישט גרינג פֿאַר אַן אַרעמאַן חתונה צו מאַכן אַ טאַכטער אָפֿילו אַן נדן — און מיר האָט זיך די צינט אויסגעוויזן ווי אַן אייביקייט. מיר'ן איר געגעבן שיינע מתנות: אַ גאַלדן זייגערל, אַ קייטל, אַ בראַש. איר טאַטע האָט זיך נישט געקאַנט פֿאַרגינגען קאָ מתנה. כ'האָב געקראָגן אַ זילבערן בעכערל צו מאַכן קידוש. אַט אַזוי האָבן מיר זיך אַרומ-געשפּילט און אין מיר האָט געברענט די ליבע ווי פֿייער.

איצט וועל איך אַנין עפעס דערציילן. נאָך איצט, אַז כ'רעז' דערוועגן נעמט מיך בריען אַט דאָ, אונטערן אַרץ.

ס'איז געווען שבת און מיר זענען געגאַנגען אין טעאַטער. שפעטער, שבת צו נאַכטס, זענען מיר אַוועק צו קאַטיקן אין דער רעסטאָראַציע און מיר'ן דאָרט געמאַכט אַ גאַנצע סעודה. פֿיש און פֿלייש און וואָס נישט? איר טאַטע האָט פֿאַרלאַנגט, אַז ער אַ זייגער ביי נאַכט זאָל זי זיין צוריק אין דער היים, ווען נישט, האָט ער גאַנץ שוין אַראָפגענומען דעם רימען פֿון די הויזן און זי אָפגעשמיסן ווי אַ קליין מיידעלע. מיר איז דאָס גראָד געפֿעלן. כ'האָב נישט געוואָלט חתונה האָבן מיט אַ שוויצערין וואָס לויפֿט אַרום האַלבע נעכט. כ'האָב געוואָלט אַ באַלעבאַטיש קינד. אַט אַזוי.

אַז כ'בין געוואָרן מיט איר אַ חתן, האָב איך אויפֿגעהערט לויפֿן צו די שיקסעס. זי'ט גערעדט מיט מיר אָפֿענע ווערטער: וואָס דו האָסט געטאַן פֿריער, איז פֿאַרפֿאַלן, נאָר איצט ביסטו מינער. ס'איז נישט געווען אַזוי ליכט זיך אָפצוהאַלטן. מיר האָבן אַליין געהאַט אַ דינסט און כ'פֿלעג פֿריער קומען צו איר ביי נאַכט אין קיך. אָבער כ'האָב געשווירן חוהלען זיך צו האַלטן, ווי מ'זאָגט, אין דער מעלה.

בקיצור, מיר'ן אפגעגעסן, אפגעטרונקען און דערנאך האב איך גענומען א דראשקע פֿון די נאלעווקעס צו דער גנאינע. ס'איז געווען נאך פסח. יענע יארן פֿלעגט מען פֿארמאכן ס'טויער האלב עלף. מיר'ן זיך געקושט ביים טויער נאך א מאל און ווידער א מאל און דערנאך האב איך אנגעקלונגען און דעם סטרוזשם שייגעץ איז געקומען עפענען. געהייסן האט ער באַלעק — א כאַם, אַ שלעגער. ס'איז אים אַלע מאַל נאָכגעלאָפֿן אַ הונט. ער'ט געהאַט מער שיקסעס וויפֿיל איך האָב האָר אין קאַפּ.

— די מערסטע טויערן אין וואַרשע — האָט סעם וויטער דערציילט — האָבן געהאַט אַ פֿיצעלע פֿענצטערל, וואָס דער סטרוזש פֿלעגט דורך דעם אַרויסקוקן זען ווער ס'קלינגט, וויל אַ מאַל קאָן אַנקלינגען אַ באַנדיט, אַדער אַ שלעפער. ס'איז מיר קיין מאַל נישט אינגעפֿאַלן ווען כ'האַב אַפּגעפֿירט חוהלען אַהיים אַרײַנצוקוקן אין פֿענצטערל. וואָס איז דאָ צו זען? דאָס מאַל האָב איך אַזוי נאָך איר געבענקט, אַז כ'האַב געוואַלט זען ווי זי גייט אַרײַן אין הויף. כ'טו אַ קוק און ס'ווערט מיר פֿינצטער אין די אויגן. ווען אַ קבֿר עפֿנט זיך פֿאַר מיר, וואַלט איך גלייך אַרײַנגעשפּרונגען. חוהלע שטייט און קושט זיך מיטן שייגעץ. כ'האַב געמיינט ס'איז אַ פֿאַרבלענדעניש אַדער כ'בין פֿון זינען אַראָפּ. ער קושט זי און דריקט זי און זי קושט צוריק. ס'האַט גע' דויערט אפֿשר צען מינוט. אַז איך האָב נישט געקראָגן די אַפּאַפלעקציע גלייך אויפֿן אָרט, בין איך שטאַרקער פֿון איינז.

כ'על אייך נישט לאַנג ברייען וואָס כ'בין דורכגעגאַנגען יענע נאַכט. ס'האַט מיך געוואַרפֿן ווי אין קדחת. כ'האַב געוואַלט מיר אַ מעשה אַנטאָן. די מאַמע מינע קומט אַרײַן און פֿרעגט: קינד מינס, וואָס איז דיר? ביסט חלילה נישט געזונט? כ'האַב איר נישט געקאַנט דערציילן מיין בראַך. כ'האַב זי אַפּגעפּטרט מיט אַ תּירוץ. כ'האַב אַזוי אַפּגעפֿיבערט און זיך געשלינדערט ווי אַ שלאַנג ביזן ווינסן טאַג. אין דער פֿרי בין איך אינגעשלאָפֿן און אַז כ'האַב מיך אויפֿגעכאַפט איז מיר געווען ביטער אין מויל ווי פֿון סם.

כ'האַב שוין נישט געקאַנט בלייבן אין וואַרשע. יענע יארן איז מען אַ סך געפֿאַרן קיין אַמעריקע. אַלץ וואָס מ'האַט געדאַרפֿט איז אַ שיפֿסקאַרטע. ס'זענען געווען אַזוינע אַגענטן וואָס האָבן געגעבן אַ שיפֿסקאַרטע שפּעטער אויסצוצאָלן אין אַמעריקע. כ'האַב געהאַט צוויי ברירות: אַדער זיך אויפֿ- הענגען, אַדער אַוועק ווי די אויגן וועלן מיך טראָגן. ס'איז געווען ביי אונז אַ קאַסע, ווי מיין טאַטע האָט געהאַלטן געלט. איך האָב געוויסט ווי דער

שליסל איז באהאלטן. ווען דער טאטע איז אוועק צו די פֿערד און די מאמע איז געגאנגען אין אולריכס הויף איינקויפֿן, האב איך געעפֿנט די קאסע און ארויסגעלקחנט צוויי הונדערט רובל. ס'זענען דאָרט געלעגן שווערע טויזנטער, אָבער כ'בין נישט קיין גנב. דאָס ערשטע געלט וואָס כ'האָב פֿאַרדינט אין אַמעריקע, האָב איך צוריקגעשיקט אַהיים.

לאָמִיך נישט כאָפֿן די פֿיש פֿאַר די נעץ. כ'בין אוועק צו מײַן מחותן און בין אַרויף אין שטוב. געוויינלעך פֿלעג איך קומען צו איר שבת און מיטוואָך. כ'קום אַרײַן און זי שטייט בײַ דער קיך און פֿרעגלט פֿאַר זיך אַ פֿינגקוכן — דאָס צווייטע אָנבײַסן. קיינער איז נישט געווען אין דער היים. היינט וויל מען זײַן דאַר. יענע יאָרן האָבן מײַדלעך נאָר געוואָלט געווינען וואָג. אויף די דאָטשעס האָט מען זיך געוויגן, און אַז אַ מײַדל האָט נישט צוגעקראָגן דורכן זומער פֿופֿצן פֿונט, האָט זי געהאַלטן, אַז ס'געלט איז אַרויסגעוואָרפֿן. מ'האַט זיך אונטערגעבעט מיט קישלעך פֿון פֿאַרנט און פֿון הינטן, אַלץ אויסצוקוקן קײַלעכיק.

כ'קום אַרײַן און ס'פֿנים ליכט בײַ איר אויף ווי די זון. שמואלכל! — און זי וואָרפֿט זיך קושן. כ'זאָג: לאַז נישט דעם פֿינגקוכן אָנברענען. — וואָס ביסטו עפעס געקומען זונטאָג אין דער פֿרי? — פֿרעגט זי. כ'זאָג איר: עמעץ האָט מיר געזאָגט, אַז דער יוועליר, וווּ מיר האָבן געקויפֿט דינע מתנות איז אַ שווינדלער. דאָס גאַלד איז נישט פֿערצן קאַראַט, נאָר געמישט מיט זילבער. זי איז געוואָרן דערשראָקן. זי'ט אַראָפֿגענומען די פֿאַן פֿון דער פֿייערקע און איז אוועק אַרויסגעמען ס'צירונג. כ'האָב אַלץ אַרײַנגעלייגט אין קעשענע און זי אַ כאָפֿ געטאָן בײַ די האָר. וואָס איז דאָס? — פֿרעגט זי און ווערט בלייבן ווי דער טויט. כ'זאָג: כ'האָב געזען נעכטן בײַ נאַכט דורכן פֿענצטערל אין טויער וואָס דו האָסט געטאָן מיט באַלעקן. פֿאַר וואָס? זי איז געבליבן אָן לשון.

כ'האָב איר דערלאָנגט איין כמאַל אין פֿרעסער אַרײַן און זי האָט גענומען שפּײַען מיט ציין. אַט אַזוי ווי איר הערט. דאָ האָט זי אויסגעשפּיגן איין צאָן און באַלד דערנאָך אַ צווייטן און אַ דריטן. דער בעסטער דענטיסט וואָלט נישט געמאַכט קיין בעסערן דזשאָב. כ'האָב זי געוואָלט דערהרגענען, אָבער כ'בין פֿאַרט אַ יוד. כ'האָב איר אָנגעשפּיגן אין פרצוף און בין אוועק.

מײַן ליבער מענטש — ווי הייסט איר? יצחק? — מײַן ליבער יצחק, כ'האָב מער נישט געזען נישט מײַן טאָטן, נישט מײַן מאַמען, נישט מײַן

ברודער בנימין, — קיינעם נישט. כ'בין אוועקגעלאָפֿן צו דער באַן און גע-
קויפֿט אַ בילעט קיין מלאָווע. כ'האַב געוואָסט, אַז דאָרט שוואַרצט מען די
גרענעץ קיין פּרינסן. ס'זענען דאָרט געווען קאַנטראַבאַנדיסטן — מולכער
האַט מען זיי גערופֿן — און פֿאַר דריי רובל האָט מען דיך אַריבערגעשמאָגלט
איבער דער גרענעץ. כ'האַב גאַרנישט געהאַט מיט מיר, אַפֿילו נישט קיין
העמד איבערצוביטן.

אין מלאָווע פֿרעגט מיר דער שוואַרצער: וווּ איז דיין פעקל? און איך
זאָג אים: מײַן פעקל איז דאָ, און ווינז אים אויפֿן האַרץ. ער'ט פֿאַרשטאַנען
וואָס כ'מײַן. בײַ נאַכט בין איך אַריבער די גרענעץ און צו מאַרגנס בין איך
אָוועק קיין האַמבורג. דאָרט האָב איך געקראָגן אַ שיפֿסקאַרטע קיין ניו־יאָרק
און ס'איז מיר נאָך געבליבן אַ היפשע סומע געלט. כ'האַב פֿאַרקויפֿט די
מתנות פֿאַר אַ שיבוש. כ'האַב מיר געקויפֿט וועש, אַ גאַרניטער און וואָס
כ'האַב באַדאַרפֿט. געזונט בין איך געווען ווי אַ פֿערד.

געפֿאַרן איז מען דעמאָלט צווישנדעק און כאַטש כ'בין געווען אַ בלאַטער
יונג, אַ שיקסעניק, האָב איך נישט געגעסן קיין טרפֿות. כ'האַב איבערהויפֿט
מער נישט געקאַנט עסן. די מערסטע פּאַסאַזשירן האָבן געהאַט די ים-
קראַנקייט. זיי האָבן געבראַכן מיט דער גרינער גאַל. פֿון געשטאַנק האָט מען
געקאַנט אומקומען. איך בין געווען קראַנק דאָ, אין קאַפּ. ס'האַט זיך מיר פֿסדר
געדוכט, אַז באַלד ווער איך משוגע. כ'האַב פֿינט געקראָגן אַלע נקבֿות. איך
האַב אויפֿגעהויבן די הענט צום הימל און געשווירן קיין מאָל נישט חתונה
צו האָבן.

— איר'ט געהאַלטן וואָרט? — האָב איך געפֿרעגט.

— כ'האַב אייניקלעך.

ג

— זאָל איך ווייטער דערציילן? איר ווילט הערן? — האָט סעם מיר
געפֿרעגט.

— יאָ, דערציילט!

— ס'איז אַ לאַנגע געשיכטע, אָבער כ'על אײַך נישט לאַנג באַדערן. מ'קאַן
דען דערציילן דאָס גאַנצע לעבן? אין די ייִדישע פּייפּערס באַשרייבט מען
זאָכן און ס'ציט זיך מאַנאַטן אַדער יאָרן. כ'לייען, כ'האַב ליב צו לייענען.

בני מיר א שרייבער איז בעסער ווי א ראבני, אדער א דאקטער. ער ווייסט אלץ וואס ס'טוט זיך בני אביך אין דער נשמה, א שטייגער ווי ער וואלט געווען דערבני. אבער אז כ'פאר ארום, קאן איך מער נישט קריגן די פיפערס. עמעץ זאמלט זיי פאר מיר אין אמעריקע און אז כ'קום צוריק, געפין איך א גאנצן פאק.

יא, כ'האב געשווירן, אבער זיין אליין קאן מען אויך נישט. יענע יארן אויף א שיף זענען אלע געווארן ווי איין משפחה. אזוי האבן מיר זיך גערופן: שיפברידער און שיפשוועסטער. געגעסן האט מען קארטאפל אין די שאלן מיט לויג פון הערינג. דאס איז פשר. כ'האב מיר געהאט אנגעקויפט אין בערלין פשרע וורשטן און כ'האב יעדן געגעבן א שטיקל. דערפון בין איך געווארן א גאנצער קייסער. די ווייבלעך און די מיידלעך זענען אלע געקומען צו מיר נאך וורשט און מ'האט מיך געקושט און געהאלדוט. אבער כ'האב געוויסט אז ס'איז פארן וורשט. נאך דעם מאלער וואס ס'האט מיט מיר געטראפן מיט דער חוהלען, האב איך שוין קיינעם נישט געגלייבט.

ס'איז געווען אויף דער שיף א קליין ווייבעלע. וואס איז שוין פריער געווען אין אמעריקע און זי איז געהאט געפארן קיין פוילן אריבערברענגען איר'ס א טאנטע. בני איר זענען מיר אלע געווען א באנדע גרינהארנס. זי האט געהאט מיט דער טאנטע א קאבינע, נאך די טאנטע איז גלייך געווארן קראנק און דאס ווייבעלע האט זיך געהאלטן מיט אונדז, גרינע, איר מאן איז געווען א שוחט אין בראנזוויל. אזוי האט זי געזאגט. וואס האבן מיר געוויסט פון בראנזוויל?

בני אונדז אין פוילן, א ווייב פון א שוחט איז געגאנגען אין א שייטל, אדער א קאפקע. אבער דאס ווייבעלע איז געגאנגען אין די בלויזע האר. ווי זי האט אויסגעזען? א שווארצע, מיט אויגן וואס האבן שטענדיק געלאכט. אזא לאכערין האב איך נישט באגעגנט זינט כ'לעב. זי האט געשאטן מיט וויצן פון ארבל און כ'האב איר יעדן טאג געגעבן א שטיק וורשט. זי'ט מיר א נאמען געטאן די בייבי. איך בין געווען א יונג א ריו און זי א פיצלס. כ'האב זי געקאנט ארייננעמען אין פאקעט. אבער איך בין געווען די בייבי. זי'ט גערעדט פאר פניער און וואסער. קלוג איז זי געווען — א ממזרת. מ'האט איר נישט געדארפט אריינגלייגן קא' פֿינגער אין מויל. זי'ט געטאן אויף דיר א קוק און געוויסט אלץ וואס עס האט זיך געטאן מיט דיר — ווי א ציגנערין. ווי זי האט געהייסן? בעטי. איר יידישער נאמען איז געווען

ברינדל, נאָר אין אַמעריקע איז זי געוואָרן בעטי. כ'האַב נאָך קיין מאָל נישט געטראָפֿן אַזאַ פֿלינקע זאַך. זי האָט אַרומגעהאַפֿטלעט ווי אַ פֿייגעלע. אומעטום איז זי געווען און אַלץ האָט זי געוויסט. זי'ט געקאַנט רעדן ענגליש.

זי טוט אַ זאַג צו מיר : אויב איין פֿרוי איז געווען צו דיר פֿאַלש, דאַרפֿסטו נישט אויסלאָזן דעם צאָרן צו אַלע וויכער. ס'זענען דאָ גוטע פֿרויען אויך. פֿון וואָנען ווייסט איר, פֿרעג איך, אַז אַ פֿרוי איז געווען צו מיר פֿאַלש ? און זי זאָגט : בייבי, ס'שטייט דיר אַנגעשריבן אויפֿן שטערן.

זי'ט מיך אַרײַנגענומען אין דער קאַבינע. די טאַנטע איז געלעגן ווי טויט. די ים־קראַנקייט איז אַ געפֿערלעכע זאַך. כ'האַב געמיינט זי שטאַרבט. נאָר בעטי לאַכט און ווינקט צו מיר כ'זאָל זיך צו איר אַראָפֿבייגן. זי אַליין שטעלט זיך אויף די נעגל און זי'ט מיר דערלאַנגט אַ קוש וואָס כ'געדענק ביז הינט. אַ שוחטס אַ ווייב זאָל קושן אַ פֿרעמדן מאַנצביל — דאָס איז נאָך געווען דעמאָלט בני מיר אַ נײַס.

כ'זאָג צו איר : דו האָסט נישט ליב דעם שוחט ? און זי זאָגט : כ'האַב אים ליב, נאָר ער שטייט אין בראַנזוויל און שעכט טשיקנס און איר בין דאָ. ווען ער ווייסט וואָס דו טוסט, זאָג איך, וואָלט ער דיך אויך געשאַכטן. ווען, זאָגט זי, מענטשן וואָלטן געוויסט דעם אמת, וואָלט די וועלט זיך צעפֿאַלן ווי אַ קאַרטנשטיבל.

מיין ליבער פֿריינד, ס'האַט זיך אַנגעהויבן צווישן אונדז אַ לינקע ליבע. כ'האַב מיר קיין מאָל נישט פֿאַרגעשטעלט, אַז אַזאַ קליין ווייבעלע קאָן זײַן אַזאַ גרויסע וועלערין. זי'ט מיך פֿאַרמאַטערט, נישט איך זי. דערבײַ האָט זי נאָר גערעדט וועגן גאָט. פֿרייטאָג פֿאַר נאַכט האָט זי אַרײַנגעשטעלט דרײַ ליכט אין דרײַ פֿאַטיטאַס, צוגעדעקט דעם קאַפּ מיט אַ שאַל, פֿאַרשטעלט די אויגן און געבענטשט ליכט ווי אַ רביצין.

אַזוי זענען מיר אַנגעקומען קיין אַמעריקע. אין דרויסן איז געשטאַנען אַן עולם מענטשן און געוואָרט אויף די גרינע און מיין שטיקל סחורה האָט דער־קענט איר מאַן, דעם שוחט. הער מיך אויס, בייבי, זאָגט זי, ס'איז גאַרנישט געשען צי'שן אונדז. מיר זענען ווילד פֿרעמדע. פתח שׁין שאַ. כ'האַב שפּעטער געזען ווי זי האָט זיך געקושט מיטן שוחט. זי'ט געקושט און געוויינט און איך האָב באַנייט מיין שבוּעה. שמואל, זאָג איך צו מיר, ס'איז אַ פֿאַלשע וועלט. אַ ראַבײַ האָט מיר שפּעטער מיט יאָרן געזאָגט, אַז ס'איז דאָ אין דער תּורה : אַלע מענטשן זענען ליגנערס.

— נישט אין דער תורה, נאָר אין תהילים — האָב איך געזאָגט — כל האָדם כּוֹזֵב.

— דהאַט'ס אײַט! יענע יאָרן האָט מען פּאַסאַזשירן גענומען קײן עליס-אַנלאַנד. דאָס טרערן-אַינדול, אַזוי האָט מען עס גערופֿן. אַבער איך בין געווען געזונט ווי אַ בער און געהאַט געלט. מ'האַט מיך באַלד אַרױסגעלאָזט. דעמאָלט פֿלעגן קומען צו די שיפֿן אַגענטן פֿון אַלערליי פֿעקטאָריס און ווי נאָר דער גרינער איז אַרױף אויף דער יבשה, האָט מען אים גענומען צו דער אַרבעט. געצאָלט האָט מען נישט מער ווי דריי דאָלאַר אַ וואַך און טייל מאַל נאָך ווינציקער. באַט אַזוי ווי כ'האַב געהאַט געלט, האָב איך מיך נישט גע-אַנלט צו ווערן אַ שקלאָף.

דאָנאַטאָן איז געווען אַ גאַס וואָס מ'האַט גערופֿן דער חזיר-מאַרקעט. אַרבעטער זענען דאָרט אַוועק זוכן אַרבעט. יעדער בעל-מלאכה האָט געטראָגן זיין געצייג פֿאַר אַ סימן וואָס ער טוט. ס'גייט אַ שננדער און ער טראָגט אַ קעפל פֿון אַ ניימאַשין. אין אַמעריקע איז אַזוי, אַז אין אײן טרייד פֿעלן אויס הענט און אין אַנדערן איז סלעק. בײַ אונדז איז אַלץ דער סעזאָן. אַגענטן שטייען צו מיר צו, נאָר איך זאָג: פֿריער וויל איך מיך אַרומקוקן. כ'האַב געטראָפֿן אַ יונג-מאַן און ער זאָגט: איר קאָנט נישט שלאָפֿן אין סטריט. קומט לאָמיר גיין זוכן אַ דירה. מיר זענען געגאַנגען ביז מיר זענען אַנגעקומען אויף אַטורני סטריט. די סטריטס זענען געווען פֿול. מ'האַט געגעסן אין סטריט. מ'האַט געלייענט די פייפערס אין סטריט. ס'איז צוגעקומען אַ מויד, אַ טליק, און אונדז געוואָלט אַוועקפֿירן צו זיך אין בייסמענט פֿאַר אַ קוואַדער. אַבער מיר'ן נישט געוואָלט גיין.

דער יונגער-מאַן איז, ווינזט אויס, געווען אַ פֿאַרמיטלער. ער'ט מיך אַרױפֿ-געפֿירט אויפֿן דריטן פֿלאַך אין אַ שטוב וווּ מ'האַט גענומען באַרדערס. ער'ט מיך פֿאַרגעשטעלט פֿאַר דער מיסעס. געהייסן האָט זי מאַלע, ס'איז אַן אַזרי-שער נאָמען. אַבער אויך אַ יידישער. איך האָב אַליין געהאַט אַ מומע מאַלע. ס'זענען געווען אין דעם הויז נאָך צוויי באַרדערס. ס'איז געווען אַ טוילעט אין קאַרידאָר. אַז מ'האַט געוואָלט נעמען אַ וואַנע, איז מען געגאַנגען צום באַרבער. פֿאַר צוויי שמאַליאַרעס אַ וואַך האָב איך געקראָגן בײַ דער מיסעס עסן און אַ געלעגער — אַלע דריי באַרדערס אין אײן רום. דער מאַן אירער איז געווען אַ הויזפיינטער. זי'ט פֿאַר אונדז געקאַכט און געוואַשן אונדזערע וועש אויך. גראַד זי איז געווען אַן ערלעכע נקבָה, האָט זיך דערהרגעט פֿאַרן מאַן

און די קינדער, אבער ער איז געווען א באם און זיך ארומגעשלעפט מיט אנדערע. זי האט געהאט א טעכטערל, סוזען, און יענע האט שוין געטויגט אויף א כפרה. געקומען אהיים יעדע נאכט איינס א זייגער און פאר דער טיר זיך געקוועטשט מיט די באיעס.

געקאכט האט די מאלע ווי פארן קייסער. ווי זי האט געקאנט אפאדערן דאס אלץ צו געבן פאר צוויי דאלאר א וואך, ווייס איך נישט. זי האט געקויפט מציאות אין מארק. אין ארטשאַרד סטריט, אויף די פושקארטס, האט מען אלץ געקראגן בחצי-חינם.

מיין ליבער מאן, צען יאר צייט האב איך אויסגעהאלטן, נישט חתונה געהאט. כ'בין נישט קיין פילאסאף, אבער כ'האב אפענע אויגן. כ'האב מיך אריינגעטראכט אין לעבן און געזען וואס ס'טוט זיך. ווי לאנג מ'האט געגלייבט, אז ס'איז דא א גאט און ער שטראַפֿט פאר זינד, האט מען מורא געהאט פאר די פֿייערן פֿון גיהנום. אבער אז די ייִדישע פייפערס האבן געשריבן, אז ס'איז נישטאָ קיין גאט און אז משה רבנו איז געווען אַ קאָפיטאַליסט און אַ בלאַפֿער, פֿאַר וועמען זאל מען מורא האָבן? כ'האָב פֿאַרגעסן די הויפטזאך. יענע יאָרן זענען שוין געווען אין אַמעריקע קאָרס און אַפֿילו טראַקס, אַבער די מערסטע סחורה האָט מען געפֿירט אין עקספרעס־וועגן. אין די סטריטס זענען געווען וואַרשע, בין איך באלד אַרײַן אין די עקספרעס־ביזנעס. פֿרײַער בין איך געווען קאַרעטעס, וווּ די פֿערד האָבן געטרונקען. אַזוי ווי מיר האָבן געהאַט פֿערד אין אַ שמײַסער בײַ יענעם. דערנאָך האָב איך אַליין מיר געקויפֿט אַן עקספרעס־וואָגן מיט אַ פֿערד. פֿון איין וואָגן איז געוואָרן צוויי און פֿון צוויי — זעקס און צען. כ'בין אַרײַן קיין אַמעריקע מיטן רעכטן פֿוס. וואָס כ'האָב געטאָן אין ביזנעס איז מיר געגאַנגען מזלדיק. געאַרבעט האָב איך זעכצן שטונדן אַ טאָג, אַבער די כוחות האָבן געקלעקט. היינט מוז איך נעמען פֿילן צום שלאָפֿן. דעמאָלט האָב איך מיך אַוועקגעלייגט אין מיין אייגענעם וואָגן אויף די בלויע ברעטער און נאָך איידער כ'האָב אַנגעלענט דעם קאַפּ, האָב איך שוין געכאַ־מערט. כ'האָב געקאָנט אַפּשלאָפֿן צען שטונדן מיט איין קנאַק און מער אויך. באַמס פֿלעגן אַרײַנקריכן אין וואָגן און זענען געווען מײַנע בײַשלעפֿער. פֿאַר די פֿערד זענען געווען שטאַלן. ס'איז געווען אַ גוטע ביזנעס און כ'בין געוואָרן רײַך, אָדער וואָס מ'האָט דעמאָלט געדענקט אז ס'איז רײַך. דעמאָלט פֿאַר טויזנט דאלאַר האָט מען געקאָנט קויפֿן מער ווי היינט פֿאַר צען טויזנט. כ'האָב געהאַט אַן אייגענעם אַפּאַרטמענט אויף גרענד סטריט. קיין קאַמפּאַני האָט

מיר נישט געפֿעלט. די שדכנים האָבן מיך נאַכגעיאָגט, באַט כ׳האַב גערעדט
 צו זיי אָפֿענע רייד : צו וואָס זאָל איך חתונה האָבן און יענער זאָל שלאָפֿן מיט
 מיין ווייב ? זאָל יענער חתונה האָבן און איכ׳ל שלאָפֿן מיט זיין ווייב. ס׳זענען
 נישט געווען גלאַט רייד. איר פֿאַרשטייט מינע ווערטער, האָ ?
 — יאָ, כ׳פֿאַרשטיי.

ד

— באַט מ׳קאָן נישט זיין קיין ווילער. הימל און ערד האָבן זיך פֿאַרשווירן,
 אז עס זאָלן נישט זיין קיין חכמים. איך האָב אַיך שוין געזאָגט : כ׳האַב ליב
 געהאַט דאָס ייִדישע טעאַטער. וואָס ווייסט איר, שפּעט אַריבערגעקומענע,
 וואָס דאָס ייִדישע טעאַטער איז געווען פֿאַר אונדז ! דעמאָלט זענען נאָך געווען
 די גרויסע עקטאָרס : טאַמאַשעווסקי, אַדלער, די מאַדאַם ליפּצין. די מערסטע
 שאַפֿ־אַרבעטער זענען געאַנגען אין טעאַטער בלויז שבת. אָבער איר, אַ בעטש־
 לאָר, מיט געלט, האָב געקאַנט אַפֿאַרדן צו גיין ווען ס׳האַט זיך מיר פֿאַר־
 גלוסט, און געגלוסט האָט זיך מיר יעדע נאַכט. הינטיקע פּיעסן טויגן אויף
 אַ פּפּרה. דעמאָלט אַ פּיעסע איז געווען וואָס צו זען. דוד המלך, בת־שבע,
 חורבן בית־המקדש — היסטאָריע ! די יידן האָבן זיך געשלאָגן מיט — ווי
 הייסן זיי דאָרט ? — די רוימער און מ׳האַט געזען די גאַנצע מלחמה ווי
 לעבעדיק, כ׳האַב געהאַט פּלענטי וויבֿלעך און מוידן אויסצונעמען, אָבער
 אַמבעסטן האָב איך ליב געהאַט צו זיצן אין טעאַטער אליין. ס׳איז געווען איינע
 אַן אַקטריסעלע, וואָס מ׳האַט געדרוקט איר נאָמען מיט קליינע אותיות, מ׳האַט
 רעכט זיך אויף איר נישט אומגעקוקט, אָבער ווען איך האָב זי דערזען שפּילן
 צום ערשטן מאָל, האָט מיך געטאָן אַ צופּ ביים האַרצן. איר נאָמען מיינט פֿאַר
 אַיך גאַרנישט, וויבֿל מ׳האַט זי ס׳זי ווי שוין פֿאַרגעסן. זײַט שוין נישט געשפּילט
 איבער פֿערציק יאָר. זי איז טאַקע די באַבע פֿון מינע אייניקלעך. ווען איך
 זאָל אַיך וועלן דערציילן ווי כ׳האַב זיך מיט איר באַקענט און ווי אַזוי כ׳האַב
 זי צוגענומען פֿון איר מאַן און מיט איר חתונה געהאַט, וואָלט איך געדאַרפֿט
 זיצן מיט אַיך דריי טעג און דריי נעכט, ווי קום איר, אַ פּראַסטער יונג פֿון
 וואַרשע, צו אַן אַמעריקאַנער אַקטריסע ? באַט ליבע האָט אַ טרעֿהנעם כּוח.
 זײַט מיר שפּעטער געזאָגט, אַז זײַט געפּילט מינע בליקן אויפֿן סטיידזש.
 כ׳האַב אַלע מאָל געקויפֿט אַ טיקעט אין די ערשטע פּלעצער. דער מאַן אירער
 האָט זיך אַרומגעשלעפּט מיט אַנדערע. ער פֿלעגט אַוועקפֿאַרן גאַסטראָלירן

אין אַנדערע שטעט. דאָ, אין ניו־יאָרק, האָט מען אים נישט געלאָזט שפּילן. כ'האַב אים איין מאָל געזען שפּילן אין פעטערסאָן — אַ שטיק האַלץ. קורץ און גוט, ס'איז אַוועק אַ ליבע. קיין קינדער האָבן זיי נישט געהאַט. אַז כ'בין דאָס ערשטע מאָל מיט איר אויסגעגאַנגען, האָב איך געדענקט כ'ווער משוגע פֿון גליק. כ'האַב זי גענומען אין אַ רעסטאָראַן אויף בראַדוויי און מיר זענען געגאַנגען אין אַ נייטקלאַב. מען האָט דאָרט געוויזן פּלענטי נאַקעטע נקבֿות, אָבער אין מיר האָט געברענט דער חשק צו עטלעך, אַזוי הייסט זי: עטל. אין טעאָטער האָט זי זיך גערופֿן מיט אַן אַנדער נאַמען. מיר האָבן געטרונקען שאַמפּאַניער און כ'בין געוואָרן שיכור. זי טענהט צו מיר: וואָס זעסטו אין מיר? מײַן מאַן איז גרייט מיך צו פֿאַרבייטן אויף יעדער יאַכנע, און איך זאָג: וואָס איך זע אין דיר, קאָן מען מיט קיין ווערטער נישט אַרויסרעדן. דערצו דאַרף מען זײַן אַ שרייבער אָדער אַ פֿילאָסאָף. מיר קושן זיך און יעדער קוש אירער ברייט מיך ווי פֿייער. זי רעדט צו מיר און יעדעס וואָרט איז זיס ווי האַניק — גענוי ווי מ'שרייבט אין די ביכער. כ'האַב איר גלייך די ערשטע נאַכט פֿאַרגעשלאָגן מיר זאָלן חתונה האָבן. ווען דער מאַן אירער, דער קלאַץ, האָט געהערט, אַז אַן אַנדערער איז אַ בעלן אויף זײַן פֿאַרלעגענער סחורה, האָט ער אויך באַקומען אַן אַפעטיט און ס'האַט זיך אַנגעהויבן אַ שפּיל אין קאַץ און מויז. אַז ער'ט געזען זי וויל מיך, נישט אים, האָט ער פֿאַרלאַנגט געלט. כ'האַב אים אַפּגעציילט צוויי טויזנט דאָלאַר — דעמאָלט איז דאָס געווען אַ פֿאַרמעגן — און ער'ט זי געגט. ס'רעדט זיך אַזוי. זאַכן האָבן זיך פֿאַרשלעפט אין דער לאַנגער באַנק, אָבער מיר האָבן שוין געלעבט ווי מאַן און ווייב.

ווען מיר זענען געוואָרן נאַענט און כ'האַב זי גענומען אויספֿרעגן וועגן איר לעבן, האָט זי מיר געשווירן, אַז אויסער אים, מאַקסן, האָט זי קיינעם נישט געהאַט. באַט כ'על אייך געבן אַ פּלל: אויב אַ פֿרוי זאָגט אייך, אַז איר זענט בײַ איר דער צווייטער, זענט איר דער צענטער אָדער דער צוואַנציק־סטער, אָדער דער פֿופֿציקסטער. ס'שטייט ערגעץ אין דער תּורה, אַז מ'קאָן נישט וויסן וויפֿל שלאַנגען ס'זענען געקראַכן אויף אַ פֿעלד און וויפֿל שיפֿן ס'זענען געשווימען אין ים. מײַן ליבער מענטש, וואָס מער כ'האַב געפֿרעגט און געפֿאַרשט, אַלץ מער האָב איך מיך דערוויסט. פֿריער האָט זי יאָרן זיך אַרומגעשלעפט אויף גאַסטראָלן, און צו קריגן אַ ראַל האָט מען געמוזט שלאַפֿן מיטן דירעקטאָר, אָדער ווי אַזוי דער רעדל־פֿירער האָט זיך נישט גערופֿן.

ווען זי איז געווען ניכטער, האָט זי געשוויגן, אָבער אַז זי האָט גענומען אַ ביסל משקה, האָט זי באַקומען לשון. כ׳האָב צונויפֿגעשטעלט אַ ליסטע פֿון די מענער, וואָס זי האָט זיך געוואָלגערט מיט זיי און ס׳איז מיר געוואָרן פֿינצטער. יעדעס מאָל וואָס כ׳האָב געדענקט, אַז ס׳איז שוין דער סוף, איז קאָפּויער געקומען אַ נײַער. דערווײַל האָט זי פֿאַרשוואַנגערט. כ׳האָב זי געהאַט צוגענומען פֿון אַ מאַן און צוליב מיר האָט זי אויפֿגעהערט שפּילן — ווי אַזוי האָב איך געקאַנט ווידער צעברעכן איר לעבן? מיר האָבן זיך געקריגט און כ׳האָב איר דערלאָנגט קלעפּ אויך. זײַט געוויינט אַזוי, אַז ס׳האַט געקאַנט רירן אַ שטיין. כ׳האָב אַינגעזען, אַז דאָס איז מײַן מול: חוהלע האָט זיך געקושט מיטן סטרוזשס שייגעץ און עטל האָט געהאַט אַ צעטל מיט ליובאַוויקעס. זײַט מיר הייליק צוגעזאַגט זיך צו פֿירן לײַטיש. נאָך דעם ווי זי האָט חתונה געהאַט מיט מיר, האָב איך זי מער נישט געלאָזט שפּילן און ווען אַ נקבֿה קריגט אַ בײַכל קאָן זי אַוודאי נישט שפּילן. אָבער ס׳האַט געצויגן דעם בער אין וואַלד אַרײַן. זי איז אויסגעגאַנגען פֿאַר טעאַטער. מיר פֿלעגן גיין אויף אַלע פּיעסן און מ׳האַט איר געגעבן טיקעטס אומזיסט. די קאַסירערס האָבן זי אַלע געקענט. די ייִדישע עקטאַרס זענען אַלע איין משפּחה. ס׳איז געבוירן געוואָרן בײַ אונדז אַ מייִדעלע און מיר האָבן איר אַ גאַמען געטאַן נאָך איר מאַמען, פֿייגעלע. אין אַמעריקע איז פֿון פֿייגעלע געוואָרן פֿלאָרענס. עטל איז געהאַט געוואָרן יונג אַ יתומה. מיט צוויי יאָר שפּעטער האָט זי געהאַט אַ צווילינג, אַ יונגל און אַ מייִדל. דאָס זענען מײַנע קינדער.

נאָכן צווייטן האָבן האָט זיך איר פֿאַרוואַלט צוריקגיין אין טעאַטער. מ׳האַט איר פֿאַרגעשלאָגן ראָלן. דער טעלעפֿאָן האָט געהאַלטן אין איין רינגען. אַזוי זענען מענטשן, אויב מ׳דאַרף נישט צו זיי אַנקומען, ווערן זיי גוט. אָבער כ׳האָב געזאַגט עטלען קלאַרע ווערטער: אויב דו גייסט צוריק אין טעאַטער, וויל איך אַ גט. די טעאַטער־לײַט זענען פֿריער אַלע געווען בײַ מיר געטער. אָבער ווען כ׳האָב געהערט ווי אַזוי זיי פֿירן זיך און פֿאַרלאַנגען מען זאָל זיי צאָלן מיט ליבע פֿאַר צולאָזן אַ מייִדל צום טעאַטער, האָב איך מיך אָפּגעקילט. אַט שטייט ער אויפֿן סטיידזש אין אַ שטרײַמל און שרײַט שמע־ישׂראַל, ווײַל אַ גוי וויל אים הרגענען, און שפּעטער זאַגט ער צו אַ מייִדל: אויב דו ווילסט אַ ראָל, מוזסטו גיין מיט מיר אין בעט אַרײַן. כ׳האָב אַינגעזען, אַז אַלע זענען פֿאַלש, יעדער איינער וויל נאָר פֿאַר זיך. כ׳האָב געהאַט גוטע פֿרײַנד און ווען זיי זענען געקומען צו מיר אַהיים, האָבן זיי גלייך גענומען זיך צושאַרן צו

מיין ווייב און מאַכן אייגלעך. עטלען איז דאָס געפֿעלן. וואָרום נישט ? אָבער נאָך דעם ווי ס'האָט פּאַסירט מיט מיר אין וואַרשע ביי יענעם טויער, האָב איך מער נישט געהאַט קיין געדולד צו אַזוינע קונצן. אויב עמעצער האָט גענומען ווערן אַ שמעלקע מיט מיין ווייב, האָב איך אים אָנגענומען ביים קאַלנער און אַראָפּגעטראַסקעט פֿון אַלע שטיגן. פּראַסט און פשוט. מ'האָט אָנגעהויבן רעדן, אַז כ'בין אַ ווילדער מענטש. עטל האָט געיאַמערט, אַז כ'פֿאַרטרייב אַלעמען. כ'האָב אויפֿגעהערט גיין אין ייִדישן טעאַטער און דאָס ענגלישע האָט נישט קיין טעם. דאָרט שפּילט מען נישט, נאָר מ'רעדט.

מיט דער צייט האָבן די עקספרעס-וועגן מיט די פֿערד אין גאַנצן מער נישט עקסיסטירט און כ'בין אַריין אין די טראַקבינעס. די קינדער זענען געוואָקסן. איך האָב געמאַכט געלט. אַלץ וואָלט געווען גוט. אָבער ביי מיר איז שוין געווען פֿאַרסמט דאָס בלוט. אויב כ'האָב נישט געטראַכט וועגן חוהלען, האָב איך געטראַכט וועגן דעם שוחטס ווייבל אויף דער שיף און ווי זי האָט זיך שפּעטער מיט אים געקושט און זיך אַן אים אָנגעהאַנגען. ביי נאַכט בין איך געלעגן מיט עטלען און זי אויסגעפֿרעגט וועגן אַלע אירע געליבטע. זי'ט מיר געמוזט אַלץ דערציילן, יעדעס פּיצל. אויב זי האָט פֿאַרשטעלט די מינד-סטע זאָך, האָב איך געמאַכט אַוואַנטורעס. אין אַלע ביזנעס קומט אויס צו מאַכן אַ ריזע, אָבער מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אַז ווי נאָר איך וועל איינזיצן אין טריין, וועט קומען אַ ליובאַוויניק צו עטלען. כ'האָב געהאַט סוקסעס צו פֿרויען און ווען כ'האָב צוגעזען ווי אַנדערע פֿירן זיך אויף, האָב איך באַנומען, אַז עטל קאָן נישט זיין אַנדערש. אויב דו דרייסט דיך אַוועק מיטן רוקן, ווינקט שוין דיין ווייב צו עמעצן, ווייל דאָס זעלבע האָבן געטאָן די ווייבער פֿון אַנדערע צו מיר. ס'איז אַ שפּיל אין כאַפּערלעך. ס'איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז כ'בין אַוועק צו אַ דאָקטער. אַנשטאַט ער זאָל פֿאַרשרייבן אַ רעצעפט, האָט ער מיר נאָך געמאַכט ערגער. ער'ט זיך ערשט געהאַט געגט מיטן ווייב און געצאָלט אַלימאָני. ער ווייזט אַן אויף דער סאָפּע און זאָגט : ווען די סאָפּע וואָלט געקאָנט רעדן, וואָלטן צענדליקער פּאַרלעך אין ניו-יאָרק זיך צעגאַנגען. ביי נאַכט האָבן זיך מיר געחלומט שלעכטע חלומות און ס'האָט אַלץ געהאַט צו טאָן מיט אַזוינע זאַכן. כ'האָב זיך אויפֿגעכאַפט אין מיטן דער נאַכט און ס'האָט זיך מיר געוואָלט דערשטיקן עטלען. כ'וואָלט עס קיין מאָל נישט געטאָן. אָבער ס'האָט געברענגט אין מיר די יוכע, און ווען כ'האָב געטראַכט, אַז ביי מיר אין שטוב האַדעווען זיך צוויי טעכטערלעך, וואָס וועלן אַ מאָל זיין דערוואַקסענע נקבֿות

מיט אלע זייערע שלויע שטיק, האָב איך זיי אויך געוואָלט אומברענגען —
מיינע אייגענע קינדער. איר פֿאַרשטייט אַזוינע משוגעתן, אָדער איר דענקט,
אַז איך בין אַ מערדער?

— איר זענט נישט קיין מערדער.

— וואָס בין איך?

— אַ מאַן.

ה

מ'האַט געהאַט גערופֿן צו נאַכטמאַל און מיר זענען ביידע אַראָפּ אין עסזאַל.
סעם האָט געהאַט אַ מדובר מיטן עסזאַל־סטואַרד און יענער האָט אונדז אַוועק־
געזעצט ביי איין טיש. מײַן ווייניקעלנער האָט איצט געהאַט מער וואָס צו טאָן.
דאָ האָט ער אַנגעגאַסן מײַן גלאַז און דאָ סעמס. צווישן איין גאַב און דער
אַנדערער האָט לאַנג געדויערט אויף דער דאָזיקער שיף, ווייל דער קוכער
האַט געקאַכט לויט דער באַשטעלונג. דאָס נאַכטמאַל האָט זיך געצויגן צוויי
שעה. כ'האַב געפֿרעגט סעמען.

— איר זענט געבליבן וווינען מיט עטלען?

סעם האָט אָפּגערוקט דעם טעלער.

— מיר'ן זיך געגט. איך האָב געוואָלט אַוועק פֿון ניו־יאָרק און זי האָט
נישט געקאַנט לעבן אָן ניו־יאָרק. זי פֿלעגט מיך שלעפֿן אין ייִדישן טעאַטער
און קאַפֿע „ראַיאַל“ און דאָרט האָט זי געטראָפֿן אירע געליבטע. זי איז נישט
געגאַנגען זיי טרעפֿן, אָבער אַ פֿרוי, וואָס האָט אַ מאַן מיט קינדער, דאָרף נישט
גיין אין אַן אַרט, וווּ זי באַגעגנט אירע פֿרײַערדיקע געליבטע. איך זיך בײַם
טיש מיט מײַן ווייב, די מאַמע פֿון מײַנע דרײַ קינדער, און דערנעבן זעצט
זיך אַוועק אַ שאַרלאַטאַן, וואָס איז געשלאָפֿן מיט איר פֿאַר צוטיילן איר אַ ראַל.
איך בין טאַקע אַ פֿראַסטער יונג, אַ זון פֿון אַ בעל־עגלה, אָבער אין אונדזער
היים האָט מען נישט געוויסט פֿון אַזוינע מאַנקי־ביזנעס. מײַן מאַמע עליו־
השלום האָט געהאַט איין גאַט און איין מאַן. ווען אַ פֿרוי זיצט בײַם טיש מיט
איר מאַן און מיט איר פֿרײַערדיקן געליבטן און עסט זיך רויק אַ סטייק, איז
זי שוין אַ פֿאַרדאַרבענע זאַך. היינט זיצט זי מיט אים, מאַרגן וועט זי גיין מיט
אים אַהיים אָדער אין אַ האַטעל. כ'האַב עס נישט געקאַנט אויסהאַלטן. כ'האַב
מורא געהאַט כ'זאַל זי נישט דערהרגענען און דערנאָך מיר אַליין אַנטאַן
אַ מעשה, ווייל צו פֿוילן דרײַסיק יאָר אין פֿרײַזן וואָלט איך נישט געהאַט קיין

געדולד. מיר'ן זיך אזוי לאנג אַרומגעקריגט און אַרומגעשלאָגן ביז די ליבע צווישן אונדז איז געוואָרן ביטער און זויער. זי איז געוואָרן קאַלט צו מיר. זי האָט אָנגעהויבן זיך קלאַגן, אַז ווען כ'קום צו איר, טוט איר וויי. כ'בין געווען מיט איר בײַ אַ דאָקטער און דער דאָקטער האָט אָנגעוויזן אויפֿן קאַפּ. ס'איז אויבן, נישט אונטן. מיר זענען זיך צעגאַנגען, זיך איבערגעבעטן. זי האָט געפרווט ווערן צוריק אָן אַקטריסע, אָבער די פּיעסע איז דורכגעפֿאַלן מיט אַ קנאַק באַלד די ערשטע וואָך. דער רעדאַקטאָר, כ'האַב פֿאַרגעסן זײַן נאָמען, האָט געשריבן, אַז די גאַנצע פּיעסע איז איין לאַנגער גענעץ. דאָס זענען געווען זײַנע ווערטער. עטלעך האָט ער אַפֿילו נישט דערמאַנט. איר וויסט דאָך, זיי דערמאַנען בלויז די קאַרפּנקעפּ. עטל האָט גערעדט צו מיר אַפֿענע דיבורים: זי קאָן מער נישט זײַן מיט מיר. זי וויל אַ גט. אזוי געפֿאַלן, אַז כ'זאַל מיך אָנוואַרפֿן אויף עמעצען, בין איך נישט. כ'האַב זי אַוועקגעשיקט קיין רינאָ און ס'איז געוואָרן אויס. פֿאַרשטייט זיך, כ'האַב געצאַלט פֿאַר די קינדער. ס'האַט געהייסן, אַז ווי נאָר זי וועט פֿטור ווערן פֿון מיר, וועט זי צוריקגיין צום טעאַטער, אָבער מיט די יאָרן האָבן זיך די ייִדישע טעאַטערס פֿאַרמאַכט איינס נאָכן אַנדערן. דאָס נײַע דור קאָן נישט קיין ייִדיש. נו, און צו וואָס גיין אין טעאַטער ווען מ'קאָן פֿאַר פֿוֹפֿציק סענט זען אַ מוויי מיט די גרעסטע אַקטריסעס פֿון האַליווד, מיט מוזיק, טענץ און כ'ווייס וואָס? זי איז אָפּגעזעסן זעקס יאָר אַליין, זי'ט אַודאי געהאַט מענער. זי'ט מער נישט געוואַלט רעדן מיט מיר. ווען כ'בין געקומען זען די קינדער, האָט זי זיך פֿאַרשלאָסן אין בעדרום אַדער זי איז אַוועק פֿון שטוב. זי האָט שפּעטער חתונה געהאַט מיט אַ דראַגיסט, אַן אַלמן מיט פֿינף קינדער.

איך האָב מער נישט געקאַנט בלייבן אין ניו־יאָרק. זי'ט אַרייַנגעפֿלאַנצט אין מײַנע קינדער האָס צו מיר. כ'בין געקומען זיי זען און דאָס עלטערע מיידל האָט מיך אָפּגעשפּיגן. מײַנע עלטערן האָבן לאַנג שוין נישט געלעבט. מײַן ברודער בנימין איז געהאַט געפֿאַלן נאָך אין ערשטן וועלטקריג. די גאַנצע משפּחה איז פֿאַרפֿאַלן געוואָרן בײַ די נאַציס. כ'בין נישט קיין געלערנטער, אַ פּראָסטער ייד, באָט ווען כ'האַב געלייענט וואָס מענטשן טוען איינער דעם אַנדערן און ווי שטאַרקע געזונטע רוצחים שלעפּן אַרויס קליינע קינדער פֿון די וויגן און שפּילן דערנאָך באַל מיט זייערע קעפלעך, איז מיך באַפֿאַלן אַן אימה. כ'בין נישט איין ייד אין ניו־יאָרק. כ'פֿלעג גיין אַ מאָל צו די לאַנדסלויט אַדער ווען ס'איז געווען אַ מיטינג אין מעדיסאָן סקווער גאַרדען וועגן פּאַלעס-

טיינן אָדער אַ פּראָטעסט. די ספיקערס האָבן גערעדט צו דער זאך, פֿאַרלאַנגט געלט, רעליף און כ'האָב געגעבן מיין בנישטייער. נאָר כ'האָב געזען אַז דער עולם נעמט דאָס ליכט. געוויס, מ'דאַרף העלפֿן, באַט דאָס איז אַליין. די ספיקערס אליין האָבן אויך דאָס נישט גענומען צו פֿיל צום האַרץ. מ'האַט מיר אַפֿילו געזאָגט, אַז זיי הייסן זיך היפש באַצאָלן און אַל דאָס איבעריקע. אָבער מיר איז די זאך אַרײַן, ווי מ'זאָגט, אין די ביינער. כ'האָב נישט געקאָנט שלאָפֿן אין די נעכט און דער קאַפּ מינער האַט גערוישט ווי אַ מאַשין. אויב געביל-דעטע לייט קאָנען אָפּטאָן אַזוינע מערדערײַען און די גאַנצע וועלט מאַכט זיך נישט וויסנדיק, — וואָס פֿאַר אַ סאָרט חיה איז דער מענטש? אַז מ'איז מיט אַ משפּחה האַט מען אַפֿער נישט קיין צייט זיך צו גריבלען. לעבן דיר ליגט אַ ווייב, מ'איז אַרומגערינגלט מיט קינדער. אָבער ווען מ'קומט אַהיים אליין צו די פֿיר ווענט, נעמט מען, ווי מ'זאָגט, מאַכן אַ חשבון. קורץ, כ'בין אַוועק קיין קאַליפֿאָרניע.

וואָס האַט מיר קאַליפֿאָרניע געהאַלפֿן? כ'האָב אָנגעהויבן אַ נייע ביזנעס און בין געוואָרן זייער ביוזי. אין סאַנטאָ באַרבאַראַ האָב איך זיך באַקענט מיט אַן אַלמנה און ס'איז געוואָרן צווישן אונדז אַ ליבע. אַזוי ווי מיר האָבן זיך געקוּשט און געגלעט און געמאַכט, ווי מ'זאָגט, קוצעניו-מוצעניו, האָב איך געטראַכט: אַט האַט מען אַרײַנגעלייגט איר מאַן, דעם טאַטן פֿון אירע קינדער, אין קבֿר און זי איז שוין אַזוי גיך גרייט אים צו פֿאַרבייטן. בײַ מיר האָבן זיך אַלע געדאַנקען צונויפֿגעלייגט צוזאַמען און ס'איז געוואָרן איין געדאַנק: ס'איז נישטאָ קיין ליבע, קיין געטריישאַפֿט. די נאַענטע זענען גרייט אייך צו פֿאַר-ראַטן ערגער ווי די ווייטע. מינע קינדער זענען געהאַט אויפֿגעוואַקסן און כ'האָב זיי מער נישט געדאַרפֿט סופֿאַרטן, אָבער זייערע לעטערס האָבן געהאַט איין לידל: געלט. זיי האָבן כּסדר געבעטן טשעקס. די אַלמנה האַט אין אָנהייב געזאָגט אַז זי פֿאַרלאַנגט פֿון מיר גאַרנישט. בלויז איך זאָל זײַן גוט צו איר. אָבער איידער כ'האָב מיך אומגעקוקט, האָב איך זי געמוזט אויסהאַלטן. דאָ האַט זי געוואַלט אַ מינקאַוט און דאָ איז איר געפֿעלן אַ בראַש אָדער אַ די-מאַנדרינג. דערנאָך איז זי צוגעשטאַנען כ'זאָל אַרויסנעמען פֿאַר איר אינשו-רענס אויף אַ פֿערטל מיליאָן דאָלאַר — נישט ווייניקער. כ'האָב איר געזאָגט קלאַרע ווערטער: אויב צאָלן, קאָן איך פֿאַר אַ פֿאַר דאָלאַר קריגן אַ יינגערע און אַ שענערע. זי האַט מיר אָנגעשפּיגן אין פנים און כ'האָב זי גאַנץ איינפֿאַך אַרויסגעוואַרפֿן. זי איז שוין געווען צו קלוג פֿאַר מיר.

פֿון דעמאלט אָן האָב איך געלעבט אַליין. כ'האַב פֿון צייט צו צייט געמאַכט קאַנטשאַפֿט, אָנגעהויבן אַ שטיקל אַפֿערע, אָבער ווען כ'האַב קלאָר געמאַכט מיין פֿאַרשוינטע אָז ליבע בײַ מיר איז נישט קיין ביזנעס, איז זי גיך אַנטלאָפֿן. איך האָב אַ סך אַרײַנגעטראַכט אין דעם אַלעמען. מיין מאַמע האָט מען אויך אויסגעזאַלטן. אָבער מיין מאַמע האָט געהאַט דעם טאַטן קינדער, געאַרבעט אין שטוב פֿון אין דער פֿרי ביז בײַ נאַכט און איז געווען אַ פֿשר ווייב. ווען מיין טאַטע האָט געדאַרפֿט פֿאַרן קיין זשיכלין אָדער קיין לאַדזש, האָט ער נישט געברויכט זאָרגן אָז אַ לאַפֿאַצאַן וועט קומען צו אונדז און זיך קושן מיט זיין ווייב. ער'ט געקאַנט אַוועקפֿאַרן קיין אַמעריקע אויף זעקס יאָר און מיין מאַמע וואָלט אים געבליבן געטרייבן. די היינטיקע ווייבער — —

— איינער טאַטע איז געווען אַ געטרייבער מאַן, אָבער איר ווילט געטרייבן שאַפֿט בלויז פֿון אַנדערע — האָב איך אים איבערגעריסן.
ער איז געוואָרן שטיל. ער האָט געקוקט אויף מיר פֿאַרשנדיק. ער האָט געזאָגט:

— יאָ, ס'איז אמת.
— איינער חוהלע האָט זיך געקושט מיטן סטרוזשס שייגעץ און איר האָט זיך אַוודאי געקושט מיט דער דינסט.
— האָ? כ'האַב איר צוגעזאָגט צו זיין געטרייבן, אָבער כ'האַב זיך צוגעכאַפֿט צו דער שיקסע פֿון צייט צו צייט.
— אָן רעליגיע קאַן נישט זיין קיין טריישאַפֿט — האָב איך געזאָגט.
— איז, וואָס זאַל איך טאָן? דאַווענען צו אַ גאַט וואָס לאַזט אויסהרגענען זעקס מיליאָן יידן? כ'גלייב נישט אין גאַט.
— אויב איר גלייבט נישט אין גאַט, מוזט איר לעבן מיט הורן.
ער האָט ווידער לאַנג געשוויגן. דערנאָך האָט ער געזאָגט:
— דעריבער בין איך אַנטלאָפֿן פֿון אַלץ און אַלעמען.

סעם האָט אויסגעטרונקען זיין גלאָז וויין און דער ווייניקעלנער האָט עס גלייך צוריק אָנגעפֿילט. איך האָב געטאַן אַ זופֿ פֿון מיין גלאָז און דער קעלנער האָט אָנגעגאַסן אַ טראַפעלע פֿון דער פֿלאַש.
— וווהין אַנטלויפֿט איר? — האָב איך געפֿרעגט — קיין אַרגענטינע?
סעם האָט אָפּגערוקט דאָס גלאָז.

— כ'האָב גאַרנישט וואָס צו טאָן אין אַרגענטינע. כ'האָב שוין גאַרנישט וואָס צו טאָן אין ערגעץ. כ'האָב ריטייערד מיט אַ היפש פֿאַרמעגן. כ'בין באַזאָרגט כ'זאָל אַפֿילו לעבן הונדערט יאָר. איך ווילנישט עס מיר נישט. צו וואָס? פֿאַר אַ מענטש ווי איך איז דאָס לעבן אַ קללה. כ'האָב געדענקט אַז אויף דער עלטער האָט מען רו. כ'האָב גערעכנט אַז צו זיבעציק יאָר הערט מען אויף זיך צו גריבלען אין די אַלע נאַרישקייטן. אָבער דער קאָפּ ווייסט נישט ווי אַלט ער איז. ער בלייבט יונג און ער איז פֿול מיט די אייגענע שמאַנצעס ווי צו צוואַנציק. כ'ווייסט אַז די חוהלע לעבט שוין לאַנג נישט. זי איז אַוודאי אומגעקומען בײַ די נאַציס. ווי דען? אויב זי וואָלט געלעבט, וואָלט זי איצט געווען אַ זקנה. באַט אין מײַן מוח איז חוהלע נאָך אַלץ אַ יונג מיידל און דער באַלעק, דעם סטרוזש פרי, איז אַ יונגער שייגעץ און דאָס טויער איז נאָך אַלץ אַ טויער. כ'ליג וואָך בײַ נאַכט, כ'קאָן נישט צוטאָן קיין אויג און ס'ברענט מיך דער צאָרן אויף חוהלע און טייל מאָל טוט מיר באַנג פֿאַר וואָס כ'האָב איר נישט מער מקיים פסק געווען. פֿאַר וואָס האָט זי דאָס געטאָן?
— גלאַט אַזוי.

— האָ? ווען כ'וואָלט יענעם אַוונט נישט אַרײַנגעקוקט אין דעם פֿענצ-טערל, וואָלט איך מיט איר חתונה געהאַט. ווי דען? דער פֿאַטער אירער האָט געזאָלט מאַכן די חתונה אין אַ סאַלע. ס'וואָלט געקומען אַ קאַטש זי נעמען און באַלעק וואָלט געשטאַנען און געלאַכט און געוונקען צו איר.
— ס'קאָן זײַן — האָב איך געזאָגט — אַז ווען איר וואָלט יענעם אַוונט נישט אַרײַנגעקוקט אין דעם פֿענצטערל, וואָלט איר קיין מאָל נישט געפֿאַרן קיין אַמעריקע. איר און חוהלע און אַזערע קינדער וואָלטן אַלע געוואָרן פֿאַר-ברענט אין אוישוויץ אַדער גלאַט געוואָרן פֿאַרפֿיניקט ערגעץ אין אַ לאַגער.
— האָ? כ'האָב דערוועגן אויך געטראַכט. איין בליק אין אַ פֿענצטערל און מײַן גאַנץ לעבן איז אַוועק אויף אַן אַנדער וועג. איר וואָלט איצט ווײַטער געזעסן בײַם טיש אַליין און בײַ מײַן טיש דאָרט וואָלט געזעסן עמעץ אַנדערש. אַדער פֿיליכט וואָלט דער טיש געשטאַנען ליידיק, עטל וואָלט נישט חתונה געהאַט מיט דעם דראַגיסט. זי וואָלט געבליבן דאָס ווייב פֿון יענעם באַלוואָן. זי וואָלט נישט געהאַט קיין קינדער. ער קאָן נישט האָבן קיין קינדער. אַזוי האָבן אים געזאָגט די דאָקטוירים. מײַן זון וואָלט נישט געווען קיין פראַפֿעסאָר, מײַן עלטערע טאָכטער וואָלט נישט געווען קיין דאָקטערשע און די אייניקלעך מײַנע וואָלטן נישט עקסיסטירט. הייסט עס, אַלץ איז אַן עקסידענט.

— ס'קאן זיין אז גאט האט געוואלט איר זאלט בלייבן לעבן און דעריבער האט איר געטאן א קוק אין דעם פֿענצטערל.

— א, דאס רעדט איר שוין נאָרישקייטן. פֿאַר וואָס זאל גאט וועלן איך זאל לעבן און מיליאָנען אַנדערע יידן זאלן אומקומען? ס'איז נישטאָ קיין גאט, ס'איז נישטאָ. איך בין אַ פּראָסטער מענטש, אָבער אין מיין קאַפּ זענען דאָ געהירן, נישט שטרוי. איר זאלט וויסן אז כ'האַב דאָ אויף דער שיף אַ גע-ליבטע — האָט סעם פּלוצעם געביטן דעם טאָן.

— אין דער טוריסטן-קלאַס?

— יאָ, אין דער טוריסטן-קלאַס. כ'האַב איר געזאָגט אז כ'בין אַ שוסטער און כ'פֿאַר קיין בוענאָס-איירעס ווייל דאָרט איז ביליקער און כ'לעב פֿון מיין סאַשעל סעקיוּריטי.

— ווער איז זי?

— אַן איטאַליענערין. זי וווינט אין טשילי — אַזוי הייסט דאָס לאַנד. זי איז געווען דריי יאָר אין ניו-יאָרק ביי אַ שוועסטער און זי רעדט אַ ביסל ענגליש. זי האָט זעקס קינדער, פֿיר זענען שוין פֿאַרהייראַט. כ'האַב מיך אַרומ-געדרייט אויפֿן דעק און זיך צוגעזעצט לעבן איר אויף אַ טשער. מיר'ן גענומען רעדן. זי האָט געמוזט זיין אַ שיינע אַ מאָל. אָבער זי איז שוין איבער די פֿופֿציקער און אין יענע מדינות ווערט אַ פֿרוי פֿריער אַלט. אָבער ס'ברענט אין זיי אַ פֿייער. כ'האַב זי גענומען אויספֿרעגן און זי'ט מיר אַלץ דערציילט. איר מאָן איז אַ שפּאַניער, אַ באַרבער אין — ווי הייסט די שטאָט? — כ'פֿאַר-געס נעמען. וואַלפּערינאָ. די שוועסטער האָט געשריבן נאָך איר ווייל זי האָט געהאַט אַ קענסער. מ'האַט איר געהאַט אַראַפּגענומען אַ ברוסט. זיי וווינען אין סטעטען-איילאנד, נישט קיין אַרעמע-לייט. דער דאָקטער האָט איר געזאָגט אז אַלץ וועט זיין אַלרײַט, אָבער זי'ט עס שפּעטער געקראָגן אויף דער אַנדערער ברוסט. קורץ, זי איז געבליבן מיט דער שוועסטער ביז יענע איז אויסגעגאַנגען. די לייט פֿון טשילי ווייסן נישט פֿון קיין ליגנס. זיי זאָגן דיר אַלץ. כ'מיינ, אַ פֿרעמדן, נישט קיין אייגענעם. די אייגענע נאָרט מען. זי'ט מיר דערציילט איר גאַנץ לעבן. זי'ט געהאַט מענער פֿאַר דער חתונה, נאָך דער חתונה. דער מאָן איז געשטאַנען אין באַרבערשאַפּ און געשוירן אַדער ראַזירט און זי איז געבליבן אין דער היים. דאָ קומט אַרײַן אַ שכן, דאָ דער מיילמאַן, דאָ אַ יינגל פֿון דער גראַסערי. אַלע שטייען צו און זי'ט אַלעמען געגעבן. זי איז געקומען צו דער שוועסטער ווייל יענע איז געווען קראַנק.

אָבער דער שוואַגער אירער האָט גענומען זיך טשעפען מיט איר. דער שוואַגער איז אַן עלעקטרישן. ווי באַלד דאָס ווייב איז קראַנק, האָט ער עס געטאָן מיט דער שוועסטער. כ'זאָג צו איר: וואָלסטו עס געטאָן מיט מיר? און זי זאָגט: ווו? כ'בין מיט נאָך דרײַ פֿרויען אין איין קאַבינע און צוויי האָבן די ים־קראַנקייט. כ'זאָג צו איר: כ'קאָן קרייגן אַ ליידיקע קאַבינע אין דער ערשטער קלאַס. ווען זי האָט געהערט די ווערטער ערשטע קלאַס, האָט זי זיך דערשראָקן, אָבער כ'האָב איר פֿאַררעדט די ציין. זי'ט זיך אויסגעפּוצט און כ'האָב זי אַרויפֿגענומען צו מיר אין דער ערשטער קלאַס און געטאָן, ווי מ'זאָגט, אירע רעכט. איר רעדט וועגן גאָט. זי איז אַ פֿרומע. זי'ט מיר דערציילט אַז אין טשילי איז זי געגאַנגען יעדן זונטאָג אין דער טשורטש. אין סטעטען־אַנלאַנד איז זי אויך געגאַנגען. פֿרייטאָג עסט זי נישט קיין פֿלייש, בלויז פֿיש. אָבער איינס געהערט זיך נישט אַן מיטן אַנדערן.

— דאָס איז בני גויים, נישט בני ייִדן.

— איר זענט אַ שאַוויניסט. איר דענקט אַז ייִדן זענען געקנעטן פֿון אַן

אַנדער טייג?

— אונדזערע מאַמעס און באַבעס האָבן עס נישט געטאָן.

— פֿון וואָנען ווייסט איר?

— איר האָט אַליין געזאָגט אַז אַינער פֿאַטער האָט זיך געקאַנט פֿאַרלאָזן

אויף אַינער מוטער.

— אַזוי דענק איך. אָבער מ'קאָן נישט זיין זיכער. ווען איך וואָלט חתונה

געהאַט מיט חוהלען און מיר וואָלטן געהאַט קינדער, וואָלטן זיי נישט גע־גלייבט אַז זייער מוטער האָט געהאַט צו טאָן מיטן סטרוזשם שייגעץ.

— ס'קאָן זיין אַז זי וואָלט געווען אַ געטריי ווייב — האָב איך געזאָגט.

— ס'קאָן זיין, באַט אין די אַלע יאָרן וואָלט זי געוואוסט וואָס זי האָט

געטאָן מיידלווייז. פֿרײַער האָט זי זיך געקושט מיט מיר ביים טויער און געזיפֿצט פֿון בענקשאַפֿט וואָס מ'האַט אָפּגעלייגט די חתונה ביז שבת־נחמו.

דערנאָך, אַזוי ווי מ'האַט צוגעמאַכט דאָס טויער, איז זי גלייך אַרײַן אין די אַרעמס פֿון דעם שייגעץ. ס'קאָן זיין אַז ער וואָלט איר אָפּגעשטאַט אַ וויזיט

אַ פֿאַר מאַנאַטן נאָך דער חתונה. אויב אַפֿילו זי וואָלט אים נישט געוואָלט, וואָלט זי עס געמוזט טאָן מיט אים אויס מורא ער זאָל זי נישט אויסגעבן. איר

ווייסט נישט אויף וואָס אַזוינע כוליגאַנעס זענען קאַפּאַבל ווען דער האָבער שטעכט זיי.

- כ'ווייס, כ'ווייס.
- כ'האָב אַזוי פֿיל גערעדט וועגן זיך און כ'האָב אַפֿילו נישט געפֿרעגט וואָס איר טוט. — וווּ האָט איר געווינט אין וואַרשע ?
- אויף דער קראַכמאַלנע.
- דאָס איז געווען אַ סטריט פֿון גנבים.
- כ'בין נישט קיין גנב.
- וואָס זענט איר ?
- אַ ייִדישער שרייבער.
- אַזוי גאָר ? וואָס איז אַינער נאָמען ?
- כ'האָב אים געזאָגט מיין נאָמען.
- כ'האָב מיך געריכט אַז ער וועט אויפֿשפּרינגען פֿון איבערראַשונג, ווייל ער האָט געלייענט די צייטונג וווּ איך שרייב, אָבער ער איז געבליבן זיצן שטיל. ער האָט געקוקט אויף מיר לאַנג און עפעס ווי טרויעריק. ער האָט געזאָגט :
- יאָ, דאָס זענט איר. כ'דערקען אייך פֿון די פּיקטשורס.
- אַ ווייל האָבן מיר ביידע געשוויגן. דערנאָך האָט ער זיך אָנגערופֿן :
- אויב איך האָב אייך באַגעגנט דאָ, אויף דער שיף, איז דאָ אַ גאָט...

א

א מיטארבעטער אין א יידישער צינטונג פֿארשווענדט א העלפֿט פֿון זינע ארבעטס־שעהען מיט יענע, וואָס קומען פֿרעגן עצות אָדער גלאַט זיך אויס־טענהן מיטן שרנבער. דער פֿאָרוואַלטער, מר. ראַסקין, האָט וויפֿל מאָל געפרוווט מאַכן אַן עק צו דעם דאָזיקן מינהג, אָבער ס'איז אים נישט געראָטן. לייענער האָבן זיך אַרײַנגעריסן מיט כוח. אַנדערע האָבן געוואָרנט, אַז זיי וועלן פּיקעטן די רעדאַקציע. עס זענען אַנגעקומען הונדערטער בריוו מיט פּראַטעסטן.

דאָס מאָל האָט דער בעל־דבֿר מײַנער אָפֿילו נישט אַנגעקלאַפֿט. ער האָט אויפֿגעפּראַלט די טיר און כ'האָב דערזען אַ פּיצעלע מענטשעלע אין אַ שוואַרץ רעקל — צו לאַנג און צו ברייט, אין אַ פּאַר גרויע הויזן, וואָס האָבן געהאַנגען שלאַבעריק, ווי גרייט יעדע סעקונדע אַראַפּצופֿאַלן, אין אַ העמד מיט אַן אָפּענעם קאַלנער, אַן אַ קראַוואַט, אין אַ שוואַרצן קאַפּעלוש פֿול מיט פֿלעקן, הויך פֿאַררוקט איבערן שטערן. אויף די אײַנגעפֿאַלענע באַקן האָבן געשפּראַצט לאַטעס שוואַרצע און ווייסע האָר, וואָס זענען פֿאַרקראַכן ביז צום שפּיציקן גאַרגל. די אַרויסגעבאַלטע אויגן — אַ געמיש פֿון ברוין און געל — האָבן געקוקט אויף מיר מיט אָפּענעם שפּאַט. ער האָט אַ זאָג געטאָן מיט אַ גמרא־ניגון:

— אַזוי גאַר? אַן אַ באַרד? בגילוי־ראש? לויט ווי איר פּאַטשקעט, האָב איך געמיינט, אַז איר זיצט אײַנגעהילט אין טלית און תּפֿילין ווי דער ווילנער גאון, להבדיל, און אַז פֿאַר יעדן זאַץ זענט איר זיך טובֿל אין מיקווה, אַ מ'ווייסט, מ'ווייסט, רעליגיע איז געוואָרן בײַ אַנדן, שרנבערלעך, אַ מאַדע. מ'דאַרף געבן דעם עולם־גולם וואָס ער פֿאַרלאַנגט.

אַ חוצפּהניק, האָב איך אַ טראַכט געטאָן. געזאָגט האָב איך:

— זעצט אייך.

— און אז כ'על זיצן, וואָס וועט שוין זיין? לאַמיר אייך פֿרעגן ריכטיק אַנקוקן. אַט דאָ שרייבט איר? אַט דאָ ביי דעם טישל ווערט די סחורה פֿאַבריי- צירט? אַהער קומט דאָס דער רוח־הקודש אַנערער, מישטיינס געזאָגט? נו, אַזוי. צוריקגעשמועסט, ווי אַזוי האָט מען געשריבן אַלע שקרים? מיט אַ פען און מיט טינט. פֿאַפיר איז געדולדיק. איר קאַנט אַנשרייבן אַז אויפֿן הימל איז אַ יריד.

— וואָס איז אַנער נאָמען? — האָב איך געפֿרעגט.

— הייסן הייס איך קאַפּל שטיין, אַבער איר קאַנט מיך רופֿן איוב, ווייל כ'בין דורכגעגאַנגען איוב'ס יסורים און אַפֿשר מיט אַ שמיצל אַריבער. איוב האָט געהאַט דריי געזעלן, וואָס זענען געקומען אים טרייסטן און ביים סוף האָט גאָט אַליין גענומען דאָס וואָרט. דערצו האָט ער אים אַלץ צוריקגעצאָלט טאַפּלט: מער אייזען, שענערע טעכטער און ווייסעך וואָס. מיך וויל קיינער נישט טרייסטן און כ'ביכול שווינגט ווי קיין מאָל גאַרנישט. איך בין איוב אין קוואַדראַט, אויב מ'קאַן זיך אַזוי אויסדריקן. איר האָט אַ שוועבעלעך? כ'האָב פֿאַרגעסן די שוועבעלעך.

כ'בין אַוועק אים ברענגען שוועבעלעך. ער האָט פֿאַררייכערט אַ פֿאַפיראַס און אַ בלאַז געטאַן דעם רויך מיר גלייך אין פנים. ער האָט געזאָגט: — זינט מיר מוחל וואָס כ'רעד צו אייך אַזוי. ס'איז ווי מ'זאָגט: די צרות מינע רעדן. איר קאַנט דאָך אין די קליינע אותיות: אין אַדם נתפּס על צערו. איר'ט אַנומלט זיך געקלאָגט אין איינערס אַ שרייבעכץ וועגן אַ לעזער, וואָס האָט אייך אַפּגעהאַלטן זעקס שעה אויפֿן זייגער. איכ'ל אַלץ מאַכן בקיצור, אַבער ווי אַזוי קאַן מען מקצר זיין אַ געשיכטע, וואָס ציט זיך שוין איבער פֿערציק יאָר? כ'על אייך פשוט געבן די טרוקענע פֿאַקטן און אויב איר זענט נישט קיין נאָר, וועט זיין: ודי לחכימא ברמיזא. איך בין פֿון יענע משוגעים — אַזוי, דוכט זיך, האָט איר זיי אַנגערופֿן — וואָס ווילן פֿאַרזאָרגן די וועלט, אינפֿירן יושר און נאָך אַזוינע זאַכן. ס'האָט זיך אַנגעהויבן ביי מיר ווען כ'בין נאָך געווען אַ דרדקי־קינד. אונדזער שכן טבֿל שוסטער האָט געאַרבעט ממש פֿון עלות־השחר ביז שפעט ביי נאַכט. ווינטער האָב איך אים געהערט קלאַפּן פֿלעקלעך ווען אין דרויסן איז נאָך פֿינגטער. געווינט האָט ער אין אין פיצעלע שטיבל. דאָרט איז געווען אַלץ: די קיך, דאָס שלאַפֿציימער, דער וואַרשטאַט. דאָרט איז דאָס ווייב זינס, נעכע, יעדע נין אַדער צען חדשים

געגאנגען צו קינד און דארט זענען די קינדער געשטאָרבן. מיין טאָטע איז נישט געווען אַ סך ריכטער. ער איז געווען אַ מלמד. מיר האָבן אויך געוווינט אין איין שטוב און מ'האָט ביי אונדז אויך געלייגט די ציין אין בייטל. איך האָב פֿרי אָנגעהויבן פֿרעגן קשיות : היתכן ? דער טאָטע מינער האָט געענט־פֿערט, אַז אַזוי וויל גאָט און כ'האָב פֿינט געקראָגן תכלית שינאה אַט דעם אַלמעכטיקן גאָט, וואָס זיצט אייביק אין זיבעטן הימל און באַדט זיך אין פֿבֿוד און גדולה בעת די באַשעפֿענישן זינע מאַטערן זיך און שטאַרבן. כ'על מיך דאָ נישט אַרײַנגלאָזן אין פרטים, ווײַל פֿון אַנזערע ווערק ווייס איך, אַז איר קענט די פרטים און אַפֿילו די אַזוי גערופֿענע פֿסיכאָלאָגיע. בקיצור, כ'בין צו פֿופֿצן יאָר אַרויס לתרבות רעה. מיר האָבן געהאַט אין שטאַט אַ קריזל און מיר האָבן געלייענט קארל מאַרקס און קאָטסקי און מיר האָבן אַפֿילו געקראָגן אַ בראַשור פֿון לענינען — אין רוסיש, נישט אין ייִדיש. ווען ס'האָט אויסגע־בראַכן די רעוואָלוציע אין 1917, בין איך געווען אַ זעלנער ביי פֿאַניען. כ'האָב שוין אַפֿילו באַוווּזן אַרײַנצוכאַפֿן אַ קניידל ביי פֿשעמישל און בין געלעגן אין לאַזאַרעט. וואָס איך בין דורכגעגאַנגען אין דער קאַזאַרמע און אויפֿן פֿראַנט, ווייסט איר אַליין. ניין, איר ווייסט נישט, ווײַל די גרעסטע צרות מינע זענען געקומען פֿון מיין מויל. כ'האָב יעדן איינעם געזאָגט דעם אמת. כ'האָב אַקעגנ־גערעדט די אַפֿיצירן. פֿאַר וואָס מ'האָט מיך נישט געשטעלט צו אַ קריגסגע־ריכט און דערשאַסן, פֿאַרשטיי איך נישט ביז הינט. מ'האָט געדאַרפֿט האַר־מאַטן־פֿלייש.

קערענסקי האָט געהייסן זיך ווייטער שלאָגן און כ'בין געוואָרן אַ באַל־שעוויק. כ'בין עס נאָך געווען פֿריער. כ'בין מגולגל געוואָרן קיין פֿאַלטאַווע און דארט האָבן מיר דורכגעמאַכט די אַקטאַבער־רעוואָלוציע. באַנדעס האָבן זיך פֿאַרנומען אויף אונדז און מ'האָט אונדז געטריבן. ווער נישט ? דעניקין, פעטליראַ, אַנדערע. כ'בין ווידער געוואָרן פֿאַרווונדעט און מ'האָט מיך באַ־פֿרינט פֿון דער רויטער אַרמיי. נו, בין איך געבליבן שטעקן אין אַ שטעטל, וווּ מ'האָט פֿאַגראַמירט די ייִדן. אַני הגבֿר, איך האָב געזען מיט די אייגענע אויגן ווי מ'האָט געשאַכטן קינדער. כ'בין געלעגן אין שפיטאַל און כ'האָב געקראָגן גאַנגרענע אויף אַ פֿוס. ווי אַזוי כ'בין פֿון דעם אַלעמען אַרויס אַ לעבעדיקער, וועל איך קיין מאָל נישט פֿאַרשטיין. אַרום מיר איז מען געשטאַרבן פֿון טיפֿוס און פֿון פֿלערליי אַנדערע שלאַפֿקייטן. דער טויט איז געוואָרן ביי מיר אַן אַלטעגלעכע זאַך. אָבער ביי דעם אַלעמען איז מיין גלויבן אין מענטשלעכן

פֿאַרשריט געוואָרן שטאַרקער, נישט שוואַכער. ווער מאַכט מלחמות? קאַפיטאַ-
ליסטן. ווער העצט צו פּאַגראַמען? ווידער זיי. כ'האַב צוגעזען גענוג רישעות
און נאַרישקייט און קליינלעכקייט בײַ מײַנע אייגענע חבֿרים. אָבער כ'האַב
צען מאַל אַ טאַג מיר איבערגעחזרט דעם אייגענעם פּיזומן: מיר זענען פּראַ-
דוקטן פֿון דער קאַפיטאַליסטישער אָרדענונג. דער סאַציאַליזם וועט דערצייען
אַ נײַעם מענטש וכו', אי טאַק דאַלע, עטצעטעראַ. דערווייל זענען אין פּוילן
געשטאַרבן טאַטע־מאַמע. ער פֿון הונגער און זי — פֿון טיפּוס. אָדער אַפֿשר
ביידע פֿון הונגער.

נאָך דעם ווי מ'האַט די באַנדעס פֿאַריאַגט און ס'האַט זיך אינגעשטעלט
אַ שטיקל אָרדענונג — ס'זאַגט זיך אַזוי — האָב איך באַשלאָסן צו ווערן אַן
אַרבעטער, כאַטש כ'האַב געקאַנט קריגן אַן אַמט און ווערן אַ שטיקל קאַמיסאַר.
אָדער עפעס פֿון דעם סאַרט. דעמאַלט האָב איך שוין אַנגעשפּאַרט אין מאַסקווע.
כ'האַב מיך געלערנט אין אונדזער שטעטל סטאַלערני און בײַן אַרנין אין אַ פֿאַב-
ריק פֿון מעבל. לענין האָט נאָך געלעבט. בײַ די מאַסן האָט נאָך געהערשט
דער יום־טובֿ. אַפֿילו דער נעפּ האָט אונדז נישט אַנטוישט. ווי רופֿט מען עס
בײַ חסידים? ירידה לצורך עליה. צו שטיין און הערן לענינען רעדן איז געווען
אַ קאַמפּענסאַציע פֿאַר אַלע פּינן און בזיונות. יאָ, פּינן און בזיונות. ווייל אין
דער פֿאַבריק, וווּ כ'האַב געאַרבעט, האָט מען מיך געזידלט און מיך גערופֿן
„פּאַרשיווע זשיד“ און מ'האַט געמאַכט אויס מיר לצנות נישט ווייניקער ווי
פֿריער אין דער קאַזאַרמע. מ'האַט מיר אַנגעטאַן אַלערליי נגישות און ווער?
מיטגלידער פֿון דער פּאַרטיי, ברידער אַרבעטער, קאַמוניסטן. בײַ יעדער
געלעגנהייט האָט מען מיר געהייסן גיין קיין פּאַלעסטינע. אַזוי האָב איך
געקאַנט זיך קלאַגן. ס'האַבן געטראַפֿן פֿאַלן ווען מ'האַט אינגעזעצט אַרבעטער
אין טורמע פֿאַר אַנטיסעמיטישע מעשים. אָבער כ'האַב באלד אינגעזען, אַז
דאָס זענען נישט עפעס קיין איינצלפֿאַלן. די גאַנצע פֿאַבריק איז געווען דורכ-
געזאַפט מיט שינאה צו יידן און נישט בלויז צו יידן. אַ טאַטער איז געווען
נישט ווייניקער פּסול ווי אַ ייד, און אַז די רוסן האָט זיך פֿאַרגלוסט, האָט מען
געמאַכט אַש און פּאַרעך פֿון די אוקראַינער, די ווינסרוסן אָדער די פּאַליאַקן.
גיין קער אויס אַ מיסטקאַסטן. כ'האַב צוגעזען מיט צער, אַז די רעוואָלוציע
האַט גאַרנישט געענדערט: דאָס שיפרות, דאָס זנות, די אינטריגעס, די גנבֿות,
דער סאַבאַטאַזש. ס'האַט זיך אַנגעהויבן אַרײַנגנבֿענען אַ ספֿק אין האַרץ, אָבער
כ'האַב אים דערשטיקט מיט אַלע כוחות. נו, ס'איז דאָך בלויז דער אַנהייב.

כ'האב אייך צוגעזאגט מקצר צו זיין און אזוי וועל איך טאן. ס'איז געקומען לענינס טויט. סטאלין איז ארויף אויפן בענקל. דערנאך האט זיך אנגעהויבן די העצע מיט טראצקין. טראצקי איז געווען ביי מיר גאט. מיט אַ מאַל הער איך, אַז ער איז גאַר אַ שפּיאַן, אַ לאַקיי ביי פּילסודסקין, לעאַן בלום, מעקדאַנאַלד, ראַקפּעלער. ס'זענען דאָ הערצער וואָס פּלאַצן פֿון מינדסטן פֿאַרדרוס און ס'זענען פֿאַראַן הערצער — שטיינער. איך האָב, וויזט אויס, אַ שטיין דאָ אין דער לינקער זייט. נאָר וואָס איך בין אויסגעשטאַנען, ווינטש איך בלויז היטלערן אויב ס'איז אמת, אַז ער לעבט נאָך ערגעץ און מ'באַהאַלט אים אויס אין שפּאַניע אָדער אין אַרגענטינע. געטיילט האָב איך אַ צימער — פֿאַקטיש אַ חורבַה — מיט נאָך צוויי אַרבעטער — שיכורים, אויסוואַרפֿן. די רייד וואָס מ'האַט דאָרט גערעדט און דער שמוץ! מ'האַט ביי מיר געגנבעט פֿון קעשענע אויך. אין פֿאַבריק האָט מען מיך נישט איין מאַל גערופֿן טראַצקי און אַרויסגע־רעדט האָט מען די „ריש“ ווייך, מיט אַ ייִדישן אַקצענט. ס'האַבן זיך אנגעהויבן די אַרעסטן און די רייניקונגען. מ'האַט אוועקגעשלעפט אין תּיּסה מענטשן, וואָס איך האָב געקענט פֿאַר אידעאָליסטן און מ'האַט זיי פֿאַרשיקט ערגעץ קיין סיביר, אָדער זיי האָבן געפֿוילט אין טורמעס. כ'האב אנגעהויבן איינזען צו מנין שרעק, אַז טראַצקי איז גערעכט: מ'האַט פֿאַרראַטן די רעוואָלוציע. אָבער וואָס טוט מען קאַנקרעט? קאָן רוסלאַנד אויסהאַלטן אַ נייע רעוואָלוציע, אָדער גאַר אַ פּערמאַנענטע רעוואָלוציע? קאָן אַ קראַנקער קערפּער פֿאַרטראַגן איין אָפּעראַציע נאָך דער אַנדערער? ווי פֿלעגט זאָגן מנין מאַמע עליה־השלוּם: ווען אַ הונט וואַלט אַ לעק געטאָן מנין בלוט, וואַלט ער זיך אָפּגעסמט...

אזוי זענען אריבער יאָרן. אַ פּערמאַנענטע רעוואָלוציע איז אוממעגלעך, אָבער פּערמאַנענטע פֿאַרצווייפֿלונג עקסיסטירט. כ'בין געגאַנגען שלאָפֿן אַ פֿאַרצווייפֿלעך און בין אויפֿגעשטאַנען אַ פֿאַרצווייפֿלעך. יעדע האָפּענונג איז אויסגערונען. נו, אָבער נישט געקוקט אויף אַלע רדיפֿות זענען אַנטשטאַנען טראַצקיסטישע קריזלעך. ס'האַט זיך איבערגעחזרט די אַלטע קאַנספּיראַציע פֿון די צאַרישע צייטן. די רעוואָלוציע איז געהאַט דורכגעפֿאַלן מיט אַ קנאַק, אָבער דער מענטש קאָן נישט רעזיגנירן. דאָס איז זיין טראַגעדיע.

אין 1928 בין איך אָנגעקומען קיין פּוילן. ס'זאָגט זיך אַזוי. איך האָב זיך געשמוגלט איבער דער גרענעץ און געהאַלפֿן האָבן מיר חבֿרים טראַצ־קיסטן. יעדער טריט איז געווען פֿאַרבונדן מיט די ערגסטע סכּנות. כ'האָב איך פֿאַרגעסן צו זאָגן, אַז כ'בין אָפּגעזעסן אין דער לוביאַנקע זיבן חדשים טאַקע אויפֿן חשד, אַז כ'בין אַ טראַצקיסט. ס'איז נישט אַריבער אַ נאַכט כ'זאָל נישט קריגן געשלאָגן. איר זעט דעם פֿאַרקריפּלטן נאָגל? אַהער האָט אַ טשעקיסט אַרײַנגעשטאַכן אַ גליענדיק שפּיזל. מ'האַט מיר די ציין אויסגעהאַקט און געטאַן האָבן דאָס אַלץ ברידער פּראַלעטאַריער, אַ בראַך צום מין מענטש. וואָס אין טורמע האָט זיך אָפּגעטאַן איז נישט צו דערציילן. מ'איז געוואָרן פֿאַרלייזיקט פֿיזיש און גינסטיק. דאָס געשטאַנק פֿון דער פּאַראַשע האָט געטריבן צו משו־געת. אין אַ תּפֿיסה זיצן אַלערליי פּאַרשוינען. ס'איז געוואָרן אַ געשיכטע מיט האַמאָסעקסואַליזם און איינפֿאַכע פֿאַרגוואַלטיקונגען. יא, כ'בין דאָס אַלץ ווי ס'איז איבערגעקומען און זיך אַריבערגעשמוגלט קיין פּוילן בײַ ניעסוויעזש — איר'ט אָפּשר געהערט פֿון דעם שטעטל? ווי נאָר כ'בין אַריבער די גרענעץ האָבן מיר די פּאַליאַקן אַרעסטירט. מען האָט מיך שפּעטער אַרויסגעלאָזט. אָבער דערנאָך האָט מען מיך ווידער איינגעזעצט אין חד־גדיאַ. דאָס איז געווען אין 1930. מ'האַט מיר געגעבן אַ קאַנטאַקט מיט די טראַצקיסטן אין וואַרשע, אָבער דאָס זענען געווען עטלעכע אַרעמע ייִנגלעך. אַרבעטער. די סטאַליניסטן האָבן עס געהאַלטן פֿאַר אַ מיצווה צו מסרן צו דער דעפֿענסיווע די טראַצקיסטן און די מערסטע זענען געזעסן אין פּאַוויאַק אָדער אין וואַרשאַ — אַ שווערע תּפֿיסה. אין וואַרשע האָב איך געפרוּווט דערציילן וואָס ס'טוט זיך אָפּ אין רוסלאַנד און פֿרעגט נישט וואָס איך בין אויסגעשטאַנען! אונדזערע סטאַליניסטישע בחורימלעך, די געוועזענע ישיבֿה־בחורים און גלאַט ליידיק־גייער, האָבן מיך פֿאַרפֿאַלגט אַזוי, אַז כ'האָב אָנגעהויבן בענקען צוריק קיין רוסלאַנד. מ'האַט מיך געשלאָגן, מ'האַט אויף מיר געשפּיגן און קיין אַנדער נאָמען האָב איך נישט געהאַט ווי רענעגאַט, פּאַשיסט, פֿאַררעטער. כ'האָב עטלעכע מאָל געפרוּווט רעדן פֿאַר אַן עולם, אָבער לאַטקעס זענען געקומען פֿון קראַכמאַלנע און דער סמאַטשע און מ'האַט מיר פֿאַרמאַכט דאָס מויל. אייז מאָל האָט מען מיך געשטאַכן מיט אַ מעסער. נישטאָ קיין גרעסערער מנוויל ווי אַ ייִדישער טשעקיסט, אַ יעווסעק אָדער גלאַט אַ קאַמוניסט. זיי שפּייען אויפֿן אמת ערגער פֿון די ערגסטע גויים. זיי זענען גרייט צו הרגענען און צו

פניניקן פֿאַרן מינדסטן חשד. כ'האָב שוין דעמאָלט אנגעזען, אַז ס'איז נישטאָ
קיין שום חילוק צווישן קאָמוניסטן און נאַציס, אָבער כ'האָב נאָך אַלץ גע-
גלייבט, אַז טראַציקום איז בעסער. עפעס מוז דאָך זיין גוט! ס'קאָן דאָך נישט
זיין כולו חייב.

כ'האָב ביז איצט נישט דערמאָנט מיין פּריוואַט לעבן, ווייל כ'האָב נישט
געהאַט אין רוסלאַנד קיין פּריוואַט לעבן. אויב אַפילו כ'וואָלט געוואָלט זינדיקן,
איז נישט געווען וווּ. ווען עטלעכע מענער וווינען אין איין שטוב, דאָרף מען
אייןנאָך זיין אָן עקסהיביציאָניסט. כ'האָב צוגעזען די גאַנצע שאַנד און שמאַך
פֿון ביידע מינים און כ'האָב, ווי מ'זאָגט, פֿאַרלוירן דעם אַפעטיט. מ'האַט געהאַט
אַנגעפלאַדיעט הונדערטער טויזנטער ממזרים, די בעזדאַמניקעס, און זיי
זענען געוואָרן אַ קללה און אַ געפֿאַר פֿאַר רוסלאַנד. ווען אַ פֿרוי איז געגאַנגען
קויפֿן אַ ברויט, איז מען זי באַפֿאַלן און מען האָט עס ביי איר צוגערויבט. גאַנץ
אַפֿט האָט מען זי פֿאַרגוואַלדיקט פֿאַר אַ צולאַג. עס האָבן נישט אויסגעפֿעלט
גלאַט גנבים, רויבער, מערדער, שיכורים. די רעוואָלוציע האָט געזאַלט מאַכן
אַן עק צו דער פּראַסטיטוציע, אָבער זונות האָבן געלויערט ביים סאַמע קרעמל.
איז וואַרשע האָב איך זיך באַקענט מיט אַ טראַצקיסטין. זי האָט געהאַט אַ הוי-
קער, אָבער אַ פֿיזישער חסרון איז פֿאַר מיר נישט קיין חסרון. זי איז געווען
קלוג, אינטעליגענט, אידעאָליסטיש. זי האָט געהאַט אַ פֿאַר שוואַרצע אויגן,
וואָס ס'האַט אַרויסגעקוקט פֿון זיי דער צער פֿון דער וועלט און אויך די
חכמה פֿון דער וועלט — כאַטש וווּ האָט די וועלט חכמה? מיר זענען געוואָרן
נאָענט. פֿון גיין צום רבֿ האָבן מיר ביידע נישט געהאַלטן. מיר האָבן געדונגען
אַ פֿאַציאָטע אויף דער סמאַטשע גאַס און דאָרט האָבן מיר אָנגעהויבן לעבן.
דאָרט איז געבוירן געוואָרן אונדזער טאַכטער, ראָזע — נאַטירלעך, נאָך ראָזע
לוקסעמבורג.

מיין ווייב, סאַניע, איז געווען פֿון פֿאַך אַ נויַרס, אַ סאַניטאַרין, אָדער
אַ באַרמהאַרציקע שוועסטער. זי איז געגאַנגען נעכטיקן צו שלאָפֿע. מיר האָבן
זעלטן פֿאַרברענגט אַ נאַכט צוזאַמען. קיין אַרבעט אין אַ פּוילישער פֿאַבריק
האַב איך נישט געקראָגן און איך האָב עפעס פֿאַרדינט פֿון פֿאַרריכטן גראַטעס
בני אַרעמע־לייט, אַ שראַנק, אַ טיש, אַ בעט. כ'האָב פֿאַרדינט וואָסער אויף
קאַשע. ווי לאַנג ס'איז נישט געווען קיין קינד, איז נאָך ווי ס'איז געווען צו
דערלייזן. אָבער אַז סאַניע איז אַריין אין די הויכע חדשים, איז געוואָרן
שלעכט. אין מיטן דעם אַלעמען האָט מען מיך אַרעסטירט. דאָס האָבן מיך

מינע יידישע און פראָלעטאַרישע ברידער געמסרט, אויסגעטראַכט אויף מיר אַ בילבול, פֿאַקטיש מיר אונטערגעוואָרפֿן אומלעגאַלע ליטעראַטור. וואָס ווייסט איר אויף וואָס אַט די לינט זענען פֿעיק! אייניקע פֿון זיי זענען שפעטער געפֿאַלן אין שפּאַניע — געוואָרן דערשאַסן פֿון זייערע אייגענע קאַמעראַדן. אַנדערע זענען אומגעקומען אין די סעלעקציעס אָדער גאָר בנים חבֿר סטאַלין אין די שקלאַפֿן־לאַגערן.

דער גאַנצער פּראָצעס קעגן מיר איז געווען אַ ווילדע אויסטראַכטעניש. אַלע האַבן עס געוויסט: דער אויספֿאַרשונגס־ריכטער, דער פּראָקוראַר, דער ריכטער. מ'האַט מיך צונויפֿגעפּאַרט מיט מענטשן, וואָס כ'האַב קיין מאַל זייער פנים נישט געזען און ס'האַט געהייסן, אַז מיר האַבן אַלע צוזאַמען געגרייט אַ פֿאַרשווערונג קעגן דער פּוילישער מלוכה. די פּאָליציאַנטן, די היטער פֿון געזעץ, האַבן געזאַגט פֿאַלש עדות און געשווירן פֿאַלש. אין תּהיסה האַבן די סטאַליניסטן מיך פֿאַרפֿאַלגט אַזוי, אַז יעדער טאַג איז געווען אַ גיהנום. זיי האַבן מיך נישט אַרײַנגענומען אין זייער קאַמונע. ס'זענען געווען צווישן בירגערטום אַזוינע צדיקימלעך, ספּעציעל צדקניות, וואָס האַבן באַזאָרגט פּאָליטישע אַרעסטירטע מיט שפּיז, פּאַפּיראַסן און וואָס נישט מ'האַט זיי צוגעשטעלט אַדוואָקאַטן אומזיסט. אַבער ווי באַלד איך האַב נישט געגלייבט אין חבֿר סטאַלין, האַט מען מיך אַרײַנגעלייגט אין חרם. מ'האַט מיר אַפּגעטאַן שטיקלעך. מ'האַט צעריסן מינע ביכער, אַרײַנגעוואָרפֿן שמוץ אין מיין עסן, מ'האַט געשפּיגן אויף מיר בוכשטעבלעך — הונדערט מאַל אין טאַג. כ'האַב אויפֿגעהערט אין גאַנצן רעדן און בין געוואָרן אַ שותק. ס'איז דערגאַנגען דערצו, אַז כ'בין געוואָרן ווי שטום. נישט צו הערן זייערע זידלעריינען און קללות פֿלעג איך מיר פֿאַרשטאַפֿן די אויערן מיט ווייך ברויט, אָדער וואַטע פֿון מיין מאַנטל. מ'האַט מיר אַנגעטאַן נגישות אַפּילו ביי נאַכט — אַלץ אין נאָמען פֿון סאַציאַליזם — דער ליכטיקער צוקונפֿט, דעם בעסערן מאַרגן און די אַנדערע לאַזונגען זייערע. די געפּיניקטע זענען אַליין געוואָרן פּיניקער. מיינט נישט אַז כ'האַב וועלכע ס'איז אילוזיעס וועגן די טראַצקיסטן. איין זאך האַב איך איינגעזען: אַז די ערגסטע זענען יענע, וואָס ווילן פֿאַר־זאָרגן די וועלט. צווישן פּשוטע מענטשן, סוחרים, בעל־מלאכות, די אַזוי גערופֿענע קליינבירגער געפּינט מען נאָך אַרנטלעכע לינט. אַבער ביי די, וואָס ווילן ברענגען דעם רויטן משיחן, איז נישטאָ קיין שום אמת, קיין שום רחמנות. וואָס קאַן זײַן באַקוועמער ווי פּיניקן אין נאָמען פֿון אַן אידעאַל? ס'איז דער־

גאנגען דערצו, אז די פוילישע טורמע-וועכטער האבן זיך אָנגעהויבן אָננעמען פֿאַר מיר און בעטן מ'זאל מיך לאָזן צו רו. כ'האָב גענומען פֿאַרלאַנגען מ'זאל מיך אַרײַננעצען צווישן די קרימינעלע פֿאַרברעכער און ווען מ'האָט עס מיר ענדלעך צו ליב געטאָן, האָבן די חברים דאָס אויסגענוצט צו מאַכן אַ פּראָ-טעסט-דעמאָנסטראַציע פֿאַר וואָס מ'זעצט אַרײַן אַ פּאָליטישן צווישן קרימי-נעלע. מיט אַנדערע ווערטער: זיי האָבן מיך געוואַלט האָבן בײַ זיך צו קאָנען מיך מאַטערן. און אזוי האָבן געהאַנדלט יענע, וואָס זענען געזעסן אין תּפּיסה מיקלאָמפּערשט פֿאַר גערעכטיקייט.

זיצן צווישן גנבים, אַלפֿאַנסן, מערדער איז געווען אַ קנאַפּער פֿאַרגעניגן. זיי האָבן געקוקט אויף מיר מיט חשד. עס הערשט אַן אַלטע שינאה צווישן דער אונטערוועלט און די פּאָליטישע, נאָך פֿון דער צײַט פֿון 1905. אָבער אין פֿאַר-גליַך דערמיט וואָס איך בין אויסגעשטאַנען צווישן די סטאַליניסטן, איז דאָ געווען אַ גן-עדן. מ'האָט בײַ מיר צוגעגנבֿעט די פּאַפּיראַסן און מ'האָט אַראָפּ-גענומען אַ חלק פֿון די פעקלעך, וואָס סאַניע האָט מיר געשיקט, אָבער מ'האָט מיר געלאָזט ליינען אַ בוך במנוחה. אַנשטאַט פֿאַשיסט, האָט מען מיך גערופֿן שמויגער, שמעגעגע און דאָס האָט ווייניקער ווי געטאָן. עס האָט אַפֿילו געטראָפֿן, אַז אַ גנבֿ אָדער אַן אַלפֿאַנס האָט מיר דערלאַנגט אַ שטיקל ווורשט אָדער אַ פּאַפּיראַס פֿון זײַן פּאַרציע. וואָס איז דאָ צו טאָן אין קאַמער? אָדער מ'שפּילט אין קאַרטן — אַ פֿאַרפֿעסטעטע און מאַרקירטע טאַליע קאַרטן — ווען נישט, רעדט מען.

פֿון די מעשיות, וואָס איך האָב מיך דאָרט אָנגעהערט, קאָן מען אַנשרייבן צען ביכער. הײַנט זײַער ייִדיש! די פּאָליטישע פּלאַנלען נאָך דעם ייִדיש פֿון די בראַשורן. ס'איז גאַרנישט קיין לשון, נאָר אַ זשאַרגאָן. די גנבים רעדן דאָס אמתע מאַמע-לשון. כ'האָב געהערט בײַ זיי ווערטער, וואָס האָבן מיך דער-שטוינט. אַ שאַד, וואָס כ'האָב נישט פֿאַרשריבן. נו, און זײַערע מיינונגען וועגן דער וועלט! זיי האָבן אַ גאַנצע פֿילאָסאָפֿיע. ווען כ'בין אַרײַן אין טורמע, האָב איך נאָך אַלץ געגלייבט אין רעוואָלוציע, קאַרל מאַרקס. כ'האָב געהאַט אַלערליי פּאָליטישע אילוזיעס. אַרויס בין איך אין גאַנצן אַן אויסגעהיילטער. אין דער צײַט, וואָס איך בין געזעסן איז די אַנטווישונג אין סטאַלינען געוואַקסן אין פּוילן. ס'איז דערגאַנגען צו אַ שטופֿע, אַז מ'האָט אויסגעשלאָסן די פּוילישע קאָמוניסטישע פּאַרטיי פֿון קאָמאָינטערן. אַ סך פֿון מײַנע פֿאַרפֿאַלגער זענען געהאַט אַוועק אין „לאַנד פֿון סאַציאַליזם“ און מ'האָט זיי דאָרט ליקווידירט.

מ'האָט מיר דערציילט וועגן איינעם אַ יאָלד וואָס ווען ער איז אַריבער די גרענעץ, האָט ער זיך אַ וואָרף געטאָן קושן די ערד פֿון ראַטן-פֿאַרבאַנד, ווי אַמאָליקע יידן פֿלעגן דאָס טאָן ווען זיי זענען אָנגעקומען קיין ארץ-ישראל. אַזוי ווי ער איז געלעגן און געקושט די רויטע בלאַטע, זענען צוגעקומען צו אים צוויי גע-פע-אוניקעס און מ'האָט אים אַרעסטירט. מ'האָט אים אַוועקגע-שיקט גראַבן גאָלד אין צפֿון און דאָרט האָבן די שטאַרקסטע מאַנצלייט נישט אויסגעהאַלטן לענגער ווי אַ יאָר. אַט אַזוי האָט די קאָמוניסטישע פּאַרטיי באַהאַנדלט יענע, וואָס האָבן זיך פֿאַר איר מקריב געווען.

ס'האָט זיך אונטערגערוקט די נייע קללה — דער נאַציזם. ער איז אַ פּשר קינד פֿון קאָמוניזם. היטלער האָט אַלץ געלערנט ביי די רויטע; די קאַנצענ-טראַציע-לאַגערן, די ליקווידאַציעס, די מאַסנמאָרדן, ווען כ'בין אַרויס פֿון טורמע אין 1934, און כ'האַב געזאָגט סאָניען וואָס כ'טראַכט וועגן אונדזער וועלטל און יענע וואָס ווילן עס אויסלייזן, איז זי מיך באַפֿאַלן ווי דעם ערג-סטן. דער אמת איז, אַז אין דער צייט, וואָס כ'בין געזעסן, בין איך געהאַט געוואָרן ביי די טראַצקיסטן אַ סאַרט מאַרטירער, אַ העלד. כ'האַב געקאַנט שפּילן די ראָל פֿון אַ גרויסן פֿירער. אָבער איך האָב זיי געזאָגט: קינדערלעך, עס איז נישטאָ קיין רפּואה פֿאַרן מענטשלעכן מין. נישט די אַרדענונג איז שולדיק, נאָר האַמאָ סאַפּיענס, בכבֿודו־ובעצמו. אַז זיי האָבן דערהערט אַזאַ אַפּיקורסות, זענען זיי געוואָרן פֿאַרציטערטע. סאָניע האָט מיר געמאַלדן, אַז זי קאָן נישט וווינען צוזאַמען מיט אַ רענעגאַט. כ'בין שוין מיט מזל געוואָרן אַ רענעגאַט צום צווייטן מאל. אַן אַנדער זאַך איז, אַז אין דער צייט, וואָס איך בין געזעסן, האָט זי געלעבט מיט עמעצן אַנדערש. הויקערס האָבן הייט בלוט. ס'געפֿינט זיך אַלע מאל אַ בעלז. ער איז געווען אַ פּראָסטער יונג פֿון דער פּראָווינק, דוכט זיך אַ פֿריזירער. ראַזעלע האָט אים גערופֿן טאַטע...

ג

קוקט נישט אַזוי דערשראָקן! איכ'ל אייך נישט האַלטן ביו מאַרגן. איר זענט, דוכט זיך, אַוועק קיין אַמעריקע אין 1935 און איר ווייסט נישט וואָס ס'איז געשען אין פּוילן שפּעטער. ס'איז פֿאַרגעקומען אַ פֿולשטענדיקע צעפֿאַ-לונג. סטאַליניסטן זענען געוואָרן טראַצקיסטן, טראַצקיסטן זענען אַריין אין דער פּ.פּ.ס. אַדער אין בונד. אַנדערע זענען געוואָרן ציוניסטן. איך אַליין האָב

געפרוויט ווערן רעליגיעז. כ'בין אריין אין א בית-מדרש און זיך אוועקגעזעצט לערנען גמרא, אבער דערצו דארף מען האבן אמונה. אן דעם איז דאס גלאט נאסטאלגיע. די אנארכיסטן האבן ווידער אויפגעהויבן דעם קאפ, טייל האבן נאך אלץ זיך געהאלטן ביי קראפטקינען, אנדערע זענען געווען שטירנעריסטן. מיר האבן געהאט געסט אין פוילן. רידזשמיגלי האט אינגעלאדן נאציס אויף יאגד אין די ביאלאויעזשער וועלדער. דערנאך איז געקומען דער סטאלין-היטלער אפמאך און די מלחמה. אז מ'האט גענומען באמבארדירן ווארשע, זענען די מאנצלייט אריבער די פראגער בריק און זיך געלאזט קיין רוסלאנד. אנדערע האבן געהאט אילויעס, אבער איך האב געוויסט ווהין איך גיי. פארט, בלייבן ביי די נאציס האב איך נישט געקאנט. כ'בין געקומען זיך געזע-גענען מיט סאניען און זי געטראפן אין בעט מיטן פריזירער. ראזעלע האט גענומען וויינען: פאפא, נעם מיך מיט! דאס דאזיקע געוויין גייט מיר נאך. ס'פארפאלגט מיך אין די נעכט. זיי זענען אלע אומגעקומען. קיינער איז נישט געבליבן.

כ'בין געווען אין ביאליסטאק ווען א צאל יידישע שרייבער פון פוילן זענען מיט א מאל אלע געווארן פארברענטע סטאליניסטן. אנדערע האבן שוין ביי צייטנס זיך גענומען מסרן די קאלעגן. מ'האט מיך געקענט פאר א טראצ-קיסט און כ'בין פאקטיש געגאנגען אויף א זיכערן טויט, אבער כ'בין דעמאלט געקומען צו א סארט פילאסאפיע: מ'קאן נישט לעבן אויף דער וועלט גלייך. מ'קאן זיך בלויז שמוגלען. א מענטש, ווי א חיה, מוז זיך פסדר אויסבאהאלטן. איז דער שונא רעכטס, גיי דו לינקס. איז ער לינקס, קרייך דו רעכטס. די דאזיקע פילאסאפיע — איר קאנט עס רופן פחדנות, מיך ארט נישט — האט מיר געהאלפן. כ'האב געוויסט ווו די מוסרים זענען און כ'האב זיי אויסגעמיטן. א סך לינקע, האלב לינקע און לינקע גרים, אזוי צו זאגן, זענען אוועק קיין ווילנע, קיין קאוונע, אבער איך בין אוועק ווייטער קיין רוסלאנד. נישט אין די גרויסע שטעט, נאר אין די קליינע שטעטלעך, אין די דערפער, אין די קאלכאזן. דארט האב איך געפונען אן אנדער סארט רוסישן מענטש: ברייט-הארציק, גרייט צו העלפן. זיי האבן דארט געלאכט אויסן קאמוניזם.

ביז 1941 האט מען ווי ס'איז זיך אן עצה געטאן. אז ס'איז געווארן מלחמה, האט זיך אנגעהויבן א הונגער. פליטים זענען אנטלאפן אין די מיליאנען. אנדערע האט מען געבראכט אין פראכטוואגאנען. מיליאנען רוסן זענען אוועק אויפן פראנט. כ'האב געהונגערט, גענעכטיקט אויף וואקזאלן, דורכגעמאכט

אלע שיבֿעה־מדורי־גיהנום, אָבער איין זאך האָב איך אויסגעמיטן : תּפֿיסה. כ'האָב געהאַלטן ס'מױל, געשפּילט די ראַל פֿון אַ פּראָסטן מענטש, אַ האַלבן אַנאַלפֿאַבעט. כ'האָב געאַרבעט וווּ ס'האַט זיך געלאָזט. אין די קאַלכאַזן, אין די פֿאַבריקן האָב איך צוגעזען וואָס דאָס הייסט קאַמוניסטישע ווירטשאַפֿט. מ'האַט אײנפֿאַך צעבראַכן מאַשינען. מ'האַט געמאַכט אַ תּל פֿון רוי־מאַטע־ריאַלן. מ'קאַן דאָס גאַרנישט אַנרױפֿן סאַבאַטאַזש. ס'איז אײנפֿאַך חיהשע גלייכ־גילטיקייט צו זאַכן, וואָס האָבן דערמיט נישט קיין דירעקטע שייכות. דער גאַנצער סיסטעם איז אַזאַ, אַז אָדער איר האָט געגנבֿעט, אָדער איר זענט געשטאַרבן. כ'בין אַרײַן אין אַ פֿאַבריק און דער בוכהאַלטער, אַ בחור פֿון וואַרשע, האָט געפֿירט די בוכהאַלטעריע אויף ביכער פֿון טשעכאַוו, גאַגאַלן אָדער טאַלסטאַי. אויף די מאַרגינעסן און דער געדרוקטער שריפֿט האָט ער געפאַטשקעט זײנע ציפֿערן — פֿאַרשטייט זיך, פֿאַלשע. קיין ליידיק פאַפּיר האָט מען דאָרט נישט געקראָגן. געלעבט האָט מען פֿון די גנבֿות, וואָס מ'האַט פֿאַרקויפֿט אויפֿן שוואַרצן מאַרק. מ'קאַן דאָס נישט באַנעמען אויב מ'האַט עס נישט געזען מיט די אײגענע אויגן. ווען נישט אַמעריקע און ווען די נאַציס וואַלטן נישט געווען אַזױנע ווילדע מערדערס, וואַלט היטלער דערגאַנגען ביז וואַלדיוואַסטאַק.

כ'האָב נישט געלעבט — כ'האָב מיך געשמוגלט דורכן לעבן. כ'בין געוואָרן אַ וואַרעם, וואָס קריכט אַהין, קריכט אַהער. ווי לאַנג מ'צעטרעט אים נישט, פּוויזעט ער. כ'האָב געזען אַ דערשטוינטער, אַז אַזוי איז דאָס גאַנצע לאַנד. מיר זענען געוואָרן ענלעך צו די לינו, וואָס זענען אויף אונדז געקראָכן. ביז מײַן אַנקומען קיין רוסלאַנד צום צווייטן מאָל, האָב איך נאָך געהאַט אין מיר עפעס, וואָס מ'קאַן אַנרױפֿן ראַמאַנטיזם, סעקסועלע מאַראַל. אָבער מיט דער צײַט האָב איך דאָס אויך פֿאַרלוירן. מיליאָנען מענער האָבן זיך געוואַלגערט אויף די פֿראַנטן און מיליאָנען ווייבער האָבן געלעבט מיט וועמען ס'האַט זיך געלאָזט. כ'בין געשלאָפֿן מיט פֿרויען, וואָס כ'האָב אַפֿילו נישט געוויסט ווי זיי הייסן. כ'האָב אין די נעכט געהאַט פֿרויען, וואָס כ'האָב רעכט זייער פנים נישט אַנגעקוקט. כ'ליג מיט אַ נקבֿה אויף אַ בינטל שטרוי. זי גיט זיך מיר איבער און וויינט. כ'פֿרעג : וואָס וויינסטו ? און זי קלאַגט : ווען גרישענקאַ וואַלט דאָס געוויסט ! וווּ איז ער, מײַן אָדלערל ? וואָס האָב איך געמאַכט פֿון אים ! און זי טוליעט זיך צו מיר און יאַמערט. זי טענהט צו מיר : דו ביסט פֿאַר מיר נישט אַ מאַן, נאָר אַ ליכט צום מאַסטורבירן. מיט אַ מאָל נעמט זי מיך

קושן און מאכט מיך נאס מיט די טרערן. וואָס האָב איך צו דיר ? דו האָסט אַוודאי זױך עמעצן איבערגעלאָזט. אַ קללה אויפֿן פֿאַשיזם !!!...
 אין טאַשקענט האָב איך געקראָגן טיפּוס. שפּעטער האָט זיך צוגעטשעפּעט אַ לונגען־אַנצינדונג. כ׳בין געלעגן אין שפיטאַל און אַרום מיר האָט מען געהאַלטן אין איין שטאַרבן. איינער אַ פּאַלאַק רעדט צו מיר, גיט מיר איבער זינע אַלע פּלענער. מיט אַ מאָל ווערט ער פֿאַרשוויגן. כ׳רעד צו אים און ער ענטפֿערט נישט. די שוועסטער קומט אַרײַן און ס׳ווייזט זיך אַרויס, אַז ער איז געשטאַרבן. אַט אַזוי אין מיטן רעדן. ער האָט געליטן פֿון סקאַרבוט אַדער בערײַ־בערי, און איך דער שלאַפֿקייט שטאַרבט מען, אַזוי צו זאָגן, אָן הקדמות. כ׳בין געוואָרן גלייכגילטיק צום טויט. כ׳האָב קיין מאָל נישט געגלייבט. אַז דאָס איז מעגלעך.

איר זאָלט נישט מיינען, אַז איך בין געקומען צו אַנך גלאַט אַנך אַנהאַקן אַ קאַפּ און איך דערציילן מײַן ביאַגראַפֿיע. אַ פֿאַקט איז, אַז כ׳בין דאָ און דאָס הייסט, אַז כ׳האָב מיך דורך אַלץ דורכגעשמוגלט — דעם הונגער, די עפידע־מיעס, די מאַרדן, די חורבֿות, די גרענעצן. אַט בין איך אין אַייערע פֿאַראַיי־ניקטע שטאַטן. כ׳האָב שוין בירגער־פּאַפּירן. כ׳בין שוין מער יחסן ווי די נעגערס אין האַרלעם. כ׳האָב, אַגב, געפרוּווט וווינען אַ צײַט אין האַרלעם און וואָס כ׳האָב מיך דאַרט אַנגעזען איז, ווי מ׳זאָגט, אַ קאַפיטל פֿאַר זיך. ווי איר קוקט מיך אָן, האָט מען מיך שוין „געמאַגט“ אין אַייער אַמעריקע און מען האָט מיר שוין צוגעשטעלט אַ רעוואָלווער צום האַרץ אויך. איינער אַ פּליט, וואָס איך בין געקומען מיט אים אויף דער שיף האָט זיך דאָ אַזוי אַרויפֿגע־אַרבעט, אַז ער האָט האָטעלן אין ניו־יאָרק. ער׳ט זיך גלייך גענומען צו ביזנעס, פֿאַרגעסן אַלע טײַטע, אַלע מערדערײַען. כ׳האָב אים אַנמלט געטראָפֿן אין אַ קאַפּעטעריע און ער קלאָגט זיך פֿאַר מיר, אַז די סטאַקס זײַנע זענען געפֿאַלן. ער׳ט חתונה געהאַט מיט אַ פֿרוי וואָס האָט פֿאַרלוירן דעם מאַן און די קינדער, אַבער זי האָט שוין מיט אים נײַע קינדער. איך רעד וועגן שמוגלען זיך און ער איז אַ געבוירענער שמוגלער. ער׳ט נאָך געשמוגלט אין די דײַטשע קעמפּס וווּ ער׳ט געוואָרט אויף דער אַמעריקאַנער וויזע. יא, צו וואָס בין איך געקומען צו אַנך ? כ׳בין געקומען מיט אַן אידעע. כ׳בעט אַנך, לאַכט נישט פֿון מיר.

— וואָס איז די אידעע ?

ער האָט אַפּגעוואָרט אַ ווייל. ער האָט פֿאַררייכערט אַ פֿרישן פּאַפּיראַס.

— איר'ט מיינען, אַז כ'בין משוגע. די אידעע איז, אַז אַלע אָרנטלעכע מענטשן זאָלן באַגיין זעלבסטמאָרד.

— גאָר אַזוי !!

— איר לאַכט, האָ? ס'איז נישט קיין געלעכטער. איך בין נישט דער איינציקער וואָס איז אַנטוישט אין מין מענטש. ס'זענען דאָ מיליאָנען אַזעלכע ווי איך. ווי באַלד ס'איז נישטאָ מער קיין שום האַפֿענונג. — צו וואָס זיך דאָ אַרומדרייען און לינדן אומזיסט און אומנישט? כ'האָב איך געלייענט נאָך אין וואַרשע, כ'לייען איך דאָ. איר זענט, אויף ווי ווייט איך ווייס, דער איינציקער שרייבער, וואָס גיט נישט דער מענטשהייט קיין שום האַפֿענונג. איר'ט זיך לעצטנס גענומען לויבן רעליגיע, אָבער איבער רעליגיע איז אַ רעליגיע פֿון יאָוש. איר דערפֿירט אַלץ צו איין פונקט: אַזוי וויל גאָט. אפֿשר וויל גאָט דער מענטש זאָל מאַכן אַן עק? כ'בעט איך, רייסט מיר נישט איבער! ס'זענען דאָ צענדליקער באַוועגונגען, ווער ווייסט וויפֿעל רעליגיעס און סעקטעס — פֿאַר וואָס זאָל נישט זיין איין באַוועגונג, וואָס זאָל פרעדיקן זעלבסטמאָרד? וויפֿעל איז דער שיעור זיך צו שמוגלען און בנים סוף צו ווערן צעטראַטן? מיין געפֿיל איז, אַז מיליאָנען מענטשן זענען גרייט צו פֿאַרענדיקן, נאָר ס'פֿעלט זיי דער מוט, דער לעצטער שטויס, אַזוי צו זאָגן. אויב מיליאָנען אידיאָטן זענען גרייט צו שטאַרבן פֿאַר היטלערן און פֿאַר סטאַלינען און פֿאַר פלערליי אַנדערע שלעק, — פֿאַר וואָס זאָלן מענטשן נישט וועלן אומקומען אויס פֿראַ-טעסט? מ'דאַרף אַפֿן צוריקוואַרפֿן גאָט די מתנה זינע, דעם ניבֿוהדיקן קאַמף פֿאַר דער עקסיסטענץ, וואָס ענדיקט זיך סײַ ווי סײַ מיט אַ מפּלה. קודם-כּל דאַרף מען אויפֿהערן האָבן קינדער, ברענגען אויף דער וועלט נייע קרבנות. זאָלן די מנוולים האַפֿן, זאָלן זיי זיך שלאָגן פֿאַר ברויט, פֿאַר סעקס, פֿאַר פּרעסטיזש, פֿאַרן פֿאַטערלאַנד, פֿאַר קאַמוניזם און אַלערליי אַנדערע איזמען. אויב עס איז געבליבן אין מין מענטש אַ רעשטל שכל, דאַרף ער קומען צום אויספֿיר, אַז ס'לוינט נישט די גאַנצע חזיריי.

— מיין ליבער פֿריינד, זעלבסטמאָרד קען קיין מאָל נישט ווערן קיין מאַסן-באַוועגונג.

— פֿון וואַנען זענט איר דאָס אַזוי זיכער? וואָס איז געווען די שלאַכט בני ווערדן, נישט קיין מאַסן-זעלבסטמאָרד?
— דאָרט האָט מען געהאַפֿט אויף אַ נצחון.

— וואָסער נצחון? מען האָט אַוועקגעשטעלט הונדערט טויזנט מענטשן
 און ס'זענען געבליבן זעכציק טויזנט קברים.
 — עמעץ האָט זיך געראַטעוועט. עמעץ האָט געקראָגן אַ מעדאַל.
 — אפֿשר קען מען מאַכן אַ זעלבסטמאָרד־מעדאַל?
 — איר זענט געבליבן אַ וועלט־פֿאַרזאָרגער — האָב איך געזאָגט —
 זעלבסטמאָרד באַגייט מען אַליין, נישט מיט קיין שותפים.
 — כ'האָב ערגעץ געלייענט, אַז ס'זענען דאָ אין אַמעריקע זעלבסטמאָרד־
 קלובן.
 — פֿאַר רייכע, נישט פֿאַר קיין קבצנים.
 ער האָט געטאָן אַ לאַך און געוויזן אַ מויל לידיקע יאַסלעס. ער האָט
 אויסגעשפיגן דעם פֿאַפּיראַס און אים צעטראָטן.
 — וואָס זאָל איך טאָן, ווערן רינד? אפֿשר טאַקע יאָ. אַזוי האָט דאָך
 געטאָן איוב...

די סודות פֿון דער קבלה

א מעמואר

א

מ'האט אונדז געקענט אויף דער קראכמאלנע גאס. מיר זענען יעדן טאג ארומגעגאנגען שעהען, מיין האנט אויף זיין אקסל, זינע אויף מינעם, און מיר האבן געשמועסט ווי דערוואקסענע. מיר זענען געווען אזוי פֿארנומען מיט די מעשיות וואָס מיר האָבן דערציילט, אז מיר האָבן זיך אָנגעשטויסן אָן פֿאַרבייגער און אין די קויבערס אויבסט און גרינסן פֿון די מאַרקווצערינס. די וויבער האָבן אונדז נאָכגעשריגן:

— עץ זענט בלינד אָדער וואָס? צלאַפעס, שמעגעגעס! ...

איך, איטשעלע דעם מורה־הוראהס, בין אַלט געווען ניין יאָר. ער, משה, איז שוין געגאָנגען אין על־פֿטן. איך בין געווען דאָר, וויס, מיט אַ דין העלדול, בלויז אויגן און מיט רויטע האָר ווי פֿייער. די פּאות מינע זענען אַלע מאָל געווען צעשויערט ווי ס'וואַלט אויף זיי געבלאָזן אַ ווינט. דאָס סאַמעטענע היטל איז געזעסן פֿאַרדרייט, מיטן דאַשיק אָן דער זינט. דאָס צינגענע כאַלאַטל איז געווען צעקנעפּלט און אין די קעשענעס האָבן געשטעקט מעשה־ביכלעך, וואָס איך האָב גענומען ביי פּאַקן־טרעגער אויסצוליינען, צוויי פֿאַר אַ גראַשן. כ'בין שוין דאָן נישט געגאָנגען אין חדר, אַליין געלייענט אַ בלאַט גמרא. כ'האָב זיך אַפֿילו צוגעכאַפט צו מיין טאַטנס קבלה־ספֿרים, ווי וויל כ'האָב דאָרט גאַרנישט פֿאַרשטאַנען. אויף די פֿאָדערבלעטער פֿון די ספֿרים האָב איך מיט קאַלירטע גריפֿלעס אויסגעמאַלט מלאכים מיט זעקס פֿליגל, חיות מיט צוויי קעפּ און מיט אויגן אין וויידל, שדים מיט הערנער, שנויצן, מיט קער־פּערס פֿון שלאָנגען און מיט פֿיס פֿון קעלבער. אין די אַוונטן בין איך געשטאַ־נען אויפֿן באַלקאָן, אַרויפֿגעקוקט צום אויסגעשטערנטן הימל און זיך גע־גריבלט וואָס ס'איז געווען איידער די וועלט איז געוואָרן באַשאַפֿן און ווהין ס'וואַלט דערגרייכט אַ פֿויגל וואָס וואַלט אייביק געפֿלויגן אין איין זינט.

מ'האָט שוין גערעדט ביי אונדז אין שטוב, אָז איך וואָקס אַ משוגענער פֿילאָסאָף, ווי יענער פּראָפּעסאָר אין דײַטשלאַנד, וואָס האָט אַזוי לאַנג זיך געחקרנט, ביז ער איז געקומען צום אויספֿיר, אָז אַ מענטש דאַרף גיין מיטן קאַפּ אַראָפּ און די פֿיס אַרויף.

מײַן חבֿר משה איז געווען אַ זון פֿון אַ קוילן־טרעגער. דער טאַטע זײַנער פֿלעגט יעדע פּאַר וואָכן אַרויפֿטראָגן צו אונדז אַ קויש קוילן צו הייצן אין קיך און אין אויוון, און די מאַמע האָט אים געגעבן אַ קאַפּיקע. משה איז געווען העכער פֿון מיר, שוואַרץ ווי אַ ציגײַנער, מיט פּעך־שוואַרצע האָר וואָס זענען אַרײַנגעפֿאַלן אין בלוי. אַ נאָז האָט ער געהאַט אַ קורצע, מיט ברייטע נאָז־לעכער, אַ קין מיט אַ שפּעלטל אין מיטן און קרומלעכע אויגן ווי אַ טאַטער. משה איז אַרומגעגאַנגען אין אַ צעריסענער קאַפּאַטע, אין צעפֿליקטע שטיוול. געוויינט האָבן זיי אין איין שטוב, נומער 13. די מאַמע זײַנע האָט געהאַט אַ בלינד אויג און געהאַנדלט מיט אויבסט הינטער די האַלעס. אַ שוועסטער איז געווען אַ בלומען־פּוצערין אויף דער זשאַביע־גאַס. משה האָט געהאַט אַ ברודער אין אַמעריקע.

מיר האָבן געהאַט איין תּאוּוה: אויסצוטראַכטן מעשׂוֹת. מיר זענען קיין מאָל נישט געוואָרן מיד אויסצוהערן איינער דעם אַנדערנס ליגנס.

יענעם שפּעט־זומערדיקן נאָך מיטאַג, ווען מיר זענען פֿאַרביי צום וויפֿלטן מאָל יאַנאַשעס הויף, האָט משה זיך אָפּגעשטעלט און מיר אַנטפלעקט אַ סוד, וואָס ער האָט ביז איצט פֿאַר מיר פֿאַרבאָרגן: דער טאַטע זײַנער פֿאַרשטעלט זיך בלויז פֿאַר אַ קוילן־טרעגער. אין דער אמתן איז ער רײַכער פֿון ראַטשילדן. זיי האָבן אַ פּאַלאַץ אין אַ וואַלד און אַ שלאָס פֿול מיט גאַלד, זילבער, בריי־ליאַנטן. כֿהאַב געפֿרעגט ביי משהן פֿון וואַנען זיי זענען אַזוי רײַך, און ער האָט געזאָגט:

— שווער ביי די ציצית אַז וועסט קיינעם נישט פֿאַרציילן.

כֿהאַב געשווירן ביי די ציצית.

— רײַס איבער אַ שטרוי.

מיר האָבן אויפֿגעהויבן אַ שטרוי און איבערגעריסן. משהס טאַטערישע אויגן האָבן זיך צעשמייכלט מיט עפעס אַ פֿאַרחלומטן שמייכל. ער האָט געוויזן אַ מויל וויסע און שיטערע ציין. ער האָט אויסגעקוקט סײַ שלוי און סײַ משוגע. ער האָט מיר דערמאַנט אַן די שוואַרצע יידן פֿון תּימן און שושן

הבירה וואָס קומען טייל מאָל אויף אונדזער גאָס זאָמלען געלט פֿאַר אַרץ־
ישראל. ער האָט אַ זאָג געטאָן :

— מיין טאַטע איז אַ גולן.

אַ שוידער איז מיר אַדורך דורכן רוקן.

— בני וועמען גולט ער ?

— ער האָט אויסגעגראָבן אַ הייל צו אַ באַנק און אַרויסגענומען פֿון
דאָרט ס'גאַנצע גאָלד. ער לויערט אויף סוחרים אין די וועלדער און נעמט
בני זיי צו ס'געלט. ער האָט אַ ביקס און אַ שווערד. ער איז אַ פּישוף־מאַכער
אויך. ער קאָן אַרײַן אין אַ שטאָם פֿון אַ בוים מ'זאָל נישט דערקענען אַז
ס'איז דאָרט דאָ אַ טיר.

— וואָס זשע טויג אים צו זײַן אַ טרעגער ? — האָב איך געפֿרעגט.

— די פּאָליציאַנטן זאָלן נישט וויסן.

משה האָט מיר דערציילט, אַז אין דער שטוב זייערער איז פֿאַראַן אַ טירל
וואָס פֿירט צו אַ קעלער. פֿון יענעם קעלער ציט זיך אַ לאַנגער קאַרידאָר
ביז צו די סקערניוויצער וועלדער. דער פֿאַטער איז נישט גלאַט אַ גולן פֿאַר
זיך. ער איז אַ פֿירער פֿון צוועלף הונדערט גולנים. ער צעשיקט זיי רויבן
איבער דער גאַנצער וועלט און זיי ברענגען צוריק זאַקרויב. טייל באַפֿאַלן
שיפֿן אויפֿן ים, אַנדערע — קאַראַוואַנען אין דער מיידבר... משה האָט
געזאָגט, אַז אַ חוץ דער מאַמען זײַנער האָט נאָך דער פֿאַטער צוועלף קעפֿס־
ווייבער, געפֿאַנגענע פּרינצעסינס. ווען ער, משה, וועט ווערן בר־מיצווה
וועט ער אויך ווערן אַ גולן. ער וועט חתונה האָבן מיט דער טאָכטער פֿון דעם
קעניג איבער די רויטע יידעלעך אויף יענער זײַט סמבטיון. זי האָט גאָלדענע
האַר וואָס דערגרייכן איר ביז צו די קנעכלען און זי טראָגט אויף די פֿיס
גאָלדענע לעטשלעך. זי וואַרט שוין אויף אים, משה, אין דעם פּאַלאַץ. זי
זאָל נישט אַנטלויפֿן, האָט מען זי צוגעבונדן מיט אַ גאָלדענער קייט צו
אַ זײַל...

— פֿאַר וואָס וויל זי אַנטלויפֿן ? — האָב איך געפֿרעגט.

— ווײַל זי בענקט נאָך דער מאַמען...

איך האָב וויל געוווסט, אַז ס'איז אַלץ ליגן, כ'האָב אַפֿילו דערקענט פֿון
וואָסערע מעשה־ביכלעך ער האָט דאָס אַלץ צונויפֿגעהאַפֿטן, אָבער די גע־
שיכטע האָט מיך באַצויבערט סײַ ווי סײַ.

מיר זענען געשטאַנען אין יאַנאַשעס הויף לעבן דעם פּישמאַרק. אין

באליעס זענען אַרומגעשווימען קאַרפּן, העכט, שליינענס, ס'איז געווען דאָנער־
שטאָג און וויבער האָבן געקויפֿט פֿיש אויף שבת. לינקס האָט זיך געפֿונען
אַ שעכטהויז, דער באַזאַר איז געווען פֿול מיט געשריי און געפֿילדער פֿון
סוחרים, קונים, פֿורמאַנעס, מיט דעם קרייען פֿון הענער, קוואַקען פֿון הינער,
גענדז, קאַטשקעס, מיט דעם געגאָדער פֿון אינדיקעס. אַ בלינדער בעטלער
מיט אַ גרוי בערדל ווי צוטיקע וואַטע און אין שוואַרצע ברילן, האָט גע־
גרימפלט אויף אַ מאַנדאָלינע, געזונגען אַ ליד וועגן דער שיף טיטאַניק, אויפֿן
אַקסל איז געשטאַנען אַ פּאַפּוגי און גענישטערט צווישן די פֿעדערן. דאָס
ווייב זינגט, אַ יונגע, אַ פֿלינקע ווי אַ קונצן־מאַכעריין, האָט צונויפֿגענומען
נדבות אין פּינקל מיט גלעקלעך.

אין מערב, צו וואַליע צו, איז אונטערגעגאַנגען די זון, גרעסער ווי אַלע
מאַל, געל ווי גאַלד, מיט אַ פּאַסיקל וואַלקן אין מיטן, ווינטער צו האָט
געהויערט אַ וואַלקן, געל־גריין ווי שוועבל, צעפֿלאַקערט ווי אַ פֿינערדיקער
טינך אויף אַ בעט מיט גלײַענדיקע קוילן. ער האָט מיר דערמאַנט אַן דעם
טינך די־נור, וווּ מ'שטראַפֿט די רשעים.

אַזוי ווי איך און משה האָבן זיך געהאַרט, אַזוי האָבן מיר זיך שטילערהייט
געאַמפּערט. משה האָט מיר קיין מאַל נישט פֿאַרגונען וואָס מיין טאַטע איז
אַ מורה־הוראה און וואָס מיר באַוויינען צוויי שטובן מיט אַ קיך און אַ באַל־
קאַן. ער האָט נייערט געפרוּווט באַווייזן אַז ער איז שטאַרקער פֿון מיר,
קליגער, קאַן בעסער לערנען. כ'האַב זיך שוין געהאַט אַ פּאַר מאַל מיט אים
צעקריגט, אַבער מיר האָבן געבענקט איינער נאָכן אַנדערן און מיר'ן זיך
איבערגעבעטן.

כ'האַב איצט געזוכט אַ מעשה אַזאַ וואָס זאַל זיין אַקוראַט אַזוי אויסטער־
ליש ווי משהס און נאָך מער. מיט אַ מאַל האָב איך אַ זאַג געטאַן:
— כ'האַב אויך אַ סוד וואָס כ'האַב דיר קיין מאַל נישט אויסגעזאַגט.
משהס קאַלמיקישע אויגן זענען געוואָרן פֿול מיט שפּאַט.

— וואָס איז דער סוד?

— שווער אַז וועסט נישט אויסזאַגן.

משה האָט געשווירן און געשמייכלט. אַ שפּאַט איז געלעגן אין זיין בליק.
ער האָט עפעס ווי געווינקען צו עמעצן אַן אומגעזעענעם. כ'האַב אַ זאַג
געטאַן:

— זאַלט וויסן, אַז כ'קאַן קבלה.

משהס אויגן זענען געוואָרן ווי צוויי שפעלטלעך. ס'האָבן אַרויסגעלאַכט
 פֿון זיי צוויי שדלעך.

— פֿון וואָנען קאָנסטו קבלה?
 — דער טאַטע האָט מיט מיר געלערנט.
 — מ'מעג דען לערנען מיט אַ יינגל קבלה?
 — איך בין אַנדערש פֿון אַנדערע יינגלעך.
 — נו, וואָס ווייטער?
 — כ'קאָן באַשאַפֿן טויבן. כ'קאָן צאָפֿן ווייזן פֿון דער וואַנט. כ'קאָן זאָגן
 אַ שם און פֿליען אין דער לופֿטן.
 — וואָס נאָך?
 — כ'קאָן האָבן קפֿיצת־הדרך.
 — וואָס נאָך?
 — כ'קאָן ווערן אַ רואה־ואינו־ניראה. כ'קאָן מאַכן פֿון שטיינער פּערל.
 משה האָט גענומען דרייען איין פּאה. פּונקט ווי מ'זעט פּאות זענען
 געווען צעפֿלאַסן, אזוי זענען זיינע געווען געדיכט צונויפֿגעדרייט ווי צוויי
 האַרנדלעך.

— אויב אזוי, קאָנסטו דאָך האָבן מער געלט ווי דער גרעסטער גבֿיר.
 — יאָ, אמת.
 — פֿאַר וואָס זשע האָסטו נישט?
 — מ'טאָר זיך נישט באַנוצן מיט דער קבלה. ס'איז אַ גרויסע ספּנה.
 ס'איז דאָ אַזאָ שם וואָס ווען מ'זאָגט אים אַרויס, ווערט דער הימל רויט ווי
 פֿניער. דער ים נעמט שטורעמען און די וועלן הייבן זיך אויף ביז די וואַלקנס.
 אַלע חיות ווערן דערטרונקען. אַלע הַיַזער פֿאַלן איין. ס'עפֿנט זיך אַ תּהום
 און ס'ווערט פֿינצטער ווי אין מיטן דער נאַכט.

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַ שם?
 — ווילסט כ'זאָל חרובֿ מאַכן די וועלט?
 — נ־נ־ניין.
 — מ'טאָר אַפֿילו דעם שם נישט טראַכטן.
 — וואָס זשע טויג דיר די קבלה?
 — אַז איכ'ל ווערן עלטער, וועל איך קריגן רשות ביי אליהו־הנבֿיאַ צו
 פֿליען קיין ארץ־ישראל. איכ'ל זיך באַזעצן אין אַ חורבֿה און ברענגען
 משיחן.

— וועסט האָבן דעם סוף פֿון יוסף־דילה־רינה...

— איכיל נישט געבן דעם שטן צו שמעקן קא' טאבאק...

משה האָט איינגעבויגן דעם קאָפּ. ער האָט זיך אַראָפּגעבויגן און אויפֿ־
געהויבן אַ שטיקל פּאַפּיר. ער האָט עס גענומען צונויפֿלייגן אין אַ פּויגל.
כ'האָב זיך געריכט, אַז ער וועט מיך נאָך אַ סך אויספֿרעגן, אָבער עפעס
האָט ער עקשנותדיק געשוויגן. כ'האָב מיט אַ מאָל באַנומען, אַז כ'האָב
איבערגעכאַפט די מאָס. דאָס האָט ער, משה, מיך אַרײַנגעטריבן אין דער
אַמביציע זיך צו מאַכן אַזוי גרויס. כ'האָב מורא באַקומען פֿאַר די אייגענע
ווערטער. מיט קבלה טאָר מען זיך נישט שפּילן. ס'קאָן זיך מיר נאָך חלומען
ביי נאַכט. כ'האָב אַליין נישט באַנומען פֿון וואַנען ס'זענען געקומען צו מיר
די ווילדע רייד. כ'האָב אַ זאָג געטאָן:

— משה, כ'וויל שוין גיין אַהיים.

— נו, קום.

מיר זענען צוגעגאַנגען צו דעם טויער וואָס האָט געפֿירט צו דער
מיראַווסקע. מיר האָבן זיך מער נישט געהאַלטן ביי די אַקסלען, נאָר
געאַנגען אָפּגערוקט. אַנשטאַט אונדז צו דערנענטערן, האָבן די היינטיקע
רייד אונדז דערווייטערט. אָבער פֿאַר וואָס? ס'איז מיר מיט אַ מאָל אויפֿ־
געפֿאַלן משהס אָפּגעריסנקייט. שטיקער האָבן נאָכגעהאַנגען פֿון זײַן קאַפּאַ-
טע. די פֿאַדערשטע טייל פֿון זײַן לינקן שטיוול האָט זיך געהאַט געעפֿנט
ווי אַ מויל און די שטיפֿטן האָבן אויסגעזען ווי ציין. ער האָט געשלעפּט
אַ פֿוס.

מיר זענען אַרויס אויף דער מיראַווסקע און די גאַס איז געווען פֿול
מיט פֿערדמיסט. פֿויל אויבסט וואָס די הענדלערס וואַרפֿן אַרויס, שטרוי פֿון
פֿורן. מ'האָט שוין געהאַט פֿאַרמאַכט די האַלעס און מ'האָט אינעווייניק
געשפּריצט איבער דעם געפֿלאַסטערטן באַדן מיט קישקעס. צווישן ביידע
האַלעס איז געשטאַנען אַ געביי, וווּ מ'האָט אויסגעאַרבעט קינסטלעך איינז.
ווי וויל ס'איז נאָך געווען טאַג, האָבן אינעווייניק געברענט עלעקטרישע
לאַמפּן. רעדער האָבן זיך געדרייט, טראַנסמיסיעס זענען געלאָפֿן, סיגנאַלן
האָבן זיך אָנגעצונדן, אויסגעלאָשן, אָבער עס האָט זיך דאָרט נישט געפֿונען
קיין איינציקער מענטש. אַן אומהיימלעך געזשום האָט זיך געטראָגן פֿון
הינטער די פֿענצטער. אונטער די פֿיס, הינטער קראַטן, האָט מען געזען
קעלערס מיט וואַסערן וואָס האָבן אויסגעוויזן ווי פֿאַרן פֿאַרפֿירן.

א לאנגע ווייל זענען מיר דאָרט געשטאַנען, געגאַפֿט. דערנאָך האָבן מיר זיך געלאָזט גיין ווייטער. אומגעריכט פֿאַר זיך אַליין האָב איך אַ פֿרעג געטאָן:

- ווער גיט איר צו עסן?
- משה האָט זיך ווי איבערגעוועקט.
- וועמען מיינסטו?
- דעם מיידל מיט די גאַלדענע לעטשלעך.
- ס'זענען דאָרט דאָ דינסטן.

ב

נישט ווייט פֿון דער צווייטער האַלע האָב איך מיט אַ מאָל דערבליקט אויפֿן טראָטואַר צוויי מטבעות. צוויי קופערנע זעקסערס זענען געלעגן איינער לעבן אַנדערן ווי עמעץ וואַלט זיי דאָרט אַוועקגעלייגט. כ'האָב זיך אַראָפּגעבויגן און זיי אויפֿגעהויבן. משה האָט זיי אויך דערבליקט. ער האָט אַ רוף געטאָן:

— שותפֿות!

כ'האָב אים גלייך דערלאַנגט איין זעקסער. כ'האָב דערביי געוואוסט מיט אַן אינערלעכער זיכערקייט אַז ווען ס'איז פֿאַרקערט, ער הייבט זיי אויף פֿריער, וואַלט ער מיר נישט געגעבן קיין חלק. משה איז געשטאַנען און אַרומגעקוקט די מטבע פֿון אַלע זייטן. ער האָט זי אַפֿילו געפרוּווט איבער-ברעכן מיט די פֿינגער פֿון ביידע הענט. ער האָט אַ זאָג געטאָן:

— אויב דו קענסט מאַכן פֿון שטיינער פֿערל, וואָס דאַרפֿסטו דעם זעקסער?

כ'האָב אים געוואַלט פֿרעגן: און אויב דיין טאַטע איז אַזאַ ריכער גולן, וואָס טויג די דער זעקסער? אָבער עפעס האָט מיך אַפּגעהאַלטן. משה האָט געשמייכלט קליגער־יש, אַפּנאַרע־יש. ער האָט געטאָן אַ שפּיט אויפֿן זעקסער און אים אַרײַנגעלייגט אין דער הויזן־קעשענע. ס'איז מיר מיט אַ מאָל אויפֿגעפֿאַלן אַז די הויט פֿון זײַן פנים איז געבלעך און אַז ער האָט הויכע קינבאַקן. עפעס האָט גערעדט צו מיר פֿון דעם פנים זינס, אָבער וואָס דאָס איז האָב איך נישט געקאַנט באַנעמען. ס'איז געווען ווי אַ לשון פֿון אַבֿרים, געירשנט פֿון דורות. די לעפלעך פֿון די אויערן זענען צוגעוואַקסן צו די באַקן. די פֿליגל פֿון זײַן נאָז האָבן זיך אַנגעבלאַזן ווי בײַ אַ פֿערד. אין די

ווינקלען מויל האָט זיך געקרימט אַ ווידערווילן. די שוואַרצע אויגן זינען
האַבן ווי געשפּעט אויס מיר און מיך גרינגגעשעצט. מיט אַ מאָל האָט ער
געפֿרעגט :

— וואָס וועסטו קויפֿן פֿאַר דיין זעקסער ? צוקערלעך ?

— כ'על אים אַוועקגעבן אויף צדקה — האָב איך געענטפֿערט.

— וועמען ?

— אַן אַרעמאָן.

— אָט איז אַן אַרעמאָן !

אויפֿן טראָטואַר; צווישן די פֿאַרבנייער, אויף אַ ברעטל מיט רעדלעך
איז געזעסן אַ האַלבער מענטש ווי אַפּגעזעגט אין מיטן. אין ביידע הענט
האַט ער געהאַלטן שטיקער האַלץ, ענלעך צו קלעקערס, אונטערגעבעט מיט
געוואַנט. וואָס אויף זיי האָט ער זיך אַנגעשפּאַרט. ער האָט געטראָגן אַ קאַש-
קעט מיט אַן אַראַפּגערוקטן דאַשיק און אַן אַפּגעריסענעם שפּענצער. אויפֿן
האַלדז איז געהאַנגען אַ טעפל אַרײַנצווואַרפֿן נדבֿות. כ'האַב וויל געוואָסט
וואָס מ'קאָן אַלץ קויפֿן פֿאַר אַ זעקסער; אַ מעשה-ביכל, קאַלירטע בלינד-
פֿעדערס, כאַלווע. אַבער עפעס אַ שטאַלץ האָט מיר באַפֿוילן זיך נישט צו
קווענקלען און אים געבן דעם זעקסער. כ'האַב אויסגעשטרעקט די האַנט און
אַרײַנגעוואַרפֿן דעם זעקסער אין טעפל. כ'האַב זיך געריכט אַז ס'וועט טאָן
אַ קלונג, אַבער דער זעקסער האָט געטאָן אַ טויב קלעפל. דער קריפל האָט
זיך גיך אַוועקגעקניקלט אויף די רעדלעך ווי אויס מורא כ'זאַל נישט האָבן
קײן חרטה און פֿאַרלאַנגען די מטבע צוריק. בני משהן זענען זיך צונויפֿגע-
קומען די ברעמען. דער וואַרצל פֿון זײַן נאַז איז געוואָרן פֿול מיט קנייטשן.

— ווען לערנסטו די קבלה, בני נאַכט ?

— נאָך חצות.

— וואָס טוט זיך אין הימל, האַ ?

כ'האַב אויפֿגעהויבן די אויגן צום הימל און ער איז געווען אין גאַנצן
רויט און דערבני אין מיטן שוואַרצלעך און בלוילעך ווי פֿאַר אַ שטורעם.
צוויי פֿייגל זענען געפֿלויגן מיט אַ קראַקעניש און ווי גערופֿן איינעם דעם
אַנדערן. ס'איז געהאַט אַרויס די לבֿנה. ערשט מיט אַ מינוט צוריק איז נאָך
געווען טאָג; מיט אַ מאָל איז צוגעפֿאַלן די נאַכט. די ווייבער בני די גע-
שטעלכלעך האָבן אין אַינלעניש אַפּגערוימט די טחורה. אַ פֿאַרשוין מיט
אַ הויכער שטאַנג איז געגאַנגען פֿון איין לאַמטער צום אַנדערן, אַנגעצונדן

די גאָולאָמפּן. כ'האַב געוואָלט משהן ענטפֿערן און נישט געוויסט וואָס.
אַ בושע האָט מיך אָנגענומען פֿאַר מיין אייגן אויסטראַכטעניש. כ'בין עפעס
פּלוצלינג געוואָרן ווי דערוואַקסן. כ'האַב אַ זאָג געטאָן:

— משה, גענוג געטרעלט!

— וואָס איז, האָ?

— כ'לערן נישט קאָ קבלה און דײַן טאַטע איז נישט קאָ גולן.

משה האָט זיך אָפּגעשטעלט.

— וואָס ביסטו אזוי בייז? ווײַל האָסט געגעבן אַן אַרעמאַן דעם זעקסער?

— כ'בין נישט בייז. אַז מ'האַט אַ פּאַלאַץ אין וואַלד, טראַגט מען נישט

אַ גאַנצן טאַג קאָ קוילן בײַ היים־לייבן. און דו האָסט נישט קאָ מיידל מיט
גאַלדענע לעטשלעך. ס'איז אַלץ בַבֿאַ־מעשיות.

— ווילסט ווערן ברוגז, האָ? רויטער הונט!

— שוואַרצער קאַטער!...

— מיין נישט אַז ווײַל דײַן טאַטע איז אַ מורה־הוראה וועל יאָך מיך צו

דיר צולעקן. ס'קאָן זײַן אַז כ'האַב געטשאַקעט. אָבער דעם אמת וועסטו קיין
מאַל נישט וויסן.

— וואָס איז דאָ צו וויסן? מאַכסט דעם אָנשטעל.

— כ'על ערגעץ אַוועק, אין אַ ישיבֿה. כ'על מיך באַהאַלטן אויף דער

באַן אונטער דער באַנק און פֿאַרן אַן אַ בילעט — האָט משה גערעדט.

— מ'עט דיך כאַפֿן און איינזעצן.

— כ'על ווערן אַ גולן אויף אַן אמת...

— מ'עט דיך בראַטן אין גיהנום.

— זאַל מען בראַטן. כ'פֿיר אַ ליבע.

כ'בין געבליבן שטיין אַ פֿאַרציטערטער.

— טשאַקעסט שוין ווידער?

— ניין, דאָס איז דער אמת. אויב נישט, זאַל יאָך נישט דערלעבן אַוועק־

צוגיין פֿון דעם אַרט.

כ'האַב געוויסט אַז אַזאַ שבוּעה וועט משה נישט שווערן פֿאַלש. ס'איז מיר

געוואָרן קיל ווי עמעץ וואַלט מיך אָנגענומען מיט קאַלטע פֿינגער בײַ די
ריפּן.

— מיט אַ מיידל, האָ?

— ווודען? מיט אַ יינגל? זי וווינט בני אונדז אין הויף. מיר'ן ווערן
חתן-כלה. מיר'ן אוועק קא'ן אמעריקע צו מנן ברודער.
— דו שעמסט דיך נישט, האָ?
— יעקב האָט אויך געפֿירט אַ ליבע. ער האָט געקושט רחלען. ס'שטייט
בפֿירוש אין חומש...
— חמור-אייל!
—

און כ'האָב אַנגעהויבן לויפֿן. משה האָט מיר עפעס נאָכגעשריגן. ס'האָט
זיך מיר אָפֿילו געדוכט אַז ער לויפֿט מיר נאָך. כ'בין געלאָפֿן ביז כ'בין
צוגעקומען צום ראָדזימינער שטיבל. מ'האָט שוין דאָרט געדאוונט מעריב.
לעבן דער טיר איז געשטאַנען משהס טאַטע: אַ הויכער, אַ דאָרער, מיט
אַ שפיציקן גאַרגל, מיט אַ געבויגענער פֿלייצע און אַ באָרד וואָס ס'איז
שווער געווען צו וויסן צי איז זי שוואַרץ פֿון דער נאַטור. אָדער פֿון דעם
קוילנשטויב וואָס פֿאַלט אויף איר אַ גאַנצן טאַג. דאָס פנים זינס איז געווען
פֿאַרריסט ווי בני אַ קוימען-קערער. די לענדן זענען געווען אַרומגעגאַרטלט
מיט אַ שטריק. ער האָט זיך געשאַקלט, זיך געבויגן, געקלאַפט אין האַרץ בני
חטאנו און פשענו. מיר האָט זיך געדוכט אַז דאָס בעט ער גאָט ער זאָל אים
מוחל זיין פֿאַר זיין זונס לעסטערונגען. בני דער מיזרח-וואַנט איז געשטאַנען
שמונה-עשרה מנן טאַטע: אין אַ סאַמעטענער קאַפּאַטע, אין אַ קאַפעלאַטש,
מיט אַ ברייטן גאַרטל. ער האָט זיך ווי אַרנינגעשפּאַרט אין דער וואַנט. ער
האָט יעדעס מאָל געטאַן אַ זיפֿץ. ניין, כ'האָב קיין קבלה נישט געלערנט,
אַבער אַלץ איז יענע נאַכט געווען פֿול מיט די סודות פֿון דער קבלה.
אַ שווערער אומעט איז מיך באַפֿאַלן, אַזאָ וואָס כ'האָב קיין מאָל נישט געקענט
פֿרען. ווען דער טאַטע איז אויסגעשטאַנען שמונה-עשרה און אַפּגעזאַגט
עלינו, בין איך צו אים צוגעגאַנגען און געזאַגט:

— טאַטעשי, כ'דאַרף מיט דיר עפעס רעדן.
כ'האָב עס געזאַגט מיט אַזאָ טאַן אַז דער טאַטע האָט אויף מיר אַ קוק
געטאַן פֿאַרבליפֿט מיט די בלויע אויגן.
— וואָס איז, האָ?
— טאַטעשי, כ'וויל דו זאָלסט מיט מיר לערנען קבלה.
— אַזוי גאָר? אין דינע יאָרן טאַר מען קא'ן קבלה נישט לערנען. ס'שטייט
אַז מ'טאַר זיך נישט אַרנינגלאָזן אין די סודות פֿון דער קבלה פֿאַר דרייסיק
יאָר.

— טאטעשי, כ'ויל שוין.

דער טאטע האט זיך אנגענומען ביי דער רויטער באַרד.

— וואָס איז ס'אנילעניש? מ'קען זיין אַ פשרער ייד און קבלה.

— טאטעשי, מ'קאָן מיט אַ שם חרובֿ מאַכן די וועלט? — האָב איך געפֿרעגט.

— די פֿאַרצינטיקע האָבן אַלץ געקאָנט. מיר קאָנען גאַרנישט. קום, לאָמיר גיין אַהיים.

דער טאטע האט מיך אנגענומען ביים האַנטגעלענק. מיר זענען פֿאַרביי דעם טויער וווּ רבֿקהלע דעם בעקערס איז געשטאַנען מיט קוישן פֿרישע זעמל, ברויט, בייגל — ערשט פֿון אויוון. די וויבער האָבן געקליבן און דאָס געבעקס האָט געקנאַקט צווישן זייערע פֿינגער. כ'האָב גערן געהאַט צו זען ווי רבֿקהלע שטופט אַרײַן די באַנקנאַטן אין זאַק, אונטער דעם רויטן זאַקנבענדל. איר קני איז געווען ווייניג און קיילעכדיק. מיר זענען אַרויס אין דרויסן. די גאַז־לאַמטערן האָבן געוואָרפֿן אַ געלע שינן. צווישן צוויי קוימענס, וואָס האָבן געשפיגן מיט רויך און פֿונקען, איז געהאַנגען אַ לבנה גרויס ווי די זון, רויט ווי בלוט. דער טאטע האָט אַ טיטל געטאַן:

— זע, די לבנה!

— ס'איז אמת אַז ס'וויינען דאָרט מענטשן? — האָב איך געפֿרעגט.

דער טאטע האָט געשוויגן אַ וויל.

— וואָס פֿאַלט דיר אײַן? מ'ווייסט גאַרנישט. מ'ווייסט גאַרנישט. קבלה איז פֿאַר שטאַרקע מוחות. ווען אַ שוואַך קעפֿעלע לאַזט זיך אַרײַן אין קבלה, קאָן מען חלילה אַרײַנפֿאַלן אין משוגעת.

דעם טאַטנס ווערטער האָבן אַנגעוואָרפֿן אויף מיר אַ פחד. כ'האָב אַליין אויך געפֿילט אַז כ'בין נאָענט צו משוגעת. כ'האָב געהאַט אַ פֿאַרלאַנג אַנצור־הייבן לויפֿן, שריצען, רינסן די מלבושים. דער טאטע האָט ווי באַנומען מינע געדאַנקען. ער האָט געזאָגט:

— דו ביסט נאָך אַ יינגל. אַז וועסט אַם־ירצה־השם אויפֿוואַקסן, חתונה האָבן, ווערן אַ בר־דעת, וועסטו דעמאָלט זען.

— איכ'ל נישט חתונה האָבן...

— וואָס דען? בלייבן אַ פֿאַרזעסענער בחור? רעדסט ווי אַ נאַרעלע.

ס'שטייט : לאַתוהו בראה לשבת יצרה. וועסט אויפֿוואַקסן, מ'עט דיר רעדן אַ שידוך און וועסט ווערן אַ חתן.

— מיט וועמען, האָ?

— ווער קאָן וויסן פֿאַרויס?

אין דער רגע איז מיר געוואָרן קלאָר פֿאַר וואָס ס'איז מיר אַזוי טרויעריק. די גאָס איז פֿול מיט מיידלעך און כ'ווייס נישט ווער ס'וועט זיין מיין פֿלה. זי, די באַשערטע מינע, ווייסט אויך נישט אַז איכ'ל זיין איר חתן. מיר קויפֿן אַפֿשר נאַשוואַרג און אַיז אין אייגענעם געוועלבל; מיר גייען זיך פֿאַרביי מיר קוקן איינער אויפֿן אַנדערן און מיר ווייסן נישט אַז מיר'ן זיין מאַן־און־ווייב. כ'האָב גענומען עפעס ווי זוכן מיטן בליק צווישן די פֿאַרבייגער. די גאָס איז געווען פֿול מיט מיידלעך אין מינע יאָרן, אַ ביסל ייִנגער אָדער אַ ביסל עלטער. איינע איז געגאַנגען און געלעקט אַ שקאַרמיין מיט אַיז. אַן אַנדערע האָט בני אַסתרלס נאַשגעוועלבל געגעסן קעזקוכן, וואָס זי האָט געהאַלטן מיטן דוימען און דעם ווייזפֿינגער. דאָס קליינע פֿינגערל האָט זי חנעוודיק אונטערגעהויבן. אַ מיידל מיט אַ רויטן באַנד אין די צעפּ אין אַ פֿליסירט קלייד און אין אַ ריפּסן שירצל, האָט געטראָגן אונטערן אַרעם ביכלעך און העפֿטן. די פֿיס אין די שוואַרצע זאַקן זענען געווען געשניצט ווי בני אַ פּופּע. די גאָס האָט געשמעקט מיט רינשטאַק, פֿרישע בייגל און מיט ווינטלעך וואָס בלאָזן אַן פֿון דער ווייסל און פֿון פֿראַגער וועלדל. אַרום די לאַמטערן זענען געפֿלויגן פֿליגל און באַבעלעך וואָס דאָס ליכט נאָרט זיי אַפּ אַז נאַכט איז טאַג. כ'האָב אויפֿגעהויבן די אויגן צו די אייבער־שטע שטאַקן. מיידלעך זענען געשטאַנען אויף באַלקאַנען, אַרויסגעקוקט פֿון פֿענצטער. מ'האָט געהערט רייד, זינגען, לאַכן, אַ גערויש פֿון ניימאַשינען, אַ שפּילן פֿון גראַמאָפֿאָנען. אין איין שטוב הינטער אַ פֿאַרהאַנג האָט געגלי־ווערט אַ שאַטן פֿון אַ מיידל. מיר האָט זיך געדוכט אַז זי קוקט אויף מיר דורך די לעכלעך פֿון געהאַפֿט. כ'האָב אַ זאַג געטאַן :

— טאַטעשי, קאָן מען וויסן פֿון קבלה מיט וועמען מ'וועט ווערן אַ חתן? דער טאַטע האָט זיך אַפּגעשטעלט.

— צו וואָס דאַרף מען דאָס וויסן? מ'ווייסט אין הימל און דאָס איז גענוג...

איך בין געוואָרן אַנטשוויגן. אין הימל ווייסט מען אַלץ, דאָ, אויף דער

ערד, וויסט מען גארנישט. מיר דרייען זיך דא אַלע אַרום ווי בלינדע.
אַ דערוואַקסענער טרויער האָט מיך אַנגענומען און אַ בענקשאַפֿט וואָס כ'האַב
קיין מאָל פֿרֿיער נישט געקענט. כ'האַב געגאַרט נאָך יענעם מיידל וואָס
נישט איך ווייס פֿון איר און נישט זי פֿון מיר, אַבער אין הימל האָט מען
שוין אַפּגעפּאַסט אַז מיר וועלן זיין אַ פּאַר...

ביבליאָגראַפֿישע פרטים

די דערציילונגען וואָס גייען אַרײַן אין דעם בוך ווערן געבראַכט אין דער רשימה לויטן סדר פֿון א"ב פֿון די טיטלען. נאָכן נאָמען ווערט אָנגעגעבן וווּ די דערציילונג איז געדרוקט געוואָרן צום ערשטן מאל, און נאָך דעם שפּעטערדיקע איבערדרוקן, אויב אַזעלכע זענען דאָ, אין ייִדיש. צום סוף ווערן אָנגעגעבן די העברעיִשע און ענגלישע איבערזעצונגען, אויב זיי זענען אַרײַן אין זאַמלונגען פֿון באַשעוויסעס דערציילונגען אין די דערמאָנטע שפּראַכן (אין ענגליש ווערט גענומען אין באַטראַכט נאָר די ערשטע זאַמלונג וווּ די געגעבענע דערציילונג איז איבערגעדרוקט געוואָרן).

די זאַמלונגען פֿון באַשעוויסעס דערציילונגען אין העברעיִשער און ענגלישער איבערזעצונג:

יצחק בשביס, השטן בגוריי: מעשה משכבר הימים וסיפורים אחרים, עברית מ. ליפסון (תל-אביב, 1953); *Gimpel the Fool and Other Stories*; (New York, 1957); *The Spinoza of Market Street* (New York, 1961); *Short Friday and Other Stories* (New York, 1964); *The Séance and Other Stories* (New York, 1968); *A Day of Pleasure: Stories of a Boy Growing Up in Warsaw* (New York, 1969); *A Friend of Kafka and Other Stories* (New York, 1970); *A Crown of Feathers and Other Stories* (New York, 1974).

אויף דער פּאָטשינע

פֿאַרווערטס, 17טן און 18טן סעפטעמבער 1965.

אויב

פֿאַרווערטס, 22סטן, 23סטן און 29סטן מײַ 1970.

אָנדררוגנינום

געשריבן ספעציעל פֿאַר דעם בוך, לאַנדאָן, מיי 1974.

בענרייז און דישקע (דער מומע יענטלס אַ מאַנאַלאָג)

די צוקונפֿט, מאַרץ 1973, זײַ 133—139; געשריבן 6—7 יאָר פֿאַרן דרוקן
(זען זײַ יד הערה 19).

גימפל תּם

אידישער קעמפֿער, נומ' 593 (פּסח תּש״ה—1945), זײַ 17—20; גימפל תּם,
זײַ 5—17; "גימפל תּם," השּטן בגוריי, עמ' 269—286; "Gimpel the Fool,"
Gimpel the Fool, pp. 3—21.

גרייזן

פֿאַרווערטס, 10טן און 11טן נאָוועמבער 1972.

דריי מעשיות

די גאַלדענע קייט, נומ' 50 (1964), זײַ 282—292; "Three Tales," *Short*
Friday, pp. 160—175.

מענדל באַגרעבער

פֿאַרווערטס, 20סטן און 21סטן מאַרץ 1970.

מעשה טישעוויץ

פֿאַרווערטס, 29סטן מאַרץ 1959; גימפל תּם, זײַ 237—247; "The Last
Demon," *Short Friday*, pp. 119—130.

מעשיות אין אַ ווינטערנאַכט

די גאַלדענע קייט, נומ' 78 (1973), זײַ 48—61; "The Blizzard," *A Crown*
of Feathers, pp. 63—79.

מעשיות פֿון הינטערן אויוון

די גאַלדענע קייט, נומ' 66 (1969), זײַ 18—28; מעשיות פֿון הינטערן אויוון,
זײַ 7—25; "Stories from behind the Stove," *A Friend of Kafka*,
pp. 61—76.

די נאָדל

חשבון, נומ' 44 (1966), זז' 15—21; מעשיות פֿון הינטערן איוון, זז' 89—100;
"The Needle," *The Séance*, pp. 175—185.

די סודות פֿון דער קבלה (א מעמואַר)

פֿאַרווערטס, 26סטן נאָוועמבער און 2טן דעצעמבער 1966; "The Mysteries
of the Cabala," *A Day of Pleasure*, pp. 125—136.

דער פרוש

די גאַלדענע קייט, נומ' 75 (1972), זז' 130—141; "The Recluse," *A
Crown of Feathers*, pp. 224—239.

דאָס פֿייער

פֿאַרווערטס, 25סטן מאַרץ 1956; גימפל פֿס, זז' 115—122; "Fire," *Gimpel
the Fool*, pp. 161—170.

א פֿענצטערל אין טויער

פֿאַרווערטס, פֿון 13טן ביזן 21סטן פֿעברואַר 1970 (אונטערן טיטל: אויף
א שיף).

צייטל און ריקל

פֿאַרווערטס, 19טן און 20סטן אויגוסט 1966; "Zeitl and Rickel," *The
Séance*, pp. 111—124.

קוקעריקו

די גאַלדענע קייט, נומ' 35 (1959), זז' 89—95; גימפל פֿס, זז' 150—158;
"Cockadoodledoo," *The Séance*, pp. 85—94.

דער קטלן (א באַבע-מעשה)

אידישער קעמפֿער, נומ' 615 (ראש־השנה תש"ו—1945), זז' 52—56;
"The Wife Killer: A Folk Tale," *Gimpel the Fool*, pp. 45—63.

דער שפיגל (א מאַנאַלאַג פֿון אַ שד)

די גאַלדענע קייט, נומ' 26 (1956), זז' 131—138; גימפל פֿס, זז' 123—132;
"The Mirror," *Gimpel the Fool*, pp. 77—88.

גלאסאר

אין דעם ווייטערדיקן יידיש-העברעיִש-ענגלישן גלאָסאַר ווערן דער-
קלערט ווערטער און אויסדרוקן, וועלכע מ'קען ניט געפֿינען אין די ווערטער-
ביכער :

אַלפֿסנדר האַרקאָווי, ייִדיש-ענגליש-העברעאישער ווערטערבוך (ניו-
יאָרק, 1928) (אַרײַנגערעכנט די "הוספֿה" זײ 531—583) ;
אוריאל וויינרייך, מאָדערן ענגליש-ייִדיש-ענגליש ווערטערבוך
(ניו-יאָרק, 1968).

ס'ווערן אָבער יאָ דערקלערט ווערטער וואָס געפֿינען זיך אין די דער-
מאַנטע ווערטערביכער, אויב זייער באַטייט איז אָן אַנדערער אינעם קאַנ-
טעקסט פֿון דעם דאָזיקן בוך.

ס'ווערן דאָ ניט פֿאַרצייכנט :

(1) אינטערנאַציאָנאַליזמען, וואָס זענען אָנגענומען אין אַלע דריי שפּראַכן ;
(2) צונויפֿהעפֿטן, וואָס זייערע באַשטאַנדטיילן זענען פֿאַרצייכנט אין די
ווערטערביכער און זייער טײַטש רױפֿט ניט אַרויס קיין ספֿקות ;

(3) ווערטער מיט אַפֿיקסן, ווען די פֿונקציעס פֿון די אַפֿיקסן זענען דער-
קלערט אין די ווערטערביכער.

מיט אַ שטערנדל (*) ווערן באַצייכנט ווערטער וואָס האָבן אין ייִדיש און
אין העברעיִש דעם זעלבן באַטייט.

cont. = contemptuously

fig. = figuratively

* * *

אַדמ־המעלה — * — exemplary man

אַוועקפֿאַלן — מוט ונפול — collapse

אויגאַנעס — עיניים גדולות — large eyes

אויסגעגאַסן : אים ליגן ווי — מונח היטב כתפור לפי המידה —
fits like he was poured into it

אויסדעכען — תפוס נשימה, נשום עד גמירא — catch one's breath

אויספּראַלן מיט אַ געלעכטער — פּרוץ בצחוק — break out in
resounding laughter

אויסציקלען — סלסל — elaborately produce (in music, drawing)

אויסקראַצעכץ — גירוד שאריות בצק אחרי הלישה. בהשאלה, בן זקונים —
dough scrapings left in kneading trough; fig.: last born

child

אויסרינען — העלם, הימוג, התנדף — disappear

overdress — התגנדר — זיך — אויסשטראַצן זיך
 spit (to — (פעולה מגיית נגד כוחות הרע) — ירוק (מאַל) — אויסשפניען (דריי מאַל) — ward off evil)
 אויערהאַן — דוכיפת (לפי האגדה שמשה צפור זו שליח משלמה המלך
 Hoopoe (legend tells of a hoopoe which — למלכת שבא) — served as a messenger from King Solomon to the
 Queen of Sheba)
 אויפֿגאַרטלדיק: רעדן — דבר בגלוי לב — speak candidly
 אויפֿגערוימט = אויפֿגעראַמט
 אויפֿשטאַנד: אַ גוטן — — — — — “קימה נעימה”, ברכה אירונית למאחר קום —
 “Happy Wakening”, sarcastic greeting to a late riser
 אוכמתא בת אוכמתא — שחורה בת שחורה — black female, daughter
 of a black female
 אומוועטער — מזג אויר סוער — stormy weather
 אומטראַכטערין — עקרה — barren woman
 אומקרויט — עשבים שוטים — weeds
 אותיות: וואָרענען מיט די דריי — — — — — איים בנח”ש (נידוי, חרם, שמתא) —
 threaten with excommunication
 אותיות: קאַנען די קליינע — — — — — ידוע ללמוד (לימודי קודש) —
 be learned (in the rabbinical literature)
 איבערדעק — כיסוי מיטה — bedspread
 איבערקומען: דאַס זייניקע — — — — — בוא על עונשו — get his punishment
 אי טאַק דאַלע — וכן הלאה — and so forth
 איטס אַלרייט — זה בסדר (באנגלית) — it’s all right
 אייטל — ריקן, הלוך בטל — idle
 אייניקל — צאצא של רבי חסידי — scion of a Hasidic rebbe
 אינכליאַפּען זיך — התאהב — fall in love with
 אינדין = הינדין
 אין־סוף — * — infinite one, i.e. God
 אינשורענס = אַסעקוראַציע (אַמ’)
 איפֿדערוואַך = אייודע וואַך
 אַלטגעזעסענער — ותיק במקום — one long in the locality
 אַלימאַני = אַלימענטן (אַמ’)
 אל מלך — “אל מלך נאמן” אומר היחיד לפני קריאת שמע — “faithful
 divine king” precedes the Shema when recited privately
 אַלפֿאַנס — סרסור זונות — pimp
 אַלקאַוו — כוך — alcove
 אל רחום וחנון — * — merciful God

אנגעלאַדן — טעון מתח — charged with tension
אנגעלויף = אנגעלאַף
אנדערע צוויי: זיין ווי — — — — — היה ביחסים קרובים — be close (of friends)
אנטרעבן: נישט לאַנג — — — — — לא להאריך ימים (בהשאלה) — not survive long (fig.)
אנלען — משענת של כסא — back and arms of a chair
אנפֿיפֿן אָן אויער — הולך שולל — deceive
אנשי־מעשה — זרזים בקיום מצוות — highly observant Jews
אסור־לדבר: אויסרעדן — (אויף) — הוצא דיבה (על) — vilify
אפארטמענט = דירה (אין אַ דירות־הויז) (אַמ')
אפבילד — דמות — image
אפלייער: זיין אָן — — — — — זיין אַ כפרה
אפפאָסן — החלט — decide
אפפאָסן בני זיך — גמור בלב, החלט — resolve
אפפֿרעגעניש — ניגוד, סתירה — contradiction
אפראַמען = אפראַמען
אפשטיין — הרקב — decompose
אפשלאַגן די שוועלן = אפשלאַגן די טירן
אפשפייען — זען אויבן: אויסשפייען
אַרבעט: אַרענלייגן — אין שטיוול — דרך התענות שכיחה — a common penance
אַרויסגעבאַלטע אויגן — עיניים בולטות — protruding eyes
אַרויסנעמען צו נייען — קבל עבודת תפירה הביתה בקבלנות — take in sewing on a piecework basis
אַריבערפֿעקלען (זיך) (אויף יענער וועלט) — מות (בהשאלה) — die (fig.)
אַרענלייגן זיך — התערב לשם עשית פשרה — intervene
אַשמורה: וואַכן אָן — — — — — היה ער (לחפילה ולימוד) במשך חלק מהלילה — spend a part of the night in Torah study and prayer
באַבעס עסק; וואָס איז דיין — — — — — מה זה עסקך — none of your business
באַגרעבער — קברן — gravedigger
באַדיונג — משרת בית המרחץ; גם: כלומניק — bathhouse attendant; also: good-for-nothing
באַדערפֿעניש: טאָן דאָס — — — — — עשה את צרכיו — go to the bathroom (euphemism)
באַחרית־הימים — * — — — — at the end of time

באַטשעלע — חבית קטנה — keg
 באַיבאָבע = אשת-חיל
 באַם (אַמ') — הולך בטל — bum
 באַנדוואָרעם — כרץ — tapeworm
 באַנק: פֿאַרשלעפֿן זיך אין דער לאַנגער — — הסחב זמן רב —
 be endlessly drawn out
 באַנק: פֿליישיקע — שולחן בשרי — table for meat foods
 באַנקעס: שטעלן געהאַקטע — — העמד כוסות רוח על חתכים בעור
 cup over cuts in the skin (thus — במקום שימוש בעלוקות) —
 avoiding the use of leeches)
 באַסניאַק — בוסני (בוסניה, כיום חלק מיוגוסלביה, היתה בעבר חלק מהממלכה
 Bosnian (Bosnia now part of Yugoslavia, — האוסטרו־הונגרית) —
 was part of the Austro-Hungarian Empire)
 באַקאַפֿלט — חבוש כיפה — wearing a yarmulka
 באַרבערשאַפֿ = שערערי (אַמ')
 באַרג שַׁעִיר — * — Mount Seir, where demons gather
 באַרכאַטן = באַרכן
 באַשווענצלען — התז מים קדושים, ז"א: הטבל (בלגלוג) —
 sprinkle with — holy water, i.e. baptize (cont.)
 באַשויען — ראה ובחון את הכלה לפני הנישואין (בד"כ ע"י קרובי החתן) —
 inspect and question a bride before marriage (by relatives
 and friends from groom's side)
 באַשמעקעכץ — בושם (בלגלוג) — perfume (cont.)
 בוקע רקיעים זיין — * — rend the heavens
 בורח מן הכבוד — * — "fugitive from prestige", i.e. unassuming
 person
 ביטול־אַררים — * — loss of corporeality
 בייטל: נייען אַ — — התכונן לקבלת סכום כסף הגון — prepare to
 receive a great deal of money
 בייטשל — מחרוזת — string (of a necklace)
 ביינאַכטיקע — שדים ליליים — nocturnal spirits
 ביינאַמען = צונאַמען
 בייסמענט = קעלער (אַמ')
 ביישלעפֿער — חבר למיטה — bedfellow
 בילעטן: בלויע — — תעודת פטור משירות צבאי פרט לעת מלחמה —
 exemption from military duty, except during wartime
 בילעטן: ווינסע — — תעודת פטור משירות צבאי, גם בעת מלחמה —
 exemption from any military obligation

בין ימינה לשמאלה נישט וויסן --- * --- not know right from left
 א אַ האַרטער --- אַגוז קשה לפיצוח --- a tough morsel (fig.),
 א אַ האַרטער --- a tough nut to crack
 בירגערטום --- בורגנות --- bourgeoisie
 בית-יוסף --- ספרו של ר' יוסף קארו שעל-פיו הוא מכונה בעצמו --- Joseph
 Karo's work after which he is called
 בלאַזן אויפֿן קאַלטן און אויפֿן הייסן --- "לנשוף על הצונן ועל החם"; (על-פי
 הפתגם בידידיש: "נכווה בחמין ונוהר בפושרין") --- "blow on what's
 cool as well as on what's hot", (according to the
 Yiddish proverb meaning: one who gets badly burnt
 blows even on what's cool)
 בלומען-פּוצערין --- מקשטת כובעים בפרחים --- one who puts flowers
 on hats
 בלעקעכצן = בלעקערצן = בלעקעצן
 בלשון איצט --- בזמן הווה --- in the present tense
 במנוחה --- * --- in peace
 בן-זכר --- * --- male child
 בני-היכלא --- זמר לשבת, תפילה שיבנה בית המקדש --- Sabbath song,
 praying for the restoration of the Temple
 בן-פּקועה-בן-בנו-של-בן-פּקועה --- * --- unborn foetus, grandson of
 an unborn foetus
 בעזאָמניק --- בן בלי בית --- homeless person
 בעטשלאָר = בחור (אַמ')
 בעלמא דקשוט --- בעולם האמת --- "in the World of Truth", i.e. in
 heaven
 בעל-מדרגה --- אדם בדרגה רוחנית ומוסרית גבוהה --- paragon
 בעלער (אַצ; באַל)
 בער: עס ציט דעם בער אין וואַלד אַרײַן --- "הדב נמשך ליער", אדם אינו
 יכול להמלט מאופיו --- "the forest calls to the bear", i.e. one
 cannot escape one's nature
 בפחי נפש --- * --- dejectedly
 בקי בכל הדרי תורה --- * --- one knowledgeable in all mysteries
 of Torah
 בק"ן טעמים --- * --- with 150 arguments
 ברוגז-טאַנץ --- ריקוד בו בני הזוג מחזיקים במטפחת ומסבים פניהם איש
 מרעהו --- dance in which partners hold onto handkerchief
 and face away from one another
 ברויטיגאַם --- ארוס (בסגנון המגורמן של האיגרון) --- fiancé (in the
 germanized style of letter-writer's guide)

band together with — התחבר — (מיט)
 ברייט : שטעלן זיך — — — התנהג ברוחב לב — act generously
 ברירי (זען : שִׁרירי)
 ברית־מנוחה — ספר שענינו קבלה מעשית — book on practical
 kabbala
 ברעמענבארשטן — גבות עבותות — bushy eyebrows

גאָב — מנה — course (of a meal)
 גאון־עולם — גאון בתורה — great Torah scholar
 גאָט : צו — — — און צו ליזט זיך — היה טוב לשמים וטוב לבריות — be both
 pious and personable

גאָטיכע — זוגתו של האל — “Mrs. God”
 גאַלאַגאַן — מין תרנגול — a breed of rooster
 גאַליפֿע־הויזן — מכנסי רכיבה — breeches
 גאַלקע — גולה בראש מקל — ball on head of a cane
 גאַנג : גיין אַ — — — הלוך לעולמו — die (fig.)
 גאַסט : אַ גאַסט אויף אַ וויזל זעט אויף אַ מינל — אורה לרגע רואה כל פגע —
 a guest sees what his host overlooks
 גאַסטראָלירן — היה שחקן אורה, נודד — travel about playing guest
 roles away from home theater

גאַסטראָלן : אַרומשלעפן אויף — (זען : גאַסטראָלירן)
 גאַספּאַדע : בני מיר אין — — — בין איך דער וואַיעוואַדע — ביתי הוא מבצרי —
 my home is my castle

גאַרן־שטיבל — חדרון בעלית הגג — garret
 גבאי־צדק = גבאי־צדקה — * — — — functionary in charge of charity —
 monies

גוטבאַזיצער — בעל אחוזה — landowner
 גוטס : וואָס זאָגט עץ גוטס ? — פניה לאדם שמטרת בואו אינה ברורה —
 greeting to someone whose purpose in coming is not clear
 גט : אָנהענגען אַ גט — אלץ אשה לקבל גט — force a woman into
 accepting a bill of divorcement

גיב גאָט = גאָט זאָל געבן
 גילדוינים (אצ : גילדן)
 גימזן = זאַמשן, זעמשן

גנבֿ מיט די אויגן — חומד מה שענינו רואות — one ready to steal
 whatever he sees

געברענגט = געבראַכט
 געגאַדער — קרקור — gobbling

געהאליש = געהייליש — של יללה — whining
 געהויל — יללה — howling
 געהעץ — שיסוי — jeering
 געוירבל — מערבולת — swirl
 געזימט = געזאמט
 געזונט שטיק — חתיכה בריאה — healthy individual (of a woman)
 געזעליקייט — חיי חברה — social life
 געזשום — זמזום — buzzing
 געלעגנהייט : פֿאַרן מיט אַ — נסוע ברכב שכור — travel by hired transport
 געזון = זאמשן, זעמשן
 געניגט = גענייגט
 געניגן טאָן — הבא סיפוק — make (someone) content
 גע־פע־אויניק — סוכן המשטרה הסובייטית החשאית — agent of OGPU, Soviet secret police
 געפֿלאַסטערט — מרוצף — floored, paved
 געפֿעכט — סיוף, דו־קרב — fight, duel
 געצעטלטער : זיין אַ — היה ברשימה השחורה — be on (someone's) list (a threat)
 געקריי — קרקור — crowing
 גערעדעכץ — דיבורים (בלגלוג) — talk (cont.)
 געשאַל — רעש, תרועת חצוצרות — noise, pealing (of trumpets)
 געשוועץ — פטפוט — prattle
 געשטעל — הופעה מרשימה — impressive appearance
 געשטעלכל — דוכן — stand, kiosk
 געשעצטער — נערץ — esteemed
 גראַטעס — גרוטאות (של רהיטים) — old furniture
 גרויסהאַלטערץ — גדלות — airs; vainglory
 גרויסן : שטיין אין — התנהג בגדלות — put on airs
 גריזל (1) — גידול קשה — lump
 גריזל (2) = גריזל
 גרייטע ; ס'גרייטע — המוגמר — what's in store
 גרין ווערן פֿאַר די אויגן — הסתחרר (הראש) — get dizzy
 גרענדע — מוט ללינת עופות בלזל — roost
 דאָקטערשע — אשת רופא — doctor's wife
 דהאַט'ס אַיט — זהו זה (באנגלית) — that's it

האַרְבִּישְׁטאַרק — אַמוֹניאַק — ammoniac
 tendon; fig.: good-for- — גיד; בהשאלה: לא יוצלח — האַרְפֿלאַקס
 nothing
 have one's — שְׁקֶשֶׁק הַלֵּב — ווי בײַ אַ גולן — האַרְץ: דאָס האַרְץ שלאָגט, ווי בײַ אַ גולן — האַרְץ
 heart in one's mouth
 ethrog, citron; ornament — * — הדר
 wood shavings — נסורת — הובליעכץ
 ways of the world — * — הוויות־עולם
 housepainter — צבע — (אַמ) — הויזפיינטער
 screech, howl — ילל — הוילן
 fortune — * — הון־רֵב
 contrary — איפּכאַ מסתּבראַ — הידרען־פּידרען
 היטל: דרייען אַ היטל = דרייען אַ ספּאַדיק
 היף (אַצ: הויף)
 hall, palace of the Messiah — * — היכל־המשיח
 halls leading to the throne of God — * — היכלות
 act of deceit — מעשה מירמה — הינטערליסטיקייט
 poisonous — פטריה מרעילה הגדלה במקום שכלב משתין — הינטשוואַם
 mushroom that grows where dogs urinate
 document conferring rabbinical ordination — * — היתר־הוראה
 dispensation from 100 rabbis — * — היתר ממאה רבנים
 the whole works — * — הכל־מכל־כל
 called — * — המכונה
 God's withholding of revelation of himself — * — הסתר־פנים
 from man (out of anger)
 of a rooster — תרנגולי — הענדלש
 throw off all restraints — שלח רסן — הענט: צענעמען די
 of a rooster — תרנגולי — הענערש
 one affected through his study of esoteric — * — הציץ ונפגע
 doctrines
 attendant in a poorhouse — משמש בהקדש — הקדש־ייד, הקדש־מאַן
 ire — * — הקפדה
 get up — השכמה אויפֿשטיין — השכם לאמירות לפני תפילת שחרית — השכמה
 early for devotions before the morning prayers
 fearful joy — * — וגילו ברעדה
 a word to the wise is sufficient — * — ודי לחכימא ברמיזא

וואַגעס — משקולות המטוטלת — bobs, weights in a clock
וואַסער אויסגיסן אין נאַכט פֿון תקופֿה — שפּוך מים בלילות חילופי העונות
pour out water on nights of — (מחמת אמונה שהם מורעלים)

the solstices and equinoxes (because it was believed to
be poisoned)

וואַסער: פֿאַרדינען — אויף קאַשע — הרווח בקושי כדי מחיה — earn
almost nothing

וואַסער: קריגן אַ — אין אויער — סבול מריבוי דברי הזולת — suffer
from somebody's excessive talking

ווידען = וואַדען

“high-born one”, term of address — הוד מעלתו — וווילגעבוירענער
to landed gentry

ווילגעפֿעלן — נשוא חן — be agreeable, please

ווילקענער — ידען — well-educated person

ווי-הייסט-מען-עס — מה-שמו, לשון נקיה לאחוריים — what d'ye call 'em;
euphemism for buttocks

ווי וויל — אף כי — although

ווינט: פֿון ווי — מרחוק — from some distance

ווינטער צו — הלאה — further on

וויילער (קאַמפּאַראַטיוו פֿון וויל)

ווימפּערל — פּצעון — pimple

וויין: געצערטער — יין מסונן — filtered wine

ווייסד, ווייסעך = ווייס איך

ווייק-פּלי = ווייקשאַפּט

וויכאָדנע — זכות יציאה (למשרתים); גם: יום המנוחה שלהם — privilege
to go out (for servants); also: their day off

ווילקאַלאַק = וואַלקעלאַק

וויסט — משחק קלפים — whist

וויסן: נישט — ווי איין און ווי אויס — היה מבולבל — not know
whether one is coming or going

וויסקראַבעק = וויסקראַב

וועטנורס (אַמ') — מינקת — wet nurse

וועלט: שאַקלען מיט דער — משול בכיפה, היה תקיף ובעל השפעה —
be powerful, influential

ווענט: ניט רעדן פֿון די הוילע — לא לדבר על ריק — not be
talking moonshine

ווענט: רייסן די — טפס על קירות — climb the walls

ווראָנקי — בית סוהר לאסירים פוליטיים בעירה על־יד פּוֹזְנָן בפּוֹלִין —
Polish prison for political prisoners in a town near Poznan
ויהי־נועם — "שיר של פגעים" הנאמר להגנה מפני שדים —
prayer consisting of Ps. 90:17 and Ps. 91, for protection against
demons

וּיְצֵאָה נִשְׁמָתוֹ בְּטָהֳרָה — * — "his soul departed in purity"; he died
(of a saintly man)

וּיְתִן־לָךְ — פסוקים הנאמרים במוצאי שבת להביא ברכה על השבוע
collection of biblical verses recited at conclusion
החדש — of Sabbath to bring blessings on the coming week
ולמאי נַקְא־מִיָּנָה? — * — what difference does it make?

זאַלצברעטל — קרש לזמלחת בשר — rack for salting meat during
koshering

זאַפֿערן = זאַפֿרען

זאַקנאַדל — מחט גדולה ועבה של סקאין — packing needle
זוגות — דברים זוגיים מהווים הזמנה לשדים - even numbers of things
invite the attack of demons

זומער צו — לקראת קיץ — towards summer

זונזיצונג — שקיעת השמש — sunset

זונשפראַץ — זריחת השמש — daybreak

זי — "איר" בסגנון המגורמן של האיגרונים — in the germanized
style of letter-writer's guidebook

זינען : בנים ריינעם — בדעה צלולה — in one's right mind

זכרות — * — masculinity

זמן־חתונה — מועד החתונה — wedding date

זשיד (פויליש, רוסיש) — יהודי, יהודון — yid

חֲבֵרָה : שוואַרצע — שדים — demons

חֲבֵרָה־קדישאַ)־ווייבער — נשים העוסקות בהכנת גוויות נשים לקבורה —
women who prepare female bodies for burial

חדשים : די הויכע — — החדשים הגבוהים (בהריון) — last months of
pregnancy

חולשת־הדעת — * — low spirits

חותם — חותם על ספר מראש (פרנומרנט) — prepublication subscriber-
to a book

חזיר־שלעגער — קוטל חזירים (בלגלוג) — hog butcher (cont.)

הטאנו און פשענו: קלאפן אין האַרץ בײַ — — — — הכה על הלב בעת אמירת
"הטאנו ופשענו"; בהשאלה: הצטער על הטאים חוזר בתשובה --

beat one's breast while reciting these words during the
Shmone Esre prayer; thus fig.: beat one's breast

הידושי הרי"ם -- ספרו של ר' יצחק מאיר מגור, שעל־פיו הוא מכונה
name by which Rabbi Yitzchak Meir of Ger is -- בעצמו

called, after the title of his book

היצוניות -- * -- appearance, physical aspect

היצונים -- כוחות הטומאה -- forces of evil

חלום פֿון אַן אָפּגעהאַקטן קאַפּ -- חלום באספמיה -- dream of a severed
head, dream with no connection to the real world

חלפֿתא = פֿלֿבֿטע

חלק־אלוק־ממעל -- * -- part of God

חמץ: פֿאַרשרייבן ס'חמץ -- מכור החמץ -- register leaven (to have
one's ownership transferred over Passover)

חנוך: פֿון חנוכס צייטן -- מלפני המבול -- "from Enoch's times",
antediluvian

חרוף־וגידוף -- * -- blasphemy

חריף־ובקי -- * -- astute and learned Torah scholar

חשבון: טערקישער חשבון -- חשבון מזויף -- falsified account

חשוך־בנים -- * -- childless

חתלורע = כאַסליערע -- חתונה (בלגלוג) -- wedding (cont.)

טאַגן -- בלה את היום -- spend the day

טאַפּיעל -- שד במיתולוגיה הפולנית המפתה את קרבנו להתקרב למים ואז
demon in Polish mythology who draws victims -- מטביעו

to water and then drowns them

טוזליק -- מעיל עליון -- overcoat

טויב -- אטום -- dull (of sounds)

טוילעט = בית־הכסא (אמ')

טומטום -- אדם שמינו אינו ברור -- person with underdeveloped
secondary sexual characteristics

טורעמען -- התרומם -- rise up (like a tower)

טיש: פֿירן -- "נהל" ארוחה חגיגית (רבי עם חסידיו) -- preside
over festive meals (a rebbe with his hasidim)

טליק -- מופקרת -- strumpet

טליקען -- הרבץ -- batter, bruise

an error in a transaction is always — * — חוזר לעולם חוזר — * —
 liable to correction
 traditional breaking — שבור צלחות (בזמן האירוסין) —
 of dishes at signing of final conditions for marriage
 recount in — הסבר בפירוט מוגזם — — — —
 great detail
 rule on — פסוק בשאלות כשרות פשוטות —
 elementary problems of Kashrut
 raft (for transporting lumber) — רפסודה — טראטווע
 bang — הולם — טראמאך
 טראק = משא-אויטא (אמ')
 trucking business — עסקי הובלה — טראקביזנעס
 uncooked food — אוכל בלתי מבושל — טרוקנס
 sing without words — שיר ללא מלים — טרילן
 become forbidden to one's — הטמא (מחמת נידה) — טריף ווערן
 husband because of menstruation
 non-kosherness of the lungs (of — * — טריפות-הריאה
 slaughtered animals)
 lay it on, make up stories — צ'זבט — טרעלן
 טרערן-אינדול — "אי הדמעות", האי אליס, שדרכו היו עוברים מהגרים
 "Isle of Tears", Ellis Island — לארה"ב
 principal — המשפחה האריסטוקרטית החשובה בפולין — טשאראטאריסקי
 aristocratic family of Poland
 agent of Cheka, — עובד המשטרה הסובייטית החשאית — טשעקיסט
 Soviet political police

יאך — "איך" בדיאלקט הפולני — in the Polish dialect
 יאכנע = יענטע
 יאקיש : מ'טענהט צו אים יאקיש, ענטפערט ער פֿיזוויש — טען בחיטים וענה
 בשעורים — if you tell him white, he'll answer black
 יארן: ניט האָבן קיין — — — — נגזר לא להאריך ימים —
 live long
 יארן: פֿאַרשניטענע — — — — חיים שנקצרו בטרם עת — short life
 יאש — ברנש (במספר ביטויי-לעג) — johnny, fellow, guy
 יודע-את-רבנונו — * — know his master, i.e. 'believes in God — * —
 יודע-יחן — * — kabbalists
 יודע-מחשבות — * — mind-reader
 יירעכץ — חמץ — leaven, sourdough

vent one's rage (on) — שפוך חימה על — (צו) — אויסלאזן די — יוכע :
יופיצע = יופע

host of servants — יוצר־משרתים — צבא משרתים

one who causes grief — * — יורד לחיי

formula — יורה־יורה ידין־ידין — נוסחה הנאמרת במתן סמיכה לרבנות —
spoken in granting rabbinical ordination

יינכל (דימינוטיוו פֿון יויד)

be impotent — היה אימפוטנטי

child tsaddik; also: child — * — ינוקא

a communist active in — קומוניסט הפעיל בסביבה יהודית —
Jewish circles

the Jew and the Gentile — היהודי והגוי — יעקב און עשו

passion pimple — פצעון חשק — יצר־הרע־בלעטערל

descent for the sake of ascent — * — ירידה לצורך עליה

legendary insect — * — יתוש

parentless child — יתום משני הורים — יתום: קיילעכדיקער

יתרו — לפי רש"י (שמות יח: 1) יתרו נזכר בתורה בשבעה שמות —
Jethro is referred to by seven names in the Torah, cf.

Rashi on Exodus 18:1

when I was young — בצעירותי — כד הוינא טליא

demonic power — כוח דימוני — כוח: טרפֿהנער

spare no effort — אזור את כל הכוחות — כוחען זיך

פלי־מפֿאר = כלי־נפֿלא

gentile — גוי — כפרהניק

clogs — נעלי עץ — כאַדאַקעס

halva — חלווה — כאַלווע

sprawl — הסתרח — כאַליען

sleep (cont.) — ישן (בלגלוג) — כאַמערן

title of nobility (in Polish) — תואר אצולה (פולנית) — כראַביע

counter — דוכן — לאַדנטיש

ragamuffin, good-for-nothing — בלוי סחבות, "כלומניק" — לאַטעק

traditionally — לבוש קפוטה, ז"א: בלבוש יראים — לאַנג געקליידט

dressed, i.e. wearing a kapote

punk — פרחח — לאַפֿאַצאַן

infamous Moscow prison — כלא במוסקבה ידוע לשמצה — לוביאַנקע

be rid of — התפטר — לויז זיין
 eavesdrop, listen in — צותת — לוישן
 forced — בוא לידי מתנת בשר ודם — אַנקומען — לדי מתנת בשר ודם
 to rely on the charity of others
 pipe — מקטרת — ליולקע-ציבוק
 escorting of — הובל את החתן והכלה לחדר הכלולות — לייגן פֿירן
 the bridal pair to the bridal chamber
 vulgar people — קלי דעת, פוחזים — גרינגע — לייט
 evil spirits — שדים — יענע — לייט
 among the respectable — אצל אנשים הגונים — לייט; בני
 ליכט: שוואַרצע — נרות שחורים בשימוש בטכס הטלת חרם — ליכט
 black candles used in excommunication ritual
 eyelid — עפעף — לעדל
 the lowest sort of people — נחותי דרגה — לעצטע; די לעצטע
 stick out one's tongue — חרוץ לשון — לעקער; אַרויסשטעקן אַ
 לערערל — מורה (בלגלוג) — teacher (cont.)
 לצנות — * — deviltry
 scoffers of the generation — * — לצנייהדור
 not reach his ankles, i.e. don't begin to compare to him — לא להגיע לקרסוליו
 גיט קומען — גיט קומען — לקרסוליו: גיט קומען
 ankles, i.e. don't begin to compare to him
 mug, rob with violence — תקוף לשם שוד — מאַגן (אַמ')
 Magyar, Hungarian — מדיארי, הונגרי — מאַדיאַר
 render impotent — גנוב האון — מאַכט: צורויבן די
 misfortune — אסון — מאַלער
 state monopoly on distilled spirits — מונופול של השלטון על י"ש — מאַנאָפּאָל
 cut from the same pattern — גזור לפי המידה — מאַס: צוגעשניטן צו דער
 same pattern
 margin — שוליים — מאַרגינעס
 marmalade candy — סוכריית מרמלדה — מאַרמעלאַדקע
 steward (of an estate) — מנהל משק הבית — מאַרשאַל
 angel who reveals mysteries — מלאך המגלה סודות — מאַגיד-מישרים
 the Land of Poland — * — מדינת פולין
 from cover to cover — מכריכה לכריכה — מדעסקע-לדעסקע
 no longer — ירוד מרמתו הרוחנית — מדרגה: אַראָפּ פֿון דער
 having some good quality

anthology of kabbalistic legends — אוסף מדרשי קבלה —
legends

מהלך: פֶּאֶלֶג מִיךָ אַ — = פֶּאֶלֶג מִיךָ אַ גֶּאֱנֵג
מהפך-פשטא — שם של שד על שם אחד מטעמי המקרא —
demon, derived from name of note used in Torah-
reading chant

מהר"ם-שיף -- חידושי הלכות של ר' מאיר שיף, שעל-פיהן הוא מכונה
name by which R. Meir Schiff is called, after the —
title of his book

מיווי = פֵּילִם (אמ')

מזיל: אֲנַנְעֵמְעֵן אַ — מיט וואַסער — מלא פיו מים — keep silent
מזיל: אַנְשֵׁטֶעלֶן — און אויערן — עשה אוזן כאפרכסת — be all ears
מזיל: אַרַיִנְקֹקֶן אֵין — חכה למוצא פיו — wait on (someone's)
words

מזיל: אַ — אויף שרױפֿן — לשון חדה — a sharp tongue

מזילוורף = מזילוואַרעם

מזלכער — משארת — kneading trough

מזלכער — מבריא (בלשון גנבים) — smuggler (in thieves' cant)

מונדשטוק = מונדשטיק

מופֿקרת = פֿעמינין פֿון מופֿקר

מורה-הוראה — * — Rabbi with authorization to pass on —
matters of Jewish Law

מושטאַרדע — חרדל — mustard

מוזכיר זיך זיך — * — remind someone of oneself, keep oneself
in someone's thoughts

מזל: דאָס — דינט — המזל משחק — luck comes one's way

מחלת בת נעמה — מחלת ונעמה הן בנות זוגו של סמאל ומ-4 אמהות השדים —
consorts of Samael and among the four mothers of
demons

מ"ט שערי טומאה — * — "49 measures of impurity", i.e. the —
depths of impurity

מיטוואַך; אַ מיטן — סתם יום של חול — the middle of the week, —
an ordinary weekday

מיילמאַן = בריוון-טרעגער (אמ')

מזילעכל אויף שרױפֿן (זען: אַ מזיל אויף שרױפֿן)

מייקעכץ — קיא — vomit

מילתא — מילה, דבר — word, thing

מינקאַוט = מינקענער מאַנטל (אמ')

מיקלאַמפּערשט = פלומרשט (בלגלוג, cont.)

נאָטשאַלניק — פּקיד רשות — official
 night during a woman's menses — לילה בו האשה נדה — נאָכט : אומרייניע
 tractate of the Talmud dealing with the laws of menstruants — נדה — מסכת נדה
 put in her two-cents worth — * — נופך-משלה : צוגעבן אַ
 נוקבא דתהומא רבא — "נקבת תהום רבה", היכל שבו שוהים השדים בשבת —
 "Depths of the Great Abyss", palace of the demons to
 which they withdraw on the Sabbath

נושא — * — pallbearer

ניאניע = נאָניע

נייטקלאַב = נאָטקלוב (אַמ')

ניסטרות — * — kabbalistic mysteries

ניצוצות דקדושה — * — sparks of divine light

ניש' = נישט

נעבנוואַך — ענין צדדי — side issue

נעגל : שטעלן זיך אויף די — עמוד על קצות האצבעות — stand on —
 tiptoes

נעז : זיך ריזטן ביל די — התקוטט — squabble

נעמה — בת-זוגו של סמאל, אחת מ-4 אמהות השדים — succubus and

consort of Samael, one of the four mothers of demons

נעפ — המדיניות הכלכלית החדשה בברית המועצות של שנות העשרים,

שהרשתה מידה מסוימת של יוזמה פרטית — Soviet New

Economic Policy of the twenties, allowing a measure

of private enterprise

נערה שנתפתתה — * — girl who's been led astray

נעשה פֿאַרן נשמע — רמיזה לתשובת בני ישראל בעת מתן-תורה "נעשה

ונשמע" (שמות כד : 7) — allusion to Israel's reply at the

giving of the Torah (Ex. 24:7): "We will do and we

will hear"

נקבֿות — * — femininity

נשמות ערטילאיות — * — bodiless souls

נתעבר ווערן — התעבר — get pregnant

סגאַל = זגאַל

סגיי-נהור — * — blind man

סדרה — * — sequence of incidents

סופארטן = אויסהאלטן (אַמ')
 סטייטס: די — ארה"ב (סלנג) — USA (slang)
 סיגע — עקימת פרצוף לביטוי לעג — contemptuous grimace
 סיטראַדימינאַ — כוחות הקדושה — holy powers
 סיר־הבשר — * — fleshpot
 סנדלפֿון — אחד ממלאכי השרת — one of the ministering archangels
 סעלעקציעס — סלקציות לשם שילוח למחנות המוות — selections by
 Nazis for transportation to extermination camps
 סעק(ע)ן (1) השרץ — spawn
 (2) ישוב (בלגלוג) — sit (cont.)
 ספֿר: רופֿן צום — קרוא לתורה — call up to the Torah
 ספֿר יצירה — ספר קבלי קדום — "Book of Creation", ancient
 kabbalistic book
 סריסים — רמז לישיעהו נו: 4—5, בו מבטיח הקב"ה לסריסים שכר שוה על
 שמירת המצוות — in Isaiah 56:4-5, the eunuchs are promised
 the same rewards as others for observing the Torah
 עבֿודת־השם — * — service of God
 עגונה — * — deserted wife (who may not remarry)
 עד פלות הנפֿש — * — that fills the soul
 עובר על דת — עובר עבירה — commit a sin
 עולם העשיה — העולם החמרי — the material world
 עולם הצחצחות — עולם כסא הכבוד — "world of splendors", world
 of the throne of God
 עולם הקליפות — * — world of the forces of evil
 עולם התיקון — עולם בו ניתן לתקן את הרע — world in which evil
 may be purified
 עולמות: אַלע — עולמות עליונים — all the heavens
 עטצעטעראַ — וכו' — et cetera
 עלות־השחר — * — dawn
 עליו־השנאָבל — עליו השלום (בלגלוג) — contemptuous distortion
 of עליו־השלום
 עלעקטרישן = עלעקטריקער (אַמ')
 על קרן הצבֿי — * — gone with the wind
 ענקער = אייער
 עצה: אַן עצה טאַן = אַן עצה געבן
 עץ (ה)חיים — ספר על קבלת האר"י מאת חיים ויטאל — account of
 Lurianic kabbala by Haim Vital

horse-drawn delivery — עגלת משלוח רתומה לסוסים —
van

not have long to live — ערד : שמעקן צו דער — — — — —
ערוֹב — * — — — —
object used to divide two areas; here: bookmark — * — — — —
ערלית = ערלטע

“sometimes well, sometimes mad” — סהרורי —
“sometimes well, sometimes mad”, moonstruck

prison in Warsaw — פאָוויאַק — כלאַ בוורשה —
sidewalk — מדרכה —
פאלעסטינן = פאלעסטינע (אַמ')
פאָמעשאַף = פאָמויניצע

“milords”, term of address (in Polish) — פאָנאָויע — אדוני, לשון פניה (פולנית) —

— פאָנטשיזנע : נאָך דער — — — — — אחרי ביטול עבודת הצמיחה בפולין (1861) —
after the abolition of the corvée (1861) in Poland

beautiful girl — יפיה —

smoke — עשן —

latrine in a prison — פאָראַשע — מחראה בבית סוהר —

death (cont.) — מוות (בלגלוג) —

פולקאָוויק = פאלקאָוויק

doll — בובה —

collector of donations for the poor — פושקע־מעקלער — אוסף נדבות לעניים, עוסק בצרכי ציבור —

פטור זיין מנינער (דינער אַװ) = פטור זיין מיר (דיר אַװ)

abomination — * —

פיטשור = בילד (אַמ')

it's already late in the morning — פּינטשעוו : עס טאָגט שוין אין — — — — — כבר שעת בוקר מאוחרת —

be.lovey — פּיסקעלעך : זיך עסן פֿון די — — — — — התלקק, היה פוצי־מוצי —
dovey

vituperative — פּיסקעס : מיט געקלאָוערטע — — — — — עם פה מפיק קללות —
פּיסקעליק = פּעקעלעק

פּיפעטש = פּיפעץ

the pox — פּיקלען אין די פלודערן — עגבת —

flatbed wagon — פּלאַטפֿארמע — פּלאַטפורמה —

pleated — פּליסירט — עם קפלים —

פלענטי = אַ סך (אַמ')

פנים: דאָס פנים ווערט פֿאַרפאַטשט — ספוג סטירת לחי (בהשאלה) —
be humiliated

פסוקים: וואַרפֿן מיט — שפוע פסוקים —
toss off biblical verses — פסח צו — בהתקרב הפסח —
towards Passover — פּעבל — המון העם —
hoi polloi, the masses — פעולות — * —
tasks — פּעטל — רצועת חגורה אחורית (במעיל) —
belt in back of a coat — פּעקל: נעם ס'פעקל! — התקפל! הסתלק! —
clear out! — פּערמיסיאָן (זען: פּראָמיסיאָן)

פּ.פּ.ס. — המפלגה הסוציאליסטית הפולנית — Polish Socialist Party
פּראָך — אבק — powder

פּראָמיסיאָן — במחילה — by your leave, excuse my language
פּרדס = פּרדס־רימונים — ספר קבלי של ר' משה קורדובירו · kabbalistic
work by Moses Cordovero

פת בסלו — צרכיו מובטחים — “bread in his basket”, i.e. all that
he needs

פּאַדערבלאַט — דף חלק בראשית הספר — blank page at beginning
of a book

פּאַדערהויז = פּאַדערשטוב

פּאַן קינד — ילד חמודות (פּאַן = פֿיין בדיאלקט הפולני) — lovely
child (פּאַן = פֿיין in Polish Yiddish)

פּאַציאַטע — דירה מתחת לגג — apartment under the roof
פּאַראַומרייניקן — טנף — defecate on (euphemism)

פּאַר־אַלע־פּריערס — טרם בראשית — primordial timelessness
פּאַרגילטן — תקן (עוולה) — set right (a wrong)

פּאַרהעמערן = פּאַרהאַמערן

פּאַרזאָגן דעם צענטן דור = פּאַרזאָגן אַ צענטן

פּאַרטאַן זיך — השתמש באמצעים למניעת הריון — practice contraception
פּאַרטעד פֿון פּאַרנט און פֿון הינטן — אמצעי נגד מזיקים דימוניים —
protective device against demons

פּאַריבער = פּאַרבער

פּאַריעריק = פּאַראַיאַריק

פּאַרלויזיקן = פּאַרלויזיקן — נגע בכינים — infest with lice
פּאַרלוי־פּעניש — מאורע — incident

פּאַרלייגן זיך (אויף) — תלה תקוות (ב-) — put one's hopes (on)
פּאַרצויגן זיין — היה מתוח — be stretched

פּאַרקומעניש — מקרה משונה — odd occurrence

repair work (cont.) — תיקונים (בלגלוג) — פֿאַרריכטעכץ
publicly putting someone — הלבן פנים ברבים — פֿאַרשעמען ברבים
to shame, which, according to Jewish law, is a sin and
a civil offense

— פֿייגעלעך: לייג דיר נישט קיין — אין בוועם — אל תשלה עצמך —
don't kid yourself

פֿייער און פֿלאם = פֿלאַמפֿייער
customs official — פקיד מכס (באימפריה האוסטרו-הונגרית) — פֿינאַנץ
(in Austro-Hungarian Empire)

feel one's blood run cold — התחלחל — פֿינצטער ווערן אין פופיק
get ahead — פֿיש: כאַפֿן די — פֿאַר דער נעץ — הקדם את המאוחר —
of oneself

tatterdemalion — פרצופה — פֿליאַסקעדריגע
fleshy walls of the nostrils — שולי האף — פֿליגל

pious man (cont.) — אדוק (בלגלוג) — פֿרומאַק

pretend piety — התחסד — פֿרומע שטיק מאַכן

query (cont.) — שאלה (בלגלוג) — פֿרעגעכץ

restaurant (cont.) — מזללה — פֿרעסאַרניע

mouth (cont.) — פה (בלגלוג) — פֿרעסער

פֿרעש (אצ: פֿראַש)

bickering — התקוטטות — צאַנקעריי

a great rabbi (cont.) — צדיק גדול (בלגלוג) — צאַץ: רבי ר' צאַץ

perfect saint — * — צדיק־גמור

play on מומר־לתאָבֿון, one who apostasizes — * — צדיק־לתאָבֿון
for personal gain

Satan — סטרא אחרא — צד־שפּנגד

cunning manipulator — יודע להסתדר, ערמומי — צוואַניאַק

to be sure — אמנם — צוואַר

another — אַ צווייט — צווייט: אַ צווייט — אַחר

chick — אפרח — צוויקל

squint — מצמץ עיניים — צוזשמורען די אויגן

tender a "good evening" — הקדם בברכת ערב טוב — צוטראַגן דעם גוטן אָוונט

strange image, i.e. demon — שד — צורה־משונה

צוריקגעשריגענער — מוחזר לחיים בכח צעקה או בתקיעת שופר —
one called back from the dead by shouting and or by
shofar blowing

צושאקלען — הנוהן — give the nod to, assent
 צניט : אין דער צניט, אויף דער צניט — בהריון מתקדם — late in a
 pregnancy
 ציין : לייגן די ציין אין בניטל — סבול מחוסר מזון — have nothing to
 eat
 צינגער : דרעשן מיט די — רכל — gossip about
 ציצית : פסולע — ציצית פסולה אינה מגינה מפני שדים — invalid
 ritual tassels offer no protection against demons
 צלאפ — חסיד (בלגלוג) — hasid (cont.)
 צמענטער = צווינטער
 צענטנער — 50 קילוגרם — hundredweight
 צעפלאסן — סתור — dishevelled
 צעקאדלט — סתור — dishevelled
 צעקניען — לעוס — make something easily understandable
 צרה מקדמונים — * — an ancient affliction

קא' = קא'ן = קיין
 קאטיקן אין דער רעסטאראציע — מסעדה של י. קוטיק בורשה, שהיתה מקום
 זימון של אמנים וסופרים — Y. Kotik's restaurant in Warsaw,
 gathering place for artists and writers
 קאטשקע-טיכל — ברכת אוזנים — duck pond
 קאלטאנעס (אצ : קאלטן)
 קאלמיקיש — קלמיקי (עם טטרי) — Kalmuk (a Tatar people)
 קאלעס — כרכרה — carriage
 קאמארינסקע — ריקוד רוסי — Russian dance
 קאמינסקיס טעאטער — תיאטרון יהודי בורשה — Yiddish theater in
 Warsaw
 קאמיסאר — מנהל אחוזה — estate manager
 קאמנאטן — חדרים, דירה — rooms, apartment
 קאמער — מחסן — storehouse
 קאנאליע — נבל — canaille
 קאפ : שלאגן אין — אריין — disturb the mind — טמטם את המה
 קאפאטקעלע : געהאקטע — קפוטה קצרה מהמסורתית ; מאחור יש בה
 פתח ומעליו (במותניים) שני כפתורים — caftan somewhat
 shorter than the traditional one, with a slit in back
 קאפעלאטש — מגבעת שחורה רחבת שוליים — wide-brimmed black
 hat

קאָפּע "ראַיאַל" — מקום זימון של סופרים ואומנים יהודיים בניו-יורק, בעיקר
 Café Royal, gathering place — בשנות העשרים והשלושים —
 for Jewish writers and artists in New York, mainly
 in the 20's and 30's

קאָץ: אינרעדן אַ — אין בויך — שכנע בבלתי אפשרי; הולך שולל —
 put one over on

קאַקלהוסט — שעלת — whooping cough —
 קאַר = אויטאַ (אַמ')
 קבלה מעשית * — * — practical kabbala, thaumaturgy
 קבלה עיונית * — * — theoretical kabbala, esoteric doctrines
 קדו־וטהור * — * — saintly man

קהל חסידים — ספר סיפורים חסידיים — a collection of hasidic
 stories

קובעבע מיט קאַטשקעמילך — "קובבה בחלב ברוו", "שטויות במיץ עג-
 בניות" — "cubebe in duck's milk", i.e. stuff and nonsense —
 קובעלניק — עושה דליים — bucket-maker
 קוגל מיט חזיר־שמאַלץ — טרפה במסוה יהודי — "pudding made with
 lard", non-Jewish ideas in Jewish dress

קוואַדראַט: אין — — ברבוע — squared, to the power two
 קוויטל — פתקה עם בקשה לצדיק — written request to a tsaddik
 קווינט: מאַכן פֿון אַ — אַ קוואַרט — עשה הר מעכבר — make a
 mountain out of a molehill

קוידערוועלש — לשון עילגים — gibberish
 קוילעטש: אַקעגנטאַנצן מיט אַ — — ריקוד לאַחר החופה ע"י אשה זקנה —
 dance after wedding ceremony by older woman
 קומעס — ידידים, שושבינים בטקס הטבילה של התינוק — godparents
 קופֿליע — קנקן (לשכר) — tankard
 "poisonous plague", — שם של שד — "מגפה מרה", שם של שד —
 name of a demon

קטלן (פֿעמ': קטלנית) — איש שהתאלמן שלוש פעמים — one who is
 three times a widower

קייסער — קיסר רוסיה — Czar of Russia
 קילריבל — קולרבי — kohlrabi
 קילשטיבל — חדר קירור (למתים) — morgue
 קינבאַק — עצם הלחיים — cheekbone
 קינעלע — גפרור — match

קלאַזרע — שמן מאוד (בלגלוג) — fat person (cont.)
 קלאַניצע — יצול — whiffle-tree of a wagon

קליינבירגער — זעיר בורגני — petit bourgeois
 קניידל — כדור (סלנג) — bullet (slang)
 קנ־ציפור — מקום מושבו האגדי של המשיח — birdnest, legendary
 dwelling place of the Messiah in Paradise
 קענסער = ראק (אמ')
 קעסטקינד — אברך צעיר הסמוך על שולחן חותנו — young married
 man who lives in his father-in-law's house
 קפדנות — * — meticulousness
 קצות (החושן) — פרוש לחלק "חושן משפט" של "שולחן ערוך" מאת ר' אריה־
 לייב הכהן הלר — the commentary of Aryeh-Leyb HaCohen
 Heller on the Khoshen Mishpat section of the Shul-
 khan Arukh
 ק"קלע־קהל — כל הקהל (בלגלוג) — everybody and his brother
 (cont.)
 קראַטע — חלון מרושת במחיצה בעזרת נשים — window grate in
 women's section of synagogue
 קראַפּ = קרופ
 קראַצבאַרשט — חמיצת חמציץ — sorrel soup
 קראַקע; זען — ראה כוכבים — see stars
 קרימעטאַרטע = קרימעטאַרטערס
 קריפל — בעל־מום — cripple
 קרעפ־דע־שין — מין בד קרפ — crepe de chine
 קרעצלעך אויפֿן פנים — פצעוני בגרות — adolescent pimples
 קרע שטן — אקרוסטיכון של תפילה הנאמרת לפני תקיעת השופר בראש
 השנה — "destroy Satan's power", acrostic of a prayer —
 recited before blowing the shofar on Rosh-Hashonah
 קשישא — זקן מופלג — very old man

ראָד געבראַכן — שבור, מעוות — mangled
 ראָדזיוויל — משפחה פולנית אריסטוקרטית חשובה — leading aristocratic
 Polish family
 ראָדיש = רעטעך
 ראשי־פרקים = תנאים־ראשונים
 רוישער — אדם קולני — lively person
 רוס — פיה — soot
 רזין־דרזין — סודי סודות (בקבלה) — deep kabbalistic mysteries

רחב הזונה — דמות תנ"כית שהתגלגלה לאחת מארבעת אמהות השדים —
"Racheb the Prostitute", of the Book of Joshua, trans-
formed into one of the four mothers of demons

ריטצירד = פענסיאגירט (אמ')

ריטשער — תפס או וו לקביעת אורך שרשרת —
the length of a necklace

רינסן זיך — צרוז — scream

ריפסן — של מין אריג מחוספס — of a ribbed fabric

ריש: ווייכער ריש — האות "ר" בהיגוי גרוני — rolled "R"

רעדל: פֿירן ס'רעדל — נהל את הענין — be the leader

רעדער: די שטאָט גייט אויף — העיר נרעשט ונסערט (בהשאלה) —
the town is agitated

רעיענט = רייענט

רענדל: בניטן דאָס — המר את הדת — apostasize

רענדלעך — שמנוניות — circles of fat floating in chicken soup

שאלות-נשים — שאלות בעניני נידה — questions regarding
menstruation

שאַלעמויז — דבר משונה ביותר (מתיחס גם לבני אדם) — queer thing or
person

שאָף — גיגית — tub

שבת נאָך שְׂבֻעוֹת — השבת הראשונה אחרי ספירת העומר (בימי הספירה
אין מתחתנים) — "Sabbath after Shavuot", first Sabbath on

which one can marry after the Omer

שבת נחמו — השבת אחרי תשעה באב, בה נפתחת ההפטרטה בפסוק "נחמו
נחמו עמי" — Sabbath after Tishe-Bov, on which the haftarah

begins "be comforted my people"

שְׂבֻעַת־טוֹבֵי־הָעִיר — נבחרים העיר — elders of the community

שְׂבִירִי — שד הגורם לעוורון — demon who causes blindness

שדיכע — שדה — she-devil

שד"ר = שלוחא דרבנן — שליח לאיסוף תרומות למוסדות דתיים —
collector for religious institutions

שוואַרץ־שימחה — שמחה שהופכת לאבל — unholy celebration

שווילטאָג = ווילטאָג (בלגלוג. cont.)

שוויצער — שוויצר — show off

שווערעניש — שבועות רבות — swearing up and down

שויט — פאה נוכרית גדולה — large wig

שולחן-ערוך : די פֿיר שולחן-ערוכס — ארבעת החלקים של ה"שולחן ערוך" —
the four sections of the Shulkhan Arukh
שורה-גריסל — שורת מלים לדוגמה המועתקת פעמים רבות לשם לימוד
model line of writing which was copied and
כתיבה —
recopied in learning to write
שורות : די צוועלף שורות — גט — bill of divorcement
שטאַר — בוהה, חסר תנועה — motionless; staring (of eyes)
שטירנערסט — אנרכיסט הדוגל באנרכיזם האינדיבידואליסטי של מכס
Stirnerist, individualist anarchist
שטעטער : קליידן זיך אין שטעטער — התלבש בבגדים מפוארים של מכס
dress —
in finery
שטעכבעטל — מיטת מסמרים — bed of nails
שטעקלאַטשן — נעלי בית — slippers
שטערנטיכל : ניט וויסן פֿון אַ ביז — לא לדעת מצרות — not know
misfortune
שטערצל : אונטערן — נסתר — hidden
שטריקעכץ — סריגה — knitting
שיבֿתא — שד השוכן במזון ומתקיף את מי שאינו נוטל ידים — a demon
who rests on food and attacks those who don't
ritually wash before eating
שיטה מקובצת — אוסף של חידושי הגאונים על התלמוד — anthology of
novellae on the Talmud
שייגאַץ = שייגעץ (מיט אַ סך ביטול)
שיך קלאַפֿן — דפוק מסמרים בנעליים — pound nails into shoes
שינוי־טבע * — change of nature
שיקטעניק — רודף שמלות — womanizer
שירצל = שערצל
שיתין־נשמין — תנומה קלה — forty winks
שלאַכטשיץ = שליאַכטיטש
שלוש עשרה מידות זאָגן — אמור את שלוש עשרה מידותיו של הקב"ה
recite the passages in Ex. — 7:6 —
34:6-7 listing the thirteen divine attributes
שליאַך — מרושלת — slattern
שליטוועגס : כעלעמער נאַראַנים, האַטץ אַ גוטן — "נסיעה צלחה בעגלת
החורף!" ברכה הגאמרת בקיץ בסרקום — "Have a happy sleigh-
ride", sarcastic farewell used in the summer
שליטסער — מורט נוצות — chicken flicker

things took — שלימודיק אוועק (גיין) — המזל הפסיק להאיר לו פנים —
 a turn for the worse
 vent in a garment — פתח בבגד —
 clever fellow — איבערגעדרייט שלעסל — אדם ממולח —
 give (someone) a bad name, spread bad things about (someone) — שם: מאַכן אַ שם — הוצא שם רע, הוצא לעז —
 disgrace — שמואל: שאַנד און — בושׂה וחרפה —
 dollars (cont.) — שמואליאָרעס — דולרים (בלגלוג) —
 shortcake — שמואלצקוכן — מין עוגה שמנה —
 unrestrainedly indulge oneself — שמד: זיך נאַכגעבן די שמד — התפתה לכל תענוג בעולם —
 recite the Shmone-ESre (standing) — שמונה־עשרה שטיין — עמוד בתפלת "שמונה־עשרה" —
 have sexual relations (cont.) — שמונצן — התעסק (במובן מיני ובביטול) —
 smirk, sneer — שמוצערן — גחך —
 infernal names — שמות הטומאה — שמות של כוחות הטומאה —
 holy names — שמות הקדושה — שמות של קדושה —
 a bit more — שמיצל: אַ שמיצל אַריבער — קצת יותר מדי —
 scrap; wood shaving — שניצל — פיסה; שביב עץ —
 שנעפסל: מאַכן אַ — = מאַכן אַ שנאַפס
 1648, beginning of Chmielnitzky massacres — שנת ת"ח — שנת 1648 בה החלו גזרות חמלניצקי —
 שענק (אצ: שאַנק)
 attack little importance or value to — שעצן גרינג — זלזל —
 clay oil lamp — שערבל — מנורת שמן עשויה מטיט —
 שערבעלע = שאַרבן
 splinter — שפאָן — גזר עץ, קיסם —
 שפאָרן = שפאָר
 musical strains — שפילעכץ — נגינה —
 bacon — שפעק — קותל חזירים —
 writing (cont.) — שרייבעכץ — כתיבה (בלגלוג) —
 unclean animal — שרץ — בעל חיים טמא —
 six-branched candelabrum — ששה־נרות — מנורה בעלת ששה קנים —
 ask the reason for something — שכל: פֿרעגן דעם — שאל לטעמו, להגיון שבדבר —

האומים = אורים ותומים — פירושו של ר' יונתן אייבשיץ ל"חושן משפט" —
 Jonathan Eybeschuetz's commentary on the Khoshen
 Mishpat section of the Shulkhan Arukh
 תובעת בפה — תובעת בגלוי יחסי מין — open invitation to sexual
 relations
 תורה: שיטן מיט — שפוע דברי תורה — spout Torah
 תיקוני-זוהר — ספר קבלי — kabbalistic book
 תלמיד מובהק — * — brilliant or favorite student
 תם — * — innocent, simple person; also: naive person,
 simpleton
 תמיד: א גוטן תמיד — היה שלום — good-bye
 תנועה-לע — תו (במוסיקה) — (musical) note
 תרגום = תרגום-לשון
 תרחטע: אלטע — (מאסקולין: אלטער תרח)
 תרנגול התחתון — תרנגול ממשי, הגשמתה של האידיאה האפלטונית של
 התרנגול — an actual rooster, the corporeal instance of
 the Platonic idea of rooster
 תרנגול של מעלה — האידיאה האפלטונית של תרנגול — the Platonic
 idea of rooster
 תשובה ברורה — * — unequivocal answer

to English readers, which he continues to be to the present day. In the Yiddish original the story opens with the following declaration by the speaker:

”איך בין גימפל תם. איך האלט מיך נישט פֿאַר קיין נאַר. פֿאַרקערט.”

The distinction that the speaker makes between *tam* and *nar* and his refusal to be considered a *nar*, gives special emphasis to the significance of the nickname *tam*. Gimpl is ready to accept this nickname, with all that is implied in our tradition by the word *tam* from the Bible, through the Passover Haggadah and to the story of the wise man and the simpleton of Rabbi Nachman of Bratslav. The nickname may in this context receive a favourable interpretation, and such an interpretation is also consistent with the substance of Gimpl's confession. This is not all. Forms derived from the word *nar* recur throughout: *narishkeyt*, *opnarn*, *kh'loz mikh narn*, *s'genar*, *makhn tsum nar*, *banarishn zikh*, *mies genart*, and the story even ends with the word *opnarn*. These words, some of which recur several times in the story, form a thread of continual associations with the idea of the *nar*, which is rejected at the beginning of the story, and as a rule they are applied to the people who ill-treated Gimpl; they serve to stress the inability of the *tam* to accept the behaviour of these people and become accustomed to their actions and words, which are paradoxically described by words derived from *nar*. The English version, which begins: "I am Gimpel the fool. I don't think myself a fool. On the contrary." does not distinguish between *nar* and *tam* and cannot reproduce the play on words derived from *nar*. Thus it loses a complete chain of associations and a fixed *leitmotiv*, which the Yiddish makes possible for the author of this wonderful story. And we may add here a curious item from the field of criticism based on the English text of Bashevis's stories. In the article by Paul N. Siegel, "Gimpel and the Archetype of the Wise Fool," p. 162 (printed in the anthology edited by M. Allentuck, see Note 1 above), we read the following:

"This ambiguity, present from the beginning, is indicated in the title and the opening sentence of the Yiddish, where the epithet used is 'chochem' or 'sage,' which often has the ironic meaning of 'fool'..."

We need say no more about this unfortunate attempt to reconstruct the Yiddish text without looking at it.

English Translation: J. Taglicht

This paper is based on a lecture delivered at the Sixth World Congress of Jewish Studies, Jerusalem, August 1973.

The great variety of types of monologue in Bashevis's work points to the conclusion that this great polyphony of many voices aims at the fullest exploitation of the possibilities of expression, both in substance and in style, without any intention, ability, or obligation to point to a predetermined solution.

When we observe the perfect narrative structure that Bashevis has developed in his monologue stories, we sometimes feel a contradiction between the limitations of the narrator figure, both in awareness and in power of self-expression, and the perfect structure of the story and its profound meaning. In these cases Bashevis seems to have endowed his characters with something of his genius as a story-teller and a share in his intellectual world. There are many who will gladly continue to accept this contradiction in the future, in order to enjoy the stories of Aunt Yentl and her many colleagues in Bashevis's copious world of narrative.

These monologue stories by Bashevis have been gathered into one volume in order to draw the reader's attention, as we said before, to the richness of style and language which is more prominent here than in his other forms of narrative. This aspect of Bashevis's work undoubtedly deserves close study and comprehensive research, the topics and directions for which are indicated by the observations scattered throughout the present survey. As we said above, it is sometimes hard to decide which is the greater source of aesthetic pleasure, the representation of the narrator figures by means of their language and style, or the stories that they tell. And no translation, it seems, is likely to place the reader of Bashevis's stories in a dilemma of this kind.³⁵

35. Here we shall be content with a few remarks on the excellent translation of "Gimpl tam" by Saul Bellow, which was first published in *Partisan Review*, XX (1953), 300-313, and has since been included in anthologies and collections of Bashevis's stories in English. It was this translation that made Bashevis so well known

tional speakers in the orthodox Jewish society of countries outside Eastern Europe after the Holocaust. And this is so in spite of the fact that the penitent apparently fails to convince his listener in the frame of the story, who says:

”צו דעם אַלעמען מוז מען האָבן אמונה, און אַלץ וואָס ס'שטייט אין די ספֿרים, איז געגעבן צו משה רבינון אויפֿן באַרג סיני, און אַט די אמונה האָב איך, ליידער, נישט.”³³

This story is exceptional in this series of monologues and it is signed Isaac Bashevis.³⁴

In this series of monologues, which are confessions made to the author-narrator in the frame-story, the linguistic and stylistic differentiation shows great variety. Besides speakers who preserve the Yiddish of their original dialect, there are Yiddish-speakers who mix Americanisms with their language or new Romance loan-words (which derive from the Spanish spoken in South America), and speakers whose language has absorbed the modern Hebrew that has penetrated into Israeli Yiddish. Some of the narrators do not speak Yiddish and their stories are represented as having been translated by the hearer of their confessions.

The various speakers in Bashevis's monologues express various opinions. The moral that the speaker deduces from his story is often paradoxical and unacceptable to the reader. Sometimes these views are opposed to the presumed opinions of the narrator of the frame-story. Sometimes what seems to be the expression of firmly held beliefs may hide a mind divided and perplexed. If we look at Bashevis's monologues as a single whole, in the context of his writings at large, they seem to conceal an inability and an unwillingness to decide.

33. Quoted from *Der bal-tshuve* (Tel Aviv, 1974), p. 16.

34. Speaking to students and teachers at the Hebrew University of Jerusalem on May 16, 1973, Bashevis declared that this long story, which is due to be published in an English translation, “is his favourite among all his books”. Cf. Amy Stone, “Finding the Answer to Suffering,” *The Jerusalem Post Magazine*, May 25, 1973.

them represents in his own way the shocks to which the Jews and modern man in general have been subjected in a world without faith and hope; all testify to their disappointments and their perplexity. They sometimes receive a laconic reply from their single listener in the framework of the story and he also urges them on and helps them to unburden themselves of their memories. Among these stories there are some that resemble confessions made to a psychiatrist, and there are some in which the speakers enter on journalistic discussions of literary, artistic, ideological and social problems. These types of monologue are represented in the present volume by "A fentsterl in toyer"* and "Iyev"* (Job).

It seems possible to discern a preference for this type of monologue in Bashevis's work since the middle of the sixties,³² as is attested by its extensive development in *Der baltshuve*, which was published in instalments in *Forverts* in the months January to March 1973. This is the story of a Jew born in Eastern Europe, one of those who left the Soviet Union after surviving the Holocaust, who sank in the United States into the world of business and sex. After a bitter disappointment he finds his way to repentance in a religious neighbourhood in Jerusalem. In the course of telling his story he endeavours to convince his listener that this is the only way in our time for the redemption of man and of the Jew. This hopeful story seems to be the summing-up of the monologues in which Bashevis displayed the perplexity of modern man. At the same time it opens the way for the continuation and development of the stories of various tradi-

32. The following are references to some of these stories, all of which were published in *Forverts*: "Dos farloyrene vayb" (December 3 and 4, 1965); "Goyrl" (December 24 and 25, 1965); "Petsh" (September 30 and October 1, 1966); "Koykhes" (October 28 and 29, November 3 and 4, 1966); "Der hoykher" (December 1, 2, and 8, 1967); "Nisim" (August 24, 30 and 31, and September 6 and 7, 1968); "Di emese gelibte" (May 24, 30 and 31, and June 6 and 7, 1969); "Der sod" (January 23 and 24, 1970); "Dos bild" (August 8, 14, 15 and 21, 1970).

Isaac Warshavsky, in which the first-person speaker is identified with the author. Only three of these stories are included in the collections dealt with in this survey: "Aley'n" and "Der zun" in the *Gimpl tam* volume and "Di kafeterye" in the *Mayses* collection.³¹ Into these stories Americanisms have penetrated, just as the impress of the present-day realities that surround the author has penetrated into the memories from the Eastern European past. These realities are the main subject of these stories and the presence of the Holocaust is more powerfully felt against this background.

Only one type of monologue, as far as I have been able to ascertain, has not yet found its way into the collections of Bashevis's stories in Yiddish. If I am not mistaken, most of these stories appeared in *Forverts* and all of them are signed Isaac Warshavsky. It is a group of monologues set in a stereotyped frame with inconsiderable variants: A reader of Bashevis or Warshavsky decides to tell him an episode from the story of his life or the whole of it and to make a confession to him, usually regarding private matters, and his story abounds in erotic elements. We usually learn about the epic situation from the narrator, who identifies himself at the beginning of the story as the author of the stories in the paper; but the essential part of the story is the confessional monologue. In these monologues the author has created an extremely varied gallery of modern Jews, some born in the United States, some in Eastern Europe, and among the latter some who came over before the Holocaust and some who came afterwards; we find here Jews who are permanently settled in the United States, or in South America, or in Israel. They include acquaintances of the narrator from the old days and strangers whom he has met for the first time. Each of

31. "Aley'n" was first published in *Svive*, No. 1 (1960), pp. 9-18; "Der zun" in *Svive*, No. 4 (1961), pp. 17-23; "Di kafeterye" in *Di tsukunft*, March-April 1968, pp. 121-129.

the boundaries of Eastern Europe and the traditional and deeply entrenched Jewish way of life there. We can indeed observe in them the breaches that have been made in the last few generations in the deeply rooted unity of this Jewish way of life. Frequently it is these breaches that provide the topic and plot of the stories. But even when the narrator is a creature of the Devil or comes from the fringes of society, he depends for his whole existence on this traditional society and it is solely in relation to this society that the narrative conflicts have been constructed. All the stories that have been considered so far, except for the monologue of the devil in "Mayse Tishevits,"* are rooted in the life of the Jews in Poland before the Holocaust, and they bear no mark of the great catastrophe as it happened in fact. The devil in "Mayse Tishevits" is the sole 'Jewish' survivor of the Holocaust in a small Polish town, who has witnessed the greatness of its Jews and their destruction. The story of this 'Jewish' devil, who faces impending extinction without the sparks of sanctity that the Jews gave to his existence, is a deeply moving rejection of the possibility of continuing the stories of Bashevis's traditional narrators into the period after the Holocaust in Eastern Europe.

All the stories we have dealt with were written when Bashevis was already living in the United States. But in spite of all the variety of speakers their language contains no trace of the Americanisms that characterize the Yiddish spoken in the United States and the journalistic Yiddish of the newspaper in which the author published his stories. The domains are therefore clearly demarcated from the linguistic point of view also; for both in subject matter and style there are in Bashevis's work additional monologue forms reserved for American Yiddish, and these latter differ from those we have considered so far. I am referring chiefly to the large number of quasi-autobiographical stories in *Forverts* signed

XXX

ditional points of view what the narrator reveals about himself as he speaks. But we must note that the style of the old women is entirely different from that of the Hassidic storytellers. And there is a tremendous difference between the worldly subject-matter of the old women's tales and that of the Hassidic ones, which approach the tradition of the Hassidic hagiographic literature. Within this tradition we must also place the new story "Androgenus"* which is also set in a frame in which the Hassidic speaker is introduced by an anonymous narrator. In "Der porush,"* too, the monologue of the principal narrator is set within an explicit epic situation: a winter's night in the Bet Midrash with the gathering of the beggars as background. In this story we find a tendency to break into the monologue of the *porush* through the interventions of Zerakh, his only listener, which are more numerous than the isolated remarks and questions in the other stories that are built on a similar plan.

A similar frame combining three first-person stories, this time from a figure on the fringe of traditional Jewish society, appears in "Mayses in a vinternakht,"* which is also one of Bashevis's latest stories. Here too we find a stylistic differentiation unlike that which we noticed in the stories of the Hassidim, although these stories also are told on a winter's night in a Hassidic *shtibl*. Here too there are clear indications that the narrator of the frame-story, who recounts his memories in the first person, is none other than Isaac Singer in his youth. This time the story was published under the name Bashevis.

4.

What is common to all the monologue-forms in Bashevis's work that have been discussed so far, whether they are closed and isolated monologues or monologues brought together into a single frame, whether they come from a human being or a demonic figure, is that none of them goes beyond

will have no reason to break up this delightful series, as he did with the memoirs of the *yeytser-hore*. He has succeeded in creating an authentic framework, which makes possible reaction from outside that enriches and expands the narrative without destroying the vital monologue form of the story.

We witness a similar development in the Hassidic tales, from the closed monologue of the former Mitnagged, Borekh rakhever, who became a Hassid, in the story "Di eytse" of the year 1958,³⁰ to the series of stories "Dray mayses,"* "Mayses fun hintern oyvn"* and "Grayzn."* In these three series the monologues are set in a narrative frame provided by a third-person narrator, and in each of them the monologues are given to the same three speakers: Zalmen glezer, Leyvi-Yitskhok and Meyer tumtum. Each of these tells the story that is appropriate to him in a similar framework provided by the series, in his own language and in accordance with his status. The narrators themselves are described in greater detail at the beginning of the first series, "Dray mayses."* In the course of the story each narrator hears the reactions of his two listeners.

In these sets of three monologues we may observe not only the thematic grading, which rises from one monologue to the next, but also the strong differentiation between the language of each of these speakers and that of the anonymous narrator, who succeeds in conjuring up before the reader an authentic and instructive picture of the development and spread of the Hassidic tale.

And there is here a certain parallelism with the narrators of the *bobe-mayse* type of stories and those of Aunt Yentl, the monologue of the speaker who tells the story itself being embedded in an epic situation which complements from ad-

30. First published in *Di goldene keyt*, No. 31 (1958), pp. 91-95 and afterwards included in the *Gimpl tam* collection.

moirs by the author, "Fun der alter un nayer heym," (which also appeared in *Forverts* in 1965), appeared under the same pseudonym. Another example of such personal memoirs is the chapter "Di soydes fun der Kabole,"* which is also written in the first person, and it is clear, from certain biographical details, that the narrator is to be identified with Isaac Singer, even though the story is signed Isaac Bashevis. In the introduction that Bashevis wrote for *Mayn tatns bezdn-shtub* he defined "Isaac Warshavsky" as a journalistic pseudonym, but the autobiographical book he defined as an attempt to unite memoirs and creative writing. And indeed it seems that the frame for the story of *mume Yentl* in "Mendl bagreber,"* in which the first-person narrator is identified with Isaac Singer, is parallel to that "union of memoirs and literature", with two first-person narrators — the one in the frame, who reconstructs the epic situation from his personal memories, and the one who tells the story itself.

After introducing the figure of *di mume Yentl* and describing the epic situation of her stories, Bashevis was content to add the subtitle "Der mume Yentls a monolog" to the story "Bendit un Dishke"* and other stories told by the same narrator signed Isaac Bashevis which at first sight seem to be written in the closed monologue form.²⁹ And these stories, which are put into the mouth of Aunt Yentl, may herald a whole series of monologues which will be placed in a single frame and in one epic situation. Let us hope that Bashevis

29. "Der lantukh" in *Di goldene keyt*, No. 71 (1970), pp. 44-50; "Der kishef-makher," *Forverts*, May 21, 1972. The fictitious *mume Yentl* or Isaac Singer's real aunt is mentioned in another context in Bashevis's new story, "Hanka" (*Di goldene keyt*, No. 83 [1974], pp. 74-88), which centres round her granddaughter, a survivor of the Holocaust, who resembles her grandmother in her speech. Cf. also the details given there of the first-person narrator's relationship to *mume Yentl* and also the descriptions and assessments of the character of her stories, pp. 75, 76, 79, 81. The figure of *di mume Yentl* appears here as already familiar to the author's readers.

work stories that contain monologues spoken by very similar characters, each story being placed in a frame provided by an anonymous third-person narrator, or by a first-person narrator who is identified with Isaac Singer in his childhood. In the stories "Oyf der potshine,"* which is signed Isaac Bashevis, and "Mendl bagreber,"* which is signed Isaac Warshavsky, we are told explicitly by the narrator of the frame-story that the speakers of the monologues tell their stories "*shabes nokhn tsholnt*", and we hear from one of the narrators themselves about the listeners and their character. There are brief reactions to the narratives from the audiences and reactions to their reactions. In this way the closed form of the monologue has been broken, and as a result we obtain additional angles of vision and a fully explicit epic situation vividly described in a manner that is felt to be authentic; for here too the main part of the story is told by a woman who resembles the narrators in the preceding *bobe-mayse*.

It does not seem to be an accident by any means that "Mendl bagreber" was published under the pseudonym Isaac Warshavsky. The narrator in the frame-story represents the speaker as being "*mayn mume Yentl*" (my aunt Yentl). In the opening paragraph both the epic situation and the first-person speaker are introduced by a narrator whom we are inclined to identify with Isaac Bashevis in his childhood. And it does not matter whether Isaac Singer really had an aunt by the name of Yentl and whether he is now really reproducing her stories. What is produced here is an autobiographical situation which also gives additional credibility to the main speaker in the story. The use of the pseudonym Isaac Warshavsky in the author's work is actually more complex than it has been represented as being so far.

Mayn tatns bezdn-shtub (In My Father's Court) (New York, 1956) was first published in instalments in *Forverts* under the name Isaac Warshavsky. Further chapters of me-

פֿאַרווישט. אין אָנהייב האָט וואַרשאַווסקי געזאָלט שרייבן 'ליכטערע זאַכן', אָבער ווי באַלד ביידע זענען נעמען פֿון זעלבן מענטש, איז דער סטיל אַריבער פֿון איינעם צום אַנדערן. בדרך־כלל האָב איך געדרוקט אין פֿאַרווערטס אונטערן נאָמען וואַרשאַווסקי און אין זשורנאַלן ווי די גאַלדענע קייט און אַנדערע — אונטער באַשעוויס. אָבער די קוואַליטעט איז אַפֿט געווען די זעלבע. איך וואָלט געזאָגט אַז וואַרשאַווסקי האָט אַ ביסל ווייניקער אַכטונג געטאָן אויף דער שפּראַך, זיך [ניט] אויסגעהיטן פֿון אַמעריקאַניזמען. אָבער אַפֿט האָב איך פּונקט אַזוי געשליפֿן אַ וואַרשאַווסקי־דערציילונג.²⁸

We have in these words an explanation for the difference in style between the two versions of "Di nodl," for the monologue version of "Di nodl" did in fact appear in the literary quarterly *Kheshbn*. But it seems that we can point to further important differences, apart from the degree of polish in the language and style, which Bashevis mentions explicitly in the passage quoted above. The story has in fact been completely rewritten, so that an amorphous narrative has been given a unified monologue form, the form preferred from an artistic point of view by Bashevis. It goes without saying that the stylistic polish and the unified form are interdependent. It seems that further examination of Bashevis's work may show more clearly the directions of the development from fiction using the 'anonymous narrator' technique to adaptations in monologue form.

When one reads the stories of the *bobe-mayse* type in Yiddish, one often wonders which is more important here, the story itself or the figure of the narrator as it appears from the manner of narration and from the language. As one reads, one looks for hints about the narrator and more explicit revelations about herself and about the situation in which she tells her stories. It seems that the author himself feels the need to satisfy this curiosity of the reader. Since the middle of the sixties there have appeared in Bashevis's

28. From Bashevis's letter to the present writer dated August 10, 1973 (see above, Note 18).

the old days, while dissociating himself from it and expressing a scepticism which derives from his "modern" outlook.

What Bashevis gives us in the 1966 version of "Di nodl," which is told by a first-person narrator as a *bobe-mayse*, seems to be a representation of the manner of dissemination of the story, as described explicitly by the anonymous narrator in the Isaac Warshavsky story: This was how the story "spread through the Jewish towns". And indeed, as told by the narrator of the 1966 version, who represents herself as an eyewitness and participant in the event, the "episode" has grown into "a whole drama" in the personal style of the speaker, whose ideas and attitudes are appropriate to the character of the story.

Whereas in the *Forverts* version we have a sceptical attitude towards the story in keeping with the anonymous narrator's "modern" outlook, the narrator's position in the monologue version is just the opposite. Her declared object is to show what was good in the social order and human relations of the old days, in a deliberate confrontation with a present that she does not approve of. In the context of the contrast between *haynt* and *in mayne tsaytn*, with which the monologue opens and which recurs throughout the story, the reader accepts all she says as appropriate to her point of view. The story and the narrator's individual style have been integrated into an organic whole, which is not flawed, as previously in the *Forverts* version, by a later, external perspective.

The story in *Forverts*, as we noted above, was published over the signature Isaac Warshavsky, whereas the monologue version of "Di nodl" is signed I. Bashevis. Isaac Singer himself distinguishes between these two signatures. In reply to a question I asked on this subject in the year 1973, the author wrote :

„די גרענעץ צווישן באשעוויס און וואַרשאַווסקי איז מיט דער צייט געוואָרן

in this paragraph are neologisms which would have seemed dubious if they had appeared in the words of the narrator in the later version, which is in monologue form.

The lack of stylistic individuality in the anonymous narrator of the 1962 version leads to a suspicious tendency to rhetoric and moralizing:

„אַ פֿרוי איז געקומען קויפֿן אַ נאַדל און געבראַכט מיט זיך דאָס גליק, די האַפֿענונג, דעם פֿאַרווירקלעכטן חלום.“

We do not know to whom to attribute these words — to the anonymous narrator or to the heroine of the story; the pathos suits the heroine of the story, but the style is not hers; and coming from the anonymous narrator the words sound artificial. The end of the story, too, sounds forced, coming from the anonymous narrator:

„ס'איז געווען פֿאַר דער שטאַט און פֿאַר אַ סך אַנדערע שטעט אַ בנישפּיל, וויפֿל אַ גראָב וואָרט קען שאַטן און ווי איידלקייט קען אַ מאָל העלפֿן...“

Yet even in the first version of the story we have hints of the possibility of its adaptation in a form suitable to the real-life situation which might have produced it. The anonymous narrator himself tells us by way of reservation:

„צווישן די בעל-מלאכות, וואָס האָבן געוווינט אויף דער בריק-גאַס איז געווען איינער וואָס האָט געמאַכט גראַמען ווען עפעס אַן אויסטערלישע זאַך איז געשען אין שטאַט. יענער האָט גלייך פֿאַרפֿאַסט אַ ליד, וואָס האָט דערציילט די גאַנצע געשיכטע.“

The narrator's reservations are made even plainer in another paragraph:

„...די געשיכטע ... האָט זיך צעטראַגן איבער אַלע ייִדישע שטעטלעך אין דער געגנט. ווי געוויינלעך, האָט מען צוגעטראַכט אַלערליי איינצלעהיטן און דער עפּיזאָד איז זיך צעוואַקסן אין אַ גאַנצער דראַמע.“

We have here conscious and explicit indications of essentially naive traditions which have been drawn on by the anonymous narrator, who tells us the story as a curiosity from

meaning of "Bove-mayse", the well-known name of the work by the 16th century writer Elijah Levita Bakhur from which the secondary meaning derives. The story is written in the form of lively and fluent speech, and the narrator is an old Jewish woman. Like all the other stories of its kind,²⁷ "Tseytl un Rikl"* and "Di nodl,"* "Der katlen" is a closed monologue. The epic situation indicated by the narrator's words is a gathering of women, to whom the old woman tells her stories. The speaker intersperses her narrative with remarks about herself and her life which give her audience, and the reader, an indication of her character, age, notions and views. All this serves to underline her credibility as a witness, as the possessor of a reliable tradition on the events and people mentioned in her story.

The superiority of the monologue form to the other narrative forms used by the author for the same subject is clearly seen from a comparison of the 1966 version of "Di nodl"* (which is the one printed in this book) with the earlier version of the story, also entitled "Di nodl," which was published in the series "Tipn un geshtaltn — fun a mol un haynt" in *Forverts* of 14th September 1962, over the signature Isaac Warshavsky. The principal events in the two versions are identical. In the 1962 version the story is told by a narrator whose identity is by no means clear. Its language is flat and lacking in individuality. It begins as follows:

„די געשיכטע איז פֿאַרגעקומען אין אַ פֿאַוויאַט־שטאָט אין פּוילן מיט אַ סך יאָרן צוריק. קאַנקורענץ בני ייִדישע סוחרים האָט אַלע מאָל עקסיסטירט. אַבער אין יענער שטאָט האָט די קאַנקורענץ צווישן צוויי סוחרים געהאַט אַנגענומען מערקווירדיק שאַרפֿע פֿאַרמען.“

It is evident that the expressions *geshikhte* (as against *mayse*), *konkurents*, *eksistirt* and *merkviirdik sharfe formen*

27. Cf. also "Der tsurikgeshrigener" and "Kleyn un groys" in the *Gimpl tam* volume, and also "Getsl malpe," "Di putserin" and "Hene fayer" in the *Mayses* volume.

at the same time it provides confirmation of the fact that the closed form of "Der shpigl" demanded, as it were, its "correction" by a dramatic "open" adaptation, which broke through the restrictions of the monologue.²⁶

3.

In the *Gimpl tam* volume we find two confessional monologues, set in the same epic situation. Both Leybush (in "Dos fayer"*) and Gimpl tam make their confessions before those present in the poorhouse, on their deathbed. But whereas Gimpl's monologue is closed and the direct response of the hearers does not enter into it, towards the end of "Dos fayer" Leybush addresses a direct question to his hearers and receives an answer, which pacifies his conscience, after he has suffered the tortures of uncertainty during his long life. For he and we with him hear the answer of one of the inmates of the poorhouse:

„פֿון פֿעס צינדט זיך נישט אונטער קיין הויז.“

The effect of this reply, which breaks into Leibush's monologue, is not to be underestimated.

We witness a similar breaking into the closed monologue in the growth of other types of monologue in Bashevis's work — the stories told by old women and the Hassidic tales.

As far as I have been able to ascertain, "Der katlen"* is Bashevis's first story that is written as the monologue of an old woman. This monologue was first printed in 1945. The story's subtitle — "A bobemayse" (An Old Wives' Tale) indicates the nature of the narrator. The spelling of the word באַבע ('grandmother') as the first element indicates that Bashevis had in mind the secondary and not the primary

26. The play was performed in New Haven in 1973 by the Yale Repertory Theater. On the play and its connection with the story, cf. the interview with Bashevis in *The New York Times* which was referred to in Note 16 above. The text of the play has not yet been published.

appropriate combination of the style of the *badkhn* in the rhymed sections with the language of religious scholarship in the other parts of the narrative. Such combinations give the speakers of these monologues that element of humour and buffoonery which belongs to the nature of demons who do not act from malice towards man. In this way we feel that behind the demonic, there is a touch of clowning and cleverness, corresponding to the use of the word *shed* in Yiddish as applied to human beings.

For all Bashevis's success in the creation of the monologues which are put into the mouths of non-human speakers, they all contain a strong conventional element, which does not permit a point of view that differs from their own to enter into their words.

All that is said by the characters in their stories is subjected to specific and "subjective" selection by the narrators, without any possibility of any other direct speech or response outside the written or spoken monologue. The epic situation of these monologues leaves the reader without a satisfactory answer to the question of who is being addressed by Satan, the devil, or the cock: the mystery about the human listener to such stories remains unsolved in spite of the convention which makes it possible to give their words in human language. And so all the monologues we have considered so far are necessarily closed in form, since no reasonable possibility of penetrating into them has been found. We shall see that Bashevis was conscious of this problem when he continued to develop the monologue form, and this led him to use only human narrators in his later work.

From this point of view it is instructive to consider Bashevis's recent turning to the drama. As the basis for his first play he chose "Der shpigl,"* which is a closed monologue spoken by the Devil. Paradoxically, this reveals the fundamental connection between monologue and drama and

and these must be within the limits of what is possible for a single mortal being. He can witness events and interpret them, he can be an active participant in the actions of which he tells, but he cannot be omniscient, to a degree that transcends the reasonable bounds of conjecture for a single human being. We may suppose that Bashevis first preferred the supernatural narrators because he felt, among things, the limitations imposed by monologues put into the mouths of human beings. Our author, being accustomed to present his stories by means of an anonymous and omniscient narrator, sought a solution that would enable him to circumvent these restrictions, since all non-human narrators are by their very nature endowed in this species of literature with the qualities of the omniscient narrator, which enable him to enter into a man's mind and discover its secrets. The new angle of vision with which this kind of narrator is endowed even makes it possible for Bashevis to extend the powers of the anonymous and omniscient narrator. For not only does the narrative convention to which they owe their being grant them a knowledge not given to the human narrator, but the demonic figures may themselves participate in the action and they can even appear as the instigators of the acts of the human beings in their stories. In this way the *yeytser-hore*, who tells his stories, also constitutes part of the internal nature of the man whom he tempts. The autonomy which Bashevis gives to the *yeytser-hore* makes him, in accordance with the prevailing beliefs, entirely free and independent.

These beliefs also made it possible to endow these figures with human speech. They are based on Jewish traditional fiction, which recognized the existence of a Satan who takes on the form of the *yeytser-hore*. It should be noted that in the monologues of devils (*sheydim*) — “Der shpigl”* and “Mayse Tishevits”* — the stylistic possibilities have been exploited to a considerable extent, by an intelligent and very

other two stories told by other demonic figures, by the devil in the story "Der shpigl,"* which is defined in the subtitle as "The Monologue of a Devil," and in the story entitled "Mayse Tishevits,"* where the speaker must be presumed to be of the same kind, to judge by his words in the body of the story.

The use of supernatural speakers is not an innovation introduced by Bashevis into Yiddish literature, as we may see, for example, from I.L. Peretz's *Monish* and S. Anski's *Ashmeday*, long poems that antedate Bashevis's stories. In both these poems we have the words of characters analogous to the supernatural characters in Bashevis's stories presented in direct speech, which alternates with the words of the anonymous narrator. Bashevis's innovation consists in giving the stories of these demonic figures the form of complete units in monologue form, either written or oral.

We may observe a certain resemblance to the demonic narrators in the story "Kukeriku,"* which is the monologue of a cock. The idea of an animal speaking in human language is rooted in the ancient and wide-spread tradition of the fable, which our author has developed in an original manner into an extensive uninterrupted monologue.²⁵

What is common to all the monologue stories that are put into the mouths of demonic figures or of the cock is a consequence of the fundamental difference between them and any other first-person narrative: in the monologue of a human being the narrator is naturally limited to speaking of things that may reasonably come within the range of his direct knowledge, of his experience, and of his sensations,

25. It is noteworthy that already in the writings of Sholem Aleichem there are two stories in which cocks and hens are made to speak: "Kapores" and "Dos porfolk" (translated into Hebrew as "Hanehavim vehaneymim"). On non-human speakers, cf. Romberg, *op. cit.*, p. 89, which also mentions Lesage's well-known *Le Diable boiteux* in which the devil is made to speak.

instead published stories from it separately in *Der sotn* and *Gimpl tam*, deleting the above-mentioned subtitle. But there is no doubt that both “Der khurbn fun Kreshev” and “Tsvey meysim geyen tantsn,” which were printed in *Der sotn*, and “A mayse mit tsvey ligners” in the *Gimpl tam* volume belong to this series. The five stories from this series share a single narrator, who describes himself in similar terms in all of them. In “Der khurbn fun Kreshev” he announces right at the beginning:

„איך בין דער יצר־הרע, דער שטן, דער נחש־הקדמוני. אין קבלה־ספֿרים
רופֿט מען מיך סמאל, אָדער דער ס״ם. יידן רופֿן מיך צו מאָל דער בעל־
דבר.²³”

In the other stories he uses these names again and also others, like *zokn ksil*, *zokn mamre*, *sotn hamashkhis*.

The chapters from “The Memoirs of the *yeytser-hore*” are similar, as regards the epic situation and the person of the narrator, to the story “A togbukh fun a nisht-geboyrenem,” which is also included in the New York edition of *Der sotn*. The speaker gives the following account of himself at the outset:

„איך, דער שרנבער פֿון די דאָזיקע שורות, האָב געהאַט דאָס גליק, וואָס
טרעפֿט איינעם פֿון צען טויזנט: איך בין נישט געבוירן געוואָרן. מיין טאַטע,
דער ישיב־בה־חור, האָט געטאָן מעש־אונג, און פֿון זינע זוימען בין איך
באַשאַפֿן געוואָרן: האָלב שד, האָלב רוח...²⁴”

The tricks that this figure plays on human beings are the same as those of the *yeytser-hore* that are described in the chapters of his memoirs. These stories represent forms of *written* monologue — a book of memoirs and a diary — and are not stories in monologue form told before some kind of audience, like all the other monologues in Bashevis’s short stories. And from this point of view they differ from the

23. *Der sotn...*, p. 193.

24. *Ibid.*, p. 253.

find that of the forty-six stories collected in the three volumes, twenty-three, no less than half, use the monologue technique. Though caution is called for in the use of this limited sample, we need not doubt the preference for monologue in Bashevis's work, at least in the period between 1943 and 1969. This preference is confirmed by an examination of the short stories of Bashevis in periodicals, both in this period and in his later publications, from 1969 to 1973 inclusive.²¹

It is instructive to note that Bashevis began the development of the monologue technique with the creation of extraordinary non-human narrators. All the monologue stories included in *Der sotn in Goray* from the year 1943 are put into the mouths of supernatural figures. This tendency to use supernatural speakers is still noticeable in *Gimpl tam* but in this collection there are also monologues whose speakers are human. In the *Mayses* collection and in Bashevis's stories printed after the publication of *Gimpl tam*, all the speakers of monologues without exception are human beings.

Most of Bashevis's monologue stories in which the narrator is a supernatural figure were originally intended to be part of a series, but this series broke up in the course of time into separate stories and the link between them became obscured. This series was defined by the author as the "memoirs of the *yeytser-hore*." In the first version of two of the stories belonging to this series, "Zaydlus der ershter" and "Der roye veeyne-nire" the subtitle specifically says: "From a Series of Stories: The Memoirs of the *yeytser-hore*."²² Bashevis gave up the idea of publishing this series as a whole and

21. Since 1944 Bashevis has published regularly in *Forverts*. Since 1969 we have found his stories in *Di goldene keyt* (Tel Aviv), and in *Di tsukunft* (New York).

22. The stories were published in the monthly *Swive*, Nos. 1, 3 (1943). "Zaydlus der ershter" was included in *Der sotn*, and "Der roye veeyne-nire" in *Gimpl tam*.

Scive. It therefore appears that Bashevis's definite inclination to employ the monologue technique in his short stories dates approximately from the time of the publication of this story.¹⁹

Whereas in the New York edition of *Der sotn in Goray* we can find thematic and formal traits which give this collection a specific and fairly clear unity, it is hard to find any principle governing either the composition or the arrangement of the other two volumes. The *Gimpl tam* volume (1963) contains twenty-four stories, all or most of which had been previously published in Yiddish periodicals, in the years 1943-1961. In the *Mayses* volume (1971) there are seventeen stories which had previously been published in the years 1955-1969. But the stories in these two collections are not arranged in the order of publication, which corresponds to the order in which they were written,²⁰ nor do we find any sort of thematic link between the different parts of each book. They contain different narrative forms in a sequence which is devoid of all order or system. Yet it is noteworthy that both volumes begin with stories written in monologue form, "Gimpl tam"* and "Mayses fun hintern oyvn,"* which are also the title-stories — further evidence of the author's own preference for this form of narrative.

Of the total of forty-one stories in the two collections, nineteen use the monologue technique, and if we add to these the stories included in the New York edition of *Der sotn*, we

19. Bashevis's stories have generally been published soon after the date of writing. Here is Bashevis's answer to my question on this subject (in the above-mentioned letter):

"יא. די דאטן פֿון דער פּובליקאַציע שטימען בערך מיט דער צייט פֿון שרייבן. די דערציילונג 'בענדיט און די שקע' איז אַן אויסנאַם. זי איז היפּשע עטלעכע יאָרן געלעגן ביז מיר אין אַ שופּלאַד, אָבער נישט לענגער ווי וועלכע 6 אָדער 7 יאָר."

20. Cf. the previous note.

* Here, and henceforth in this introduction, the stories included in the present collection have been marked with an asterisk. Bibliographical details on the publication of these stories in periodicals, books, and translations are included in the bibliography, pp. 283-285.

has no choice, in any kind of study of Bashevis's stories in Yiddish, but to be content with the sample of his stories in the three above-mentioned collections and in the present volume, with sporadic and sometimes purely fortuitous reference to stories which may have appeared in some other anthology or periodical.

In the New York edition of *Der sotn in Goray* we find, in addition to the novel which had been previously published in Poland, five short stories, of which four were written in the first person. The fifth story — “Der yid fun Bovl” — is the only one in this book which is not written in monologue form;¹⁷ and we may already state, at this stage of the discussion, that apart from monologue sections of various kinds which we find in Bashevis's writings up to his emigration to the United States, we have failed to discover among all Bashevis's stories published up to 1943, a single complete story written in monologue form in the broad sense of the term.¹⁸ “Zaydlus der ershter,” the only story in monologue form published before the New York edition of *Der sotn in Goray* did not appear until 1943, in the first number of the periodical

attitude to Bashevis and the majority are ambivalent in their evaluation of his work. Cf. in this connection the article by Eli Katz, “Isaac Bashevis Singer and the Classical Yiddish Tradition,” in the anthology edited by M. Allentuck (see ref. in Note 1), pp. 14-25, and also several statements by Bashevis himself, like those in the interview published in *The New York Times* of August 19, 1973.

17. This story is also the only one — apart from *Der sotn* — of all Bashevis's stories written and published in Poland up to 1935 (when he emigrated to the United States), which the author decided to rewrite and include in any collection of his writings. “Der yid fun Bovl” was first printed in the monthly *Globus* (Warsaw), No. 2 (1932).
18. After examining Bashevis's works published in anthologies and in the following periodicals: *Literarische bleter* (since 1926), *Globus*, *Varshever shriftn* (1926-7), *Di yidishe velt* (1928), *A mol in a yoyvl* (1929-1931), which were published in Warsaw, I wrote to the author himself. The following is his reply in a letter to me dated August 10, 1973:

“אין האב קיין מאָל אין פּוילן — אויף ווי ווייט מײַן זכרון דינט מיר — נישט געשריבן אין דער ערשטער פּערזאָן.”

Der sotn in Goray un andere dertseylungen (Satan in Goray and Other Stories) (New York, 1943);

Gimpl tam un andere dertseylungen (Gimpl the Fool and Other Stories) (New York, 1963); and

Mayses fun hintern oym (Stories from Behind the Stove [and Other Stories]) (Tel Aviv, 1971).

These three volumes include only a small part of the numerous short stories which Bashevis has published in various Yiddish periodicals in the course of his literary career, since the publication of his first story in 1925.¹³ It is both surprising and regrettable that the volumes of his collected writings in English translation already contain a larger selection of his stories than those in the original Yiddish.¹⁴ Moreover, while we possess several bibliographies that attempt to encompass and describe Bashevis's writings in English translation,¹⁵ we do not have a single bibliography of the author's writings in Yiddish.¹⁶ In this regrettable state of affairs one

13. "Oyf der elter," signed *YS* in *Literarische bleter* (Warsaw), No. 60 (1925). The story won for Bashevis the first prize in the competition held by the editors of *Literarische bleter*.
14. Cf. the bibliographical references in this book, which list the books in which English translations of Bashevis's stories have appeared. The six collections that were published up to 1974 contain a hundred stories, as against forty-six stories in the Yiddish collections that have been mentioned.
15. See the books mentioned in Note 1 above, and also B. McGuire Christensen, "Isaac Bashevis Singer: A Bibliography," *Bulletin of Bibliography and Magazine Notes*, XXVI (1969), 3-6. Only incidental details on Bashevis's publications in Yiddish and critical writings on his work in Yiddish are given in the bibliographies of the books by Buchen and Adler.
16. In the lexicons of Yiddish literature there are no articles devoted to Bashevis. When the Vilna Lexicon by Z. Reyzen was published in the twenties, Bashevis's work was apparently not yet sufficiently well known to justify a separate article. In the new Lexicon which started publication in New York in 1956, there is no article on Bashevis, because the author refused to let his name be included in a publication financed by German reparation payments. It is noteworthy that in general Yiddish critics have been reserved in their

We have so far carefully refrained from using the term 'monologue' (as opposed to 'monologue technique') because as a rule the former concept, which originates in the drama, has a restrictive significance and refers in the field of fiction to words spoken before some kind of audience, where the epic situation of the monologue is indicated only in the narrator's words. Bashevis's stories do include monologues of this kind and the author himself has explicitly defined some of them as monologues. But when we use the term 'monologue technique' we are referring to the fullest extent of a far more inclusive phenomenon in narrative writing, in which the whole narrative or the greater part of it is written in the first person; it may be a spoken monologue or series of monologues placed in a narrative framework and included in the words of other speakers, in the first or third person, and it may be a story in the first person where the explicit or implicit epic situation indicates writing. Such a broadening of the term 'monologue' (or of the other term, 'first-person narrative') will enable us among other things to discover the preferred forms in Bashevis's work, to establish when he turned to these forms of narrative and what is their importance in relation to his narrative writings as a whole. It seems that we shall also be able to see clear developments in the various monologue forms used by Bashevis in his work.¹²

2.

Three collections of Isaac Bashevis Singer's stories in Yiddish have been published so far:

12. As regards the types of monologue narration as defined here, we have here used B. Romberg, *Studies in the Narrative Technique of the First-Person Novel* (Stockholm-Göteborg-Uppsala, 1962), and also the chapter "Types of Narration" in W.C. Booth, *The Rhetoric of Fiction* (Chicago and London, 1961), pp. 149-165.

advisable from the point of view of critical method, to study the use of linguistic and stylistic differentiation in Bashevis's writing by singling out for attention the narratives that use the monologue technique, since it is in them that we may observe most clearly the different qualities that derive from their stylistic and linguistic individuality. It is therefore more convenient to discuss the author's short stories, where he shows a clear inclination to use the monologue technique, since it is in them that we may observe most clearly the different qualities that derive from their stylistic and linguistic individuality, rather than the novels that have so far appeared in Yiddish as separate books, which use the technique of third-person narrative by an anonymous narrator.¹⁰

Bashevis's clear preference for the monologue technique in his short stories, and the richly varied use he makes of it, are our guarantee that this procedure will also draw our attention to that contrastive linguistic differentiation which is such a prominent feature, as has been indicated, in larger narrative units.¹¹

10. Apart from *Der sotn in Goray*, the following novels have been published in Yiddish so far: *Di familye Mushkat* (New York, 1950), *Der knekht* (New York, 1962), *Der kuntsnmakher fun Lublin* (Tel Aviv, 1971). All of them have an anonymous third-person narrator. On *Der bal-tshuve* (Tel Aviv, 1974) and *Mayn tatns bezdn-shtub*, see below.
11. While Bashevis has used the monologue technique in his short stories since 1943 (see below), his first novel "written in the first person" is "A shif keyn Amerike," which was printed in instalments in *Forverts* in March-September 1963. Cf. Bashevis's comment on this novel in the interview he gave in 1963, p. 21 (see reference in Note 3 above). Since then Bashevis has published in *Forverts* the following novels and short stories "written in the first person": "Der sertifikat," which was described as a "novele" (January-May 1967), "Vidervuks," which was not defined as to genre and was signed Isaac Warshavski (July 1969 — January 1970), "Der man fun khaloymes," described as a "dertseylung" (September 1970 — April 1971), and "Der fartribener zun," described as a "roman" (August 1971 — January 1972). Cf. also his book *Der bal-tshuve* (see below).

cai Lipson,⁹ the translator has managed without any difficulty to turn the two sections mentioned above "back" into Hebrew. But Lipson's success in the translation of the whole book is in the nature of things limited, for that effect of contrast which is so clear in the Yiddish original is substantially weakened in the Hebrew. The Hebrew translation destroys to a considerable extent the pronounced difference in Yiddish between the language of the narrator and the specific styles in which the above-mentioned "Hebrew" sections are written. And if this is what happens in an excellent Hebrew translation, there are surely very poor prospects in other languages of creating in such cases styles parallel to the Yiddish original. The strong contrastive effects, based in the original on pronounced stylistic differentiation, are in danger of being entirely lost in any translation.

The letter from Lublin in *Der sotn in Goray* is written in the first person in the usual way, whereas all the other parts of the book are presented to the reader by narrators using the third person. We have here a section of text in written monologue form embedded in a book which contains relatively few passages that give the characters' words in direct speech. There is relatively little dialogue in this book; the dominant narrative technique is that by which the anonymous narrator transmits the thoughts and also the words of the book's characters in indirect speech, after a process of sifting by the narrator. This narrative technique brings about the weakening or even the disappearance of the linguistic and stylistic differentiation which might have served to individualize the characters, by levelling their forms of speech to the uniform speech of the anonymous narrator. We should not by any means deprecate the style of the anonymous narrator in this book by Bashevis and in other books and stories in which he employs a similar narrative technique; but it seems

9. Isaac Bashevis, *Hasatan beGoray*, trans. M. Lipson (Tel Aviv, 1953).

this pretended translation the reader is given an account of the events in a naive traditional version, which differs significantly from the manner in which the characters and events have been presented throughout the book by means of the anonymous narrator, with his subtle distinctions, delicate sensibility, and his overt and covert evaluations. Even though this chapter is also written in a style that reflects an imaginary Hebrew original, it is not like the letter from Lublin, being written in the manner of the familiar Yiddish *mayse-bikh* (chapbook), and it is easy to distinguish between the fictitious Hebrew original of the last chapter and the Rabbinical Hebrew of the fictitious letter from Lublin. We have here two essentially different sections of text, which stand out distinctly against the book as a whole, by virtue of their strongly documentary character. They supplement the viewpoints implicit in the words of the narrator, who has been our guide outside these sections of the text. The credibility of these pseudo-documentary sections has been achieved by the skilful manipulation of stylistic features, which makes each of them faithfully reflect the character of its imaginary source.⁸

And so we come to a most instructive paradox, which may perhaps bring home more effectively the need for dealing with Bashevis's style on the basis of the Yiddish original. In the excellent Hebrew version of *Der sotn in Goray* by Morde-

end of *Zera kodesh* (Fürth, 1696) by Moshe Ben Menakhem Graf, alias Moshe Preger, the exorcist of Nikolsburg. This last story has also been published several times in Yiddish. Cf. the latest editions: *Mevaser yeshua* (Warsaw, 1900), in Hebrew, and *Sipur hamora hagadol — Shreklekeh geshikhte* (Warsaw, 1902), in a new Yiddish translation.

8. It is worth pointing out another good example of fictitious translation from Hebrew into Yiddish in Bashevis's writings. In his novel *Di familye Mushkat* (New York, 1950), I, 34-36, there is a letter of recommendation written by a Maskil. The Yiddish "translation" here fits the Hebrew rhetorical style of the Haskalah and is different from the pastiches in *Der sotn in Goray*.

entirely in Yiddish, and at first sight this seems to contradict the narrator's own words. But in fact this contradiction disappears when we read the Yiddish text. Any reader who is familiar with Hebrew and with the fixed formulae used in the traditional Hebrew letters, greatly enjoys reading the text in Yiddish and translating it to himself as he goes along into the familiar expressions found in the fictitious Hebrew original of this letter. The illusion that we are indeed reading a text in Hebrew has been created by Bashevis's successful transposition into Yiddish of the stylistic features of the fictitious Hebrew original. He has achieved this result by using the traditional "taytsh" (the style characteristic of translations from sacred texts into Yiddish) and it is by this means that the letter is made to stand out so clearly against the stylistic background formed by the words of the anonymous narrator which dominate the other parts of the book.

The other section of the book that was mentioned above as being written in a distinctive style is the end of *Der sotn in Goray*, where the author gives a summary of events from a point of view which differs from that of the anonymous narrator, who has brought us up to the concluding chapters of the book. These chapters, too, are represented as a traditional translation into "taytsh" from a Hebrew book entitled *Mifalot haarets*, which is, of course, entirely fictitious.⁷ In

7. The wording of the fictitious title-page, which imitates the style of the title-page of the traditional *mayse-bikhl* runs as follows:
 "אַרויסגענומען פֿון דעם שיינעם ספֿר מפֿעלות־האַרץ און מעתיק געווען אויף עבֿרי
 טײַטש..." (p. 174). No book entitled *Mifalot haarets* appears in any of the Hebrew bibliographies. The name of the fictitious book was apparently derived by Bashevis from the title of *Mifalot Elohim* by Rabbi Yoel Baal-Shem (cf. Ben-Yaakov, *Otsar hasfarim* [Vilna, 1880], p. 359). But we should note in addition that in his *Mifalot haarets* Bashevis uses a fairly wide-spread literature on evil spirits and exorcism. We have found clear traces of *Shaar hagulgulim* ([Przemisl, 1875], II, ff. 8-17), *Shivkhey Haari* (cf. M. Benayahu, *Sefer toldot Haari* [Jerusalem, 1967] esp. pp. 190-197 and 253-256) and also of *Mayseh Ya lci nora hu* which was first printed at the

It is regrettable that the critics writing in English, finding in the author's own words their justification for ignoring the Yiddish original, should have been unable to see this central element in Bashevis's work, which is generally to be discerned in the Yiddish original alone. And if this is so with direct translations into English (some of them made with the author's active assistance), the situation is still more serious in Hebrew, where critics are faced with translations of the translations into English, without any direct contact with the Yiddish original.⁵

Bashevis's great skill in the use of stylistic variation had already shown itself in his Polish period before 1935, as appears from the stylistic differentiation to be found in *Der sotn in Goray*. In order to appreciate the full significance of this feature of his work, we need only examine the letter from Lublin, in Chapter 11 of the first part of the book, and Chapters 13-14 in the second part, which stand out prominently even against the copious language found in the various strata of the whole book.⁶

From the words of the anonymous narrator we learn that the letter "iz geshribn geven in loshn-koydesh" and before quoting it the narrator declares that the letter "hot zikh geleyent beze-haloshn". But the text of the letter is given

instructive article "Problemen fun der yidisher proze in Amerike," *Svive* (New York), No. 2 (1943), pp. 2-13.

5. The novel "Der hoyf" has not yet appeared in Yiddish in book form, although it was published in instalments in the New York newspaper *Forverts* in the years 1953-1955. There is an English adaptation entitled *The Manor* (Philadelphia, 1968). It is clear from the Hebrew version (*Haakhuzah*, translated by Aviva Gur [Merkhavia and Tel Aviv, 1972]) that it was not translated from the Yiddish original but from the English version, though this is not explicitly stated. Hence the strange errors that were pointed out by the editor of *Molad* (No. 28 [238] April 1973, p. 482). Further examples could easily be given.
6. On the different printings of this book cf. the introductory notes to the Jerusalem Yiddish edition (1972), p. [3].

and it is therefore natural that they should have overlooked the linguistic and stylistic aspect of the author's work. This is so even where the translations of his stories from Yiddish into English are extremely close to the original and even when they have had the benefit of the author's cooperation.² Bashevis has on a number of occasions given his views on the translations of his works, comparing them with the Yiddish original; but anxious though he is to regard the translations as versions equivalent or very close to the original, it seems that he too admits in fact that a substantial part of the artistic value of his stories is lost in translation.³ And there can be no doubt that he has in mind, among other things, the linguistic and stylistic levelling in the translations, conscious as he is of the nature of the specific linguistic features that have so important a function in the fabric of the narrative.⁴

2. Compare, for instance, the title-page of *The Slave* (New York, 1962), where the author is mentioned as one of the translators. In the "Author's Note" to the collection of Bashevis's stories entitled *A Friend of Kafka and Other Stories* (New York, 1970), there is explicit mention of translations made by the author himself "with the assistance of collaborators". See also the following note.
3. Cf. the interview with Bashevis by J. Blocker and R. Elman in 1963, as quoted in Malin's anthology (Note 1), pp. 18-19, and also the interview given to C. N. Pondrom in the year 1968, in *Contemporary Literature*, X, No. 1 (1969), pp. 1-3. In this interview Bashevis stated that if the translator knows Yiddish and translates from the original, Bashevis does not sign his name on the translation. It should be emphasized that Bashevis has often declared that he adapts and changes the original in the course of translation. For this reason he sometimes regards the translated version as superior to the Yiddish original. The problems that arise out of this complicated bilingual situation from the critical point of view have so far received only marginal attention, and as far as I know only in relation to his novel *Di familye Mushkat*. Cf. I. Saposnik, "Translating *The Family Moskat*: The Metamorphosis of a Novel," *Yiddish*, I, No. 2 (Fall 1973), pp. 26-37.
4. We should note the author's sensitivity to the linguistic situation among Yiddish-speakers in the United States and its implications for Yiddish authors who write in the United States. Witness his

Chone Shmeruk
THE USE OF MONOLOGUE
AS A NARRATIVE TECHNIQUE
IN THE STORIES OF ISAAC BASHEVIS SINGER

1.

The collection of stories by Isaac Bashevis Singer printed in this volume is intended not only to be representative of the best of the author's work, but also to draw the reader's attention to his astonishing stylistic virtuosity, which shows itself especially in the varied use he makes of the monologue technique in narrative. It appears that at least since the forties, the monologue technique has gained in importance in Bashevis's work, becoming a dominant form that shows continual development promoted by a striving for innovation and for the full exploitation of the possibilities afforded by this specific genre. We find these possibilities exhibited here in an extensive sample, which represents in its eight sections the range of Bashevis's fiction.

It is no accident that the critics who have dealt with Isaac Bashevis Singer's work have not paid sufficient attention to his use of the monologue form and have failed to discern the linguistic riches that are revealed in it.

The critics have relied in general on translations of Bashevis's works into various languages, chiefly into English,¹

1. I.H. Buchen, *Isaac Bashevis Singer and the Eternal Past* (New York and London, 1968); *Critical Views of Isaac Bashevis Singer*, ed. I. Malin (New York and London, 1969); B. Siegel, *Isaac Bashevis Singer* (Minneapolis, 1969); *The Achievement of Isaac Bashevis Singer*, ed. M. Allentuck (Carbondale and Edwardsville, 1969); and cf.: S. Adler, "The Shtetl in the Novels of Isaac Bashevis Singer," diss. (University of Southern California, 1968). These books also contain bibliographies of critical articles. These articles are mostly in English and were generally written soon after the appearance of Bashevis's books in English translation. Cf. also notes 2, 3, and 35 below. I do not know of any book on Bashevis in a language other than English.

I. BASHEVIS-SINGER
DER SHPIGL UN ANDERE DERTSEYLUNGEN
THE MIRROR AND OTHER STORIES

©
By The Magnes Press, The Hebrew
University, Jerusalem 1979

First Edition 1975
Reprinted 1979

ISBN 965-223-336-6
Printed in Israel
at Keterpress Enterprises, Jerusalem

ISAAC BASHEVIS-SINGER

THE MIRROR
AND OTHER STORIES

with an introduction by **CHONE SHMERUK**

**The Hebrew University of Jerusalem . Yiddish Department
Committee for Jewish Culture in Israel**

The Magnes Press, The Hebrew University, Jerusalem

The series "Yiddish Literature" is a joint publication of the Yiddish Department of the Hebrew University of Jerusalem and the Committee for Jewish Culture in Israel. Its purpose is to provide students of Yiddish literature and readers in general with selected texts for reading and study. Each book in this series appears in two editions: one with a Yiddish introduction, and the other with introductions in English and Hebrew. The latter edition also contains a glossary of words and phrases not found in standard dictionaries of Yiddish.

Executive Board:

Y. Korn (chairman), I. Janasowicz, J. Justman, I. Pollak, C. Shmeruk, M. Uveeler.

Editorial Board:

Y. Korn, B. Michaly, D. Sadan, C. Shmeruk, A. Sutzkever, C. Turniansky, S. Werses.

Editor: C. Shmeruk.

Glossaries: M. Wolf.

Editorial Secretary: A. Nowersztern.

ISAAC BASHEVIS-SINGER
THE MIRROR AND OTHER STORIES